

R É G I
MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

MÁSODIK KÖTET.

XVI. SZÁZADBELI MAGYAR KÖLTŐK MŰVEI.

1527—1546.

BUDAPEST, 1880.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

RÉGI

MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.

II.

R É G I

MAGYAR KÖLTŐK TÁRA.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

MÁSODIK KÖTET.

XVI. SZÁZADBELI MAGYAR KÖLTŐK MŰVEI.

1527—1546.

BUDAPEST, 1880.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

XVI. SZÁZADBELI
MAGYAR KÖLTŐK MŰVEL.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

MEGBÍZÁSÁBÓL KÖZZÉTESZI

SZILÁDY ÁRON

M. AKAD. R. TAG.

ELSŐ KÖTET.

1527—1546.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁRI HIVATALA

BUDAPEST, 1880.

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

NYELVSZÁNDÉK

MAGYAR KÖLTŐK MŰVEI.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

MEGALAPÍTÁSA

SZÉCHÉNYI ÁRON

NYELVSZÁNDÉK

ELŐKÖTET.

1857-1858

A M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRSÁGÁNAK BUDAPESTI KÖNYVTÁRSÁGÁNAK

Buda pest, 1850. Az Athenaeum r. társ. könyvnyomdája.

ELŐSZÓ.

E kötet a mohácsi veszedelemre következőzött húsz évből ismeretes költők fennmaradt műveit foglalja magába. Írói működésük évszáma szerint jönnek sorba egymásután eredeti és fordított, akármily fajbeli és tartalmú magyar verseikkel. Tinódi, Sztárai, Dézsi s még egy pár költő szintén a XVI. század első felében kezdte irodalmi pályafutását, de részint mivel ez a század második felébe is átnyúlik, részint összes műveik nagyobb mennyisége miatt, a későbbi köteteket fogják megtölteni. Pár templomi ének névszerint ismert szerzője szintén kimaradt, mivel énekök szereztetési évéről, írói működésök idejéről eddig semmi bizonyos adat sem került elé.

A húsz évre terjedő időközből huszonegy költő foglal itt helyet egymás mellett. Ezeket több-kevesebb életrajzi, művelődés-történelmi adat s már az I. kötetből ismert módon összeállított jegyzet s magyarázat követi melléklet-képen.

Péchy Ferenczen s Istvánfi Pálon kívül a reformáció első magyar tanítóinak költői műveit találja itt az olvasó. Egyházi énekek mellett a mindjárt fejlődésnek indult bibliai epika számos, különböző értékű, itt-ott nemzeti történetünk s hazai viszonyaink érintése miatt is kiválóbb figyelemre méltó darabjaival ismerkedünk meg. A vitázó vallásos irodalom költői terméséből is annyival, mennyiből — bár

csupán egyetlen szerző művei után, de mégis — meglehetősen hű képet alkothatunk magunknak a kor ízléséről, az elfoglalt felekezeti álláspontok egyikéről, a használt fegyverekről stb. Ezekben és a két »házasságrul való ének« egyikében (Tar B.-ében) nyilatkozik a magyar népi humor is, és pedig oly erővel és oly alakban, a melyet tisztán irodalmi szempontból tekintve, lehetetlen azon korbeli költői irodalmunk egyik jelesebb és jellemzőbb vonásának nem tartani. Ezzel együtt, valamint e nélkül is sűrűn vegyül közbe a nemzeti érzület s politizáló hazafiság hangja, de igen ritkán, sőt mondhatni épen nem oly mértékben, melylyel az egyes művek akár külső akár belső alakjának arányosságát zavarná. Nem szégyenli, nem tagadja meg forrását, nyilatkozik, ha arra alkalom van; de a fitogtatástól épen oly távol marad, mint az együgyű sírátkozástól. Szóval költészetünk alap-hangja e század első felében is vallásos volt, de mindinkább erősödő hazafias színezettel. A nyelv és szellem egyre több népi elemmel olvad össze, s azért, a mit a nyelv ezen felfrissülés által ódonszerű tömörségéből veszít, a szellem mind nagyobb foglalással igyekszik magát kártalanítani a költészet birodalmában. A himnuszok és zsoltárok fordításán túl nem éri be a bibliai történetek versbe foglalásával, hanem Volter és Grizeldis históriájának minden tekintetben sikerült átültetésével megkezdí a világi tárgyú verses elbeszélés meghonosítását is. Ettől kezdve az idegen és hazai történeti tárgyak megéneklése mind közönségesebbé válik, s csaknem egyidejűleg már Tinódi is megpendíti lantját.

A tárgybeli változatossággal együtt a verselés is változtatja alakjait. A régi nyolczas sorokból szerkesztett strófák mellett a tizenkét sőt több szótagból álló sorok is hármassá-
val, négyesével, majd ötönként s nem épen ritkán hatonként is alakúlnak rímes és rímtelen strófákká. A sormetszetre

mind nagyobb figyelem van fordítva s a nemzeti rhythmus abban a mértékben válik uralkodóvá, melyben a népi elem nyomai nyelvben és szellemben határozottabban tűnnek fel. Helylyel-közzel a rímek mesterkéltőbb alkalmazását, sőt refraint is találunk.

E mellett a klasszikai versfajok szintén ismertekké kezdenek válni s ha a sapphói alak szótagszám szerint készült rímes másolatait nem tartjuk is átültetésnek; Sylvester distikhonairól már teljes elismeréssel nyilatkozhatunk.

Ha Csáti Demeter töredékét nyolcz szótagú soroknak vesszük, az e kötetben foglalt versformákat így csoportosíthatjuk :

1. Csáti D. töredéke (5. l.) — Tordai névtelen (243. l.) — Pótlék I. II. IV. száma. (363. 364. 367. l.)
2. Péchy F. (6. l.) — Baranyai Pál (261. l.)
3. Farkas A. (13. l.) — Fekete Imre (346. l.)
4. Istvánfi Pál (27. l.) — Batízi A. XI. XII. XIII. (81. 89. 95. l.) — Dobai A. (143. l.) — Tar B. (153. l.) — Szkhárosi H. A. I. IV. (161. 177. l.) — Kákonyi P. II. III. (289. 301. l.) — Fekete Imre (334. l.)
5. Batízi I. II. (55. 58. l.) — Biai Gáspár (251. l.)
6. Batízi III. (61. l.)
7. Batízi IV. (65. l.)
8. Batízi V. (65. l.) — Sylvester I. (131. l.)
9. Batízi VI. (67. l.)
10. Batízi VII. (69. l.)
11. Batízi VIII. (70. l.)
12. Batízi IX. (71. l.)
13. Batízi X. (74.)
14. Batízi XIV. (113. l.)
15. Batízi XV. (120. l.) — Csikei István (155. l.)
- Szkhárosi H. A. IX. (221. l.)

16. Dévay M. (127. l.) — Szeremlyéni M. (233. l.)
 — Kákonyi P. I. (277. l.)
 17. Sylvester II. III. IV. V. VI. (133—140. l.)
 18. Szkhárosi H. A. II. (163. l.)
 19. Szkhárosi H. A. III. (168. l.)
 20. Szkhárosi H. A. V. (187. l.)
 21. Szkhárosi H. A. VI. (199. l.)
 22. Szkhárosi H. A. VII. (207. l.)
 23. Szkhárosi H. A. VIII. (214. l.) — Szabadkai M.
 (365. l.)
 24. Szkhárosi H. A. X. (227. l.)
 25. Thordai B. (246. l.)
 26. Valkai K. (271. l.)
 27. Névtelen (Sztárai?) (318. l.)
 28. Székely B. (325. l.)

A huszonegy szerző művei után még az I. kötethez járúl némi pótlék, melynek legnevezetesebb darabja Szabadkai Mihály csak nem rég előkerült éneke Beriszló Péternek a vitéz pap-bánnak haláláról.

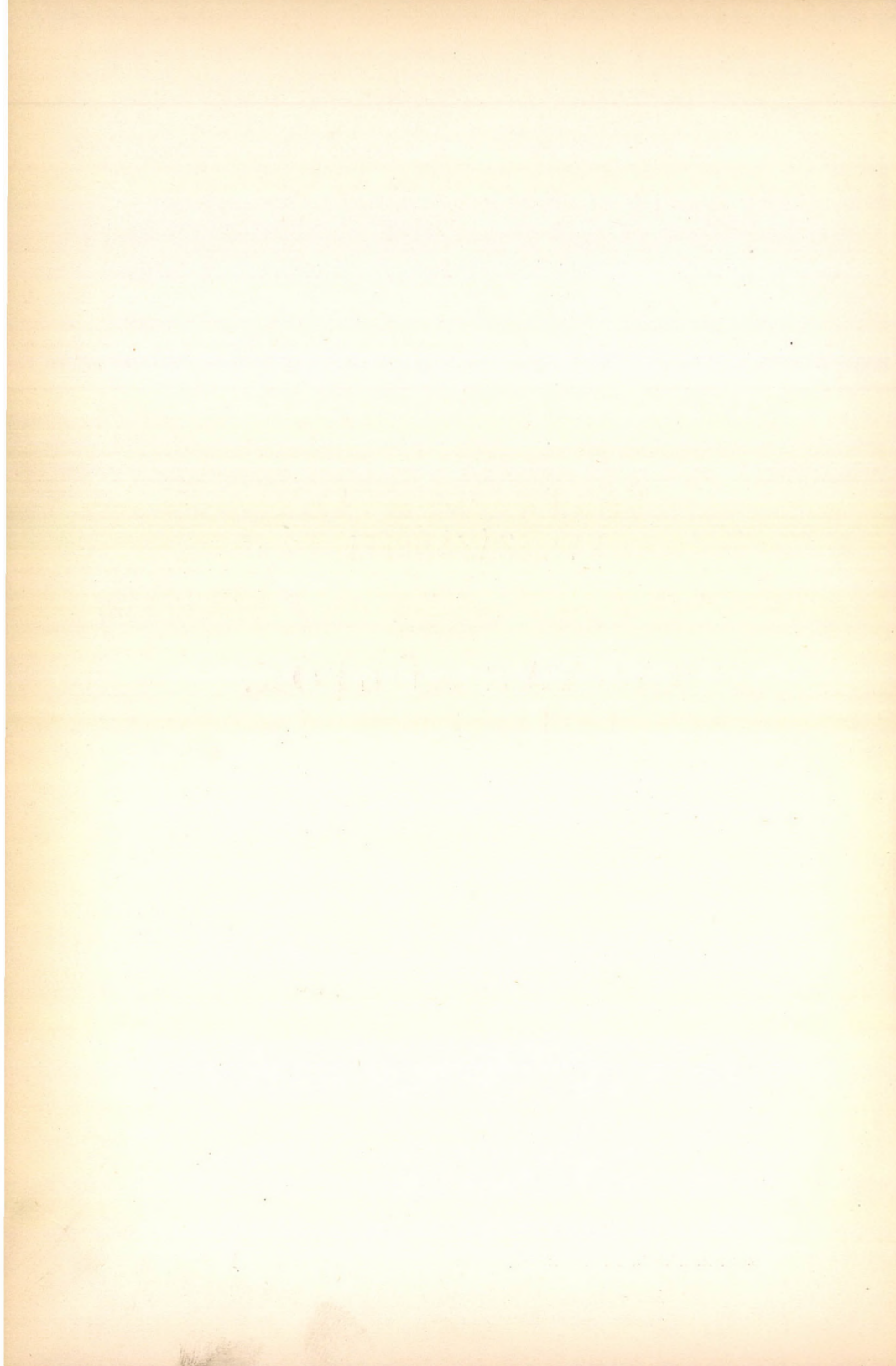
A kötet tartalmát szerzőnként, sőt olykor darabonként is eléggé méltatjuk. E részletekbe menő fejtegetések mellett, általános jellemzésül felesleges volna többet mondani. Csupán Sylvester két levelét említem még fel, melyeknek irodalomtörténeti kiváló fontosságáról az olvasó azonnal meggyőződhetik.

Budapest, 1880. ápril 28-án.

Szilády Áron.

XVI. SZÁZADBELI
MAGYAR KÖLTŐK.

CSÁTI DEMETER

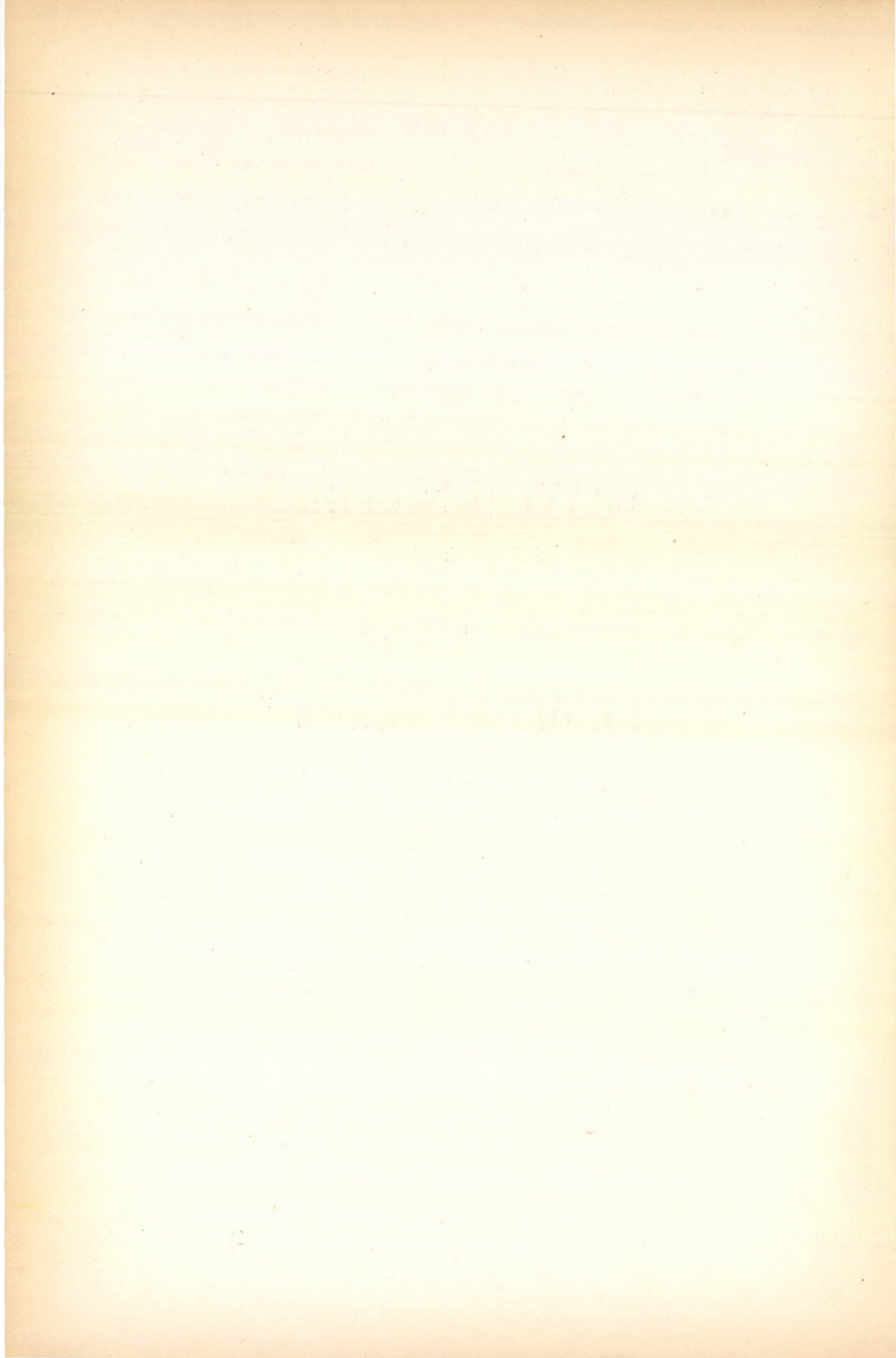
1526 után kevéssel

ÉS

PÉCHY FERENCZ

1529.

MAGYARORSZÁG MEGHÓDÍTÁSA.

(Csáti Demetertől.)

T ö r e d é k.

. . . . .

Egyiknek neve Buda vala,
Ki ez országot megvette vala;
Hogy az Árpád megholt vala,
Árpád után ő kapitány vala.

Lakóhelye lőn Duna mentében, 5
Pest ellenében, fenn egy hegyben,
Arról neveztik ott a várost
Duna mentében kincses Budának.

Ezt szerzették Szilágyságban,
Csáti Demeter nagy gondolatjában, 10
Mikort nagy bú vala Magyarországon,
Egy némi-nemű mulatságában.

LAVS SANCTI NICOLAI PONTIFICIS 1529.

Endecasyllabon.

(Péchy Ferencztől.)

Légy most segítség szent Miklós minekünk,
 Kik idnepe . . . és téged tisztelünk,
 Légy te szent Miklós tanoló ifjaknak
 Mi segedelmünk!

Az kik tanóságra nevedben adatnak, 5
 És tanóságot nagyon gyakorlonak;
 Bónt te nevedben eltávoztassanak
 Szent Miklós pispek!

Új csuda-tétellel születél ez világra,
 Te firedédben felállál lábadra, 10
 Szeredán, pénteken te anyád emlejét
 Egyszer esmeréd.

Szegén embernek három szőz leánya,
 Kiket akar vala gonosz bő(n)re adnia
 Ő szőzességek megmaradott vala 15
 Te kéncsed miá.

Szentelének téged Mirrában pispekké.
 Jóllehet sokat te mondál ellene.
 Az te hazádnak, holott te szöletél —
 Lycia neve. 20

Az te csuda-tételeid szent Miklós! éneklek,
 Mert te hozzá(d) vagyon bizodalmam nékem,
 Hogy az nagy istennek szent malasztja miá
 Mennysországot veszem.

Nagyon téged kiáltnak és téged tisztelnek 25
 Kiket vizeknek habjai fenyegetnek,
 Kik drágaságba hozzád evöltenek,
 Segétség leszesz nekik.

Csak zsidó adósságát nem akarja meg adnia
 Az keresztyén ember álnoksága miá, 30
 Te oltárod előtt megesküvék rajta,
 Hogy néki meg adta.

Töré és megölé ötöt ő szekere,
 Huallott pálczájából kiomla ő pénze.
 Kilemben ő pénzét zsidó el nem vevé, 35
 Hanem feltámasztád.

Ime szegény embert isten feltámasztá,
 Azt az kegyetlen zsidó hogy meglátá,
 Legottan istenhez ő es megtért vala,
 Keresztelkedett vala. 40

Nyughatatlanképen más zsidó tisztel vala,
 Az te képed házában kőfalon tartja vala,
 Mikoron mégyen vala kalmár-árójával
 Soka(da)lomba.

Innet ő házából hogy elmegyen vala, 45
 Minden jószágát néked hagyja vala,
 Kemén fenyegetést — ha meg nem öríznéd —
 Rajtad teszen vala.

Csudaképen néki kéncset ő házából
 Tolvajok ragadozák; — ő sokadalomból 50
 Ha megjutott vala, képed le ragadá
 Kőfal oldaláról.

Oh mel kegyetlenől téged megvert vala,
 Nagy véres ruhával megjelentél vala,
 Tolvajok morháját hogyha meg nem vinnék, 55
 Ők mind elvesznének.

Láss, mel csudaképen latrok ijedének,
 Zsidónak morháját ök es mind megvívék,
 Tolvajok bőnekbel legottan megtérének,
 És jámborrrá lőnek. 60

Az zsidó legottan keresztyénné lött vala,
 Nékik segedelmel nagygyal löttél vala.
 Tégedet kérünk légy mi segedelmünk
 Minden órában.

Ime mel igen téged tisztel vala 65
 Hét esztendő gyermeknek az ő édes atyja,
 Kit te szent nevedbe ő ajánlott vala
 Diáki tudománra.

Papnak viszen vala az gyermek ebédet, —
 Szegén ember ajtón kenyergeni kezde 70
 Hogy ő alamizsnát paptól érdemlene
 Istennek nevébe.

Ottan az gyermeknek az pap parancsola,
 Hogy szegén embernek alamizsnát adna;
 Gyorsan ő futamék senkit nem láthata 75
 Ki könyergett volna.

Nagy hirtelenséggel ördeg őt megfojtá:
Te szent Miklós pisepek feltámasztottad vala.
Ennek utánna gyermek szíve szerént
Téged tisztelt vala. 80

Téged egy nemes ember igen tisztel vala,
Ő neki magzatot istentől nyertél vala,
Egy aranyos pohárt ő fiával egyb. . .
Vinni akar vala

Innya az pohárba hogy fia neki hozna, 85
Gyermek az tengerbe hamar veszett vala.
Mene templomodhoz az gyermeknek atyja
Pohárt vitte vala.

Feltámasztád fiát csudálatosképen.
Az ő atyja háromszor oltárodtól esvén, 90
Tenéked az gyermek második pohárva. . .
Tisztességet tevén.

Im egy kazdag ember téged tisztel vala,
Hogy te úneki fiat adtá. . . vala
Gyermek veszett vala, atyja nem tudja vala 95
Mely várasban volna:

Csak az gyermek akkor ajánlatott vala
Idegen királna. . . és adatott vala:
Gyermek vocsoráján poharát tartja vala.
És igen sír vala. 100

Igen kérdi királ gyermek hogy mit sírna
Gyermek királn. . . nagy sírván azt mondja:
Atyja szent Miklósnak rako... templomot,
Kinek ma vagyon napja.

Sírásától gyermeket királ úgy onszolja, 105
Hogy járjon szent Miklós, — mit gondolsz ő rája?
Itt te leszesz velem. Gyermek ragadtaték
Fene szélnek miá.

Ez gyermeket szent Miklós templomnál tette vala,
Kit ő szent nevében atyja rakatott vala. 110
Nagy erembe akkor gyermek atyja lőtt vala,
Hálát adott vala.

Segedelmet tőled szent Miklós én veszek,
Mikor szent nevedben istennek kenyergök:
Akkor szent malasztját te nékem megnyerjed, 115
Hogy téged tisztellek.

Te szent nevedben Péchi Ferencz szerzette vala,
Kazari plébános hogy mikoron volna;
János királ vala kécneses jó Budába
Vígágába volna. 120

Esztendejét mondja — revideden írja,
Mindszent octávája hogy mikoron volna
Ezerötszáz huszonkilencz esztendőben írna,
Jó kedvében volna. 124

FARKAS ANDRÁS

1538.

AZ ZSIDÓ ÉS MAGYAR NEMZETRŐL.

I.

Jersze emlékezzönk az örök istennek
Csudálatos nagy hatalmasságáról,
Melyvel Scythiából régi magyarokat
Jó Magyarországba olyan módon kihozá,
Ment régen kihozá ah zsidó népeket 5
Fárahó királnak markából, inségéből.

Azért ez éneket mi kétfelé oszszuk,
Hogy ez dolgot nyilvánban megérthessők;
Először mi szóljonk ah zsidó népekről,
Ment őket az isten Egyiptomból kihozá; 10
Azután mi szóljonk az magyar népekről,
Ment őket az isten Scythiából kihozá.

II.

Régen ó törvénben, mikor Jézus uronk
Ez világra még nem született vala,
Az zsidók valának istennek népei, 15
Neveztetnek vala Izrahel fiainak,
Kik lakoznak vala naptámadat felé
Kánahánnak földében ön atyjokval Izraelvel.

Készerítettének éhségnek miatta :
Egyiptomban ők mind el-bémenének 20
Kiket az Fárahó Józsefnek kedvéért
Jó kedvvel fogada és békességbe tarta,
Mert József is vala Izraelnek fia,
Es az Fárahónak dolgosa, tanácsosa.

József ott meghala az ő vén atyjával 25
 Izráellel, és minden bátyjával;
 De ah zsidó népek, kik megmaradának,
 Megsokasólának, igen elterjedének.
 Új királ támada Egyiptomországban,
 Ki nem tudja vala Józsefnek jámborságát. 30

Azért meggyűlölé ah zsidó népeket,
 Kezde őket igen sanyargatnia
 Nagy sok szolgálatval, kénszerítésekkel,
 Sok pallérok által őket nehezíteni,
 Téglaverésekkel, sárcsinálásokkal, 35
 Erős nagy munkákkal, sanyaró rabságokkal.

Az kegyelmes isten rajtok könyöröle,
 Áron papot és Moizsest választá,
 És vezéről adá ah zsidó népeknek,
 Hogy őket kimentse Fárahónak markából. 40
 Jelenté az isten nagy hatalmasságát
 Az Fárahó előtt rettenetes csudáját.

Látván ah Fárahó, inkább keményedék,
 Nem akará őket elbocsátani,
 Isten parancsola : Moizses indítá 45
 Áromval egyetemben mind ah zsidó népeket,
 Utánok indóla az Fárahó királ
 Ő nagy erejével, temérdek sok népével.

Mikor juttak vala az Veres tengerre.
 Ott ah zsidók igen megijedének, 50
 Moizses bíztatja: »semmit ne féljetek.
 Isten velünk vagyon, ő minket megszabadít.«
 Áron pap megsujtá ah tengernek vizét,
 És az vessző ellen ottan kétfelé válék.

Ott ah zsidó népek az Veres tengeren 55
 Száraz lábbal mind általköltözének.

Azonközbe juta az Fárahó királ,
Nagy hertelenséggel az tengernek indóla.
Hogy bétakarodék minden népeivel
Az tengernek vize esmét egybezúdola. 60

Minden népeivel Fárahó ott vesze,
De ah zsidók békességvel járanak.
Nagy hálát adának mennybéli istennek,
És ötet tisztelék édes éneklésekvel.
Onnat indólanak, sem útok nem vala, 66
Ösvények sem vala, de isten vélek vala.

Nappal mindenkoron egy oszlop fényes köd
Ment egy vezér előttök mégyen vala,
Azonképen éjjel egy oszlop fényes tűz
Ment egy hív kalauz őket vezérli vala, 70
Őket az pusztában az nagy isten tartá
Mennyei kenyérvel az negyven esztendeig.

Végezetre oztán őket el-bévivé
Ah megígért Kánaánnak földében,
Mely mondatik vala az ő bőségejért, 75
Nagy kövérségejért, tejjel mézzel folynia.
Letelepedének megöröködének,
Elszaporodának és meggazdagólanak.

III.

De immár hagyjuk el ah zsidó népeket,
Vegyük elő az régi magyarokat. 80
Ingyen majd megértjük, hogy az Isten őket
Ílyetén bő földre, magyarra el-kihozá,
Mint régen kihozá a zsidó népeket
Egyiptomországból ah megígért bő földre.

Mind a scythiai hatalmas magyarok 85
Származának két jeles férfiaktól:

Egyik férfinak Hunor vala neve
 És az másodiknak nagy Magor vala neve,
 Kiktől ah magyarok felneveztetének :
 Hunorral hunusnak, Magortól magyaroknak. 90

Eh két emberektől annye nép származék,
 Hogy Scythiát úk mind széllal bétölték.
 Ah Scythia vagyon naptámadat felé,
 Erdélyen, Moldován, Oroszországon belől,
 Túl Tatárországon, ah fejér kunokon, 95
 Pogán országokon, sok havasokon belől.

Jöllehet magyarok el-ben Scythiában
 Hatalmasok és nagy sokan valának,
 Demaga az istent nem esmerik vala,
 Sem az ú szent fiát, mi édes megváltonkat; 100
 Azért barom módra nagy vak pogányságban
 Úk is élnek vala, bálvánt imádnak vala.

Ah kegyelmes isten rajtok könyöröle :
 Űközükbe ada oly gondolatot,
 Hogy úk keresnének ah napnyugat felé 105
 Országot magoknak, hol letelepednének.
 Azért indulának mind feleségestül,
 Tízszáz és ezeren előszer kijövének.

Másodszor mikoron nyolczszáz nyolczvannyolczban
 Írnak vala urunk születése után, 110
 Ah kétszáz-ezeren és három-ezeren
 Szolgától kiválván esmétlen kijövének
 Sok havasok által pogán országokban
 Ah nagy isten őket békességgel viselé.

Mikor juttak vala ah Tanais vízre 115
 Ott hajójok únékiek nem vala,
 Azért két-két lónak egyikét-együkét
 Ah Tanais parton ők mind megnyózzák vala.

Lóborból magoknak önnön hasok alá
Hólyagot varrának, vízen általkelének. 120

Hét kapitánokat köztök emelének.
Béjővének ah jó Magyarországbán,
Kit neveznek vala bő Pannóniának,
Mert ím az kenyérnek dejákól neve *panis*:
Ah panistól híják jó Magyarországot 125
Bő Pannoniának, bő kenyero országna.

Azért ez országot mind nevezik vala
Tejjel, mézzel folyó az kövér földnek,
Mert ő bővölködik arannyal, ezüsttel,
Ónnal, vassal, érczel, sóval, öreg barmokkal, 130
Ah Szerém borával, ah Somogy borával
Ah Makra borával, ah felföldi jó borokval.

Ah Duna vizivel, ah Tisza vizivel,
Száva, Dráva, Szamos, Maros vizivel,
Erdőkkel, mezőkkel, szép zsíros füekkel, 135
Johokkal, lovakval, tikval, lúdval, disznóval,
Őket ah nagy isten itt mind megszállítá,
Mint ah zsidó népet Kánaánnak földében.

IV.

Itt esmét hagyjuk el ah magyar népeket,
Vegyök elő az Izráel fait, 140
Kiknek isten ada sok jó fejedelmet,
Az Józ sue vitézt és az igaz Gedeont,
Erős Sámson vitézt, ím ah Saul kerált,
Ah szent Dávid kerált, ah bölcs Salamon kerált.

Ezeknek általa isten oltalmazá 145
És megtartá mind ah zsidó népeket,
Míg istent hallgatták és útet tisztelték
Nagy bő országokban békességgel lakának

De hogy hátra veték szent parancsolatját,
Isten megharagvék, erőssen őket veré. 150

Pogány kerálokkal, idegen népekkel
Országokat dúlatá, raboltatá,
Ellenek támasztá nagy hatalmassággal
Babyloniából Nabugodonozor kerált;
Ő mind elégeté ah Jerozsálemet 155
És mind elpusztittá ah Salamon templomát.

Sedechiás kerált ő megfogattatá
És fiait előttö levágotá,
Sok fejedelmeknek fejeket szedeté,
És önnön magának Sedechiás kerálnak 160
Szemét kivájtá, békóba vereté,
Babyloniába örök tömlöczre veté.

Nabugodonozor kerál fogságában
Hatszáz és négyezer zsidók esének
Szomoró bánattal, keserő sírással 165
Édes hazájokból mind fogva vitetének,
Ők is szolgálnak Babyloniában
Éhségben, rabságban az hetven esztendeig.

V.

Itt esmét hagyjuk el ah zsidó népeket:
Emlékezzünk meg az magyar népekről, 170
Kiket ah nagy isten nagy jóval szerete,
Ez országba hozá, igen megkazdagitta,
Nékiek is ada jó fejedelmeket,
Jámbor kerálokat és jó tanácsadókat.

Első kijövesben még pogányságokban 175
Adá ah hatalmas Atilla kerált,
Ki az nagy Nemrótnak unokája vala,
Bendaguznak fia, ez velágnak félelme.

Másod kijövésben ah szent Estván kerált,
Szent Imre hercezet, dicső szent László kerált. 180

Ezeknek utánna jámbor Béla kerált,
Károly kerált, ő fiát Lajos kerált,
És ah Zsigmond császárt, ah Jankula vajdát
És az ő jó fiát, hatalmas Mátyás kerált;
Lengyel László kerált, ifjú Lajos kerált: 185
Isten győzi számát sok jámbor kerályoknak.

Ezeknek általa ah kegyelmes isten
Oltalmazá ah jó Magyarországot;
Ez ország határit isten kiterjeszté,
Sok vendég népekre, nagy sok tartományokra. 190
Ő melléjek ada hatalmas urakat,
Jeles országokat, sok kulcsos városokat.

Naptámadat felől az hideg Moldovát,
Havas elve mind ah vad oláhokat,
Délről Rácországot, és az napnyugatról 195
Szegén Tótországot, ah bő Horvátországot,
Északról peniglen ah bő Csehországot,
Csehország határán ah Slézia tartománt.

Mindezeket isten mellénk adta vala,
De jobb részét tőlünk meg elszakasztá, 200
Mert elfeledkezénk ő nagy jóvoltáról,
Kegyelmességéről, sok jó téteményéről;
Meg sem emlékezénk régi dolgairól:
Hálálatlanok lőnk sok jó ajándékiról.

Haragra indítók hitelenségönkkel, 205
Vakságinkkal és nagy hamisságinkkal
Kezdők bosszontani kazdag aranyonkkal,
Drága ezüstinkkel, ezekbe bízásinkkal,
Az Szerém borának nagy torkosságával,
Parázñaságokkal, rettenetes bűnökvel. 210

Azért ő haragja ellenünk gerjede,
 Bosszuálló ostroma rejánk szálla,
 Köztünk meghasonlánk, iregység, gyűlötség
 Mi köztünk támada, kezdők egymást üldözni;
 Nagy sok környöl való szép tartományokat, 215
 Jeles országokat isten tőlünk elveszte.

Végezetre oztán miréjünk kihozá
 Basáival az hitetlen török császárt,
 Mint ah zsidó népre és Jeruzsálemre
 Régen vitte vala az Nabugodonozort: 220
 Minket es megvere és mi országunkat
 Mind elégetteté, dúlatá, raboltatá.

Sok kejtásokkal az nagy istent bántók,
 De bűnünkből nem akaránk kitérni,
 Mi kápolnáinkban voltak éneklések, 225
 De ah szent írásnak nem volt predikálása,
 Azért elveszteté sok monostorinkat,
 Mint Jeruzsálemben ah Salamon templomát.

Ah zsidó népeket isten foglylyá adá
 Régen babylóniai kerálnak 230
 Magyarokat adá törökök markába,
 Kik ah Sarlóközből, ah bő Mátyus földéből,
 Szalából, Somogyból, ah Szerém földéről,
 Ah széles alföldről sok népet elhajtának.

Kik megmaradának ilyen nagy romlástól, 235
 János királt királlá koronázák,
 Ah királ meglátá hogy ő nem bírhatja
 Pogán törököknek temérdek sokaságát:
 Bölcsen cselekedék: frigyét vélek vete,
 Hogy csak épölhetne ah megnyomorodott ország. 240

Másfelől esmétlen ah magyari urak
 Elhajlának koronás királoktól:

Pártokat ütének János királ ellen
 Királt emelének em az Németországból;
 Ah sok pártolással felföldet elveszték, 245
 És annál is inkább ez ország megnyomorodék.

Mindezek szállának istentől mireánk,
 Bűnünk szerént és gonoszságonk miatt,
 Egyfelől verete pogán törökökkel,
 Másfelől némettel és ah sok pártolókkal. 250
 Ezzel megmutatá az hatalmas isten,
 Hogy ő az bűnöknek erős bosszuállója.

VI.

Vegyük elő esmét ah zsidó népeket,
 Kiket isten erőssen megvert vala,
 Ez hetven esztendő midőn bétölt volna, 255
 Őket el-béhozá ah Babyloniából,
 Országokba vivé, újonnan szállítá,
 Nékiek építé Jeruzsálem városát.

Öközéjek ada esmét profétákat
 Kik tanítsák és oktassák ah népet, 260
 Esmerjék magokat bűnösöknek lenni,
 Kövessék az istent: nékik ő megbocsátja,
 És annak felette hogy az atyaisten
 Egyetlenegy fiát öközikben bocsátja.

Mikoron az üdő immár bétölt vala, 265
 Atyaisten elbocsátá szent fiát,
 Ez világra köldé, izene mindennek
 Örömet, kegyelmet, bűnőknek bocsánatját:
 De urunk Krisztusban csak kevesen hűnek:
 Ah kik őtet vévék, istenben örölnék. 270

De ah zsidó népnek jobb része nem vövé
 Sem ah papok, sem ah szerzetes zsidók,

Uronkat megölék, és ő tanítványit
 Kergetnie kezdék, határokból kiűzők :
 Negyven esztendejig isten őket várá, 275
 De meg nem térének, azért őket elveszte.

Egyszer egy üdőben, egy husvét napjára
 Felgyülének régi szokások szerint,
 Ah harminczszor való százezer emberek,
 Kűvöl bégyülének akkor Jeruzsálembe, 280
 Isten felindittá ah romai császárt,
 Ah várast megszállá, őket mind benn rekeszté.

Nagy éhség támadá, kezdék csókolgatni
 Az galambszart, kivelők szóznak vala,
 Megnyomorodának, kezdék bényelni 285
 Számszeri ideget, önnön saruok talpát,
 Asszonyi állatok édes gyermekeket
 Éhségnek miatta megfőzik, eszik vala.

Némelyek közzölők aranyat, ezüstöt
 Bényelének, hogy gyomrokban megmentsék, 290
 De az rómaiak két ezért öbennek
 Meghasogatának, az aranyat kiszedék ;
 Császár parancsolá, hogy mind meg ne ölnék,
 Azért harmincz zsidót egy pénzen adnak vala.

Ezzel megjelenté az hatalmas isten, 295
 Hogy ő soha ezt el nem szenvedheti :
 Az ő szent ígését mikor megútálják,
 És annak felette csúfolják, háborgatják,
 Teremtéstől fogva ő mind elvesztette
 Kik nem engedének az evangéliomnak. 300

VII.

Mostan is az isten közinkbe bocsátott
 Sok bölcséket és jámbor tanítókat,

Kik az íge által hárdenetik minekőnk
 Áldott Jézus Krisztust egy üdvösségnek lenni,
 Ki az atyaistent nekőnk engesztelte 305
 Drága szent vérével, ártatlan halálával.

De jaj mind azoknak, kik nem elégesznek
 Egy Krisztussal az ő üdvösségekre,
 Kik egyebek által akarnak üdvösséget,
 Vagy önnön magoknak érdemeknek általa : 310
 Ezek megtagadják az Krisztusnak vérét,
 És az ő szent atyját káromlással illetik.

Mikoron azt valljuk, hogy nem üdvözölők
 Érdemőnkől és jó cselekedetőnkől,
 Pokolbeli ördög ellenők feltámaszt 315
 Földi királokat, hatalmas nagy urakat,
 Világi bölcséket, kazdag pap urakat,
 Sok szerzeteseket, áítatos szenteket.

De tanács mindennek, hogy ne háborgassák,
 Ne üldözzék az istennek ígését, 320
 Mert ha mi azt tesszük, kezdők ugyan járni,
 Ment ah zsidó népek régen Jeruzsálemben :
 Kazdag királokat, jeles nagy urakat
 Az hatalmas isten megfeddet az ígéért.

Inkább adjonk hálát az nagy úristennek, 325
 Hogy közinkbe szent ígését bocsátá,
 És minket vígasztal az ő ígésével
 Mi nagy veszedelmünkben és nyomorúságunkban.
 Akarja az isten szívünket felnyitni,
 Hogy mi el ne vesszünk régi nagy bűneinkben. 330

Azért mi es vegyük jó kedvvel őtőle,
 És hallgassuk az istennek ígését,
 Esmerhessük magonkat bűnösöknek lenni,
 Kövessük az istent : nekők ő megbocsátja,

És annak felette jó Magyarországot 335
Esmét feltámasztja, és esmét hatalmat ad.

Bölcs Salamon írja, hogy az keráloknak
Ő szívöket csak az isten igazgatja :
Ő markában tartja, és nagy hamarsággal
Melyfelé akarja, ottan oda hajthatja, 340
Hatalmas uraknak pártoló szívöket
Nagy hirtelenséggel öszvö egyenesíti.

Azért mi es kérjük istent mint atyánkat :
Igazgassa az kerált miközöttünk :
Magyari uraknak pártoló szívöket 345
Igazgassa immár ah jámbor kerál mellé :
Adjon békességet minden népek között,
Hogy mi ő felségét egyetembe dícsírhessük.

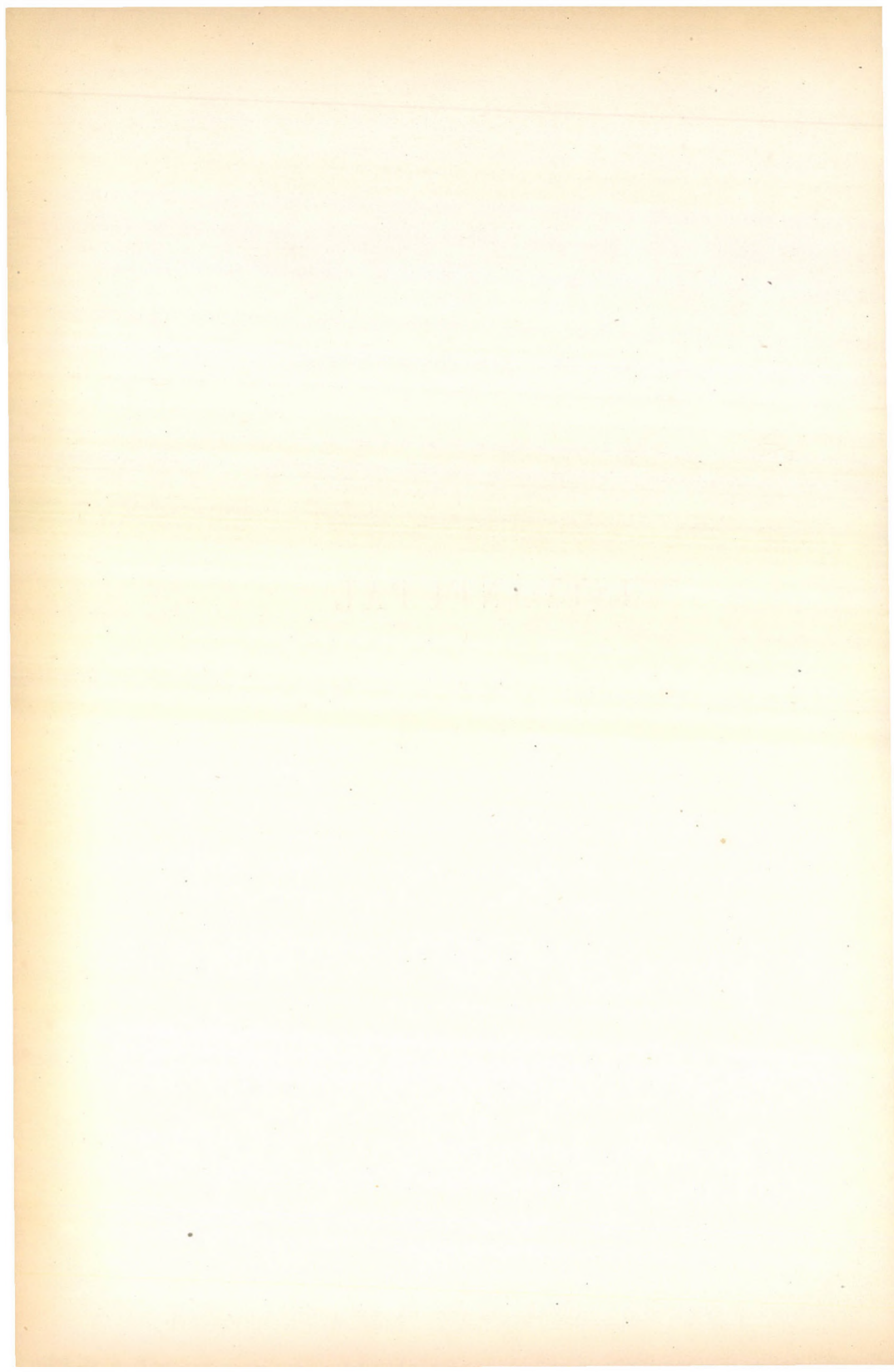
Farkas András szerzé ezeket énekbe,
Keserőlvén az nyomorúlt országon. 350
Igen szánja vala hogy az hitetlenek
Istennek híveit szélyyel üldözik vala ;
Kis karácson után immár írnak vala
Az ezerötszázban, harmincznyolcz esztendőben Amen.

ISTVÁNFI PÁL

1539

HISTORIA REGIS VOLTER.

Ad notam : Francisco.

Egy krónikát mondok, urak, hallgassátok!
Kinek talám mássát ti nem hallottátok,
Egy olasz leánrul, kin csudálkozhattok,
Asszony-házastoknak példájul adhatjátok.

Az Olaszországnak egy szegeletiben 5
Az Vezule hegynek ű kerületiben,
Nagy sok szép városok vadnak ű fektiben,
És jeles szín népek laknak az mentiben.

Ezt egészen az kik bészállották vala, 10
Kulesos városokat rajta raktak vala,
Olaszul nevezik az Pedamontának,
Magyarul mondhatjuk ugymint: Hegyaljának.

Az földnek egy része kivált ű magának
Kit régulta mondnak az Seluciának, 15
Székes helye most is az markolápságnak,
Sok kulesos városok annak udvarlának.

Ezt az ifjú Volter egykor bírja vala;
Szép termete néki mint vitéznek vala,
Minden nemzetivel híres neves vala,
De magatartással, díszes, neves vala. 20

Mulatság kedvinek nem minden kell vala,
Vadász-, madarászást igen kedvel vala,
Mindenestül magát annak adta vala,
Egyéb mulatságát hátra hagyta vala.

Noha csak egy fűről nemzetéről vala, 25
Szabad ember voltát igen félti vala,
Örömet kötélben nem ejtheti vala,
Azért jó ideig nőtelen élt vala.

Régi jó baráti sokan hallgatának,
Sok jámbor hívei csendesben valának, 30
Városbéli hívei igen bánkódának,
Félnek hogy Voltertől árvává maradnának.

Köztök elvégezek, hogy néki szólnának;
Bátor szívő embert arra választának,
Nagy sereggel egykor eleiben állának, 35
Mondják, hogy ily szókkal néki szólottanak:

»Téged, uram Volter, fejenként követünk,
Kegyelmes légy nekünk, ha mit szónkban ejtünk,
Mert miként magunkat, téged úgy szeretünk,
Erre minket hozott az mi nagy hűségünk. 40

Ez ideig veled ugyan dicsekedtünk,
Ily úrral magunkat bódognak ítéltük:
De ha az egy dolgot mi megnyerhetendjük,
Széles az világon bódog népek leszünk.

Hogy tennen-magadat már arra gondoljad, 45
Törvén(y) házasságban magadat foglaljad,
Asszonyunkat nekünk nálunk látnunk hagyjad
Kisded Volterodat még éltedben hagyjad.

Ebben haladékot semmit nem kívánunk,
Mert az idők miként folyó vizek múlnak; 50
Az ifjúságnak is virági elhullnak,
Az vénség utána mint egy farkas ballag.

Az halál peniglen legközelben hallgat,
Látod az életnek, uram Volter, útát,
Hogy egy napról másra elébb-elébb mutat, 55
De mindaddig visel, hogy megcsalatkoztat.

Kegyelmesen azért tekénts könyörgésünk,
Parancsolatidban semmit meg nem vetünk,
Asszonyunkat, hozzád kit illendőt lelünk,
Hagyjad, megszerzését ennek reánk veszszük. 60

Azon igen félünk, hogy egy nap csak elhagysz,
Örökös utánad ingyen senkit nem hagysz,
Sok jó híveidet bolygóban marasztasz,
Nagy keserű inséget csak rejánk szállítasz.«

Volter jámbor vala, szíve rajta vala, 65
Sok jámbor tanácsán megmaradott vala,
Nem sokat ű azon gondolkodott vala,
Ily szóval nékiek akkor szólott vala :

»Szerető barátim! nagy jó neven vészem,
Jómat akarjátok, azt eszemben vészem, 70
De nagy szabadságból engemet kivészen,
Ki az házasságban igen ritkán léssen.

Kész vagyok tinektek szótokat fogadnom,
És jó tanácstoknak melléje állanom,
Nem akarlak titeket csak ezzel bántanom : 75
Asszont keressetek, mert csak az én gondom.

Valami jó vagyon emberben világon,
Senkitül egyébtül csak istentül vagyon.
Én igyemet, most ezt is reája hagyom,
Minden szerencsémét csak néki ajánlom. 80

Bíztram mindenkoron kegyelmességében,
És nem fogyatkoztam semmi szükségemben,
Útat talál most is én tisztességemben
Miként kelljen járnom, én idvösségemben.

Ez ti kívánságtok, hogy megházasuljak, 85
Én titeket ebből nyilván megbízatlak,
Akarok tületek én is egyet hallani,
És arrul hit szerént nékem vallást tenni:

Hogy az kit keresek, valahul meglelem,
 Vagy szegén vagy kazdag kit én megkedvelek, 90
 Miként asszontokat ugyan tiszteljétek,
 Mintha császár leánya volna, úgy vegyétek.«

Urok akaratját jámborok megérték,
 És azt közönséggel örömetst felvevék,
 És nagy fogadással azt megerősíték, 95
 Mert csak alig várják hogy az napot írnék.

Ott menyegző napot nékik egyet hagyta,
 Kire őket mind felkészülnie hagyá,
 Az örömré őket fejenként hívatá,
 Volter hagyta napot ki mind igen várja. 100

Azt hogy elvégezzék, az tanács felkele,
 Ki mind ő házához készülnie méne,
 Udvarának Volter hagyta készülnie,
 Hogy az napot senki el ne véttenéje.

Nem messze hozzájok egy kis falu vala, 105
 Egynéhán szegén nép kiben lakik vala,
 Szegénbiknek neve az Jankula vala;
 Az ő szegényét is isten látta vala.

Annak egy leánya, annál több sem vala,
 Kinek keresztneve az Grizeldis vala, 110
 Termeti szépsége néki ékes vala,
 De jó erkölcsével feljűlmúlja vala.

Az szegény életnek sanyarúságában
 Grizeldis nőtt vala nagy gyorsaságában;
 Nem ül vala veszteg semmi lágyságában, 115
 Semmi gyönyörőség nincs gondolatjában.

De nagy vastagsággal atyját tartja vala,
 Annak ú vénségét úgy táplálja vala,
 Kevés juhocskáját tóra hajtja vala,
 Rökkáját közönsleg el nem hagyja vala. 120

Onnat haza jővén parét aprít vala;
Hozzájuk illendő étket szerez vala,
Kemény szalma-ágyát rázogatja vala,
Kegyességgel atyját elnyúgotja vala.

Az leánra szemét Volter vette vala, 125
Mert azon gyakorta vadászni jár vala;
Nem fajtalanságból azt míveli vala,
Azért embersége út viseli vala.

Nagy jószág Grizeldben ki rejtekben vala,
Kit az köznép nyilván nem érthetett vala; 130
Eszes ember Volter általlátja vala,
Azért útet igen megszerette vala.

Azt is elvégezé, hogy őtet elvonné,
Senki egyéb néki házasa nem lenne,
Ha néki az áldott isten engednéje, 135
Mikoron ő dolgát annyira végeznéje.

Már az menyegző nap elközelget vala,
Az menyasszony honnan lenne titkon vala.
Egy leányzót Volter kerestetett vala,
Kinek magassága Grizelddel egy vala. 140

Ezhöz szép ruhákat csináltatott vala,
Szép gyöngy-koszorókat fűzettetett vala,
És arany lánczokat sokat készítettete,
Sokféle pártaövet és drága násfákat.

Az örvendetes nép, az kit várnak vala, 145
Az nap fényességébe el-felterjedt vala:
De az menyasszonnak csak híre sem vala,
És minden készület már szerevén vala.

Volter elindula, az nász mind utánna,
Mintha az menyasszony közel útban volna, 150
És útet útában tisztességgel látná,
Onnat nagy örömmel házában béhozná.

Grizeldisznak ebben csak híre sem vala,
 Az minémű dolgok reá néznek vala,
 Dolgát ú házánál megszerezte vala, 155
 Az kútfürül vizet haza viszen vala.

Atyjának kapuján hogy bélépett vala,
 Hogy egyéb dolgátul megüresült vala,
 Leán társaival el-kikészült vala,
 Hogy Volter mátkáját ú csak láthatnája. 160

Grizeldiszt mentében Volter látta vala,
 Gyorsan útet nevén szólította vala,
 Atyja ha hon volna? tüle kérdi vala:
 Leán tisztességgel néki felelt vala.

Volter néki hagyá, hogy kiszólitáná, 165
 Néminemő dolga néki véle volna,
 Az vén jámbor akkor kiballagott vala,
 Kézen fogá Volter, magának így szóla:

»Jankula, tudom azt, hogy szeretsz engemet,
 Én is megesmértem jámbor hűségedet, 170
 Nem kevés gondomat gondolom éretted,
 Ezt ez dolgot tudni akarom tetüled.

Ha te ez dologhoz jóakaró volnál,
 És ez mellé tisztán örömet állnál,
 Hogy engemet, kiért ezkédig uraltál, 175
 Leányodat hozzám venném, választanám!«

Rajta az vén jámbor csak elcsudálkozék,
 Hogy ily jó szerencse házához érkezők,
 Kegyelmes istentül néki méltóltaték,
 Nem tud vala medgyen, szava ígyyen esék: 180

»Semmiben különbet én nem akarhatok,
 Avagy penig abban ellent sem tarthatok,
 Az mit én tenéked kedved szerént látok,
 Mert uram vagy, semmit meg nem másolhatok.«

»El-bémenjünk ketten! — az Volter azt mondja — 185
 Grizeldiszt nevére előtted megkérjük.«
 Násznépe megállta ketten bémenének,
 Leánynyal akkoron így beszélének:

»Atyád is akarja, hogy légy én jegyesem,
 Ez napságtul fogva asszony-feleségem; 190
 Vagyon tüled nékem egy jeles kérdésem, —
 Azt majd meggondoljad, felelj erre nékem:

Ha tennen-magadat ha arra adandod,
 Minden akaratom arra szabhatandod,
 Hogy semmi kedvetem nékem meg nem szeged, 195
 Rólad mit végezök, azt te mind megállod.«

Ilyen nagy csudában Grizeld reszket vala,
 Magát bátorságban nem veheti vala,
 Mert nagy vendég házát megszállotta vala,
 Nem késék, kérdésre így felelt vala: 200

»Ily nagy tisztességre, uram, én magamat
 Méltatlannak vélem, mind az én házamat,
 De ha tökéltened te akaratomat,
 Nem tartóztatom meg az én szerencsémét.

Soha te ellened nemhogy én mit vétnék, 205
 De gondolatomban sem hagyom hogy tennék,
 Sőt ha parancsolod, hogy halált szenvednék,
 Annak is örömet engedelmes lennék.«

Volter az szót mondja: »elég az énnekem.«
 Násznépek mutatá: »ihol én jegyesem! 210
 Az ki ezt tiszteli, — barátom énnekem;
 Mint császár leánya ez oly drága nekem.«

Ott Volter akará hogy levetkeztetnék
 Régi ruhájából, el-felöltöztetnék
 Aranyas ruhában: asszonyok ezt érték, 215
 Egymás előtt néki szolgálni sietnek.

Az Grizeldisz leánt szépen felkészíték,
Kézzel tapogatott haját ékesíték,
Aranyszál hajakkal közöslég illeték,
Szép gyöngykoszorókkal fejét ékesíték. 220

Idő rövid vala, hamar felkészíték,
Úgyan más személben Grizeldisz téteték.
Az népek is ütet nehezen esmerék,
De mint asszonyokat szeretvén tisztelék.

Egy drága koszorót Volter kivött vala, 225
Kit az végre nem most csináltatott vala,
Grizeldiszt így abban hozzá vötte vala,
Szép-öltözött lóra felültette vala.

Az ló fejér vala, gyorsan elfutamék,
Az palota felé gyorsan nyomtatának, 230
Harminczkét leánzó selyemben valának,
Sok jó nemes asszony lovon udvarlának

Az vígasságtévő különb-különb vala,
Az ég is az ellen ugyan zönög vala,
Egymás szavát tüle alig hallják vala, 235
Nagy öröm szívöket megszállotta vala.

Hamar eljutának, mert közel valának,
Étkeket fogának, nagy vígan lakának,
Ebéd után estig ott mind tánczolának,
Minden mulatságon ugyan megállának. 240

Holtá kelve Volter új udvart tétete,
Kazdag ajándékot arra feltítete,
Jó hamar lovakat pályára vitete,
És gyalog futókat futáshoz készíte.

Erős ütközetek akkor ott valának, 245
Jeles kedvő népek akkor elhullának,
Hatalmas követek rendet ott állának,
Hírös székestül ők mind ott maradának.

Az szent Iván tüzét el-felrakták vala,
 Mesterséggel azt mind csináltatták vala, 250
 Udvarló vitéz nép azt ostromlja vala,
 Az nap vígasságban el-aláment vala.

Az új menynek akkor isten fejét látá,
 Kegyelmisségével útet méltóltatá,
 Nagy bölcseségével megvilágosítá, 255
 Sok jószágos jóval megajándékozá.

Ártatlan életben istenfélő vala,
 Maga-tartásában jó erkölcsű vala,
 Értelmes beszéde, szava ékes vala,
 Minden embereknek dicséretes vala. 260

Nem sokáig magát oly jó névben hozá,
 Hogy nemcsak szomszédi kíváncsoznak vala,
 De messze földről is jönnek vala hozzá,
 Asszonyok, férfiak csudálkoznak rajta.

Eleitül fogván kik esmerik vala, 265
 Még azok is ingyen nem hihetik vala,
 Az mely szegény ember az Jankula vala,
 Hogy az Grizeldisz ú leánya volna.

Minden nagy ékesség úbenne oly vala,
 Hogy azt ingyen senki nem hiheti vala, 270
 Hogy az parasztháznál tanulhatta volna,
 De császár udvarát azki lakta vala.

Noha vitéz Volter szegény nemzetet vőn,
 De ú házassága nagy dicsíretes lűn,
 Belől háza népe nyugalmas, békes lűn, 275
 Kivel mindeneknek igen kedves ú lűn.

Sőt annak felette, hogy ő ily jószágot
 Ily szegénség alatt rejtekben meglátott,
 Méltán bölcs embernek mindenek őt látták
 És mindeneknél ú nagy csudálatos volt. 280

Az asszony peniglen nem csak házat bírta,
De az községet is nagy bölcsen oktatja,
Ura honn nem voltán pereket szállítja,
Nemes népeknek is háborúit oltja.

Nem egyebet erről népek hisznek vala, 285
És közöttök tisztán azt beszélük vala,
Hogy az asszont mennyből isten adta volna,
Az község javára, hogy ű rá gondolna.

Ebben nem sok üdő mikor bétölt volna,
Asszony hogy viselne, jelensége vala, 290
Sok jó birodalma nagy csendesben vala,
De nem sok időre leányt hozott vala.

Jöllehet az leány oly igen szép vala ;
Demaga az fiút inkább veszük vala,
Magzatos voltával asszony nyerte vala, 295
Kin mind háza népe megörvendett vala.

Az gyermek immáron hogy azt érte vala,
Mikor az dajkátul elválasztják vala,
Volternak akkoron kívánsága juta,
Csudálatosb hogynem dicsíretes volna. 300

Asszony-feleségét hogy megkesergetné,
És az ű hűségét kikeresgetnéje,
Addig nem nyughaték, míg nem kikeresné
És minden kétségét belőle kivenné.

El-bémentek vala ű ágyas házokban, 305
Volter magát ejté nagy szomorúságban,
Ily szokat ott ejte szomorúságában,
Hogyha hozhatnája asszont ű bánatban :

»Asszon! kérlek arrul hogy megemlékezzél,
Hogy mely szegénységben házamba bejöttél, 310
Mert ugyan sem illik, hogy elfeledkeznel
Régi mivoltodrul, mai szerencsédre.

Emlékezzél, mondom, miként hozzám vőlek,
 Nyilván én tégedet mostan is szeretlek,
 De az nemes népek téged nem kedvelnek, 315
 Mert paraszt nemzetből tégedet ítilnek.

Asszont paraszt nemből ők nem szeretnek,
 Mert természet szerint egymás ellen járnak,
 Én reám is immár gonosz szemmel néznek,
 Rólad ilyen szókat, mint mondom, beszélnek. 320

Azért, ha te akarsz békeségben élni,
 Szükség nékem véled megegyenesülnöm:
 Te kis leányodrul övélek végezmem,
 Az mint úk akarják, nem mint én akarom.

De te híred nekül semmit nem mívelek, 325
 Te akaratodat mondd meg nekem kérlek:
 Az kérdésre téged én emlékeztetlek,
 Kire otthon téged én feleltetélek.«

Grizeldisz ezeket hogy hallotta volna,
 Bátor szíve rajta meg nem indult vala, 330
 Nagy szép beszédekkel urának szólott vala,
 Magát, minden dolgát, reá bízta vala:

»Tiéd az kis leány, én is tiéd vagyok,
 Mindketten urunknak tégedet mi vallunk,
 Ki mind marhájával szabad, azt jól látjuk, 335
 Te is velünk mit téssz, azon kell maradnunk.

Valamit én neked kedved szerint látok,
 Mindenben az mellé szívem szerint állok,
 Egyebet náladnál senkit nem kívánok,
 Egyébtől megválnom semmitül nem szánok.« 340

Feleletit Volter nagy jó kedvvel hallá:
 De ünnön magában nem teteti vala,
 Ő tekéntetiben nagy szomorú vala;
 Asszony elől akkor ígygen kiment vala.

Nem soká halasztá, egy szolgáját küldé, 345
 Kivel az új dolgát azelőtt új közlé,
 Jeles dolgaiban korosként megelé,
 Az asszonhoz akkor ütet el-békküldé.

Az asszonyhoz szolgálja éjjel bement vala:
 »Megbocsáss asszonyom, néki mondja vala, 350
 Rejám ne nehezelj, úgy könyörög vala,
 Mert ebben engemet kételenség hozza.

Nyilván vagyón nálad szolgálak állapotja,
 Az engedelmesség kötélen forgatja,
 Urok parancsolatja kételen futtatja, 355
 Szolgálatját senki nem válogathatja.

Uram hagyta nékem, gyermeket felvegyem,
 És az éjjel ütet még oly helyre tennem,
 Parancsolatjának kell nékem engednem,
 Nem merek egyebet, bizony ebben tennem.« 360

Szavát akkor ember röviden végezé,
 Nagy kételen dolgot köztök akkor ejte,
 Kit keserves asszony eszébe vehete,
 Többet ott nem szóla, az ember vesztegle.

Az emberhez asszony gyanakodik vala, 365
 Mert szeme állása néki kétes vala,
 Kétséges ábrázat, szava olyan vala:
 Kis leányát érté, hogy vinné halálra.

De könyve asszonnak rajta nem csordúla,
 Csak egy fohászkodást rajta sem mívele, 370
 Kit nehezen dajka, nem hogy anyja türe;
 És nagy vídámképen gyermekét felvé.

Kis leányát édes anyja nézi vala,
 És nagy szeretettel csókolgatja vala,
 Szent keresztnek jelét rejávette vala, 375
 Megáldotta vala, kézben adta vala.

»Az mit urad hagyott, azt te megszerezzed,
Egyre kérlek téged, hogy gondját viseljed,
És ő gyenge testét hogy te megőrizzed,
Vad madarakkal ezt te meg ne etessed! 380

Ezt is csak úgy mondom, ha meg nincsen hagyván
Uradtul tenéked az parancsolatban,
Mert nem törekedem soha semmit abban,
Az mit ű ellene gondolnék, hogy volna.«

Gyermekeket felvévő, urához téríté, 385
Az felelet mi lűn, néki megbeszélé,
Mint az leánt kézbe adá, megjelenté,
Atyja kegyességét ott megkeseríté.

De az mit magában megtökéllett vala,
Abban Volter semmit meg nem tágit vala, 390
Azon keménységben menten megyen vala,
Az ű szolgájának azt meghagyta vala:

Hogy az kis gyermeket ruhában kötözve
Szekrényben szegezzné, öszvérre feltenné,
Nagy lassan és félve útában viselné, 395
Kazdag Bononiában mentiben bevinné.

Nénje néki vala az Kende Panitné,
Szavával úgy kérné, hogy felnevelnéje,
Mintha anyja volna oly igen féltené,
Minden jó erkölcsre ütöt egyengetné. 400

Azt jelesben Volter nénjétől várnája,
Hogy ott titkon ütöt nála tartanája,
Senki ez világon hogy ne tudhatnája,
Ki gyermeke volna az ű kis leánya.

Az szolga nem resten ebben eljárt vala, 405
Urátul nékie az mi hagyva vala.
Az asszont az Volter csak szemléli vala,
Változás kedvében, szavában sem vala.

Régi nagy nyájasság, szokott nagy gyorsaság,
 Ű urához való, nagy szerelmetesség, 410
 Semmi szomorúság, semmi idegenség,
 Kis leányrul való emlékezetlenség.

Teljes négy esztendők ebben tölteke vala,
 Mikoron ű esmég nehézkes vala;
 Egy fiú magzatot szépet hozott vala, 415
 Atyjának, barátnak nagy öröme vala.

Ebben két esztendő csak békerült vala,
 Gyermekeket dajkátul választották vala,
 Azon esztelenség Volterra jött vala;
 Feleségét esmég szólította vala: 420

»Régulta értetted az én népeimet,
 Mi házasságunkért rejánk nehezelnék,
 Magzatosbna téged jelesen hogy értnek,
 Férfi magzat látván ugyan meggyűlölnék.

Mert gyakorta mondják, és köztök kiáltják. 425
 Fülem hallottára ilyképen beszéllek:
 »Volter holta után hogy udvarlanának
 Az Jankolának sok unokájának?

Paraszt nemzet rajtunk tehát uralkodik,
 És mi nemes házunk nékie lefekszik! 430
 Naponként közöttök ilyen sok szó esik,
 Nem értem ezekből végre mi történik.

Ez népnek peniglen nyugalmat akarok,
 Mert igazán mondom: valamit is tartok,
 Az gyermekről penig igaz úgy gondolok, 435
 Mint az nénjét, ugyan dolgára bocsátok.

Ezt ez végre néked idején beszélem,
 Nem akarom szívedet hirtelen sértennem,
 Véletlen veszéllel es keserítenem,
 Illik nekem ezekről most veled végezmem.« 440

Szóla neki asszony: »uram, mit mondhatok,
Mondásnál egyébbel semmivel nem bírok,
Én tenálad nekül semmit nem akarok,
Gyermekekben, munkámnál többet én nem várok.

Nékem és ezeknek mindnyájan urunk vagy, 445
Az te marháiddal korosként szabad vagy,
Az mit tész mi vélünk, azon kell maradnunk,
Hatalmad mirajtunk néked oly igen nagy.

Erre ne kövessed az én engedelmem,
Mert mikor házamnak ajtaján kijöttem, 450
Az én ruháimat rólam levetettem,
Minden akaratom azokkal letöttem.

Házadnak ajtaján viszont hogy bójöttem,
Kazdag ruháidban mikor felöltöztem,
Mind akaratoddal ezeket rejám vettem, 455
Semmi különbséget nálam nem viseltem.

Akármi dologban, az mi neked tetszik,
Énnekem is minden ugyanazon tetszik,
Különbözés hozzám semmi nem férkezik,
Előttem értenem nékem nem alkoszik. 460

Mert te gondolatod jövőndő mi volna,
Ha én eszem arrul jövőndőt mondhatna,
Ha mit te akarnál, jövőndő az volna,
Minden akaratom az mellé állana.

De ha értelmemvel eléb nem vihetem 465
Te akaratodat, örömet követem,
Te kívánságodat adjad megértenem,
Holtomat kívánod: azt is nem resteltem,

Mert az én szerelmem, uram, hogy megértse,
Hozzád oly figyelmes, hogy meghal éretted: 470
Nagyobban náladnál semmit nem szeretek,
Halállal ő hozzá hasonló nem leszek.«

Tökéletességet Volter hogy csudálja
 Ű feleségében kit akkor találá,
 Először mely embert hozzá küldett vala, 475
 Ismég azont hozzá választotta vala.

Az ember űmagát igen menti vala,
 Nagy kételenségét igen veti vala,
 Mely nagy gyilkosságot mívelni kell vala
 Az gyermeket kérvén, jelentette vala. 480

Asszony ott bánatját nem jelenti vala,
 Maga keserűség által folyta vala.
 Kezében gyermekét el-felvette vala,
 Szent kereszt jegyével megjegyezte vala.

Fiát ott megáldá, igen csókolgatá, 485
 Szemeit ű rajta jó ideig tartá,
 Bánatjának jelét semmit nem mutatá,
 Fiacskáját akkor az embernek adá.

»Miként néked hagyták, járj el te dolgodban,
 Mégis igen kérlek, ne hagyj engem abban: 490
 Hogyha lehetséges, vegyed oltalmadban,
 Vadak, madaraknak ne hadd szaggatásban.

Gyenge testét ne hadd foltonként szaggatni—«
 Érté feleletből: ideje elmenni,
 Válasszal urához el akara térni, 495
 Nem győz vala Volter eleget csudálni.

De azt így jól érti, hogy asszony szereti
 Két kis gyermekcséjét; kétségtől megmenti:
 Hogy az keménséget asszony nem míveli
 Valami keménségből, de hogy út szereti. 500

Hagya onnét Volter Bononiában küldeni,
 Az gyermeket adá nénjének hová tenni,
 Nénjét azon szókkal, mint először, kérni,
 Hogy ne restelnéje nagy gondját viselni.

Nincs oly kemény ember kinek nem illenék 505
 Szerelmes társának ű nagy hűségének,
 Az ű hozzá való szerelmességének,
 Ily keserűségén meg nem elégednék.

Szemét Volter róla el nem veszi vala,
 Asszony-feleségén ha mi jelt láthatna: 510
 Hanem naprul napra néki hívebb vala,
 Változást ű benne semmit nem találá.

Nem szép hír Volterról kezde kiterjedni,
 Gonosz neve néki mindenött kelnie,
 Hogy szerelmes társát igen kesergetné, 515
 Ű édes magzatit elrekkentenéje.

Mert az gyermekeket nem láthatják vala,
 És űk hol volnának, nem tudhatják vala,
 Ezzel ünnön maga letött híres vala,
 Gonosz hírben névben magát hozta vala. 520

De mint egy állatban, az kegyetlen Volter,
 Semmit meg nem tágit, mint az gonosz ördög,
 Késértő mérgében előbb-előbb hörög,
 Miként az fellebben az menny igen dörög.

Tizenkét esztendő mikor elmúlt vala, 525
 Leány lette után akkor ű gondolá,
 Hogy Rómában gyorsan követet bocsátna,
 Ki pápátul néki egy levelet hozna.

Kivel az nép között ű azt hirdetnéje,
 Római pápátul hogy volna meg engedve — 530
 Ki az ű népének nyugalmára lenne —
 Első feleségét elhagyná, mást venne.

Az goromba népek, kik havasban laknak,
 Igen könnyű vala azt nekik elhinnie;
 Ebben híre vala ám az Grizeldisznek, — 535
 Kébizem, hogy nehéznek tetszék ű szívének.

De miért magában megtökélve vala,
Minden szerencsáját készen várja vala,
Nagy bátorságában megmaradott vala,
Az mi végeztetett, urátul vár vala. 540

Másfelől az Volter Bononiába küldé,
Rokonságát kéré, gyermekét felvenné,
Ő maga is penig ő véle ott lenne,
Az leánt alítják, hogy házasa lenne.

Kompanit nem resten hűségét jelenté ; 545
Az leán szép vala, ékes öltözete,
Hét esztendőös ücscsét melléje ülteté,
Az végezett napra szép néppel készíté.

Ezen közben Volter szokott jó erkölcsét,
Hogy kesergetnéje asszony-feleségét, 550
Nem hagyá, de inkább annak kisebbségét
Öregbíti vala, nagy keserűségét.

Az község láttára elejben hivatá,
Ily szókkal akkoron ütet megszólítá :
»Társaságod nékem magát megmutatá, 555
Nem házadat nézvén, erkölcsödöt látván ;

De most esmerém meg, hogy az uraság,
Hogy semmi nem egyéb, hanem az nagy rabság,
Mert nem lehet, az mit engedne kívánság,
Avagy mit egyébként engedne szabadság. 560

Az köznépek engem arra készerítnek,
Az pápa is mindent engedett ezeknek,
Hogy más feleséget hoznának herczegnek ;
Azért téged én is ma útra eresztlek.

Légy azért az régi tökéletességben, 565
Helt adj az mástoknak minden tisztességben ;
Jegyben hoztad régi ruhád vegyed meg heliben,
Nem állandó senki nám az szerencsében.«

Grizeldisz felele viszont az Volternak :
»Tudtam, csak ellenség te nyájasságnak 570
És közöttte nem volt én árvaságomnak;
Jól értettem rendit én állapotamnak.

Sőt bizonynyal magam nemhogy házasodnak
Magamat tartottam, de csak szolgálódnak,
Mert nem alítottam magamat méltónak, 575
Viseltem személyét csak egy udvarlódnak.

És ez házban míglen tévéled lakoztam,
Te akaratodból asszonnak mondattam,
Isten azt jól tudja, korosként úgy voltam ;
Szolgáló leányodnak magamat tartottam. 580

Az üdöket azért hogy én megszámoltam,
Mely nagy tisztességgel véled én lakoztam,
Feljebb érdememnél én azt érdemlettem,
Hálát az istennek arrul nagyot adtam.

Nagy jó kedvvel azért kész vagyok végezni, 585
És örömetst vagyok házamhoz elmennem ;
Holott esék nékem ifjúságban élnem,
Ott vénségemnek is ugyan végét érnem.

Bódognak mondhatom ezzel én magamat
És dicsíretesnek én özvegy voltomat, 590
Hogy jeles személnék mondhatom uramat :
Ezzel vígasztalom holtig én magamat.

Az új menyasszonnak örömetst helt adok,
És azon én istent jó kedvvel imádom,
Hogy te házasságtok legyen igen bódog, 595
És vígan ti magzattokat láthassátok.

Ím itt én peniglen, hol vígan lakoztam,
Kedvedet semmiben soha nem másoltam,
Ebben es tenéked engednem akartam,
Látom, akaratod nékem igaz útam. 600

Az én jegyruhámat ha elhagyod vinnem,
 Az minémű az volt, arrul emlékezem,
 És mint én házamnál ruhám levettettem,
 Tiédbe öltöttem, így tehozzád jöttem.

Egyebet én vélem nem hoztam tenéked 605
 Egyik jegyruhámat! mezételenséget,
 Másikat meg azzal hoztam: igaz hütöt, —
 Ezzel egyetemben az tiszta életet.

Azért ím mimódon ruhámból vetkeztem.
 Gyűrűmet megadom kivel megjedzettél; 610
 Egyéb gyűrűidet is egyben helyhez tettem,
 Te ágyas házadban ruháddal letettem.

Minden kazdagságid, házi öltözetid,
 Én kezemnél állott minden ékességid,
 Ki miatt rám vettem minden irigységet; 615
 Kit te adtál vala, házadban megleled.

Atyámnak házatul jöttem mezítelen,
 Esméglen házamhoz megyek mezítelen;
 Az egy dolog tetszik nékem éktelennek:
 Én míhem nép előtt látszik mezételen, 620

Az te gyermekcséid kiben nyúgodtanak;
 Ez, ki miatt népek reád zúgódtanak,
 Ne légyen több oka immár haragjoknak!
 Uram, útat adok immár mindazoknak.

Egy dologra immár kérlek csak tégedet, 625
 Nem különben azt is, ha tetszik tenéked,
 Én szüzességemért, kít én hoztam néked,
 Kit immár én haza nem vihetek tüled,

Jutalma ez légyen még — ha tetszik néked —
 Minémű imegben lakoztam tevéled, 630
 Csak azt az több közül énnékem engedjed,
 Régi házasodnak kivel méhét fedjed.«

Ott Volternak szeme könyvvvel betölt vala
 Annyira, hogy ímmár nem állhatja vala,
 Azért asszony elől ű elfordult vala, 635
 Reszketeges szóval alig mondhatja vala :

»Amaz egy ingecske bátor tiéd legyen,
 Ki énrúlam nálad emlékezet legyen!«
 Csak alig mondhatá, előle elméne,
 Mert az ű szeméből könyve igen méne. 640

Levetkezék ottan mindenek láttára,
 Csak az egy ingecskét rajta megmarasztá;
 Mezételen lábbal indula útára,
 Mezételen fővel váras kapujára.

Útában sok jámbor út késéri vala, 645
 Minden ember útét keserűli vala,
 Az gonosz szerencsét szidalmazzák vala,
 Ékes csendességben asszony megyen vala,

Egy könyve-esetlen száraz szemmel vala
 Asszony hogy házához haza megyen vala; 650
 Az jámbor vén ember azt nem tudja vala,
 Semmi csak hírével ebben sem lőtt vala.

Eleitül fogva ű mind kétes vala:
 Leján házassága nem egyenlő vala;
 Korosként eszében ezt forgatja vala, 655
 Hogy állandó lenne, reméntelen vala;

Mert az ű leánya paraszt nemből vala,
 Annak társaságát Volter megúnnája,
 Nemes ember lelkét kevéség fognája,
 Leányát házából kihaigálnája. 660

Leánya ruháját elrejtette vala
 Háza szegeletiben, kit megtartott vala,
 Ki az sok üdötül el is avult vala,
 Hogy mikor kelletnék, ű elővennéje.

Nem annyira érté leánya megjöttét 665
 Mint az véle való népeknek beszédét:
 Ajtaja elejben lassan el-kilépék,
 Mezételen lejánt ruhával befedé.

Csak számos napiglan atyjánál lött vala,
 Egyenes erkölcsben magát tartja vala, 670
 Alázatosságban magát tartja vala,
 Semmi szomorúságnak jele ott nem vala.

Minden jó erkölcsnek nyomdoka ott vala,
 Kivel ű urával élni kellett vala,
 Mert nagy asszonságban szegén lélek vala, 675
 Alázatosságnak példája ű vala.

Immár az Kompanit felkészült vala.
 Ű menyegzőjének oly nagy híre vala,
 Egy emberét Panit elől küldte vala:
 Saluciába űtet tudni adta vala. 680

Volter Grizeldiszhez azelőtt ment vala
 Egy nappal, és űtet szólította vala,
 Szerellemmel asszony elejben ment vala,
 Asszonnak ily szókkal akkor felelt vala:

»Az leján, ki holnap én házamnál lészen, 685
 Ebédkorra tudom, hogy énnálam lészen,
 Véle való sok nép vendégségben lészen
 Asszonyok, férfiak véle együtt lésznek.

Azokat jó kedvvel kell akkor fogadni,
 Heleit mindeneknek rendenként megadni, 690
 Még beszédek is tisztességgel venni,
 Nincs asszony házamnál, az ki azt szerezné.

Ezeknek gondjait, kérlek megfogadjad,
 Ki én erkölcsömet igen jól esméred;
 Noha most tenéked szegény öltözeted, 695
 Vendéget fogadjad, helire űltessed.«

»Valamit én néked kedved szerént látok,
 — Asszony monda néki — mindent én megszerzek,
 És nemcsak jó kedvvel abban én eljárók,
 De nagy kívánsággal mindent én megszerzek. 700

Én pedig ezekben semmit nem restellek
 És nagy fáradtságot semmit nem esmerek.
 Míglen én magamban csak egy szikrát érzek,
 Mindaddiglan hozzád nagy hűséggel lések.«

Ezt mihelt kimondá, násznépöt indítá, 705
 Házakat nagy gyorsan ű megtisztíttatá,
 Mind az asztalokat szép renddel rakatá,
 Ágyakat vettete, szolgálakat oktata.

Holdá-kelve immár csak közel dél vala,
 Az Kompanit mikor el-béjutott vala. 710
 Az leány szépségét kik mind úgy csudálják,
 Ücscse jó erkölcsét látnia kívánják.

Nem kevesen akkor közöttök valának,
 Kik jó nevet nyilván Volterhoz adának,
 Hogy az házasságot cserélte magának, 715
 Mert az leány jó vér, és ücscse szép annak.

Menyegző készület hevenyiben vala,
 Grizeld szorgalmatos mindenütt ott vala:
 Ily nagy esettel meg nem hanyatlott vala,
 Mert viselt ruháját nem útálja vala; 720

De nagy vídámsággal leányt befogadá,
 Mindaz kapuiglan elejben indula,
 Megáldá, és monda: »Isten hozza jóval
 Az én asszonyomat mind véle valókkal.«

Az több vendéget is mind vígan fogadá, 725
 Ékes beszédével őket vígasztalá,
 Az nagy háznak gondját csak egy füre bírja,
 Minden tisztességét rendenként megadja.

Minden ott Grizeldiszt erősen csudálja,
 Jelesben ű róla vendég nép azt mondja: 730
 Nagy ékesen szólást honnan ő tanulta,
 És nagy bölcseséget, kinek ily ruhája?

Mindeniknél feljebb Grizeld helyhezteté,
 Leányt és az ifjat egymás mellé ejté,
 Dícsérettel űket égben felemelé, 735
 Nagy örömmel űket nem elégítheté.

Az Volter mikoron asztalhoz leűle,
 Grizeldre fordítá fényét ő szemének,
 Minden hallottára, hogy reá néznének:
 Mintha nevetkéznék, mondá ő menyinek: 740

»Mint tetszik tenéked most ez új menyasszony?
 Vagyon oly szépsége, kit valhat egy asszony,
 Azvagy tisztességes? kérlek téged asszony,
 És ha te láthattad mássát ez világon?»

»Bizony termetinél szebbet nem lelhetnél, 745
 Sem ékes erkölccsel, akár-holott élnél,
 Ha mind ez világon te elkereskednél,
 És ha nem tudom mint rajta erőlködnél.

Azt tudjad: senkivel egyben te nem férhetsz,
 Az jó szerencsében részes te nem lehetsz, 750
 És az szép leánynyal kedvedre sem élhetsz,
 Egy ellenséget te szívedből ki nem vetsz.

Istentűl reméllem és igen kívánom,
 Hogy azt közitekben adja, mint én mondom!
 Nagy szerelmességet tiköztetek látnom: 755
 Könnyebb lészen nékem azzal én halálom.

Erre kérlek téged nagy bizodalommal,
 Hogy ezt ne kesergesd meg bosszúságokkal,
 Miként te háborgál az másik asszonynyal,
 Mert gyengébben tartott, ifjabb is ez annál. 760

Mert az mit én türtem, ez azt nem türheti.« —
 Mikoron Volternak Grizeld ezt beszélné,
 Volter vidámságát Grizeldnek hogy nézné,
 Tökéletességét sokszor tekintelé;

Asszony kesergését és ú késértését, 765
 Eszében forgatja minden sok szerzését,
 Asszonynak nem látá arra érdemlését
 Keserülte vala asszony-feleségét;

Tovább nem viheté szíve keménségét,
 Nagy szépen szólítá asszony-feleségét ! 770
 »Eléggé megláttam szívednek mélységét
 Szerelmes Grizeldisz! hozzám nagy hűséged.

Nem hiszek mostan ég alatt olyan embert,
 Ki ő házásával így cselekedett,
 Annak hűségérül ily bizonytságot tött, 775
 Avagy végre mindent ennyire vihetett!«

Ezeket hogy mondá szerelmes társának,
 Tetszék vidámsággal való nagy csudának,
 Úgy mint egy álomból feltámadásának :
 Hozzája ölelé, foglalá magának. 780

Te vagy az én társom, Volter mondja vala,
 Nem lesz énnékem, egyéb te helyedben,
 Az kit jegyesemnek te alítasz vala,
 Az az te leányod, kit elvittek vala.

Az ifjú peniglen, kit rokonának mondnak, 785
 Azt is úgy esmérjed mint édes fiadat,
 Kiért népek Volterra nehezelnek vala,
 Ím mind egyetemben most tenálad vannak.

Higyed kit énrólam mostan úk véltenek,
 Azvagy engemet kik kegyetlennek véltek 790
 Hogy én gonosz voltam az én jegyesemnek :
 Nem voltam kegyetlen az én gyermekimnek.

Ezt is gondolhatják hogy nem kárhoztattam,
 Asszony házasomat, hanem csak próbáltam,
 Az én magzatimat fel nem mészárlottam, 795
 De csak egy ideig őket eltitkoltam.«

Ez szókat Grizeldisz hogy hallotta vala,
 Ű nagy örömében csak meg nem holt vala,
 Nagy kegyességében esze veszett vala,
 Drága szolgájának nyakán csüggett vala. 800

Ott való asszonyok kik ezt látták vala,
 Asszonyt szeretetből közből vették vala,
 Hitván ruhájából vetkeztették vala,
 Asszonyt ruhájába öltöztették vala.

Grizeldiszt immáron szépen öltöztették, 805
 Kazdag szép ruhákban őtet ékesíték,
 Szép idvezletekkel őtet megüdvözlék,
 Ervendes sírással az napot végezők.

Ez végső nap sokkal örvedetesb vala,
 Minden ékességgel kedvesb, dicsesb vala, 810
 Hogynem az elébbi menyegzőnap vala.
 Nagy egyenességgel holtig éltek vala.

Szegén ipának Volter már úgy tetszik vala,
 Hogy régen eszéből kivetette vala;
 De ám ű házába bévítette vala, 815
 Tisztességgel holtig eltartotta vala.

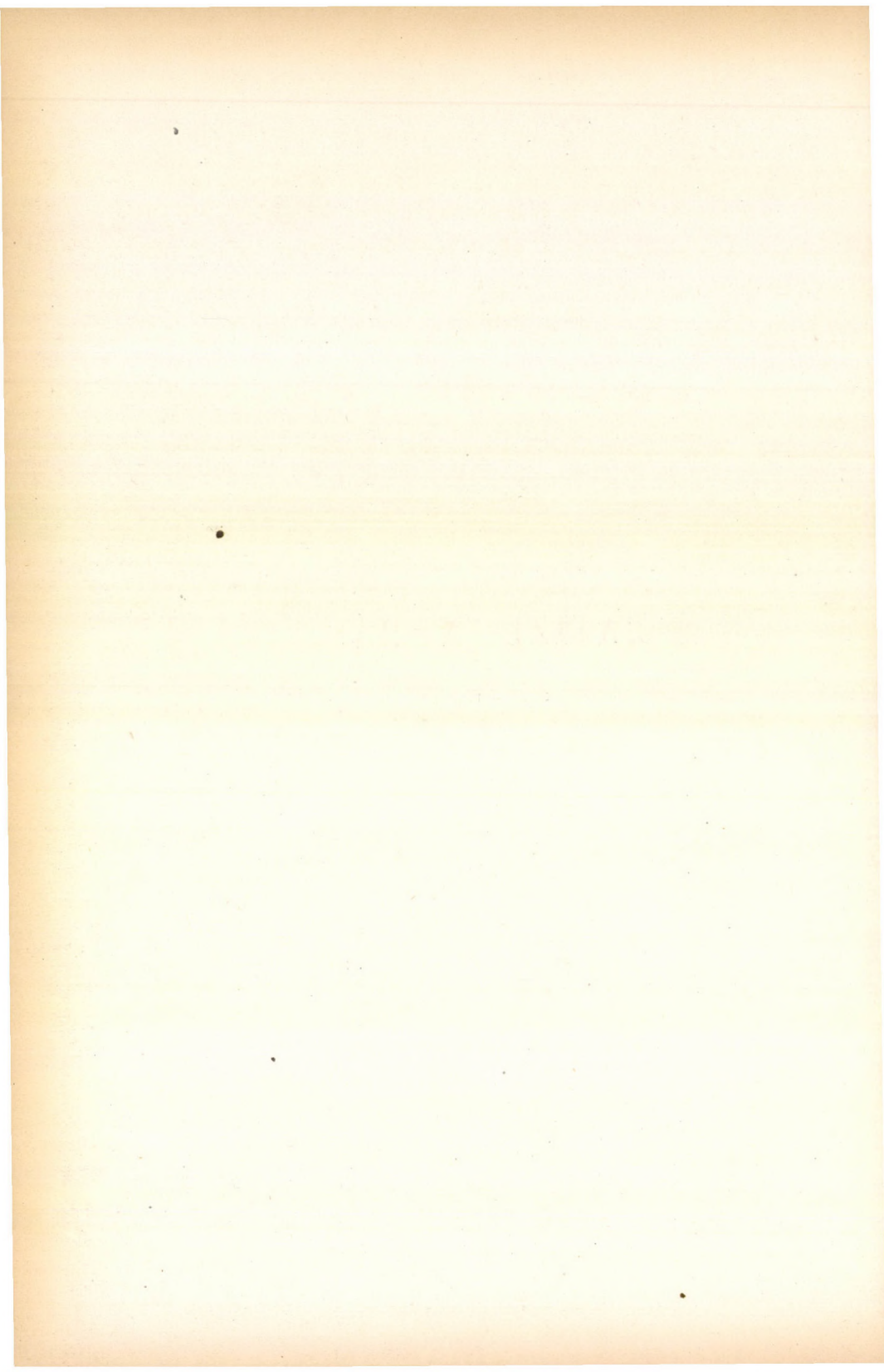
Leányát kazdagon Volter adta vala,
 Minden tisztességgel arra gondolt vala;
 Úgyan örökössé fiát hagyta vala :
 Menyegzőnap vigan végeztetett vala. 820

Ezerötszáz harminczkilencz esztendőben
 Ez kisedd krónikát szerző egy énekben
 Istvánfi Pál, mikor vala jó kedviben,
 Hertelen indúla király örömében.

BATÍZI ANDRÁS

1530—1546.

I.

SZENTEGYHÁZBÉLI DÍCSÉRET.

Áldott legyen mindörökké az atya isten,
Dicsértessék magasságban az fiú isten,
Egyetemben vigasztaló szent lélek úristen!

Nem titkolá az örök isten kegyelmes akaratját,
Alá küldé mennyországból áldott szent fiát, 5
Ki ajándék nélkül hirdeté bűnünknek bocsánatját.

Dicséretes szűz lejánnak áldott szent méhében
El-leszálla, felöltözék az emberi testben,
Kilencz hónapig viselteték szűz lejánnak méhében.

Régi nagy időben Ábrahámnak megígérteték, 10
Szent lélek által az próféták bizonynyal hirdeték,
Az idő rejá telvén isten és ember szűz Máriától születék.

Ez megjelenék — szent Pál írja, nem az mi érdemünkből
És semminemő igazságos cselekedetünkből,
De csak tulajdon ő irgalmas kegyelmességéből. 15

Az szép Jézus ideje szerint felnevekedék,
Szent Jánostól az Jordán vízben megkeresztelkedék,
Magas mennyből az atya istentől ilyen szózat adaték:

Szerelmes fiam ez énnékem, őtet hallgassátok.
Krisztus urunk kiált: jövétek hozzám, kik szomjúhoztok; 20
Kik énbennem hisznek, örök halált soha nem kóstolnak.

Bódogok azok az emberek kik istentől tanulnak,
 Kik emberekben és cselekedetökben bíznyia nem akarnak,
 De csak tulajdon ő irgalmas kegyelmességében.

Az igaz hitnek tiszta gyümölcse vagyon az szeretetben, 25
 Kinek általa cselekednünk kell az szent remétségben;
 Igaznak valljad Jézus urunkot minden ígéretiben.

Tekénts reánk mi nemes teremtőnk kegyes szemeiddel,
 Mert minket megváltál ördögnek markából drága szent
 véreddel,
 Kezed, lábad átalveretvén kemény vasszegekkel. 30

Idvözíts minket mi nagy igazságunk az te igaz hitedben,
 Mi szívünket gerjeszd fel immár az szent remétségben,
 Ki atya istentől mi közbejárónk vagy minden szükség-
 günkben.

Szükség nekünk keresztyéneknek az keresztet viselnünk,
 Nyomorúságnak kemény poharit ez világon kóstolnunk, 35
 Holtunk után mindörökké véle ví.....

Isten által szent Pál azt mondja egyik írásában,
 Valakik kívánnak kegyesen élni Krisztus Jézusban,
 Háburúságot nagyot szenvednek itt ez világon.

Nem szállott soha embernek szívében sem gondolatjában, 40
 Melyeket azoknak élő isten szerzett az ő országában,
 Kik ötet követik az igaz hitnek erős vallásában.

Vedd eszedbe emberi állat istennek beszédét,
 Érdemünk nélkül hozzánk való nagy szeretetét,
 Bizonynyal hidjed, hogy megadja az ő ígéretit. 45

Soha senki az törvénytartásból nem idvözülhet vala,
 És soha senki az parancsolatot meg nem tarthatja vala,
 Mert ki egyiket meg nem tartja vala, mind megszegi vala,

Könyörülven mirajtunk, az örök isten letekinte székiből,
 El-leszálla ez földnek színére szent atyja kebeléből, 50
 Hogy kimentené az ő juhait az törvének köteléből.

Az tíz parancsolatot bészorétá isteni szeretetben,
 Másodikat atyafiúi egymás-szeretetben.
 Mindaz törvény és az proféták függnek az szeretetben.

Szomjúhozék, fáradoza, éhséget szenvedé, 55
 Tövis koronát, ostorokat, nagy kénokat szenvedé,
 Ezeknek utánna miérettünk kemény halált szenvedé.

Szeretetből megmosogata drága szent vérével,
 Vállára felvön, az akolban bévín erősítvén az hitben,
 Kik ő benne hisznek, azok nincsenek az törvének kötelében. 60

.....győzé az örök halált szent halálával,
 Harmad napon feltámadá nagy diadalmával,
 Mennyekbe menvén most uralkodik az ő szent atyjával.

Valljuk azért keresztyének megfeszült istent,
 Hogy ki nekünk engesztelje az atya istent, 65
 Holtunk után megmutassa nekünk az istent;

Életünkben ez világban megótalmazzon,
 Az ördögtől, minden gonosztól megszabadítson,
 Holtunk után mennyországban megkoronázzon.

Ezt szerzették kincses Kassában nem régi időben, 70
 Születet után mikor írnának enni időben,
 Kis Karácson után ezerötszáz az harmincz időben.

II.

A KRISZTUS SZÜLETÉSÉNEK HISTÓRIÁJA.

Luk. II.

Jer dicsérjük ez mai napon az mi urunkat,
Bizony méltó dicséretünkre, nagy tisztességre,
Mert születék ez nap nekünk idvösségünkre.

Az Augustus római császár uralkodik vala,
Zsidóságot ki bírja vala és Galileát,
Parancsolá ez világot levélbe íratni.

5

Mennek vala mindenfelől ő városokba,
Eredet szerént, nemzetség szerént ő hazájokból,
Hogy íratnák őmagokat császár levelébe.

Ez hír hallván a szent József szűz Máriával 10
Elindúla Galileából, az Názáretből,
Dávid királynak városába az Betlehembe.

Immár az sok vendég néppel mind az szállások
Az városban bétöltek vala, azért szent József
El-bészalla jegyesével egy istállóba. 15

Tisztaságban mi urunkat az szűz Mária
Szűzen szülé (őt) ez világra az istállóban,
Bépólálván helyhezteté őt az jászolban.

Szent Pál írja, bizony beszéd, melyet hinnünk kell,
Hogy (az) Krisztus jött ez világra ennek okáért, 20
Hogy ő minket bűnösöket idvőzítene.

És ha irgalmasságából el nem jött volna,
Mi minnyájan elvesztünk volna, kárhoztunk volna,
Mert mind valánk úristennek nagy haragjában.

Az mi első atyánk Ádám mikor vétkezék,
 Úristennek parancsolatját hogy ő megszegé — 25
 Nagy haragban ő fiait és magát ejté.

Minden lelkek kik ötöle származnak vala,
 Esnek vala isten átkába, örök halálba,
 Fogantatván, születtetvén eredendő bűnben. 30

Senki jó cselekedetből, sem érdeméből
 Mennysorságba nem mehet vala és úristennek
 Meg nem engesztelheti vala ő nagy haragját.

Izsaiás szent próféta örömet monda,
 Hogy minekünk gyermek születnék, fiú adatnék, 35
 Ki istennek nagy haragját megengesztelné.

Az angyal is pásztoroknak éjjel jelenvén,
 Monda nekik : hirdetek nektek én nagy örömet,
 Mert születék ez nap néktek idvözítők.

Nagy sereggel az angyalok égben éneklik, 40
 Úristennek dicsőség mennyben és itt ez földön
 Békeség és jó akarat az embereknek.

Az pásztorok mind felkelyén el-bémenének,
 Betlehembe és megtalálák az szent Józsefet,
 Szűz Máriával az gyermeket ott az jászolban. 45

Dicsőíték és dicsérék istent mindenben,
 Melyeket ők hallottak vala és láttak vala,
 Azért mi is dicséretet nékie mondjunk.

Mert az atya úristennek szerelmes fia
 Emberré lőn, hogy ő általa mi is emberek, 50
 Az istennek mindörökké fiai lennénk.

Vígasságnak és örömnak azért napja ez,
 Kin örülnek az angyalok is; no azért mi is
 Adjunk hálát ez gyermeknek mint mi urunknak.

Atya úristen ő fiát nem azért küldé,
Ez világot hogy megítélje és elveszesse,
De megtartsa, szabadítsa és idvőzítse. 55

Bizonsággal ez világra azért születék
Hogy valakik őbenne bíznak teljes lélekkel,
Örök életet valhassanak, istent láthassák. 60

Ez gyermek lőn úristennél mi közbejárónk,
Kiről nekünk ő ez szót mondá : ez az én fiam,
Hidgy őbenne megbocsátom minden bűnödöt.

Azért hidgyen minden ember Jézus Krisztusban,
Mert kik bíznak ő érdemében, születésében, 65
Nem kárhoznak, de bémennek az mennyországban.

O te áldott és szép gyermek úr Jézus Krisztus
Hálát adunk ez nap tenéked és kérünk téged,
Tekénts reánk magas mennyből mint fiadra.

Adjad nekünk ajándékul szentlélek istent, 70
Hogy valhassunk téged örökké és dicsérhessünk ;
Holtunk után mennyországban téged láthassunk.

Dicsértessék szentháromság ez mai napon,
Atya, fiú és az szent lélek egy bizony isten,
Dicséretet mindörökké néki mondhassunk. 75

III.

A KRISZTUS JÉZUSNAK ISTENI ÉS EMBERI
TERMÉSZETIRŐL ÉS TISZTIRŐL VALÓ DÍ-
CSÉRET, MELYET AZ COMMUNIKÁLÁSKOR
SZOKTUNK ÉNEKELNI.*A »Felix namque decoris« nótájára .*

Jer dicsérjük az istennek fiát,
 Az szép szűznek áldott szent magzatját,
 Ez világnak édes megváltóját,
 Bűnösöknek kegyes szószólóját.

Jézus Krisztus kegyelmes megváltónk. 5
 Úristentől adatott tanítónk,
 Szent atyáddal felséges megtartónk,
 Szent lélekkel minden igazgatónk.

Téged vallunk hatalmas istennek,
 Kezdet nélkül való természetnek, 10
 Szent atyáddal egy örök istennek,
 Állatjából születél istennek.

Természetnek te előtte valál,
 Kezdet nélkül az istennél valál,
 Anya nélkül istentől származál, 15
 Örök íge szájából mondatál.

Te általad az világ kezdeték,
 És semmiből szépen teremteték,
 Az csillagos szép ég terjeszteték,
 Napval, holdval megékesítették. 20

Ez széles föld tetőled adaték,
 Termőfákkal meggyümölcsözteték,
 Szép zöldellő füvel tündöklesték,
 Virágokkal megcsillagoztaték.

Te általad Ádám teremteték,
Földből teste szépen alkottaték,
Mennyből lelke az testbe ihleték,
Éva társul melléje adaték. 25

Paradicsom kertébe viteték,
Ördög miatt ott ő megcsaláték, 30
Minden jótól ottan megfosztaték,
Az emberi nemzet kárhoztaték.

Mikor Ádám ott magát elveszté,
És fiait halálba béejté,
Atya isten magát kijelenté, 35
Te nevedet Ádámnak hirdeté.

Ábrahámnak azután fogada,
Áldott magnak téged akkor monda,
Szűz Mária méhébe fogada,
Te szent véred mi reánk árada. 40

Felöltözél az emberi testbe,
Ez világra jövel mi közinkbe,
Igaz hűtet adál mi szívünkbe,
Új világot gerjesztél lelkünkbe.

Szent véreddel te minket megváltál, 45
Bűneinkből szépen kitisztítottál,
Szent lelkeddel megvilágosítottál,
És atyádnak kedvébe juttattál.

Az keresztfán érettünk meghalál,
Harmad napon esméig feltámadál, 50
Mennyországban felmagasztaltatál,
Tisztességgel megkoronáztatál.

Azért vallunk téged királyunknak,
És örökké való nagy papunknak,
Isten előtt minden gyámolunknak, 55
Ez világon minden oltalmunknak.

Az istennek nagy haragja ellen,
Az ördögnek dihössége ellen,
Ez világnak kergetése ellen,
Az bünöknek röttentése ellen, 60

Te vagy nekünk minden igazságunk,
Jámborságunk és ártatlanságunk,
Te vagy nekünk szentségünk, váltságunk,
Isten előtt örök bódogságunk.

Te vagy nekünk az mi reménségünk, 65
Ez világon mi nagy tisztességünk,
Isten előtt minden dicsőségünk,
Mennyországbán örök idvösségünk.

O istennek drága kéncestartója,
Szent léleknek rajtunk nyújtója, 70
Nyomorodott árváknak tartója,
Mi hitünknek megkoronázója.

O istennek kedves áldozatja,
Kit jó szemvel megteként az atya,
És megmarad az ő jó illatja, 75
Mindörökké kedves fogamatja.

Édes Jézus elődbe járólunk,
Széked előtt arczul leborúlunk.
Keservesen te hozzád óhajtunk,
És nagy sírva mennybe fölkiáltunk. 80

Mert az ördög ellenünk támadott,
Nagy sok gonosz közöttünk áradott,
Az mi erőnk immár elfáradott,
Jelents azért mostan hatalmadot.

Emlékezzél gyarló esetünkről, 85
Emlékezzél erőtlenségünkről,
Emlékezzél kegyelmességedről,
Emlékezzél szent ígéretedről.

Lám te testbe érettünk öltözél,
Az szép szüztől világra születél, 90
Szent véreddel te minket megjegyzél,
Igaz hűtben magadnak gyűrözél.

Ótalmazz meg azért az ördögtől,
Ez világi sok kegyetlenektől,
Szabadíts meg az mi bűneinktől, 95
Testünkbeli fertelmességektől.

Távoztasd el tőlünk az vérontást,
És sokféle dihös hadakozást,
Szállítsad le az sok nyúzást, fosztást,
Hogy az hűtről tehessünk jó vallást. 100

Adjad nekünk az te szent lelkedet,
Terjesztessed az te szent ígédet
Esmerjünk meg minnyájan tégedet,
Dicsérhessük az te szent nevedet.

Tekénts reánk most az magas mennyből, 105
Látogass meg királyi székedből,
Tégy jól velünk kegyelmességedből,
Ments meg minket keserűségünkől.

Vígasztald meg az mi siralmunkat,
Teljeséts be mi kívánságunkat, 110
Mi es néked hálaadásunkat,
Bémutatjuk mi áldozatunkat.

Édes Jézus néked hálát adunk,
Jóvoltodért el-felmagasztalunk,
Ajándékot elődbe mutatunk, 115
Dicséretet tenéked éneklünk.

Dicsértessék az atya úristen,
Dicsértessék az fiú úristen,
Dicsértessék az szent lélek isten,
Szentháromság egy bizony úristen. 120

IV.

HUSVÉT, AVAGY KRISZTUS FELTÁMADÁSA
NAPJÁRA.

Örülj és örvendezz keresztyéneknek gyülekezete,
Dicséret úristen tenéked!

Mert az Jézus ki áldozék teéretted,
Dicséret úristen te néked!

Feltámadott, mint megmondta, 5
Dicséret stb.

Kérjük őtet igaz hitből, tiszta szívvel,
Dicséret stb.

Idvözítő Krisztus, atya istennek szent fia,
Engedj nekünk tisztességedre való életet. 10

Mert téged illet minden tisztesség úristen,
Ki halottaiból feltámadál kegyelmes király.

Hiszünk tégedet szűz Máriának fiának
És nagy halált az zsidóktul szenvedtnek lenni.

Minden bűneinkért szenvedél Krisztus, 15
Azért néked mindenkoron hálákat adunk.

Tarts meg minket úr Jézus, az igaz hitben.

V.

AZ KRISZTUS FELTÁMADÁSÁRÓL.

Az »Christus surrexit« nótájára.

Krisztus feltámad!
Nékünk örömet ada,
Vére reánk árada,

Haszna rajtunk marada.
Nyerj irgalmat 5
Közbemjáró Jézus Krisztus!
Szent atyád előtt.

Krisztus megholt bűnünkért,
Feltámadott éltünkért,
Mi vigasztalásunkért, 10
És igazulásunkért.
Nyerj irgalmat stb.

Krisztus kínja érdemünk,
Szent halála váltságunk,
Vére ártatlanságunk, 15
És felkölte vígságunk.
Nyerj irgalmat stb.

Ez az isten báránya,
Váltságunknak aranya,
Halálunknak halála, 20
Az kigyónak rontója.
Nyerj irgalmat stb.

Az ő feltámadása
Lőn pokolnak romlása,
Az ő örömondása, 25
Lelkünknek vídúlása.
Nyerj irgalmat stb.

Ez lőn az örömondás
És az megvigasztalás,
Hogy az egy feltámadás 30
Lőn az megbódogulás.
Nyerj irgalmat stb.

Ő megmente bűnünktől,
Az törvének átkától,

Istennek haragjától,
Az ördögtől, pokoltól.
Nyerj irgalmat stb,

35

Azért mi es bűnünkől
Feltámadunk, vétünkől,
Ez világi kínunkból,
És mi nagy halálunkból.
Nyerj irgalmat stb.

40

Közbenjáró Krisztusunk,
Atya istennek szent fia!
Kérjed te szent atyádot,
Hogy idvözítsen minket.
Nyerj irgalmat
Közbenjáró Jézus Krisztus!
Szent atyád előtt.

45

VI.

PINKESD INNEPIRE.

Jövel szent lélek úristen, lelkünknek vígassága,
Szívünknek bátorsága,
Adjad minden híveidnek te szent ajándékodat,
Jövel vigasztaló szent lélek isten.

Jövel megnyomorúltaknak nemes vigasztalója,
Árváknak édes atyja,
Tölts be siralmas szívünket lelki nagy örömmel,
Jövel mi lelkünknek édes vendége.

5

Távoztasd el mi szívünknek hitetlen setétségét,
Világosíts meg minket,

10

Hogy az istennek ígését hallhassuk és érthessük,
Jövel és taníts meg az igaz hűtre.

Jövel gerjeszd fel szívünkben szent szerelmednek tüztét,
Ronts el az gyűlöséget,
Hogy mi egyesek lehessünk isteni szerelmedben, 15
Jövel mi lelkünknek nagy vígassága.

Te vagy bizony örök isten, ki atyától és fiútól
Mind örökké származol,
Te vagy mi urunk Krisztusnak áldott szent ígérete,
Te vagy mi lelkünknek megszentelője. 20

Te vagy ki az prófétáknak általa régen szólál,
Krisztust nekünk ígéréd,
Te a szent apostaloknak szíveket bátoritád,
Te vagy erőssége minden szenteknek.

Te vagy az nagy úristennek mennyei ajándéka, 25
Igazságnak mestere,
Taníts minket az Krisztusnak igaz esmeretére,
Te vagy mi lelkünknek bölcs tanítója.

Világosíts meg elménket, hogy hihessük az Krisztust,
Egy idvösségnek lenni, 30
És az áldott atya istent kegyes atyánknak lenni,
Téged esmerhessünk vígasztalónak.

Adjad szent ajándékokat, bátoríts meg lelkünket,
Hogy valhassuk az Krisztust,
Adjad, hogy mi meggyőzhessük ördögnek csalárdságát, 35
Te vagy mi biztatónk, minden ótalmunk.

Bíztasd félelmes szívünket, hogy kétségbe ne essünk
Halálunknak idején,
De nagy bátorsággal vígan ez világból kimúljunk.
Jövel vígasztaló szent lélek isten! 40

VII.

UGYANAKKORRA.

Jer mi kérjünk szent lelket
 Véle öszve az igaz hütöt!
 Mikor ez világból kimúlunk,
 Áldott isten ótalmazz
 Minket minden gonosztól. 5
 Jézus irgalmazz!

Te igaz világosság!
 Taníts minket urunk Krisztusnak
 Igaz esméretire, mely minket
 Bizonynyal idvözít és az 10
 Örök haláltól megment.
 Jézus irgalmazz.

Nemzz mibennünk Krisztusban
 Való hütet, melylyel hihessük
 Krisztust bűnösökért megholtat 15
 Lenni; mert minden az ki ezt
 Hiendi, bizony idvözül.
 Jézus irgalmazz.

Nyomorúságinkban légy
 Mi biztatónk és erősítőnk, 20
 Hogy halálunknak idején mi
 Meggyőzhessük az ördögöt
 És nagy örömmel ki-mi elmúljunk.
 Jézus irgalmazz.

Dicsértessék a szentháromság 25
 Az egy bizony örök istenség,
 Ki szent lélek által a szent írásból
 Megjelentötte minékünk az igaz hitet.
 Jézus irgalmazz.

VIII.

AZ HALÁLRAÓL VALÓ EMLÉKEZTETÉS.

Ember emlékezzél az szomorú halálról,
Emlékezzél az halálnak rövid órájáról;
Emlékezzél emberi állat, ingyenmajd meg kell halnod!

Ember elváltozik mint az mezei virág,
Holval reggel megvirágzik, estvére elhervad; 5
Emlékezzél emberi stb.

Mezítelen jöttél az te anyád mihéből,
Földből lettél, ismét ingyenmajdan földde léssesz;
Emlékezzél stb.

Senki azt nem tudja, holott léssen halála, 10
Az óráját, az idejét senki nem tudhatja;
Emlékezzél stb.

Azért vigyázzatok mint az Krisztus megmondta,
Mert nem tudjátok, hogy ha reggel avagy estve leszen.
Emlékezzél stb. 15

Az Krisztus az élet és ő az feltámadás,
Az kik őtet hitvel várják, meg nem csalatkoznak.
Emlékezzél stb.

Azért szükség nekünk ezekről emlékeznünk,
Várjuk vígan halálunkra az istennek fiát. 20
Emlékezzél emberi állat, ingyenmajd meg kell halnod!

IX.

XLIV. PSALMVS.

Domine, auribus nostris audiuius etc.

Hallottuk úristen atyáinktól,
 Régen mit míveltél hatalmadból,
 Vélek mit töttél irgalmadból,
 Értettük régi szent írásból.

A pogánt földéből kiűzéd, 5
 Népedet helyébe ültetéd
 És őket megtelepítetted,
 Mert az hűtért igen kedvelléd.

Nem bírták az földet erejekkel,
 Sem ótták magokat fegyverekkel, 10
 De ótalmaztad jobb kezeddél,
 Úristen te kegyességeddel.

Te vagy istenünk és királyunk,
 Idvösséget ki adsz minékünk,
 És ótalmazsz mikor nyomorgunk, 15
 Jákob atyánktól kik származtunk.

Mikoron hívtuk szent nevedet,
 Meggyőztük mi ellenségünket,
 Megvertünk, megűztünk népeket,
 Semmivé tartottuk mind őket. 20

Nem bíztunk mi erősségünkbe,
 Sem kedig az mi fegyverünkbe,
 Megótalmaztál ügyeinkben,
 Zsákmánt töttél minket gyűlölőkben.

Dicsérünk úristen tégedet 25
 És áldjuk te szent felségedet,
 Imádjuk, hívjuk te szent nevedet,
 Adjad nekünk segítségéged.

Mert te most elvetöttél minket,
 Elhagytad az mi seregünket, 30
 Reánk hozád ellenségünket,
 Hatalmazztattad rajtunk őket.

Hátat vettetsz velünk ellenségnek,
 Kergetnek, fogdosnak, kötöznek,
 Senkinek ebben nem engednek, 35
 Rabokat sokakat elvisznek.

Kezekbe bocsáttál pogán népnek,
 Mint juhokat kiket megmetsznek,
 Közöttök búdosunk népeknek,
 Kik minket igen szégyengetnek. 40

Árvákul eladád népedet,
 Várasrul várasra viszik őket,
 Ifjakot, szűzeket, gyermekeket,
 Öszvekötözve hajtják el őket.

Határos szomszédink szidalmaznak, 45
 Nevetnek, tapsolnak, csúfolnak,
 Fejeket csóválják, orrolnak,
 Beszédbe költünk mindazoknak.

Előttünk forognak szégyenink,
 Kikért igen húnnak szemeink, 50
 Orcáznak idegen barátink,
 Ezt érdemlék mi nagy bűneink.

Effélét sokakat szenvedünk,
 De rólad el nem feledkezünk,
 Fogadásidról emlékezünk, 55
 Mindazáltal ne hadgy elvesznünk.

Szívünk nem szakad el tetőled,
 Jóllehet vétkeztünk ellened;
 De bízunk mindenha tebenned,
 Adjad, ne járjunk te ellened. 60

Megalázád mi életünket,
Nyomorúságba ejtél minket
Hogy ki miá nyitnád szemünket
És hívnók az te szent nevedet.

Béborúlt homálynak árnyéka, 65
Búválunk bokorról bokorra,
Pusztából nagy erdő pusztákba,
Végre vadaknak be gyomrokba.

Nem méltán büntetsz-e meg minket?!
Mert most elfeledtünk tégedet, 70
Szívünkbe tettünk isteneket,
Bálhoz emeltük kezeinket.

Teremtő istent megúgáltunk,
Igaz tiszteletet elhagytunk,
Külömbet-külömbet találtunk, 75
Azért most mi nyomorgattatunk.

Tiszteltünk teremtető helyébe
Teremtett állatot szívünkben,
Nem bízunk csak az egy istenbe,
Azért hagyta el szükségünkben. 80

De meg nem elégedtünk ezzel,
Teljesek vagyunk sok bűnökkel,
Melyeket isten nem szenvedsz el,
Ím látjuk mint büntetsz mindennel.

De azért éretted ölettetünk 85
És halált mint juhok szenvedünk;
Pogánoktól szidalmaztatunk,
Hogy megfeszült embert imádunk.

Támadj fel úristen már mellettünk,
Mi nagy ügyeinkben légy velünk, 90
Színyedet ne rejts el előttünk,
Győzedelmet adj már minékünk.

Kelj fel már úristen te álmadból,
Szabadíts ki minket nyavalyánkból,
Az szegény foglyokat fogságból 95
Hozd ki Mahumet országából.

Nem kérünk úristen érdemünkért,
De kérünk tégedet szent nevedért
És az te szerető szent fiadért,
Ki magát adá mi bűnünkért. 100

Dicsőség atyának és fiúnak
Egyemben szent vigasztalónak,
Hálákot adunk irgalmadnak,
Mind az teljes szentháromságnak.

X.

AZ DRÁGA ÉS ISTENFÉLŐ VITÉZ GEDEON- RÓL SZÉP HISTORIA.

Judicum 6.

Régen ez vala mikor Jézus urunk
Az emberi testben még meg nem jelent vala,
A zsidók valának istennek népei,
Őket az isten ótalmazza vala.

Ők vétkezének az úristen ellen, 5
Megnyomorodának nagy gonoszságok miatt,
Mert elhagyá őket a mennyei isten:
Megveretének a pogán miatt.

A pogán népek neveztetnek vala
Amalekitáknak, Madián fiainak, 10
Kik miatt a zsidók a hét esztendeig
Keserűséggel nyomorgattatnak vala.

A pogán népek el-felkészülének,
A zsidók mezein táborokba járanak,

És minden mezei ő eleségöket 15
A sok táborral mind elvesztetik vala.

Ő búzájokat és széna-fűvöket
Miként a sok sáska, ők mind elvesztik vala
És ő csordájokat, ökröket, juhokat,
Minden barmokat ők elhajtják vala. 20

Megkeserödvén, a nagy úristenhöz
Mind felkiáltának ők a pogánok ellen;
Rajtok könyörüle őket meghallgatá
És megsegéllé a pogánok ellen.

Egy fejedelmet közülök választá, 25
Kinek neve vala Jouás fia Gedeon,
Angyalt hozzá küldé, néki ezt izené:
,Úr vagyon véled te erős Gedeon!

Megszabadítom a te kezéd által
Pogánok markából az Izrael fiait, 30
Azért semmit ne félj én tevéled vagyok
És te megveröd az Madián fiait!

Felkészülének azért a pogánok
És a Jordán vizén ők mind általkelének;
Egy szélös nagy völgybe tábort jártatának, 35
Ő sátorokba letelepedének.

Négy fejedelmek ő köztök valának,
Az egyiknek Óreb, a másiknak Zeéb vala,
És a harmadiknak Zebee király neve,
És negyediknek Salmana király neve. 40

Feltámadának igen nagy erővel,
Tudni százezeren és harminczötezezen;
De ezekhez képöst a Gedeon gyüle
Igen kevesen, csak harminczkétezeren.

Gedeon szóla, istenhöz kiálta: 45

»Ha megszabadítod uram a te népedet, —
Miképen megmondád — az én kezem által,
Jelents meg nékem most a te jegyödet.

Én egy fürt gyapjat vetök a szűrűbe,
Ha megharmatozik a szűrőn a fürt gyapjú, 50
És ha a széles föld csak szárazon marad,
Bizon jegy nékem a harmatos gyapjú.

Megtudom ezön és bizonyos lészök,
Hogy én kezem által te megmentöd népedet.» 55
Eképen történék mint kívánta vala,
Mert csak a gyapjú hát megharmatozott!

Gedeon szóla esmét az istennek:
»Kérlek uram téged reám ne haragodjál!
Mégis jegyöt kérök meg azon gyapjúra,
De kérlek tégöd hogy ne haragodjál. 60

Immár a gyapjú szárazon maradjon,
Környül a széles föld mind megharmatosúljon.«
Isten megengedé, föld harmatosúla
És csak a gyapjú szárazon marada.

Éjjel felkele népével Gedeon, 65
A Galád hegyére egy kút mellé kiszálla,
Nem messze hozzájok egy széles nagy völgybe,
A pogán tábor széllyel fekszik vala.

Szóla az isten akkor, Gedeonnak:
„Igen sok nép véled vagyon, de kevesebb is elég, 70
Nem adom a népnek kezébe a pogánt,
Hogy én ellenem ne dicseködjének.

Mert ott a népek azzal kérködnének:
Tulajdon erőnkből mi ez pogánt megvertük,
És megszabadúltunk nem az isten által, 75
De fegyverünkkel őket mi meggyőztük.

Kiáltasd meg szélyel a te táborodba,
Akik félelmesek fattig hátra térjenek!
Akkor Gedeonnal tízezer marada,
Huszonkétezören mind hátra térének. 80

Monda az isten esmét Gedeonnak:
,Mégis sok nép véled, vidd a vízre mind őket,
Ott én megválasztom, kik hátra térjenek,
Akiiket mondok mind elvigyed veled.

Mikoron a nép a vízre ment volna, 85
Monda Gedeonnak akkoron az úristen:
,Akik kézzel hányják vizet a szájokba,
Azokat állasd egyfelé egy rendbe.

Azokat pedig másfelé állassad,
Akik térdre esnek, lefekve ijándnak. 90
Ott csak háromszázan kézzel ivának
És a több sokság mind térden ivának.

Szóla az isten, mondá Gedeonnak:
,Az háromszáz néppel titeket én megmentlek,
És kezedbe adom mind a pogánokat, 95
A több sokaság mind hátra térjenek.‘

Ott a sokaság ki mind hátra tére
És ők háromszázan viadalhoz készülnek,
A sereghez képöst élést szerzének,
Egy-egy trombitát fejenként ők vénének. 100

Monda az isten Gedeonnak éjjel:
,Kelj fel egy apróddal menj a pogán táborra,
Hogy őket megkémöld beszédöket hallván,
Bátrabban öthess rejájok a táborba.‘

Felkele azért a gyermek apróddal, 105
Juta a táborba; az strása vigyáz vala,
Az pogánok pedig mint a nagy sok sáska,
Ott a táborba.....

Mikoron immár Gedeon ott volna,
Egyik kezdé álmát társának beszélleni: 110
„Jó társom ez csoda álmát láttam!
— Kezdé Gedeon igen meghallgatnia —

Nékem úgy tetszék egy árpa pogácsa
Hát az égben forog, miközinkbe leszálla,
A tábort megüté, fenékkal feldőjté; 115
A földhöz veré, oly hatalmas vala.‘

Felele néki az ő társa, monda:
»Az nem egyéb, hanem a Gedeon fegyvere,
Isten néki adta az mi táborunkat!«
Gedeon szóla az istent dicséré. 120

Ottan megtére az ő társaihoz,
Monda: »keljete fel az Isten nekünk adta!«
Egy-egy kürtöt ada mindennek kezébe,
Az háromszáz embert háromfelé osztá.

Ada kezökbe öres palaszkokat, 125
A palaszk közibe mindennek egy lámpást,
Monda: »a mit láttok, hogy én cselekedem,
Tü is mindnyájan azt cselekedjétek.

Én el-bémegyek a tábor szélire,
Hogy én trombitálok, tü is trombitáljatok. 130
„Istennek ostora Gedeon fegyvere!« —
A tábor környil mind azt kiáltsátok.«

Éjfelekoron a tábort megüték,
Hamar felrezzenték ott mind a strásásokat,
Ő trombitájokat rettentéssel 135
Mind egybe verik üres palaszkokat.

Ott a palaszkokat kiki mind elteré,
Környil három felől fújják trombitájokat,
Jobbfelől kezökben vagyon trombitájok
És balkezökben ő égő lámpások. 140

Megfutamának szernyű kiáltással,
Ezek háromszázan trombitát igen fújják,
Az isten bocsáta fegyvert ő közikbe,
Egymást ő keztek oly erősen vágják.

Gedeon izene Jordán vize mellé, 145
Zsidók a révöket hogy mindenütt állanak,
Eleiket vennék a pogán népeknek,
Hogy ők a vízen el ne szaladnának.

Nagy hamarsággal zsidók készülének,
Réveket megállák, két nagy útat fogának 150
Zeébnék, Orebnék ott fejeket elvövék
És Jordán elve Gedeonnak küldék.

Jöllehet immár az erős Gedeon
Mind az ő népével igen megfáradt vala,
De a Jordán vizén el-általköltezék, 155
A futó népet mégis űzi vala.

Jöllehet immár a pogán népekbe
Százezer huszezer szám szerint megholt vala,
De Zebee királylyal, Salmana királylyal
Tizenötezer elszaladott vala. 160

Egy gyalog úton túl a Jordán vizén
Naptámadat felé Gedeon elindúla,
A népet eléré, hát ők mind nyúgosznak,
Mert a futásban megfáradtak vala.

Mikoron azok bátron nyúgodnának, 165
Gedeon a tábort nagy hirtelen megüté,
Zebee futamék Salmana királylyal,
Utánnok váltá az erős Gedeon.

Eléré őket és foglylyá esének;
Mind az egész tábort Gedeon levágatá; 170
Ő maga elvév é a királyok fejét,
Aranylánczokat mindkettőtől elvév.

Ott elveszének a négy fejedelmek
Ő nagy erejekkel temérdök sok népekkel,
Százharminczötezer pogánt ott az isten
Elveszte akkor csak háromszáz néppel. 175

Megveretének égő lámpásokkal,
Üres palaszkoknak csak az ő zörgésektől,
Nagy kiáltásokkal, trombitálásokkal
Egymást levágák önnön fegyverekkel. 180

Ezt az úristen nekünk megíratta,
Mert a győzelem csak az isten hatalma,
Sem fegyveröseknek nagy sokaságában,
Sem vitézeknek ő nagy erejökben.

Mennyből adatik minden győzelem,
Kinek isten adja a hadat csak a veri,
De ő azt kívánja és tőlünk azt várja,
Hogy mi megtérjünk, csak ő hozzá kiáltunk. 185

Annak okaért az istenhöz térjünk,
Bálványimádástól mindnyájan elszakadjunk,
Csak ő tőle függjünk és csak benne bízunk,
Ha ezt akarjuk, hogy győzödelmet valljunk. 190

A Bibliából írta magyar nyelvre,
Batízi András és rendölte versekbe,
Kis karácson után ennye üdőben:
Ezer és ötszáznegyven esztendőben. 195

XI.

AZ ISTENFÉLŐ ZSUZSÁNNA ASSZONNAK
HISTÓRIÁJA.

Dániel 13. r.

Dániel ezt írja, minden meghallgassa,
Egy zsidó leányról, kinek jámborsága,
Csudálatos vala minden tisztasága,
És istennél vala teljes bizodalma.

Kinek, a virágnak az ő szépségéről, 5
Nevet adtak vala ő ékességéről,
És az liliomnak szép fejérségéről,
Zsuzsánnának mondják ő keresztnevéről.

Elkiás leánya az Zsuzsánna vala, 10
Kinek ő szépsége csudálatos vala,
Mózsés törvényében taníttatott vala,
Atyjával, anyjával istenfélő vala.

Lakik vala akkor Babiloniában,
Az jámbor Joachim oly nagy gazdagságban,
Dicsőüretes vala az egy igazságban, 15
És nagy tökéletes az nagy jámborságban.

Joachim Zsuzsánnát igen megkedvelé,
Igaz házasságra őtet megszereté,
Örök feleségül magának gyűrezé,
Isten törvényében ő hozzája vivé. 20

Ám egy gyümölcs kerte Joakhimnak vala,
Mely az ő házához ragasztatott vala,
Minden zsidó népek hozzá gyűlnek vala,
Mert ez az többenél dicsőüretesb vala.

Azon esztendőben akkor választának,
Két vén embereket ő fő bírójoknak, 25

Hosszú vén szakálok, mint az kecskebaknak,
Álnak ő elméjek, mint az agg farkasnak.

Szólott az úristen az vén emberekről,
Mert el-kitámadott Babiloniából, 30
Álnakság, hamisság az vén agg biráktul,
Kik láttatnak vala községnek példájól.

Ezek Joakhimhoz gyakran gyűlnek vala,
És az ő házánál széket ülnek vala,
Mind az egész község hozzájok jó vala, 35
Akinek törvénye, igye, peri vala.

Mikoron ím az dél felmelegült volna,
Mind az egész község haza megyen vala,
Zsuzsánna akkoron el-bémégyen vala,
Urának kertében alá- s feljár vala. 40

És az vén emberek ötet látják vala,
Naponként bémenni megsemlélik vala,
Kertbéli járását titkon nézik vala,
Ő kívánságára felgerjednek vala.

Minden értelmeket ott ők hátra veték 45
És az ő szemeket ők alá figgeszték,
Hogy az mennyországot és istent ne néznék,
Igaz ítletről ne emlékeznének.

Szívekben mindketten megsebhedtek vala,
És ő szerelmekben felgerjedtek vala, 50
De ők azt egymásnak nem jelentik vala,
Kiki csak szívében tüzet visel vala.

Mert szégyenlik vala egymásnak mondani,
Ő kívánságokat el-kijelenteni,
De akarnak vala Zsuzsánnával lenni, 55
Szorgalmatossággal naponként őt látni.

Jertek menjünk haza, egymásnak mondának,
Mert eljött ideje az jó ebédkornak;

Ketten ők egymástul akkort elválának,
Titkon megtérének, egybetalálának. 60

Kezdék kérdeznie, hogy mi oka volna?
Nem régen mindketten haza mentek vala,
És esmétlen egybetalálkoztak volna;
Ott egyik másiknak szemérmét kivallá.

Akkort ők egy napot mindketten szerzének, 65
Mikort csak egyedül Zsuzsánnát lelhetnék,
Vele nagy kedvekre együtt lehetnének,
Ő szép tisztaságát megszeplősítenék.

Mikor vígyáznának az meghagyott napon,
Az kertbe bémene Zsuzsánna az napon, 70
Két szolgáló leány ám utána vagyon,
Akar megferedni, mert nagy hévség vagyon.

Akkort az üdőben senki ott nem vala,
De csak az két bíró elrejtezik vala,
Zsuzsánna szépségét titkon nézik vala, 75
De maga Zsuzsánna azt nem tudja vala.

Monda leányinak: »sietve hozzatok
Oly szappant énnékem, kivel megmossatok,
És az kert ajtaját erősen zárjátok,
Hozzám hamarsággal kigyorsalkodjatok.« 80

Mikor ők az ajtót bészegezték volna,
És ők az ajtón el-kimentek volna,
Az két vén emberek feltámadtak vala,
Hozzá futamának, ímezt mondják vala :

»Ajtó bezárulván, mi tehozzád jöttünk, 85
Senki minket nem lát, csak mi magunk vagyunk,
Tégedet kívántunk, tégedet szeretünk,
Engedj azért nekünk és múllass mivélünk

Hogy ha nem akarod, ellened támadunk,
Hamis tanúságot ellened mi szólunk, 90

Hogy egy ifjat veled itt az kertben láttunk,
Azért leányidat tőled el-kiküldted.«

Monda az Zsuzsánna nagy fohászkodással:
»Nékem nyavalyásnak mindenfelől halál,
Ha néktek engedek, az is örök halál, 95
Hogyha nem engedek, nem futhatok én el.

De sokkal jobb nekem cselekedet nélkül,
Emberek kezébe esnem vétek nélkül,
Hogynemmint vétkezni isten színe előtt,
Mert semmi titok nincs ő szemei előtt!« 100

Azért az Zsuzsánna felszóval kiálta,
Az két vén bíró is ellene kiálta,
Az egyik futamék, az ajtót megnyitá,
Szerzett álnakságát erősen kiáltá.

Mikoron a házban az szolgálak meghallák, 105
Kiáltásra hamar kertbe rohanának,
Ezt ők úgy szégyellik, mit az bírák mondanak,
Mert azt asszonyokhoz többé nem hallották.

Holdá kelve penig másodnap ez vala, 110
Joachim házához az köznép gyűlt vala,
Az két vén bírók is oda juttak vala,
Minden álnaksággal szívek rakva vala.

Zsuzsánnát megölni ezek igyekeznek,
Azért ők mondának az egész községnek:
»Hívassátok el-bé Elkiás leányát, 115
Joachimnak társát, tudni az Zsuzsánnát.«

Utánna küldének oly nagy hamarsággal,
Zsuzsánna bójöve atyjával, anyjával,
Édes magzatjával, atyjafiaival,
És rokonságival, sok jó barátival. 120

Az Zsuzsánna penig igen gyenge vala,
Piros szép orcája csudálatos vala,

Jó atyjafiai őt siratják vala,
Minden esmerői keserűlik vala.

Akkort ő orczája befedezve vala, 125
De az hamis bírák úgy kívánják vala
Látni ő szépségét és megelégedni,
Azért parancsolák orczáját felnyitni.

Az két hamis bíró ottan el-felkele,
Két kezeket veték Zsuzsánna fejére, 130
Zsuzsánna nagy sírva mennybe feltekinte,
Mert istenben vala minden bizodalma.

Az vén emberek ott ezt felelték vala:
»Mikor mi a kertben széllyel járunk vala,
Ez asszon a kertbe akkort bėjött vala, 135
Két szolgáló leány csak utána vala.

Leányokval ajtót hamar bezárlatá,
És a leányokat tőle kibocsátá
Egy ifjú rejtekből ő hozzája juta,
Paráznaságképpen véle vígadoza. 140

Az kert szurdokából mi ez dolgot látók,
Hozzájok futamánk látván álnokságok,
Paráználkodniok őket együtt látók,
De az ifjú legént mi megnem foghatók,

Mert néki nálunknál jobb ereje vala, 145
Az ajtót felüté, ajtón kiszalada,
Az asszont megfogók, nekünk meg nem mondá,
És meg nem jelenté az ifjú ki volna.

Ezekről mi vagyunk az tanóbizonság!«
Ő nekik meghívé az egész sokaság, 150
Mint fejedelmeknek és fő bírájoknak;
Zsuzsánnát halálra ott mind kárhoztaták.

Zsuzsánna istenhez kiáltván ezt mondá!
»Örök isten! ki vagy titkoknak tudója,

És minden szíveknek vagy általlátója, 155
Mindeneket te tudsz elébb hogynem volna.

Te tudod úristen, hogy ez hamis bírák,
Hamis tanúságot ellenem szólának,
Ime kell meg halmom, maga én nem töttem,
Mit ez hamis bírák ellenem szólának. 160

Isten letekinte az nagy kiáltásra,
Zsuzsánnát kedvelé, őtet meghallgatá,
És mikoron immár vitetnék halálra,
Egy kis gyermek lelkét isten felindítá.

Az gyermeknek neve Dániel proféta, 165
Gyermek nagy felszóval felkiálta, monda:
»En az igaz vértől vagyok oly nagy tiszta!«
Hátra ő reája a sok nép fordúla.

Monda az sokaság: mit szólasz te gyermek?
Felele ő nékik állván ő közöttök: 170
»Izrael fiai lám bolondok vagytok,
Igazat ítélni mindnyájan sem tudtok.

Mi légyen az igaz? lám nem ismeritek,
Izrael leányát halni ítültétek,
Az új ítéltre azért megtérjete, 175
Mert hamis beszédet ez ellen szerzetek.«

Azért hamarsággal ottan megtérének,
Mondának az vének ott az kis gyermeknek;
»Jövel, ülj közinkbe, jelents meg mindeneket,
Isten néked adta tisztit az vénségnek.« 180

Mondá ő nékiek az gyermek Dániel;
»Csak egymástól őket tü elválaszszátok,
Megítilem őket igaz ítélettel.«
Ott egymástól őket elválaszták.

Egyiket hívatá, monda ő nékie: 185
»Vissza aggott ember, gonosz napon termett!

Az te nagy bűneid most eléjöttek,
Minden álnakságid mostan kitetszenek.

Hamis ítéletet ebből ítílsz vala,
Az ártatlanokat nyomorgatod vala, 190
És az gonoszokat elbocsátod vala,
Maga isten mondá: ártatlant meg ne öl!

Mondd meg azért, hogyha őket együtt látád,
Micsoda fa alatt beszélteni látád?«
Monda az vén bíró: »megmondom, mert láttam, 195
Az enyvesfa alatt bizony őket láttam!«

Hallván az Dániel, néki ezt felelé:
»Igazán hazudál az te vén fejedre,
Ime az istennek angyala kivette,
Mely sentenciával téged vágjon ketté.« 200

Dániel akkoron ezt el-kiviteté,
Másikat hívatá, monda ő nékie:
»Kanaánnak magva, pogánoknak vére,
Minden álnakságnak kútfeje, őrvénye!

Orczának szépsége lám megcsalt tégedet, 205
És elfordította kívánság szívedet.
Az szép leányokval ezt teszitek vala,
És ők félelmesen néktek szólnak vala.

Júdának leánya ezt nem szenvedheti,
Ti gonoszságtokat el nem viselheti, 210
Mondd meg azért, őket mely fa alatt láttad?«
Ottan azt felelé: »tölgyfa alatt láttam.«

Hallván az Dániel néki ezt felelé:
»Igazán hazudál tes tennen fejedre,
Ime az istennek angyala kezében 215
Egy éles tör, kivel tüteket vágjon ketté.«

Mind az egész község felkiálta, monda:
Az nagy úristennek mennyben légyen hála!

Ő benne bízókat ki megszabadítja,
Haláltól, patvartól őket óalmazza. 220

Az két vén emberre ott az nép támadá,
Mert Dániel őket ám meggyőzte vala,
Önnön szavok által ám meggyőzte vala,
Hogy ők hamis tanót ketten szóltak vala.

Mint kívánják vala, hogy ők elvesztenék 225
Az szegény Zsuzsánnát; ők is elvesztenek,
Mojzes törvényében mindkettőt megölek,
Álnakságok szerént mert ők ezt érdemlék.

Elkiás akkoron ő feleségével,
És az Joakhimmal, Zsuzsánna férjével, 230
Atyjafiaival és ismerőivel,
Istent magasztalák nagy dicsőretekkel.

Akkoron istenben ők mind örülének,
Zsuzsánnának vígan ők mind örvendének,
Hogy semmi szeplőben őtet nem érheték, 235
Ártatlannak lelék, haláltól menteték.

Ezt az nagy úristen nekünk megíratá,
Hogy ő az igazat soha el nem hagyja,
Ő benne bízóknak megszabadítója,
Minden szükségekben őket óalmazza. 240

Dániel próféta ezt régen megírta,
És az bibliából magyarra fordítá
Az Batízi András ő betegségében,
Ezeröt száz negyven és egy esztendőben.

XII.

JÓNÁS PRÓFÉTÁNAK HISTORIÁJA.

Nosza keresztyén nép hallgass nagy dolgokra,
 Hatalmas urunknak, istennek dolgára,
 Jónás prófétára, Ninive városra,
 Kinél nagyobb város ég alatt nem vala.

Szóla az úristen Jónásnak, ezt mondá: 5
 Kelj fel Jónás menj el Ninive városba,
 Intsed, hogy térjenek poenitentiára,
 Mert nagy gonoszságok felhat nagy bosszúmra.

Jónás hogy ezt hallá igen megröttene, 10
 Mert fél vala azon, hogy őt agyon verné,
 Ninive városa őt elrökkentené,
 Hogynemmint istentül túllök inkább féle.

Isten előtt azért kezde elfutnia,
 Az széles tengerre előtte indúla,
 Sietséggel juta Japho városába, 15
 Hogy ő az tengeren szaladna Tharsisba.

Bárka-bért megadá ott az hajósoknak,
 A bárkában ülők véle indulának,
 De nem értik vala szándékát dolgának,
 Isten előtt való bolond futásának. 20

Nagy szelet bocsáta isten az tengerre,
 Erősen az hajó hánkódnia kezde,
 Annyi nagy háború mindnyájokat éré,
 Hogy majd elsillyednek mindenik azt vélné.

El-felkiáltának kiki az istenhöz, 25
 Mindent megkísírtnek bíznak vasmacsákhoz,
 Erőtlen voltokban futának Jónáshoz,
 Kinek szeme akkor vala igen álmos.

Az kormányos-mester rázza nagy álmából,
 Esedeznék értök, inté buzgó szívből, 30
 Netalám az isten mirajtunk könyörül,
 Hogy el ne borítson bennünk nagy háború.

Szóla egyik hajós másiknak és monda:
 »Jertek vessünk sorsot és nyilat látásra,
 Tudjuk meg ki légyen ez nagy vésznek oka?« 35
 Az sorsot megveték és esék Jónásra.

Ottan az hajósok mondának Jónásnak:
 »Micsoda az oka ez nagy háborúnak,
 Mondd meg, mi dolgos vagy, miféle ember vagy,
 És mond meg hová mégy, micsoda nemzet vagy?« 40

Monda Jónás nékik: ,vagyok zsidó nemzet,
 Félem és röttegem az mennybéli istent,
 Hogy ki teremtetten tengert és az földet,
 Ennek dolgaiba forgok színe előtt.

Ez nagy háborúnak kedig vélem okát, 45
 Hogy az mit rám bízott, nem szerzém azokat.«
 Az hajósok hallván mind megfélemlének,
 Miért akart futni, — dorgálnia kezdék.

»Mit tegyünk — mondának — hogy ez vész megszűnjék,
 Mert ím így jól látod vizét az tengernek, 50
 Hogy ím minduntalan feljebb nevedeknél,
 Nagy szörnyű zúgással habok emelkednek.«

Jónás monda nékik: ,ragadjatok ölbe,
 És vessetek el-bé, tengernek vizébe,
 Megszűnik legottan a tengernek vesze, 55
 Mert csak énmiattam jutottatok erre!«

Az hajós-mesterek még is eveznie
 Kezdének Jónással part felé sietni,
 De nem lehet vala, mert tenger hajjai,
 Ellenek áradván vissza őket veri, 60

Kiáltván ezt mondják: »nagy úristen! kérünk,
Az igaz embernek lelkét ne vesszessük,
És ártatlan vérbe mi ne fértesztessünk
Kérünk uram téged, tarts meg őtet velünk!«

De nem lőn mit tenni szegény Jónást veték 65
Az tenger vizébe; az vész am megszűnék,
Ők megfélemlének, igen könyörgének,
Az parton istennek áldozatot tőnek.

Szerze az úristen igen nagy czet-halat,
Nagy setét torkába hogy Jónást bényelné, 70
Kinek lőn gyomrában három éjjel, nappal,
Istenhez kiálta, ímezt mondja vala:

»Nagy veszedelmemből, pokolnak gyomrából,
Te hozzád kiáltok felséges úristen!
És te meghallgassad én imádságomat, 75
Mikort vonakodván ezt gondolom vala.

Bévetél engömet tenger melségébe,
Megkönyéközének engömet nagy vizek,
És a te örvényid, hatalmas habaid,
Rejám borúlának és elmerítének. 80

Én elvetött vagyok te szömeid előtt!
Vajjon mikor megyök úristen elődbe,
Megkönyékeztenek engömet nagy vizek,
Tengerök, mélségök fejemre burúltak.

Nagy magas hegyeknek alája vettettem, 85
Földnek sarajával el-bérekesztettem,
Emelj fel engemet én uram istenem,
Tarts meg életömet e veszödelemtől.

Mikor én lelkömben ekképen gyötrődném,
Rólad emléközém kegyelmes istenem, 90
Hogy te meghallgassad én könyörgésemet,
Kíért néked adok nagy hálát örökké.«

Isten parancsola ím a nagy czethalnak,
 Ottan kiokádá Jónást a szárazra.
 Kezdé dicsőírnie istent magasságban. 95
 Nagy hálákat ada szabadulásáért.

Szóla az úristen másodszor Jónásnak :
 »Kelj fel Jóna! menj el az nagy Ninivébe,
 Hirdessed közöttök az én beszédemet,
 A mit nékőd szólok, nékiök megmondjad.« 100

Engede a Jónás Isten beszédének,
 Felkele, elmene a nagy Ninivébe,
 A Ninive vala oly igen nagy város,
 Melyet harmadnapig ember eljárhatna.

Kezde bémennie Jónás a városba; 105
 Hogy egy napi menés földet bément volna,
 Felkiálta, monda: »még negyven nap vagyok,
 És ha meg nem tértök, Ninive elsüllyed!«

Az Ninivebéli férfiak meghallák,
 Hisznek az istenbe, bűjtöt hirdetének, 110
 Gyászba öltözének mind öreg, mind küsed,
 A királyhoz juta istennek ígéje.

A király felkele királyi székiből,
 Elhányá ruháját gyászba béöltözék,
 A hamuban üle el-felkiáltata, 115
 A felséges király ezt kiáltattatja:

»Emberök és barmok, oktalan állatok,
 Semmit ne egyenek, vizet se igyanak,
 Gyászba öltözzenek emberök és barmok,
 A nagy úristenhez erőssen kiáltsunk. 120

És minden megtérjen ő gonosz útáról,
 Kiki mind elhagyja az ő álnokságát,
 Isten megbocsátja az mi bűnünket,
 Hogyha nem haragszik münket es nem veszt el.«

Látá az úristen ő hitök gyümölcsét,
Mert ám megtörének ő gonosz útokról,
Rajtok könyörüle, őket el nem veszté,
És ő városokat ő el sem súllyeszté.

125

Jónás megbúsula és elkeserődék,
Ezön haragovék, könyörgeni kezde :
»Nemde e beszédöt uram mondom valék.
Mikor én is valék még az én földembe'.

130

Azért én akarék a tengerre futni,
Mert jól tudom valék, hogy megkegyelmeznél
Irgalmas isten vagy és nagy törhető vagy,
Mebocsátod nékik ő álnokságokat.

135

Azért kérlek, vedd el most az én lelkömet,
Mert én életömnél halálom jobb nékem!
Szóla az úristen, Jónásnak ezt mondá ;
»Alítod-e Jónás, igazán haragszol?«

140

Jónás el-kiméne Ninive városból,
Napkeletről üle arczczal a városra,
Szörze egy árnyék-helt, hol üldögél vala,
Nézi vala, hogyha a város elsüllyed.

Szörze az úristen egy folyó borostyánt,
Felfolya Jónásnak ő feje fölibe,
Hogy ő árnyékával néki árnyékozna,
Ötet ótalmazná, mert megbúsúlt vala.

145

Örüle a Jónás a kis árnyéknak. —
Szörze hajnalkoron isten holval kelve
Egy kis férget ki a borostyánt megrágja,
Ottan meghirvada, árnyéka elbomla.

150

Az nap feltámadá, isten parancsola,
Meleg szél indúla és hévség támadá,
Jónásnak a fejét a nap süti vala,
Verejtezik vala, igen búsúlt vala.

155

Kéri az úristent, hogy őt meghallgatná,
 Monda: »jobb (én)néköm holtom hogynem éltem!«
 Monda az úristen: »alítod-e Jónás,
 Hogy a borostyánért igazán haragszol?« 160

Felele ott Jónás a nagy úristennek:
 »Igazán haragszom én mind halálíglan!«
 Monda az úristen: »bánod a borostyánt,
 Kire munkád nem volt, te sem ültetted volt.

Egy éjjel el-felnőtt, máson ím elveszött, 165
 Ezön te bánkódol, nem a nagy várason,
 Miért nem engednék én is ez városnak,
 Melyben százhuszezer embernél több vagy?«

Ezeket az isten nekünk megíratta,
 Nagy irgalmas voltát ebben ajánlotta, 170
 Megtért bűnesöket hozzája fogadja,
 Csak a bűnt valóba kiki mind elhagyja.

Jónás nagy szent vala, de nagy bűnös vala,
 Mert a nagy istennek engedetlen vala,
 És teremőjére ő haragszik vala, 175
 Hogy a bűnösöknek megkegyelmez vala.

Ezzel megjelönté a hatalmas isten,
 Az ember mely gyarló és mely engedetlen,
 Hogy senki ne bízzék önnön szentségében,
 Mert ha mostan jámbor, lehet még hitetlen. 180

Jónást az úristen a bűnért megveré,
 Mert nem veszi vala istennek beszédét,
 Azért mi hallgassuk istennek ígését,
 Mert ha megvetendjük, értjük büntetését.

A tenger fenekén Jónást meghallgatá, 185
 És megszabadítá, nekünk példát ada,
 Hogy mi es kiáltunk nyomorúságunkban,
 Munket es meghallgat mert szán nyavalyánkban.

Ninive városát az isten megtartá,
 Hittel, jámborsággal mert ő hozzá hajla, 190
 Ha mi es hiendünk a Krisztus(Jézus)ban,
 Ő nagy hatalmában megtart mi hazánkban.

Ezt Bathízi András szerzőtte énekben,
 A keresztyénekért ő nagy szerelmében,
 Ezörötszáznegyven és egy esztendőben, 195
 Kiből dicsűrtessék a mennyei isten!

XIII.

MEGLÖTT ÉS MEGLEENDŐ DOLGOKNAK, TEREMTÉSTÜL FOGVA MIND AZ ÍTÉLETIG VALÓ HISTÓRIA.

Az én beszédemet ti meghallgassátok,
 Hogy kik nagy dolgokat hallani kívántok,
 Jövendőt, múlandót érteni akartok :
 Régi és új dolgot ingyen majd hallotok.

Nekünk az próféták nyilván megmondották, 5
 Ez világ idejét, írásokban hagyták,
 Sok csudák lettenek, melyek már elmúltak,
 Jövendőket várunk, mint megprófétálták.

De szükség az időt nekünk elosztanunk,
 Utolsó időeknek csudáit értenünk, 10
 Pogán törököknek idejeket tudnunk,
 És az Őantikrisztust illik megesmernünk.

Régi nagy időben szent Illyés próféta,
 Ez világnak minden idejét meglátá,
 Istentül megérté, három részre osztá, 15
 Az ő háza népét ekképen tanyítá:

Egész ez világnak állapotja lészen
Hatezer esztendő, osztán vége lészen,
Az két első ezer úgymint üres lészen,
Második két ezer, törvény alatt lészen. 20

Az harmad két ezer Krisztus után lészen,
De ha ez két ezer teljesen nem lészen,
Ez világ bűnejért az bizonynyal lészen,
Kiért az ítélet hamarébb meglészen.

Senki ne csudálja, de jól meggondolja, 52
Az első két ezert hogy üresnek mondja,
Mert az írott törvény akkor még nem vala;
Néppel ilyen teljes ez világ sem vala.

Bölcsen az két ezer akkor elkezdeték,
Istentül e világ mikor teremteték, 30
Ádámtul Noéig akkor számláltaték,
Kétezer esztendő özön után esék.

Az másik két ezer azután kezdeték,
Mely az törvény alatt lennie mondaték, 35
Mert istentül akkor az törvény adaték,
És Moizes által el-kihirdetteték.

Továbbá az harmad két ezer kezdeték,
Mikor Krisztus urunk világra születék,
De másfél ezere annak is elmúlék,
Nem sok idő múlván világ végeztetik. 40

Három részre azért ez világ osztaték.
Az első időben nem sok dolgok lőnek,
De minden állatok akkor kezdetének,
Isten személyére Ádám teremteték.

Irgy ördög miatt Ádám megcsalaték, 45
Az emberi nemzet ott mind kárhoztaték,
De az úristentől megvigasztaltaték,
Mert az eljövendő Krisztus ígirteték.

Szernyő kegyetlenség azután támada,
 Ondok parázñaság azután támada, 50
 Azért a vízezen reájok árada,
 Csak nyolczadmagával Noé megmarada.

Isten ez világot akkor elsílyeszté,
 De osztán Noénak nyilván megjelenté,
 Hogy vízzel ez világ többszer el nem veszne, 55
 Annak örök jegye az szavárván lenne.

Istennek haragja akkor az időben
 Kain nemzetségét elveszté a vízben,
 Ez világ bünteték igaz ítéletben,
 Ilyen dolgok lőnek az első időben. 60

Nem sokkal azután az idő bételék,
 Az első kétezer esztendő elmúlék,
 Az Noé fiai az földet megülék,
 Emberi nemzetség esmég szaporodék.

Utánna Noénak Ábrahám szileték, 65
 Az másik kétezer esztendő kezdeték,
 De az hitetlenek mind megijedének,
 Hogyha ezön lenne ismég elvesznének.

Sietvén egy tornyot azért ők kezdének,
 Hogy vízezen ellen megmenekednének, 70
 Az égbe felrakni mind igyekezének,
 Isten ellen avval csak törekedének.

De ott minden nyelvek elváltoztattanak,
 Egymást nem értheték, azon búsulának,
 Az tornyot nevezék Babilon tornyának, 75
 Mert ők az istentől meggyaláztatának.

Ezeknek utánna Ábrahám hívaték,
 Mennyből az istentől neve nevezteték,
 És az áldott szent mag néki ígirteték,
 Kiben megáldatnak minden nemzetségek. 80

Ez ígíret után az törvén szerzeték,
 Mikor négyszázharmincz esztendő elmúlték,
 A tűz parancsolat istentől adaték,
 A zsidó népektől el-kihirdetteté.

Az pogánoknak es ada királyokat, 85
 És fejedelmeknek, hatalmas urakat,
 Hogy ők is éríznék az jó igazságot,
 És megbüntetnének minden hamisságot.

Itt kezdeti vagyon az nagy hatalomnak,
 Kit monarchiának geregel mondanak, 90
 Magyaról mondhatjuk egy birodalomnak,
 Avagy gyézhetetlen egy fő császárságnak.

Az nagy birodalom mindenkor csak egy volt,
 És a fő császárság csak egy embernél volt,
 De sok külömb-külömb nemzetségeknél volt, 95
 Eleitel fogva nagy névezetben volt.

Babiloniai első birodalom,
 Másik persiai jeles birodalom,
 Harmadik utánna az gereg császárság,
 És ezek elmúlván római császárság. 100

Babiloniában Nabugodonozor,
 Persiában Cyrus és Dárius császár,
 Az Geregországban világbíró Sándor,
 Rómában Julius és Augustus császár.

Ezek ez világnak jobb részét elbirták, 105
 Ezekhez nagy urak fejeket hajtották,
 Koronás királyok adójokat adták,
 És ő országokat nékik hódoltattak.

Ez négy birodalom mindenkor jeles volt,
 De mind négy egyszersmind nem egy időben volt, 110
 Egyik másik után nagy sok üdővel volt,
 Egyik hogy elromlott, másik feltámadott.

Ez négy birodalmat az isten választá,
A szent prófétákval megprófétáltatá,
Nabugodonozor királynak mutatá, 115
Mikor ő ágyában csuda álmot láta.

Az álmot hogy látá, igen megijede,
És ő ijedtében álmát elfelejté,
Azért a bölcsekért, varázslókért küldé,
Jövendőmondókat, jósokat bégyőjte. 120

Monda ő nékiek: „én egy álmat láték,
De az álmom közben igen megijedék,
Az én látott álmom fejemből kimúlék,
Nagy hirtelenségvel álmomból serkenék.

Eszembe az álmat azért juttassátok, 125
És az ő értelmét megmagyarázzátok,
Mert ha tő énnekem meg nem mondhatjátok,
Nagy szörnyű halállal kell mind meg halnotok!“

Királnak az bölcsek ottan ezt felélék,
„Minderekké éljen királyi felséged, 130
De az álmat nekünk elébb megjelentsed,
Osztán az értelmét mű tőlünk úgy kérdjed.“

Királ ezt felelé: „de mit csavargottok,
Csak hejába való beszédet nyújtotok,
És az halál előtt időt halogattok, 135
Csak az, hogy az álmat nekem megmondjátok.

Ha az én álmomat tő megmondhatjátok,
Tudom értelmét is megmagyarázzátok,
De ha tő az álmot meg nem mondhatjátok,
Az magyarázatban mind hamisak vagytok. 140

Mondának a bölcsek, felséged meghallja,
Mű közölünk senki azt meg nem mondhatja,
Az mennybéli isten csak ő maga tudja
Mű légyen te álmod, néked megmondhatja.

Királ ezt hogy hallá igen megharagvék,
 Azért parancsolá, hogy őket megölnék,
 Dániel prófétát keresnie kezdék,
 Hogy a több bölcsekvel ötet is megölnék. 145

Dániel próféta azt mihelyt megérté,
 Ottan imádságra önnen magát adá,
 Istentől az álmot megtudá, megérté,
 Kiról nagy hálákat ilyen szóval ada: 150

„Áldott legyen uram az te dicső neved,
 Ki ez nagy titkokat nekünk megjelented,
 Te vagy az időnek elváltoztatója.
 Minden országnak szerzője és ótalma!” 155

Azután Dániel az hadnagyhoz méne,
 Kéré hogy addiglan senkit meg ne ölne,
 Méglen az királhoz ötet el-bévinné,
 Elfeledett álmát néki jelentené. 160

Az hadnagy ezt hallá, rajta megörüle,
 Nabugodonozor királhoz sieté,
 Dánielt bévivé, az királ megkérde,
 Hogyha ő az álmot tudná és értené?

Felele Dániel, királnak ezt mondá: 165
 „A te nagy titkodat senki nem tudhatja,
 Sem jós sem varázsló sem bölcs nem mondhatja,
 Az jövőendőmondó meg nem magyarázza.

De mennyben az isten titkoknak tudója,
 Ki minden időnek csudáit jól tudja, 170
 Az utánad való időket jól látja,
 Néked jelenteni azokat akarja.

Azért te felséged mikoron nyugodnék,
 És az ágyban arról gyakran gondolkodnék,
 Hogy micsoda idők utánad lennének, 175
 Jövőendő időben mi csodák történnek.

Egy oszlop nagy ember előtted áll vala,
Látád, hogy az ember hatalmas nagy vala,
Az ő állapotja igen magas vala,
És nagy rettenetes tekinteti vala. 180

Az embernek feje tiszta arany vala,
Az melle, a karja, mind ezüstből vala,
A hasa, az czombja merő rézből vala,
És az ő két szára kemén vasból vala.

Az két lábafeje egyelített vala, 185
Félig sárból vala, félig vasból vala,
Látád, hogy az ember addig épen vala,
Még egy hegyből egy kő kéz nélkül felállá.

Ez nagy kő az hegyből kéz nélkül felkele,
Az embernek lábát oly erőssen üté, 190
Sárból, vasból csinált lába öszveromla,
Teteitől fogva ottan lerohana.

Az sár, a vas, a réz, ottan mind porrá lön,
Az ezüst, az arany az is mind porrá lön,
A szél mind elfúvá és csak semmié lön, 195
De az rontó nagy kő egy igen nagy hegy lön.

Az kő nevedék oly igen nagy hegygyé,
Hogy ez széles földet éppen mind betölté,
Azért ez az álom kit isten jelente,
Ingyen majd meghallod mű légyen értelme? 200

Te vagy az aranyfő első birodalom,
Babiloniában tiéd az hatalom,
Te vagy királyoknak királya, császára,
Te vagy embereknek országoknak ura.

Másod te utánnad ezüst ország léssen, 205
De te hozzád képest alávaló léssen ;
Harmad birodalom az réz ország léssen,
Egész ez világnak az bírója léssen.

Negyed birodalom az vasország lészen,
De ez az többinél mind hatalmasb lészen, 210
Mert miképen az vas mindeneket megront,
Azonképen ez is országokat megront.

Ennek az ő vége sárból, vasból lészen,
Az az, félig erős, félig gyarló lészen,
Mint az vas az sárral eszve nem forradhat, 215
Azképen ez ország egyessé nem lehet.

Ez négy országnak idejében támaszt
A felséges isten egy jeles országot,
Kinek vége soha örökké nem lészen,
Pártolás, megromlás ott bizon nem lészen. 220

Az ország bizonynyal az Krisztus országa,
Az több országokat hogy ki mind elrontja,
A szél mind elfújja csak az helyét hagyja,
Mint az oszlop embert az kő mint elrontá.

Ez nagy kő egy hegyből kéz nélkül metszeték, 225
Az hegy Zsidóország hol Krisztus szileték,
Nem emberi kéztől a kő elmetszeték,
Mert atya istentől a Krisztus küldeték.

Az kő nevedik egy igen nagy hegygyé,
Mert a Krisztus Jézus lőn fejedelemmé, 230
Hogy ki ez világot mind szélyyel betölté,
Azért ez az álom és az ő értelme.

Nabugodonozor király hogy ezt hallá,
Az Dániel előtt arczczal leborúla,
Az egy bizony istent ő igaznak vallá, 235
Ötet királyoknak istenének mondá.

Azért az arany fő Nabugodonozor,
Másik az ezüst mell Cyrus és Darius,
Harmadik az réz has világbíró Sándor,
Negyedik az vasláb Julius Augustus, 240

Rómában Augustus mikor uralkodnék,
 Az emberi testben urunk felöltözék,
 Egy szép szűz leántól világra születék,
 Harmadik kétezer esztendő kezdeték.

Krisztus Jézus urunk bűnünkért áldozék, 245
 És halottaiból ő feltámasztaték ;
 Minden birodalom ő néki adaték,
 Mennyben földön örök királylá téteték.

De szent lélek isten nyilván megmondotta,
 Az szent prófétákkal megprófétáltatta, 250
 Az szent írásokban szépen bératta,
 És jövődöképen nekünk tudnunk adta.

Hogy az legutolsó időben támadna,
 Két hatalmas ország a Jézus Krisztusra,
 Az török fegyvere, Mahumet országa, 255
 Az hamis tudomány pápa csalárdsága.

Egyik neveztetik fene bestiának,
 Másik neveztetik hamis prófétának,
 Mindkettő egyszersmind az Ántikrisztusnak,
 Mert ők az Krisztusnak ellene támadnak. 260

De hogy mi ez dolgot nyilvánb megérthessük,
 Az szent prófétákat szükség elől vennünk,
 Szent Ezekhielnek írását értenünk,
 Az szent Dánielnek látását megtudnunk.

Azért az Dániel ilyen látást láta, 265
 Négy szél az tengeren tusakodik vala,
 Négy fene bestiák felhágtattak vala,
 És egyik másiktul különbözik vala.

Az egyik fenevad egy oroszlán vala,
 Az másik fenevad egy nagy medve vala, 270
 Harmadik fenevad az leopárd vala,
 Negyedik fenevad csudálatos vala.

Az első fenevad az oroszlán vala,
 Kinek saskeselő két nagy szárnya vala,
 És az földnél feljebb emelkedik vala. 275
 Emberi szömélyben ő változik vala.

Nabugodonozor az oroszlán vala,
 Kinek birodalma e földön nagy vala
 Emberi szömélybe ő változik vala,
 Mert az egy istent megesmeri vala.

Két szárnya az vadnak az ő hátán vala, 280
 Mert az birodalom két népeknél vala,
 Babiloniában és Assyriában,
 Egyik másik után uralkodik vala.

Az másik fenevad egy nagy medve vala, 285
 Ez az persiai birodalom vala,
 Az medve szájában három rend fog vala,
 Cyrus és Darius, az Artaxerxes vala.

Harmadik fenevad az leopárd vala,
 Világbíró Sándor ez bizonynyal vala, 290
 És az leopártnak négy nagy szarva vala,
 Mert Sándor országa négy királyra szálla.

Negyedik bestia csudálatos vala,
 Kinek az homlokán tíz nagy szaru vala,
 Vas foga, vas körme ő nékie vala, 295
 Mindent az lábával az földhöz ver vala.

Ez vad az római birodalom vala,
 És az ő tíz szarva tíz nagy ország vala,
 Mindent az lábával az földhöz ver vala,
 Mert ő nagy sokakat megnyomorít vala. 300

Ez vadnak isméglen egy nagy szarva kele,
 Három szarva ottan kitörék ellene,
 Mert ő az többinél mind hatalmasb vala,
 És mint egy embernek, szeme, szája vala.

Ennek ez szarunak szeme szája vala, 305
 Az nagy isten ellen káromlást szól vala,
 Az ő szenti ellen hadakozik vala,
 És őket ideig mind meggyőzi vala.

Ez igen nagy szaru az Mahumet vala,
 Hogy ki az római tisztből feltámadá, 310
 De az birodalom immár kisebb vala,
 Hatszáz és negyvenben immár írnak vala.

Három szarva akkor Rómának kiromla,
 Mikor három ország ő tüle elhajla,
 Syria, Egyiptom Mahumethöz álla, 315
 És Ciliciának jobb része határa.

Ötet az törökök azután követék,
 Szent Methodiustul hogy kik neveztetnek
 Az véres zsidóknak, környülmétélteknek,
 Avagy hegy közibe bérekesztetteknek. 320

Törököknek mondatnak, mert ők mindent törnek,
 De véres zsidóknak azért neveztetnek,
 Mert ők zsidó módra környülmétélkeznek,
 És sok gyolkossággal megvéresültettek.

Hegybe bérekesztett zsidóknak mondatnak, 325
 Mert ők az Kaukasus hegy megett lakának,
 Egy róka ösvényen el kieredének,
 Mikor Mahumetet az rókát követék.

Azért az nagy szaru az Mahumet vala,
 És az pogán császár Mahumet szolgája, 330
 Az ő szeme, szája, az ő tudománya,
 A szent prófétákat melyvel megtagadja.

Ezek isten (ellen) káromlást mind szólnak,
 Mert az Krisztus Jézust csak embernek mondják,
 Az ő istenségét nyilván megtagadják, 335
 Az ő megváltását semminek alítják.

És a szentek ellen ezek hadakoznak,
Mert ím így jól látjuk keresztyének vínak,
Nagy jó szerencsével mindenütt ők járnak,
Az keresztyénséget mindenfelé rontják. 340

Szent Ezekhiel is ő rólok ezt mondja,
Gógnak és Mágógnak ő neveket mondja,
Az Góg annyat teszen mint sátorban lakó,
Az Mágóg peniglen sátor kívül lakó.

Mert ők Scithiának hegyének mellette, 345
Tudni az Kaukasz nagy hegynek megette,
Elébb tatár módra sátorban lakának,
Mostan sátor kívül országokat vínak.

Azért az úristen ezt mondja felőlek :
Oh te Góg és Mágóg téged felkészítlek, 350
Én tégedet széllyel környül kerengtetlek,
De az te álladra én zabolát vetek.

Temérdek sok népvel téged felkészítlek,
Nagy roppant seregvel téged el-kiviszlek,
És te mint egy nagy víz el-felkerekedel, 355
Hogy mint egy nagy felleg ez földet béleped.

Sok gyülevíz népek seregedben lésznek,
Fások, kopiások, pánczélosok lésznek,
Mind fegyverfoghatók, paizsosok lésznek,
Lovagok, gyalogok számtalanok lésznek. 360

Te vagy az ki felől én régenten szóltam,
Az szent prófétákval megprófétáltattam,
Utolsó időben téged feltámasztlak,
De sok napok után megverlek, meglátlak.

Mikoron el-bemégy te az én földembe, 365
És te felhágandasz az én hegyeimre,
És szentegyházamra, az keresztyén népre,
Kiket én győjtöttem sok pogánok közül.

Ott az én haragom ellened felgerjed,
És téged elvesztlek minden seregedvel, 370
Hogy az én népeim nyilván megesmerjék,
Hogy én ő nékiek jó istenek vagyok.

Azért Ezekhiel te ezt meghirdessed,
Mert zápor esővel őt megháborítom,
Az égből kövekvel őket agyon verem, 375
Mindenfelől fegyvert ellenek támosztok.

Az égi madarak mind egybe győljenek,
Erdei, mezei vadak siessenek,
Az nagy áldozatra kit én leváगतok,
Az én hegyeimben nékik áldoztatok. 380

Lónak, lovagoknak testeket szaggassák,
És fejedelmeknek ő véreket igyák,
Az én asztalomon eleget egyenek,
És emberi vérből megrészegőljenek.

Az napságtól fogva az helyet nevezzék 385
Mágóg seregének ő temetségének,
Góg koporsójának és Mágóg völgyének,
Arról mindörökké megemlékezzenek.

Ugyanezent írja könyvében szent János,
Hogy ezer esztendő után eloldatik 390
Az ő tömleczéből az kegyetlen ördög,
Mert nagyobb szabadság ő néki adatik.

Azért ez világra el-kimegyen csalni,
Gógot és Mágógot hamar elhíttetni,
És az ő seregét hadra gyihősíti, 395
Kiknek sokasága tengernek fővenyi.

Ezek megkerülik az szentek táborát,
És az nagy istennek szerelmes városát,
Tudni az keresztyén anyaszentegyházát,
De isten haragja őtet mind elnyeli. 400

De mihelt az pogán hogy meg verettetik,
 Az istennek fia azután nem késik,
 Világ végeztetik és megítíltetik,
 Az keresztyén egyház megszabadíttatik.

Mert szent Dánielnél ez is írván vagyon, 405
 Hogy istent az szaru mindaddig káromlja,
 És az szentek ellen addig hadakozik,
 Míg nem ítéletre az széket leteszik.

Azért vagyon mostan ilyen szerencséje,
 Hogy mentül hamarébb idejét bétöltse, 410
 Addig el-felmegyén míg néki engedtek,
 De hirtelenséggel ő megáldoztatik.

Ezeket az isten csak azért engedi,
 Mert már ez világnak bűnét nem tűrheti,
 Az bálványimádást el nem szenvedheti, 415
 Azért ezek által akarja büntetni.

Mint hajnal az napot szokta előlvenni,
 Ezképen az kínok mostan előlveszik,
 Az ítélet napját az örök kínokat,
 Hogy az megtérendők mostan megtérjenek. 420

Eddig elég legyen az pogán törökről,
 Hogy ki az Krisztusra támadott fegyverrel;
 Immáran mi szóljunk pápa országáról,
 Ő tudományáról és csalárdságáról

Testi Ántikrisztus ki legyen jól tudjuk, 425
 Mert nyilván Mahumet és a pogán császár,
 Lelki Ántikrisztus hogy az pápa legyen,
 Szent Pál és Dániel szöréről megírják.

Mikor a hamisság mind szélllyel áradand,
 Egy díztelen ember akkoron feltámad, 430
 Nagy bölcs beszédeknek ez értője lészen,
 És az csalárdságban szerencséje lészen,

Ez az szent népeknek virágát megfojtja,
 Az nagy kazdagsággal, bővséggel megrontja,
 Idegen erővel ő megerősödik, 435
 Emberi kéz nekül esmég elrontatik.

Ez minden szenteknek istenére támad,
 Az fejedelmeknek ő fejére árad,
 Az régi atyáknak istenét elhagyja,
 Az Maosim istent magának választja. 440

Aranynyal, ezüsttel istenét tiszteli.
 És drága kövekkel áldozik ő neki,
 Minden szentségeknek ő rontója lészen,
 És asszonynépeknek kívánója lészen.

Ez irások nyilván az pápáról szólnak, 445
 Ki bölcs beszédeknek akkor lőn értője,
 Az ő decretomát mikor felvételé,
 Azzal az szent írást mind hátra vetteté.

Idegen erővel ő megerősödék,
 Mert az császárokat és az királyokat, 450
 Az ő szentségével lába alá hajtá,
 Hogy kik ő nékie országot adának.

Az keresztyén népnek virágát megfojtá,
 Mert az bölcs népeket ő magához hajtá,
 Kinek érsekséget, pisekséget ada, 455
 Kinek kusztósságot, prépostságot osztá.

Az régi atyáknak istenét elhagyá,
 Mikor az szenteket kezdé imádnia,
 Az bálvány képekhez bolcsó-utat nyita,
 Maosim istennek kezde áldoznia. 460

Maosim zsidóul, magyarúl erősség,
 Kővár, kőpalota, kazdagság és bővség,
 Mert az ő istene torok, gyomor és has,
 Az ő mennyországa sok pénz, sok kazdagság.

Az egy bizony isten hitvel tiszteltetik. 465
De az potroh isten képútálásokkal,
Arannyal, ezüstvel és drága kövekkel,
Tündöklő, füstölgő külső szentségekkel.

Szent Pál nyilván írja az Timótheusnak,
Hogy az igaz hittől sokan elszakadnak, 470
Utolsó időben követnie kezdik,
Az Ántikrisztusnak csalárd tudományát.

Nagy sokan tévelgő lelkeket követnek,
Az szent házasságot kik nyilván megtiltják,
És az eleségtől embert elszakasztnak, 475
Kit isten teremtett az ő híveinek.

Ez írás bizonynyal az pápára mutat,
Mert az házasságot és az hús megételt,
Senki meg nem tiltá, hanem csak az pápa:
Azért Ántikrisztust egyebet ne várjunk. 480

Továbbá az szent Pál ezt bizonynyal írja,
Melylyel az Dánielt ő megmagyarázza,
Hogy addig utolsó ítélet nem lészen,
Mígnem az elválás, szakadás nem lészen.

Ez az elszakadás sokképen már megvolt, 485
Mert ím az római fő birodalomtól,
Elébb három ország Mahumethez hajla,
Azsia, Afrika osztán elszakada.

Lélek szerént akkor az elszakadás lön,
Az római pápa mikor megátkozá 490
Mind az napkeleti jámbor pispéköket,
Akkor sok szentegyház tőle elszakada.

Addiglan ez világ el nem végeztetik,
Még az Ántikrisztus meg nem jelentetik,
Bínnék emberének hogy ki neveztetik, 495
És veszedelemnek fiának mondatik.

Bűnnek emberének azért neveztetik,
Mert sok bűnpek oka ő tőle adatik,
Krisztus ő miatta igen káromlatik,
És nagy sok bűnökvel naponként bántatik. 500

És veszedelemnek fiának mondatik,
Mert önnön maga is mindörökké elvész,
Egyebek is sokak miatta elvesznek,
Örökken örökké pokolra vitetnek.

Istennek felette magát magasztalja, 505
Isten tiszteletit ő elváltoztatja,
Székit helyzetteti Krisztus templomában,
Istennek ő magát jelenti és mondja

Itt az írás nem szól az pogán császárról,
Mert ő uralkodik éles fegyverével, 510
De az pápa regnál czeremoniákval,
És ő uralkodik Krisztus templomában.

Istennek székibe magát helyezettette,
És földi istennek magát nevezettette,
Hamis embereket pénzért idvözíte, 515
Igaz jámborokat ő pokolra vete.

Nem szabad senkinek kezéhez békélni,
Mert soha senkivel jól nem akar tenni,
De az ő bal lábát meghagyja csókolni,
Mert azval ő mindent meg akar tapodni. 520

Isten tiszteletit ő elváltoztatta,
Minden szentségeket csakhamar megronta,
A szent lélek istent aranyon eladá,
Ő szent ajándékát áróba foglalá.

Az szentegyházakban sokadalmat győjte, 525
Mise-mondásokval kereskedni kezde,
Krisztusnak szent testét pénzen elárolá,
Az ő szent vérével kereskedni kezde.

De az istentelen embert kijelenti,
 Úr Krisztusnak szája, szent lelke megöli, 530
 Az ő dücsőséges eljövételével,
 Az kegyetlen embert éppen mind elrontja.

Jóllehet az Krisztus dicső eljöveti
 Őtet teljességgel utolszor elrontja,
 De annak előtte ő kijelentetik, 535
 Az szent írásokval ő megölettetik.

Azért ő ideje immár mostan eljött,
 Mert már hirdettetik az evangélium,
 Pápa tudománya immár most kitetszik,
 Az ő csalárdsága mostan megfeddetik. 540

A ki ő szívébe az írást bévötte,
 Annak ő lelkében az pápa már megholt,
 De azért az testben ítéletig lészen,
 Akkoron úr Krisztus őtet mind elrontja.

Azért az ítélet immár elközelget, 545
 Mert már jobb részére a jegyek meglöttek,
 Melyeket az Krisztus nékünk megjelentet;
 Az szent írásokba nékünk béíratott.

Az napban, az holdban nagy jegyek löttenek,
 Éhségek, szikségek, döghalálok löttek, 550
 Nagy földindulások, nagy hadak voltanak,
 Tengernek zúgási immár sokak voltak.

Mikoron az ágak szépen kibimbóznak,
 Jelentik hogy az nyár immár közel vagyon:
 Akképen az jegyek nyilván azt jelentik, 555
 Hogy ítélet napja immár elközelget.

A zért minden ember lelkéhez tekéntszen,
 És az ő bűnétől minden megrettenjen,
 Isteni félelembe ő magát foglalja,
 És várja nagy vígan az úr Jézus Krisztust. 560

A mi urunk Jézus születe után,
Az ezerötszázban és az negyvennégyben,
Az Batízi András ezt szerzé versekben,
Kiből dicsírtessék az úr Krisztus Amen.

XIV.

IZSÁK PÁTRIÁRKÁNAK SZENT HÁZASSÁGÁ-
RÓL VALÓ SZÉP HISTÓRIA.

Gen. 24.

Régi nagy üdőben az vízözen után,
Mikor száznolczvanhét esztendő elmúlt vala,
Vala egy szent atya, hogy kit az úristen :
Az nagy Ábrahámnak felneveztetett vala.

Ennek az úristen régen megeskövék, 5
Hogy az ő szent fiát ez földre lebocsátná,
Hogy kit Ábrahámnak ő nemzetségéből
Emberi nemzetért ő áldozatra adna.

Azt is felfogadá, hogy ő nemzetségét, 10
Mogsokasítaná, mint az égnek csillagit,
És ő maradékit megszorítaná,
Mikint az tengernek nagy sokságó fővenyit.

Azért isten ada egy fiúmagzatot
Ő feleségének a szép Sára asszonnak ;
Sára mosolyodék, az gyermek születek, 15
És felnevezteték az vígkedvő Izsáknak.

Isten felnevelé az gyermek Izsákot,
Ember-korba juta, Sára asszony meghala,
Ábrahám peniglen igen gazdag vala,
De idője szerént igen megvénhölt vala. 20

Im előhívatá egyik hív szolgáját,
Kinek neve vala a jámbor Eliézer,
Mondá: »igyól látod, hogy én megvénhedtem,
Azért eskedjél meg te jámbor Eliézer,

Hogy te feleséget én fiamnak nem vészesz, 25
Az pogán nemből, az kananeosok közül,
De te el-bésiess én laktam földemben
Fiamnak társot hozz az én nemzetem közül!«

Felele, a szolga: „medgyek uram hogyha
Az leán nem akar én velem eljönie? 30
Nem kell-e fiadat uramat Izsákot
Nemzetséged közé földébe bévinnie?“

Szóla Ábrahám: »Isten elbocsátja
Az ő szent angyalát, ki elvezérljen téged,
Ha leány el nem jó, hütöd megmentetted, 35
De az én fiamat hátra soha ne vigyed!“

Szolga megeskövék ottan felkészüle,
Aranyból, ezüstből szép ajándékot szerze;
Tűz tevét választá kiket megterhele,
A szolga társaival szépen útra erede. 40

Kanaán földéből sietve megyen vala,
Ábrahám földébe Mesopotámiába,
Eléré az várast és az váras kívül
Egy kúton tevéit estve mind megállatá.

Estve az várasból kezdének kijöni 45
Szűzek és virágok a kútra meríteni,
Eliézer látá, kezde ő szűvében
Ilyen módon akkor istenhez imádkozni:

„Mennybéli istenem! ki vagy én uramnak
Az nagy Ábrahámnak jóakaró Istene, 50
Jelentsed uramhoz irgalmasságotat,
És az én útamat tegyed jó szerencséssé.

Ime az várasból mostan el-kijőnek
A szűzek, virágok az kútra meríteni,
Kérlek méltaltassál mennybéli úristen,
Én imádságomat ez napon meghallgatnia ! 55

Ha kinek azt mondom : adj innom szép leány,
És ő azt mondandja : kész vagyok innod adnom,
Sőt annak felette (még) az tevéket is
Egyenként ingyen majd örömet megíthatom ; — 60

Azon én megtudom, hogy ez az leánzó,
Kit te megszerettél én uram gyermekének :
Ezért én megtudom, hogy jó istene vagy,
Az nagy Ábrahámnak és az ő gyermekének !

Azonközben juta Bátuel leánya 65
Kit neveznek vala Rebeka szép leánnak,
Vedret megmeríté, kezde hozzá menni,
Eliézer ottan monda a szép leánnak :

„Adj innom énnekem leány te vidredből !”
Felele az leány : „kész vagyok innod adnom,
Sőt annak felette még az tevéket is
Egyenként ezentől örömet megíthatom !” 70

Eliézer ivék, kezdé azonközben
Az leán szépségét csudálni és szemlélni
Monda : „kérlek téged, ki leánya vagy te,
Vagyon-e atyádnak vendégfogadó helye ?” 75

Felele az leán : »vagyok Bátuelnek
Az ő szép leánya, Nákornak unokája,
És házunknál vagyon sok polva, sok széna,
Ott az tevéknek is lészen nagy jó szállása.” 80

Eliézer arczczal ottan leborúla,
Kezdé az úristent nagy szépen dicsírnie :
„Áldott légy úristen, hogy ki méltoltatál :
Én útomat ez nap jól megszerencséslnie !

Áldott légy ki ez nap engem vezérlettél,
 Az nagy Ábrahámnak atyjafia házához,
 Áldott légy úristen, hogy ki megjelentéd,
 Irgalmasságodat uramhoz Ábrahámhoz. 85

Ezeket az leány mind hallgatja vala,
 És az Eliézer oly igen örül vala, 90
 Ő nagy öremében az Rebeka leánt,
 Nagy szép ajándékkal ott megajándékozá.

Kivőn egy szép násfát és az Rebekának
 Szépen felfiggeszté leány homlokára,
 Szép arany pereczet ő karjába ada, 95
 Atyjának házához tisztességgel bocsátá.

Otthon az Rebeka kezdé mutogatni
 Szép arany pereczét és aranyas násfáját;
 Az mely beszédek az ember szólt vala,
 Szépen megbeszélle szüléinek azokat. 100

Rebekának bátyja Lábán hogy ezt hallá,
 Ottan el-kiméne az emberhez a kútra,
 Monda: »Mit állasz itt istennek embere,
 Jer bé az városba mű házunkhoz szállásra!«

Eliézer ottan szóla társaival, 105
 Az embert követék, a városba menének,
 Ott mind ő magoknak és mind az tevéiknek,
 Lábokat megmosák, a házba bémenének.

Mikoron a házban letelepedének,
 Hozának edelt ő néki eleibe, 110
 Monda Eliézer: ,addig én nem észem,
 Míglen megbeszéllem az én követségemet.

Vagyok én szolgálja a nagy Ábrahámnak,
 Kit Isten megáldott temérdek gazdagsággal,
 Aranyval, ezüstvel, juhokkal, barmokkal,
 Nagy sok szolgálókkal, mindenféle jószággal. 115

Isten néki adott az ő vénségében.
 Egy fiú magzatot a szép Sára asszontól,
 Sára asszon megholt, Ábrahám megvénhölt,
 Azért nem kémelli az ő kincsét fiától. 120

Engemet megeskete, hogy én feleséget
 Fiának nem vészek az kananeos nemből,
 De én el-béjővek ő lakta földébe,
 Innét leánt kérek az ő nemzetségéből.

Akkor én azt mondám: medgyek uram hogyha, 125
 Az leán nem akar én velem eljönie,
 Illik-e fiadat, uramat Izsákot.
 Nemzetséged közé földébe bévinnie?

Felele Ábrahám: Isten elbocsátja,
 Az ő szent angyalát, ki elvezérel téged, 130
 Ha leány el nem jó, hited megmentetted,
 De az én fiamat soha hátra ne vigyed!

Ezeknek utána szolga megbeszéli,
 Miképen urától Ábrahámtól elindult,
 Azt is megbeszéli, miképen eljutott, 135
 Mimódon a kúton Rebekával szólott.

Végezetre mondá: ,azért megmondjátok,
 Hogyha jót akartok én uram gyermekének ;
 Azt is megmondjátok ha nem akarjátok,
 Hogy én vagy jobb kézre, vagy bal kézre megtérjek !' 140

Felele Bátuel: »az beszéd istené,
 Ellent nem tarthatunk az ő akaratjának,
 Im előtted vagyon a mi szép leányunk,
 Légyen felesége az vígkedvő Izsáknak!«

A szolga ezt hallá, igen megörüle, 145
 Mennybéli istennek rajta nagy hálát ada,
 Aranyas kupákat, ezüst poharokat,
 És drága ruhákat a Rebekának ada,

És annak felette az ő atyját, anyját,
 És az ő bátyjait mind megajándékozá ; 150
 Egy szép lakodalmat az estve kezdének,
 És mind az háznépe akkoron vígadoza.

Holdá kelve monda a szolga nékiek :
 ,Kérlek bocsássatok immár engem el haza !'
 Mondának : »hadd legyen mű vélünk a leány, 155
 Bátor csak tűz napig, azután vidd el haza !«

Felele a szolga : ,meg ne késleljetek,
 Mert isten vezérli — látjátok — én útamat,
 Azért bocsássatok békével engemet,
 Illik már meglátnom nékem az én uramat !' 160

Mondának ő néki : »jertek híjjuk elő,
 Kérdjük meg az leánt, ha el akar mennie ?«
 Felele az leán : ,kész vagyok elmenni !'
 Azért nem akarák őtet megkéslelnie.

Jó atyjafiai őt megszerencsézék, 165
 Nagy szép beszédekkel ő nékie ezt mondák :
 »Isten felneveljen és megszorítsa,
 Nagy sok nemzetségek te tőled származzanak !«

Az ő dajkáját is az Delbora asszont,
 Nagy szép leányokkal véle szépen készített ; 170
 Kanaán földébe az vén Ábrahámhoz,
 És az ő fiához nagy vígan eredének.

Akkor estve felé ő házatól Izsák,
 Múlatni indula egy úton, egy kút felé,
 Gondolkodik vala, szemeit felemelé, 175
 Hat nagy távol földön tűz tevék jönnek elő.

Mihelt az Rebeka Izsákot meglátá,
 Tevéről leszálla és monda a szolgának :
 »Kicsoda az ember az ki előnkbe jó ?«
 Felele a szolga : ,ez az én uram Izsák !' 180

Rebeka palástját ottan reá vevé,
Eleibe méne ő úrának Izsáknak;
A szolga peniglen minden ő járását,
Szépen megbeszélé ő urának Izsáknak.

Izsák el-bévivé Rebekát házába, 185
Orök feleségül ötet magának vevé,
Oly igen szereté, hogy elfeletkeznék
Anyja haláláról az ő nagy örömében.

Ő házasságokat úristen megáldá,
Mert tőlük származék az Jákob pátriárkha; 190
Jákobtól peniglen szépen származának,
Tizenhét próféták, tizenhét pátriárkhák.

Ezekből megértjük, hogy isten szerzője
A szent házasságnak és ő megszentelője,
Három okért szerzé ő a házasságot, 195
És áldomásával őket megkörnyűkezé.

Először egymásnak nagy segedelmére,
Emberi nemzetnek elszaporodására,
Angyali romlásnak megépülésére,
És paráznaságnak eltávoztatására. 200

Akarja az isten az ő szentegyházát
A szent házasságból szépen megépíteni,
Ezekből peniglen az angyali romlást,
Kiktől akar mennyben örökké tiszteltetni.

Úristen megáldja ő házasságokat, 205
Tegye gyümölcsessé szép fiú magzatokkal,
Szeressen tüteket nagy birodalommal,
Aranyval, ezüstvel, mindenféle jószággal.

Úristen éltesen az ő szent fiáért,
Tüteket megtartson hitben és szeretetben, 210
Tüteket őrizzen ő szent ígében,
És megkoronázzon az örök dűcsősségben,

Ezt énekbe szerzé az Batízi András,
 Ezerötszáz negyvenhatodik esztendében,
 Kiből dücsírtessék az egy örök isten,
 Az atya és fiú és szent lélek úristen. 215

 XV.

A HÁZASSÁGRÓL VALÓ ÉNEK.

Jámbor házasok meghallgassatok,
 Tü rendeteket megtanuljátok,
 És az okait meggondoljátok,
 Hogy tisztetekben ti eljárjatok.

Semmi nem egyéb az szent házasság, 5
 Hanem tisztaság és nagy jámborság,
 Istentől szerzett igaz társaság,
 És törvény szerént való nyájasság.

Mikor Ádámot isten teremté
 Az ő képére megékesíté, 10
 Paradicsomba őtet bévivé,
 Gyönyörűségbe őt helyhezteté.

Minden állatnak már társa vala,
 Csakhogy még Ádám fél nélkül vala,
 Hozzá hasonló társa nem vala, 15
 Akkor az isten ezt mondja vala.

Nem jó embernek egyedől lenni,
 De szükség neki felének lenni,
 Hozzá hasonló társának lenni,
 Azért teremtsünk segítőt neki. 20

Isten Ádámra álmot bocsáta,
 Paradicsomban őt elalutá,
 És oldalába kezét bocsátá,
 Csontját kivevé Évát alkotá.

Évát Ádámhoz az isten vivé,
És feleségül néki jelenté.
Ádám hogy látá, ottan esmeré,
Rajta szívében igen örüle.

Legottan mondá: ez csont én csontom,
E test én testem, azért megtartom,
És férfiúból vétettnek mondom,
Azért hozzája én ragaszkodom.

Ezért szülejét ember elhagyja,
És atyját, anyját mind hátra hagyja,
És ragaszkodik feleségéhez,
És ketten lesznek egy testté vérré.

Azért nem egyéb az szent házasság,
Hanem tisztaság és nagy jámborság,
Istentől szerzett igaz társaság,
És törvény szerént való nyájasság.

Az házasságot az isten szerzé,
Paradicsomban szépen végezé,
Áldomásával megkönyékezé,
Három okáért ezt bizony szerzé.

Első okáért szaporodásért,
Angyali karnak betöltéséjért,
Az szentegyháznak épüléséjért,
És magzatoknak feltartásáért.

Ezért az isten őket megáldá,
Őket kedvelé és e szót mondá:
Szaporodjatok, nevedjetek,
E széles földet mind bétöltsétek.

Másod okáért szerzé ez végre,
Az férfiúnak segedelmére,
És bánatjának könnyebbségére,
Minden dolgának segítségére.

Hogy az férfiú előtte lenne,
 Ő felesége mellette lenne,
 És bánatjában könnyebbség lenne,
 Minden dolgában segítség lenne. 60

Harmadszor szerzé ennek okáért,
 Gyarló embernek orvosságáért,
 Fertelmességnek gyűlölségejért,
 Paráznaságnak távozásáért.

Azért embernek illik ezt tudni, 65
 És félelemvel elszaporodni,
 És segítséget istentől várni,
 Paráznaságot eltávoztatni.

Immár halljátok és megértsétek,
 Tü tiszteteket ne felejtsétek, 70
 Szükség, hogy egymást tü szeressétek,
 És isten szerént együtt éljete.

A férfiúnak ez az ő tiszti,
 Ő feleségét igen szeresse,
 Igaz munkával őtet éltesse, 75
 Mint önnön magát ugyan szeresse.

O feleségét jóra oktassa,
 Meg ne rongálja, de megdorgálja,
 Meg ne útálja, inkább táplálja,
 És háza népét jóra tanítsa. 80

Asszonyembernek ez az ő tiszti,
 Hogy az ő férjét igen szeresse ;
 Urának mondja, őtet böcsülje,
 Néki engedjen, őtet tisztelje.

Az ő urának házát őrizze, 85
 És morhájának gondját viselje,
 Az szövést, fonást el ne felejtse,
 És háza népét ő jóra intse.

Ő magzatinak gondját viselje,
Nagy szeretettel őket nevelje, 90
Az nagy istennek ő félelmére,
Őket tanítsa és jóra intse.

Az házassokat isten megáldja,
Eledeleket megszorítja,
És életjeket meghosszabbítja, 95
Szent országában megkoronázza.

Az házassokat Jézus szereté,
És az menyegzőt megékesíté,
Jelenvoltával megerősíté,
És csudájával őket segíté, 100

A vizet borrá mert változtatá,
És az menyegzőt megvigasztalá,
Az házassoknak azt bizonyítá,
Hogy őket bizony megvigasztalná.

Most is minékünk csak ő segítőnk, 105
Az házasságban édes éltetőnk,
Ördög mérgétől ő védelmezőnk,
Ördögösségtől csak ő megmentőnk.

Bódogok azok, kik istent félik 110
Ez igaz hittel kik őket veszik,
Parancsolatját nékie teszik,
Kezek munkáját igazán eszik.

Jól leszen dolgod te istenfélő!
Kézi munkával igazán élő,
Te feleséged hozzád illendő, 115
Házadban leszen mint termő szőlő.

Az te fiaid felnevekednek,
Asztalod környűl letelepednek
Mint szép gyermekded olajfa vesszők,
Az igaz hitben felnevekednek, 120

Ekképen embert megáld az isten,
Ki féli őtet minden időben,
Mint az szent Dávid az zsoltár könyvben
Szépen megírta ő énekében.

Megáldjon téged az kegyes isten, 125
És örögbítsen az igaz hűtben,
Hogy faidnak lássad fiait,
Keresztyéneknek nagy békességét.

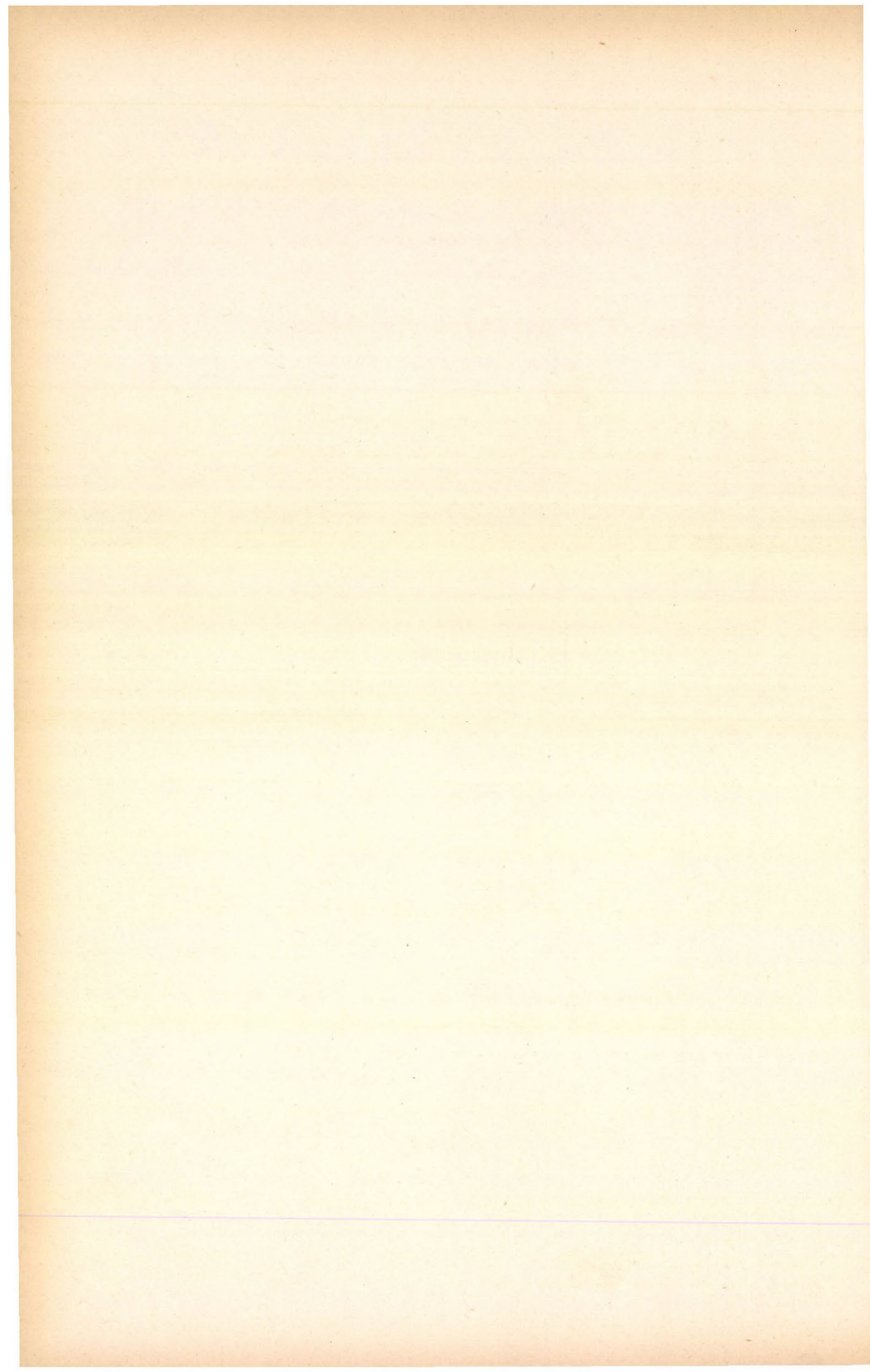
Ezeket szerzé szépen versekben
Batízi András egy jó kedvében, 130
Születet után ennyi időben,
Ezerötszázban és negyvenhatban.

DÉVAI BÍRÓ MÁTYÁS.

1531—1546.

AZ IGAZ HIT ÁLTAL VALÓ ÜDVÖZÜLÉS- NEK MÓDJÁRÓL.

Minden embernek illik ezt megtudni
És szívében erősen ezt úgy hinni:
Mennysországnak kapuját meg nem nyílni,
Csak azoknak, kik istenben tudnak bízni.

Az hit nélkül senki nem idvözülhet,   5
Mint az virág nap nélkül nem zöldülhet,
Vétkeiből ki senki nem feselhet,
Orvosságot Krisztusban ki nem lelhet.

Tanúld meg most, mi légyen az te hitöd,
Idvösségedre való bizony úta;   10
Ne kövessed amaz öt bolond szűzet,
Kik meghallák, hogy igen késen költek.

Tudnod kell, hogy isten egy állatjában,
És hogy három légyen ő személyében;
Atya, fiú, szent lélek nevezetben,   15
Mint miképen olvassuk az Credóban.

Ha nehéznek tetszik ez esméretre,
Ne resteljed, az írást vedd elődbe,
Az megtanít, mennyire lépjél el-bé,
Mert igazra tanítanak ez énekben.   20

Istennek elvégezett akaratja,
Senkinek ő nem akar lenni atyja
Idvösségét más módon ki forgatja
Az írásban, hogynemmint ő meghagyta.

A szent írás az útat megmutatja, 25
 Atya isten az égből azt kiáltja:
 Krisztus Jézus bűnőknek bocsánatja
 És hogy csak ő bűnőknek áldozatja.

Sokan lesznek, meglátjuk ítéletkor,
 Kik elvesznek, miképen földről az por, 30
 Idvösségekhez kik nem láttak akkor,
 Mikoron még jól rakva nem volt az kar.

De vödd elő régenten mit fogadtál,
 Kereszt-víznél istennek mit feleltél,
 Bűneidből mikoron kitisztultál 35
 Jámborságra mikoron te esküdtél.

Eskésedet lássad, hogy meg ne rontsad,
 Ez egy hitet lássad, hogy meg ne fejtse,
 Jámborsággal mindenkor kijelentsed
 És jó fának gyümölcsét te teremtsed. 40

Vennéd ember eszedbe te magadat,
 Hagynád el már fajtalan bűneidet.
 Tanúlnád az isteni jámborságot,
 Atyádfiához való szerelmedet.

Azt lásd meg csak, mit isten tőled kíván, 45
 Az egy hitet és igaz szeretetet,
 Atyádfiához való szerelmedet,
 Mert csak ez kettő az nagy parancsolat.

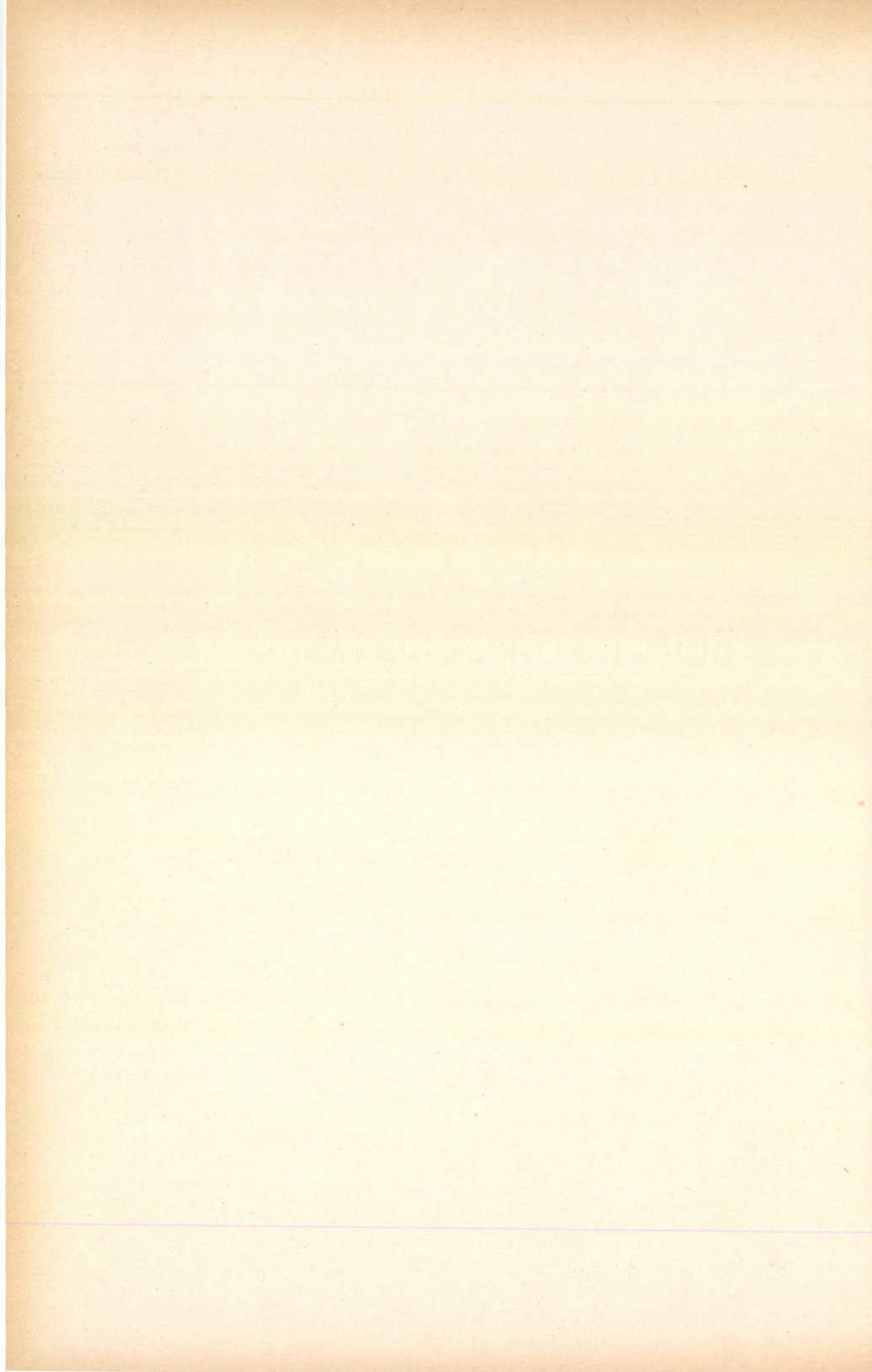
Jaj azoknak, kik színnel keresztyének,
 Sem nagy urat, sem papot ki nem veszek, 50
 Sem parasztot, sem semmi szerzeteket,
 Kik tiszteken igazán el nem lépnek.

Fohásködjünk már vagy most csak istenhez,
 Krisztus által kérjük mi mostan őtet,
 Ótalmazza nyomorúlt országunkat, 55
 Idvösségre viselje mi útunkat.

ERDŐSI SYLVESTER JÁNOS.

1536—1551

I.

DICSÉRET A KRISZTUS FELTÁMADÁSÁROL.

Krisztus feltámad,
Ki emberré lett vala,
Kínt szenvedé, meghala,
Hogy minket megváltana.
Irgalmazz minékünk 5
Atya isten szent fiadért!

Örüljünk és vígadjunk
Lelki vígasságokkal,
Mert ez az szentséges nap,
Melyet az isten szerze. 10
Irgalmazz stb.

Áldoztaték az Krisztus,
Az istennek báránya
Miértünk bűnösökért,
Az fő kaponya helyen. 15
Irgalmazz stb.

Szidalmas lón az halál,
Melylyel minket megváltá,
De az feltámadás
Dicső és csudálatos! 20
Irgalmazz stb.

Keresztyének kik vagyunk,
Lelki emberek vagyunk;
Lélekben kell áldoznunk
Az felséges istennek. 25
Irgalmazz stb.

Megjelenté minékünk
Hozzánk való szerelmét
Az mi mennyei atyánk,
Szent fiát értünk adván. 30
Irgalmazz stb.

Nagy lőn az mi váltságunk
Minden érdemünk nélkül:
Az Kristusnak szent vére,
Mely minket megszentele. 35
Irgalmazz stb.

Krisztus feltámadá,
Nékünk példát úgy hagyá,
Hogy mi is feltámadjunk,
Véle öszve vígadjunk. 40
Irgalmazz stb.

Kegyes úr Jézus Krisztus,
Atya istennek szent fia,
Kérjed te szent atyádot,
Hogy idvözítsen minket! 45
Irgalmazz stb.

Hálát adunk tenéked
Mennybéli atya isten,
Ki élsz és uralkodol
Mind örökkön örökké. 50
Irgalmazz minékünk
Atya isten szent fiadért!

II.

AZ MAGYAR NÍPNEK, KI EZT OLVASSA.

Az új testamentom fordításának ajánlása.

Próféták által szólt rígen néked az isten,
 Az kit igírt, ímé vígre megadta fiát.
 Buzgó lélekvel szól most es néked ez által,
 Kit hagyta, hogy hallgass, kit hagyta, hogy te kövess.
 Néked azért ez lűn prófétád, doctorod ez lűn, 5
 Mestered ez most es, melyet az isten ada.
 Ez próféta szavát hallgasd, mert títged az isten
 Elveszt, és nyomos itt nem lehet a te neved.
 Itt ez írásban szól mostan es néked ez által,
 Hütre hiu mind, hogy senki se mentse magát. 10
 A ki zsidóul és görögül, és vígre diákul
 Szól vala rígen, szól néked az itt magyarul:
 Minden nípnek az ű nyelvin, hogy minden az isten
 Törvényinn iljen, minden imádja nevit.
 Itt vagyon az rejtek kincs, itt vagyon az kifolyó víz, 15
 Itt vagyon az tudomány, mely örök íletet ad.
 Lelki kenyír vagyon itt, melyben mikor íszel, örökké
 Ílsz, mely az mennyből szálla, halálra mene.
 Az ki teremt títged s megvált, örök íletet és ad
 Ez szent által: nincs több bizodalma azért. 20
 Ennek azért szolgálj mindenkor tiszta szüedvel,
 Ennek mindenkor tígy igaz áldozatot.
 Títgedet ez hozzá víszen s nem hágy, mikor ígymond:
 Bódogok, eljövötek, veszszetek el, gonoszok.

III.

AZ SZENT MÁTHÉ ÍRÁSA SZERINT VALÓ EVANGELIUMNAK SUMMÁJA RÍSZ SZERINT.

Az Krisztus születik, József jegyesit nem akarja Elhagyni, melytől tiszta szüzen marad az.	
Az Krisztust bölcssek keresik; sok szentet ölet meg Herodes; József elfuta, nem jöve meg.	
Az pusztában az embereket szent János erőssen Feddi, keresztelvén, melyhez Jézus ered.	5
Az sátánt Krisztus meggyőzé, János után lún Doctor, apostolokat gyűjte, gyógyíta sokat.	
Ki legyen az bódog s az igaz doctor s igaz ember Erre tanít Krisztus, erre tanít ez írás.	10
Mint alamoznát adj, büjtölj és isten-imádó És csendesz lelkű lígy, ez írásra tekints.	
Mást ne ítélj, kírv és adatik, természet után tíg Törvint, őrizz, mert rád siet az fene vad.	
Sok csudatítelvel Krisztus bizonyítja hatalmát, Kórt gyógyít, vesz, bír tégedet, ördögöt űz.	15
Az Máté követi Krisztust, irgalmas az isten És az igaz pásztor az juhokon könyörül.	
Krisztus apostolokat választ és arra tanítja Űköt, mit tegyenek, hogy hivek űk legyenek.	20
Krisztushoz szent János ereszt és űtet ajánlja Az Krisztus, hálát ad, az igára hív.	
Krisztus az űdnepnek ura: nagy veszedelmet az ország Lát, mely viszhát von s istened itt atyafi.	
Itt az mennyország nagy sokhoz vígre hasonlik, Itt az igaz fínlik, kízzatik az gonosz itt.	25
Herodes fogadásra feit vitété Jánosnak; Az sokaság lakik; ád az fene tenger utat.	
Emberi szerzísvel nem kell tisztelned az istent, Soknak egízsíget, soknak az enniek ád.	30
Krisztus az istennek fia, meghala, felkele, mennybe Felmene, hidd, megtér már hamar onnan ide.	

Változik itt színe Krisztusnak, megmondja halálát, Hogy jó példa legyen másnak, adót fizet ű.	
Itt az alázatosok mennyekbe mennek, az isten	35
Eltűri sok bünödöt, tűrjön az ember azért.	
Az házasságot szerzé mindennek az isten	
És törvint ada, megszentele, mennybe hiva.	
Az szőlős embert Krisztus hozzája hasonlja,	
Meghal, feltámad, vaknak az itt szemet ád.	40
Szent városba megyen nagy alázatosan az Jézus,	
Áros nípét fedd, és megasz a figefa.	
Drága mennyekzöben laknak ; császárnak adót adj.	
Feltámaszt isten, vígre szeressed azért.	
Jaj nektek gonoszul, kik írásra tanítotok itt mást,	45
Tettetesek vattok, gyalkosok és hazugok.	
Sok jelből értjük, hogy az Isten földre jövendő,	
Várván az Krisztus nípe vigyázzon azért.	
Az szüzek itt az vót várják, ígymond az uristen :	
Bódogok eljövetek, veszzetek el gonoszok.	50
Húsíti vacsorát íszik, fogságot Jézus	
Szenved az ártatlan, kízzatik és veretik.	
Fű kaponyára vivék, megölék, lelkít elajánlá,	
Sok csuda lűn, József elmene s eltemeté.	
Feltámad, soknak jelenik, mennyekbe megyen fel,	55
És az apostolokat messze bocsátja műre.	

IV.

AZ EVANGELIUMNAK RÍSZ SZERINT VALÓ SUMMÁJA, MELYET SZENT LUKÁCS ÍRT.

Az János születik ; Gabrielt az szűzhöz ereszté	
Isten ; ez az Krisztust tiszta szűzen fogadá.	
Az Krisztus születik, szent virit ontja mű írtünk,	
Tisztúlatra megyen s elmarad és keresik,	
Az pusztában az embereket szent János erőssen	5
Feddi, keresztelvín, melyhez Jézus ered.	

Az sátánt Krisztus meggyőzé, János után lűn
 Doctor; az isten kit küldé, gyógyíta sokat.
 Sok csudatítelvel Krisztus bizonyítja hatalmát,
 Az mustnál innod jobb bor az ó bor eszes! 10
 Ki legyen az bódog s az igaz doctor s igaz ember
 Erre tanít Krisztus, mást ne ítéljetez itt.
 Krisztushoz szent János ereszt és ütet ajánlja
 Az Krisztus, bünödírt hűtre bocsánatot ád.
 Itt az mennyország nagy sokhoz vígre hasonlik, 15
 Kört gyógyít, vesz, bír tégedet, ördögöt űz.
 Krisztus apostolokat választ, lakik az sereg, és ű
 Meghal, feltámad s az színe változik itt.
 Krisztus doctorokat választ, és arra tanítja
 Űköt, mit tegyenek; Mártha ne lgy sokügyű. 20
 Krisztus imádni tanít, láss mely veszedelmet az ország
 Lát, mely viszhát von, bódogok az hivek itt.
 Az kazdag fősvín marhát gyűjt, véle nem ílhet,
 Isten tart, kinek itt gondja vagyon te reád.
 Térjetez istenhez, mert mind elvesztek örökké; 25
 Mennyre szoross az ut itt, tág pokol az te utad.
 Hí vacsorára szegín nípet, felvígye keresztit,
 Ki Krisztust követi, véle kövesse híván.
 Krisztus igaz pásztor, könyörül, vállára juhot vűn,
 És jó kedvvel az úr vígre fogadja fiát. 30
 Számot vűszen az úr dolgostul: mely okos itt lűn
 Kínzatik az kazdag, Lázár örűl kedig itt.
 Használatlan az isten előtt az szolga; hűtökből
 Poklosokat gyógyít Krisztus, itilni ered.
 Krisztus imádni tanít példával; tarts meg az isten 35
 Törvűnyit, kazdag nincs helyed isten előtt.
 Házába fogadá menvín Zakéus az istent,
 Pinzre kereskednek, sír vala Krisztus urunk.
 Gyalkosok az szőlőműesek; császárnak adót adj,
 Feltámadsz, Krisztus néked az isten atyád. 40
 Sok jelből értjűk, hogy az isten földre jövendű,
 Várván az Krisztus nípe, vigyázzon azírt.
 Hűsíti vacsorát iszik, fogságot Jézus

Szenved az ártatlan, kínzatik és veretik.
 Fű kaponyára vivék, megölek, lelkít elajánlá ; 45
 Sok csuda lün, József elmene s eltemeté.
 Feltámad, soknak jelenik, mennyekbe megyen fel
 És az apostolokat messze bocsátja müre.

V.

AZ SZENT JÁNOS ÍRÁSA SZERINT VALÓ
 EVANGELIUMOK RÍSZ SZERINT VALÓ
 SUMMÁJA.

Krisztus örökké volt és testet vün fel üdőben.
 Kit János vall, és melyhez ereszt sokat ü.
 Az vizet itt borrá tivé, templumba bemíne
 És onnan kiveré Krisztus az árosokat.
 Az Nicodemus az istenhez megyen íjjel ; örökké 5
 Íl az hív, Krisztust vallja s az emberi nyelv.
 Éhezik az Krisztus, szomjúzik, fárrad írettünk,
 Kórt gyógyít ; az atyát tiszta szüedvel imádd.
 Meggyógyít Krisztus s azután lásd bünbe ne essél ;
 Mindeneken földön néki hatalma vagyon. 10
 Az hüt az istennek szentsíges ajándoka, nekünk
 Lelki kenyír, nevel ez, és örök íletet ád.
 Mely keves ez földön az hív, mely sok kedig az hüt
 Ellensíge, bizony nyílv megértheted itt.
 Hogy ne kevílkdjél mindenben, nyílv parázna 15
 Az természet, örülj ! az hivek itt szabadok.
 Az szemesek szemeket mind itt elvesztik ; azoknak
 Itt szemet ád isten, kik csupa szemtelenek.
 Mely keves itt az igaz pásztor, mely sok kedig (ember)
 Az lator és bíres, nyílv megértheted itt. 20
 Feltámasztja halottaiból Lázárt az uristen ;
 Bégyül az papi rend és halálára siet.

Megkenik az Krisztust és szent városba megyen be, Szent atyjához esik s nem hiszik az vakok út.	
Pildát ad Krisztus szolgálván vígre münénkünk.	25
Új törvint szerez és vígre halálra megyen.	
Itt nekünk út, igazság, ílet az isten, atyával	
Egy az fi s az szent lélek uristen azért.	
Szólótűhöz az istennek fia vígre hasonlik ;	
Vígre szeret Krisztus, vígre szeressed azért.	30
Sokra tanít Krisztus, nyilván megmondja halálát	
És hogy az atyjához térne, — kesergenek itt.	
Krisztus imádkozik űmagaírt egyetembe müírtünk.	
Megszentel münköt és örök íletet ad.	
Az Kidron patak elvé gyúl, fogságot Jézus	35
Szenved az ártatlan, kínsztatik és veretik.	
Fű kaponyára vivék, megölék, anyját elajánlá,	
Mellbe gyakák: József elmene s eltemeté.	
Feltámad, soknak jelenik, mennyekbe megyen fel.	
Mint megmondja Tamás ; bódogok az hívek itt.	40
Vígre halála után íszik ; Pétert az uristen	
Pásztorra tíszi, mind igaz itt az írás.	

VI.

AZ APOSTOLOKNAK CSELEKEDETINEK RÍSZ SZERINT VALÓ SUMMÁJA.

Mennybe megyen Krisztus, szent lelket ígír mentíben ;	
Mátyást választák isteni pilda szerint.	
Szent lelket vűnek csudakíppenn az hívek és az	
Péter hűtre vona számtalan embereket.	
Az csudatítel után az Péter hűtre tanítá	5
Az nípet, mely hűt Krisztus urunknak ajánl.	
Az hűtöt itt vallás követi, vallásnak utánna	
Háboruságot látsz, vígre vigasztal az úr.	
Itt az tettetesek vesznek, hívek elszabadúlnak	
És tígéd bátron vallanak isten azok.	10

- Ellensígre talál mindenkor az isten ígje,
 Melyet meg nem győz az hazug emberi nyelv.
 Nyilván fedd, nem szánja magát, nem szánja halálát :
 Itt az igaz doctor pilda tenéked azért.
- Fut, nyomorog s ippúl az Krisztus nípe koronkíd. 15
 Szentsíg-áruló ! nincs helyed isten előtt.
 Hütre hív Saul csudakíppen tíged az isten.
 Nagy csodatítelvel Péter ajánlja nevit.
 Senkinek ez földön isten nem nízi személt,
 Minden nípek közt kedvel igaz fiahot. 20
 Nemcsak az istennek választott nípe megyen bé
 Mennyországba, hanem minden igaz fene níp.
 Az híveket sokszor csudakíppen menti meg isten ;
 És hamar elvesznek az gonosz emberek itt.
 Minden igaz doctort isten választ, kinck ellen 25
 Nem tehet az hitető, kit követ az fene níp.
 Éles tör nekünk földön az uristen ígie
 Háboruságot hoz, pártot üt és nyomorog.
 Az két fél níp közt, higgyed nincs semmi külömbség ;
 Az hüt megtisztít és bizony íletet ád. 30
 Az nyeresígre való gond ellent tart az ígínek.
 Megszabadúl az Pál, nagy csuda líszen ezírt.
 Éles tör nekünk földön az uristen ígie
 Háboruságot hoz, vígre csufoltatík az.
 Nem hiszik az Krisztust, az kiknek kell vala hinni, 35
 És hiszik az kikben nem vala semmi haszon.
 Az csodatítelre hütnek kell lenni tebenned ;
 Az nyeresíg ellent tart az ígínek, elűz.
 Buzgósággal az istennek hallgassad ígiit,
 Mert elesel, püspök ! lásd mire tartozol itt. 40
 Az pásztor nem szánja magát, nem szánja halálát ;
 Az Krisztus neveírt Pál vala pilda szerint.
 Hütre hív SÁul csudakíppen tíged az isten,
 Melyírt szenvedsz itt nagy sokat és nyomorogsz.
 Fogságot szenved, nyomorog Pál, vígre halálra 45
 Ut keresik titkonn az fene nípek előtt.
 Lásd, mit szenved az istennek szolgája hamissan,

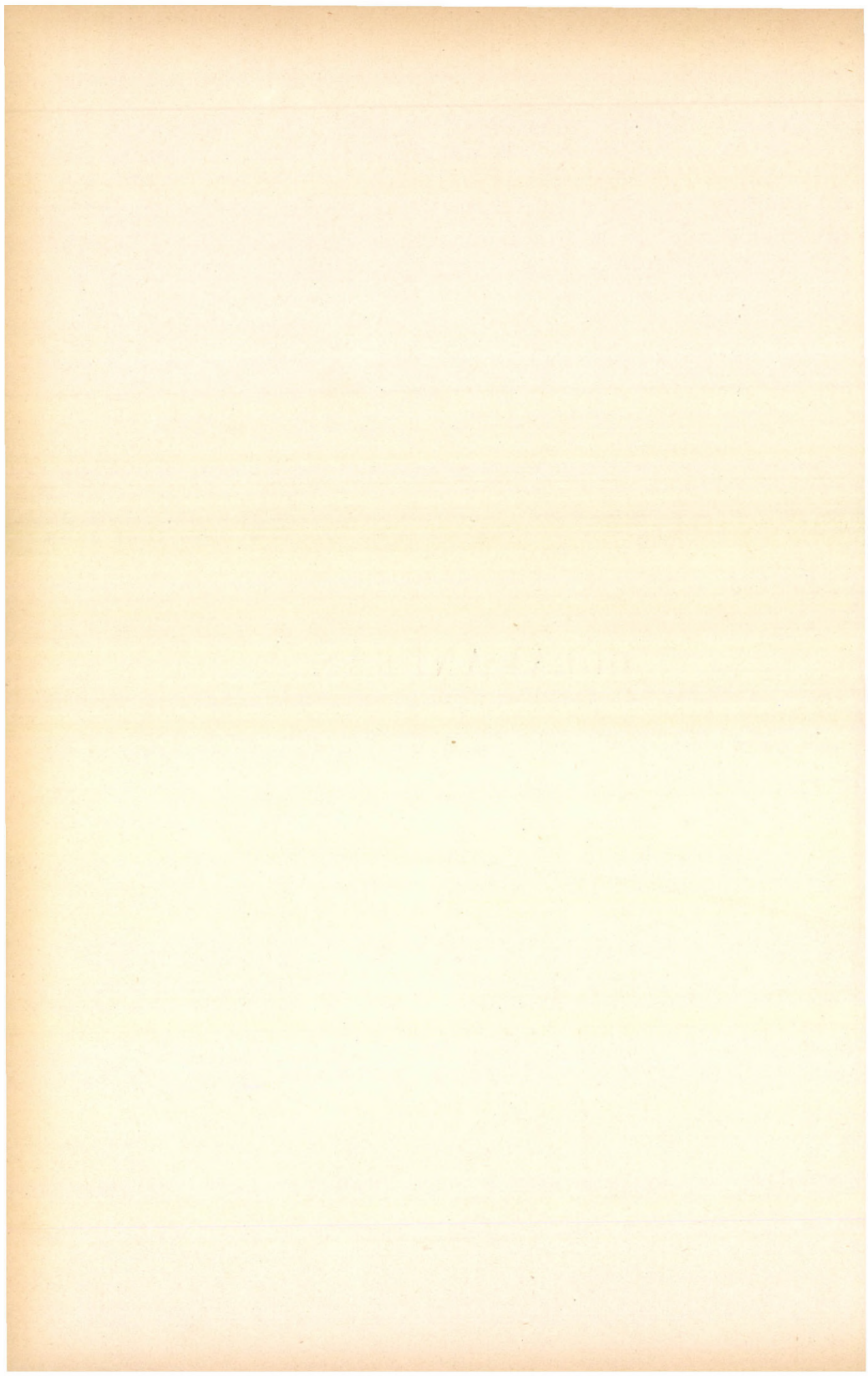
Melyet meg nem győz az hazug emberi nyelv.
Hogy ne legyen fogva nálunk az uristen igié,
Nagy szabadon szól az Pál, maga fogva vala. 50
Hütre hív SÁul csudakíppen téged az isten,
Erre bizonyság vagy és igaz az te hütöd.
Oltalom az tengernek után az doctor azoknak,
Kik néki hisznek, megmenekednek azért.
Ez földnek sok része vagyon, nincs ríszed uristen 55
Ez földön, mert mind ellened állanak itt.

DOBAI ANDRÁS.

1540.

AZ UTOLSÓ ÍTÉLETRŐL.

Az hatalmas isten királyok királya
És minden uraknak nagy hatalmas ura,
Szól és mindeneknek ő ezt parancsolja;
Minden ember szómat nékem meghallgassa.

Naptámadat felől előmbe jőjjenek, 5
És napnyúgot felől hozzám siessenek,
Valahol ez földön emberek lakoznak,
Mind az ítéletre előmbe gyűljenek.

De ha ki mondaná, hogy nem tud engemet, 10
Avagy nem hallotta volna én nevemet,
Azzal ő magának nem vehet mentséget,
Mert ez széles világ hallotta ígemet.

Régi prófétáknak rólam volt szólások,
Sok szent írásoknak tanúbizonságok, 15
Az apostoloknak sok prédikálások,
Mind ez világ szerént való tanyítások.

Én vagyok az Krisztus, istennek szent fia,
Ki az istenségből jövék ez világra,
Az emberi testet én felvóm magamra,
Bocsátám magamot nagy nyomorúságra. 20

Akkor e világra menék szegénységbe,
Hogy senki én túlem ott meg ne röttenne,
Bűnösöket inték én az idvösségre,
Hívék mindeneket az örök életre.

Senkitül magamot én meg nem tagadám, 25
Az nyomorúltaktul magam meg sem vonám,
Mindeneknek terhét én magamra vonám,
Mert mindez világot az bűnben találám.

De vajjon nagyobbat mit tehettem velek,
Hogy mint szömély szerént járák ő közöttök, 30
Atyám akaratját hirdettem nékiek,
Hogy bocsátott volna engemet érettek.

Örök bódogságra mindeneket hívék,
Idvösséget ingyen mindennek ígérék,
Mert ártatlanságot senkiben nem lelék, 35
Mely miatt atyámnak haragja elmúlék.

Betegeket köztök sokakat gyógyíték,
Nagy sok emberekből ördögöket űzék,
Nagy sok betegeknek ép tagokat adék,
Nagy sok halottakat közöttök támaszték. 40

Akképpen jelentém én istenségemet,
Ördög ellen való nagy gyűlölségemet,
Halál ellen való hatalmas erőmet,
Emberekhez való kegyelmességemet.

Immáron halálom hogy elközelgetne, 45
Mely minden embernek váltságára lenne,
Szerzék egy vacsorát közöttök ez végre,
Hogy ennék, innájak emlékezetemre.

Drága készüllettel ez vacsorát szerzém,
 Az önnön testemből, véremből ezt szerzém, 50
 Az méltán evőknek e mellett ígérém,
 Hogy az ő bűnökről meg nem emlékezném.

Oh mely drágalátos vacsora ez vala,
 Ha emberek véle méltán élnek vala,
 Bűnből szabadulást benne lölnek vala, 55
 Az örek életre véle jutnak vala.

Mikoron az óra immáran bételék,
 Nagy örömet értek az halálra menék,
 Az kemény keresztfán értek megfeszülék,
 Meghalván érettek, pokolra leszállék. 60

Itt az halál rajtam nem uralkodhaték,
 Azért halálomból ismét feltámadék,
 Feltámadván nékik doktorokat hagyék,
 Kik az én nevemet közöttök hirdetnék.

Nem feledkezém el akkor is felölök 65
 Mikor országomba felmenék közülök,
 Én tánítvánimat elküldém közéjük
 Kik prédikálnának engemet nékiek.

Ott valaki lenne, ki én bennem hinne,
 Ottan keresztséget magára felvenne, 70
 És az idvösségnek örököse lenne,
 De minden kárhoznék az ki nem hinnéje.

Már vesse szemembe ez világ énnékem
 Ha mi fogyatkozást esmerhet én bennem,
 Miből idvösséget néki nem kerestem, 75
 Vagy irgalmasságomat tőle elröjtöttem.

Jer légy bizonsága föld, menny ez dolognak,
Hogy nincs igazsága az hamis világnak,
Nincs miből méntséget vehessen magának,
Nem adhatja okát tudatlanságának. 80

Csalárdságnak mondá az én szent ígémet,
Érette megölék az én követimet,
Csúfságnak aléták fenyegetésemet,
Nem hivé bizonynyal én istenségetem.

Azert most lássa meg én istenségetem, 85
Immár esmerje meg az én követimet,
Immár tanolja meg az én szent ígémet,
Lássa szemeivel én ítéletemet.

Az eget, az földet majdan felindítom,
Az hitetlen világ ellen feltámosztom, 90
Én istenségetem majd megbizonyítom,
Az én híveimet fogságból kimentem.

Ennél tovább immár az bünt nem szenvedem,
Majd az gonoszoknak örök végét vetem,
Teremtett állatimat fogságból kimentem, 95
Az hitetleneken majd bosszúmat töltöm.

Legyenek előttem most az szent angyalok,
Az mennyországébéli nagy hatalmasságok,
Értsék meg én tülem, mit most parancsolok,
Egy szempillantásba teljenek be ezek. 100

Ingyenmajd kürtöket fújtatok előttem,
És az magas mennyből zászlómat tetetem,
Az eget, az földet tűzzel megégetem,
És az ítéletre széketem tétetem.

Vetek angyalokat földnek négy szegére, 105
Kik eleveneket béhoznak előmbe,
Kik az halottakat támasztják életre,
Jókat, gonoszokat hívnak az törvénybe.

Azokat egymástul kétfelé választom, 110
Az én híveimet jobbfelől állatom,
Az hitetleneket balfelől állatom,
Ott az ő érdemét mindennek megadom.

Szóm előszer lészen jobbfelől állóknak,
Kik az földnek színén hívék az én szómat,
És mind holtaiglan engemet vallának, 115
Semmi kínban engem meg nem tagadának.

Szóm azért ezekhez ímez lészen nékem :
Jertek el atyámnak áldotti én vélem,
Vegyétek el immár az országot túlem,
Melyet én atyámtul ti nektek szerzettem. 120

Éhségemben nékem ételt ti adátok,
Én szomjúságomban italt ti nyújtátok,
Útonjáró valék, házba fogadátok,
Mezítelen valék és megruházátok.

Kórbeteg voltomban meglátogatátok, 125
Az én fogságomban megvigasztalátok,
Hitetek jó voltát így bizonyítottok,
Melynek hasznos voltát im most jól látjátok.

Ott a hívek olyan feleletet tesznek : 130
,Uram, mikor láttunk tégedet közöttünk,
Avagy mikor tettük te véled ezeket ?
Felelvén ő nekik mondom ez beszédet:

»Mondom ezt igazán hiveim tinéktek.
 Az én híveimmal valamit tettetek,
 Sőt még azok közül mentül kissebbikkel, 135
 Meghidjétek nékem én velem tettétek.«

Második szóm lészen az hitetlenekhez,
 Röttenetes lészen beszédem ezekhez,
 Kik balkezem felől én mellettem lesznek,
 Melyek örök kínra fejenként vettetnek. 140

Ez lészen énnékem azkor szóm ezeknek :
 »Menjetelek el innét átkozott emberek,
 Vegyétek az kínját már az örök tűznek,
 Mely megszerzettetett ördögnek és néktek.

Nékem éhségemben ételt nem adátok, 145
 Én szomjúságomban italt nem nyújtátok,
 Meztelen valék, meg nem ruházátok,
 Szállást házatokban nékem nem adátok.

Dögös kórságomban fekvén közöttetek,
 Senki meg nem láta engemet köztetek, 150
 Fogoly valék, hozzám akkor sem jövétek,
 Hitelenségteket így megjelentétek!«

Az hitetlen népek hallván ez beszédet,
 Kezdek ő magoknak keresni mentséget.
 Kezdek kérdezkedni, ha láttak engemet, 155
 Avagy mikor nem tették én velem ezeket?

Beszédöm viszontag ez lészen énnékem :
 »Bizony mondom néktek ti hitetlen népek,
 Az mit nem tettetek az én híveimmal,
 Szintén enmagammal azont nem tettétek.« 160

Akkoron ezeket vettetem pokolra,
 És az véghetetlen nagy örök kínokra,
 Az én híveimet viszem mennyországra,
 És az véghetetlen örök bódogságra.

Titeket intelek bűnben élő népek, 165
 Kik az Isten felől elfeledkeztetek,
 Az ti bűntökből immár kitérjetelek,
 És az ítéletre gondot viseljetelek.

Vessetek már véget az gonosz életnek,
 Vegyétek intését az ti istenteknek, 170
 Viseljétek gondját ti idvösségteknek,
 Ha azt nem teszitek, mind el kell vesznetek.

Nem mentheti magát senki én előttem,
 Hogy idvösségére senkit nem intettem,
 Nám apostolokat mindenfelé küldtem, 175
 És az idvösséget vélek hirdettettem.

Jól lészen azoknak dolgok, kik hittének,
 Az én ígém szerint jámboról éltenek ;
 Jaj lészen azoknak, az kik nem hittének,
 És az ő bűnökből el-ki nem tértenek. 180

Csak ez rövideden beszédem sommája,
 Jó idején magát ember jól meglássa,
 Az ítélő Krisztust igaz hittel várja,
 Ha az idvösséget vennyie akarja.

Erre adjon erőt nekünk ő felsége, 185
 Hogy bennünk vigyázva mindenkor lelhetne,
 Lelkünk szent fiának drága érdemében,
 Most és mind örökké benne örvendezne.

Ez éneköt szerzék az nemes föl-földön,
Patak városában az Bodrog mentében, 190
Mikor írnak vala ennyi esztendőben,
Ezerötszáz után negyven esztendőben.

Dícsértessél atya mindenható isten,
Az te szent fiadban az Jézus Krisztusban,
És az szent lélekkel ki vagy egy folségben, 195
Tarts meg mind végiglen minket igaz hitben.

TAR BENEDEK.

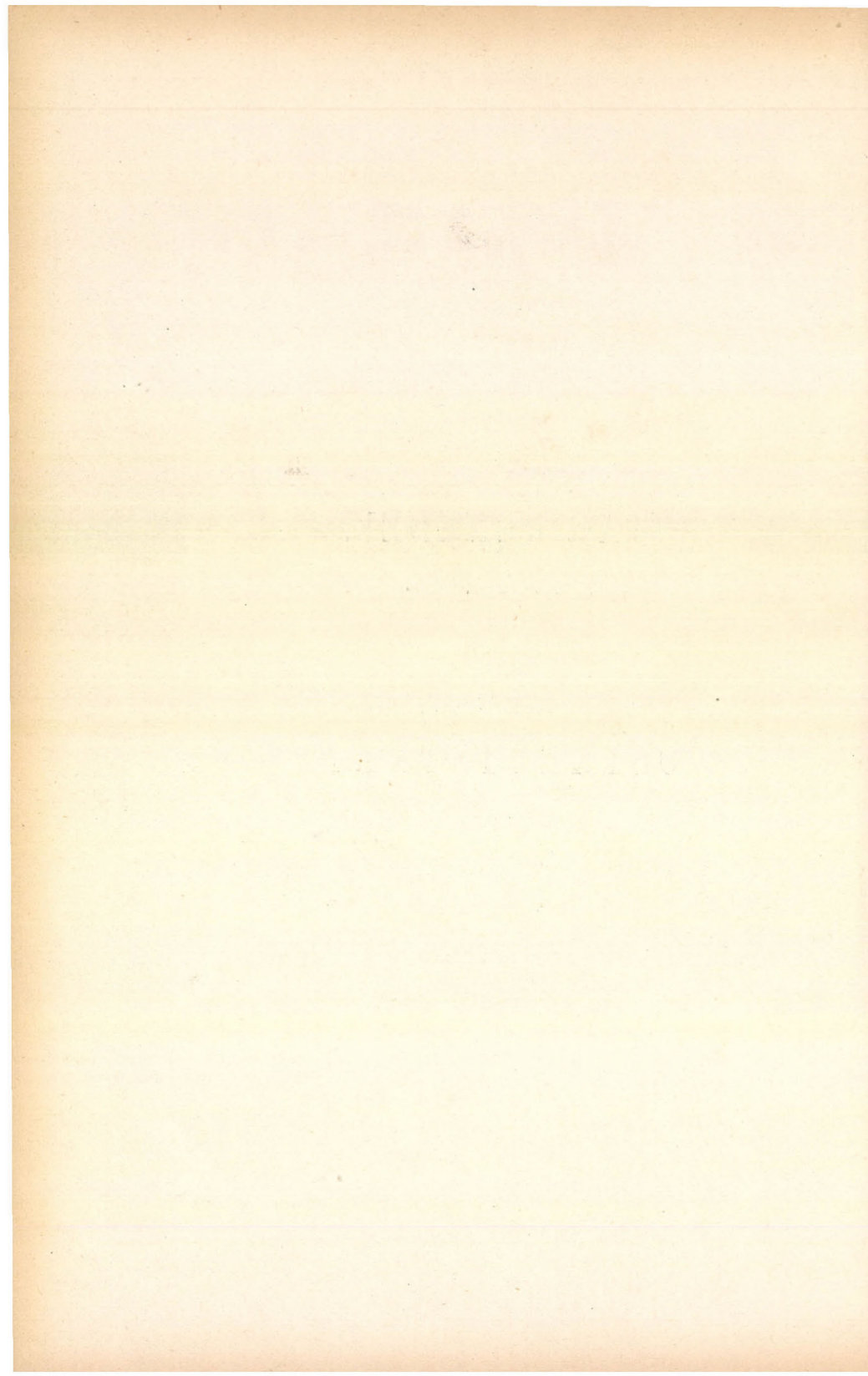
1541.

ÉS

CSIKEI ISTVÁN.

1542.

HÁZASSÁGRUL VALÓ DÍCSÍRET.

Az Jázon éneke nótájára.

(Tar Benedektől.)

Bölcsnek ő mondási nekünk azt jelentik,
Hogy minden kazdagság atyátul hagyaték,
De az jó házastárs istentől adaték
És minden életök nekik megáldaték.

Ez világnak semmi ő nagy kazdagsága, 5
Kinek házánál nincs jámbor házastársa ;
Nincsen nyúgodalma és nagy nyájassága,
Nincs baráti között semmi vígassága.

Nagy dícsíretet vall ki azt megnyerheti, 10
Jelesben istentől hitből ha kérendi,
Jámborok tanácsát hogyha követendi,
Idvösséges leszen nyilván ő illeti.

Ember, házastársot ha keressz magadnak,
Kérlek reá gondolj, alítson urának ;
Ne örülj házának se kazdagságának, 15
Mert ő végre téged állyt szamarának.

Dícsíretes leszen, ki hasonlót vészen,
Csak jámbor nemzetből, bátor szegén légyen,
És véle jámborul egyességben iljen,
Kazdagsága néki nagy búséggel leszen. 20

Ím jól látjuk mostan kedves az kazdagság.
Jelesben te nálad oh bolond ifjuság,
Mert semminek tetszék fogyatkozott aggság,
Az aggot elveszed, hogy lehess uraság.

Csuda szép életék egyes madaraknak 25
És vadon erdőben járó szép vadaknak,

Kiki mind hasonlót keres ő magának,
 Publikán nem vészi baglyot ő társának.

Tudjátok úgy illik ifjú aggal öszve
 Mint az íkes sólyom az bagoly físzkébe, 30
 És íletek akkor leszen egyességben,
 Mikor il báránynyal farkas békességben.

Vigyétek esztökbe ifjak magatokat,
 És úgy tanítsátok házas társotokat,
 Gyakran üsse nékik sompálcza hátokat, 35
 Hogy ők ne jargalják csak az piaczokat.

Sietnek öltözni, piaczra ha mennek,
 Alá-fel ólálnak, ifjakat szemlélnék,
 Szöm-hunyorgatással túlök jegyet vesznek,
 Kiből örök szégyent magoknak ők lelnek. 40

Ti reátok ifjak én semmit nem szólok
 Mert regulátokban tudjátok én vagyok,
 Minden álnokságnak kútfeje ti vagytok,
 Azon okoskodtok ahol mit kaphattok.

Ha reggel felkeltök íkessen öltöztök, 45
 Szép öltözetekben igen dicsekedtek
 Gyakran ti egymás közt lakodalmat teszték,
 Nagy búvön költötök, de semmit nem lelték.

Abbul igen fíltlek, hogy tí megcsalattok,
 Mert nyájasságtokban tü hátra sem hagytok, 50
 Ihagtok-vihagtok piaczra ha mentek,
 Az gonosz ifjaknak bűnre okot adtok.

Az kövér lúd ha felkél ő sűgár szárnyára,
 Ím az éh keselyő mely igen forogja,
 És ha hamarsággal földre lerúghatja, 55
 Fényes tollaitul ott ütet megfosztja.

Regulátok menyek, ti meghallgassátok, —
 Uratoknak nevét úgy oltalmazátok,

Hogy az éh keselyő ne szálljon reátok,
Gyakran kezetekben forogjon rokkátok. 60

Azt jól látjuk mostan, nincsen tisztességek
Az jámbor firjeknek, nincsen böcsületek,
Mert az uj menyeknek nincsen fejedelmek;
Ingyen majdan Simon bíró leszen benne.

Rövid példa nekünk értelmemre legyen, 65
Az ének-szerzőnek bocsánatja legyen,
Mert jámbor személynek tisztességet teszen,
Kinek nehéz leszen, hiszem róla teszen.

Ez éneket szerzék az Mező Szegedön
Szent Mihály havának legelső hetiben, 70
Ezerötszáznegyven és egy esztendőben,
Az ki ezt szerzette, versben nevét tőtte.

AZ ILYÉS PROPHETÁRÓL ÉS ÁCKÁB KI- RÁLYRÓL VALÓ HISTÓRIA.

3. Reg. 16.

(Csikei Istvántól.)

Sok királyoknak halálok után
Ackáb király lőn király azután,
Ki az Istennek nem jára után,
De Baal istennek szolgálja nyilván.

Templomában ő oltárt rakata, 5
Samáriában kit csináltata,
Mind be folota,
Kivel az istent ő felindítá.

Ez ő néki csak elég sem lőn,
Jeroboámmal bűnben részes lőn, 10
Az úristennek ezzel bosszút tőn,
Mert feleséget ő más nemből vőn.

Prófétal vala akkor az Illyés,
Ki az istennél vala nagy kedves,

Emberek között nagy dicsőreates, 15
 Áckáb királynak nagy híres-neves.

Hogy megesmeré népeknek bűnét,
 Áckáb királynak esmeré vétjét
 Megmondá néki, hogy mű történnéjek:
 Három esztendeig esső nem esnék. 20

Az úristen, én ki előtt állok,
 Kit tü erőssen megbántottatok,
 Nem lészen esső itt tü nálatok,
 Éhvel szomjval fattig meghaltok.

Nem tön halasztást ebben az Isten, 25
 Monda Illyésnek: »kelj fel inneten,
 Menj napkeletre, légy ott rejtégben,
 Az kari víznél Jordán ellenébe.

Ugyan ott igyál az vízfolyásból
 Ne légyen néked gondod ételből, 30
 Mert parancsoltam hollóknak ebből,
 Nem lészen szükséged hidgyed semmiből.

Sokat nem késék Illyés, elmene
 Az isten beszéde szerént művele,
 Az vízfolyásnál ő ott leüle, 35
 Ki vala szinte Jordán ellenébe.

Csudát az isten téssen vala,
 Az hollók kenyeret, húst hoznak vala,
 Mind estve, holval ezt tészik vala,
 Kivel Illyés lakozik vala. 40

Iszik vala az vízfolyásból,
 De kiszárada mind fenekéből,
 Nem esik vala esső az égből,
 Mert kifogyott vala azért minden vizekből.

Ismég az Isten Illyésnek szóla, 45.
 Mert gondja vala korosként rejá :

Kelj fel és menj el az Saraptába,
Sidoniába, az egy városba.

Kél te azt véled, hogy elhatalak;
Megparancsoltam ezvegy asszonnak. 50
Enned és innod eleget adnak,
Mikor téged ott meglátandnak.

Ezen az Ilyés igen örüle,
Sokat az helyen ő sem múlata,
Az Sareptába el-bésiete, 55
Hamar az kapun ő el-bémene.

Isten akará, az asszont látá,
Legottan őtet hozzája hívá,
Kéri erőssen, hogy innia hozna,
Mert ő akkoron nagy szomjú vala. 60

Az asszon akkor fákat gyűjt vala,
A beszéd hallván ő elindúla,
Hogy az Ilyésnek ő innia hozna,
Ilyés utánna néki kiálta:

»Asszoni állat kérlek tégedet, 65
Hozz te kezedbe nékem kenyeret!«
Az asszon hallá ezt ez beszédet,
Szóla nékie ily feleletet:

„Ől az isten, nincsen kenyerem,
Csak vagyok nékem egy kicsin lisztem, 70
Kit befoghatna markába kezem;
Kicsin olajom, kivel kenyem magam.“

Ilyés legottan szóla asszonnak,
Ki nagy bátorsága lőn akkor annak:
»Semmit te ne félj, higgy az én szómnak, 75
Menj el, csináld meg oly mondásomnak.

De legelőszer tedd ezt én vélem,
Hogy te az lisztből csinálj énnékem,

Egy kis pogácsát, hozd azt énnékem,
Az lészen higgyed kedves énnékem. 80

Annak utánna tennen magadnak
Csináld meg bátor, te fiaidnak,
Hogy lészen eleget tü magatoknak,
És mind énnékem profétátoknak.

Izráel ura istene mondja, 85
Szolgája által ki néktek vallja,
Nem lészen ez lisztnek fogyatkozása,
Sem olajnak addig elfotta;

Még az Isten essőt sokat ad
És penig az föld vízzel felárad, 90
Annak utánna csak meg sem szárad
Minden gyümölcsöt nékünk béven ad.«

Az asszony megszerzé hamar az ételt,
Mert parancsolá Illyés ezeket,
Mindketten ott ők önek eleget, 95
Az hazbéli népe monda eleget.

Nem lön az lisztnek fogyatkozása,
Sem az olajnak ott elfogyása,
Mert vala istennek az ő mondása,
Illyés próféta által szólása. 100

Azért ezt nékünk az isten íratá,
És tanulságul minékünk adta,
Ígíretivel bizonyította,
Kik benne bíznak ő el sem hagyja.

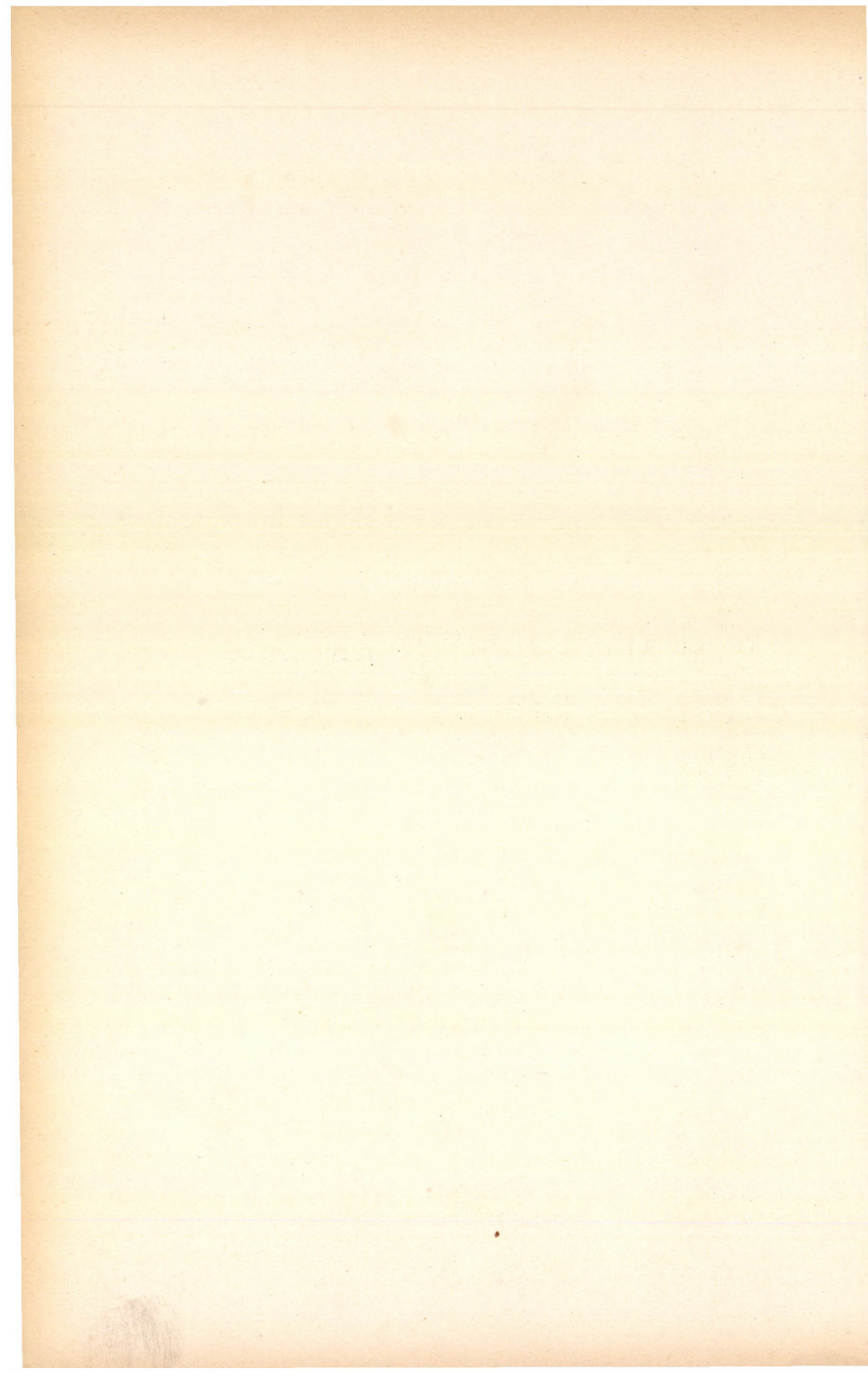
Csak mü is bízunk ő felségében, 105
És higgyünk (az) ő istenségében,
Nem hagy meghalnunk mü éhségünkben,
De támasz lészen mü szükségünkben.

Ezt ez éneket nem régen szerzék,
Az bibliából kiszedegeték, 110
Nyigtótfalvában műnap szerzetteték,
Ezerötszázban negyvenkettőben.

SZKHÁROSI HORVÁT ANDRÁS.

1542—1549

I.

VÍGASZTALÓ ÉNEK.

Nótája: *Segítségül hívjuk az etc.*

Semmit ne bánkódjál Krisztus szent serege,
Mert nem árthat néked senki gyűlölsége,
Noha ez világnak rajtad dihössége
Nem hagy téged szögyenbe Krisztus ő felsége.

Királyi nemzet vagy, noha te kicsin vagy, 5
Az atya istennek bizony te kedves vagy,
Ő szent fia által már te is fiú vagy,
Minden dicsőségben higyjed, hogy részes vagy.

Hogyha te igazán az Krisztusban bízol,
Higyjed, hogy lélekben istennel meghízol, 10
Ha Krisztus vérében igaz hűttel iszol,
Higyjed, hogy örökké meg nem szomjúhozol.

Akármint halászszon az ördög utánad,
Az ő tagjaiban dihösködjék rajtad,
Mind törrel, fegyverrel siessen utánad, 15
Ha Krisztusban bízol, neked az sem árthat.

Rajtad semmit nem fog az pogány ellenség,
Noha nehéz neked az rettenetesség,
Bátor konczra hányjon az hitlen ellenség,
Feltámaszt az Krisztus, neked nagy reménség. 20

Ótalmazza Krisztus az ő szentegyházát,
Miként az jó pásztor az ő juhocskáját,
Valaki hallgatja az Krisztus mondását,
Viseli mindenkor szorgalmatos gondját.

Siess most mi hozzánk Krisztus, segélj minket, 25
Az te szent ígéddel neveljed hitünket,
Az te szent lelkeddel bírad életünket,
Hogy minden dolgunkban dicsérhessünk téged.

Igaz fogadásod és minden beszéded,
Nyilván vagyon immár minden dicsőséged, 30
Ne hadd elpusztulni a kicsin sereget,
Kiért a keresztfán vállal nagy kínokat.

Ne nézzed úristen ez világ vakságát,
Te nagy jóvoltodról háládatlanságát,
Az te ígéd ellen ily nagy káromlását, 35
Nézzed az Krisztusnak ártatlan halálát.

Vedd el már mi rólunk az sok ellenséget,
Vedd ki mi közülünk az sok gyűlöséget,
Esnek nagy szégyenbe minden ellenségünk
Az kik megtagadják az te dicsőséged. 40

Senkiben nem bízik az anyaszentegyház,
Hanem csak te benned ki minket ótalmazsz,
Te igazságoddal mindenkoron táplálsz,
Te szent sebeiddel minket megvigasztalsz.

Hálát adunk néked mennybéli nagy isten, 45
Ki vagy egy állatban és három személyben,
Ne hagyj minket rettegnünk az keserűségben,
Halálunk óráján ne essünk kétségbe.

II.

AZ ÁNTIKRISZTUS ORSZÁGA ELLEN.

Im megromlottál oh jó keresztyénség,
Mert nincsen te benned isteni bölcsesség. —
Szálla te reád nagy sok hitetlenség.

Nincs helye köztünk semmi szent írásnak,
Csak mind fekttünk az nagy álnokságnak; 5
Nincs helye köztünk isten mondásának.

Tudjuk azt nyilván, mert szent Pál megírta,
Hogy az keresztyénség ez időre jutna,
Mind megvakólna, igazat nem látna.

Hirdet jövendőt szent Pál, ímezt mondja, 10
Szentlélek isten nyilván néki mondja,
Hogy keresztyénség ez időre jutna.

Az igaz hittől — úgymond — elszakadnak,
És tévelgésre nagy sokan hajolnak,
Szent házasságot, étkeket megtiltnak. 15

Lásd meg, ha úgy nincs, mint az írás mondja,
Mind keresztyénség hitit hátra hagyta,
Sok bolondságba ő magát foglalta.

Itt azért szóljunk az egy igaz hitről,
Mint megcsalattonk emberi szerzéstől, 20
Semmit ne féljünk az hitetlenségtől.

Az igaz hitet valljuk az Krisztustól,
Kedvesek leszünk az ő érdeméből
És idvözölünk benne való hitből.

Erről az írás bizonságot téssen, 25
Hogy minden ember hitből igaz leszén,
Csak Krisztus által minden igaz leszén.

Im nyilván látjuk ez világ vakságát,
Semminek tudják az Krisztus halálát,
Vére hullását, idvösségünk árát. 30

Tudjuk lám mit mond Szent Péter Apostol:
Meg nem mentettünk ezüsttel aranyval,
De az Krisztusnak vére hullásával.

Am te meglátod, ki bolesóban bízol,
Víz-kenyér-bőjtől hogyha te meghízol, 35
Krisztus vérében ha hitből nem bízol.

Ezt jól eszedbe vegyed keresztyénség,
Hogy vagyon köztünk nagy sok hitetlenség,
Ki miatt megfedd a mennybéli felség.

Sósvíztől tartjuk bűnnek bocsánatját, 40
Olaj elveszi szívünk álnokságát,
Sok gyertyagyójtás istennek haragját.

Tisztet osztottunk az megholt szenteknek,
Porkolábságot adtunk szent Péternek,
Kik nem esmérik, mind kirekesztetnek. 45

Kozma-Szent-Demjén betegséghöz látó,
Szent Apalina vala fog-gyógyító,
Szent Katerina mester és tanyító.

Ottolia mert vakon született volt,
Ő nékie szolgált kinek szeme nem volt; 50
Ám lásd, ha az adja, kinek soha nem volt.

Nagy sok misénket szent István elvötte,
Az mi lovonkot szerencséssé tőtte,
Itt a papoknak sokszor kedvét tőtte.

Trinck Urbán! sokszor részegségben mondják, 55
Bornak bőségét, mert ő tüle várják,
Egér-üzőnek Kakukillát mondják

Rívészek, néktek Szent Miklós istentek,
És halászoknak, ha nincs szerencséjék,
Ők Szent Miklósnak nem adnak keszeget. 60

Az kinek elvész disznaja, malaczcza,
Az pásztorságot szent Antalnak adja,
És szent Balásnak farkas ellen adja.

Reggvel ha indulunk, messze útra megyünk,
Három szent királtul segítséget kérünk, 65
Bölcsös ereklét nyakunkban figesztünk.

Ezt az kit mondok fejenkint tudjátok,
Ha az az igaz hit, ám ti meglátjátok,
Kik segítséget sok istentül vártok.

Gondolkodjunksza, ezek miként vagynak, 70
Ha mind a szentek mind ezen osztoznak,
Krisztus urunknak tisztet így nem adnak.

Nem veszed eszedbe az szentek mondását,
Kik urunk Jézust szószólónak mondják,
Szent Pál, szent János ezt megbizonyítják. 75

Vagyon mi köztünk véghetetlen vakság,
Nem követ írást emberi okosság,
Véli, hogy jószág a nagy sok bolondság.

Már vedd eszedbe, amit szent Pál mond a,
Hogy keresztyénség ez időre jutna, 80
Szót nem fogadna, hittül elszakadna.

Az hitetlenség hogy mi közénk szálla,
A keresztyénség mindenekben romla,
Mert idvözülni sokképen akara.

Nézik kuklyából varrnak idvösséget, 85
Nőtelenégből sokan könyebbséget,
Hús nem-ételből jó keresztyénséget.

Tudjuk ez végre templomot rakattunk,
Szent házasságot ezért megútáltunk,
Mint Szent Pál mondja: étkeket megtiltunk. 90

Isten az embert lám mikor teremté,
Az férfiú mellé ottan társot szerze,
Nem jónak mondá, egyedül ha lenne.

Csúfságnak véljük az isten mit monda,
Hogy atyát, anyát az ember elhagyna, 95
Feleségével örökké maradna.

Házasságunkban ottan megrontának,
Hogy sok adventot mi közénk hozának,
Nagy bujaságnak ott utat nyitának.

Régulát szerzett ez világ magának, 100
Nőteleniséget alít jámborságnak,
Szent házasságot útálatosságnak.

Írást minékünk szent Pál erről hagyta,
Hogy az házasság tiszta élet volna,
És mindenek közt tisztességes volna. 105

Senkit az isten eztül meg nem tiltott,
Egyházi népet Calixtus megtilta,
Számptalan népet pokolra bocsátott.

Titus pispeknek Szent Pál megjelenté,
Egy feleségű hogy a pispék lenne, 110
És gyermeki közt tisztességes lenne.

Jó példát vennénk régi szent atyákról,
Mint Ábrahámról, Mojzses prófétáról,
Izsák, Jákóbról, Zakhariás papról.

Az isten népét ezek tanyították, 115
Nős, gyermekesek lám mind ezek voltak,
De az istennél mind kedvesek voltak.

Nem ládd-e ember, ha esztelen nem vagy,
Ki házasságnak szent szerzetibe vagy,
Ha mást megútálsz, te is útálatos vagy. 120

Vessetek véget ily nagy sok bolondságnak,
Hagyjatok békét igaz házásoknak,
Papnak, barátinak, az szegény gárgyánnak.

Megver az isten az paráznaságért,
Senkit nem útál igaz házasságért, 125
Elveszt az isten az sok bujaságért.

Ha nőtelenek törvény kívül élnek,
Ha szerzetesek nagy szegyenbe esnek,
Sóval kell sózni, azzal mind megmennek.

Okosságunkot azért hátra hagyjuk, 130
Isten szerzését mi meg se útáljuk,
Mert mi magunkot fejenkint megcsaljuk.

De jól megértsed az mit szent Pál hirdet,
Hogy az parázna mennybe bé nem mehet,
Röttenjete meg ettül a mit hirdet. 135

Im lásd ha nem jobb házasságban élünk,
Hogynem ment fal mellett az Cautéval járnonk,
Nagy szégyenségbn isten ellen élünk.

Emberi szerzést azért hátra hagyjonk,
Az színvesztőknek ebben ne engedjünk, 140
Kik azt akarják, hogy mi mind elveszszönk.

Ezerötsházban és negyvenkettőben
Mikor írnának, ezt szerzék énekben,
Hogy keresztyénség vala tévelgésben.

III.

AZ FEJEDELEMSÉGRŐL.

Sokan kívánnak fejedelemséget,
 Kik csak ez világon várnak tisztességet,
 De az hivatalban nincsen bölcseségek,
 Azért csak szégyenség minden tisztességek.

Isten szerzése az fejedelemség, 5
 Fejedelmet illet azért minden hívség,
 Isteni bölcsesség, minden kegyelmesség,
 Nagy tökéletesség, igazság és szentség.

Salamon király mindeneknek példa, 10
 Ki nem kazdagságért istenhöz kiálta,
 De csak bölcsességet istentől kívána,
 Hogy jó és gonosz közt választani tudna.

Könyörgésében meghallgatá isten,
 Őtet megépíté minden bölcsességben,
 Nagy sok kazdagságban, minden dicsőiségben, 15
 Kinek híre-neve lőn nagy tisztességben.

Szükség mindennek azért jól megtudni,
 Az hatalmassággal miképpen kell élni,
 Az fejedelmeket miképen kell félni,
 De az szent írásból ezt meg kell tanulni. 20

Isten szolgája az fejedelemség,
 Az hamisság ellen nagy rőttenetesség,
 És az igazságban mindennek segítség,
 Hogy megmaradhasson köztünk jó egyesség.

Reájok Isten hagyá ez világot, 25
 Hogy mindkét táblára viseljenek gondot,
 Minden szertartásra hogy tartsanak számot,
 Mert ítélet napján tülek vesznek számot.

Nagy méltóságban fedelmek vagytok,
 Kik az hivatalban igazán eljártok, 30
 Mert mind isteneknek istentül mondattok,
 Ha szivetek szerint istennek szolgáltok.

Mit kíván Isten, Szent Dávid megmondja,
 Hogy legyetek bölcsek isten parancsolja,
 Kiknek az úristen az hatalmat adta, 35
 Az földet ítélni és bírnia hagyta.

Nagy félelemben szolgáljatok — úgymond,
 És nagy rőttegésben vígadjatok — úgymond,
 Az igaz tudománt forgassátok — úgymond,
 Mert együld az isten megharagszik — úgymond. 40

Igaz bírakit kíván az úristen,
 Az kik törvént tesznek igaz ítéletben,
 Kik nem válogatnak szömélt az törvényben,
 És kik ajándékért nem ülnek az székbén.

Jetro tanácsot ada Mojzsesnek, 45
 Hogy az birodalmat adja erősseknek
 Jó fejedelmeknek és istenfélőknek,
 Az kik nem szolgálnak az nagy fősvénységnek.

Ézsaiásnál ám megvagyon írván,
 Az fejedelmektől az isten mit kíván, 50
 Igaz ítéletet, igaz törvént kíván,
 Az szűkölködőkhöz segítséget kíván.

Ilyek valának régen az királyok,
 Régi jámbor bírák és jámbor tisztartók,
 Mint Salamon, Sámson, Dávid király vala, 55
 Mint Mojzses, Áron, Dániel és József.

Ezek az népet isten szerint bírták,
 Minden igazságban őket oltalmazták,
 Törvéntelnn őket meg sem nyomorgatták,
 Isten törvényére őket tanyították, 60

Természet ellen ők nem parancsoltak,
 És az isten ellen törvént ki sem adtak,
 Ország törvényében igazán eljárak,
 Véghetetlenképen ők nem parancsoltak.

Méltán azokat hívták isteneknek, 65
 Isten fiainak, jó fejedelmeknek,
 Ezek nem szolgáltak az Mammon ördögnek,
 Az bálvány istennek az nagy fősvénységnek.

Az kik eljárak tisztékben hívségvel,
 Tartozunk ezeknek minden tisztességvel, 70
 Minden félelemmel és jövedelemmel,
 Miképen istennek engedelmességvel.

Hol vagynak mostan az jó fejedelmek,
 Kik az igazságnak, istennek engednek?
 Látjátok fejenként kegyetlenné lőnek, 75
 És hivataljokban egy lépést sem tesznek.

Isten szolgálainak vajjon hogy mondattok,
 Kik az isten ellen éjjel nappal jártok?
 Isten beszédének sohol helt nem adtok,
 A kik prédikálják, azt is útáljátok. 80

Nagy szégyenségben fejedelmek vagytok,
 Ország pusztítóknak, csalárdnak mondattok,
 Dúlók, kborlóknak, lopóknak mondattok,
 De elhallgatjátok, hogy már nem tudjátok.

Megbizonyítja ezt cselekedéstek, 85
 Mert miképen az légy, máséra úgy estek,
 Jövedelmeetekkel meg nem elégedtek,
 Arra istentül egy csöppet nem féltek.

Tudod mit monda Keresztelő János :
 Tulajdon zsoldjával éljen minden zsoldos, 90
 Patvarosnak mondja, ki téstova kapdos,
 Nem illik, hogy ember legyen hamis vámos.

Törvény adótul Szent János meg nem tilt,
 De méltatlanságtul mindentül itt megtilt,
 Telhetetlenségtül ostor adót megtilt, 95
 Hamis szolgálattul hamis ravást megtilt.

Ez mostan való fejedelemségről,
 Nagy szertelenségről és kegyetlenségről,
 Az próféta írja nyilván mindenekről, —
 Ha vakok nem volnánk tanulhatnánk erről. 100

Jeremiásnál im az isten hogy mond,
 Mind az fejedelmek elhajlottak — úgymond,
 És mind csalárdsággal ezek járnak — úgymond,
 Elkegyetlenedtek, eldöglettek — úgymond.

Az fejedelmek kegyetlenné lettek, 105
 És minden lopóknak lopó társi lettek,
 Ajándékot vesznek, igazat nem tesznek,
 Ézsaiás mondja az fejedelmeknek.

De még nyilvánban Ezékhel mondja:
 Prédáló farkasnak, vérontóknak mondja, 110
 És lélek-vesztőknek az urakat mondja,
 Sívó oroszlánnak Zsófóniás mondja.

Panaszolkodik az hatalmas isten,
 — Az próféta írja Micheás könyvében,
 Hogy urak nem vagytok igaz ítéletben, 115
 Hogy semmi jó nincsen nektek kedvetekben.

Szerettek — úgymond — minden gonoszságot,
 És az embereket ugyan megnyúzzátok,
 Az bőrt teteméről mind el-levonszátok,
 És az tetemet is ugyan megrontjátok. 120

Röttenetesség itt az isten mit mond:
 Az én népem testét megeszitek — úgymond,
 Mint egy serpönyében megráttjátok -- úgymond,
 Az kegyetlenségről im halljátok mit mond.

Megveri isten — Mojzses azt mondja, 125
 Az isten mondását az ki meg nem tartja,
 Egyiptom csapását reája bocsátja,
 Hogy ne legyen soha néki gyógyítója.

Hogyha hinnétek Salamon királynak,
 Az kegyetlen urak megmondja mint járnak, 130
 Kik tisztet kívánnak és hatalmaskodnak,
 Hogy nagy keménséges ítéletre jutnak.

Öszvetörettek és semmié lésztek,
 Mint az csepő szikra oly hamar elvesztek,
 Kik az szegény népen most kegyetlenkedtek, 135
 Ézsaiás mondja, de ti nem hiszitek.

Az én népemnek nincsen bölcsességek,
 Az fejedelmeknek nincs semmi értelmek,
 Pokol torka tátvá, hogy őket bényelje,
 Ézsaiás írja, hogy minden meghigye. 140

Hatalmasokká fejedelmek löttek,
 De tikteket isten nem esmer higyjétek.
 Igen uralkodtok, nem istentől jötök,
 Ezt Ózseás mondja, hogy ti meghigyjétek.

Miért nem esmer tikteket az isten, 145
 Arra hogy nem jártok az ő törvényében,
 Az ő dicsésége nincsen tisztességben,
 Az ő szent ígéje nincsen becsületben.

Erről az isten panaszol tinektek ;
 Atyátoknak hívtok, de lám nem tiszteltetek. 150
 Uratoknak hívtok, de tülem nem féltetek
 Azért ti bizonynyal istentül nem jötök.

Krisztus urunknak ez bizony mondása.
 Ki vagyon istentül beszédét hallgatja,
 Istent, ki szereti, mondását megtartja, 155
 A ki meg nem tartja, annak ördög atyja.

Zakhariás ezt nagy felszóval mondja,
 Az hatalmas isten ő véle mondatja,
 Minden meghallgassa és eszében tartsa,
 Mert az hamisságot isten igen bánja. 160

Tegyetek — úgymond — igazságos törvént,
 Minden cselekedjék irgalmasság szerint,
 Egymáshoz legyetek nagy szívetek szerint,
 Ezt tőletek veszem én is igaz bőjtént.

Özvegyet, árvát senki meg ne bántson. 165
 Szegény nyomorúttat meg se nyomorítson,
 És útonjárókat meg se háborítson,
 És atyjafiához gonoszt se gondoljon.

De ezt nem hallja — úgymond — az én népem,
 Amit nékiek szól most az én törvényem, 170
 Füleit bédugta és nem hallgat engem,
 Semmit rajtok nem fog lám az én beszédem.

Én megharagszom már az én népemre,
 Ingyen sem hallgatok ő könyörgésekre,
 Eloszlatom őket idegen földekre, 175
 Hogy ne jöhessenek soha ez jó földre.

Én vagyok — úgymond — az hatalmas isten,
 Ki az igazságot oly igen szeretem,
 És az ragadozást oly igen gyűlölöm,
 Soha semmiképen el nem szenvedhetem. 180

Nincs lám az ember ki istentül félne,
 Isten haragjátul hogy ki megrötnenne,
 És az gonoszságról jámborságra térne,
 Hazugságnak tetszik az isten beszéde.

Példát vehetnénk Farahó királyról, 185
 Az Holofernesről, Nabugodonozorról,
 Az kegyetlenekről, Heródes királyról,
 Kik mind elveszének isten haragjátul.

Minden népével Farahó elvesze,
Az tenger vizébe egyszersmind merüle, 190
Ott megszabadúla az istennek népe,
Kinek szent Mojzsés vala fejedelme.

Szolgáló népek itt megtanúljátok,
Kik kegyetlenséggel urakat szolgáltok,
Uratok kedvéért isten ellen jártok, 195
Mint Farahó népe mind azképen jártok.

Az Holofernes nagy hatalmas vala,
Százhuszezer népe mert csak gyalog vala,
Lovagos és íjjes szám szerint sok vala,
De egy özvegy asszony fejét vötte vala. 200

Nabugodonozor ám miképen jára,
Noha nagy hatalmas és kegyetlen vala,
De az barmok közé isten vette vala,
Ott nagy sok ideig asszú szénát rága.

Heródes király nagy szégyenbe esék, 205
Az kegyetlenségért igen megvereték,
Mert az apró férgek az testét megevék,
Istennek haragja rajtok megjelenék.

Ekképen járnak az kegyetlen urak,
Kik hivataljokban igazán nem járnak, 210
Csak egymásra törnek és mindent pusztítanak,
Isten mondásával semmit nem gondolnak.

Urak ti bíztok az penészes pénzben,
Erős várotokban, gyűjtött kéncsetekben,
Kolcsos várostokban, aranyban, ezüstben, 215
De nagy hitetlenség, ki bízik ezekben.

Átkozott, ki bízik önnön erejében,
Erős városában, temérdek kéncsében,
Mert fogságban esik és nagy szégyenségben,
Jerémiás írja, nincsen kétség ebben. 220

Példátok volna nektek Móré László,
 Ki nagy híres vala, mert vala kóborló,
 Immár török kézben az kegyetlen dúló,
 Hol mit használ néki az kóborlott sok jó.

Halgassza, úgymond az úristen neked, 225
 Im hozok tereád régi vastag népet,
 Az kinek te nyelvét ingyen meg sem érted,
 Erős városidat öszvetöri néked.

Im jól látjátok, nem tagadhatjátok,
 Az pogán töröknek inségében vagytok, 230
 Nagy sokat fizettek, de nyelvén nem tudtok;
 Az kegyetlenséget azért nem hagyjátok.

Az nagy úristen akar minket intsen,
 Kegyetlen ostorral bátor fenyegetsen;
 De az igazságnak ahol helye nincsen, 235
 Nincs az urak közül hogy ki jóra intsen.

Mind e világnak gonosz példa lőnek,
 És az hamisságba mind elmerülének,
 Kegyelmes uraknak hívatni örülnek,
 De minden sárkánál kegyetlenbbé lőnek. 240

Mind eltanúlák az nagy hamisságot,
 Urak, nemes népek, az szegény parasztok,
 Minémük az urak, olyak az parasztok,
 Az urakhoz képest mind keresik poklot.

Nem tudjuk immár, mely felé hajoljunk, 245
 Urak, miattatok mind bolygóban vagyunk,
 Kegyetlenségtől mert oly igen félünk,
 Semmi segítséget bennetek nem értünk.

Meghasonlatok mind testben, lélekben,
 Csak kevesen vagytok igaz ítéletben, 250
 Sokan dicsőkedtek az keresztyén névben,
 De kevesen vagytok az egy igaz hitben.

Bálván-imádás nagy bűn tiköztetek,
Nyilván megmutatja telhetetlenségtetek,
Igaz tudománynak nincs helye köztetek, 255
Luthernek mondjátok a ki jót mond nektek.

Erre híva-e tikteket az isten?
Hogy micsoda az jó és hasznos tinektek,
Mikheás próféta írva hagyta nektek,
Ha meghallgatnátok megmondanám nektek. 260

Igazat ítélj és tégy igazságot,
Mindenkor szeressed az irgalmasságot.
Féljed istenedet, az szent háromságot,
És mind hátra hagyjad az méltatlanságot.

Nem tudd-e hogy mond az szent Pál apostol? 265
Hogy valakik élnek az méltatlanságban,
Minden álnokságban és nagy hamisságban,
Ezek bé nem mennek isten országában.

De jaj ti nektek, hogy ezt nem halljátok!
Az nagy gonoszt jónak ím mind alítjátok, 270
És az jót gonosznak nagy sokan mondjátok.
Az isten haragja majd jó tireátok.

Ébröljete fel azért fejedelmek,
Mert így nem mondtok ti keresztyéneknek,
Ha véget nem vettek sok gyűlölségteteknek, 275
Sok bosszuállásnak, telhetetlenségnek.

Köztötek nincsen szeretet, egyesség,
Azért nincs veletek az mennybéli felség,
Im reátok szálla vakság, szemtelenség,
Játszik tivéletek az pogán ellenség. 280

Hogy ha nem jártok tiszta igazsággal,
Mert csak uralkodtok hamis hatalommal,
Meg nem maradhattok az nagy pattantyúval,
Mert átkozott ember, ki jár álnoksággal.

Az várban ülvén, féltek ellenségtül, 285
 De miért nem féltek az nagy úristentül,
 Miért nem röttegtek fenyegetésétől
 Ha nagy számot vesznek cselekedésekről.

Sommája, vége ti szolgálatotoknak,
 Legyetek oltalma minden igazságnak, 290
 Legyetek rontója minden hamisságnak,
 Mert ez szolgálatban sokan visszajárnak.

Békéljete meg előszer istenvel,
 És épüljete meg ő szent ígétével,
 Az ő szent fiának megesmeretivel, 295
 Ezt nyilván higyjétek, leszen segítségvel.

Az szent írásból ezt szerzék énekbe,
 Im tanácsot adnak az uraknak ezben,
 Hogy ha megmaradnak az kegyetlenségben,
 Soha nem lesznek istennek kedvében. 300

Ezerötszázban és az negyvenötben,
 Az urak valának nagy kegyetlenségben,
 És szegény község nagy szertelenségben,
 Tállyán az polgárok nagy egyetlenségben.

IV.

KÉTFÉLE HITRŐL:

a Krisztusbéli és a pápai foltos hitről.

Az Trója nótájára. Avagy: Nagy sok szent írásokról emlék:

Siess keresztyénség, gondolj jól igyedről,
 Emlékezzél immár nagy veszedelmedről,
 Mert elfeledkeztél az egy igaz hitről,
 Igaz ítéletről, igaz esmeretről.

Kár és nagy szemérem az keresztyéneknek,   5
 Hogy a hamisságnak ily igen engednek,
 Az jó igazságnak semmit nem örülnek,
 Szégyent nem esmernek, istentül nem félnek.

Honnét érdemletted ezt te keresztyénség,
 Hogy tégedet csúfol a pogán ellenség,   10
 Tudod, mert elveszte az sok hitetlenség,
 Ezzel téged ostoroz az mennybéli felség.

A nagy sok bolondság mind jóságnak tetszik,
 Isteni igazság hamisságnak tetszik,
 Ilyen nagy vaksággal e világ veretik,   15
 Hol isten beszéde hamisságnak tetszik.

Röppenetes dolog mely időbe jutánk,
 Minden igazságban szertelen megromlánk,
 Nagy szidalomságban, bolygóban maradánk,
 Sok esztelenségben ím mind megvakulánk.   20

Oktalanság lám volt az emberi vakság,
 Hogy hol uralkodik emberi okosság,
 Hatalmas hamisság, színvesztő jámborság,
 Mert oda nem férhet isteni igazság.

Sokfelé eloszla ez világnak gondja,   25
 Ki némettel tartja, ki törökkel tartja:
 Ekképen hasonlók az hitnek ő dolga,
 Ki pápával tartja, ki Krisztussal tartja.

Itt azért ím szóljunk az kétféle hitről,
 A Krisztus hitiről — az keresztyén hitről,   30
 Az pápai hitről — az színvesztő hitről,
 Ennek röppenetes nagy csalárd voltáról.

Tudjuk fejenként lám mikor születünk,
 Az Krisztus nevébe megkeresztelkedtünk,
 Az szent háromságnak lám fogadást tettünk,   35
 Ördögnek, testünknek ellene mondottunk.

Ha fogadásunk tökéletesen volna,
 Ennyi hitetlenség közöttünk nem volna,
 Ujjonnan születünk, az szent írás mondja,
 Az igaz hit által megépültünk volna. 40

Ádám atyánk a bűnbe hogy el-béésék,
 Istennek kedvéből ő ottan kiesék,
 Minden jámborsága, szentsége elesék,
 Ott mind ez világra szálla fertelmesség.

Lásd meg te Ádámnak nagy rútságos voltát, 45
 Minden hamisságát, engedetlen voltát,
 Emberi nemzetnek ezből megromlását,
 Minden jámborságra mezítelen voltát.

Jól meglássad ember, te minemű szép vagy,
 Hogy talpig bűnben vagy, istennél gyűlős vagy, 50
 Pokolra méltó vagy és kárhozatban vagy,
 Szükség megesmerned ki megszabadíthat.

Az igaz hitet ha te meg nem tanúlod,
 A mint az Credóban te nyelveddel vallod,
 Az útat elveszted, tenmagad megcsalod, 55
 Érdemedben bízván megtalálod poklot.

Nézz én azt mondom jól a szent írásra,
 Nagy figyelmességgel Krisztus mondására,
 Mert nem mehet senki, úgymond, mennyországba,
 Hanem csak én általam, hallgass e mondására. 60

Senki ne mondjon ellene a Krisztusnak,
 Mert ő magát mondja kedves igazságnak,
 Az örök életnek, egyetlenegy útnak,
 Hívek ajtajának, feltámadásának.

Krisztus urunknak de mind ellene mondnak, 65
 Kik cselekedésből idvösséget várnak,
 Ruhában ételben ezek válogatnak,
 Szerzetben öltöznek, meg sem házasólnak.

Rövid beszédemmel ezt eszedben vegyed,
 Miként a szemfényhöz makula nem férhet, 70
 Ekképen az hithöz érdemed nem férhet,
 Ha cselekedésben veted reménséged.

Írásra dolgotat hogy ha te támasztod,
 Szent Pál mondásából ezt nyilván meglátod,
 Ha cselekedésből idvösséged várod, 75
 Az Krisztus halálát csak heába hagyod.

Patvarkodásra de ottan tü ím juttok,
 Hitből idvözüljünk! — mikor ezt halljátok,
 Az nagy kevélységben el felfuvalkodtok,
 Mert mi légyen az hit? ingyen sem tudjátok. 80

Senki nem tilt meg a jó cselekedésről,
 Kit az isten kíván a keresztyénektől,
 Szükség hogy istent dicsérjed mindenből,
 A jámbor étellel tégy vallást hitedről.

Jól tudhatod mit mond Krisztus urunk erről: 85
 Miként megesmerjük az fát gyümölcséről;
 Az jámbor keresztyént az cselekedésről,
 Mert szőlőt nem szednek az macska tövisről.

Térjünk fejenként hát mi az igaz útra,
 Nézzünk a Krisztusra mi udvarbíránkra, 90
 Vére hullására, ő szent halálára,
 Mert csak egyedül lőn idvösségünk ára.

Jól hallod te immár melyik az igaz hit,
 Krisztus halálába hogy valaki bízik,
 Igaz keresztyénnek csak az mondatik, 95
 Ez meg nem csalatik, szégyenben sem esik.

Nem rekesztjük ki itt az istenességet,
 Az hitnek gyümölcsét az irgalmasságot,
 Mert isten megtiltott minden gonoszságot,
 Kíván emberektől minden jámborságot. 100

Gondot ezekről viselj te keresztyénség,
Ha nem leszen néked az Krisztus reménség
Meg nem segél téged az sok szerzetesség,
Minden bizodalmod leszen csak szégyenség.

Rövid beszéddel már ím ezekről szóljunk, 105
Kit pápai hitnek, foltos hitnek mondunk,
Hogy mi az kettő közt választani tudjunk,
Az melyik jobbnak tetszik az mellett maradjunk.

Az pápai hit noha Krisztust is vallja,
Csak szájában hordozza, szívében nem tartja, 110
Mert sok bolondságból idvösségét várja,
Krisztus szent halálát elégnék nem vallja.

Cselekedését pápának ím megmondom,
Nem rágalmazásból hidjed nyilván mondom,
De hogy hiti foltos, színvesztő azt mondom, 115
Bátor megmondjátok ezt ím nyilván mondom.

Jézus urunk lám ezt nekünk írva hagyta,
Szent Ézsaiásnál nekünk nyilván mondja,
Hogy az atya isten ezt semminek tudja,
Emberi szerzéssel ki őt magasztalja. 120

Az pápának dolgát ha mi megtekintjük,
Emberi szerzéssel nyilván rakva látjuk,
Az isten szerzését megfejtette, látjuk,
Azért ne bánjátok ha hamisnak mondjuk.

Mit használ ő neki az Krisztus halála, 125
Ha misemondásba idvösségét várja,
Szentek érdeméből idvözül azt mondja,
Bolcsóval embereknek bűnét megbocsátja.

Semmire nem kell hát a Krisztus halála,
Csak legyen sok pénzed az lélekváltságra, 130
Az harmincz misére, énekes zsoltárra,
Sok gyertyagyújtásra az vigiliára.

Üdvözt tégedet sok pap-barát-morgás,
Haláloed óráján nem kell predikálás,
Bátor tartsa dolgát minden vigasztalás, 135
Csak legyen ott sós víz, kenet, olajozás.

Mit járna hát Krisztus ott a keresztfával,
Rosszas seregével, pökdösött orczával,
Likas oldalával, sebes lábaival,
Ha pápa megváltott bűdös olajjával. 140

Megjelent im ezből pápa hamissága,
Hogy a Krisztusnak tisztit az olajnak adta,
Szemnek, szának vétkét ezzel eloltotta,
Embereknek bűnét ezzel megbocsátta.

Jól ha mi megnézzük szerzetesek dolgát, 145
Kik a pápa zsoldján élnek, pártját tartják,
Hogy csak álnoksággal magokat megcsalják,
Az tudatlan népet soha nem tanyítják.

Pusztaság nagy lőn minden igazságban,
Mikor bizony kezdénk tudatlan papokban, 150
Velek öszveesénk ennyi sok vakságban,
Vak vakot vezetvén esénk az nagy gátban.

Oltalma igen sok az pápa zsoldjának,
Sok oskolájának és sok klastromának,
Káptalanságának nagy sok bordéljának, 155
De nincsen oltalma Krisztus mondásának,

Nem lőn itt e földön Krisztusnak nyugalma,
Noha mennyen földön volna birodalma,
De nincs tisztessége ki őt magasztalja,
Eretnek pikhartnak mind ez világ mondja. 160

Te ezt eszedben óh vak világ nem veszed,
Hogy az igazságot csak ingyen sem érted,
De az hamisságot fegyverrel te őrzed,
Kik jóra tanyítanak azokat üldözöd.

Immár mi itt szóljunk a sok gyermekségről, 165
 Sok esztelenségről, emberi szerzésről,
 Pápa szerzéséről, csúfságos életről,
 Hogy az igazságot megismerjük ezből.

Fegyverrel őrzi pápa ő szerzését,
 Nagy karácson előtt agyaras miséjét, 170
 Tisztelni akarja az Krisztus szülését,
 Mert szűz Máriátul várja idvösségét.

Isten az embert nagy vesztében megszaná,
 Egyetlenegy fiát ez világra adá,
 Ezt karácson napján az angyal megmondá, 175
 Idvözítő Jézus hogy született volna.

Csúfságával pápa ezt mind elmúlatja,
 Csak szalmahintésre akkor vagyon gondja,
 Sok misemondással az istent csúfolja,
 Az Krisztusnak hasznát láb alá tapodja. 180

Istenünk azt mondja, hogy innepet szentelj
 De szent István napján pápa zabot szentel,
 Az szent János napján jó borokat szentel,
 Aprószentek napján nagy sok vesszőt szentel.

Semmi nincsen erről lám az szent írásban, 185
 Időnket múlatjuk azért csak heában,
 Az vízkereszt estin voltunk nagy lakásban,
 Idvösséget vártunk az sok zabálásban.

Ennek utánna a Bódogasszon napján
 Nagy sok gyertyát szentelt, csudálunk hatalmán, 190
 Ördögtül oltalmaz halálunk óráján,
 Az gyermek kezében de eb adjon abban.

Többet ezekről én mostan itt nem szólok,
 Csak a csúf innepről, az farsangról szólok
 Mennyi sok bolondság ott vagyon tudjátok, 195
 Minden gonoszságra vagyon szabadságtok.

Senki ne féljen akkor részegségtül,
 Gonosz gyolkosságtul, fertelmes élettül,
 Csak bőjtben, megszűnjék az gonosz étkektül,
 Túrótul, tikmonytul és az hús-ételtül. 200

Ütközet nagy lesz mindenkor a farsangban,
 Mikor Czibere bán beszáll az Bánságban,
 Koncz vajda haragszik dúl-fúl haragjában,
 Mert nincs tisztessége az negyven hat napban.

Oh mely szemérem ez a sós szalonnának, 205
 Az disznó soldornak, hogy füstön hallgatnak,
 De csak lencse, borsó tisztességben vagynak,
 Az szegény kapások halat nem kaphatnak.

Reggel a papok ha bőjtökben felkelnek,
 Kelletlen az haltul igen birbitelnek, 210
 Sok precest olvasnak, egyházat kerengnek,
 Honnét halat hoznak, mindenfelé néznek.

Vajki okosok akkoron a barátok,
 Pénzt ők nem hordoznak, de kezekben szatyrok,
 Hosszú olvasójok ő nyelvek, hállójok, 215
 Nagy sokat akkor kong ő hangos harangjok.

Misemondással, nagy sok harangozással,
 Szemeket bedugják minden ravaszsággal,
 Mindent idvöztítnek az álnok kápával,
 Az gyermekszülőknek használnak kordákkal. 220

Semmit ezekről én szólni nem akartam,
 Mert az foltos hitről csak szólni akartam,
 De virágvasárnap szentelt berkét láttam,
 Kinek ez óráig hasznát nem tudhattam.

Tekintsze meg immár az nagy heti dolgot, 225
 Ingyen majdan ott látsz sok ördögi dolgot,
 Papok közt vakságot, apró bolondságot,
 Kivel elhitették ez széles világot.

Jézus urunkat ők ezekkel tisztelik,
 Éjjel az gyertyákat egyenként elszedik, 230
 Az földet erőssen pálczákkal veretik,
 Csaté-paté zérzúr, hol mit használ nekik ?

Pápa ! te mit gondolsz e sok ravaszságról,
 Így emlékezel-e meg Krisztus haláláról ?
 Ez tudománt hoztad bizony te poklból, 235
 Mert az isten megtilt ez sok bolondságtul.

Eltemettetél te minden igazságot,
 Nagy pénteken mívelsz nagy sok gyolkosságot,
 Minden esztendőben Krisztust elárulod,
 Bálvány-imádásra az föld népét hajtod. 240

Nem hagyá a Krisztus ezt testamentomba,
 Hogy szent testét rekeszszük írott koporsókban,
 Odóban, ketreczben, sem a szent oltárban,
 De az bűnös népnek ételül ajánlá.

De miért nem hagysz szólni az harangoknak, 245
 Se „gloria patrit“ mondani papoknak,
 Lám nincsen tilalma soha az jószágnak,
 Miért nem hagysz békét az igaz Credónak ?

Jaj mely szemérem pápa az te szentséged,
 Nagy szombaton látjuk az tüzet kerenged, 250
 Sok viasz keresztvel sugdva bővöled,
 Az vízre lehellesz, azzal szentté teszed.

Az veternyére hogy husvét napján juttunk,
 Az koporsó környül kerengve hazudtunk,
 Szu-öttő tőkéhez fejenként békélkedtünk, 255
 Az igaz istennek ott nagy bosszút tettünk.

Régen az isten Mojzsesnek kiadá,
 Hogy ábrázatjára képet ne csinálna,
 Soha se tisztelne, bálvánt se imádna,
 Mert az igaz isten bosszúálló volna. 260

Im a rosszas tőkét Krisztusnak kiáltják,
 Meg sem tagadhatják, hátokon hordozzák,
 Tisztességben tartják, térden csókolgatják,
 Krisztus tisztességét az bálvánna adják.

Oh mely szemérem ez az keresztyéneknek, 265
 Hogy ily nagy vakságból fel nem ébrülhetnek,
 Lám pogán törökök mind azzal mevetnek,
 Hogy istenek tőke az keresztyéneknek.

Rothadt tőkéknek térdet fejeket hajtunk,
 Az disznó soldornak innepet szentelünk, 270
 Kit nagy zabálásságban farsangban elhagytunk,
 Sós vízzel meghintjük, szenteltnek alítjuk.

Vajjon s mit használ hús-ételtül megszűnni.
 Lám hagyá az isten az büntül megszűnni,
 Pápa hús-ételre kész levelet adni, 275
 De nem szabad bűnre szabadságot adni.

Mondám ti nektek pápa hiti hogy foltos,
 Mert nem viszen minket Krisztus halálához,
 Kötöz bolesójához, бүдös soldorához,
 Arra hogy nem juthat ő szent írásához. 280

Honnét tanulád te, hogy a szent Márk napján,
 Tétova kerengesz az jó gabonákban,
 Keresztjáró héten mit kullagsz az rozszban,
 Viseled az bálvánt Úrnapján árnyékban.

Oltalmaz úristen ez nagy foltos hittül, 285
 Szabadíts meg immár nagy veszedelemtül,
 Hogy szakad hassunk el az hitetlenségtül,
 Oltalmaz pápátul és az törököktül.

De hová lőnek el az jó fejedelmek,
 Kik az úristennek mindenben engednek, 290
 Nám mind elveszének csak marhát keresnek,
 Minden igazságnak ellenségi lőnek.

Jusson eszedbe a szent Pálnak mondása,
 A fejedelemség hogy istentül volna,
 Minden igazságnak oltalmára volna, 295
 De szent Pál mondása ím visszafordúla.

Elveszt az isten az nagy sok hamisságért,
 Az mint szent Pál mondja: telhetetlenségért,
 Bálványimádásért, az hitetlenségért,
 Az ő szent fiának nem esmeretiért. 300

Ezerötszázban és ím az negyvennégyben,
 Váradon ezt szerzék, kele az káptalan szerben,
 Az váradi papok nagy szertelenségben,
 Parázñaság miá oly nagy fizetésben.

Téríts ki úristen ilyen nagy vakságból, 305
 Nagy bálványozásból, tisztátalanságból,
 Adjad, esmérhessünk téged szent ígéből,
 Dicsérhessünk téged mi tiszta szívünkben.

V.

AZ FÖSVÉNYSÉGRŐL.

Röppenetes bűn lám volt az fősvénység,
 Az isten előtt lám örök gyűlölség.
 Isten haragjában ejtő nagy ellenség,
 A hova béfirhet ott nincsen tisztesség,
 Békesség, egyesség, sem örök dicsőőség. 5

Az fősvénységről azért mostan szóljunk,
 De szent írásból mind igazat mondjunk,
 Lássuk, mely igen szép kit sokan keresünk,
 Mely nagy ellenségnek térdet fejet hajtunk,
 És ítélet napján mely nagy kárba esünk! 10

Szent Pál apostol levelében írja,
 Az fősvénységet ő megmagyarázza,
 Bálvány-imádásnak ezt ő nyilván mondja,
 Minden gonoszságnak gyökerének mondja ;
 Im tudománt teszek, mind ez világ hallja. 15

Bálvány imádók hát mind az fősvények,
 Az kik hamisan begyűjtik az kincset,
 Nyilván megmutatja telhetetlenségek,
 Hogy nem az egy isten nekik reménségek ;
 Im megtetszik ezből nagy hitetlenségek. 20

Nem röst az ördög mi veszedelmünkre,
 Onszol mindenkor az hitetlenségre :
 Urunk Krisztus Jézust egy nagy hegyre vivé,
 Ez széles világot mind neki ígéré,
 Csak hogy térdre esnék és őtet tisztelné. 25

Ekképpen mindent az ördög megkísírt,
 Nagy sokat ígér az térdre esésért,
 De pokolra viszen az kegyetlenségért.
 Istenét elhagyja ez világ kincséért,
 Az Mammont imádja ő dicsőségéért. 30

Timotheusnak Szent Pál ím ezt írja,
 Az kazdagságot valaki kívánja,
 Kísírtetben esik, ő magát megfojtja,
 Az ördög kezébe önnön magát adja,
 Nagy nyomorúságba ő magát burítja. 35

Erről bizonynyal Krisztus urunk mondja,
 Mint fiainak nagy szép szóval mondja,
 Hogy nehezen mennek azok mennyországba,
 Kik sok pénzzel bírnak, bíznak kazdagságba.
 Tizenkét apostol ez mondást csudálja. 40

Jól meglássátok ezt Szent Lukács írja,
 Az Krisztus mondja minden meghallgassa,
 Hogy az fősvénységtől minden magát ójja,
 Mert az kazdagságban nincs élet, azt mondja,
 Kár nyitja meg fülét az ki ezt nem hallja. 45

Az fősvénységet az isten megtiltá,
 Mikor az törvént zsidóknak kiadá ;
 Az parancsolatban »ne orozz« azt mondá,
 Más ember marháját senki ne kívánja,
 Ki ezt meg nem tartja, istent megútálja. 50

Mind ez világ most rakva fősvénységgel,
 Nagy kóborlással, telhetetlenséggel,
 Urasággal jargal, nagy szertelenséggel,
 Lám senki nem gondol semmi szégyenséggel,
 Isten beszédével és örök étellel. 55

Jeremiásnak bételék mondása,
 Mind igyekeznek — úgymond, álnokságra,
 Az nagy fősvénységre, nagy uzsoraszóra.
 Mind papok, próféták hajlók gonoszságra,
 Azért mind fejenként jutnak nagy romlásra. 60

Lásd meg ha úgy nincs mint az irás mondja,
 Hogy minden ember magát magasztalja,
 Mind ez világ hajlott hamis kalmárságra,
 Bölcs az hazugságra, minden álnokságra,
 Arra hogy nem hallgat isten mondására. 65

Az Krisztus nekünk lám nyilván megmondja,
 Kincset ne gyűjtsünk ez földön laktunkban,
 Kit rozsdá megeszen, az lopó ellopja,
 De gyűjtsetek kincset — úgymond, menyországban,
 Kit rozsdá meg nem fog, lopó el sem lopja. 70

Az fősvénységet az Krisztus megtiltja,
Szent Pál apostol nevezni sem hagyja,
Hiszem ez világ ezt nem örömet látja,
De végre meglátja, hogy magát megcsalta,
Isten eleiben hogy jut számadásra. 75

Hallgassza! hogy mond Sofóniás erről,
Nyilván higgyed szól az nagy fősvénységről,
Meg nem ment az arany — úgymond, ítélettől.
És ítélet napján az veszedelemtül,
Ám te lássad mint jársz ki nem félsz istentül. 80

Mit használ neked ez világot nyerned,
Ha te lelkedet örökké elveszted,
Bizony az sok kincsel magad meg nem mented;
Krisztus urunk mondja, de fősvény nem érted,
Ki nagy hamissággal az kincset bégyűjted. 85

Az nagy fősvénység csak örök szégyenség,
Nincs mennyben, földön fősvénnek tisztesség,
Bölcs Salamon írja nincsen ezben kétség,
Fősvénnél nincs, úgymond, nagyobb fertelmesség,
Lelket elárulja az telhetetlenség. 90

Jaj ennek — úgymond Abakuk próféta,
Ki fősvénységet gyűjt az ő házába,
Hogy az magas égbe fészket felrakhassa,
Ő magát megmenti, nyilván azt alítja,
De nagy sűrő sárba ő magát szorítja. 95

Jaj! úgymond — nektek, kik várost csináltok,
Nagy vérhullással azt elfelrakjátok,
És nagy álnoksággal azt megtakarjátok;
Az próféta mit mond ím nyilván halljátok,
Soha ne mondjátok, hogy nem hallottátok. 100

Igaz mondása szent Ézsaiásnak :
 Jaj mind azoknak, úgymond, a kik dúlnak,
 Házat házra raknak, mezőket pusztítanak,
 Gyűjtnék, csak magoknak, mindent nyomorgatnak,
 Ezt bizonynyal higgyék hogy megdúlattatnak. 105

Az kik hamisan sok marhát begyűjtnék,
 Nem ő magoknak, de másnak keresnek,
 Bölcs Salamon írja, másnak gyűjtekeznek,
 Másra irigykednek, de keveset élnek,
 Nem tudják, hogy végre nagy szükségben esnek. 110

Ki hazugsággal az kincset begyűjti,
 Hamis csalárdnak Salamon ítéli,
 Halál kötelébe ő magát beejti,
 Az ki bizodalmát kazdagságban veti ;
 Az szent irás mondja, ő magát elveszti. 115

Sokat az irás fősvénységről szólna,
 De az én elmém mind meg nem mondhatja.
 Bölcs Salamon király pokolhoz hasonlja,
 Elég, hadd úgy, nem kell, hogy soha nem mondja,
 Szent Ágoston doctor ezent bizonyítja. 120

Szent Pál doktornak ugyanaz tanácsa,
 Kik igyekeznek, úgymond, kazdagságra,
 Kísírtetben esnek nagy sok kívánságba,
 Telhetetlenségben nagy sok bolondságba,
 Hittül elszakadnak, esnek kárhozatba. 125

Megemlékezzünk az Szent Pál hogy mondá,
 Az fősvénységet bolondságnak mondja,
 Minden gonoszságnak gyökerének mondja,
 Bálvány-imádnak, hamisságnak mondja,
 Im tudománt teszek, mind ez világ hallja. 130

Hogy az fősvénység nagy bűn, ím halljátok,
 De fületeket azért bedugtátok,
 Mint az áspis kigyó mind elhallgatjátok.
 Semmi jó tanácsot ti be nem fogadtok,
 Az szent írás mit mond, csak megcsuffoljátok. 135

Az Krisztus Jézus földön hogy jár vala,
 Az fősvénységet ő is tiltja vala,
 Hogy az kazdagságnak senki ne szolgálna,
 Mert senki két úrnak nem udvarolhatna,
 De az fősvény népek megcsuffolják vala. 140

Az kazdagoknak jaj! úgymond, tinektek,
 Az Krisztus mondja, kik igen örültek,
 Bizony jaj tinektek kik eleget esztek,
 Ezt nyilván higgyétek, hogy ti megéheztetek,
 Jaj az kik nevettek, mert megkeseredtek. 145

Jaj lőn bizonynyal az fősvény kazdagnak,
 Hogy alamizsnát nem ada Lázárnak,
 Mert örök kínjába viteték pokolnak,
 Jobb lőn szerencséje az varas koldúsnak,
 Mert ezt kebelébe vivék Ábrahámnak. 150

Irgalmasságot ki mással nem teszen,
 Kegyetlenségben ítéleti leszen,
 És az örök tűzben lakodalma leszen,
 Kinek soha vége örökké nem leszen,
 Szent Jakab, Szent Máté ím tudománt teszen. 155

Fősvény Nábálnak nem jól lőn halála,
 Hogy Szent Dávidnak eledelt nem ada,
 Szükségnek idején marháját megtartá,
 De Dávid királyért isten bosszút álla,
 Hirtelen halállal Nábál mert meghala. 160

Acháb királynak ez jaj fején telék,
 Mert Jézabellel nőstől megöleték,
 Arra, hogy Nábodnak szőlőjét elvevék,
 Telhetetlenségbe ő magát megölek,
 De Jezabel testét az ebek megevék. 165

Anániásnak ekképen lőn dolga,
 Fösvénységében mert nagyot hazuda,
 Mezője árának felét megtagadá,
 Az apostoloknak csak az felét adá,
 Saphirával nőstel egyszersmind meghala. 170

Fösvénység miatt ám Júdás mint jára,
 Ő telhetetlen Krisztust elárulá,
 Magát felakasztá, az beli kiomla,
 Rőttenetesképpen lőn az ő halála,
 Az lelke pokolra, örök kínra szálla. 175

Nyilván megmondja Szent Pál írásában,
 Hogy az fösvények mennek kárhozatban,
 Nincsen örökségek isten országában,
 Dúlók, kobzók jutnak örök számadásban,
 Hamis ragadozók keserű sirásba. 188

Távol járj túlönk te gonosz fösvénység
 Mert lám te voltál örök keserűség,
 Te miattad szálla reánk hitetlenség,
 Te miattad elhagy minket az istenség,
 Te miattad elvész lám örök dicsőség. 185

Te hoztál közzénk minden gonosztságot,
 Bálvány-imádást, minden álnokságot,
 Nagy böles hazugságot, nagy sok gyolkosságot,
 Sok hamis mértéket, fenektelen zsákot,
 Az kereskedőknek te megnyitád poklot. 190

Sok szent papokat fösvényység! megcsaltál,
 Sok pispököket hozzád holdeltattál,
 Nagy sok templomokat oltalmul rakattál,
 Sok nyaka nyírt embert oda onszollottál,
 Sok lelki dűlőkat te ott eltartottál. 195

Oh mely nagy sok kárt lelkünkben töttél,
 Az egy Krisztustul minket elhitettél,
 Hamis fogadással csak minket éltettél,
 Minden igazságot lám te eltemettél,
 Mind ez világ szerte lám elgyökerezttél. 200

Mit téssz volt köztünk ennyi sok csalárrdal,
 Hamis urakkal, ennyi pap baráttal,
 Az kik el nem járnak ő hivataljokban,
 Kiknek nem bízhatunk semmi oltalmokban,
 Inkább háborgatnak minden igazságban. 205

Te vagy fösvényység egy gonosz ellenség,
 Kit megkerülhetsz, annak keserűség,
 Igaznak nehézség, hamisnak segítség,
 Mert kedves te nálad ez világi szépség,
 Nehezen fér hozzád a tökéletesség. 210

Mind ez világot fösvényység elfutád,
 Görögországot lám mind elpusztítád,
 Jó Magyarországot nagy szégyenben hozád,
 Az sok pártolókkal mindaddig dúlatád,
 Mígnem Buda várát pogán kézbe adád. 215

Fejetlen lábbá az urakat tötted,
 Az sok dűlásból őket felemelted,
 Kegyelmes uraknak őket mind nevezted,
 Az kegyetlen embert visszakeresztelted,
 Az kegyetlen farkast báránnak nevezted. 220

Mind ez világot öszveháborítád
 Az nagy urakot te öszvesúsárlád,
 Az nagy hamisságra őket felindítád,
 Isten igazságát láb alá tapodád,
 Nagy nyomorúságba az föld népét hozád. 225

Sok hamis törvént fösvenység! költettél,
 Ki soha nem volt, olyat is szerzettél,
 Hamis harminczadot te nagy sokat leltél,
 Hamis ravást leltél, hamis dézmát leltél,
 Borfoglalást leltél, borváltságot leltél. 230

Közinkbe hozál sok patvarosságot,
 Méltatlan elviszsz nagy sok ajándékot,
 De senkivel nem téssz te irgalmasságot;
 Te hozád közinkbe az sok hamis vámot,
 Az sok ispánságot, sok hamis bírságot. 235

De jajt az írás mond az fösvényeknek,
 Kik hamis törvént lelnek és szereznek,
 Sok szegény árvákat kivel kesergetnek,
 Szegény özvegyeket prédájokkal tesznek,
 Ézsaiás írja ezt az fösvényeknek. 240

Azért fösvenység! bizony jaj teneked,
 Sok méltatlanság udvarol teneked,
 Mind e világ látjuk, hogy takar teneked,
 Mert nagyságos úr vagy, minden koboz neked,
 De majd megcsalatlol, — ím megmondom neked. 245

Útát megfogtad mindennek fösvenység,
 Nem élhet túled az nyomorult község,
 Mert teneked szolgál lám minden mesterség,
 Kalmárság, komplárság, minden szekeresség,
 Vargaság, molnárság, hopp! mely szép tisztesség. 250

Néked fáradnak mind az szegény szántók,
 Nagy éhen szomjan te reád kiáltók,
 Neked verejteznek a szegény kapások,
 Teneked fázódnak az szomjú halászok,
 Neked sütköződnek az futó vadászok. 255

Sok bort fősvénység, hamisság! bégyűjtesz,
 Nagy sok föld búzát az földbe rekkentesz,
 Kivel nagy szükséget mindeneknek teszesz,
 Vajjon s hova leszen mennyi kincset gyűjtesz?
 Szent Dávid azt mondja: nem magadnak gyűjtesz. 260

Az szegény népnek erejét elveszed,
 És munkájokkal az férgeket tölted,
 Drágaságot mert vársz, azért el nem költed,
 Átkozott vagy az búzát hogy így vesztegeted,
 Bölcs Salamon írja, noha nehéz neked. 265

Meg nem mondhatom neked minden dolgod,
 Bűdös boroddal az népet bosszontod,
 Elvesző marháddal őket sanyargatod,
 Férges szalonnádod mind reájok osztod,
 Senvedét, halandót mind reájok hányod. 270

Te vagy fősvénység, mint az Krisztus mondja,
 Az igazságnak mindenkor rontója.
 Mikint az gabonát az tövis elnyomja,
 Az isten beszédét kazdagság elfojtja,
 Az kazdag fősvénnek hallgatni sem hadja. 275

Nem bízik semmit az fősvény istenben,
 Hamisnak véli istent beszédében,
 Mely isten azt mondja: bízzatok én bennem,
 Nem hagylak tikteket semmi szükségtekben,
 De te fősvény bízol az Mammon ördögben. 280

Vadat, madarat lám az isten eltart,
 Ki soha nem fon, nagy asztagot sem rak,
 Az holló fiaknak isten eledelt ad,
 Csak az fösvényeknek eleget nem adhat,
 Jaj szegény fösvényiség! hogy ily nagy hasú vagy. 285

Nagy csudaképpen régen ó törvényben,
 Az puszta földön, az nagy kietlenben,
 Hatszázezer embert eltarta bővségben,
 Ruhájok sem nyőtt meg negyven esztendőben,
 De lám az fösvények még sem bíznak ebben. 290

Az Krisztus Jézus öt árpa kenyérrel,
 Öt ezer embert betöltte bővséggel,
 Mindezeken biztat tökéletességgel,
 Hogy hivatalunkban eljárjunk hívséggel,
 Minden szükségünkben lenne segítségel. 295

Hogy mind kicsiny nagy, keres fösvényiséget,
 Hitetlenségünkért vér az isten minket,
 Pogán kézbe adja mi feleségünket,
 Édes gyermekinket, kövér mezőinket,
 Jeremiás mondja, ne legyen kétséged! 300

Vajha tudnátok a mit szent Jakab mond:
 Nosza kazdagok! jajgassatok — úgymond,
 Nagy nyavalyaságba még ti estek — úgymond,
 Az ti kazdagságtok megrothadott — úgymond,
 Minden ruhátokat moly megeszi — úgymond. 305

Semmi marhával ez világra jöttünk,
 Semmit bizonynyal mi el sem vihetünk,
 Minden sáfárságról nagy számot kell adnunk,
 Élettel, ruhával hát megelégedjünk,
 Ez szent Pál mondása, de nem tetszik nekünk. 310

Aranyotokat lám rozsda mind megfogta,
 Ezüsteteket mind megrútitotta,
 Ennek az rozsdája leszén bizonyságra,
 Az ti testeteket mind tűz elszárasztja,
 Az ti kéncceteknek ez lészen jutalma. 319

Jaj, jaj tenéked, bizony jaj, fősvénység!
 Hogy rajtad nem fog lám semmi szégyenség,
 Útálatos nálad isteni bölcsesség,
 Az ő szent ígéje te nálad gyermekség,
 De tégedet elveszt az nagy hitetlenség. 320

Nem fér te hozzád isteni bölcsesség,
 Nincsen miattad senkinek békesség,
 Munkás jámboroknak nincs nálad tisztesség,
 Jóra tanyitókhoz semmi kegyelmesség,
 Semmi nem kell néked csak telhetetlenség. 325

Megvér az isten az nagy hamisságért,
 Az szegény gyászokért, özvegyek, árvákért,
 Kik reád kiáltnak az kegyetlenségért,
 Mindenkor átkoznak az méltatlanságért,
 De innom nem adtok az igaz mondásért. 330

Ébrölj fősvénység! igen elaludtál,
 Térj istenedhöz beszélj Zacheussal,
 Bészélj, az szentekkel, Szent Pál apostollal,
 Ne dugd be füledet ezüsttel, arannyal,
 Mert nem lehetsz részes higgyed az Krisztussal. 335

Mikor írnának ez új esztendőben,
 Ezeröttszázban immár negyvenötben,
 Fősvénységről költék Tállyán ezt énekben,
 Horvát András hagyá ezt egy jó kedvében,
 Hogy tanácsot adna mindeneknek ezben. 340

VI.

AZ ISTENNEK IRGALMASSÁGÁRÓL, ÉS EZ
VILÁGNAK HÁLÁADATLANSÁGÁRÓL.

Szánjad úristen az te népednek ilyen nagy romlását,
Te szent nevednek és szent ígédnek ily nagy káromlását,
Ronts el úristen az hitlen népnek nagy bosszúállását.

Kezdetül fogva ennyi gonoszság ez világon nem volt,
Ilyen bővséggel minden igazság meg sem jelentett volt, 5
De ezt nem látja az háláadatlnság, mert az hitben megholt.

Ha megtekintjük az isten dolgát tökéletes jószág.
Ha megtekintjük ez világ dolgát tökéletes vakság,
Isten haragját, irgalmasságát véli hogy csak csúfság.

Azért most szóljunk az nagy istennek irgalmasságáról, 10
És ez világnak nagy vakságáról, az hálátlnságról,
Az nagy istennek bűn ellen való ő nagy haragjáról.

Régen az isten Ádám atyánkot az földből teremté,
Reá lehelle, élő ember lön, szentségben teremté,
Éva anyánkot az oldalából, teteméből szerzé. 15

Oka ennek lön, hogy az egyesség köztünk megmaradna,
Megemlékeznénk, hogy mind e világ egy atyátul volna,
Csak egy istennek minden szentségben, örökké szolgálna.

Siet az ördög ezt hogy megérté, nagy veszedelmünkre,
Ádámot ottan hazugságával indítá az bűnre, 20
Irigyli vala, hogy választatott örök dicsőségre.

Igy monda akkor kígyó képében szent Éva anyánknak,
Mihelt ennének almájában az megtiltott fának,
Olyak lennének mint az istenek, jót, gonoszt tudnának.

Éva hogy látá alma szépségét, az almában evék, 25
Ádámnak vivé, Ádám is evék, az szemek felnyílék,
Hát ruhátlanok, nagy szégyenségek ottan kijelenék.

Figelevéllel nagy pirogással testeket fedezik,
 Az isten előtt elröjtezének, mert haragját félik.
 Nem rőjtezhetnek, elöljővének és magokat mentik. 30

Az vétket Ádám Évára keni, Éva az kígyóra,
 De nincs mentségek, mert előtttek volt az isten tilalma.
 Ám kiadaték az sententia, az istennek átka.

Kígyó ezt tötted, azért átkozt vagy az földi vadak közt,
 Az földet egyed te mindörökké és az melyyeden csússz, 35
 Nagy ellenkedést vetek te közted és asszonyember közt.

Mind öszvetőri az te fejedet asszonyember magva,
 Te csalárdkodol és ólálkodol jóllehet utánna.
 Ez az ígélet hogy Krisztus eljő mi megváltásagonkra.

Évára esmét az nagy úristen vete ilyen átkot. 40
 Asszonyi állat megsokasejtom az te nyavalyádót,
 Keserűségben és nagy bánatban szűlöd fiaidat.

Férfiú leszen rajtad hatalmas, rajtad uralkodik,
 Az átok miatt asszonynépeknek az hátokat pallik,
 De az erkölcsöt az gonoszából lám ki nem vehetik. 45

Ádámnak monda : Ádám te hittél az asszonyembernek,
 Inkább engedtéel felesígednek, hogy nem beszédímnek,
 Lám-mondtam vala, hogy hadnál békétaz tiltott gyimölcsnek.

Átkozt már az föld az te munkádban, átkozt te íretted,
 Nagy fáradsággal és nagy munkával az föld hasznát ve-
 gyed, 50
 Az te orczádnak verejtékével kenyeredet egyed.

Töviset, dudvát neked teremtsen minden íletedben,
 Az füvet egyed míg temettettel az fekete földbe,
 Mert porból lőttél, ismét porrá lész, ember vedd eszedbe.

Az báránbőrbe felöltözteté őket az úristen, 55
 Nem hagyá őket paradicsomban az nagy dicsőségben,
 De el-kiüzé az nagy munkára nagy keserűségben.

Moizes írja első könyvének harmadik részében,
Ebből jól látod, emberi nemzet mint esék az bűnbe,
Már senki nincsen természet szerint istennek kedvében. 60

Ádám nem őrzé isten beszédét, elveszté szentségét,
Ártatlanságát, szép természetét, minden bölcsességét,
Örök életét és igazságát, tökéletességét.

Előszer vala természetiben istenhez hasonló,
De azt elveszté és az ördöghöz ottan lón hasonló, 65
Minden magzatja, fia, leánya gonoszságra hajló.

Ádámnak vétke lón minden oka az mi rúttságoknak,
Minden vakságnak, szemtelenségnek, tudatlanságonknak,
Hamisságonknak, sok nyavalyánknak, az örök halálnak.

Ezt azért mondom ilyen nagy nyilván, hogy minden meg-
tudja, 70

Természetiben mely igen ondok, minden jól meglássa,
Magában bízván, jámborságában magát meg ne csalja.

Ám Ézsaiás nyilván megírja természetünk mely szép,
Gyermek-szülőnek ruhája mely szép, igazságonk oly szép,
Azért meglássad, te honnét lehetsz mint az kristál oly szép. 75

Kíván az isten lelki szépséget, belső tisztaságot,
Hitet, szerelmet, nagy tisztességet és ártatlanságot,
Megtilt mi tőlünk testi indólást, gonosz kívánságot.

Ez akaratját ám megjelenté szent Moizes által,
Melyet megíra két kőtablára az ő szent ujjával, 80
Sina hegyről zsidóknak küldé nagy erős átokval.

Átkozt az úgymond, ki meg nem marad az én törvényemben,
Ottan elvesszen, ottan meghaljon mind testben, lélekben,
Megconfirmálja, minden azt mondja, hogy úgy legyen, ámen.

Nincsen az ember, ki megtarthassa az isten törvényét, 85
Ha ki nem hinné szent Pál megmondja, csak hidjed beszédét,
Azért meglássad, ki elveheti átok nehézségét.

Szükség immár(on), hogy megesmerjed az isten jóvoltát,
Az bűnösökhöz nagy szeretetét és irgalmasságát,
Idvösséginkért alábocsátta egyetlen egy fiát. 90

Ez lőn az magzat, kit megígére az paradicsomban,
Mely mag megrontja az kígyó fejét minden hatalmában,
Csalárd ördögöt, az bűnnek atyját az ő szándokában.

Ez ígéretben bíztak az szentek mind kezdettől fogva,
Ádám, Ábrahám, Izsák és Jákob, Noé patriárkha, 95
Mind az szent atyák, József, Áron pap, Moizes próféta.

Ez magzat által teremtetének kezdetbe mindenek,
Mennyen és földön minden állatok, minden ékességek,
Ez egy magzatban megáldattatnak minden nemzetségek.

Sok idő múlván eljőve ez mag mi idvösségünkre, 100
Szűz Máriától megtestesüle mi épülésünkre,
Hogy minket vinne az dicsőségbe, kit Ádám elveszte.

Itt megmutatá az atya isten nagy irgalmasságát,
Krisztus Jézusnak, ő szent fiának alázatosságát,
Magára vévé mind ez világnak gyalázatosságát. 105

Az gyarló testben bűn nélkül vala hogy minket tanyíta,
Sokat fárada, az mennyországra nekünk útát nyíta,
Igazságával ő szent atyjának kedvében juttata.

Nagy sok csudát tőn ez földön járván, holtakat támaszta,
Sok betegeket, ördögösöket köztünk meggyógyíta, 110
Hatalmasságát és istenségét ebben megmutatá.

Mind ezt kiáltja : jertek én hozzám, kik bűnösök vagytok,
Én vagyok az út és az igazság, ha engem hallgattok.
Én nálam nekül az én atyámhoz soha nem juthattok.

Én ím eljöttem, hogy az ördögnek erejét eltörjem, 115
Én szent atyámnak ő akaratját néktek megjelentsem,
Az ő törvényét hogy mindenestül értetek betöltsem.

Ez akarátja az én atyámnak : minden hozzám jöjőn,
 Arra bocsátott, ki bennem bízik senki el ne vesszen,
 Az ki engem lát és bennem hiszen mindörökké éljen. 120

De nem akarák, zsidó népek ötet megesmernei,
 Sem beszédének sem csodájának nem merének hinni,
 Idvőzejtőnek, isten fiának nem tudák esmerni.

Végre megfogák, az ártatlan vért halálra ítélek,
 Megostorozák, hamis törvénynyel fára felfeszejték 125
 Az tolvajok közt Jeruzsálemben büntelen megölék ;

De feltámad a harmadnap múlván nagy sok bizonsággal,
 Megengesztelé az atya istent ő szent halálával,
 Megigazejtá kik benne bíznak — feltámadásával.

Negyven nap után mennybe felméne, nekünk helyet
 szerze, 130

Apostolokat mind ez világra tanyítókat küldve,
 Azt parancsolá, hogy az mit mondott, minden azt hirdesse.

Valaki hiszen és bennem bízik, megkeresztelkedik,
 Minden idvözül, az ki nem hiszen, minden elkárhozik.
 Evangéliom ez az nagy jó hír, de kevesen veszik. 135

Szent lélek isten ennek utánna nem sok idő múlván,
 Nagy fényességben úgy mint tüzes nyelv elküldeték nyilván,
 Apostolokat megvigasztalván és megbátorítván.

Am elmenének az apostolok mind ez világ szerte,
 Nagy bátorsággal az Krisztus nevét mindenik hirdette, 140
 Hogy testbe megholt, el-feltámadott mi idvösségönkre.

Ezt az próféták Ádámtól fogva minekünk hirdették,
 Az pátriárkhák és az szent atyák hitben ezt esmerték,
 Az apostolok, az szent doktorok nekünk ezt hirdették.

Erre mutata az atya isten Jordán vize mellett, 145
 Az Tábor hegyen erre mutata, hogy hallgassuk ötet:
 Szerelmes fiam, úgymond, énnékem ez lelte kedvemet.

Erről szent Péter lám nyilván mondja: ne légy kétes ebbe.
Nincsen ég alatt, föld fölött több név mi idvösségönkre,
Csak az Jézusnak az ő szent neve, hát bízatok ebbe. 150

Az Jézus nevét szépen az angyal ám megmagyarázza,
Szűz Máriától az ki születik, idvözít — azt mondja,
Az bűnös népet minden bűnéből ő megszabadítja.

Ez az igaz hit, az keresztyénség az örök idvösség,
Az kit szidalmaz és nem mér hinni most az keresztyén-
ség, 155

Az ki nem tudja csak szidalmazza, mondja, hogy Lutherség.

De megholt Luther, fel nem támadott, ő benne ne higyjünk,
És a mint halljuk pápa is megholt, ő benne se bízunk;
Az Krisztus megholt, de feltámadott csak ő benne higyjünk.

Ez a nagy vakság az emberek közt és nagy tudatlanság, 160
Meg nem érthetik hogy feltámadott isteni igazság,
Mert elhitette mind ez világot az nagy sok csalárdság.

Az Krisztus mondja: jertek én hozzám, mit futunk Rómában,
Bódogasszonyhoz Coloniába, onnat a nagy Ágba.
Bolcsós helyekre a szent Jakabhoz a Compostellába. 165

Az kinek nincsen annyi költsége, menjen csak Bátára,
Avagy Kassára, avagy Váraddá, avagy csak Darnóra,
De hol taníta minket az Krisztus ez fassangozásra?

Az hatalmasok idvösségekért klastromot rakatnak,
A szent atyáknak, a barátoknak nyúgalmat csinálnak, 170
Ott egy gonoszból kettőt csinálnak, bálvánt imádatnak.

Nézik csuff ruhát, czafrangot, kuklyát örömet viselnek,
Sokan kordával beövedzenek, apálczája lesznek,
Szent házasságot mert nem szeretnek, szégyenségsben élnek.

Nézik böjtölnek egy-néhány napon az hústul megszűnnek, 175
Éktelenségtül, gonosz beszédül soha meg nem szűnnek,
Ezek ott félnek, hol nincs félelem, hitetlenül élnek.

Sokan bömbölnek és berbitélnek, nem tudják mit mondnak,
 Lélek váltságot és harmincz misét igen olvastatnak;
 Ezek a nyomát az bottal ütik az elfutott nyúlak. 180

Az vagdalt hurkát, az abrak-osztót, nagy sokan forgatják,
 Ezerszer egy nap ha megszámlálják, imádságnak tudják,
 Az szent asszonyok nagy szentségeket ezzel mutogatják.

Igen gyovónnak Péternek, Pálnak, a szűz Máriának,
 Az holt szenteknek kik ez világra semmit nem gondolnak, 185
 De levelekben a mire intnek, arra nem hallgatnak.

Purgatorium bizodalmatok, de megcsalatkoztok,
 Ennek az haszna, kik ott fűjtőzték fejenkint megfáztok,
 Mert nem hiszitek, hogy csak az jégen ti házat csináltok.

Oh te gonosz tűz! mely nagy sok lelket már te elvesz-
 tettél, 190
 Nagy sok peccenyét misemondásért az papoknak süttél,
 Nagy sok bort, bűzát az barátoknak hamissan bevittél.

Senkit én ezben nem rágalmazok, de igazat mondok,
 Ez sok bolondság ha idvözíthet? ám ti meglátjátok,
 De igen féltlek, hogy az Credóban ti megcsalatkoztok. 195

Lám az Credóban mind azt mondjátok: hisztek az Krisztusban;
 Hát miért bíztok az bolondságban, ki nincs az írásban,
 Szégyent vallotok, ha megmaradtok ez ily hazugságban.

Lám mind az szentek nekünk ajánlják az Krisztus halálát,
 Mindezt Krisztusban nekünk hirdetik bűnünk bocsánatját, 200
 Kár, nagy szemérem semmié tenni az szentek mondását.

A misemondás ugyan erre int, hogy Krisztusban hidjünk,
 Ő szent testével és szent vérével, csak ez végre éljünk,
 Megemlékezzünk, hogy Krisztus megholt és feltámadt értünk.

De a Krisztusnak testamentomát igen megrútiták, 205
 Hogy kalmárságra ez drága kincset emberek fordíták,
 Krisztus urunknak vére hullását láb alá tapodák.

Az Krisztus Jézust kik nem esmerik, lelkeket elvesztik,
 Hogy isten s ember és közbejáró, csak kevesen értik ;
 Im predikálják, de kik nem hiszik, bizony megemlejtik. 210

Az zsidó nemzet Krisztus halálát bizony megemlejté,
 Mert a Krisztusnak predikállását semmiben nem hivé,
 Szántalan ezer Jeruzsálemben életét elveszté.

Azon Krisztusnak ő szent ígését most is predikálják,
 De Lutherségnek és hamisságnak az barátok mondják, 215
 Mind az urakat ez szegény vakok azzal elaltatták.

Mit irigykedtek gonosz aratók ti az Úr Krisztusra ?
 Ha nem jött közzénk nagy uraságra, de csak szolgálatra,
 Nem romlásunkra de bűneinkből szabadólásunkra.

De miért hisztek magyar urak az csalárdoknak? 220
 Kik éjjel járnak mikint az baglyok, mert semmit nem tudnak,
 Mit üldözték az jámborokat, kik jóra tanyítanak.

Az cigánoknak lám békét hagytok, kik mindenkor lopnak,
 Az törökökvel lám pártolkodtok, kik rajtonk rabolnak,
 Csak az nem kedves urak! köztetek kik jót predikálnak. 225

Oly igen félték az hús-ételtől, túrótól, tikmontól,
 És az istennek szent szerzetitől, az házas papoktól,
 Semmit nem félték az részegségtől, az paráznaságtól.

Semmit nem félték gonosz szitoktul, hamis esküvéstől,
 Uzsoraságtól, hamis dülástól, az nagy fősvénységtől, 230
 Ki miatt nyilván elszakadtatok az igaz istentől.

Reánk haragudt nyilván az isten az hálátlanságért,
 Reánk bocsátta az pogánokat az hitetlenségért,
 Reánk bocsátta az nagy szükségét az uzsoraságért.

Sok ostorral ver minket az isten, de semmit nem félünk, 235
 Sáska, döghalál, török, vendég nép, uralkodik rajtunk,
 De az istennek semmi ostora lám, nem fog mi rajtunk.

Te magyar nemzet kemény nyakó vagy, és igen süket vagy,
Nagy sok jó tanács, isteni beszéd rajtad semmit nem fog,
De majd meglátod miképen jársz, ha az isten elhagy. 240

Nagy bévséggel most szent akaratját hirdetteti neked,
Ha szót fogadnál ő szent országát ígéri te neked,
De ha nem veszed, higgyed, örökké te ezt megemlejtet.

Nem mondhatjátok, hogy nem tudtátok isten akaratját,
Mert mind pap, deák, gyermek, hegedős nagy nyilván
kiáltják, 245
Ám meglátjátok miként várjátok az ítélet napját.

Szegén magyarok mikor valának nagy visszavonásban,
Nem mernek vala tökéletesen hinni az Krisztusban,
Tállyán ezt szerzék ezerötszázban és az negyvenhatban.

VII.

AZ ÁTOKRÓL.

(De maldictionibus).

Deut. 28.

Rettenetes ez világnak mostan minden dolga,
Csudálatos nagy vaksága és hatalmassága,
Nem fog rajta az istennek semmi igazsága,
Sem haragja, sem csapása, sem irgalmassága.

Az úristen megjelenté minden akaratját, 5
Hirdetteti szent ígését, nagy irgalmasságát.
Az bűn ellen nagy haragját, rettenetes átkját,
Nem akarja ez világnak örök kárhozatját.

De nem érti azt ez világ, jó neven sem veszi,
Megjelentett akaratját csak semmié teszi. 10
Az istennek jó tanácsát inkább bűnbe ejti,
Jóra intő szent ígését bosszúképpen veszi.

Imezt írja szent Moizes ötödik könyvében,
 Ő könyvének huszonnyolczad jó nemes rendében :
 Vedd eszedbe ki nem féled istent beszédedben, 15
 Miként leszen az te dolgod minden életedben.

Ha uradnak istenednek szavát nem fogadod,
 Mit neked mond és parancsol ha meg nem tartandod,
 Reád szállnak rettenetes veszedelmes átkok,
 Im megmondom ; azon kérlek, hogy meghallgassatok. 20

Átkozott léssz az városban, átkozott a mezőben,
 Itt az átok azmit hirdet érts meg, vedd eszedben,
 Hogy uradnak istenednek nem léssz kedvében,
 Jó szerencséd, előmented nem lesz életedben.

Átkozott leszen a te csűröd, minden maradékod, 25
 Átkozott leszen te gyermeked, mind fiad, leányod,
 Átkozott leszen az te csordád, mindennemű barmod,
 Átkozott leszen az zsíros föld, nem ad semmi hasznot.

Átkozott léssz a hol jársz kelsz minden életedben,
 Megnyomorít az úristen téged nagy inségben, 30
 Átkozott leszen minden dolgod cselekedésedben,
 Mégnem elveszt az Úristen nagy hitetlenségben.

Rejád bocsát nagy dögghalált, hogy megemésztessél,
 Igen megvér nagy szükséggel, minden betegséggel,
 Nagy hévséggel, hidegséggel és nagy dögösséggel, 35
 Nagy aszálylyal és rogyával hogy kesergettessél.

Érczczé válik fejed felett a szép csillagos ég,
 Vassá válik talpad alatt az nagy jó zsíros föld.
 Port, harmatot, asszú hamut észik az asszú föld,
 Megrepedez, úgy panaszol reád az szomjú föld. 40

Ad az isten ellenségnek tégedet kezébe,
 Eloszlatol mindenfelé sok ország szegibe,
 Az vadaknak, madaraknak te esel körmökbe,
 És nem leszen, te testedről ki őket elűzze.

Egyiptomnak fekélyével megver isten téged, 45
 Undok varral, viszketeggel az tinnen testedet,
 Ne nyughassál és ne leljed te sohult helyedet,
 Semmi orvos ne használjon örökké teneked.

Nagy vaksággal, bolondsággal megverjen az isten,
 Keheskedjél, és elmédben szünetlen megrettenj, 50
 Ugy tapogass az délszínben mint vak az sötétben,
 Nyomorult légy, bosszút szenvedj te minden üdödben.

Feleséget ha hozandasz, más háljon övéle,
 Mikor házat csinálандasz, ne lakhassál benne,
 Szőlőt ültetsz, de te semmit be ne szűrhesz benne. 55
 Te ökrödet el-levágják, ne ehessél benne.

Te gyermekid szemed-látván pogán kézbe esnek,
 Szíved színed ott elhírvad, nagy bánatban lesznek,
 Ellenségnek ő kezében te juhaid esnek,
 Te marháddal és munkáddal idegenek élnek. 60

Viszen isten mind urastól idegen nép közzé,
 Te ott szolgálsz fának, kőnek, idegen istennek,
 Veszett leszesz, minden népek töled példát veszned,
 Csúfság leszesz, minden népek tégedet mevetnek.

Te a földbe nagy sokat vetsz, kün hasznod elveszett, 65
 Mert a sáskák megemésztik, kít nehezen szenvedsz,
 Szőlőt ültetsz, megkapárod, nagy erőssen mívelsz,
 Az borában nem ihatol, csak férgekét töltesz.

Gyümölcsfádit, gabonádat rogya megemésztí,
 Olajfádnak ő zsírával nem kezdesz meghízni, 70
 Fiaiddal, leányiddal nem fogsz nyájaskodni,
 Mert fogságba mind vitetnek, kezdnek rabbá lenni.

Idegen nép országodban nyakadra ül neked,
 Tisztessége nagyobb leszen hogynemmint teneked,
 Szegén lészesz, az idegen ád kölcsen teneked, 75
 Ő fő leszen, te fark lészesz, parancsol teneked.

Ad az isten szolgálatra ellenség kezébe,
 Annak szolgálász éhen szomjan, mezítelenségben,
 Vereséggel megtör téged a te erkölcsödben,
 Ott sanyargat az fogságban téged nagy szükségben. 80

Messze földről az úristen hoz tereád népet,
 Kinek nyelvét meg nem érted, nagy kegyetlen népet,
 Ki nem teszen tisztességet öreg embereknek,
 Meg sem szánja veszedelmét a kis gyermekeknek.

Megemészti te barmodnak a nép minden zsírját, 85
 Te földednek ő gyümölcsit, mindenféle hasznát.
 Nem hagy neked búzát, sem bort, semminemű marhát,
 Levágatja ökreidet, juhodnak nagy nyáját.

Rejád szállja várasidat, erős váraidat,
 Öszverontja tornyaidat, erős bástyáidat, 90
 Ott elveszi hatalmadat és birodalmadat,
 Megéteti ott teveled édes magzatidat.

Ott megészed öcséidnek édes szép gyümölcsit,
 Fiaidnak, leányidnak az ő gyenge testét;
 Ellenségnek megesmered rettenetességét, 95
 Nagy sírással ott megeszed tin gyermeked testét.

Kedve-töltek ott egymásra igen irigykednek,
 Mert nem adnak az gyermekben ő feleségeknak,
 Semmi kedvet barátjoknak ott bizon nem tesznek,
 Nagy szükséggel, ellenséggel mind környülvétetnek. 100

Kedven élő asszonnépek lesztek irigységben,
 Kik az földre nem léphettek az nagy gyengeségben,
 Irigykedtek férjeteke ott az nagy szükségben,
 Mert nem adtok férjetekeknak az gyermek testében.

Azon nap szült gyermekeket kezdik mind megenni, 105
 Az órában, hogy születik burkostól megenni,
 De urozva az férjektől ezt is kezdik tenni,
 Mert nem leszen a szükségben nekiek mit tenni.

Rejád szállnak mind az átkok örök romlásodra,
Háborgatnak és gyötörnek, Moizses azt mondja, 110
Nem hallgattál istenednek mert ő mondására,
Hova lesznek, kik sietnek az sok hamisságra.

Nem őrizted istenednek szent parancsolatját,
Nem tartottad szent szerzését, semmi akaratját.
Nem rettegted nagy haragját, sem hatalmasságát, 115
Azért nyilván rejád várjad sokféle csapását.

Jelenségek, csudák lesznek minden magzatidban,
Nem szolgáltál az istennek mert jó akaratban,
Hátra hattad istenedet az nagy gazdagságban,
Megtöretél az átokban, isten haragjában. 120

Ha nem őrzöd, meg nem tartod az isten beszédét,
És nem féled dicsőséges rettenetes nevét,
Megmutatja az átoknak minden nehézségét,
Megkeresi az úristen minden tisztességét.«

Im megmondá szent Moizses isten akaratját, 125
Az bűn ellen nagy haragját, rettenetes átkját,
Ám meglátják mikor várják az ítélet napját,
Kik nem nézik az istennek semmi jó tanácsát.

Hol mit gondol, most ez világ isten haragjával,
Nagy átkjával, csapásával, nagy sok ostorával, 130
Nagy aszálylyal, az sáskával és az döghalállal,
Külömb-külömb betegséggel és nyomorúsággal.

Hol mit használ az töröknek kegyetlenségével,
Sok jámbornak romlásával, keserűségével,
Sok szűzeknek, gyermekeknek nagy veszedelmével, 135
Sok árváknak rabságával, nagy rettegésével.

Az istennek haragjától egy cseppet sem félünk,
Szent ígjét társsá vöttük, semmit nem épüllünk,
Predikálják nagy beüséggel, de nám nem kell nekünk,
Szégyenségből bátor éljünk, csak legyen sok pénzünk. 140

Nagy bővséggel ugyan nyilván jargal a hamisság,
 Mindennemű uzsoráság, kalmárság, csalárdság,
 Méltatlanság az föld népén, hamis hatalmasság,
 Egyiptomnak rabságában esik Magyarország!

Magyar nemzet! nagy sok jót tőn teveled az isten, 145
 El-kihoza Szittiából az jó kevér földre
 Felültete asztalfőre, minden tisztességre,
 Pogánságból megfordíta az keresztyén hitre.

De nem tudád megköszönni az isten jóvoltát,
 Nem akarád megesmerni nagy kegyelmes voltát, 150
 Nem fogadád tanítását, semmi jó tanácsát,
 De meglátod rövid időn nyilvánban haragját.

Az zsidókat Egyiptomból kihozá az isten,
 Kik valának Farahónak kegyetlenségében,
 Zsíros földön megszállítá, Kánaán földében, 155
 De nem lőnek az istenhöz engedelmességben.

Nagy haragját az úristen rajtok megjelenté,
 Városokat megtöreté és semmié tevé,
 Nagy szükségben gyermekeket vélek megélteté,
 Ómagokat búdosóban mindörökké ejté. 160

Sodomának, Gomorrának mind lőn siketsége,
 Mikor szent Lóth predikállá, nem lőn tisztessége,
 Az istennek szent ígije nem lőn böcsületben,
 Tüzes eső rejá szálla, szertelen elége.

Sok csudát tőn szent Moizses Egyiptom földében 165
 Predikállá Fáraónak nagy sok bizonsággal,
 Megmutatá sok csapását isten hatalmával,
 De nem hivé: megtöreték az tenger habjában.

Sok csudát tött mindörökké az hatalmas isten,
 Sok országot városokat adott pogán kézben, 170
 Megmutatá, hogy elvesznek, kik élnek nagy bűnben,
 Kik nem tartják szent ígijét semmi böcsületben.

Sok rendbeli predikátort most kildött közinkben,
 Kiáltatja hogy ne éljünk ily fejetlenségben,
 Gyűlötségben, irigységben és nagy kevélségben, 175
 Bujaságban, hamisságban, telhetetlenségben.

Ám Budáról az törekők igen predikálnak,
 Nagy zengéssel mint az sáskák mirejánk kiáltnak.
 Jól látjátok ő nagy torkát dühös döghalálnak,
 Azon kérnek, hogy adjunk helt isten mondásának. 180

Az szegén föld szomjúhozik gyakorta miattunk,
 Érczczé tötte mert az eget az mi gonosz bűnünk,
 Az nagy portól, a mit szólhat, azt mondja műnekünk :
 Ha bűnünkből ki nem térünk, semmit nem ád nekünk.

Mind a szentek az írásban azt hürdetik nekünk, * 185
 Hogy az bűntől eltávozni erőssen siessünk,
 Mert rejánk jó az nagy árvíz, kiben el kell vesznünk,
 De nem hiszszik, napról napra inkább elvakúlunk.

De jaj nekünk, hogy közöttünk nincs fejedelemség,
 Miként vala Ninivében, jó királi felség, 190
 Ez országban meghidegült már minden reménség,
 Rejánk szállott az nagy vakság, minden szemetlenség.

Romlásinknak egyik oka fejedelmek vattok,
 Nagy ohajtván mind ez ország panaszol rejátok,
 Kémilletlen az földnépén csak hatalmaskodtok, 195
 Az istennek tisztességét nem ótalmazzátok.

Ha tanácsban egybegyűltek, azon tanácskoztok,
 Az istennek igazságát miképpen rontsátok,
 Az istennek hív szolgálait hamisnak mondjátok,
 Miként a vak az délszínben ugyan tapogattok. 200

Azt tudjátok, hogy az isten megvénhödt már, nem lát,
 De nem aloszik, rejánk pislag, nuha sok bosszút lát,
 Idgyól látja ez világnak minden álnakságát.
 Majd levágja az fejszével az gonosz termő fát.

Igen törtök templomokat, árkat igen hántok, 205
 Erős bástyát, kőfalakat erőssen rakjátok;
 De féljük: jó az ellenség, kit ingyen sem vártok,
 Az istennek nagy haragja mert száll tirejátok.

Az gígasok elveszének az özön vizében:
 Azonképpen ti elvesztek az sok gyűlötségben, 210
 Bosszontjátok az úristent az kegyetlenségben,
 Kiért estek mindörökké nagy keserűségben.

Megnyomorult közöttetek az anyaszentegyház,
 Majd elpusztul, nem éppülhet lám semmi igazság,
 Tisztességben vala köztünk minap az csalárdság, 215
 De most nem kell az igazság, nem kell az mennyország.

Örök isten ótalmazzad az keresztyénséget,
 Ótalmazzad miközöttünk a te szent ígídet,
 Adj miközzénk igazságos fejedelemséget.
 Vedd el rólunk, örök isten, az kegyetlenséget. 220

Ezerötszáz negyvenhétben mikoron írának,
 Tállyán szerzék ezt énekben siket magyaroknak,
 Kik istennek beszédével semmit nem gondolnak,
 Hogy meglássák miokáért romlásra jutának.

VIII.

PÁL ÉRSEK LEVELÉRE VALÓ FELELET,

kit írt volt az keresztyén predikátoroknak. An : 1548.

Jézus Krisztus örök isten oltalmaz gonosztól,
 Ez világi nagy vakságtól és tudatlanságtól,
 Ótalmazzad híveidet nagy nyomorúságtól.

Nagy dolog volt ez világon lám az tudatlanság,
 Nagy dolog volt isten ellen támadott nagy vakság, 5
 Ebből leszen minden népnek örök nyomoróság.

Az megromlott természetnek ez az ő gyümölcse,
 Hogy istennek igazságát mindenben megfejtse,
 Az vakságnak az álnokság berekesztet kénce.

Ha láthatná bolondságát ez világ, vakságát, 10
 Az ördögnek bölcsességét, erős vigyázását,
 Nem követné isten ellen az ő okosságát.

Az úristen ki mindent lát, ezt igen jól látja,
 Hogy az ördög ez világot szintelen ingatja,
 Különb külömb nagy vakságra, hamisságra hajtja. 15

Levelében erről írja Szent Péter apostol,
 Hogy az ördög utánonk jár ment sívó oroszlán.
 És azon jár, hogy benyeljen az kegyetlen sátán.

Ide tova hegyen völgyön mindenfelé futos,
 Angyalképben bölcsességgel tétova hazudoz, 20
 Míg az Krisztus seregének valami bút nem hoz.

De nem hagyja, megsegejti Krisztus az ő népét,
 Igen szánja ez világnak minden veszedelmét,
 Azért mostan kiáltatja az ő szent ígését.

De lássátok az ördögnek csoda bölcsességét, 25
 Felindítá ez világnak ím minden szentségét,
 Pap urakat, pispököket, pápát ő szentségét.

Ezek mellé hódoltatta az hatalmasokat,
 Királyokat, nagy urakat, az szent asszonyokat,
 Ezek által háborgatja az apostolokat. 30

Az titulust feltetette Várdai Pál érsek,
 Hogy ő volna királyképe, esztergomi érsek,
 Örök espán Esztergomban és római pispék.

Ez titulus megmutatja érsek minden voltát,
 Nagy hatalmát, uraságát és minden papságát, 35
 Hogy nem tudja az Krisztusnak semmi igazságát.

Királykípe soha nem volt szent Péter apostal,
 Espánságot sem viselt az Szent Pál apostal,
 Ebből látjuk, hogy te érsek nem vagy az Krisztussal.

Ezt végezted az zsinatban tudatlanságodban, 40
 Hogy azokat te marasztod mind sentenciában,
 Az kik bíznak teljes hitvel csak az egy Krisztusban.

Vakmerőknek leveledben azokat ítéled,
 Az királnak erejével őket fenyegeted,
 És azt írod, hogy bizonynyal őket megbünteted. 45

Reguláját vakságodnak írva kibocsáttad,
 Minden ember azt kövesse — erősen meghagytad,
 Az ki téged nem követne eretneknek írtad.

Kár, szemérem uram érsek az te vén fejednek,
 Hogy nem látod hamisságát az te levelednek, 50
 Ellene írsz te magadnak és az úristennek.

Az mit írtál rendszerint azt ím előszámlálom,
 Rövideden vén fejednek ím megmagyarázom,
 Mert szégyenlem uram érsek leveledet látnom.

Parancsoltad az papoknak és plébánusoknak, 55
 Hogy a hitnek ő fejétül el ne szakadjanak,
 Az mint pápa elvégezte azban maradj: nak.

Ilyek — úgymond, ti legyetek, az kik papok vagytok,
 Hogy a hitnek pispékétül el ne szakadjatok,
 Kitül minden méltóságot, szentséget vallotok. 60

Az mit — úgymond, az szent székben régen elvégeztetek,
 Apostolok és az szentek az mit megszerzettek,
 Mind azokat megtartsátok és azt hirdessétek.

Az szentírást magyarázni mondod értelemmel,
 Nem a hittül szakadtaknak vélekedésekkel, 65
 Kik az írást magyarázzák nagy eretnekséggel.

Mind ezeket uram érsek jól igazán írtad,
De nem érted, mert Rómából ezt megmagyaráztad,
Mindennemű vakságodat abban megmutattad.

Tanyítani az népeket hagyod az Crédóra, 70
Miatyánkra, az istennek parancsolatjára,
De ezeket te írásod visszamagyarázza.

Keresztelni gyermekeket guggolt vízzel mondd,
Idvösségesb az lehésvel hiszem azt alítod,
Mert mi legyen az keresztség? érsek te nem tudod. 75

Az mit kívánsz keresztségre az csak apró csúfság,
Olajt és sót, nyálat, gyertyát és fehér korosmát,
Megtagadod az Crédónak ezzel minden ágát.

Az fa-olajt három névre keresztelte pápa,
Egyik olaj, másik krisma, harmad infernorum, 80
Egy az búzi, mondd meg érsek, micsoda az haszna?

Az Krisztusnak vacsoráját egy szentségnek vallod,
De bölcsőbbnek az Krisztusnál magadot alítod,
Krisztus vérét az köznéptől mint lopó megtiltod.

Ha Krisztusnak jó sáfára és pispeke volnál, 85
Az Krisztusnak szerzésével te nem kalmárkodnál,
Tiszteletes nagy szentségben bizony nem piszkálnál.

De hallgassza uram érsek én hogy mondok erről,
Mikor mondasz te misécskét, iszol az kelehből
Hogy nem igaz a mit írtál, nyilván látjuk ezből. 90

Nagy sokképen az szentséget tisztelni akarod,
Ám úrnapiján az utczákon tétova hordózkod,
Kalitkába bérekeszted, imádtatni hagyod.

Csak deákul a miséket énekelni mondd,
Sem zsidóul, sem görögül, sem ráczul nem hagyod, 95
Csak deákul az úristent tisztelni akarod.

Jól gondoltad uram érsek, hogy ezt parancsoltad,
 Misécskédnek hamisságát így eltitkolhatod,
 Hogy nem értik minden népek, inkább eladhatod.

Az fa mohot zsákba kötve az vásárra hordjad, 100
 Jó sáfránnak csak deákul igen kiáltassad,
 Grittiének azt nevezzed, az községre hányjad.

Az ki rád szól, bizonyíts meg hogy szent János írja,
 A ki gonoszt cselekedik nem jó az világra,
 Nem akarja, hogy megteessék az ő álnoksága. 105

Mit teszen volt az szentlélek az sokféle nyelvvel,
 Ha Pál érsek csak deákul beszéltet istenvel?
 Ne talámtán az isten nem tud minden nyelvvel.

De ne bánjad uram érsek! — megmondom egy szóval,
 A misécskét az kit mondasz sok kereszthányással, 110
 Annyit használ, mennyit Júdás az végvacsorával.

Leveledben uram érsek, írsz az házasságról,
 Nagy szentségnek te azt mondod régi szent írásból,
 De megtiltod az papokat az szent házasságtul.

Az szent Pálnak írására mit szólsz uram érsek? 115
 Hol azt mondja hogy társ nekül ne legyen az pispek,
 Im nem hagyja hogy az Cautéval hogy járjon az pispek.

Hol azt írod, hogy az papok egyedől legyenek,
 Megútállod jó tanácsát az igaz istennek,
 Mert egyedől nem jó lenni — úgymond, az embernek. 120

Ábrahámnál, Moizsesnél jobb vagy-e te érsek?
 Hogy istenvel beszéllettek, lám volt feleségek,
 Netalámtán ezeket es paráznáknak véled?

Azon kérdlek uram érsek, ha ember-e az pap,
 Ha szentség-e, jámborság-e az igaz házasság? 125
 Ha nem ember, hát az paphoz nem fér az jámborság.

Ezt dícsírjük, hol azt írod az te leveledben,
Valamely pap társot veszen törvéntelenségben,
Elbocsássa, tisztán éljen isteni szentségben.

Ezt hirdessed az papoknál Váraddá és Egré, 130
Kar helyekre hol nem mernek jöni az napfénre,
Siessenek tisztaságra, szentséges életre.

Lám azt írod, hogy nagy szentség az igaz házasság,
Miért nem jó hát az papnak szentséges házasság?
Ha nem érted az mit írtál lássad, hogy csak vakság. 135

Az szenteknek idnepeknek tisztességet töttél,
Az sok régi bolondságról mind megemlékeztél,
Az istennek ígéről ott elfelejtkeztél.

Gyertyát, berkét és gabonát szentelni mondottál,
Vizet, hammat, báránkákat szentelnie hagyta, 140
Az hasznáról igen bánjuk hogy semmit nem írtál.

Az szenteket az gyertyával tisztelni akarod,
Az úristent én azt hiszem hogy vaknak alítod,
Mert a szentek az mit mondnak, azt ingyen sem hallod.

Az holtakért parancsolod, hogy mise mondassék, 145
Semmi szokás vagy jó vagy nem, el ne hagyattassék,
Im megtetszik minden dolgod, hogy csak hitetlenség.

Az misének az neve sincs sohol szent írásban,
De az pápák foldozgatták csak gondolatjokban,
Nagy hasznos volt, mert jól laktak az papok az torban. 150

Mondattatik nem misének, de testamentomnak,
Az Szent Páltól urunk Krisztus végvacsorájának,
Az élőknek szereztetett, nem az halottaknak.

De hol láttál uram érsek valaha oly dolgot,
Hogy valaki az holtaknak tött testamentomot, 155
Az holtakat vendéglettte, ételt, italt adott.

Nagy sokképen csúfolkodol érsek az Krisztusval,
 Az szentséges vacsorával hitnek zálogával,
 De szégyenben higgyed esel minden reguládval.

Ez dologról az Szent Antal ám egy látást láta, 160
 Hogy az disznó az oltáron az kelhet forgatja,
 Az szentséget hát piszkálja és tétova túrja.

Megjelenék ez látásban a szentségnek dolga,
 Gonosz végre, szidalomra hogy az szentség jutna,
 Mint az disznók úgy nem tudnak, hogy mi haszna
 volna. 165

Az misében már megtudták mene csalárdság volt;
 Ez világot az Krisztustól mind elhitette volt,
 Sok tudatlan pap-barátot nyugalomban tart volt.

De nagy jól tőn az úristen ez széles világgal,
 Megjelenté, hogy az pápa él nagy álnokságval, 170
 Kereskedik az misével, mint Júdás Krisztusval.

Azért érsek jól meglássad leveled vakságát,
 Mert megtudták az pápának minden jámborságát,
 Megtagadod az Úrkrisztust ha tartod ő pártját.

Higgyed nyilván, hogy meg nem ment az titulustéged, 175
 Az úr Krisztus az templomból majdan kiűz téged.
 Dicsőséges szent igéjét mert te nem böcsöllöd.

Az szentegyház neve alatt Krisztust kerengeted,
 Mindennemő vakságodat az egyházval mented
 Énazt hiszem, hogy az egyház micsoda? — nem érted. 180

A szentegyház az Krisztusnak választott serege,
 Kinél kedves az istennek szentséges ígéje,
 Kit megcsófolsz mint Heródes mert vagy ellensége.

Jézus Krisztus örök isten ótalmaz gonosztól,
Ez világi nagy vakságtól és tudatlanságtól, 185
Ótalmazad híveidet érsek haragjától.

Irak vala ezerötszáz és az negyvennyolczban,
Mikor érsek Krisztus ellen íra az zsinatban,
Megmarasztá híveivel nagy sententiában.

IX.

PANASZA KRISZTUSNAK

Hogy ellene támadnak ez világiak.

Psal. II. Quare fremuerunt gentes? A jámbor házások nótájára.

Mind ez világnak ím esze veszett,
Az igazságtól eltévelyedett,
Az gonoszságba el-bemerőlött,
Az hitlenségben meggyökerezett.

Im feltámadott az igazságra, 5
Az nagy istennek bosszúságára,
Ő szent fiának káromlására,
Szent ígéjének nagy romlására.

Szent Dávid írta az zsoltár könyvben,
Az ő könyvének másod részében, 10
Mint tanácskoznak az népek egyben,
Az kik nem hisznek az egy istenben.

Nyilván tudjátok, ne csodáljátok,
Ez világ bánja az igazságot,
És ótalmazza az hamisságot, 15
Dávid erről szól meghallgassátok.

Mit agyarkodtok — úgymond — pogánok?
És minden népek gonoszt gondoltok,
Földi királyok mit tanácskoztok?
Az isten ellen feltámadtatok. 20

Hatalmas urak és fejedelmek,
Papok, pispokok és szerzetesek,
Az Krisztus ellen mind öszvegyöltek
És az tanácsban ilyet végeztek.

Rontsuk el — úgymond, minden kötelét,   25
Vessük el rólunk minden erejét,
És ne fogadjuk semmi beszédét,
Semmié tegyük minden törvényét.

Itt az szent Dávid ím megjelenti,
Hogy az hitlen nép Krisztust nem veszi,   30
Semmi beszédét hogy nem becsölli,
De mindenképpen inkább üldözi.

Ez volt Krisztusnak ő szerencséje,
Ez világ őtet hogy nem kedvelte,
Heródes királ soká kergette,   35
Annás, Kaiphás megölettette.

Nagy bátorsága ez e világnak,
Hogy az úr Krisztust mondja csalártnak,
Jámbor szolgáját mind árolóknak,
Kik szent írásból igazat mondnak.   40

Álnok tanácsot de kik végeztek,
Az igazságot kik nem veszitek,
Nagy szégyenségben fejenként estek,
Im az szent Dávid megmondja nektek.

Mennyből istentől megcsúfoltatok,   45
Tanácsotokban megbolondúltok,
Isten haragját ti meglátjátok,
Rettenetes lesz nagy kínvallástok.

Simeon mondja az Krisztust jegynek,
Kit nagy sokképpen igen ellenznek,   50
Kiben az hívek mind megépölnek,
Az hitetlenek mind megtöretnek.

Óh te vak világ, Krisztust nem veszed!
Ő szent ígését ím nem becsölld,
Lám idvösséget hirdet te neked, 55
Kit az szent Dávid ím megmond neked.

Sion hegyének adtam királyól,
Az atya isten szól az Krisztusról,
Az én népemnek erős hadnagyól,
Hogy ellenségtől légyen ótalmól. 60

Sionnak hegye az keresztyénség,
Az kit háborgat nagy sok ellenség,
Lelki és testi nagy hitetlenség,
Kik ellen nekünk Krisztus segítség.

Az atya isten királynak mondja, 65
Mert ez világnak ő lön ótalma,
Ördög országa miatta romla,
Az kárhozatnak ellene álla.

Nagy méltóságát Dávid megmondja,
Istennek fia kezdettől fogva, 70
Miként szent atya őt elbocsátta,
Ez világ ellen azt predikálta.

Minden hatalmat az ő szent atyja,
És ez világot kezében adta,
És örökségül bírnia hagyta, 75
Mennyen és földön úrrá vallotta.

Ily nagy felséget kik nem tisztelnek,
Szent ígésének kik nem engednek,
Nagy vas pőrölyvel öszvetöretnek,
Az isten előtt semmié lésznek. 80

Miként az cserep öszvetöretik,
Azképpen minden megtörettetik,
Az igaz útról ki eltávozik,
Az Krisztus ellen ki törekedik.

- Im jól halljátok isten haragját, 85
 Irgalmasságát, minden hatalmát,
 Az ő szent fiának nagy méltóságát,
 Már fogadjátok Dávid tanácsát.
- Ébröljetek fel úgymond királyok, 90
 Isten törvényét megtanuljátok,
 Urak az földet az kik bírjátok,
 Isten beszédét megfogadjátok.
- Nagy filelemben, ti szolgáljatok, 95
 És szent életben ti vígadjatok,
 Az igazságot oltalmazzatok,
 Az szent egyházat feltápláljátok.
- Ő szent fiában gyönyörködjete, 100
 Nagy szeretetvel benne higjete,
 Szent ígében édeskedjete,
 Az isten népét ti őrizzete.
- Hogyha ekképpen nem cselekedtek,
 Az igaz útról eltévedtek,
 Isten haragját felgerjesztetek,
 Megemésztettek és mind elvesztek.
- Bódogok líszték ha szót fogadtok, 105
 Hogy ha Krisztusban ti megújultok,
 Minden gonosztól megszabadóltok,
 Hogy ha Krisztusban igazán bíztok.
- Ez kiket mondék, szent Dávid mondá,
 Szent lélek által mindennek mondá, 110
 Hogy az istennek fiát imádja,
 Az hitlenséget minden elhagyja.
- Nagy hitlenségben mind azok élnek,
 Az kik Rómából pápától figgnék,
 Mind bálvány-istent ezek tisztelnek, 115
 Kik az Krisztusban meg nem épölnek.

Pápa hatalma az míg regnála,
 Ördög országa megkazdogóla,
 Ez szíles világ vakságba juta,
 Krisztus Jézustól mert elszakada. 120

Az bibliának nem vala híre,
 Az breviárnak nagy sok könyere,
 Mind az papokat ez eléltette,
 Az Krisztus Jézust egy sem hirdette.

De Luther Márton kárt tön pápának, 125
 Hogy megjelenté vítkét Rómának,
 És elhirdeté mind ez világnak,
 Immár nincs haszna az sok bolcsóknak.

Az aran kaput mikor megnyitá,
 Mind ez világot hozzája hajtá, 130
 Kintől és bűntől mind megoldozta,
 Sok ország kéncsét ő betakarta.

Már mint Heródes megháborodék,
 Mikor Betlemben Krisztus születék,
 Minden szerzése megtántorodék, 135
 Mert álnoksága mind kijelenék.

Minden szerzését isten megrontja,
 Ő szent felsége mert nem plántálta,
 Mind gyökerestől el-kiszaggatja,
 Mert uronk Jézus régen megmondta. 140

Ez azért oka az nagy romlásnak,
 El-bejövése az pogánságnak,
 Nagy pusztolása az klastromoknak,
 Víget vet isten az sok bálvánna.

De vegyük elő az szent bibliát, 145
 Reánk ne várjuk isten ostorát,
 Abban meglátjuk szent akaratját,
 Irgalmasságát, minden haragját.

Te magyar nemzet ha fel nem ébrölsz,
 Az Úr Jézusban ha meg nem épölsz, 150
 Szent ígéjével ha meg nem szépölsz,
 Maradásodnak higgyed nem örölsz.

Várad! nagy kárt téssz mind ez országnak,
 Hogy véget nem vetsz az sok vakságnak,
 Csak zabot pallaszsz az nagy ércz lónak, 155
 Hiszem az istent alítod vaknak.

Olly igen féltém, az török császár
 Meg ne jargalná szent László lovát,
 Fogva ne vinné sok kövér papját,
 Az kik kerengik szíp koporsóját. 160

Mit pironkodtok váradi papok,
 Az kövérségtől fénlik nyakatok,
 Nem kell istennek ti szolosmátok,
 Misemondástok és kiáltástok.

Szent László fejét ti imádjátok, 165
 Szépen ezüstbe befoglaltátok,
 Olaj az teste! mind azt mondjátok,
 Evvel a nép közt ti komplárkodtok.

Az Krisztus teste olajjá nem vált,
 Idvösségönkre, ki nekünk használt, 170
 De az keresztfán ugyan megszáradt,
 Ezvel fizette mi bűnünk árát.

Nyilván látjátok isten haragját,
 Mind ez világon boszszuállását
 Mert nem tiszteljük az isten fiát, 175
 Ő szent fiának vére hullását.

A szerzetesek kik ezt nem tudják,
 Az Luther Mártont csak szidalmazták,
 Az jámborokat csak háborgatják,
 Nagy vakságokat mert ők nem látják. 180

Az Jeruzsálem példátok volna,
 Tudós papokval kirakva vala,
 Isten törvénye kezekben vala,
 De az Krisztusért ám mind elromla.

Azért nagy urak ám meglátjátok, 185
 A siketségvel ti mit használtok,
 Az isten mit mond nem fogadjátok,
 Az szent Dávidtól ha nem tanóltok.

Keresztyén névet sokan viseltek,
 De ez világnak csak hízelkedtek, 190
 Az kazdagságért mindent míveltek,
 Isten beszédét nem tisztelitek.

De meglátjátok miképpen jártok,
 Itélet napján mely kárt vallotok,
 Az hívatalban kik el nem jártok, 195
 Az jámborokat háborgatjátok.

Az kiket mondék senki ne bánja,
 De minden ember magát meglássa,
 Álnok tanácsát minden elhagyja,
 Az ki az Krisztust urának vallja. 200

Tállyán ez kele új esztendőben,
 Ezerötszázban negyvenkilenczben,
 Hogy felébrüljen minden istenben,
 Senki ne éljen már tévelgésben.

X.

EMBERI SZERZÉSRŐL.

Szükség keresztyénnek mindenkor vigyázni,
 Minden ellenségtől magát ótalmazni,
 Ki akar lelkében meg nem csalatkozni.

Krisztus urunk mindent int az vigyázásra,
Szent Péteé apostol az jó józanságra,
Mert az ördög vígyáz az mi romlásokra. 5

Sok csalárdság esék köztönk keresztyének,
Arra, hogy fejenként voltonk esztelenek,
Írást nem követtönk, hittönk mindeneknek.

Egy ellenség köztönk igen nagy romlást tött,
Kit az keresztyénség csak eszébe sem vött,
Mert nagy szépnek tetszett, azért elhíttetött. 10

Ez nagy ellenséget nagy sokan szeretik,
Nem tom minek híjják, kötélvel övedzik,
Asszó fába oltott, de két kézzel eszik. 15

Hosszó, ránczos ruhát és czafrangot visel,
És mind télbe-nyárba szőr koszorút visel,
Alázatosan jár, de rakva míregvel.

Barlangban lakozik, bömböl éjjel-napal,
Gyakran fejét hajtja, azval sokat megcsal,
Csodára kik futnak, megjőnek nagy kárral. 20

Barlangból ha kijő, alánézve kullag,
Álnokságot gondol, de kétfelé hallgat,
Ahova beférhet, ott bizon nagy kárt hagy.

Édes, szép beszédő, hogy angyalnak vélnéd,
De végre ment megcsal! ha eszedbe vennéd,
Bizon te vigyáznál, magad megőriznéd. 25

Távol ha tekénted olyan mint egy méhkas,
Ha hozzá közel mégy, olyan mint egy agg sas,
Vaj! puhán övedzett ragadozó farkas. 30

Nem veszed eszedbe kis gyermek erkölcsét?
Mely igen fél túle látván ellenségét,
Ottan fut anyjához, hogy megmentse fejét.

Gyermekteket ezzel lám ijesztgettétek,
 Mert ellenségték volt, de nem értettétek, 35
 Lelkünkben, marhánkban mert igen nagy kárt tett

Ezt ha te nem hinnéd ím megbizonyítom ;
 Krisztust nem ismerik, ezt én nyilván mondom,
 Rosz kápában bízik, azba eb hazudjon.

Holt testre felvonszák rosszszas бүдös kápát, 40
 Ezzel idvösséget az holtnak hazudnak,
 Lássad álnokságát ez szent jámboroknak.

Tömlőben viselnek ezek idvösséget,
 Ezzel elhitetik az keresztyénséget,
 Hamis miséjével hogy kedvessé tehet. 45

Az keresztyénséget valljuk az Krisztustul,
 Idvösségünk nincsen azért rosz kápátul,
 Kérlek szűnjetek meg ez sok bolondságtul.

Ím tanács teneked megnyomorult község,
 Hogy megcsalott téged ez sok szerzetesség, 50
 Ki néked volt kedves, az volt nagy ellenség.

Ez világnak szenti ím most felindúltak,
 Az tudatlanságban mert mind megvakultak,
 Szégyent nem esmernek, Krisztusra támadtak.

Visitátorokat vizsgálni bocsátnak, 55
 De kő-templomokat csak meglátogatnak,
 Verébszart hol látnak, azban megbotolnak.

Tevéket elnyelnek, szűnyogot megszűrnek,
 Keresztyén egyházzól gondot nem viselnek,
 Lelket nem építnek, csak pilésre néznek. 60

Az tudatlanságról senkit meg nem feddnek,
 Az sok részegségről meg sem emlékeznek,
 Az paráznaságért senkit meg sem vernek.

Ítéld úristen, ha ez nem nagy vakság,
Tiltván ő közöttük az jó szent házasság
És kedves közöttük szertelen bujaság. 65

Igaz házasságot azért nem szeretnek,
Hogy keserűséget el nem szenvedhetnek,
Könnyebben élhetnek, új edént szeretnek.

Látod keresztyénség világ álnokságát,
Nagy tudatlanságát, bűnben nagy vakságát,
Ne kövessed azért az ő hamisságát. 70

Miként az konkolnak feje az virága,
Belől, ha megrontod, fekete az magva :
Az szerzeteseknek ilyen jámborsága. 75

Kérlek keresztyének kövessük az Krisztust,
Kit az atya isten minekünk ajánlott
És kinek kedvéért fiakká választott.

Ne higyjünk hazugnak, ki igazat nem mond,
Hallgassuk az Krisztust, mi mesterünk mit mond, 80
Ott meg sem csalatonk, mert mind igazat mond.

Ez éneket költé egy barátból lőtt pap,
Bánta bolondságát, elrúgta csuklyáját,
Hitire fogadta : soha többet nem csal.

SZEREMLYÉNI MIHÁLY.

1544.

TORDAI NÉVTELEN.

1544.

ÉS

T H O R D A I   B E N E D E K.

CHAMBERLAIN

1877

1877

EGYIPTOMBÉLI KIJÖVÉSÉRŐL ÍZRAELNEK.

(Mózes II. k.)

(Szeremlyéni Mihálytól.)

Laknak vala régente Egyiptomban,
Zsidó népek oly nagy bátorságban,
Vélek vala Isten hatalmasságban,
És kihozá őket nagy kazdagságban.

Az fő népek egy tanácsot tartának, 5
Az királyhoz fejenkint indulának,
Király előtt az zsidókra állának,
Hogy az zsidók igen szaporodnának.

Végezé ezt király az nagy urakkal,
Hogy sok munkát tétetne az zsidókkal, 10
Meszet, téglát kevertet az ifjakkal,
Mebúsítá nagy sok ostor adókkal.

De királytul lón ily nagy kegyetlenség,
Kit kedvele Egyiptomban az község,
Hogy az zsidó nép ne szaporodhassék, 15
Minden fiú magzat vízbe vettessék.

Az szolgálat közöttök elkezdeték,
Semmiben az vénség nem tisztelteték,
Palléroktul gyakran megveretteték,
És ravással igen kesergetteték. 20

Sírván kiáltának az úristenhöz,
 Hogy tekintene az zsidó népekhez :
 Bizodalmunk az te ígéretedhez,
 És Ábrahám atyánknak beszédéhez ! 25

Jákób patriarcha mikor meghalna,
 Tizenkét fiainak profétála:
 Négyszáz harmincz esztendő mikor volna,
 Izráelnek népe ottan indulna.

Oly igen ők számlálják az esztendőt,
 Mert nagy szívek szerint várják az időt, 30
 Félik Farahót, mint erős menydörgőt,
 De reménlik végre megfizetendőt.

Nagy böles támada király udvarában,
 Kinek mássa nem vala Egyiptomban,
 Túdós vala az égnek forgásában, 35
 Ezt jelenté egy jövendőmondásban.

Sidó néptül egy kis gyermek születik,
 Hogy ki miatt az király megöletik,
 Minden kazdagságától megfosztatik,
 Országában nagy pusztaság adatik. 40

Az gyermek csak ottan hamar születék,
 Lévi nemzetségéből adattaték,
 Három egész holnapig titkoltaték,
 Egy szatyorban az vízre kivetteték.

Lőn jó kedve az király leányának, 45
 Az leányok mind utánna valának,
 Az víz mellé mikoron ők jutának,
 Egy kis gyermek sírást ők meghallának.

V esztegségben lőn az király leánya,
 Ám utánna egy szolgáló leánya, 50
 Ez is vala az gyermeknek rokona,
 Kezde király leányának szólnia :

Asszonyom az zsidók ezt elvetették!

Igen hamar gyermek előhozaték
Leányoknak ezen öröm adaték, 55
Az gyermeket Moizesnek nevezék.

Tisztes gyermeknek Moizes láttaték,
Az szolgáló leány hamar küldeték,
És egy dajka nékie keresteték,
Titkon édes anyja néki hivaték. 60

Oly erőssen szerződik ott az asszony,
Mert nem hiszi, hogy fiához juthasson,
Bátorsága vagyon az biztatáson,
Örül vala az gyermek-ajánláson.

Rövid időn gyermek felnevekedék, 65
Király leányának ottan adaték,
Az leánytól fiúvá fogadtaték,
És királytól igen megkedvelteté.

Egyszer Moizes zsidókat tekinté,
Hát egy pogán egy zsidót vér, megérté; 70
Igen hamar az zsidóról leveté,
Am megölé, az testet elrekkenté.

Moizes másod nap ott kinéz vala,
Két zsidó közt háborúság indúla,
Hamar Moizes közikbe ment vala, 75
És mindazkettőt megfeddette vala.

Lőn Moizes királynak haragjában,
Megijede az sok rá kiáltásban,
Mert részes szolgájának halálában,
Megmarada az Jetrónak házában. 80

Az Jetró papnak ő nagy hütet ada,
Minden dolgáról bizonságot monda,
Az pap néki igen sokat fogada,
Sok marhával leányát néki adá,

Végezé ezt Moizes az ipával, 85
 Hogy mezőre járna ő johaival,
 Láta egy csipkebokrot nagy tűzlánggal,
 Megrettene az nagy csuda-látással.

De hogy látá csipkének maradását,
 Az istennek az tűzből kiszólását, 90
 Tulajdon nyelvének magyarázását,
 Nem kémellé ő sarja levonását.

Azt mondá isten ott a Moizesnek,
 Megtekintém nyavalyáját népemnek,
 Az ártatlanoknak veszedelmeket, 95
 Légy hadnagyjok zsidóknak, szegényeknek.

De hogy kezde búcsúznia ipától,
 Beküldeték Egyiptomba istentül,
 Vigassága lőn nékie istentül,
 Nem fél vala az Farahó királytól. 100

Vövé mellé Moizes atyjafiát,
 Nagy csudákkal bizonyítá mondását,
 Ha nem akarja istennek haragját,
 Ne tiltsa meg zsidóknak áldozatját.

Csak hamar Farahó megkeményedék, 105
 Egy vessző Áron paptól levetteté,
 Először mérges kígyóvá változék,
 Kin Farahó ingyen sem csudálkozék.

És az vizek mind vérré változának,
 Nagy sok békák az földből kimászának, 110
 Büdös csimazok az parton valának,
 Nagy sok legyek az égből leszállának.

Megmutatá isten hatalmasságát,
 Mindennemű állatoknak halálát,
 Kelíseknek és hasoknak fájását, 115
 Kivel veszté Egyiptomnak országát.

Egy vitéz fia vala Farahónak,
Ki vala reménsége Egyiptomnak,
Király nem enged isten mondásának,
Fia lón oka isten haragjának. 120

Törtínék éjjélkor nagy bántások,
Minden háznál valának nagy siralmok,
Koporsóknak mindenütt csinálások,
És királyra vagyon nagy kiáltások.

Pusztítást tón az sáskának soksága, 125
Sötétségnek mondhatatlan nagysága,
Ki vala királynak nagy bosszúsága,
Izrael népének nagy vígassága.

Az király ezen igen megijede,
Kit a község néki el nem szenvedde, 130
Igen hamar Moizesért elkülde,
És az isten beszédének engede.

Sietnek az zsidók felkészülnie,
És az húsvéti báránt megennie,
Minden ezüst marhákat felkérnie, 135
Palástokba kezdék lisztet kötnie.

Tanácsa ez lón Farahó királynak,
Egyiptomban akkoron kik valának,
Zsidók után fejenkint indulának,
Mert sok népet zsidók megpusztítának. 140

Oly igen megijede az zsidóság,
Mert utánna vagyon a nagy sokaság,
Közöttek támada nagy háborúság,
Moizes lón isten után bátorság.

Renden az seregek mikor valának, 145
Fegyveresek havas felől állának,
Az huszárok szárnyúl bocsáttatának,
És egyszersmind az zsidókra omlának.

Ezen zsidók ám megháborodának,
 Moizesre fel szóval kiáltának; 150
 Noha hatszázezeren ők valának,
 Mind az Moizes szavához állának.

Moizes vesszővel vizet megsujtá,
 Isten tenger vizét kettő választá,
 Az nagy sűrő ködöt rájok bocsátá, 155
 És zsidókat Farahó nem láthatá.

Igen hamar zsidók elköltézének,
 Az ködök is az égre felmenének,
 Fegyveresek utánok sietének,
 Mind fejenkint a tengerbe veszének. 160

Nagy dicséretet istennek tevének,
 Örülnek Farahó veszedelmének,
 Tenger partján az testek megtetszének,
 Nagy sok fegyvert testekről leszedének.

Három napig kietlenbe járanak, 165
 Sohól vizet ők nem találhatának,
 Moizesre fejenként zúgódnak,
 Hogy mindnyájan szomjúval meghalnának.

Innét Elim mezőjére szállának,
 Hetven öreg pálmafákat látának, 170
 Tizenkét kútfejek ám ott valának,
 Kútak mellett három tábort járanak.

Más helyre ők onnat kívánczónak,
 Synának pusztájára ha jutának,
 Röttenetes helyen tábort járanak, 175
 Azt alíták, hogy mind élvel halnának.

Nagy kiáltást Moizesre tevének,
 Egyiptomról ha megemlékeznének,
 Moizes Áronnal megijedének,
 Fohászkodást az istennek tevének. 180

Istentül az mennyből szózat adaték,
 Az nép ezen igen megörültetek,
 Moizesnek nagy bátorság adaték,
 Áron papnak szava meghallgattaték.

Sidók ma meglátjátok istenteket, 185
 Nem nézi nagy engedetlenségeteket,
 Ha megillenétek ti ünnepeket,
 Nem hagyva éhvel hálnia titeket.

Ezen zsidó népek megörülének,
 Estve felé táborból kimenének, 190
 Nagy sok fürjek tenger felől jövének,
 Reggel mannát tábor körül szedének.

Tisztességet az istennek tevének,
 Negyven esztendeig így élének,
 Az lábok is meg nem repedezének, 195
 Önnön magok meg nem betegedének.

Csak hamar isten ellen zúgódának,
 Hóreb hegynek pusztáján hogy valának,
 Moizesre akkor feltámadának,
 Hogy szomjával mindnyájan meghalnának. 200

Az kösziklát Moizes ha megsújtá,
 Lehetetlen dolognak azt kiáltá,
 Az kösziklát Isten kettő hasasztá,
 Nagy bővséggel az víz magát mutatá.

Nagy panaszlást tőn Moizes istennek; 205
 Nem lölheti kedvét az zsidó népnek,
 Majd mindnyájan Áronval megköveznek,
 Ha túled úristen meg nem röttennek.

Tevék hírré ezt ím az Jetró papnak,
 Hogy fia hadnagya egész tábornak, 210
 Vigassága lőn Sephora asszonynak,
 Moizesnek két szép vitéz fiának.

Innét Moizes népét elindítá,
 Az Sinai hegyet mikor meglátá,
 Táborokat az hegy alá jártata, 215
 Moizest az isten hozzá szólítá.

Csattagások az égből hallatának,
 Nagy sebes lángok égből támadának,
 Az hegy mellől ottan elállatának,
 Hogy szörnyű halállal meg ne halnának. 220

Ime az zsidó nép kétségben esék,
 Hogy Moizes istennél igen késék,
 Népek között ilyen kiáltás esék,
 Hogy ő nekik isten képe öntössék.

Sok aranyas szépséget felszedének, 225
 Egy nagy tüzet tábor kívül tevének,
 Borjú-képet Áron pappal öntének,
 Kit isten gyaránt zsidók tisztelének.

Megtekinté isten a zsidó népet,
 Hogy ily hamar hátravetették ötet, 230
 Elvégezé az ő veszedelmeket,
 Moizes tőn értek könyörgéseket.

Istentül Moizes aláküldeték,
 Az borjú-kép mind foltra töretteték,
 Darabonkint az vízbe hányattaték, 235
 Moizes táblája mind eltöreték.

Kárt Izrael népei ott vallának,
 Kik részesek ez dologban valának,
 Huszonhárom ezeren elhullának,
 Mert ezek bálvány-istent imádának. 240

Haragját istennek a nép jól érti,
 Ha az Moizes nem könyörgetheti,
 Mert azon istennek vagyon nagy hiti,
 Kietlenben őket mind megöleti.

Az Moizes Sina hegyre hivaték, 245
 Másodszor az törvény néki adaték;
 Fényességgel ismét alá hozaték,
 Izrael népének kimondattaték.

Ezenben három tábor felindúla, 250
 Khóre, Dátán, Abiron kit bír vala,
 Áron papra nagy hirtelen indúla,
 Kiért más nap Moizes sokat szóla.

Lőn hirtelen haragja az istennek,
 Mind az három táborban kik levének,
 Egyszersmind az föld alá silledének, 255
 Nagy sívással pokolba vitetének.

De harmadfél százán kik maradának,
 Népek között fejedelmek valának,
 Hirtelen ők mind egy félen állának,
 Nagy hirtelen tűz miatt meghalának. 260

Ezen zsidók ám megháborodának,
 Moizesre felszóval kiáltának,
 Ők mindnyájan fegyvert ragadozának,
 Moizes Áronnal elfutamának.

Szertelenől utánok sietének 265
 Az sátorba előttek sietének,
 Moizes Áronnal földre esének
 Zsidók az istentől megijedének.

Ezenbe hatszázhuszonnégy ezeren,
 Mind egyszer elveszének azon helyen, 270
 Felkele, áll Mojzes az zöndölésen,
 Könyörge, hogy az nép mind el ne vesszen.

Rövid idő adaték Áron papnak,
 Mert nem hűn ő az isten mondásának,
 Az Hór hegyére mikor feljutának. 275
 Ruhái Áronnak levonatának.

Eleázár helyébe választaték,
 Ruhájába ottan felöltözteték,
 Istentül Áron pap ott megöleték
 Harmincz napig az néptül sirattaték. 280

Megölék Arad királt országában,
 Mert bízik vala hatalmasságában,
 Az tüzes kígyónak mardosásában,
 Nagy sok kár lón akkor a zsidóságban.

Lón Izrael népének sok járása, 285
 Kietlenben való nagy búdosása,
 Bálám prófétának tanács-adása,
 Vala zsidó népnek erős romlása.

Egyszer az Madianiták veszének,
 Mert a zsidók reájok készülének, 290
 Egy hadnagyot közöttük megölének,
 Tizenkétezeren rájuk menének.

Nagy nyereséggel a zsidók járanak,
 Öt királyok az hadban kik valának, 295
 Bálám profétával leváogatának,
 Harminczkétezer szűzeket rablának.

Fejenkint az zsidók elindulának,
 Az Jordán vize mellé ha jutának,
 Jerikhónak felette megszállanak,
 Két kimeket várasba bocsátának. 300

Ezenbe Moizes bánatba esék
 És a Nébó hegyire felhívaték,
 Igíretnek földé tüle láttaték,
 De istentől néki nem adattaték.

Csak Moizes lón az nemes próféta, 305
 Isten után ki nagy csudát mutata,
 Kit az nép harmincz napiglan sirata,
 Mert ahhoz hasonlatost nem láthata.

Isten Józsuet hozzája szólítá,
 Moizes helyében ottan választá, 310
 Hatalmasságát néki megmutatá,
 Hadnagyul az zsidók előtt választá.

Tizenkét szállások lón az zsidóknak,
 Míg az Sinai hegy alá jutának,
 Azután harmincz helyen megszállának. 315
 Az ígíret földére megjutának.

Ez éneket Kanizsának várában
 Szeremlyéni Mihál pap bánatjában,
 Az zsidókról minap szerzé énekben.
 Tizenötszáz-negyvennégy esztendőben.

DE FIDUTIA IN DEUM.

Magasztallak én istenem, nótájára.

(Tordai névtelentől.)

Uram isten magasságban,
 Ki lakozol mennyországban,
 Tekints reánk nyavalyánkban,
 Mert vétkeztünk dolgainkban.

Tudom anyám nagy vétekben 5
 Fogott engem ő méhében,
 Ki szüntelen forgott bűnben,
 Ördög miatt nagy inségben.

Jaj énnekem nyavalyásnak
 Ez világon elhagyattnak, 10
 Vétkek miá elfáradtnak
 És istentül megútáltnak.

Nem mondhatom büntelennek,
 Magam látom erőtlennek,
 Isten ellen nagy vétettnek, 15
 Örök kéntől megepedtnek.

Azt jól látom megútaltam
Isten felől mit vallottam,
Én testemet úgy bírattam,
Hogy még másnak sem mondhattam. 20

Méltó vagyok kárhozatra,
Mert az istent nagy haragra
Indítottam bátran arra,
Nem gondoltam semmi jóra.

Dögleletes volt életem, 25
Isten ellen mit míveltem,
Mert én neki nem engedtem,
Fertelmesül cselekedtem.

Ezt ím értem dolgaimról,
Kétség semmi nagy kénomról, 30
Örök tűznek fájdalmítul,
Retteg lelkem súlyságátul.

Semmi kétség, meg kell halnom,
Életemtől meg kell válnom,
Föld gyomrába kell szállanom. 35
Ott kell nékem megrothadnom.

Csontom széllel elhányatnak,
Testem rólok szakadoznak,
Ízről ízre mardostatnak,
Férgek miatt rágattatnak, 40

Ezt magamról így értettem,
Életemet megérzettem,
Istenemet sem böcsültem,
Sőt még nevét sem tiszteltem.

Nagy kár nyitja füleimet, 45
Ha nem nézem istenemet,
Ki nem nézi bűneimet,
De csak várja megtértemet.

Dicsíretet kell mondanom,
Kitül magam sem óhatom ; 50
Istenemhez kell folyamnom,
Krisztus által néki szólnom.

Egy szép szüztül jelenteték,
Ki atyjátul bocsáttaték,
Szent lélektül fogantaték, 55
Végre értünk születteték.

Reá vívé bűneimet,
Szent vállára vétkeimet,
Könnyebbíté én terhemet,
Örök kéntul én lelkemet. 60

Ez egy Krisztust én megfogtam,
Igaz hittel támaszkodtam,
Csak ő hozzá ragaszkodtam
És ő benne megújultam.

Mert érettem kinzattaték, 65
Szent orczája pögdösteték,
Keresztfára függeszteték,
Végre értem megöleték.

Nem mondhatom mit kellene,
Értem többet mit mívelne, 70
Kin én lelkem örvendezne,
Avagy kedig kedvesb lenne.

Nyugszik lelkem én testemben,
Krisztus felől igaz hitben,
Szent atyjánál reménségem, 75
Idvösségem nincs kétségben.

Ez szép Jézus mosogatja,
Szent vérével béborítja,
Undok bűnöm rólam rontja,
Szent atyjának bemutatja. 80

Kiről néki hálát adok,
Itt ez testben míg maradok,
Dícsíretet néki mondok,
Éjjel nappal míg szólhatok.

Az ki ír álmélkodván, 85
Ő életét hányván vetvén,
És ő testét megtekintvén,
Ő társátul messze levén.

Ezer ötszáz negyvennégyben 90
Hideg ősznek kezdetiben,
Szent Ferencznek innepében,
Tordán szerzék ezt versekben.

XXX. PSALMUS.

In te domine speravi, non confundar in aeternum.

Az »Iuste Iudex« nótájára.

(Thordai Benedektől.)

Benned biztam uram isten, soha ne gyaláztassam,
Az te szent igazságodért kérlek szabadíttassam;
Éjjel nappal én könyörgök, halld meg én kérésemet!

Nincs énnekem segedelmem, uram te légy ótalmam,
Bátorságom vagy énnékem és örök bizodalmam; 5
Hajts én hozzám füleidet, siess tarts meg engemet.

Erősségre ördög ellen vagy te nagy keménységem,
Szent nevedért ments meg engem, mert nincs nekem érdemem;
Éjjel nappal én könyörgök stb.

De sietnek ellenségim titkon törbe ejteni, 10
Uram te vagy reménségem, nekik ne hagyj elveszteni;
Hajts én hozzám füleidet stb.

Ím ajánlom kezeidbe én szomorú lelkemet,
Igazmondó örök isten ótalmazs meg engemet;
Éjjel nappal én könyörgök stb. 15

Csak hívságot követőknek rontójok vagy úristen,
Benned erősen hívőknek irgalmas vagy szüntelen;
Hajts én hozzám füleidet stb.

Te jóvöltodért örvendek, mert látod szegénységem,
Mindennemő szükségemben vagy te nagy reménségem; 20
Éjjel nappal én könyörgök stb.

Uram! hozzád én kiáltok, légy irgalmas énnekem,
Keserűség hatott engem, áll nagy búban én lelkem;
Hajts én hozzám füleidet stb.

Siess hozzám, mert elfogytak életemnek napjai, 25
Bánat miatt elsenyvedtek tetemimnek erei;
Éjjel nappal én könyörgök stb.

Tartnak engem szidalomnak, minden én ellenségim,
Futnak tőlem jó barátim, utálnak nemzetségim;
Hajts én hozzám füleidet stb. 30

Holtról mint nem emlékeznek, rólam így feledkeznek,
Mint megveszett hitvány edént, engem el-kivetettek;
Éjjel nappal én könyörgök stb.

Oh mely sokan kik gyűlölnék, környül vöttek engemet,
Szidalmazván azt végezték, hogy elvegyék lelkemet; 35
Hajts én hozzám füleidet stb.

Rajtam minden keserűség, te vagy nekem segítség,
Benned bíztam, mert énnekem vagy kegyelmes istenség;
Éjjel nappal én könyörgök stb.

Dihösködvén ellenségim háborgatnak szertelen, 40
Uram minden szükségemben te légy velem szüntelen;
Hajts én hozzám füleidet stb.

Értsem immár hozzám való kedves akaratodat,
 Benned bíztam, mutasd immár nagy irgalmasságodat,
 Éjjel nappal én könyörgök stb. 45

Ne hagyj engem szidalomban, benned bíztam úristen!
 Az kik téged nem követnek, veszszenek el hirtelen;
 Hajts én hozzám füleidet stb.

Sokan szólnak hamisságot, kik mind megnémuljanak,
 Az igazra kik támadtak, hamar elrontassanak;
 Éjjel nappal én könyörgök stb. 50

Isten mely nagy dicsőséget tartasz szeretőidnek,
 Hol örökké gyönyörködnek és veled örvendeznek;
 Hajts én hozzám füleidet stb.

Soha nekik már nem leszen szükségek, szegénységek, 55
 Tartod őket titkos házban, hol nincs semmi félelmek,
 Éjjel nappal én könyörgök stb.

Vallást tészek hálát adván néked kegyes istenem,
 Mindennemő szükségemben jelen voltál énnekem;
 Hajts én hozzám füleidet stb. 60

Estem vala nagy kétségbe, hogy elhagytál engemet,
 De mennyiszer én könyörgék, meghallád kérésemet;
 Éjjel nappal én könyörgök stb.

Rajtok úrnak nagy haragja, kik élnek kevélységben,
 Az kik kedig ötet félik, lesznek jó reménségben;
 Hajts én hozzám füleidet stb. 65

Tü mindnyájan, kik csak tudtok egy istenben bíznia,
 Bátorságban szíveteket higyjétek nyugodnia;
 Éjjel nappal én könyörgök stb.

Így könyörge az szent Dávid nagy erős szükségében, 70
 Mikor ötet háborgatnák isteni félelmében;
 Tudnunk adta énekének harminczadik részében.

BIAI GÁSPÁR.

1544.

B A R A N Y A I P Á L.

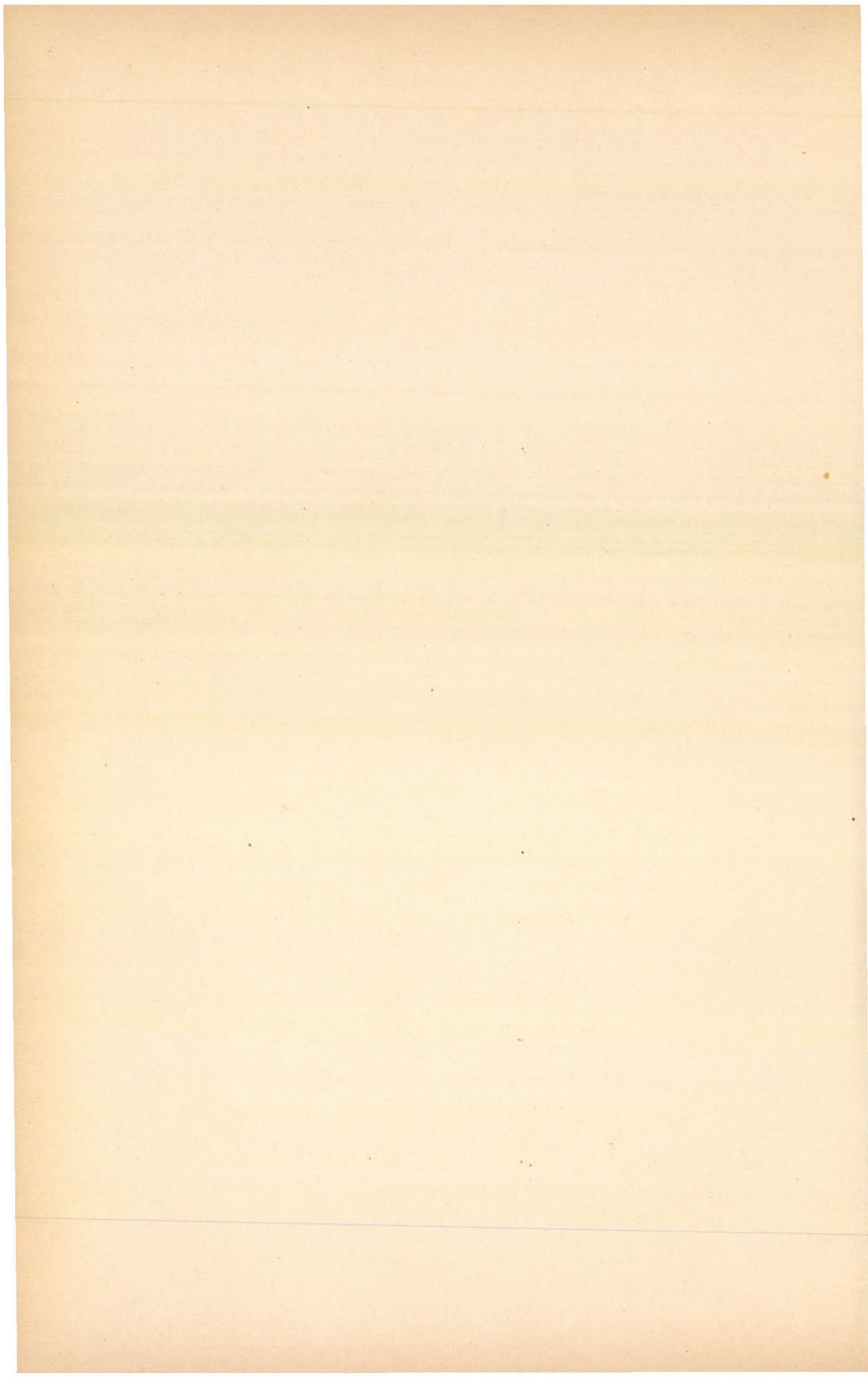
1545. előtt.

ÉS

VALKAI KELEMEN.

1545.

DÁVID KIRÁLYRÓL ÉS BETHZABEA VRIÁS- NAK FELESÉGÉRŐL VALÓ HISTÓRIA.

2. Reg. II.

Krónikákat régiekről kell mast olvasnunk,
És miképen hadakoztak, meg kell tanulnunk,
Régieknek írásokról bizont kell mondanunk.

Az üdőben Dávid király uralkodik vala,
Mert az isten birodalmában megtartja vala, 5
Szerencséjét mind naponként neveli vala.

Sőt egykoron Dávid király esék nagy bűnben.
Lakik vala az üdőben Jéruzsálemben
Egy szép személ, ki lőn néki nagy szerelmében.

Palotájában Dávid király mikoron vala, 10
Jó kedvében ő házánál tétova járna,
Egy ablakon az várasra tekintett vala.

Az ablakon egy szép személt meglátott vala,
Jéruzsálemben akkor mindennek hogy ki szebb vala,
Az Úriás felesége Betsabé vala. 15

Régtől fogva ő házánál mosódik vala,
Dávid király Betsabéra igen néz vala,
Az személnék szerelmére görjededz vala.

Bátorsággal Dávid király hozzája hívatá;
 Az Betsabét ott ő noha nem soká tartá,
 Ő házához üdő múltán hamar bocsátá: 20

Ime az Dávid királytól terehébe esék.
 Isten ellen Dávid király akkor vétkezék,
 Kiért végre háza népe ám megfosztaték.

Az Betsabé az királyhoz emberét küldé, 25
 És az által Dávid királyt igen megfeddé,
 Jámborságában Dávid király őt megförtözteté.

Igen kezde az királyra ő nehezelni,
 Nem lehetne az ő bűnét elemésztetni,
 Hogy ki miatt meg kellene már szégyenülni. 30

Nem kellene paráznául néki meghalni,
 Sem kell vala törvényben őt megrontani,
 Az királynak ily éktelen megförtöztetni.

Az Dávid királynak Joáb vala akkor hadnagya;
 Rába nevê várost király igen vítatja, 35
 Levelében az Joábnak király ezt hagyá.

Sietséggel az Úriás hogy haza jőne,
 Hada felől jó szerencsét tőle kérdene,
 Dávid király hallanája és örvendene.

Felkészüle az Úrias, királyhoz jöve, 40
 Semminemű vígasságot nem érze szűve,
 Tetszik vala mintha könyvvel lábbanna szeme.

Érté király Úriásnak hazajövését,
 És megtudá ő házához ő nem menését,
 Meggondolá király előtt maga mentését. 45

Készíttete Dávid király gazdag ebédet,
 Jó idején elhozata minden jó étket,
 Az Úriást felhívatá mint jó vendégét.

Igen kezdé az Űriást ő vendégleni,
Étkeivel szűve szerént igen kínálni, 50
Ő királi asztalánál vígan tartani.

Tőle kezdé az had felől megtudakozni ;
Az Űriás jó szerencsét néki mondani,
Kezdé király úgymint azért ajándékozni.

Igen fennyen ezt ő néki király meghagyá, 55
És szemszembe ezt ő néki megparancsolá,
Feleségét igen hamar meglátogatná.

Nem akara az Űriás házához menni,
Inkább az király házában akara lenni,
Az király vitézi között inkább maradni. 60

Király mikor az dolgot értötte volna,
És Űriást ezen igen kérdötte volna,
Hogy házához nem ment volna, mi oka volna ?

Ilyen szóval az Űriás királynak szóla :
Hogy társai őnéki mikor táborban volna, 65
Nem alkalmas (mondák) néki, hogy otthon volna.

Vele — mondá Dávid király — több szova volna,
Hogy másnapig az királytól el ne távozna,
És ötet bocsátnája, jó választ adna.

Jobb ebédet másnap király készített vala, 70
Az Űriást asztalához ültette vala,
Jó borokkal mind szünetlen kénálja vala.

Tekintene az Űriás immár házához,
Evvel lenne ő jó szűvel Dávid királyhoz,
Hogy lenne immár közel az ő házához. 75

Az Űriás önnön magát megtartóztatá,
Mert erkölcsét semmiképen nem változtatá.
Feleségét, háza népét sem látogatá.

Tekinté azt Dávid király, megháborodék
 Haragjában Dávid király felfúalkodék,
 Ő magában ő szívében csak bosszonkodék. 80

Egy levelet Dávid király íra Joábnak,
 Hogy ő lenne veszedelme az Úriásnak,
 És engedne Dávid király akaratjának.

Tőle küldte levelet azkort Joábnak,
 Megjelenté mint árthatna az Úriásnak,
 Az ostromon vége lenne ő halálának. 85

Hamar juta az Úriás az város alá,
 Az levelet az Joábnak kezében adá,
 Joáb ígíról ígíre mind elolvasá. 90

Egyik részét ő népének Joáb készíté,
 Azok előtt az Úriást nagy bízván veté,
 Mint ötöt ott vesztenéjek, azt megjelenté.

Meghagyá ezt Joáb nekik, az vitézeknek,
 Hogy mikoron az ostromon ők ütkeznének,
 Akkor az Úriás mellől mind eljőnének. 95

Eleiben az Úriást Joáb hívatá,
 És mindömbe magát néki igen ajánlá,
 Király előtt hogy nagyobbra felmagasztalná.

Sirén vala az Úriás minden dolgára,
 Nagy öremmel megyen vala ő az ostromra,
 Ellenséggel ő vív vala úgymint halálra. 100

Veté Joáb az Úriást fel egy kőfalra,
 Mert tudja az ellenség sietne arra,
 Joáb inte ő népével ott az kapura. 105

Az ellenség nagy erejét ottan indítá,
 Az jelesét az kőfalra el-felállatá,
 Többen többen az sokságot mind felhágatá.

Rettenetes viadal lőn ott az fokokon,
 Az Úriás úgy ví vala fen az kőfalon, 110
 Ő társai mind elhagyák ott az álláson.

Az Úriás merisz vala, meg nem futamék
 Az sokaság ott az falon megkörmöközék,
 Ő miatta sok ellenség ám megöleték.

Nem bírhatta erejével ott az soksággal, 115
 Mind halálíg ví vala nagy bátorsággal,
 Ott elvesze az Úriás nagy hamarsággal.

Nagy kár lőn ott Úriásnak az ő halála,
 Kiért isten az királyon nagy bosszút álla,
 Sok búdosást, küssebséget nagy sokót valla. 120

Onnat Joáb az ő népét ám el szállítá,
 És emberét az királyhoz hamar bocsátá,
 Dávid királynak hívségét ám megmutatá.

Dávid király az követet kérdezi vala.
 Az Úriásnak veszéséről tudakozik vala, 125
 Úriás felől ha mit szólna hallgatja vala.

Az Úriás ám mint vesze, elejben adá,
 Az ő szívét ám Dávidnak megháboríta,
 Hogy az kőfalon törtínt vala az ő halála.

Megharagvék Dávid király szóla, ezt mondá: 130
 Hogy Joábnak az tanácsot vajjon ki adta?
 Hogy az várost az kőfalról ő meghágatta.

Idgyol tudja Ábimélek Jerobál fia,
 Az kőfalon hogy elveszett egy asszon miá,
 Ő néki sem kellett volna ott fenn vínia. 135

Nem lőn akkor semmi kedve Dávid királynak,
 Udvara népe az követtel előtte állnak,
 Rejá néznek, igen félnek, mind csak hallgatnak.

Jelenté meg ott az követ Dávid királynak,
 Hogy az kőfalon lött halála az Űriásnak, 140
 Minden kedve ám megjöve Dávid királynak.

Meghagyá azt Dávid király ott az követnek,
 Hogy elmenne, éjjel nappal ő elsietne,
 Ez Joábnak király szavával megbeszélленé:

Igy jól tudja az had dolgát, hogy mely forgandó, 145
 Itközetben mind két fél hogy nem állandó,
 A szerencse az kin esik — mind elmúlандó.

Lassan Joáb elkészüle minden dolgához,
 Ott úgy szerzé a sereget az viadalhoz,
 Hogy kár nekül férkezhethnék ő az városhoz. 150

Lőn hírével Betsabénak ura halála,
 Az Űriást keservesen siratja vala,
 Hogy ő tőle megvált volna, kesergi vala.

Ez lőn immár hogy megszűnék a nagy sírástól,
 Mert vár vala immáran Dávid királytól, 155
 Hogy Betsabét kimentené nagy árvaságtól.

Sőt az Dávid örömében hozzája vevé;
 Betsabénak az Dávidtól egy szép gyermek lőn,
 Ezért ott az Dávid király nagy haragot vőn.

Jelenék meg Dávid királynak Náthán próféta, 160
 Hogy ki királt ő szűvében megháborítá,
 Mert minden életinek törvényét megmondá.

Mert az Náthán zsidók között erős ember vala,
 Jéruzsálemből vala, nagy kedves vala,
 Király előtt mindeneknek nevezetesb vala. 165

Olyanképen ott az Náthán királt megrettenti,
 Kezde néki messzeképen bölcsen szólani,
 Az ő dolgát az mesében es megérteni.

Kérlek uram Dávid király hallgasd meg szómat,
Mondom neked ez mai nap ilyen bosszúmat, 170
Tekintsed meg nyomorúltakért én sok szólásomat.

Vala itt az zsidóságban egy nagy városban,
Egy gazdag családos ember minden javában,
Másik vala igen szegén állapotjában.

Vala az szegén embernek egy báránkjája, 175
Gyermekeivel kit tart vala nagy munkájával,
Nagy játékja annak vala az ő fiával.

Nem akará az családos marháját bántani,
Ő vendégét az övével vendégleni,
A szegén ember bárányát hagyá elhozni. 180

Gondolkodék Dávid király Náthán mit szóla,
Az próféta szaván Dávid am megindúla,
Az oly embert haragjában gonosznak mondá.

Ezt jól értem az emberről mit nekem mondál,
Annak egyéb ne adassék, hanem csak halál, 185
Mégfizessen az embernek ő négy annyival.

Náthán mondá az királynak, hogy ő volna az,
Azért istennek ostora rajtad hatalmas,
Kiért házad népével nagy szégyent vallasz.

Tekinte rejád Dávid király az nagy úristen, 190
Saul hogy meg nem bírhatta, ő tarta ellen,
Kit ő adott, megment tőle téged az isten.

Ékesíte ő tégedet minden javával,
Kedved szerint ő szerete jó szolgálóiddal,
De gonoszul cselekedél az Úriással. 195

Sőt megérté Dávid király isten haragját,
És hogy immár elvonnéje ő uraságát,
Éjjel nappal úgy siratja király ő magát.

Im az gyermek ki akkoron Betsabétól vala,
Dávid azon megbúsula, hogy meghal vala, 200
Nagy sírással, nagy bánattal kesergi vala.

Mert az gyermek isten ellen nem vétett vala,
Éjjel nappal ő magában igen sír vala,
Ő szakálát, haját, ruháját szaggatja vala.

Ott királyon az úristen megkeserüle, 205
Birodalmát es ő neki ám megígíré,
A Dávidnak ő álmában ám megjelenté.

Kiváltképen az próféta neki megmondá,
Betsabénak az gyermekét, kit neki ada
Mert meghalna, ne siratná ő azt annyira. 210

Az királynak akkort vala oly nagy bánatja,
Rajta vala bánatjában kemén ruhája,
Felöltözék bánatjában ciliciomba.

Akará király megmutatni az Betsabénak,
Nagy bánatját megismeré Dávid királynak, 215
Hogy nem örülne gyermeknek ő halálának.

Dávid gyászlá az gyermeket hetednapiglan,
Semmi étekkel nem éle király addiglan,
Az gyermekért esedezők nagy nyughatatlan.

Rajta ő udvara népe bánkodik vala, 220
Hogy az gyermek hűre nekül ám megholt vala;
Senki neki jelenten nem meri vala.

Azt megérté Dávid király, hogy megholt volna
És bánatja immár neki semmi nem vala,
Felöltözék ruhájában, nagy vígan vala. 225

Áldozék ott Dávid király az úristennek,
Ő magának jó étkeket hamar szerzének,
Evék, ivék, vitézekkel ők beszéllének.

Ezt, hogy láták jó szolgálai, csudálkozána,
 Az királyhoz ilyen dolgot hogy ők látának, 230
 Az gyermeket miként gyászlá, arról szólának.

A m az királt ottan kérdék az ő szolgálai,
 Semmit meg nem tartózána neki mondani,
 Miért az gyermek halálán ő foga vígadni.

Ítilé ott az király őket balgotagoknak, 235
 Egyen-ketten monda őket mind bolondoknak,
 Nyilván monda mind fejenként ő szolgálainak.

Mire a tő fejetektől nem gondoljátok
 Az gyermekért miért könyörgek? azt nem tudjátok,
 Ím én nektek mind megmondom meghallgassátok. 240

Olykor nekem az úristent kell engesztelnem,
 És ő neki nyughatatlan kell könyörgenem,
 Még az testben én az lelket bennem esmérem.

Kétség nélkül az gyermeknek halála után,
 Az könyörgés és az kérés hejában múltán, 245
 Semmi haszna ijel nappal ha mind áldoznám.

Vevék az királynak szavát, igen tüssztelék,
 És minden nagy bölcsességét neki böcsölkék,
 Mindfejenként ők az királt azért dicsűrék.

Az Betsabét Dávid király hozzája vévé, 250
 Az zsidók törvények szerint feleségévé tevé,
 Az király méltóságába ott helyezteté.

Rövid üdő el-bételék, felfohászko dék,
 Az Betsabé az királytul terében esék,
 Hogy Salamon lenne neve ám megjelenék. 255

Történék, hogy az gyermeket Betsabé szülé,
 Dávid király Salamonnak azt ő nevezé,
 Mert Náthán próféta azt megjelenté.

Ótalma lón jámbor Joáb Dávid királynak,
Akkor gyötre erejével Ammonitáknak, 260
Hogy víz nekül ellenségi mind meghalnának.

Im az város víz nekül oly szűkes vala,
Egy kútfőnél az városban ott több sem vala,
Ők az vizet ő közöttök kímúlik vala.

Ne mulatna, — az királynak Joáb azt írta, 265
Hogy ő ura Dávid sietne hozzá,
Ellenségét ő ott lévén ő megbírhatná.

Mikor az Joáb levelét Dávidnak hozák,
A követek térdfő-hajtva királynak adák,
Hogy az város övé lenne neki megmondák. 270

Ezen király megörüle, népét készíté,
Jó barátit ő hívatá és véle vivé,
Rába mellett ő táborát letelepíté.

Nagy erejét Dávid király el-felmozdítá,
Az városra az nagy erőt ottan indíta, 275
Ám megvevé és az népet mind elfogatá.

Senkit ott meg ne hadnának, azt kiáltatá,
Mindeneket levágnának, azt meghagyatá,
És az várost mindenestől ám elrontatá.

Elnyeré ő koronáját Ammonitáknak, 280
Kihordatá minden kincsét ott az városnak,
Eldúlatá minden jóvát tartományának.

Meglátá ott az koronát a Dávid királ,
Drága kővel rakva vala, mind aranyban áll,
Közép aránt Sardonikhen neve, ki fen áll. 285

Az koronát Dávid király fejében tevő
Mindenkoron ő kedvesen igen viselő,
Egyéb öltözeti között inkább szereté.

Rettenetes kint tétete az férfiakon,
 Nagy kinokat ott tétete király azokon, 290
 Senki nem keserül vala ő halálokon.

Csendesíté Dávid király széllel azokat,
 Kik ötet meg nem esmerék mint királyokat,
 Az kik nem hallgatják vala úgy mint urokat.

Igy veszté el Dávid király az gonoszokat, 295
 És oly igen megbünteté az Ammonitákat,
 Mind elrontá várasokat, tartományokat.

Onnat Dávid király népét mind elszállitá,
 Országában széllel őket haza bocsátá,
 Jéruszálemben király magát nyugatá. 300

Ez éneket az ki szerzé egy jó kedvében,
 És az ő nevét el-beszerzé ő az versfőben,
 Özer ötszáz és negyvenkilenczedikben.

AZ TÉKOZLÓ FIÚRÓL.

Mi kegyes atyánk nótájára.

(Baranyai Páltól.)

Például nekünk mit mondott az isten,
 Tégedet kérlek, hallgasd meg keresztyén!
 Megérted ezből, hogy kegyelmes isten,
 Minden időben.

Azt mondja nekünk ő magát jelentvén: 5
 Vala egy kazdag királyság régenten,
 Kinek két fia áll vala előttten,
 Nagy ékességben.

Vígan az király fiait tanyítja,
 Őtet hogy félnék, nekik parancsolja, 10
 Hívek lennének tiszta szívvel hozzá,
 Kegyesen mondja.

Lassan az ifjak felnevekedének,
 Eszekbe, elmékbe ők öregbülének,
 Szólni, szolgálni atyjoknak kezdének, 15
 Emberré lőnek.

Vala az egyik idővel ifjabbik,
 Kit az atya is vél vala, hogy jobbik,
 Minden dolgában ez vala gyorsabbik, 20
 Szüntelen es víg.

Sok felé szívét elkezdé hajtani,
 És ő életét meg nem mértékelní,
 Nagy reménséget erejében vetni,
 Magát elhinni.

Bátorság vala, kevélység nagy vala, 25
 Ékesen szólna, magát meggondolá,
 Királyhoz akkor az ifjú indúla,
 Neki így szóla:

»Atyám felséges hatalmas királyság,
 Látod én rajtam bátorság, ifjúság, 30
 Osztassék azért mi köztünk az jószág,
 És hatalmasság.

Részt én magamnak kívánok mindenben,
 Miként az törvény adja mi előnkben,
 Mert nem udvarlok többé én elődben, 35
 Ifjú életben.

Azokat látom, kik ifjúságokat
 Múlatják kívöl, elhagyták házokat,
 Jó szerencsével bírják ő magokat
 És jószágokat.« 40

Nagyon az király ezt hallván rémfüle,
 Fiának monda: menne ki előle,
 Jól meggondolná, el ne menne tőle,
 Megöregbülne.

„Jól tudom — úgymond — mi bántja béledet, 45
Mert nagy szabadság vesztette eszedet,
Esmerd meg magad kérlek életedet,
És erkölcsödet.

Akarsz te járni te kívánságodban,
Hogynemmint lakni én nagy udvaromban, 50
Ez szabadságból bűnnek te szolgálni,
És fia lenni.

Im feltartálak te kicsinségedből,
Kedvedet adtam te neked mindenből,
Elfeletkezél kegyelmességemről, 55
És jó tétemről.

De kérlek téged fogadd meg tanácsom,
És hátra ne vesd én parancsolásom,
Én neked adom én kazdag országom,
És sok jószágom.‘ 60

Ezeket ifjú mikoron meghallá,
Felele reá, ilyen szókot monda :
»Mert én jó atyám ! hogy osztassék marha,
Törvén akarja.

Most vagyon időm, hogy elmenjek tőled, 65
Immár tanejtás nem kell, sem őrizés,
Jól viselhetem minden életemet,
És én eszemet.

Végre utolsó mondásom teneked,
Úgy vagyon nálam mostan te kérésed, 70
Miként malomnak hallják zörgését,
Lantnak zöngését.«

Csoda irgalmas és kegyes az atya,
Mert meg nem marad fia, ígyjől látja,
Jószágát neki mindenben kiosztja, 75
És ímezt mondja :

,Hitetlen ez világ fiam neki ne higgy!
 Kell csak azoknak, kiknek jól áll az így,
 De nem mindennek használ jóllehet víg,
 Hamar (el)múlik.

80

Én neked adok ímé nagy sok kincset,
 Ki jószágomból tégedet illetett,
 Jámborul magad viseld te életed,
 Miként jelented.

De víg vagy fiam látom az sok kincsvél,
 Kit én kerestem régenten két kézzel,
 Azért nagy isten legyen hozzád ezzel
 Jó szerencsével.

85

Én hozzám képest atyát te nem találatsz,
 Ha nagy sok földet te örökké eljársz,
 Mert te magadnak veszedelmet találatsz,
 Bút nekem csinálatsz!

90

Pénzbeli nagy részt ifjú hozzá véve,
 Kazdag hogy volna, azt igen örülé,
 Atyjának mennyből egészséget kére,
 El-kierede.

95

»Reám immáran szálla jó szerencse,
 — Az ifjú vígan ezt mondja mentébe, —
 Illik hogy szómat foglaljam érötte,
 Ilyen énekbe:

100

Oh boldogságos világos nap nekem,
 Kiben adatik szabadság énnekem,
 Hogy lenne kedves gond nekül életem,
 És tisztességem.

De illik mostan kedveznem torkomnak,
 Illik kedveznem minden kívánságnak;
 Illik továbbá kedveznem játéknak,
 Nagy mulatásnak.

105

Jól hátra hagytam az kemény oktatót,
Nyakamról iga immár elhagyatott, 110
Én hol akarok, immár járok mind ott
Nagy sok országot.

Gyermeitem vöttem sok nyomorúságot,
Sokszor elvetni kívántam az hámat,
Szabadon mostan elhányom azokat, 115
Élek mint bódog.

Oh vígasságos ifjaknak seregi,
Én velem mostan akarjatok járni,
És vígan nálam énekekkel élni,
Tánczval múlatni!« 120

Fáradtság nekül vala hosszú úta,
Egy szép városba ifjú bé hogy juta,
Ruhája vala kazdagon ő rajta,
Útczán megállá.

»Immár szivemben valamit gondolok, 125
— Ifjú azt mondja — annak én szolgállok,
Itt életemben kedvemen jargalok,
Semmit nem tartok.

Lám én víg vagyok, örülek, tánczolok,
Mert én aranyval, mindenekkel bírok, 130
Jőjjenek hozzám hásártos borivók,
És jó szakácsok.

Itt most én nálam trombitás és kártyás,
Legyen hitető és híres parázna,
Legyen továbbá kertész és madarász, 135
Minden szolgálás!«

Ott ifjút látta városi két hazug,
Kiknek marhájok nem vala sem házok,
De verfelyében nekik nyereségek,
Vala életek. 140

Azok azt mondják: ifjú te honnat jöjsz?
 Szolgálunk neked, ha minket te kedvelsz,
 Szállásra viszünk, hol te kedvedre élsz,
 Örülsz és víg lész.

De jer be velünk az nagy palotában, 145
 Kedvedre itt élsz minden kívánságban,
 Tánczban, lakásban, ének, vígságban,
 Nagy mulatásban!

Csuda ifjakon való nagy gyorsaság,
 Mindenre hajló, miként gyenge szép ág, 150
 Nem gondol arra, mit hozzon az aggság,
 És nagy nyájasság.

Ott igen költi király fia kincsét,
 Mintha ő birná otthon örökségét,
 Szántalan sokszor mindennek sok pénzét, 155
 Oszttja költségét.

Nagy hamarsággal társokat találá,
 Kik életinek lőnek romlására,
 Mert hazugoknak szép szavok nem drága,
 Néznek hasznokra. 160

Sok pénzét ímé nagy lakás fogyatá,
 Testben erejét részegség elfojtá,
 Ő marhájában tékozlást tőn kártya,
 És az sok pártá.

Oly nagy siralom, veszedelem ifjún, 165
 Törtinék hamar, mint szegény bolondon,
 Mert nagy sok kincsét elveszté hásárton,
 És nagy lakáson.

Levoná róla ruháját az gazda,
 Miért hogy fizetni nem vala jószága, 170
 Bot miá sokszor veretteték háta,
 Így lőn fosztása.

Arany hájártra, ruha paráznákra,
 Jószág gazlásra, elkele lakásra,
 Ő maga juta latrok közt prédára, 175
 Nagy nyavalyára.

Csak egy imegben udvarról kihajták,
 Nagy szidalmason utczákon hurejtják,
 Akasztófára méltó volna — mondják,
 Úgy hagyigálják. 180

»Jaj! — ifjú mondja — mit tegyek immár jaj,
 Kinek ivöltsek, panaszoljak én, jaj,
 Mert hová megyek, életem nekem jaj,
 Elveszek jaj, jaj!

Oh te kegyetlen szerencse, mit tevé,
 Minap énnékem mely kegyelmes levél,
 Tiszta mint kristály előttem úgy fénlél,
 Hamar elterél. 185

Nagy kazdag király minap én es valék,
 Rosszas koldóssá ím mely hamar levék ; 190
 Nincsen én nálam immár több reménség,
 Megöl az éhség.

Én jó nevemet és sok jószágomot,
 Tisztességet és jó barátimot,
 Vesztém rúthalmas íletvel magamot, 195
 Kedves voltomot.

Meghalok éhvel, mert csépet nem szoktam,
 Az vaskapát es soha nem forgattam,
 Az kéregetést, koldólast útáltam,
 És szidalmaztam !« 200

Megvajudt vala királyfi éhséggel,
 Egy pórnak monda : »uram egésséggel!
 Ne hagyj elvesznem kérlek, most éhséggel,
 Korpádval tarts el!«

Ez pór hogy hallá, ötet keserőlé 205
 Disznaját adá neki hogy őrízné,
 Korpából csinált kenyeret kezébe,
 Tőn kebelébe.

Sírást, óhajtást király fia kezde,
 Mert ígyjől látja, disznókval hogy étke, 210
 Nem vala az is de elég nekie
 Ő éhségére.

Testében éhség oly igen nagy vala,
 Mert az régi jó eszébe jut vala,
 Keserősíggel nagy sokat gondola, 215
 Sírván így szóla :

»Oh magas egek szemeim reátok,
 Nem vagyok miltó, hogy vessem, tudjátok !
 Mert bűneimnek sokságát látjátok,
 És útáljátok. 220

Riám atyámnak hozám nagy haragját,
 Mert hátra vetém ő parancsolatját,
 És bosszúképpen én elhagyám házát,
 Kedves udvarát.

Vannak atyámnak ő nagy udvarában, 225
 Béresek, szolgák könnyebb lakásokban ;
 Disznók közt éhvel meghalok az ólban,
 Nagy koplalásban.

Megyek el haza, jobb én életemre,
 Kegyelmes atyám, nem esem kétségbe ; 230
 Béresi között eszem az kenyérbe,
 Szolgálók érte !«

Atyja házához ifjú elindúla,
 És az városba mikor el-béjuta,
 Hírét hogy rossz koldús az ő fia, 235
 Hallá az atya.

Bánkodni rajta kezdde és így szóla :
 „Fiamnak ímé mint lett az ő dolga !
 Félttem, kétségbe hogy esik bűvába,
 Bennem atyjába.

Elveszti magát gondban és életét,
Haza én hozzám kívánnám térését,
Az én eszemből kivetem sok vétkét,
Ha látom szívét.'

Vala az ifjú közel az kapuhoz
Fél vala maga bémenni atyjához,
Mert ő ruhája neki vala nagy rossz,
Élete gonosz.

Akkor az király, hogy fiát láthatná,
Sokszor az kapun kiméne útczára, 250
'Talám betegnek csak orvos kell' — mondja,
Útcán megállá.

Nagy röttegéssel királyfi házára,
Nagy félelemmel tekinte kapura,
De hogy meglátá, atyja jött útczára,

255

Oda indúla.

Gyorsaságosan királyfi futamék,
Az király előtt térdére leesék,
»Atyám vétkeztem ellened te neked,
És te kedvednek!

Én immár méltó nem vagyok — azt mondja,
Hogy én fiadnak mondassam továbbá,
De kérlek téged, vígy bé udvarodba,
Minden munkádra !»

Láss kegyelmesség! király az ő fiát, 265
Mely hamar látá, ölelé meg nyakát,
És csókolgatá fiának orcáját,
Törli homlokát.

Igy lőn kegyelmes király ő fiának,
Rút vala noha választá magának, 270
Legottan mondá környül az szolgálknak,
Ruhát hozzanak.

Ott fiát földről kegyesen felkölté,
Nagy szép ruhákba őtet öltözteté,
Arany györökkal az újját befűzé, 275
Megékesíté.

Azt mondja király: ,én nagy udvaromban
Lakjanak vígan, kik laknak házamban,
Kövérbik barmot öljk meg lakásban,
Nagy vígasságban. 280

Legyen bővséges öröm udvaromban,
Mert az én fiam, ki elveszett vala,
Megtaláltatott most vagyon házamban,
Nagy vígasságban.

Bánat immáran ne legyen senkivel, 285
Én nagy udvarom zöngjön nagy énekvel,
Az én holt fiam mert ma támadott fel,
Velem vígan él!

El-bé királyság ékes udvarába
Mene, elhíva mindent ő lakásra. — 290
Bűnösök vagyunk, fussunk ő hozzája,
Minden órába.

Felnyitja higyjed, ne félj te keresztyén,
Nekünk az ajtót az jó király isten,
Csak benne bízunk szívünkben erősen, 295
Mi életünkben.

Ez példát azért vegyük jól eszünkbe,
Rútak ha vagyunk mi természetünkbe,
Noha vétkeztünk, ne essünk kétségbe,
Mi istenünkbe. 300

Csak itt ő magát isten az királyhoz
Tulajdonítja, minket az fiához,
Bűnbe ha esünk, fussunk az atyához,
Viszen házához.

Ily nagy szerelme hozzánk az istennek, 305
Kész kegyelmezni mindenkor bűnünknek,
Hozzá ha megyünk, ruhát ad lelkünknek,
És jót elménknek.

Tudjad az isten hogy megváltott téged, 310
Oly igen szeret, nem akarja vesztet,
Csak te ő hozzá vigyed az te lelked,
Nagy reménséged.

Énekbe minap az ki ezt bészérzé,
Az ő életét isten elvégezé,
Mikor írnának az másfél-ezerben, 315
És negyvenötben.

AZ ISTEN ELŐTT VALÓ IGAZULÁSRÓL

hogy mindnyájan vétkeztünk, azért csak az istennek irgal-
masságából idvözölhetünk.

Dicsőséges Szent Pálnak emlékezeti — nótájára.

(Valkai Kelementől.)

Csak te reád úristen kell magonkot bíznonk,
Mert egyebött segedelmet sehol nem találunk,
Érdemünkben bizon mi semmit nem bízhatonk,
Mert az bűnnek ellene soha nem állhatonk.

Lám az szent Pál levelében ezt úgy bizonítja, 5
Hogy az halál az nagy bűnnek az ő jutalma,
Mi peniglen mindnyájan bűnvel vagyunk rakva,
Hát mi vagyunk mind fejenként az halálnak foglya.

Ezt hogy inkább hihessük szent Dávid azt mondja :
 Bűnben vagyon mindeneknek fogantatása, 10
 Senki nincsen bűn nélkül, — az írás azt tartja,
 Moizes ez dolognak tanóbizonsága.

Megvakóla az ember az vétkezés után,
 Nem tud vala járnia az istennek után,
 Nem tud vala bánkodni az bűnnek sokságán, 15
 Hanem inkább jár vala ördög akaratján.

Elölhozá az úristen két kőtábláját,
 Sina hegyén Mojzes által tíz parancsolatját,
 Kiben nekünk parancsolá lehetetlen dolgát,
 Ez így vagyon Jeronymost ha te megoldvasnád. 20

Nekünk szóla az úristen parancsolatjában,
 Ember szeresd istenedet teljes szívedvel,
 Szeresd ember istenedet teljes életedvel,
 Szeresd ember istenedet teljes ereidvel.

Sokan vannak ez világon, kik magokot hányják, 25
 Hogy betöltik az istennek parancsolatját,
 Nem gondolják az istennek hagyott akaratját,
 Hogy kívánta az ő tőlök szívök tisztaságát.

Vgy írja Szent Máté is isten akaratját,
 Hogy szeressed mint magadot az te atyádfiát, 30
 Ellenséget se különben miként atyádfiát,
 Gonosz szemvel ő reája soha te ne tekénts.

Az más ember feleségét csak meg se tekéntsed,
 Olyan módon hogy te őtet az bűnre intsed,
 Mert megtöröd az istennek parancsolatját, 35
 Szinte úgyan mintha tennéd bűnnek állapotját.

Látod ember az törvénből isten akaratját,
 Tekéntsed meg immár szívednek állását ;
 Ha megtartod ilyen módon ő parancsolatját,
 Neked adja mennyországnak örök bódogságát. 40

Kicsoda oly közölünk, hogy ki ezt tehesse,
 Hogy az istent szíve szerént igazán szeresse,
 Atyjafiát mint ő magát ezképen szeresse,
 Ellenségét mint barátját jó szemmel nézhesse.

Az ki pedig mindezeket be nem teljesejti, 45
 Isten mondja Mojzes által — mindentek hiheti :
 Ez ily ember önnön magát kárhozatba ejti,
 Holta után pokol kínját ő magára veszi.

Im meghalljuk érdemöknök tulajdon jutalmát,
 Hogy érdemljük törvén szerént lelkünk kárhozatját, 50
 Mert nem hiszszük az istennek hagyott akaratját,
 Halljuk meg már az istennek nagy irgalmasságát.

Fejenként mind az bűnért halált érdemlenénk,
 De az isten könyöröle, hogy mind el ne vesznénk,
 Fogadást tőn az törvénnel hogy állana értünk, 55
 Adá nekenk Krisztus Jézust ki meghala értünk.

Oh mely igen mondhatatlan nagy volt az mi bűnünk,
 Kiért ilyen nagy fizetést az isten tőn értünk,
 Oh mely nagy volt az istennek az ő nagy haragja,
 De nagyobb volt az istennek szent irgalmassága. 60

Ez világon nem vala annya sok érdem,
 Sem házasság, sem barátság, sem apálczaság,
 Sem papság, sem bőjtölés, sem alamizsna,
 Kiért isten ilyen nagy bűnt megbocsátott volna,

Csak szent fia érdeméjért mi velünk ezt tevő, 65
 Hogy mi rólonk bűneinket ingyen elvevő,
 Szent fiának vállára ő azt helheztető,
 Ő szent fia mi érettünk az törvént betöltő.

Im hallád bűnös ember Krisztusnak jótétét,
 Az törvénnel ő terhének minden betöltését, 70
 Bűneidnek teljességgel elégtételét,
 Vessed benne reménséged, hited erősségét.

Tied leszen — ha hiended — Krisztusnak jótéte,
Igazsága, szentelése, törvén betöltése,
Tied leszen úristennek kegyelmessége. 75
Tied leszen mennyországnak örök dicsősége.

Ne élj immár olyan módon ment annak előtte,
Ha az Krisztus bűneidet te rólad elvötte,
Hogy esméglén vétkezzél nem azért mivelte,
De hogy immár kiterjedjen hitednek gyümölcse. 80

Az hitnek gyümölcse az jó cselekedet,
Jól kell tenned, hogy dicsérjed az te istenedet,
Kijelentsed embereknek azzal te hitedet,
És azokval jóra intezz minden embereket.

Tiszteltessék mindörökké dicső szent háromság, 85
Nevedjék mi közöttünk az egy igazság,
Tanólhassuk honnat legyen lelkünknek orvosság,
Hogy ki miatt megadassék az örök bódogság.

Ez éneket szörcötték enni időben,
Ezör ötszáz negyvenötben, szívnek bánatjában, 90
Hogy embörök ne bízzanak az ő érdömökben,
Csak bízzanak erős hittel Krisztus érdömében.

K Á K O N Y I P É T E R.

1544—1549

THE END OF THE WORLD

I.

AZ ASVERUS KIRÁLYRÓL ÉS AZ ISTENFÉLŐ
HESTER KIRÁLYNÉ ASSZONYRÓL VALÓ
HISTÓRIA.

Régen ez vala az neves Persiában
Születet előtt háromszáz hatvanhatban,
Az Asverus vala királyságában,
Artaxerxes más vala országában. 5

Ennek vala igen nagy királsága,
Királyok között nagy vala gazdagsága.
Ő népe közt nagy vala urasága,
Száz és huszonhét vala tartománya.

Gondolá azt király az ő szűvében,
Új udvart hirdete egy jó kedvében, 10
Nem tőn király kíméllést ő kincsében,
Tisztartóit hívatá eleiben.

Immár fő urak bėjöttek vala,
Új udvarba mind el-bégyültek vala,
Lakodalmat igen nagyot tött vala, 15
Vendégségnek száz nyolczvan napja vala.

Nagy sok kincsét népeinek megmutatá,
Pohárszékit király kirakattatá,
Arany, ezüst ágyait kihozatá,
Az urakat mind megajándékozá. 20

Az királynak vendégsége kinn vala,
 Váras mellett egy szép beregben vala,
 Az királné asszony városban vala,
 Asszonyoknak lakodalmat tött vala.

Vásti neve az királné asszonnak, 25
 Nagy szépségén mindenek csudálkoznak,
 Nagy asszonyok nékie odvarólnak,
 Egy jó kedve hogy juta az királynak.

Az király hét hopmesterit hívatá,
 Szép Vástihoz jó kedvében bocsátá, 30
 Felöltözne ruhájában azt hagyá,
 Koronáját feltenné, parancsolá.

Semmit asszony egyebet ebben ne tenne,
 Az királyhoz vendégségbe kijőne
 Nagy szépsége tisztességére lenne, 35
 Ha nem jőne, nagy haragjában lenne.

Tisztességét az királynak nem nézé,
 Ő királi ruháját fel nem vevé,
 Koronáját ő fejében sem tevé,
 Király mondását asszony hátra veté. 40

Hűvására királyhoz ki nem méne,
 Nagy haragja lőn rejá kit nem véle,
 Főtanácsot király el-béhirdete,
 Tanácsoknak bosszúképen beszéllé.

Jövének bé a tanácsba nagy urak, 45
 Persiából, Médiából az urak,
 Lidiából, Siriából fő urak,
 Nagy sok tartományokból fő-fő urak.

Róla urak sokat tanácskozának,
 Asszony ellen nagy sokan nem szólának, 50
 Asszony miatt megnyomorodnának,
 Szóla egyik, hogy vesztég hallgatnának:

»Ezt jól látod felséges uram király!
 Hogy te egy asszonyemberrel nem bírál,
 Nuha néki erőssen parancsolál, 55
 Ő miatta előttünk szégyent vállal.

Példa lészen az mű feleségünknek,
 Nálok helye nem lészen beszédünknek,
 Megútálván minket mind hátra vetnek,
 Mert példát királné asszonytól vöttek. 60

Véle vannak az mű házastársaink,
 Ha hallják, ország szerént mind megmondják,
 Asszonynépek urokat megútálják,
 Mű parancsolatinkat nem fogadják.

De ha tetszik felséges uram neked 65
 Az királné asszony legyen hitlened,
 Házastársod ő ne legyen te neked,
 Tisztit adjad annak az ki kell neked.

Jelentsed meg uram ezzel haragod,
 Békességgel országodat megtartod, 70
 Bosszúdat és mű bosszúunkat megállod,
 Asszon helyett asszont talál országod!«

Az király hogy hallá, ezt jóvá hagyá,
 Az szép Vástit király hitlennek mondá,
 Nagy sok nyelven leveleket írata, 75
 Országában mindennek tudni adá.

Tőle király országit mind elvévé,
 Régi méltóságát király nem nézé,
 Ő várából, ő házából kiűzé,
 Egy nyomorúlt asszonynyá ötet tevé. 80

Vala immár egynehány napja annak,
 Nagy haragja elmúlék az királynak,
 Emlékezek szépségéről Vástinak,
 Arrol gondja esék ő udvarának.

- Róla fő tanácsok így végezének,
Valahol szép leányok lehetnének,
Király odvarába bévitetnének,
Drága szép ruhákba öltöztetnének. 85
- Hamar házak-szerte mind eljárának,
Szép szüzeket, kiket találhatának, 90
Király odvarába sokat hozának,
Mindent drága ruhákkal ruháznak.
- Ennek előtte régen elromlott vala
Az Izráel népe, fogságban vala,
Kiket az Kámbizes rabbá tött vala, 95
Sok országba szélllel oszlottak vala.
- Sok leán között egy árva leán vala,
Leán Izráel népe közül vala,
Az leánnak ő neve Eszter vala,
Mardokheus bátyja nevelte vala. 100
- Termete szép, az leány gyenge vala,
Szép beszéde mindennek kedves vala,
Leányok közt igen alázatos vala,
Jámbor vala, Isten őt látja vala.
- Ez leányok mind felöltöztetének, 105
Az királyhoz fejenként készülének,
Külön-külön eleibe menének,
Az királynak nagy sokan nem tetszének.
- Rendi szerént gyenge Eszter öltözők,
Az királynak palotájában lépék, 110
Gyenge szűne királynak igen tetszék,
Régi társáról király feledkezék.
- Ime király az leánt megszereté,
Egy aranyas szép székre béülteté,
Koronáját fejébe feltéteté, 115
Mindeneknek felette tüsztelteté.

Nála Eszter mindennél kedvesb vala,
 Asszony helyett asszonynya tötte vala,
 Hét hopmestert asszonnak adott vala,
 Vásti országit néki adta vala. 120

Tőle azért bátyja nem messze vala,
 Ki az Esztert el-felnevelte vala,
 A ház előtt mindennap ott jár vala,
 Bízott ember által tanítja vala.

Ez üdőben ilyen dolog történék: 125
 Két komornik királyra tanácskozáék,
 Kevélységét királynak nem szenvednék
 Ők az királt titkon elrekkentenék.

Róla hamar Mardocheus izene,
 Hogy az Hester az királyhoz bémenne, 130
 Ez árulást királynak hűrré tenné,
 Ebben ötet bizonságul bévenné.

Az királynak szép Eszter megjelenté,
 Bátyja szavával királynak beszéllé,
 Ennek hamar az király végét éré, 135
 Komornikokat király megöleté.

Lám az király krónikába téteté,
 Mardocheus hogy haláltól megmenté
 De csakhamar ő szívéből kiveté,
 Ő hívségét néki meg nem fizeté. 140

Immár Vásti helyét szép Eszter vallá,
 Minden ország ötet asszonynya vallá,
 Király után egy fő úr Amán vala.
 Ki mindennek király után feljebb vala.

Ámán nagy úr, mindennek parancsola, 145
 Király után mindent feljül halada,
 Az Ámánnak gazdagsága nagy vala,
 Nemzetsége nagy sok és gazdag vala.

Sőt az király mindennek hagyta vala,
 Ez egy úrnak térdet, fejet hajtana ; 150
 Mardocheus mindenkor ott jár vala,
 De néki térdet, fejet nem hajt vala.

Valának kik sokszor ezt látták vala,
 Mardocheus térdet nem hajtott vala,
 Az nagy úrnak végre megmondták vala, 155
 Ő maga es ezt sokszor látta vala.

Igen megharagvék rejá szívében,
 De nem bántá ez embert személyében,
 Akará veszteti ő nemzetiben ;
 Ámán méne bé király eleiben. 160

Róla Ámán az királynak így szóla :
 Országában hogy ily kevély nép volna,
 Ki királyi felséggel nem gondolna,
 Méltó volna, hogy azért mind meghalna.

Gondja arra az királynak nem volna, 165
 És semmi kárt azokban nem vallana,
 Mert mind rabok és zsidó nép az volna,
 Arról kéri néki hatalmat adna.

Ígír vala az királynak nagy kincset,
 Kegyelmesen meghallgatná beszédét ; 170
 Király ezzel jelenté meg ő szívét,
 Az nagy úrnak király adá gyűrőjét.

»Nem kell nekem — mondá — király nagy kincsed,
 Valamit akarsz, az néppel azt tégyed,
 Ha akarod fejenként megbüntessed, 175
 Ha akarod bátor mind elveszessed.

Én te hozzád mindenkor igen bíztam,
 Te miattad én káromat nem vártam,
 Országomat te véled ótalmaztam.
 Azért ezt is bizon te rejád hagytam.« 180

Sőt az Ámán diákokat hívata,
Országokra leveleket írata,
Pósták által hamar elhordoztatá,
Az király nevével ezt parancsolá:

Az tűz holnap mikoron el-bételnék, 185
Az tüszttartók népeket mind felvennék,
Zsidó népet ország szerint megölnék,
Tisztek vesztve valakik ezt nem tennék.

Mardocheus ez dolgot hogy meghallá, 190
Jó ruháit magáról leszaggatá,
Zsákból magának ruhát csinálíata,
Keservesen az Istenhez kiálta.

Azonképen városokban megtudák,
Mindenütt ezt zsidó népek meghallák,
Sívást-rívást nagy szertelent tartának, 195
Az istenhez mind el-felkiáltának.

Bemondák ezt az szép asszony Eszternek,
Bátyja által hogy mind az zsidó népek,
Egyetembe néki könyörgenének,
Nyerne kegyelmet királytól fejeknek. 200

Itt embert bocsáta Eszter bátyjához,
Izené meg, harmincz nap nem mehetett urához,
És kik hívatlan mennének királyhoz,
Azok közel lennének a halálhoz.

Lám az király mikor székiben ülne, 205
Ha azokra arany vesszőt nem vetne,
Minden ember azontól ott elveszne;
Az odvarnak ez vala ő törvénye.

Igen kéri vala bátyja az Esztert,
Hogy ne nézne semmi halált és fegyvert, 210
Könyörögne nem csak az ő fejéért,
Hanem mind megnyomorodott népeiért.

Soha ne véld — bátyja néki azt mondja, —
 Hogy istennek az legyen akaratja,
 Asszonyságból csak magának használna,
 Nemzetségét, ő mindent megútálna. 215

Persiából isten még megszabadít,
 De ha Eszter! te nem szánod nemzetid,
 Isten neked alázhatja dolgaidd,
 Mint az Vásti elveszted sok országid!« 220

Lőn az Eszter ezen szomorúságban,
 Hagyá, érte lennének imádságban,
 Harmad napig lakék kamarájában,
 Nagy óhajtást tőn Eszter ő házában.

Az szép Eszter ruhájában öltözék, 225
 Ő asszonyi nagy szépsége megtetszék,
 Gyenge szűne, szép piros színe fénlék,
 Király eleibe Eszter belépék.

Csak két leán Eszterrel bément vala,
 Egyik gyenge Eszternek segít vala, 230
 Másik ruhája alját fogta vala,
 Port ne tenne, ruháját viszi vala.

Úl vala király aranyos széküben,
 Fénlik vala aranyas öltözetüben,
 Rettenetes vala teküntetiben, 235
 Rejá tekintte mint gonosz kedvében.

Tőle Eszter oly igen megrettene,
 Azt alítá, hogy immáran elveszne,
 Az leánra Eszter magát ereszté,
 Íme királt ottan megkeseríté. 240

Azontól király szekiből felkele,
 Szép Eszternek eleiben ott mene,
 Nagy szép szóval az Eszternek felele,
 Hogy ő tőle Eszter meg ne rettenne.

»Semmit ne félj atyámfia szép Eszter,
Mert tégedet én törvényem el nem tör,
Te ellened házamban nincsen fegyver,
Arany vesszőmet hoztam jegyől szép Eszter.

245

Soha nincsen én előttem félelmed,
Bátran nékem te meg mondjad beszéded,
Mert én nálam bizon nagy te szerelmed,
Kellemetes én nékem te szépséged.«

250

Vete király fejére arany vesszőt,
Megcsókolá a szép Eszter az vesszőt,
Elmúlata ő hirtelen félelmét,
Így kezdé el az szép Eszter beszédét.

255

»Egyebet Istentől én nem kívántam,
Csak felséged egészségben láthassam,
Felségedet én híven szolgálhassam,
Én bánatom azzal elmúlathassam.

260

Rejám tekints uram te szemeiddel,
Légy én hozzám nagy kegyelmességeddel,
Vacsorára hozzám jőjj egy híveddel,
Az Ámánnal mint bízott embereddel.

Ottan vevé az király ezt jó kedvvel,
Vacsorára mene az egy hívével,
A vacsora felkele nagy örömmel,
Szóla király Eszternek tiszta szívével.

265

Az mit tőlem kívánsz Eszter — megadom,
Azért kérj kérőt én tőlem, akarom,
Országomnak felét tőled nem tartom,
Ha kívánod, azt is te neked adom.

270

Menne hallá Eszter ígyen felele
Semmit egyebet királytól nem kérne,
Csak ebédre másnap hozzája jőne,
Az ő híve Ámán ő véle lenne.

275

Ámán az királytól ottan kiméne,
 Mardocheus mellől haza erede,
 Ő sivegét ingyen sem emelíté,
 Ő haragját inkább megöregbíté. 280

Nagygyal inkább Ámán rejá haragvók,
 Barátinak ő erről bosszonkodék,
 Király királyné-asszony s mind szeretnék,
 Csak ez egy embertől nem tiszteltetnék.

Panaszolkodását baráti hallák, 285
 Tanácsól fejenként ő néki adák,
 Mardocheust hogy valahol találnák,
 Egy akasztófára felakasztanák.

Ennek egy akasztófát faragtata, 290
 Magassága fának ötven sing vala,
 Ő házánál fát felállatta vala,
 Reggel az királyhoz el-bément vala.

Nem nyughaték mind az éjjel az király,
 Krónikáit olvastatá szolgálival, 295
 Juta arra hogy az árultatással,
 Mint járt vala az két komornikkal.

De krónika igazán mondja vala,
 Mardocheus meg jelentette vala,
 Kérdi király, ha megfizette volna,
 Szolgálatját annak megadta volna. 300

Erre királynak szolgálai mondának,
 Király tartozik ilyen nagy jámbornak
 Hívsegejért jámbor Mardocheusnak,
 Mert még ezért semmit néki nem adtak.

Törtínék, az ajtón belépett vala, 305
 Hogy ez szókat királynak szólták vala,
 Az fő tanács ki veszteni akarja vala,
 Mardocheus hogy ő miá meghalna.

Menne király ő tanácsát meglátá,
Tanácsának király ottan ezt mondá: 310
»Mű tisztesség embernek méltó volna,
Király az kit tisztelnie akarna?«

Ámán hallá az királynak mondását,
Mindeneknél nagyobbnak vélé magát,
Hogy megöregbítené ő hatalmát, 315
Ilyenképen Ámán kezdé ő szavát:

Rejá adjanak szép királi ruhát,
És alája egy feje mentű jó lovat,
Feiben tegyenek arany koronát,
Erre válaszszanak egy fő nagy urat. 320

Délig széllal az városban viselje,
Az utczákon az nagy úr ezt ivöltse :
»Minden ember hogy az embert tisztelje,
Mert ő maga király, embert tisztelte!«

Ottan király Ámának parancsolá, 325
Mardocheussal úgy tenne mint mondá,
Semmit ebben az Ámán el ne hagyna,
Ha haragját venni ki nem akarná.

Csudálkozék az Ámán megrettene,
Király elől Ámán hamar kimene, 330
Mardocheust jó lóra felítteté,
Az mit király hagyta hamar betölté.

Háborodék az Ámán meg szívében,
Megfélemlék ő cselekedetiben,
Azonközbe hívaték vendégségben, 335
Királylyal királné-asszony elejben.

Eremében az király vígan lakék,
Az jó borban király nagy sokat ivék,
És az király végre megborosodék
Ilyen szóval szóla király Eszternek: 340

»Valamit kérsz Eszter tőlem, megadom,
Azért te kérj kérőt tőlem, akarom,
Országomnak felét tőled nem tartom,
Ha kívánod azt is te néked adom!«

Sőt az Eszter az királynak felele : 345
,Ha felséged nekem kegyelmes lenne,
Szűne elől engemet el nem vetne,
Én panaszom felségednek ez lenne:

Soha semmit felségednek nem véttem,
Sem nemzetem az mint én megesmertem, 350
Felségednek beadtak — mint értettem,
Elárultak kit én nem érdemlettem.

Végezte ezt Ámán, hogy én népemet.
Mindenütt levágják nemzetségemet,
Minden országra küldte leveleidet, 355
Ámán dolga — higgye meg beszédemet.

Bánatomat uram én nem mondanám,
Ha népemnek csak rabságát hallanám,
Csak leányól felségedet szolgálnám,
Felségedet én örömet hallgatnám.‘ 360

Lám az király hallá asszony beszédét,
Meghallgatá az Eszter könyörgését,
Az Ámánra király veté szemeit,
Nem tűrheté királynak tekintetit.

Im az király az Ámánt megfogatá, 365
Azon fára ötöt felakasztatá,
Kit az Mardocheusnak csináltata, —
Magassága fának ötven sing vala.

Mardocheust király el-behivatá,
Ámán kincsét, házat ő neki adá, 370
Ő gyűrűjét király reája bízá,
Mindeneknek felette magasztalá.

Az király sok országiban meghagyá,
 Zsidó népnek szabadságát megadá,
 Tíz fiait Ámánnak akasztatá,
 Minden nemzetségét ő levágatá. 375

Tisztartóknak erősen parancsolá,
 Zsidó népnek hogy senki ne ártana,
 Mert ez volna az ő nagy akaratja,
 Senki ennek ellene ne mondana. 380

Udvarában az királynak jelenék,
 Mardocheus, szép Eszter kedves lőnek,
 Az királynak sok feleségi lőnek,
 Száztizenöt fia, leáni lőnek.

Rendelé ezt előtte országának,
 Elválasztá egyikét fiainak,
 Országában kit megkoronáznak,
 Holta után mind annak udvarlának. 385

Ez éneket szerzé veszteg ültében,
 Az Kákonyi Péter neves Szőlősben,
 Ezer ötszáz negyvennégy esztendőben,
 Csötörtöken az Farsagnak végében. 390

II.

AZ ERŐS VITÉZ SÁMSOMROL SZÉP HISTÓRIA

Az Biráknak könyvéből 13. Cap.

Sok erős vitézek voltak ez világban,
 Mint az erős Hektor vala az Trójában,
 Herkules, Akhilles nagy Görögországban,
 Szép ifjú Filotás Macedoniában.

Azért emlékezzünk egy nemes vitézről,
 Az erős Sámsomnak születéséről,
 Ő megmondhatatlan nagy erősségéről,
 Ez világban való ő nagy vitézségéről. 5

Mikor kezdet után ennye nagy üdőben,
 Írnának négyezer és az huszonötben, 10
 Az zsidó nép vala szertelen ünségben,
 Filisteus nevő népnek ő kezében.

Senki természet szerint királyok nem vala,
 Csak közbíró őket akkort bírja vala,
 Egy ember, Mánue ő közötték vala, 15
 Sokáig ő társa magtalanul vala.

Orczáját ő hozzá az Isten fordítá,
 Egy angyalát földre ő hozzá bocsátá,
 Hogy egy fia lenne, néki ezt megmondá,
 De ezt az asszonnak angyal parancsolá : 20

Ne igyék az gyermek bort soha életében
 Borotva se érje fejét idejében,
 Isten véle lészen cselekedetiben,
 Nem lészen hasonló hozzá erejében.

Immár mikor asszon ez beszédet hallá, 25
 Angyalnak beszédét urának megmondá ;
 Urának egyemben nagy hálákat ada,
 Udó rejá tölvén egy szép fiat hozá.

Sámsomnak az gyermek neveztetett vala,
 Mikor ember korban Sámson jutott vala, 30
 Minden dolgaiban igen nagy bölcs vala,
 Istennek szent lelke mert ő vele vala.

Híre még Sámsomnak ez földön nem vala,
 Mert senki erejét meg nem tudja vala.
 Egy húres városban Sámson bément vala, 35
 Az Filisteosok várost bírják vala.

Imé az várasban egy leánt megláta,
 Kit az ő szívében magának választá,
 Atyjának, anyjának róla Sámson szóla,
 Megjelenté mi volna akarátja. 40

Sámsomnak az atyja és anyja ezt mondá:
 Hogy az gondolatot, akkoron elhagyja,
 Mely nagy háborúban volnának jól látja,
 Ne lenne továbbá ebből nagyobb gondja.

Tökéllé ezt Sámson az ő szívében, 45
 Ne tenne egyebet semmiképen ebben;
 Atyjának megmondá bizon beszédében,
 Társól hozzá venné leánt szerelmében.

Olykor a városban Sámson béindúla, 50
 Akkor egy oroszlán eleiben juta,
 Az oroszlán es erős és kegyetlen vala,
 Oroszlánnak ellene — hogy látá — járúla.

Rettenetes oroszlán mivolta,
 De megmondhatatlan Sámsomnak hatalma, 55
 Oroszlánt megfogá, am kettő szakasztá
 Oroszlánnak testét út mellett elhagyá.

Igen hamar Sámson városba beméne,
 Ismét így gondolá, csak hamar megtére,
 Oroszlán szájában raj méhet találá,
 Egy rend lépes mézet szájában megláta. 60

Az Sámson az mézet onnan kiszakasztá
 Mikor benne évék az atyjának adá,
 De hol ezt vette, atyjának meg nem mondá,
 Csak az ő szívében ezt titkon megtartá.

De nem sok vártatván az nap közeléte, 65
 Mennyeközőnek napja mikor közel jőne,
 Városba Sámson ő maga beméne,
 Csak atyja, anyja es akkor véle vala.

Ez város népének már hírével vala, 70
 Harmincz fő-fő embert választottak vala,
 Sámson örömében beküldték vala,
 Az lakodalomban Sámson így szólt vala:

»Látjátok fejenként nagy vígan lakozunk,
Egy egy jeles mesét mind fejenként mondjunk,
Az kinek meséjét meg nem oldhatandjuk, 75
Harmincz inget, köntöst mi mind annak adjunk.«

Igen nagy örömmel arra felelének,
Ott ők mind fejenként mesét beszélének
De azok csakhamar megleletének ;
Sámson es felele, hogy mind veszteg lennének. 80

»Bölcsességgel — látom — fejenként mind beszélétek,
Én is mesét mondok, kit ha ti megleltek,
Tőlem harmincz inget, köntöst elvitetök,
De még annyét adtok, ha meg nem lelitek.

Rövid az én mesém : az ki eszik vala, 85
Annak ő szájából étel megyen vala,
Nagy sok állat között az mi erős vala,
Igen nagy édesség azból megyen vala.

Ódjátok mesémet, kit néktek megmondék,
Én az ember leszek, kit nektek fogadék, 90
Egy egy inget, köntöst, mind fejenként adnék,
Ha meg nem lelitek ; én meg annét várnék.«

Immár az beszédnek hatodnapja vala,
Az lakodalomnak csak egy napja vala,
Az Sámson meséjét nem tudhatják vala, 95
Ő feleségének könyöregnek vala :

»Valamit te urad akar mindnyájan tudjuk,
Minket megnyomorít bizonynyal alítjuk,
Hol gondolta legyen az mesét, nem tudjuk,
De tőle megtudjad, tőled azt kívánjuk. 100

De ha bizont erről nem mondandasz nekünk,
Atyáddal, anyáddal házadban égetünk,
Ha pedig minden jót tehendesz velünk,
Tisztességben nagyban bizoni lesz mi köztünk.«

Igen ijede Sámson felesége,
Szívében forгатja, mit mondott nemzetsége,
Urától kérdezi, mi legyen meséje,
Sámsonhoz jelenté így ő nagy szerelmét. 105

Gondolkodik vala Sámson feleségén,
Hogy ily hamar vette volna epeségét,
Végre ő megmondá társának kérdését,
Nékie megjelenté mi legyen meséje. 110

Valának fejenként nagy lakodalomban,
Heted napon nagy szomorúságban,
Sámson felesége juta bé a házban,
Mesét hogy megmondá, lének vígasságban. 115

Mikor vendégekhez Sámson bément vala
Mesének értelmét tőlök kérdi vala,
Harmincz vendég ember nagy örömben vala,
Sámson meséjére így feleltek vala: 120

»Te megmondád Sámson: a méz igen édes
És az oroszán legyen igen erős.«
Sámson így felele: »bizon nem tudnátok
Ha az én ökrömen ti nem szántanátok.«

Hamar el-kisiete Sámson, hogy ezt mondá. 125
Egy pogán városban Sámson el-béjuta,
Harmincz jeles embert Sámson ott levága,
Azoknak ruháit vendégeknek osztá.

Ezután vendégeket Sámson elbocsátá,
Az ő feleségét az atyjával hagyá, 130
Felesége szívét nem igaznak látá,
Ezen erős Sámson igen megbúsula!

Mene az országban mind széllal járnia,
Külemb-külemb földet Sámson mind járnia,
Az ő nagy haragját azzal mulatnia, 135
Nem tudja vala ipa mit gondolnia.

Az Sámsonnak ipa szívében gondolá,
 Sámson ő leányát hogy elhagyta volna,
 Törvény feleségül más embernek adá ;
 Egy aratás korban Sámson hozzá juta. 140

Találá a Sámson ipát ő házánál,
 De ő feleségét más társaságában,
 Sámson hogy ezt érté monda haragjában :
 »Bizon megbánjátok még üdő jártában !

Ez háborúságnak oka én nem leszek, 145
 Mert feleségemet tőlem elvettétek.
 Kiért ellenségték mind örökké leszek,
 Nagy kárt, bosszúságot ti rajtatok tészek.«

De mikor ez szókat megmondotta vala,
 Háromszáz rókákat Sámson fogott vala, 150
 Rókáknak farkokra üszöget kötött vala,
 Azért búza közé bébocsátta vala.

Ez tűz miatt minden földi vetemények,
 Mind felgerjedének az olajfa kertek,
 Mind semmié lőnek az sok szőlő kertek, 155
 És sebes láng miá égnek minden helyek.

Senki ezt hertelen nem tudja mi légyen,
 De végre megkérdek, hogy mi oka légyen,
 Hogy minden ez földön szerte szerint égjen ?
 Népek ezt végezzék, hogy egy példa légyen. 160

Veték be a szénbe az Sámsonnak ipát,
 Véle egyetemben mind az ő leányát,
 Hogy elvötte volna Sámsonnak házassát,
 Hozzá tartozóval égeték meg házát.

Ment vala az Sámson Etámnak végére, 165
 Mind az zsidó népet bírja ő kedvére.
 Filisteosoknak hogy ebben lőn híre,
 Szántalan nagy sok nép Sámson ellen gyüle.

Panaszolkodással mikor bėjutának,
A zsidóországban népek így szólának : 170
»Adjátok közünkbe fejét az Sámsonnak,
Mert el kell vesznie érte országtoknak!«

Tevék ezt kételen mind az zsidó népek,
Mint háromezeren ők egybegyűlének,
Etámnak hegyére ők el-felmenének, 175
Az erős Sámsonnak ígyen felelének :

»Oh te erős Sámson nem tudunk mit tegyünk,
Az te dolgod miatt ingyenmajd elveszünk,
Mert immár jött rejánk a mi ellenségünk.
Kötözve tégedet ellenségnek viszünk. 180

Parancsolnak nekünk hogy mi ezt műeljük,
Ha akaratjokat bé nem teljesítjük,
Ez országot Sámson! mi azzal elvesztjük
Azért mi kételen bizon ezt műeljük!«

Ezt az Sámson hallá, felele népeknek : 185
,Hogy ti meg nem öltek, mind megesködjete,
Az két kezeimet bár hátra kötözzétek
Ellenség kezébe engemet vigyetek.‘

Rendenként, fejenként mind hűtöt adának
Hogy meg nem ölnéjek, azt mind felfogadák, 190
Két erős istrángot am előhozának,
Az két kezét hátra köték az Sámsonnak.

Philisteus népek, kiket Jásznak mondnak,
Sámsonat hogy megláták, oly igen kiáltnak,
Hogy az hegyek, völgyek környül mind harsognak, 195
Sámsonra fegyverrel ők mind indulának.

Ezt az erős Sámson mikoron meglátá
Istenhöz fohászkodék magát megrándítá,
Az két erős istráng ottan elszakada,
Csak egy számár állát Sámson felragadá. 200

Tölök erős Sámson nám meg nem ijede,
 Az egy számár-állal azért agyon veré.
 Az több nép ezt látá, igen megíjede,
 Az lón hős közötték ki futást vehete.

Rémelle meg tőle az népnek soksága. 205
 És igen fut vala ellenség táborra,
 De Sámsonnak juta oly nagy szomjúsága,
 Tetszik, hogy előtte volna immár halála.

Vitéz Sámson kiált nagy szomjúságában,
 Könyöreg istennek nagy szomjóságában, 210
 Ne hagyná meghalni szomjóhol útában,
 Isten meghallgatá őt kívánságában.

Megnyílék számár-állnak az nagyobb szepfoga,
 Sebességgel szép viz belőle kifolya,
 Kivel ott elmülék Sámson szomjúsága 215
 És néki megjöve minden bátorsága.

Kezde minden népnek rettenetes lenni,
 A zsidó országnak békeséget nyerni,
 Minden ellenségi szertelen eltérni,
 Minden ország tőle kezdé igen félni. 220

Az egy üdő korban mene egy városban,
 Egy leány kedveért ő gondolatjában,
 Váras neve Gáza vala pogánságban,
 Hír lón, hogy az Sámson volna az városban.

Köztök elvégezek, rejá támadnának, 225
 Mikor hajnalkorban az íel jutnának
 Sámson szállására együtt rohannának,
 Ily nagy ellenségen bosszút állanának.

Ott erős Sámsonnak hamar lón tudtára,
 Ífelikor mene váras kapujára, 230
 Kaput küszöböstül vevé fel vállára,
 Vevé fel egy hegynek az magasságára.

Nem vala világon bizon semmi állat,
 Ki Sámsonnak ellene erejével állhat,
 Isten adta vala néki az hatalmat,
 Pogán ellenséget szertelen nyomorgat. 235

Immár az országban igen bátor vala,
 Az Sóret völgyében gyakran mulat vala,
 Egy szép asszony embert megszeretett vala,
 Neve szép Dalila az asszonynak vala. 240

Igen nagy szerelmet Sámsonhoz mutata,
 Az asszony színetlen véle vígad vala,
 Miként feleségét, Sámson ugyan tartja,
 Annak mindenestől magát adta vala.

Nagy inségben immár a jászok valának 245
 Mert a Sámson miatt megnyomorodának,
 Titkon könyörgének a szép Dalilának,
 Könyörgések mellett sokat fogadának:

»Szerelmedet tudjuk Sámson nagynak véli,
 Tudjuk te kedvedet soha meg nem szegi, 250
 Te valamit akarsz bizon mind azt teszi,
 Ezt a te nemzedet nagy jó neven veszi.

Érts meg nagy ereje miben áll Sámsonnak,
 Mi ellene álljon az ő hatalmának,
 Te békességet lelsz ez egész országnak, 255
 Kincset sokat adunk mint jó asszonyunknak.«

Dalila ezt hallá, ottan reá hajla
 Sámson hon nem vala, de hamar megjuta,
 Sámson nagy erejét kérdezi Dalila,
 Sámson erejének mi légyen az oka? 260

Látá az erős Sámson, hogy nincs nyugodalma,
 Az szép Dalilának Sámson ígyen monda:
 Inból csinált kötél mikoron hét volna,
 Azval ha megkötnék ereje nem volna.

Ezt Dalila hallá, megmondá jászoknak, 265
 Hamar az hét ketélt hozák Dalilának ;
 Jászok ágyas házban titkon ott valának,
 Kezét hátra köté Dalila Sámsonnak.

Sámson megriasztá, Dalila ezt mondá :
 »Ellenséged rajtad !« — Sámson hogy ezt hallá, 270
 Ottan erős Sámson kezeit rándítá,
 Az inköteleket Sámson elszakasztá.

Mihelt az Dalila látá megharagvék,
 Az erős Sámsonra nagy haraggal feddék
 Hogy az ő szerelme semminek tetszenék, 275
 Sőt szép beszédekkel megcsúfoltatnéjek.

Evvel az Dalila meg nem elégedék,
 Szép szóval környüle sokat hízelkedék,
 Kérdezi, hogy ötet művel megrettenjék ? —
 Sámson ő miatta soha nem nyughaték. 280

Nem lön az Sámsonnak egyebet mit tenni,
 Mondá hét istránggal két kezét megkötni,
 Azzal erejének kellene elveszni,
 Ereje nem lenne azt elszakasztani.

Ezt Dalila hallá megmondá jászoknak, 285
 Az hét új istrángot hozák Dalilának,
 Jászok ágyas házban titkon ott valának,
 Kezét hátra köté Dalila Sámsonnak.

»Ellenséged rajtad !« Sámsonnak ezt mondá,
 Sámson hogy ezt hallá, kezeit rándítá 290
 Az új istrángokat Sámson elszakasztá,
 Ő nagy erősségét istráng meg nem tartá.

Feddnie kezde Dalila Sámsonra,
 Ez szót mondja néki úgymint nagy haraggal :
 »Látom Sámson nem vagy hozzám igazsággal, 295
 Maga hozzád vagyok én nagy buzgósággal.

Én szerelmem nálad, látom Sámson nem nagy,
Noha mind korosként te én szívemben vagy,
És minden dolgodban nálam te drága vagy,
Hozzám szeretettel bizon látom nem vagy. 300

Bátor uram Sámson nem láttalak volna,
Hozzád nagy szerelmem soha nem lött volna,
Azon özvegységben megmaradtam volna,
Szívem te miattad nem kesergett volna.

Rólad én szívemben uram gondolkodom, 305
Mikor beszédedet elmémben forgatom,
Nékem igaz légyen bizon az alítom,
De beszéded miatt én megcsalatkozom.«

Véle sok ideig Dalila így feddék,
Sámson ő miatta soha nem nyughaték, 310
Szűve az Sámsonnak rajta keseredék,
Asszony-ember miá végre megcsalaték.

Az Sámson igazán megmondá nékie,
Hogy soha borotva nem száll ő fejére,
Mert ottan elveszne ő nagy erőssége, 315
Mint csak egy embernek lenne ő ereje.

Rajta megörüle Dalila hogy hallá,
Jászoknak tudtára hamarsággal adá;
Jászok eljövének, őket eltitkolá,
Dalila térdére Sámson fejét hajtá. 320

Juta egy nagy álom az erős Sámsonra,
Magát bízta vala az szép Dalilára,
Borotvát hozata Dalila urára,
Hajában elnyíre nyomorúságára.

Ottan az Sámsonnak ereje elvesze, 325
Dalila Sámsonot hamar felsekenté,
Sámson beszédével igen megrettenté,
Az ő ellenségét ő rejája inté.

Fogák meg az Sámson ottan az jász népek,
Szemeit kitolyák mint ellenségeknek, 330
Sámsont Gáza nevő városban bévivék,
Egy száraz malomban örölnie veték.

Azon a jász népek igen örülének,
Mind országok szerint lakodalmat tőnek,
Az Sámson látnia nagy sokan jövének 335
Bosszút és káromlást rajta sokat tőnek.

Csodálkoznak vala Sámson állapotján,
Az ő nagy kezein, széles mellyén, vállán,
Az ő hosszú haján és hosszú szakálán,
De haja megneve nem sok üdő múltván. 340

Tőnek lakodalmat az jász fejedelmek,
Igen áldozának az bálvány-istennek.
Nem félik erejét ő ellenségeknek,
Mert nincsen világa Sámson szemeinek.

Az urak valának egy kő palotában, 345
Sámsonat hivattaták nagy vígasságban,
Őket vigasztalná Sámson az játékban,
És hogy megcsúfolnák minden dolgaiban.

Vala az palota ékesen rakatván,
Csak három kőlábra magasán állatván, 350
Környül folyosója nagy szépen alkatván,
Háromezer ember vala környül állván.

Eljőve az Sámson jászok eleiben,
Előttek hogy játsznék kételenségében,
Igen megcsúfolák cselekedetiben. 355
Ám megkeseredék Sámson ő szívében.

Nézik vala urak és mind az köznépek,
Sámson fohászkodék mennybéli istennek,
Könyereg szívében, hogy ellenségének
Már bosszút tehetne, az pogán népeknek. 360

Elteköllé Sámson, hogy együtt meghalna,
Az sok pogán néppel, ki az házban vala,
Az kőlábbhoz vinné, gyermeknek ezt monda, —
Az ki szegén Sámsonat odavezette vala.

Rettenetesség lőn nagy sok országoknak, 365
Kőlábaik megfogá az nagy palotának,
Kőlábak ellene mind egybe romlának,
Mind nyakok szakada szántalan pogánnak.

Igy állá a Sámson az ő bosszúságát,
Noha elvesztette szemének világát, 370
Nem szánja ő vélek Sámson együtt holtát,
Csak ő megállhassa nagy nyomorúságát.

Sámson erős vala, nagy hatalmas vala,
Húsz esztendejében az zsidókat bírá,
Jász fejedelmekkel akkoron meghala, 375
Asszonyállat miatt Sámson így járt vala.

III.

HISTORIA ASTIAGIS REGIS ET CYRI POTEN- TISSIMI MONARCHIAE FROG. C. POMPEI M. C. NUMMANTIS DESUMPTA IDE PER PET- RUM KAKONI FACTA etc.

Hatalmas urakról néktek emléközöm,
Gazdag királyoknak életit beszéllöm,
Elmúlt nagy üdökről mostan emlékezőm
Azért hallgassátok urak én beszédöm !

Irnak vala Trója törésének után, 5
Ötszáz esztendőben az kilenczven után,
Immár Róma vala a nagy Trója után,
Benne Numa királ az Romolos után.

Solon Athenásban, Cressus Lidiában,
 Az Alceros királ Macedoniában, 10
 Sedechias királ vala Zsidóságban.
 Astiages királ vala Médiában.

Több királyok akkor kik uralkodának,
 Mind ez világ szerént nagy sokan valának
 De birodalommal küssebbek valának, 15
 Az Astiagesnek azért udvarlának.

Országa beű vala az Astiagesnek,
 Nagy hatalma vala az ő erejének,
 Mondhatatlan vala nagysága kéncsének,
 Azért sok királyok néki engedének. 20

Rettenetes vala, mert bírja Médiát,
 Szerencsen országot, és mind Assiriát,
 Lydia országot és Babilloniát,
 Sidrát, Hircániát és nemes Persiát.

Jöllehet firfú magzatja nem vala, 25
 Egy leán magzattal isten látta vala,
 Szépen ű leányát felnevelte vala.
 Leány emberkorban mikor jutott vala,

Az királ egy álmot leányáról láta
 Kin megszomorodék az ű gondolatja, 30
 Sok tudós bölcseket hamar hívattata,
 Látta álmom felől bölcseknek ezt mondja:

»Az elmúlt napokban én nyúgodalmomban
 Tetszik vala nékem én édes álmomban
 Leányom méhéből nevekődött volna, 35
 Magas szelővessző kiterjedett volna.

Sűrű sok ágának nagy árnyéka vala,
 Mind egész Azsiát el-béfogta volna,
 Álomnak értelme nem tudom mi volna,
 Azért megmondjátok mi jövendő volna?« 40

»Tudjad királ — úgymond, az bölcsek azt mondják,
Férfiú magzatja lészen leányodnak,
Ki ellene lészen hatalmasságnak,
Ellened parancsol nagy sok országidnak.

Jövendő üdőben az gyermek ha élhet, 45
Üdő forgásában ember kort ha érhet,
Nagy hatalmas lészen mert ű nagyot tehet,
Országod elveszi, mert ű néked véred.«

Az királ ezt hallá, rajta szomorodék,
Nagy sokat szívében rajta gondolkodék. 50
Minden akarátja végre elváltozék,
Maradéka ellen szíve keményedék.

Gondolá szívében, úrfinak leányát
Hogy ű ne adnája sem penig kazdagnak,
Szívét ne emelné ű unokájának, 55
Mert ellene lenne ű királságának.

Imé Persiában egy kis ember vala,
Hogy ki Cambisesnek neveztetik vala,
Ennek szép leányát királ adta vala,
Hogy kitül teréhben leán esött vala. 60

Sőt meghagyá királ az ű szolgájának,
Hogy ha fia lenne az ű leányának,
Eleiben hozná mint édes atyjának,
Hogy ű is örülne mint unokájának.

Rövid üdő múlva lön fia királynak 65
Az ű leányának, az tisztesszonnak;
Gyermekeket felvevék, vivék a királnak,
Mert így kellett vala ű akarátjának.

Ezt immár a királ elvégezte vala,
Jeles fő tanácsát béhívatta vala, 70
Tanácsának neve az Harpagus vala;
Királ ilyen szóval ennek szólott vala:

»Gyermecket felvedyed, előlem kivigyed,
Néked én azt hagyom, titkon elrekköntsed,
De soha senkinek te meg ne jelentsed,
Ha reád, akarod, haragom ne vedyed.« 75

Imé az gyermeket Harpagus felvév,
Királnak előle úrfi el kivivé;
De az ő szívében ő ezt elvégezé,
Királ unokáját el ne rekkentené. 80

Soká semmiképen titkon nem lehetne,
Mert gyermek anyjának meg tudtára lenne,
Az Astiagesnek hogy halála lenne,
Királ után leán fejedelem lenne.

Ezért ő fejének kellene vesznie, 85
Hogyha a gyermeket ő elrekkentené;
Adá egy pásztornak, hogy tüle elvenné,
Hol néki tetszenék ütet elvesztené.

Tüle az gyermeket hogy pásztor elvév,
Egy erdő kebelben akkor el-bévivé, 90
Pásztor a gyermeket együtt el-letevé
Csak falevelekkel őt befedezgeté.

Csorda pásztor szegén ő feleségének
Erről emléközék, mint hű emberének;
Szegén asszony hallá, nehéz lőn szívének, 95
Szíve keseredék, felele férjének:

»Im jól érted uram, az kisded gyermeket
Királ elvesztené, nem nézné ő lelkét;
De kérlek tégedet hozd be nékem ütet,
Kéért jövődőben nagy jót tüle vehet. 100

Reám veszem uram királynak haragját,
Ha ő megtudandja, hogy tartom magzatját,
Bizon reám veszem gyermeknek ő gondját,
Nem gondolok véle királ fenje kardját.«

Imé pásztort asszon mind addig untatá,
Az kised gyermekét béhozni bocsátá.
Gyermekhez a pásztor mikor el-béjuta,
Egy nagy csuda dolgot akkoron ott láta. 105

Pásztor nézi vala, gyermeket szoptatja
Egy fias kamondor és körül forogja,
Vadak, madaraktól igen oltalmazza,
És melegségével gyermeket táplálja. 110

Onnat a gyermeket pásztor el-felvevé,
Váras felé pásztor ütöt vinni kezdé,
A kamondor addig ugatva követé
Míg házacsájában pásztor el-bévivé. 115

Tüle felesége gyermeket elvevé,
És az kis gyermekre mihelt szemét veté,
Édest mosolyodék, asszonra tekénte,
Szíve rajta esék, asszon így felele: 120

»Ez gyermeket uram kérlek ne veszessed
Inkább gyermekünket érte el-kivigyed,
Kiráj gyermekejért gyermekünket kivesd,
Ez gyermeket inkább érte felneveljed.

Nem nézöm halálát az ennen fiamnak,
Csak lássam életét királ magzatjának!
Addég esedezék asszon a pásztornak,
Szavát megfogadá pásztor az asszonnak. 125

Tartá fel a pásztor gyermeket fiáért,
Ú fiát kiveté királ magzatjáért.
Nem bánkodik vala az ú magzatjáért,
És titkolja vala igen a királyáért. 130

Igen szépen gyermek el-felnevekedék,
Apró gyermekekhez gyermek társalkodék,
Az apró gyermekek Cyrusnak nevezék,
Gyermeki dolgában bölcsen cselekedék. 135

Sőt gyermekek köztök játékot szerzének,
 És ú köztök Cyrust királylyá emelék,
 Mint szokás, törvéiben az gyermekek ülnek,
 Egymással játékban szemszembe perelnek. 140

Sokan kik bűnösök gyermekek közt lőnek,
 Királynak Cyrusnak elejben vitetének,
 Sokan ú közülők megverettetének,
 Külömb-külömbképen megbüntettetének.

Inkább nagyobb részént kik megveretének, 145
 Mind főző emberek gyermeki levének,
 Azért panaszolni királhoz menének,
 Hogy paraszt gyermektől verést szenvednének.

Meghallgatá király bosszonkodásokat,
 Cyrust hivatattá, ki verte fiokat, 150
 Királ Cyrust kérdé, adná ennek okát,
 Miért megverette mind az úrfiakat?

Imé ez dolognak végét várja vala,
 Mind az udvar népe ezt hallgatja vala,
 Cyrus az királynak ezt felelte vala: 155
 Hogy méltán mívelte, mert ú királ volna.

Mihelt királ gyermek feleletit hallá,
 Ű nagy bátorságát oly igen csudálá;
 Királ előtt pásztor gyermekkel áll vala,
 Királ az pásztornak ilyen szóval szóla: 160

»Okot benne semmit szegén pásztor ne lölj,
 Az én beszédemre bátorsággal felelj,
 Elöttem hazudni hamisan te ne merj,
 Hogy a te fejednek mostan kegyelmet nyerj.

Nem tetszik az gyermek, hogy te fiad legyen, 165
 Te természetedről ilyen bátor legyen,
 Nékem megmondd azért, ki gyermeke legyen,
 Ha néked akarsz, hogy kegyelem legyen!«

Az pásztor kegyelmet ű fejének kére,
 Gyermek felől mindent igazán jelente, 170
 Gyermeket Harpagus miként el-kivitte,
 Ű fiáért gyermek ez világon élne.

Rövidebben mondván, pásztor beszédéből
 Megesmerék Cyrust ékes termetéről,
 Királ unokája ű feleletiről, 175
 Királ leányához való személyéről.

Csak beszéddel királ gyermeket megfeddé,
 Nemes Persiában előle kiküldé,
 De éltét szívében gonosz szemmel nézé,
 Azért Harpagusra nagy haragját veté. 180

Harpagusnak vala királ udvarában
 Egyetlenegy fia szép ifjúkorában,
 Megöleté király ű nagy bánatjában,
 Étkül megfőzeté egy lakodalmában.

Az ifjúnak testét felhozák egy tálban, 185
 Asztalra letevék az lakodalomban,
 Az atyját kénálja királ nagy bűvában,
 Benne úgyan egyék, mint fia húsában.

Erre az Harpagus nagy bátron felele:
 Királ mit akarna, arról nem tehetne, 190
 Királynak haragját ű mind jóra vélné,
 Noha ű fiáért nagy bosszút szenvedne.

F ű tanácsán akkor ű haragját tölté.
 Harpagus forgatja ű nagy bátorságát,
 Szánja szép fiának méltatlan halálát, 195
 De azért titkolja minden akaratját.

Rövid üdő múlván el-felnevekedék,
 Persiában Cyrus el-felörögödék,
 Harpagus ű róla sokat gondolkodék,
 Bosszú megállásban ű hozzája bízék. 200

Okot ű magában Harpagus gondola,
 Hamar az Cýrusnak egy levelet íra,
 Hogy az királ útét veszteni akarja,
 És hogy megmaradott, látni sem akarja.

Gyölöségben érte az királynak esett, 205
 És ű érte fia már halált szenvedett,
 És ű ilyen bosszút és nagy kárt szenvedett,
 Feddé, hogy magáról ű elfeledközött.

Cýrus ezt megértvén hadat támasztana,
 Anyjáért, magájért hogy bosszút állhatna, 210
 Média ereje kezében juthatna,
 Mert ű volna annak fölső kapitányja.

Panaszt ennél többet ű sokat számlála,
 Kit mind a levélbe Harpagus beíra,
 Nyúllal egy hű embert Cýrushoz bocsáta, 215
 Kiben egy levelet szépen szerzett vala.

Okosan Harpagus nyúllal cselekedék.
 Nyúlat az hátára adá egy embernek ;
 Az egy kis nyúlfiat mint vadászembernek,
 Hagyá, úgy hordozná, meg ne jelennéjek. 220

Mikoron Harpagus követe bójuta,
 Nyúlat el-bévívé Cýrusnak mutatá,
 Cýrus az levelet nyúlban megtalálá,
 Harpagus tanácsát ottan jóvá hagyá.

Persipolis vala neve az városnak, 225
 Kiben lakóhelye vagyon az Cýrusnak,
 Cýrus így gondolá rendit dolgainak,
 Hogy végét érhetné ű gondolatjának.

Egy nap váras népét dologra hívatá,
 Nagy erős munkával akkoron fárasztá, 230
 Másnap vendégségben fejenként hívatá,
 Vígán tartá őket, nékiek ezt mondja :

»Imma jól tartalak, tegnap fárasztalak,
Két nap kettőt teszen — ha meggondoljátok,
Médiaiaknak amint udvarlátok 235
Tegnap dologhoz hasonlót fáradtok.

Mai jól-tartásom ha követenditök,
Minden dolgaiban vélem együtt lésztek,
Felelek tinéktek kettőből kimentlek,
Médiaiaknak fejedelmi lésztek!« 240

Cyrustól ezt hallák, nagy örömet lőnek,
Fejenként ú néki fogadást tevének,
Valamit akarna a tévők lennének,
Valahol mondaná, mind véle lennének.

No nem vára üdőt Cyrus sokat ebben, 245
Népének meghagyá, gyűlnének egy helyben,
Késedelem semmi ne légyen gyűlésben,
Láss! az ifjú Cyrus bízik erejében.

Vitéz vala Cyrus ú ifjúságában,
Persiai urak vannak táborában. 250
Már mind elrendelé Cyrus ú szívében,
Királnak országát vennéje kezében.

Minden gyorsasággal népét elindítá,
Média határban táborban szállítá,
Ellene az királ erejét indítá, 255
Cyrust ú ellene semminek alítá.

Az Astiagesnek fű hadnagya vala
Az úrfi Harpagus, ki tanácsa vala,
Nem juta eszében mit véle tött vala,
Hadban királ dolgát reá bízta vala. 260

Nem gondolá király, mit véle tött vala,
De az Harpagusra dolgát bízta vala,
Hogy Cyrus népéhez közelített vala,
Az Cyrus népével szembe szállott vala.

Tevé az királnak kegyetlenségejért, 265
 És az egy fiának szörnyű haláláért,
 Az Cyrushoz hajla bosszúállásáért,
 Népét néki adá nyomorúságaért.

Imé királ hallá, rajta megbúsula, 270
 Megújonnan népét ellene támasztá,
 Seregét megszerzé hogy ű szembe juta,
 Médiaiakat igen bátorítja.

Senki már ne bizzék jó hamar lovában, 275
 És az hadból el-kiszabadulásában,
 Mert fegyveres népek vannak táborában,
 Azok hátul lesznek ű diadalmában.

Dolga lenne annak, ki futni akarna, 280
 Hátul olyan erős népet ű találna,
 Mint előtte való ellenség ki volna ;
 Víni azért minden szorgalmatos volna.

Egyben közelíte két úrnak ereje,
 Hamar megretteñe Cyrusnak ű népe,
 Tábor helye felé fut vala ű népe,
 Holott mindeniknek vala háza népe.

Sokan asszony népek, akik ott valának, 285
 Persiaiaknak ellene állának,
 Kérík megtérnének, érettek vínának,
 De szép beszédekkel űk nem használnának.

Víni asszon népek arczul fordúlának, 290
 Minden futó népet így szidalmazának:
 Az szükséges koron hogy hová futnának,
 Anyjoknak hasában talán bébúnának.

Megszégyenlé magát minden futó népe, 295
 Ismét öszvegyüle hamar futott népe,
 Az királra az nép nagy hamar megtére,
 Királ ű erejét vinya készeríté.

Persiabéliek győzödelmet vőnek,
Médiabéliek igen veretének,
Fűfő jeles urak sokan elesének,
Az királylyal foglylyá némelyek esének. 300

Táborokban ismét mind el-bészállának,
Nagy sok nyereséget köztök elosztának,
Cyrust felemelék köztök királyoknak,
Kinek engedének, mint törvény uroknak.

Astiages királt Cyrus béhozatá, 305
Nagy kegyelmességét hozzája mutatá,
Média országgal ismét megonszollá,
De az Médiában térni nem akara.

Jámbor vala Cyrus ú királságában, 310
Nagy kegyelmes vala ú birodalmában,
Fejedelmül hagyá együtt országában,
Atyját Astiages az Hirkániában.

De médiaiak az Cyrus hadág,
Csak uralkodának azon más ideig,
Háromszáz és ötven számos esztendeig, 315
Eufrates királtól az Astiagesig.

Ellene Cyrusnak sokan támadának
Kik Astiagesnek régen udvarlának,
Első gondja esék Babilloniának,
Nem akar engedni az Cyrus királnak. 320

Persiából Cyrus haddal reá indúla,
Babilloniának segítsége juta,
Gazdag Lybánonból Schergors királ juta,
Scherhorsnak megvevé nagy hamar országát.

Ellene támasztá az Babilloniát 325
Megfeddé, bünteté mint hitlen országát,
Gazdag Lybanonra készíté ú hadát
Ez széles világon kazdag neve vala.

Róla Cresus király sokat gondolt vala,
 És széles világon kazdag neve vala, 330
 Az Görögországban széllal izent vala,
 Minden veszedelmét már jól látja vala.

Persiaiakkal Cyrus gyorsan juta,
 Cyrus az Cresussal gyorsan szembe álla,
 Kinek nagy erejét már elverte vala, 335
 Csak kevés népével megütközött vala.

Esék foglylyá Cresus a Cyrus királnak,
 Kegyelmes az Cyrus a Cresus királnak,
 Jóllehet országát foglalá magának,
 Várasát örökké megadá királnak. 340

Tekélletes vala Cyrus ű dolgában,
 Immár uralkodik egész Ázsiában,
 Birodalma vala nagy sok országokban,
 Híres neves vala ez széles világban.

Rettenetes vala hatalmasságában, 345
 Nem nyughatik veszteg ű birodalmában,
 Hadát kiinditá hideg Scithiára,
 Hogy ezt es megvenné ű birodalmába.

Vala csak egy asszon akkor Scithiában,
 Benestrungnak hiák az ű országában, 350
 Az királné asszon bizik hatalmában,
 Királt bebocsátá azért Scithiában.

Mikor királ juta el-bé Scithiában,
 Csak előtte forog asszon ű magában,
 Királ úgy végezé ű gondolatjában, 355
 Sok bort és sok élést hagyta táborában.

Kiindúla királ, tetteté félelmét
 Hogy közelb vehetné az ű ellenségét,
 Kinek az asszonnak hozák futott hírét,
 Az fiának adá népe harmadrészét. 360

Az királné asszon meghagyá fiának,
Ne hinne királnak puszta táborának,
Valahol járnának igen vígyáznának;
Az ellenség után okosan járnának:

Királné asszonnak fia elindúla, 365
Pusztá táborában az Cyrusnak jűta,
Sok borhoz, éléshez népe el-leszálla,
Az Cyrus királnak ez hírével vala.

Oly hirtelen királ népét megtéríté,
Scithiai asszonnak népére ereszté, 370
Mind az egy fiával űket ott elveszté.
Asszon ezt meghallá, szívét keményété.

Nem tetteté asszon semmi bizodalmát,
De futni tetteté scithiai táborát,
Nem véli az királ asszony akaratját, 375
Utána inditá szántalan nagy hadát.

Immár Cyrus népe igen bátor vala,
Két magas hegy közbe el-béjutott vala,
Királné asszonnak népe lesben vala,
Cyrus nagy erejét közbe vötte vala. 380

Fene vad módjára reá rohanának,
Az scithiaiak, kik lesben valának,
Az királnak népe erőssen vívának,
De mind a királylyal földre vágatának.

Az királné asszon ám megkeresteté, 385
Cyrus királ testét elő vitetteté,
Az egy cseber vérben nyakra ereszteté,
Keserűségében néki ezt ivölté:

»Cyrus királ igyál eleget az vérben,
Kit te szomíhozál kegyetlenségedben, 390
Kiben nem ihatál eleget éltedben,
Legyen ez te neked nagy kevélségedben!

Táborbeli népe hétszáz ezer vala,
Kit az Scithiában mind levágtak vala,
Ebben egy hírmondó haza nem ment vala, 395
De az illyő-fillő haza szaladt vala.

Az ezer ötszázban és negyvenkilenczben,
Mikoron írának enni esztendőben,
Az ki ezt szerzé az ű víg kedvében,
Nevét megjelenté verseknek fejében. 400

NÉVTELEN.

1546.

SZÉKELY BALÁZS.

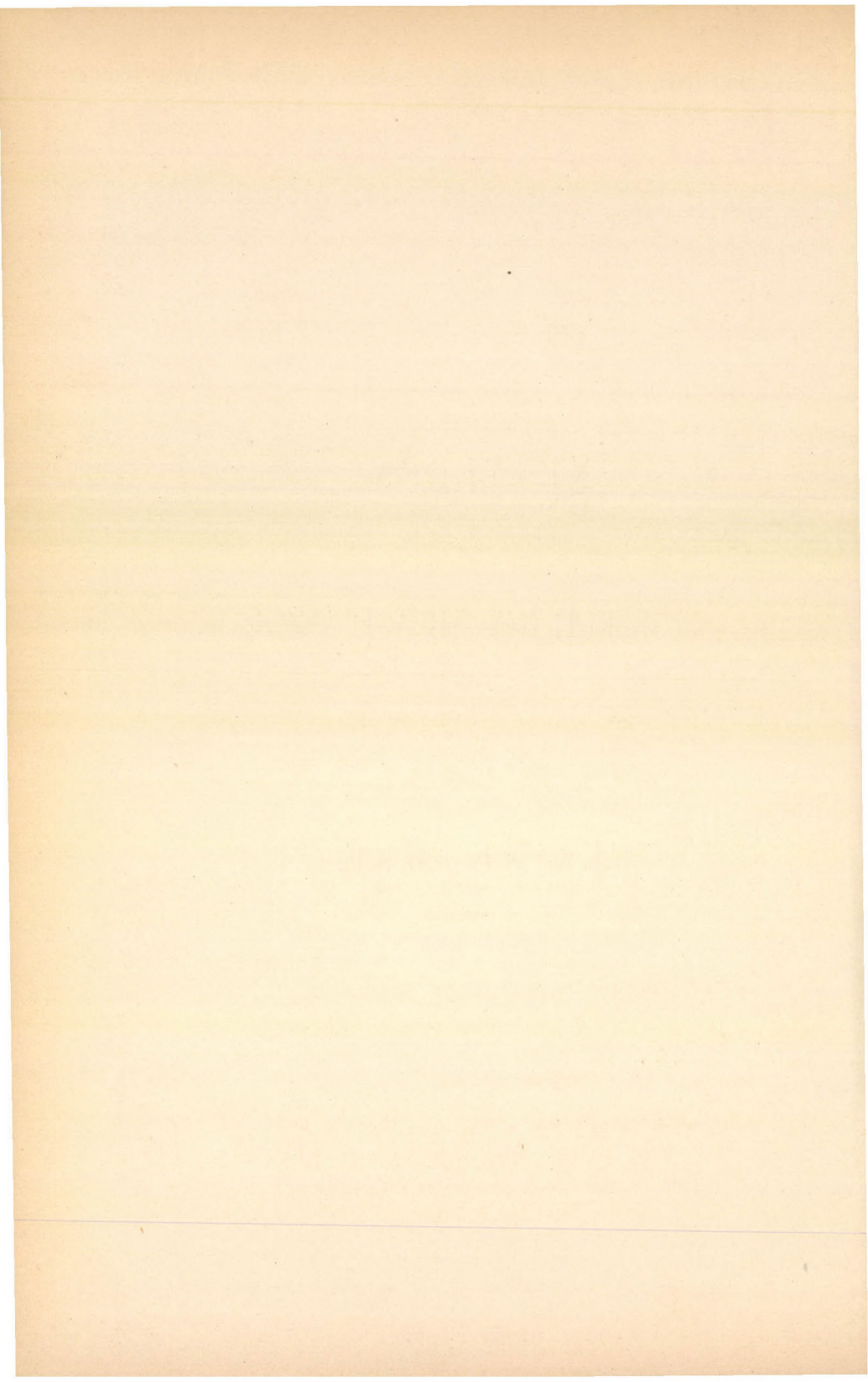
1546.

ÉS

FEKETE IMRE.

1546.

AZ ISTENFÉLŐ ELEÁZÁR PAPRÓL ÉS AZ KEGYETLEN ANTIOCKUS KIRÁLYRÓL VALÓ HISTÓRIA.

2. Machab. 6.

(Névtelentől.)

Régen ő törvényben vala Jéruszálemben,
Egy hatalmas király ő nagy kevélségében,
Hogy ki az zsidókat mind öleti vala,
Ő nagy keménségében.

Az királynak neve az Anthiokhus király, 5
Kit kiűze Egyiptomból Farahó király,
Ki Jeruszálemet igen elpusztítá,
Pogán kegyetlen király!

Sokszor az zsidókat szeretve kéri vala,
Bálvány-imádásra ő kényszeríti vala, 10
És az pogán hitre őket inti vala,
És erőlteti vala.

Az zsidók törvényeknek lám az ellene vala,
Antiokhus király ezt is látja vala,
Hogy ők minden kénra és kegyetlenségre, 15
Örömetst mennek vala.

Antiokhus király mikor ülne székiben,
Az zsidókat inté fejenként eleiben,
Hogy ők is élnének az pogán törvényben, 20
És az ő életiben.

Mikoron a zsidók áldozatot tennének,
 Az áldozat közbe disznó-húst szerzének,
 És megfenyegette, hogy azzal élnének,
 Mind disznó-húst ennének.

Egy jeles bölcs ember a zsidók között vala, 25
 És az írástudó papok nemzeti vala,
 Régi ember vala, igen jámbor vala,
 Eleázár pap vala.

Egész zsidóságban esmeretes vala,
 Azért Antiokhus előhívatta vala, 30
 Az ő életére ő Eleázárnak
 Nagy tanácsot ád vala :

»Kérlek Eleázár fogadd meg beszédemet,
 Hogy ha ez világban akarod te éltedet,
 És te semmiképen meg ne tarts magadat, 35
 Disznó-hústól étedet.

Mert meg vagyon írván az bölcsnek ő könyvében,
 Semmi válogatást ne tegyünk az ételben,
 Mert emberek vagyunk és az istennek
 Azzal leszünk kedvében. 40

Nagy éktelen dolog ember törvént szerzened,
 És a természetet tenéked megtagadnod,
 Az istenek ellen az ő életekben,
 Másképen az rendelni.

Azért vesd el tőled az nagy balgatagságot, 45
 Inkább vegyed elő emberi okosságot,
 Kérlek meg ne útáld istenek mint adták
 Nekünk az szabadságot.

Hogyha hitőd ellen azt te bűnnek tartandod,
 A te istenednek ő haragját látod, 50
 Mely erős szag szerént evvel most megbántod,
 Haragját elmúlatod.«

Eleázár hallá, az királynak azt mondá :
 »Ez tanácsot király vallon neked ki adá ?
 Hogy te az zsidókat régi törvényekből
 Már elszakasztanád. 55

Az mi törvéninket soha meg nem utáljuk,
 És mi az egy istent soha hátra sem hagyjuk ;
 Az mely törvént nekünk Mózes által adott,
 Mindörökké azt valluk. 60

Semmi amannyiért tőle el ne szakadjunk,
 Ezüstért, aranyért mi egyebet nem vallunk,
 Félelmekért, kínokért az mi istenünket
 Csak meg sem kell tagadnunk.

Az mi elcinkről a törvény rejánk szállott,
 Kit a Mózes által isten minekünk adott,
 Senki mü közölünk itt a zsidóságban
 Még ebből ki nem állott. 65

Nem illik én nekem így áldozatot tennem,
 Az áldozás közben es disznó-húst szerzenem, 70
 Ez undok állatot nemhogy én megenném,
 Sem akarom illetnem.

Az ti írástokat az mienk szidalmazza,
 Az ti törvényteket es mindenben gyalazza,
 Minden szokástokat és rehelyesteket (?) 75
 Mindenben kárhoztatja.

Az pogánok szoktak nagy sok istent imádni,
 Az árnyék világon mindent eleig kévanni,
 Az ember halandó, ez világi jótul
 Tudja el kell szakadni. 80

Atyámnak törvényt kell oly igen őriznem,
 Az én istenemnek parancsolatit félnem,
 Semmi félelemért, semmi adományért
 Egyebet nem kell hinnem.

Ha mit akarsz tenned, te én velem azt tegyed, 85
 Ihon az én testem akár ugyan megegyed,
 Az én halálomnak a te istenedtől
 Bátor írdemit vegyed.

Te kevélységedben látom felfúvalkodtál,
 A te istenednek ereiben úgy bíztál, 90
 És az egy istennek választott népére
 Ím te előállattál.

Kegyetlenségedben szememet kitolyassad,
 Minden tagaimat borotvával hasogassad,
 Minden tetememet, minden inaimat 95
 Ízről ízre szaggassad.

Az én istenemnek az ő nagy szerelméjért,
 Azokat békével elszenvedem kedvéjért
 Ábrahám, Izsáknak, régi szent atyáknak
 Az ő ígíretekért!« 100

El-felfuhászkodék Eleázár istenhez
 Ragaszkodék akkor istennek törvényéhez,
 Mert soha nem hajla holtig Eleázár
 Pogán király hitire.

Felszóval ezt mondá: »oh istennek törvénye! 105
 Te vagy én lelkemnek bátorságos edínye,
 Szántalan istennek nagy irgalmassága,
 Mint tengernek fővénye.

Vénségemig téged tisztán megtartottalak,
 Hogy te böles löttél, azért megáldottalak, 110
 Semmi adományért, semmi félelemért
 Én meg sem tagadtalak.

Kiért örök isten én velem oly jól tegyen,
 Az én atyáimnak seregében ő vigyen,
 Színe eleiben az nagy kínok után 115
 Az én lelkem felvigye.

Te kegyetlen király látom akaratodat,
 Ki nem illetné az te királyságotat,
 És nem néznek az éktelen dolgok
     Az te királyságodra. 120

Mondanád meg nekem, ellened mit vétettem,
 Avagy néped között mi gonoszt cselekedtem,
 Kiért én te tőled pogán fejedelem
     Ezeket érdemlettem ?«

Az király ezt hallá, haragra indúltaték, 125
 Egy kegyetlen hóhért előhívatata,
 Antiokhus előtt lám az Eleázár
     Mezítelen vetkezék.

Eleázárt király erőssen kötözteté,
 Ostorokkal ötet igen megveretteté, 130
 Kegyetlen kínokkal az ártatlan embert
     Antiokhus illeté.

Igen kemén vala Eleázár hitében,
 Isten akaratja ! ként nem érez testében,
 Minden kénja neki álmoképen esik, 135
     Nem háborog szívében.

Vérének hullását mindenek látják vala,
 Tagja szakadását nagy sokan nézik vala,
 De az ő hitében tekölletes vala ;
     Igen csudálja vala. 140

Az kénnak nagy voltát állomm a nem szenvedheté,
 Erőtelen testét lám a földre leejté,
 Azon hálát adván ő az egy istennek,
     Nagy hívségét jelente.

Egy a hóhérek között, ki közelben áll vala, 145
 — Nagy hívséget evvel királynak mutat vala,
 Eleázár torkát megnyomódja vala,
     Igen tapodja vala.

Antiokhus ötet igen kéreti vala,
 Hogy az pogán hitre ő melliek hajlana, 150
 Disznó-hússal ilne, ha azt nem tennie,
 Igen hamar meghalna.

Szóla Eleázár mind az zsidók képében:
 »Istennek törvényét igen tartom szívemben,
 Útánnam valóknak gonosz példát adni 155
 Nem akarok éltében.

Az én kínaimnak király végít érheted,
 Azért az istennek rajta nagy ítéleti,
 Véghetetlen kínnal az Antiokhusnak
 Isten ezt megfizeti!« 160

Nagy bűdös állatot orraiban ütének
 Az Eleázárnak nagy szenet tétetének,
 A szegén martyrnak nagyobb kegyetlen kint
 Oly nagy hamar szerzének.

A szénben béveték, ott imádkozik vala, 165
 Ő segítségére csak istent híjja vala,
 Kiről Eleázár immár idvességét
 Az kénban várja vala.

»Ímé én levetem a szénben az én testem,
 Tarts meg népeidet, légy irgalmas énnekem, 170
 Népeid vétkéjért kérlek örek Isten!
 Az kénnal büntess engem.«

Az szóbeszéd közben ám megíge, meghala,
 Az király haragja avval semmit nem szóla,
 Am felfuhászkodék, igen megharagvék, 175
 Oly igen megindúla.

Az Eleázárnak hét gyermeki valának,
 Eszesek valának, igen szépek valának,
 Hogy kik egymás után Antiokhus miatt
 Nagy kínnal meghalának. 180

Salmana neve az gyermekek anyjának,
 Makabeus neve vala az első fiának,
 Abet, Makir, Akáz, Áret, Judás, Jákob,
 Nevek hét fiainak.

Eleibe király mind az hetet hívatá, 185
 Az egyik előtte az többit megállatá,
 Antiokhus király ott az gyermekeket
 Erőssen megrongálá:

»Én tüteket kérlek én szerető fiaim,
 Minden jóra intlek legyetek én gyermekim, 190
 Az mit néktek mondok, azt szeretve mondom,
 Szerető csomotáim.

Szép személyek vagytok és nagy szép ábrázatóvak,
 Az én törvényemet ti meg ne útáljátok,
 Nagy birodalmokat én ti nektek adok, 195
 Istenemet valljátok.

Az ti törvénteket már semminek tegyétek,
 Az én törvényemet semmire ne vegyétek,
 Itt az zsidóságban szerető fiaim
 Nevemet viseljétek. 200

Mert ha ti énnékem szómat nem fogadjátok,
 Az én istenemet es ha ti nem valljátok,
 Rejátok jövődő kintől magatokat
 Soha nem óhatjátok.

Külömb-külömb kínzó szerszámokat hozatok, 205
 Ahhoz hóhérokat nagy sokakat állatok.«
 Az ifjakat ígyen iegeti vala,
 Azzal rettentí vala.

Antiokhus őket igen megfenyegeté,
 Az ő akaratját őnekik megjelenté, 210
 Kegyetlen kínokkal igen megijeszté
 Végre meg is öleté.

Istennek kedvében az gyermekek valának,
Istennek malasztja igen vala ő nálok,
Ők az pogán törvént igen megútálák, 215
Az istenhez hajlának.

Az kegyetlenségtől ők semmit nem félének,
Mert az egy istennek szeretetiben lőnek,
Sanyaróságától az kegyetlen kinnak,
Ők meg sem ijedének. 220

Az nagy úristennek országában menének,
Nagy példát hagyának ők a keresztyéneknek,
Hogy mi is ezképen az keresztyén hitnek
Ótalmazói lennénk.

Nem régen költötték ezeket bé énekben, 225
Úr születése után ennyi esztendőben,
Mikoron írának az ezer ötszázban,
És negyvenhat esztendőben.

AZ SZENT THOBÍÁSNAK EGÉSZ HISTÓRIÁJA AZ SZENT BIBLIÁBÓL ÉNEKBE SZERZETETT.

(Székely Balázstól.)

Jersze emlékezzünk mostan mi nagy dolgokról,
Isten fiainak nagy békességekről
És mi atyáinknak ő erős hitökről,
Hogy ne feledkezzünk soha mi ezekről!

Uralkodik vala régen az Siriában 5
Egy hitetlen király ő gonoszságában,
Ki istennek népét elvivé rabságban,
Az Oziás királt veté nagy fogságban.

El nem titkolhatjuk mostan ennek ő nevét,
Salmanazár neve kegyetlenségejért, 10
Ninive lakása fertelmességejért,
Kit végre megöle az isten ezekért.

Neptalim városból rabbá esék egy zsidó,
Ki az rabságban vala istenfélő,
Tóbiás ő neve, mert békesség-tartó, 15
És ő szükségében vala istenhöz óhajtó.

Mikor minden népek áldoznának bálványnak,
Akkor Tóbiás másfelé magának
Kiáltja az istent atyjafainak,
Ez az ő tanácsa : ne bálványoznának ! 20

Ezt az Salmanazár kedvelé szeretettel,
És ötet meglátá kedves szemeivel ;
Ada szabadságot neki tisztességgel,
És ötet böcsüllé arannyal, ezüstvel.

Az Tóbiás tudja istennek akaratját, 25
És szent házasságban foglalá ő magát,
Ő nemzetségéből választá egy leját,
Kinek Anna neve, szentelé magának.

Tóbiásnak társát ám isten megtekinté,
 Egy fiú magzattal ötet megszereté, 30
 És neki adaték ő atyjának neve,
 Ez az kis Tóbiás, ki az istent féli.

Mikoron Tóbiás Rágesnek városában,
 És ő szállott volna Gabellus házában,
 Tíz gyra ezüstöt ott mulatságában, 35
 Kölcsön Gabellusnak ada szükségében.

Idő teljesedvén Salmanazár meghala,
 Uralkodni kezde ő kegyetlen fia,
 Sennakérib király, kin isten haragja
 Akkor jelenteték és bosszúállása. 40

Sennakérib hallá Tóbiásnak életét,
 Mert isten angyala immár az ő népit,
 Kit levágott vala az nagy káromlásért,
 Mert meg nem esmeré akkoron ő vétékét.

Ezen meggyühövék, öleti az szenteket, 45
 Tóbiás es mert ám ott szánkivettetett,
 Jószága, marhája immár elvétellett,
 Mégis koporsóban szenteket eltemeti.

Kegyetlennek napját isten hamar elhozá,
 Megölé fiait az isten haragja, 50
 És hosszú élettül am isten megfosztá,
 Mert az kegyetlennek ezen ő virága.

Szerze nagy Tóbiás innep nap egy ebédet,
 Elküldé ő fiát, hivata vendéget,
 Nemzetsége közül találá megöltet, 55
 Kit az szent Tóbiás siralommal temet.

Rejá emlékezvén az isten mit mondott vala,
 Ámosnak általa ezt hirdette vala :
 »Ti innep napotok leszen siralommal,
 És ti vigasságtok leszen óhajtással.« 60

Mikoron Tóbiást feddenék ő baráti,
Avval ő nem gondol, mert az istent féli
És megholt testeket házában elrejtí,
De nagy siralommal íel eltemeti.

Törtínék egy napon neki nagy fárradása, 65
És ház fala mellett néki elalvása,
Szemeit megvakítá fecskének ganéa,
Isten megkésérté, hogy ő lenne példa.

Békességes Tóbiás hálát ad az istennek,
És ki ötet követi, ezt mondja mindennek: 70
»Örök dűcsösséget ád isten mindennek,
Kik igaz hitöket megörizik istennek.«

Tóbiásnak társa siet, megyen dologra,
Mert nagy az ő gondja nyomorult urára,
Egy kecske gödölyét hozza az kohnyára, 75
Isten akarátja az nyomorúltakra.

Ennek mekegését Tóbiás meghallá,
Szóla családjának: »ne talám or-marha?«
Ezen házastársa igen megindúla,
Am ötet dorgálja, feddi, pirongatja. 80

No halljuk immáran Tóbiás ohajtását,
És nagy siralommal az ő imádságát,
Ebben kijelenté ő nyomorúságát,
Istennek ohajtja nagy irgalmasságát:

»Igaz vagy úristen ítéleted igazság, 85
És minden útaid csak nagy irgalmasság,
Könyörgünk tenéked örök hatalmasság,
Vedd el bűneimet, mert ez az bódogság.

Sokképen úristen vétkeztem te ellened,
Ezért eltávozott tőlem te segedelmed, 90
De legyen én velem az te békességed,
Jobb nekem halálom, adjad békességed!«

Ugyanazon napon Rágesnek városában,
 Az szolgáló leján Ráguel házában,
 Sárát pirongatja: »te ágyas házadban 95
 Hét ifjat megöltél és vagy gyilkosságban.

Nemde akaratod, hogy te megölj engem?
 Azért légy magtalan, méhednek gyümölcsét
 Soha te ne lássad azoknak életit,
 Ilyen nagy liánzó ki nem szenved feddést.« 100

Sára békességét jelenté siralommal,
 Imádja az istent akkor ohajtással,
 Mert szenved káromlást az nagy hohajtással,
 De ennek eleit veszi imádsággal.

Lássad! hogy tanítja Tóbiás ő kis fiát, 105
 Mert az istenfélő hallgatja vén atyját,
 És szépen böcsüllí az ő édes anyját,
 Mert az istennek várja kedves akaratját.

Az fertelmes élet, kevélség, paráznaság,
 Távol tőled legyen mert ez oly gonoszság, 110
 Ki volt mindörökké istennek bosszúság,
 Kiért elvitetett az örök bódogság.

Az te kenyeredet szegényekkel közeljed,
 Hogy el ne felejtsen téged te istened,
 Noha szegénységben leszen te íleted, 115
 Akkort semmit ne félj, mert veled istened.

Isten az híveit soha el nem hagyja,
 Ifjúnak képében eljőve angyala,
 Kit az kis Tóbiás az atyjához híva,
 Véle megszerződék lenne az ő társa. 120

Lőn első szállások Tigrisnek vize mellett,
 Ott az kis Tóbiás mosogatja lábát,
 Kiáltja társának az ő segítségét,
 Mert hálnak torkától megijedett igen.

Szóla Azáriás, bátorítja ő társát: 125

»Semit tőle ne félj, ragadd kopoltyúját,
Konczold fel ő húsát, csináljunk kocsonnyát,
Isten nekünk adta, csak kövessük útát.

Epéjét és szívét az halnak megtartsad
Ennek orvosságát te kétfelé oszszad, 130
Atyádnak vakságát evvel meggyógyítsad
Te házasságodat evvel orvosoljad !«

Halljad ! békességgel Ráguélhez jutának,
Életit kérdezi az nagy Tóbiásnak,
Lássad, hogy örvendez atyafiainak 135
Ád istennek hálát irgalmasságának.

Isten akaratja Tóbiás házassága
Nuha az Ráguel ezt igen csudálá ;
Felveték erőssen mint járt ő leánya,
Ki mellett az Sátán hét ifjat megfojta. 140

Istennek angyala Ráguel t vigasztalá :
»Semmit mostan ne félj isten akaratja ;
Mert könyörgésedet isten meghallgatta,
Hogy te mostan Sárát adjad házasságra.«

Engede Ráguel angyal tanácsának, 145
És fogá jobb kezét az ő leányának,
Nagy kegyes beszéddel szóla Tóbiásnak :
»Az irgalmas isten áldjon meg titöket !«

Halljuk meg immáran Tóbiás házasságát,
És mint cselekedett kövessük példáját, 150
Halnak ő szívével megfistölé házát,
De mi csak rettegjük istennek haragját.

Házasság ördögét isten megköötzteté,
Hogy keresztyéneknek soha ne ártana,
Nagy isten irgalma az ő fiaira, 155
De kik ötet félik, azokon kegyelme.

Halljad, serkegeti Tóbiás Sára asszont,
 »Kel fel Sára asszon dicsűrjük az istent,
 Mert szentek fiai imádják az istent,
 Kik vak hitőtlenek, tőle kirekeszti. 160

Irgalmas úristen! mindeneknek istene,
 Tégedet dicsírjen földi és mennyei,
 Te vagy bizonságom én házasságomban,
 Mert te szerzésedet böcsüllem én ebben.«

Ráguel szolgálit iffelikor hívatá, 165
 De isten kegyelmes, Tóbiást megtartá,
 Véle egyetemben ásának koporsót,
 Ez lön vígassággal két hétig az öröm.

Szóla kis Tóbiás angyalnak ezt mondá:
 »Kérlek Azária! hallgasd meg beszédemet, 170
 Menj el Gabellushoz, ez kezében attam
 Adósságot kérlek hozzád (neköm) vissza.

És kérjed Gabellust Rágesnek városában,
 Jöjön mostan hozzám tisztességemben.«
 Értelmes Gabellus, ezt ő meg nem veté, 175
 Az adósságot es neki megfizeté.

De halljad, Gabellus Tóbiásnak mit szóla:
 »Áldjon meg tüteket istennek irgalma,
 Hogy sok nemzetségig lássad unokáid!«
 Erre dücsüretre kiáltának amment. 180

Keserves nagy Tóbiás számlálja az napokat,
 Keserűségében beszél ilyen szókat:
 »Mért fiam késik? nem értem az okát,
 De hiszem inkább, hogy Gabellus megholt.«

Véle egyetembe házas társa szomorú, 185
 Mert egyetlenegy nékie keserű,
 Ki ő nekik vala szemeknek világa
 És ő vénségének tápláló estápjja.

Mégis vigasztalván vigasztalja ő társát:
 »Vesztegy Anna asszony, hadd el te a sírást. 190
 Hív emberre bízunk egyetlenegyünket,
 Kit nekünk az isten békeséggel meghoz.«

Búcsúzik kis Tóbiás megköveté ipát,
 És nagy békeséggel őket elbocsátá,
 Sárát néki adá, igaz házastársot, 195
 Véle egyetembe jószágának felét.

Nagy örömben vagyon Tóbiás családjával,
 Sok az ő csordája, ékes leányokkal
 Útnak ő közöpin Sárát ám elhagyá,
 Hogy vón szüléjét hamar vigasztalná. 200

Szüléje meglátá távol földön ő fiát,
 Siet vigasztalni ő keserves urát,
 De lássad, mint tapat az szegény vak ember,
 Ki nagy siralommal apolgatja fiát.

Hálaadás után vevé hálnak epéjét 205
 És avval megtörlé ő atyjának szemét,
 És atyja vakságát isten meggyógyítá,
 Kiről nagy hálákat istennek adának.

Ez isten hatalma értsétek keresztyének,
 Mert ő kiket akar bizon megsanyargat, 210
 De nem az okaért hogy ők elvesznének,
 De hogy inkább értsék isten akaratját.

Immáran Tóbiás atyjával tanácskoznak,
 Hogy mit fizetnének ők Azáriásnak,
 Kit ők vélnek vala csak tiszta embernek, 215
 Ki által ismerék istennek kegyelmét.

Minden jószágoknak felével ők onszolják,
 De isten angyala nékiek ezt mondja:
 »Ti reátok szállott istennek irgalma,
 És siralom után istennek jó kedve.« 220

Ez beszédek után istennek angyala
Szemek látására előlök elenészek.
Lássad ! isten gondja, mely nagy híveire,
Ha benne mérsz bízni keserűségben.

Jó kedvvel nagy Tóbiás istennek ő ezt mondja: 225
»Hatalmas vagy isten, tégedet dicsűrlek !
Te engem vesszőzél és te meggyógyítál,
Légyen akaratod, adjad dicsőséged !«

Izráel fiai ! kik vagyunk most rabságban,
Dicsűrjek az istent az ő fogságokban, 230
Én es dicsüretet mondok rabságomban,
Mert kegyelmes valál nyomorúságomban.

Átkozottak azok, kik téged megvetnek !
Jaj nagy siralommal látjuk mi ezeket,
Hol az keresztyének pogán hitre térnek, 235
Krisztust megtagadják, tisztelik Makhumetet.

Áldottak mindazok, kik téged tisztelnek,
És szent fiad által tégedet dicsűrnek
Ezek szükségekben benned gyönyörködnek,
Mert kegyelmességed mutatod ezeknek! 240

De halljuk meg immár istennek nagy hatalmát,
Lássad ötöd évig Tóbiás vakságát,
Azután ő éle hatvankét esztendő, 245
És teljes ideje lőn száz két esztendő.

Halála idején hívá hozzá két fiát, 245
És szépen tanítja az kicsin Tóbiást :
Hamar leszen immár Ninive veszése,
És zsidóság megyen az ő lakta földre.

Azért féljed és istent, bűcsüljed ő nevét,
Hogy téged megtartson irgalmasságából, 250
Mert végét veti isten az sok gonoszágna,
Fertelmességejért elveszti Ninivét.

Szépen eltakarván atyját kis Tóbiás
Ő ipa házához tére Ráguelhez,
Láták egészségben Sárának sziléit, 255
Tisztelék az istent teljes életekben.

Imé keresztyének! tanoljatok csak mostan,
Mert isten szerzése bizon az házasság,
Kiről az istennek vagyon oly nagy gondja,
Hogy ő szent angyalát kildi bajvívásra. 260

Most es vagy orcáját jelenti házasokhoz,
És irgalmasságát az nyomorultokhoz,
Azt ő felfogadta, hogy őket nem hagyja,
Kiről bizont vallunk, isten fogadása.

Azért nagy hálákval tartozunk mi istennek, 265
És szent fia által azért esedezzünk,
Hogy ő szent szerzése maradjon meg bennünk,
Kit vak hitetlenek nuha nem böcsülnek.

Kérünk édes Jézus! esedezz érettünk,
Engeszteld atyádnak ő bosszúállását, 270
Adja ajándékol az szent lélek istent,
Ki szívünk siralmát nekünk vígasztalja.

Ezt emlékezetre az egy vadon erdőben,
Székel Balázs szerzé Erdőd vára mellett,
Kis karácson napján az új esztendőben, 275
Az ezerötszázban és az negyven hatban.

AZ ERŐS ÉS ISTENFÉLŐ VITÉZ SÁMSON- RÓL HISTÓRIA.

Judicum 13.

Megemlékezhethünk, avagy Trója nóttájára.

(Fekete Imrétől.)

Sokat szent írásból eddig emlékeztünk,
De Sámson dolgáról mi elfeledkeztünk,
Melynek ő mivoltát kell eszünkbe vennünk,
Emlékezetképen mostan véle élünk.

Régen ő törvényben egy ifjú vala, 5
Kinek népek között Mánue neve vala,
Annak felesége meddüképen vala,
De sokszor istenhöz fohászkodik vala.

Istennek angyala nekie jelenék, 10
És hogy fiat szülne, nekie mondaték,
Borotválás fejét kinek nem illetné,
És Nazareusnak gyermek hívattnék.

Az angyal asszonnak ezt es megjelenté,
Hatalmassá lenni gyermeket jelenté,
Hogy szabadítója zsidóságnak lenne, 15
Jászok hatalmától megmentendő lenne.

Ez szót asszony hallván hamar elindúla,
Ura eleibe hamarsággal juta.
És ő ura előtt megállapék, monda :
»Istennek embere most én hozzám juta! 20

Kinek ő személye angyal szűnő vala,
De maga én nálam rettenetes vala,
Kinek nevét kérdvén, nekem meg nem mondá,
De hogy egy gyermeket szülnék, ezt ő mondá.

Sernek italától és bornak megtilta, 25
 Minden fertelmes életől megvona,
 De Nazareusnak az gyermeket mondá,
 Halála napjaig őt szenteltnek mondá.«

Istenhöz Mánue el felfoázkodék
 És imádságában tőle az kérteték, 30
 Az ember újjolan nékik megjelenék.
 — Kérelem istentől ott meghallgattaték.

Az asszony egy napon mezőre kimene,
 Mező közepiben asszony ott leüle,
 Istennek angyala ő hozzája mene ; 35
 Asszony ezt urának megmondani mene.

Mánue asszonynyal hamar elindúla,
 Úrnak angyalához mikoron ő juta,
 Asszonnak a ki szólt, kérdé, ha ő volna ?
 Felele az angyal, mondá, hogy ő volna. 40

Mánue angyaltól ott egy dolgot kérde :
 Hogy mikor beszéde bételjesednéjek ?
 És miképen gyermek tőlök tartatnéjek,
 Műnemő dolgoktól ő megtiltatnéjek ?

Szólala az angyal, Mánuenek monda : 45
 »Cselekedjél ugyan, mint az asszony meghallá,
 Mit én parancsoltam neki, azt megtartsa.«
 Mánue ezt hallván, angyalt kéré, monda :

„Kérlek hallgassad meg én könyergésemet,
 És vegyed te hozzád én csináltam étket!“ 50
 Az angyal szólala, monda Mánuének :
 »Kínszerítvén engem nem eszem kenyeret.«

Angyal, Mánuének akkoron szólala,
 Áldozatot tenni ha akar — azt mondá :
 »Csak az úristennek áldozzál — azt mondá, 55
 Senkinek egyébnek« — ezt ő parancsolá.

Mánue az angyalt kérdeznie kezdé,
 Hogy ki volna neve, azt megjelentené,
 Hogy mikor beszéde bételjesednéjek,
 Őtet ott mindketten akkor tisztelnéjek. 60

Az angyal ő nevét nékik meg nem mondá,
 Mert csodálatosnak ő előttök vallá:
 Mánue istennek áldozni akara,
 Hamar azt felszerzé erős kösziklára.

Áldozatot hamar tűzzel el felgyújta, 65
 Áldozatnak füsti az égbe feljuta,
 Asszony nyál mindketten Mánue ezt látá,
 Füst között az angyal mennyországba juta.

Földre ők mindketten hamar leesének,
 Többé nem jelenék az angyal nékiek, 70
 Mánue megérté ott voltát angyalnak,
 És ez szót mondá ő feleségének:

,Immáran mindketten halállal meghalunk,
 Mert az mű Urunkat szemeinkkel láttuk!
 Az asszony biztatá, urának ezt mondá: 75
 »Ha az isten minket megölni akarna,

Mi áldozatunkat el nem vötte volna,
 És mi dolgainkat meg nem mondta volna,
 Jövendőre valókat meg nem jelentett volna!«
 Asszony fiat szüle, nevezé Sámsonnak.

Mikoron az Sámson felnevekedett volna,
 Tamnata városba egykor bément volna,
 Egy asszony-állatot ott ő látott volna,
 Mely az jász nemzetségből akkor támadt volna.

Sámson ott az asszont igen megkedvelé, 85
 Hogy neki megnyerné, atyját arra kéré,
 Atyja, anyja őtet ezen igen feddé,
 Hogy pogán nemzetet ő magának venne.

Mert az ő szüléi azt nem tudják vala,
 Ez dolog istentől hogy adatott vala, 90
 Jászok közé isten Sámsonot bocsátta vala,
 Hogy ő vitézséggel ellenek támadna.

Atyjával, anyjával Sámson elindúla,
 Egy szőlő högy közzé mikor juttak vala,
 Sámson ő atyjától eltávozott vala, 95
 Egy erős oroszlánt Sámson talált vala.

Ott semmi Sámsonnak kezébe nem vala,
 Oroszlán ellene Sámsonnak támada,
 Oroszlánt az Sámson kezébe ragadá,
 Mint egy kecske ollót, ő ketté szakasztá. 100

Tamnata városban asszonyhoz menének,
 Ő törvények szerint véle beszéllének,
 Esmét azon úton haza eredének
 És az ő házokhoz hamar sietének.

Egynehány nap mulván Sámson elindúla, 105
 Tamnatába menni asszonyhoz kész vala ;
 Atyjával, anyjával úton megyen vala,
 Oroszlán testéhez ő maga tért vala.

Oroszlán szájában sok mihet találá,
 Édes mézet gyűtvén benne ő találá, 110
 Kezeiben Sámson mézet vötte vala,
 És menő útában mézben észik vala.

Az ő atyját, anyját, hogy elérte vala,
 Mert Sámson vélek ott közlötte vala,
 Az méz hozzá akkor honnat jutott vala, 115
 Atyjának, anyjának meg nem mondta vala.

Vígan bemenének Tamnata városban,
 Asszonnak menyেকেzöt szerzének házában,
 Városbéli népek az ő víg voltokban,
 Harmincz férfiakat adának vígságban. 120

Sámsom ott szólala ifjaknak ezt mondá :
 »Egy mesét én mondok, ha megtaláljátok,
 Heted napra nékem ezt ti megmondjátok,
 Fejenként tünektek ajándékot adok.

Öltöző ruhákat számszerént harminczat, 125
 Azt megékesítsék ékes gyolcs ingekkel :
 De ha én mesémet ti meg nem lelitek,
 Annyi számó ruhát énnekem adjatok !«

Ifjak ez szót hallván rajta búsulának,
 Sámsom feleségét utánna bocsáták, 130
 Fenyegetésekkel őtet szorgalmaztaták,
 Az mesében pedig ilyen szók valának :

»Az evő állatból jó étek származék
 És az erősségből édesség adaték.«
 Harmincz ifjak ezen vetekedést tőnek, 135
 Sámsom meséjét soha meg nem lelék.

Sámsomot az asszony kérdeznie kezdé,
 Az mese mi volna ? azt megjelentené ;
 Monda : »gyűlölsz engem és nem szeretsz engem,
 Mesét az okaért meg nem mondod nekem.« 140

Szólala asszonnak Sámsom, azt felelé :
 »Atyámnak, anyámnak mesét meg nem mondtam,
 De ímé tenéked én megjelentettem,
 Mit mese jedzene én megbeszéllettem.

Az hetedik nap immár hogy eljutott volna, 145
 Sámsomnak bánatot asszony jelentett vala,
 Az jelt az asszonyhoz Sámsom látta vala,
 Az mesét őneki hogy megmondta vala.

Az mesét az asszony ifjaknak megmondá,
 Kik Sámsom meséjét előtte megódák : 150
 »Mi legyen édesebb méznél, erősb oroszlánál !«
 Sámson hogy ezt hallá, ifjaknak ezt mondá :

»Ha az én üszömön nem szántottatok volna,
 Az én mesémet ti meg nem leltétek volna.«
 Az Askalon helyre hogy alá ment volna, 155
 Harmincz öltözött firfiakat ott ő talált volna.

Az harmincz firfiakat az földre leveré,
 Azokat fejenként az Sámson megöle
 És ő ruhájokat rólok ott levevé,
 Mese megmondóknak városba bevíve. 160

Ott igen Sámson megharagudt vala,
 Tamnata városból el kiindúlt vala,
 Mert atyjához Sámson menni akar vala,
 Ő nagy haragjában atyjához ment vala.

Sámsonnak baráti az kik ott valának, 165
 Sámson feleségét eleikbe hívák,
 Hozzája nem mentét Sámsonnak ők mondák,
 Egyiknek közzellek feleségől adák.

Kevés idő múlván ily dolog történék,
 Aratásnak ideje, hogy elközelgetnék, 170
 Sámson feleségét meglátni akará,
 Ajándékon neki kecske ollót foga.

Tamnata városba mikor bement volna
 Asszonyhoz bemenni Sámson akart volna,
 Feleségének atyja Sámsonot megtiltá, 175
 Asszonyhoz bemenni őtet nem bocsátá.

Monda: »alítottam, hogy te nem szereted
 Az én leányomat és hogy te gyűlölöd,
 A te barátnak azért adám őtet,
 De az kisebb ő helyébe és szebb legyen néked.« 180

Sámson ott ezt hallá, felelé, ezt mondá:
 »Ellensége lenne érte jászoknak« ezt mondá
 És hogy gonoszt tenne érte, ő ezt vallá;
 Háromszáz rókákat a Sámson ott foga.

Azoknak farkokat mind egybe kötözé, 185
 Égő üzekeket hozzájuk kötöze,
 Jászok búzájára őket elereszté,
 Azért búzát tűzzel mind megégetteté.

Jászok erről sokan tanácsat tartának,
 Sokat erről köztök ők tudakozának, 190
 Hogy ki volna oka ily szertelen kárnak,
 Mondák ezt: dolgának kell lenni az Sámsonnak.

Tőle feleségét hogy elvötték volna,
 Ezen Sámson igen megharagudt volna,
 Az tamnateusra jászok gyűltek vala, 195
 És mind leányostól megégették vala.

Ott Sámson szólala, jászoknak ezt mondá :
 »Noha ezt ez dolgot ti most mívelétek,
 De több bosszúságot még rajtatok tészek,
 Magamnak ezután nyugalmat vészek!« 200

Szántalan sok népet Sámson ott levere,
 És annak utána városból kimene,
 Egy nagy kietlembe ő laknia mene.
 Ezer jász nép ottan Sámson után mene.

Zsidó népet jászok akkor bírják vala. 205
 És az zsidó népnek parancsolták vala,
 Sámson után zsidók hogy mentenek volna,
 És kötözve ötet kézben adták volna.

Tüzezeren zsidók összevgyűltek vala
 Sámsonot keresni elmentenek vala, 210
 De hogy kietlenben őt meglették vala
 Sámsonnak az zsidók ez szót mondták vala :

»Tudod-e mit jászok nekünk parancsolnak?
 Mi gonoszt műveltél ellenek jászoknak;
 Parancsolnak nekünk, hogy téged megfogjunk, 215
 És kötözve nekik mi kezekben adnánk.«

Sámsom ez szót hallá, zsidó népnek szöla :

»Mi gonoszt ellenem miveltenek -- monda,
Azon gonoszságot én ellenek adám,
Tűzzel bosszúságomat én rajtok megállám. 220

De énnékem fejenként ti meg eskedjeteK,
És igaz beszéddel nékem ígérjétek,
Megkötözvén engem, hogy ti meg nem öltek,
Hanem egészséggel ő nekik ti visztek.«

Zsidók ezen neki fejént megeskőnek. 225
Két erős kötéllel ötet megkötözték.
Fogva az Sámsonot az jászoknak vivék,
Jászok ötet látván, rajta örülének.

Istennek malasztja ötet kénszeríté,
Mint egy fonal-szálat, köteleket szaggatá,
Egy holt számárnak állát kezébe ragadá,
Véle az jászokat földre mind leveré. 230

Sámsom ott a csontot kezéből leveté,
Az viadal miatt szomjúhozni kezde,
És az nagy istenhöz kiáltani kezde, 235
Ő kiáltásában ez könyörgést tevé :

»Felséges úristen! te ma nékem adál,
Ez nagy viadalban győzödelmet adál,
De nagy szomjúságra most engem juttatál,
Szomjúval meghalnom kérlek, hogy ne hagynál. 240

Az állcsontból egy fog — Isten parancsolá, —
Szépen meghasada, belőle viz folya,
Sámsom benne ivék, ereiben újola,
Erről az istennek Sámson hálát ada.

Onnat elindúla, el Gázába méne, 245
Ott egy fertelmes asszont ő szemléle.
Melynek ő házához Sámson el-beméne,
És az ő bementén jászoknak hűrek lón.

Várasra őrzőket az jászok vetének,
 Város kapujára lakatokat vetének, 250
 Hogy nagy csendességben éjjel ők lennének
 És más napon reggel Sámsonot megölnéjek.

Csak éffelikorig Sámson ott nyugovék,
 Város kapujára hamarsággal lépék,
 Kaput lakatostól vállára felvevé, 255
 Az városon kívül egy nagy hegyre vivé.

Süretnek völgyére mind ez után méne,
 Egy asszonyállatot ott ő megszerete,
 Jászok között melynek Dalila vala neve,
 Mely miatt Sámsonnak lón nagy veszedelme. 260

Az jász fejedelmek asszonyhoz menének,
 Nagy temérdek kincset neki ígírének,
 Ha Sámson erejét ők megérthetnéjek,
 És asszony után őt megölhetnéjek.

Dalila szólala, Sámsonnak ezt mondá: 265
 »Kérlek én tégedet, ha szeretsz engemet,
 Mondd meg miből legyen te hatalmas erőd,
 Kötözés mű legyen, ki megbírjon téged?«

Sámson Dalilának ily szóval felele: 270
 »Hétszerő kötéllel ha megkötözzsz engem,
 Elszakasztására nem lesz nekem erőm,
 Embernek mint szokott csak lészen én erőm.«

Hétszerő kötéllel Sámsonot megköté,
 Jász fejedelmeknek asszon hírré tevé,
 Házába nagy hamar őket el-bévivé. 275
 Ezt az Sámson látá, csak semminek vélé.

Mint egy fonál-szálat, kötelet szaggatá,
 Jászokat ő tőle hamar eltávoztatá,
 Aszon siralommal eleibe juta,
 Nagy hízelkedéssel ezt Sámsonnak mondá: 280

»Nám csak nagy csuffisággal engemet illetél,
Mert hamis beszédet énnekem jelentél,
Minden igazságot nekem jelentenél,
Hogy ha te engemet szívedből szeretnél.

Jelents kérlek nekem minden igazságot, 285

Müvel megbírhatom az te erősséged!«

Sámsom ott szólala, monda Dalilának :

»Csak hét új ketéllel te megköttözz engem,

Nem lesz nekem erőm kívül elszakaszszam,
És ellenségimnek esem hatalmába.« 290

Hét új kötelekkel megköté házában,
Mint egy fonal-szálat szaggatá hamarsággal.

Dalila esmétlen eleibe mene,

»Megcsalál engemet — monda ő nekie,

De ha szeretsz engem, mondd meg most énnekem, 295

Miképen bírhatlak téged meg erődben?«

Sámsom ott szólala, monda Dalilának :

»Ha eppring selyemmel megkötsz hét hajszálat,

Egy erős vas szeggel földbe bészegezed,

Minden erősségem eltávozik nekem.« 300

Dalila Sámsomot házban elalótá,

Mint megmondta vala haját megköttözé,

Egy kemény vas szeggel földbe bészegezé,

Hamar ezt jászoknak asszony hírré tevé.

Mikoron az jászok házba mentek vala, 305

Sámsom azonközbe el-felserkent vala,

Az vas szeget földből el-kivonta vala,

Ezt látván az asszon neki ez szót mondá :

»Mü módon te mondod, igen szeretsz engem

Hogy ha az te szíved távolý vagyon tólem, 310

Mert immár háromszor te megcsalál engem,

Semmi igazságot nem jelentél nekem.«

Nagy szomorúságot az asszon mutata,
Nyughatatlanságnak önnön magát adá,
És úgy mint halálra ő magát bocsátá,
Sámsom ezt a dolgot mikoron meglátá. 315

Kérlek, hallgassátok mit én nektek mondok,
Az Sámsomnak dolgát esztekbe vegyéték,
És minden szép szót ti be ne vegyetek
Mert mikint Sámsomot, megcsálnak titeket. 320

Minden igazságot asszonnak megmonda,
Hogy borotva feit nem illette volna,
Mert ő az istennek szentelt vitéze volna,
Még anyja hasában választatott volna.

»Ha az én hajamat elborotválandják,
Erőim én tőlem ottan elmaradnak,
Csak mikint embernek nekem erőm marad.«
Dalila ezt látá, hogy igazat halla. 325

Jász fejedelmeket titkon hívattatá,
Az megígirt kincset asszonnak meghozák. 330
Sámsomot az asszon térdén elalóta,
Haját mindenestől elborotváltatá.

Sámsomot az asszon kezdé taszigálni,
Mert elfogyatoztanak vala ő erei;
Sámsom felserkenvén ki akara menni,
Mint annak előtte, úgy akara tenni. 335

Akkoron a jászok Sámsomot megfogák,
Erős kötelekkel őtet megkötözik,
Sámsomnak két szemét fejéből kiváják,
Az Gáza várasba tömleczbe bétévék. 340

Haja idő múltván nevededett vala,
És az ő ereje megöregbölt vala. —
A jász fejedelmek öszvegyűltek vala,
Az Dágon istennek áldoztanak vala.

Hogy ő ellenségek Sámsom közben akadt vala, 345
 Az ő isteneket így dicsírik vala,
 Sámsomot az isten adta mi kezinkbe,
 Ki az mi földünket megrontotta vala.

Mind az egész jázság oda begyűlének,
 Az áldozat után lakozni kezdének, 350
 Sámsomot tömlöczből el-kivítették,
 Hogy játékot véle akkor tétetnének.

Két erős kőlábon az nagy ház áll vala,
 Az jász fejedelmek melybe gyűltek vala,
 Vezetőjét Sámsom azon kéri vala, 355
 Hogy két kőláb közé ötet állatnája.

Sámsomot az gyermek kőláb közé vivé,
 Kőlábakat Sámsom tapogatni kezdé,
 Egyiket egy kézzel, másikat más kézzel,
 Könnyergést az Sámsom istenhez ilyent tőn. 360

Kérlek uram isten emlékezzél rólam,
 És add meg énnekem elébbi érdemet,
 Állhassak én bosszút én ellenségimen,
 Az én két szememért jász fejedelmeken.

Hallgasd meg úristen én kiáltásomat, 365
 Mert nám idgyól látod én nyomorúságom,
 Haljon meg én lelkem egyemben jászokkal,
 Legyen bosszúállás tőlem az jászoknak.

Két erős kőlábat Sámsom megrándíta,
 Egyszersmind az földre az ház leszakada, 370
 Szántalam sok népet ház alája nyoma,
 Ő maga is Sámsom ház alatt meghala.

Házban kik valának firfiek egyemben,
 Asszoni állatok az fejedelmekkel,
 Számlálja az írás, voltak háromezeren, 375
 Kívöl házon nőzők nincsenek nevezetben.

Halálakor Sámson nagy sokkal több népet,
Házzal megölete, hogynemmint élteben,
Atyjafiainak akkor lőn hír ebben,
Atyjával Mánuéval lőn együtt temetésben. 380

Dalilának Sámson élteben hitt vala.
Elveszteni asszony őt kívánja vala,
És nagy somma pénzen őt eladta vala,
Végre halálára Sámsonnak járt vala.

Nyomorúság annak élte ez világban, 385
Ki felettébb hiszen asszoni állatban,
És ki egyet elhagy, ragaszkodik másban,
Annak nem öregbedik élte ez világban.

Bölcseket olvasunk, régen kik elvesztek 390
Asszoni állatban hogy kik igen hittek,
Sok veszedelmeket ő tőlök szenvedtek,
Sámsonot példájól ebben vehetitek.

Ezt most Bibliából fordítá magyaról,
Fekete Imre deák Sámsonnak dolgáról,
Adá most közinkbe emlékezetiről. 395
Ezer ötszáz negyven és most hatban szerzé.

SÁMUEL, SAUL ÉS DAVID HISTÓRIÁJA.

Az »Jersze emlékezzünk« nótájára.

(Fekete Imrétől.)

Emlékezzetink régen ó törvénben
Zsidóságból a Sámuel királyról,
Ephraym hegy mellett Ramataym városban
Hogy született vala,
Ki még gyermek korban a nagy Úristennek 5
Szolgálni kezdett vala.

De még az üdőben nyilván való látás
Sohol istentől nem adatott vala,
A gyermek Sámuel az ő atyja, anyja

Éli nevő papnak szolgálni adták vala, 10
 Hogy az úristennek parancsolatjára
 Még kicsin korában ő megtanítanája.

Szemei az papnak hosszú idő miatt
 Igen meghomályosoltanak vala,
 Az gyermek Sámuel az úr templomában 15
 Egykor aloszik vala,
 Hogy kit az úristen kétszer nagy felszóval
 Nevén nevezett vala.

Hallván a Sámuel ágyából felkele,
 Éli paphoz sietséggel futamék, 20
 Mert nem tudja vala hogy a szózat hozzá
 Istentől jelentetnék.
 Miért hitta volna? Éli az gyermektől
 Akkor ott megkérdeték.

Éli az gyermeket hogy nem hitta volna, 25
 Beszédében néki ott megjelenté,
 És hogy elnyúgonnék, ágyába gyermeket
 Éli ismét elküldé,
 Kinek az úristen: Sámuel! Sámuel!
 Kétszer ismét nevén őt kiáltotta vala. 30

Az gyermek futamék, ismét ura előtt
 Ez szó mondván előtte megállapék:
 »Miért hívál engem? ímé én tenéked
 Parancsolatodra mindenre készen vagyok.«
 Hogy nem hitta volna nékie megmondá, 35
 Ismét nyúgonnia ágyába elbocsátá.

Szóla harmadszor is isten Sámuelnek,
 Esmét nevén őtet kétszer nevezé:
 Az gyermek sieté, harmadszor urához
 Sietséggel indúla. 40
 Éli ezt megérté: szózat az gyermeknek
 Istentől jelentetnék.

Éli az gyermeket tőle elbocsátá,
 Hogy ágyában esméig elnyúgonnéjek
 És ennek utánna, ha szózat hozzája 45
 Menne, megtanítá, mit ő akkor felelne,
 Mondván: »kérlek uram szól(j) a te szolgádnak
 Figyelmetességgel hallani most kész vagyok!«

Szóla az úristen esmét Sámuelnek,
 Negyedszer is őtet nevén nevezé; 50
 Az gyermek felele, istennek ezt mondá:
 ,Szólj uram énnekem, mert hallani kész vagyok.
 Isten nagy haragját néki megjelenté,
 Melylyel Éli papra ő megharagudt volna.

Mert annak előtte isten Éli papnak 55
 Látás miatt megjelentetett vala,
 Hogy ő két fiai sokszor ő ellene
 Nagy gonosz dolgokat cselekedtenek volna,
 De az Éli őket ő gonoszságokról
 Még csak beszéddel is meg nem feddette vala. 60

Isten feltámaszta nagy sok ellenséget
 Élinek és két fiának ellene;
 Élinek két fiát négyezer zsidókkal
 Nagy viadal miatt isten őket vereté.
 Éli ez hírt hallván az földre leesék, 65
 Feje meghasada, szörnyű halált szenvedé.

Az isten bárkáját pogánok elvivék,
 Fejenként nagy nyereséggel járanak,
 De minden városnak az pogánok között
 Az bárka látása vala rettenetes, 70
 Melyet az pogánok — köztök tanácskozáján,
 Hogy haza vinnéjek, — fejenként azt végezék.

Hét egész esztendeig az úrnak bárkája
 Tartattaték az pogánok között,
 Az pogán papoktól, jövődő mondóktól 75

Miként haza vinnék, azt megkérdezték vala.
 Drága ajándékkal bárkát ékesíték,
 Zsidóknak földökre ő magok haza vivék.

Az pogán országban még az bárkát tarták,
 Látásáért ennyi ember meghala: 80
 Hetven és ötven ezert az számlálás után,
 Holtat neveznek vala,
 Azért pogánok közt bárkának látása
 És isten hatalma rettenetesség vala.

De ennek utána szóla az Sámuel, 85
 Zsidóságnak ím ezt mondja vala :
 »Ha az nagy istenhez térnie kívántok,
 És ez két bálvánt közöletek elrontjátok,
 Baalimt és Astorotot semmié tudjátok,
 Szíveteket istenhez fohászkodván adjátok.« 90

Sámuel parancsolá egész zsidóságot,
 Hogy fejenként eleiben hínájak,
 Hogy az nagy istenhez áldozatot tévén,
 Egész zsidósáért ott lenne könyergendő ;
 Ezt zsidók megérték, istenhez folyamának : 95
 Uram ! csak te néked vétkeztünk — ezt mondák.

Ott az két bálvánt az zsidók elronták,
 Csak tisztelni ők az istent kívánák,
 Szívbéli óhajtást istennek adának,
 Néki szolgálának és csak őtet imádnak. 100
 Isten ott megmenté pogánok markától
 Az zsidó népeket és bálvány isten imádástól.

Sámuel ő népét egy seregben győjté,
 Egy szép helyre, melynek Masfát vala neve,
 De az Sámuelnek hív könyörgéseért 105
 Isten pogánokat zsidókval megvereté,
 Kik Sámuel ellen sereget szerzének,
 Ellen támadának, igen megveretének.

Még régi időben az mely városokat
 Pogánok zsidóktól elvöttek vala, 110
 Isten pogánokat igen megnyomorgatá,
 Esmét az zsidóknak kezekben adatta vala,
 De ennek utánna Sámuel idejében,
 Pogánok zsidókra soha nem törekedtek vala.

Hosszú idő miatt Sámuel vénhedék, 115
 Zsidóságban fiait bírnia hagyá,
 De hamar istentől ők elszakadának,
 Atyjok módja szerint ők nem cselekedének ;
 Azért az zsidóság Sámuelhez mene,
 Ország törvéniben tőle királt kérének. 120

Végre az Sámuel népe kérelmését
 Ő urának, istennek megjelenté,
 Az nép kérelmesét isten Sámuelnek,
 Hogy közöjek királt adna, néki azt megengedé,
 Cis nevő zsidónak, kinek Saul neve, 125
 Királylyá annak fiát emelé.

Ott Sámuel Saulnak szólala, monda :
 »Hallgassad meg istenednek beszédét,
 Seregeknek istene néked parancsolja,
 Amalekitáknak mert gonoszságát látja, 130
 Tamadj ő ellenek, mind öreget, kicsint
 Asszoni állatokat, gyermekeket megöless.

Nékiek ne kedvezz és kívánságképen
 Még csak marhájokban es ne részesülj,
 Barmokat, juhokat, tevéket, szamarokat földre mind
 levágassad.« 135

És napnyúgot felől ott Saul készüle
 Kétszázezer gyalogval
 És tízezer zsidókkal Amalekitákra mene.

Amalekitákat Saul ott vágatá
 Agag királt elevenen megfogatá, 140
 De isten beszédét Saul hátra veté,

Mert az barmoknak javát elevenen hajtató;
Annyi barmok között alávaló vala,
Csak azt Saul királ levágattatta vala.

Isten nagy haragját Saulra bocsátá, 145
Sámuelnek az isten megjelenté,
Hogy akarna tenni zsidóságban oly királt,
Hogy parancsolatját ki bétellesejtené.
Isten akaratját az Saulnak, királnak
Sámuel megmondá, kevésnek magát mondá. 150

Sámuel kíváná, hogy az Agag királt
Elevenen eleiben hozatnája,
Sámuel az királt nagy szörnyű halálra adá
És parancsolá, halandónak ítíle.
Isten akaratjából Sámuel, királnak
Agágnak ő testét földre daraboltatá. 155

Ott az Sámuel Ramatába mene,
Saul királ is el házához tére;
Az királ Sámuelten elevenen tőle
— Isten így akará, szemeivel nem látá. 160
Sámuelten az isten Ramataim városba
Izsai zsidónak el házához bocsátá.

Szóla az úristen, Sámuelnek monda:
»Menj el-bé Betleheniten városban,
Izsainak fiát, kit én megmutatok, 165
Azt válaszd énnékem zsidóságban királnak.«
Sámuel elmene, Izsainak fiát
A kicsin Dávidot királságra választá.

Jászok támadának Saul király ellen,
Nagy sokasággal gyűlének, 170
Szokot nevő hegyen ők mind megszállának
És ott tábort járának;
Saul király gyűle egész zsidósággal,
Terebintim völgyén ők is tábort tárának.

Az egész sereg között egy vitéz támada, 175
 Magassága kinek csak hat sing vala,
 Ő vitézségéjért és magasságaért
 Jászok között neki Góliad neve vala,
 Ki bajvivó kényi zsidók seregére
 És bosszúságokra gyakorta megyen vala. 180

Izsainak, kiről előbb emlékezénk
 Nyolcz fiai emberré löttek vala,
 Melyeknek az hármát Saul király után
 Izsai bocsátá és segétségül küldé;
 Kérék a Dávidtól, hogyeledelt vinne 185
 Az táborba, küldé és hozzájok bocsátá.

Mikoron az Dávid oda jutott volna,
 Ő bátyjait az táborban találá,
 Góliád akkor jászok között mene,
 Hogy bajvivó társot Saul királtól kérne. 190
 Sokan zsidók között tőle félemlének
 És az őrállásból táborba sietének.

Nagy sok ajándékot Saul ott ígíre
 Annak ki Góliádot elvesztenéje;
 Az Dávid ezt hallá, kergetnie kezdé, 195
 Véle szembe menni és őtet megölnéje,
 Mert az úristennek nagy hatalmassága
 Őt büztatja vala, őtet viseli vala.

Jóllehet az Saul önnön fegyverébe
 Az Dávidot akkoron öltözteté, 200
 Szokása Dávidnak fegyver viselésre
 És benne vinya azelőtt soha nem volt;
 Pásztori ruhában mint megszokta vala,
 Csak egy kézi bottal eleibe ment vala.

Őt gömbölyeg köveket táskájába vete, 205
 Pásztori parittyáját kezébe vevé,
 Az Góliád látá Dávidot az botról

Ott bolondnak alítá,
És nagy távol földön Góliád Dávidot
Fenygetni kezdé és ímezt mondja vala : 210

»Ingyen majdan adom te kicsin testedet
Földi bestiáknak és földi madaraknak !«
Dávid az szót hallván egy gömbölyes követ
Parittyájába tön, Góliádhoz hagyítá ;
Góliád homlokát oly erőssen üté, 215
Hogy kő homlokában szépen el-béeníszék.

Az hagyítás miatt Góliád meghala
És Dávid hamar ellene támada.
Fegyvere Dávidnak akkoron nem vala,
Góliád fegyverét kezébe vötte vala ; 220
A Góliád fejét Dávid derekától,
Az üstökét fogván, csakhamar elváltasztá.

Saul király látá Góliád halálát ;
Jászok ellen hertelen rohanának,
Népével egyembe jászokat kergetik, 225
Sokat ő közzölök az földre levágának.
Saul király tére népével egyembe,
Az jászok táborát mindenestől elronták.

Az Góliád fejét Dávid ajándékon
Saul királynak eleibe vivé, 230
És micsoda nemből való Dávid volna,
Akkor az Dávidtól Saul király megkérde ;
Ramataim városbéli hogy ő volna,
Izsainak fia, — Saulnak megjelenté.

Az Saul királynak ott egy fia vala, 235
Kinek neve az Jonatás vala,
Jonatásnak lelke és szerelmes volta
Figyelmetességgel Dávidra jutott vala,
És miképen lelkét, ugyan az Jonatás
Dávidot szereté, őtet igen tisztelé. 240

Jonatás leveté az önnön ruháját
 És Dávidot belé felöltözteté,
 Minden dolgaira Saul király ötet
 Elbocsátja vala; tisztességgel jár vala,
 És minden dolgai Saul király előtt 245
 Az ifjú Dávidnak tiszteletes vala.

Dicsőretet Dávid néptől ott nagyot vőn,
 Hogy tízezer nép ölésében részes lőn,
 Városnak népei király hallására
 Ezt kiáltják vala és ímezt mondják vala:
 Saul király vere ott csak ezer népet, 250
 És az Dávid vere hamar tízezer népet.

Ezt az Saul hallá, Dávidra haragvék,
 Hogy megölné, Dávidra tanácskozáék,
 Egy hegyes láncsával hogy által vernéje
 Másod nap igyekezék és igen szándékozáék. 255
 Azt Dávid megérté, Saul király elől
 Hamar el-kilépék, úgy ő megmenekedék.

Dávidnak elmentét Saul hogy megérté,
 Ezen Saul nagy sokat gondolkodék, 260
 Mert jól érti vala, hogy isten Dáviddal
 Mind korosként volna, isten ötet tartaná,
 És hogy Dávid ötet ott elhagyta volna,
 Tőle elment volna, ötet haza hívatá.

És ennek utánna öt az Saul királ 265
 Hagyá ezer ember előtt járóvá,
 És ennek utána az nagyobb leányát
 Saul az Dávidnak adni kívánja vala,
 Hogy jászok kezébe hamarább adhatná,
 Mert elveszteni titkon kívánja vala. 270

Dávidnak az Saul adá egy leányát,
 Másodikat, kinek Mikol vala neve.
 Az Saul megérté, hogy isten Dáviddal

Volna mindenkoron és hogy csak ő viselné,
Annál inkább Saul Dávidtól fél vala 275
És ellenségévé őt Saul vötte vala.

Saul parancsolá az ő szolgálóinak,
Jonatásnak fiának es meghagyá,
Dávidnak ellene hogy ők támadnának
És elvesztenéjek és őtet megölnéjek. 280
Dávidot Jonatás hogy szereti vala,
Titkon ez Dávidnak ezt megmondta vala.

Dávidnak az Jonatás, atyja haragját
Hogy eltávoztatná, néki ezt hagyá,
És ő atyja előtt az másod nap érte 285
Könyörgendő volna, Jonatás felfogadá.
Másod nap Jonatás atyjához Dávidért
Könyörgeni kezde, kegyelmet nékie nyere.

Jonatás Dávidot atyjához bévivé
És az jászok királra támadának, 290
Dávid az jászoknak ellenek támada,
Erősen őket veré. Jászok elfutamának.
Annál inkább Saul Dávidra haragvék
És megölni őtet igen akarja vala.

Akkor veszteg Saul házában ül vala 295
És egy láncsát ő kezében tart vala,
Dávidnak — láncsával — testét általverni
Ő kívánja vala és megölni kész vala.
Dávid ezt megérté, az király házából
Hamar el-kiméne és úgy megmenekedék. 300

Dávid elmene ő feleségéhez,
Saul király es utánna bocsáta
Hogy éjjel őriznék és reggel, másod nap,
Őtet megfognájak és őtet megölnéjek.
Dávidnak megmondá az ő felesége : 305
Ha el nem mehetne, másod napon meghalna.

Ablakon Dávidot asszon kibocsátá,
 Ilyen módon Dávid ott elszalada ;
 Az asszony ágyába egy tőkét fekete,
 Bőrrel főtől azt bélepedé, 310
 Másod nap jövének az király szolgálai,
 Ötet az királynak eleibe vinnéjek.

Dávid felesége azoknak szólala,
 Beteg voltát urának jelenté ;
 Dávid beteg voltát királynak megmondák, 315
 Király parancsolá Dávidot oda vinni,
 Az király szolgálai hogy oda menének,
 Fekvén az ágyában egy tőkét találának.

Királynak megmondák, király ő leányát
 Mikholt ezért erősen feddi, 320
 Miért elbocsáttad én ellenségemet,
 És annak utána akartál megcsuffolni ?
 Mikhol magát menté, hogy félelem miatt
 Azt művelte volna, — atyjának ezt jelenté.

Dávid elszalada és nagy sietséggel 225
 Sámuelhez el Ramathomba mene,
 És miképen véle cselekedett volna,
 Sámuelnek Dávid mind renden megbeszéllé;
 Saul király penig erős dihösséggel
 Dávid ellen vala és megölni kész vala. 330

Saul felkészüle, Dávid után mene.
 Saul es Dávidot megtalálá,
 De az isten ötet annyira megkötöte,
 Hogy csak beszéddel is ellene nem állhata.
 Onnat Dávid mene Saulnak fiához 335
 Az kit szeret vala, az ifjú Jonatáshoz.

Jonátás szólala, Dávidnak ezt mondá :
 »Isten veled és én velem is legyen !
 Holnap atyám előtt érted én könyörgök,

Ha kegyelmes leszen néked, én megjelentem; 340
 Holnap ebédkorban ahon te üléndesz,
 Három nyilat oda én leszek bocsátandó.

És az nyilak után gyermeket bocsátom,
 Ő utánna ez szókat én kiáltom:
 Te gyermek az nyilak túl te rajtad vannak! 345
 Ezen én atyámnak haragját rejád értsed;
 De ha én mondándom: az nyilak te gyermek,
 Rajtad innét vannak, — kegyelmességét értsed!

Másod napon Dávid hagyott helre méne,
 Ebédkoron Jonatás es kiméne, 350
 Mert Saul haragját Jonatás megérté,
 Dávidnak akarná látnia ő halálát;
 Nyilakat ellövé, gyermeknek kiálta:
 Túl az nyilak rajtad! ez jelt Dávid megérté.

Fegyverét gyermektől Jonatás beküldé 355
 És ő maga Dávidhoz elsieté.
 Egymással szólának és ők beszéllének,
 Mogcsókolván egymást egymástól elválának.
 Dávid elindúla, egy városba méne,
 — Kinek Nobe neve — az Akhimbek paphoz. 360

Az Akhimbek pap ezen megijede,
 Hogy Dávidot ott csak egyedől látá.
 Az Dávid bíztatá és Dávid éhezvén,
 Útra kenyereket kérnie tőle kezde,
 De egyéb kenyere az papnak nem vala, 365
 Szentségnek kenyere hanem házánál vala.

Istenben az Dávid bizodalmát vetvén
 Az szentségnek kenyerét es elvivé,
 Dávidnak fegyvere akkoron nem vala,
 Az Góliád fegyverét pap néki adta vala, 370
 Mert Dávid Saulnak haragjától fél vala,
 Tőle retteg vala, azért búdosik vala.

Akimbek papot Saul hívatatá
 És hogy Dávid nála volt, ezt megérté.
 Akimbek papra Saul haragvék 375
 És ugyan előtte papot ott megöleté,
 Feleségét, gyermekit, több nyolczvanöt papokat
 Földre leváгатá és őket úgy elveszté.

Az Dávid búdosék nagy erős helyeken,
 És Saul ötet erősen kergeté, 380
 De az nagy úristen Dávidot megmenté
 Saulnak markától és őt megszabadíta,
 Mert az úristennek nagy irgalmassága
 És nagy bölcs hatalma vele Dáviddal vala.

Tejlám városra jászok támadának ; 385
 Dávid istenhez el-felfohászkodék,
 Az jászokra menne ha az isten ötet
 Megsegítenéje, jászokat megvernéje.
 Szóla isten néki, jászokra bocsátá,
 Jászokat vereté, Dávid őket öleté. 390

Tejlám városban hogy az Dávid volna,
 Saul királnak filébe adaték,
 Nagy sokaságával Saul igyekezők,
 Dávidért az várost megszállani akará ;
 Dávid ezt meghallván csak negyven magával 395
 Városból kiméne, egy kietlembe méne.

Saul ezt megérté, nagy sokaságával
 Az kietlent néppel környöl vitété,
 Hogy keresni kezdék, az Saul földére
 Jászokat az isten hamarsággal indítá ; 400
 Azt Saul meghallá, néppel visszatére,
 Jászokat kergeté és el házához méne.

Dávid ott felkele egy erős kőszálra
 Ő népével, negyven magával méne ;
 Saul ezt megérté, három ezer néppel 405

Hamar felkészöle, Dávid után indúla.
Egy erős barlangban és nagy titok helyen
Dávid ő népével magát titkolta vala.

Történék Saulnak ott jeles dolga
Szükségére barlangba bémenni, 410
Dávid ezt meglátá, lassúsággal méne,
Saulnak fegyverét oldaláról elmetszé.
Akará az Dávid az Sault megölni,
Isten akaratja rajta megkönyörüle.

Saul ott felkele, után elindúla, 415
Kezde Dávid utánna kiáltania ;
Vissza Saul tekint, Dávid meglátá,
Dávid hanyott homlok eleibe leesék.
Felele az Dávid, Saulnak ezt mondá :
»Miért uram király reám így haragudtál ? 420

Miért rejám szóló sok ellenségemnek
Ilyen igen szavokat te béveszed,
Kik mondják teneked : téged megölnie
Én igen igyekezem ; im ezt te ma jól látod,
Hogy az isten téged adott én kezembe 425
Véled most szabad volnék miképen cselekednem.

De ne adja nekem azt az én istenem
És kegyelmes bár énnekem ne legyen,
Ha én támadandok én királyom ellen
És ha én bántandom istennek szolgáját.« 430
Saul ez szót hallá, Dávidnak felele :
»Ez szó fiam Dávid te tőled származék-e ?«

Felele az Saul, Dávidnak ezt mondá :
»Az te igaz voltodat most esmerem ;
Az mit én műveltem Dávid te ellened, 435
Esmerem nem méltán ellened azt műveltem ;
Mert engem az isten ma adott kezedbe,
Látom az te kezéd hozzám engedelmes volt,

Vajjon kicsoda az, ki ő ellenségét
 Úton lelvén békességgel bocsátja, 440
 Viszontag az isten neked adjon oly jót,
 Melyet ma énnékem fiam te cselekedtél,
 Mert gonoszságomért jót ma énnékem adtál
 Kegyelmességemért békességgel bocsáttál.

De ezt én jól tudom én jó fiam Dávid, 445
 Én utánam az királyságot bírandó léssz !
 Ezt kívánom tőled én szerető fiam,
 Hogy az egy istenre te nékem megeskedjél,
 Hogy halálom után az én gyermekimet
 És az én híveimet te nem léssz elvesztendő. 450

Dávid megeskövék az Saul királynak
 És Saultól akkoron eltávozték ;
 De mégis fél vala Dávid az Saultól,
 És el-felment vala az kietlenné hegyre.
 Az Zifeimbéliek Saulhoz menének, 455
 Dávidot ott lenni Saulnak megjelenték.

Saul felkészüle haromezer néppel
 És Dávidot megkeresni indúla.
 Mikor jutott volna ő egy kietlembe,
 Népét megszállítá, Dávid ezt hogy megérté ; 460
 Csak másod magával az táborba méne,
 Saulnak táborát mindenestől megkémlel.

Isten akaratja ! egész tábor népe
 Álom miatt megnehezedtek vala ;
 Király sátorába Dávid el-bémene, 465
 Sault ő ágyában akkor alva találák,
 Véle való monda : »ihon uram Dávid,
 Te ellenségedet isten kezébe adta !«

Szóla Abisai ki Dáviddal vala :
 »Ha akarod láncsával általverni, 470
 Mert az király téged minden szándékával,

Igyekezettel korosként kész megöletni !«
 Dávidnak ő lelke rajta könyörüle,
 Az királt megölni ott Dávid nem engedé.

Az király fejénél az földbe felütvén 475
 Hegyes láncsát ők találtanak vala,
 Az király ágyának az egyik szarvában
 Egy palaszok hideg vizet ők is leltének vala ;
 Az láncsát, az vizet Dávid parancsolá,
 Hogy ők elvinnék, ki nekik nagy jel lenne. 480

Ketten felmenének és nagy távol földön
 Királynak táborába kiáltának,
 És hogy az hadnagyok királt nem őriznék,
 Hadnagyokat Dávid igen erősen feddé,
 Az király láncsáját és az palaszok vizet 485
 Az ő ottvoltokról jelöl nekik mutatá.

Az király megérté méltatlan haragját,
 Melylyel az Dávidra haragudt vala ;
 Ezt is ő megérté, hogy az isten őtet
 Dávidnak kezébe kétszer engedte volna ; 490
 Azt is ő megérté, hogy az Dávid soha
 Semmi dolgaiban néki gonosszal nem volt.

Dávid az királynak egy szolgáját hívá,
 Az láncsát és az palaszokot megadá.
 Dávid az királyhoz mennie nem mere, 495
 Állhatatlan voltát mert így látja vala,
 Azért az királynak az ő haragjától
 Az Dávid fél vala és igen retteg vala.

Mindennek utánna jászok támadának
 Királynak és fiainak ellene ; 500
 Gyelboe hegyén Saul megvereték,
 Fiaival öszve mind halált szenvedének,
 Ezt az Dávid hallá, Saulnak, Jonatásnak,
 Egész zsidóságnak halálokat siratá.

Miképen az Dávid Saulnak haragját 505
 Sok háborúság szenvedvén eltávoztatá;
 Háborúságiban isten az Dávidot
 Kegyelmességével, nagy bőjséggel megtartá;
 Ada ezen példát: valaki istenben
 Bízik és őt hinné sohol őt el nem hagyná. 510

Saul király vala, de csuda sokképen
 Istent sokszor ő megbántotta vala;
 Dávid pásztor vala, de az isten őtet
 Egész zsidóságban királylyá tőtte vala,
 Mert ő az istennek kegyelmességében 515
 Igen bízik vala, csak őt imádja vala.

Ha mi es az istent nyelvönkkel vallandjuk,
 Teljes szüből ő hozzá foászkodunk,
 Csak őtet tiszteljük és őtet imádjuk,
 Minden dolgainkban és csak őtet dűcsűrjük: 520
 Isten megszabadít minden ellenségtől,
 Mint megszabadítá Dávidot Saul markából.

Fordítá magyaról mostan Bibliából
 Istennek irgalmasságát megesmervén
 Fekete Imre deák, háborúság-szenvedő 525
 Hív keresztyéneket bízni istenhöz intvén,
 Születetnek utánna enni üdőben
 Ezer ötszáz negyven és csak hat esztendőben.

P ó t l é k.

(Az I. kötethez).

I.

AUDI BENIGNE CONDITOR.

Kegyes mindenható isten!
Hallgasd meg könöröletest
Mű siralmas onszollatonkat,
Ez negyven-napi szent bejtőkben.

Szüveknek szent esmerője! 5
Te tudod mű beteg erőnket;
Adjad te hozjád fordulóknak
Bocsánattnak malasztját.

Bizon igen bűnhöttünk 10
És gyetrelmeket kerestünk;
De te ki mindeneket esmersz,
Bocsáss minekünk sendőknek.

Adjad, hogy kívől mű testünk
Törödelm miatt megtörödjék,
És mű elménk megjőzanollon 15
Bűnnek minden szeplőitől.

Bódog szent háromság
És isteni egy állat!
Adjad, hogy mű bőjtőknek ajándoki
Használlanak tieidnek. 20

Te neved tisztességére,
 Mű lelkünknek üdvösségére,
 És te szentegyházadbéli
 Hívóknak öregbőletekre Amen.

II.

AD COENAM AGNI PROVIDI.

Éneklünk Krisztus fejedelmnek,
 A bölcs báránnak
 És a fejér stólákkal megféneseöltnek vacsorájára
 A vörös tengeren által mentenek utánna.

Kinek a keresztfá oltárán 5
 Megsült szentségő testét
 Ő rózsáló vérével
 Kóstolván élünk istennek.

A húsvét napjának estin
 A megpusztejtő angyaltól megoltalmaztatván, 10
 Farahónak keménségő
 Hatalmából megmenekedvénk.

Immár mű húsvétünk Krisztus,
 Ki mondatik áldoztatott báránnak;
 Ő teste áldoztatott 15
 Tisztaságnak pogácsájába.

Oh bizon méltó szent ostya,
 Ki miatt poklok megtöretének,
 A fogságbéli nép megszabadólván
 Megfordóla életnek érdemébe. 20

Mikor Krisztus felkele a koporsóból,
 A győző megfordóla pokolból,
 Megszorejtván kötéllel a kegyetlent
 És megnyitván paradicsomot.

Kérünk mindeneknek teremőjő 25
 E húsvétnek örömében,
 Hogy ótalmazjad te népedet
 Minden hirtelen haláltól.

Dicsőség néked uram,
 Ki felköltél halottaidból, 30
 Atyával és szent lélekkel
 Mend örökkel örökké Amen.

III.

CANTIO PETRI BERIZLO. 1515.

Mind ti népek bánkódjatok pispék veszedelmém,
 Mert tudjátok, míg isten segélé az ő jó szerencsáját,
 Nem uralkodék terek császár soha az ő fején.

Im látjátok, ellenségit sok helen meggyőzte,
 Terekeknek sokaságit rólatok elizte, 5
 Mellettetek megholtát ingyen ő nem nézte.

Kitek tudja itthon ölvén az ő sok költségét,
 És koroskint mindenféle nagy gondviselését,
 Mert az tívi ő fejében ő megőszölését.

Hadakozó soha nem nyér egy viadalban es, 10
 Ha nem lészen igaz-hitő még az nyereségben,
 Vagy tisztaság kivel nincsen akár mikoron is.

— Az szót mondja szandsák-vajda az ő fogságában:
 »Jaj! hogy veszék, szégyent vallék én bátorságomban,
 Egy pap miatt nagy kárt vallék én vajdaságomban. 15

Én nem valék i(g)az hitő szegín horvátoknak,
 Soh rabolást én is töttem az ő velalokban,
 Azért fogván tart most engemet egy haragos pap-bán.

Lám nincsen most mi engemet megszabadítana,
Menthet isten, ha mikor-e? azt megtudhatnája,   20
És én reám ő szemeit vajha fordétanája.

De ha engem ő ezúttal itt meg nem segíllend,
És innejten ez fogságból engem ki sem viend,
Többé néki én nem hiszek ha itt elfeletend.

Én ki valék Szendőrőben egy haragos nagy bán,   25
Sokat dúltam mindenfelé az én lovam hátán,
Azért fogván tart most engemet egy haragos pap-bán.

Szeretném azt, ha engemet magyarok nem látnának,
Bátor inkább az fogságban itten levágnának,
Az angyalok mennyországba ottan ragadnának.   30

Az sem csoda, hogy én vagyok most itt nagy fogságban,
Mert lakozik nagy sok isten az Magyarországbán,
Kik segétték az pap-bánt az ő bánságában.

Bátorsággal ők segíllik és nagy nyereséggel,
Tisztességgel, vitézséggel, pénzzel és bévséggel,   35
Avagy peniglen terek vajdáknak az önnek fejekkel.

Ahol vának ő huszári, ott vígan osztoznak,
Ő szolgálai az marhaért csak meg sem bántatnak,
Gyakor helen vígan laknak, mind magyaról szólnak.

Tegetlen ím az patyolatot mind kopjával mírék,   40
Némel terek fa tetejéről azt orozva nízék,
Nem merínek leszállani, mert ők az . . . . .

Keves kár nekil nem lehetnek zegén keresztyének,
De meghalának immár kétszer oly nagy sok terek
Siralmas mast Terekországban az ő énekek.   45

Kenyeregjön az úristennek mi mind fejenkint,
Hogy ne hagyjon tereknek dúlnia koroskint,
Bátorítson viadalhoz minket mind fejenkint.

Ez éneket ezerötszáz tizenöt esztendőben,
 Szabatkay Mihály szerzé egy nagy jó kedvében, 50
 Egy Szent Gyergynek innepének nemes kezdetében.

IV.

VERSBE SZEDETT NAPTÁR.

Kis karácsontól keresztvíz
 Lőtt Pal remete mint nagy dísz.
 Antaltól Fáb Annos kézben
 Pál fordóla fénességben.
 Már, Balás, Ág, Dorotyánál, 5
 Kolosként jár Bálint várnál.
 Nyilon nyere Péter, Mátyás,
 Apostollá tevő Keffas.
 Csudálom ha menel Gheregel sert,
 Mire teszen ez illen pert. 10
 Ogy végy Maria kéntol
 Irgalmad hallám Amburóstól
 Vagy angyaltól idvezletet,
 Nekenk ótalm felel vetett.
 Al, Gyergy, Mark jó zeld búzával. 15
 Filep, Kereszt szent János.
 Szolgálatra magam adám,
 Mo neked kemény Ilodám.
 Orbán pápát várja Petror,
 Ki nem herel háboróságnak. 20
 Szent Borrobás, Vid látván
 Mondám szileték Szent Iván.
 Jám, Laszló, Pet, Pál jek Mariben,
 Kenír, pilis, lapát, ben.
 Wed Margit apa zonitra, 25
 Illyés, Magdalna, Iak, Anna.
 Vas, Lász, szakat Péter, István,
 Damokos szóla Lérincz Klárának.

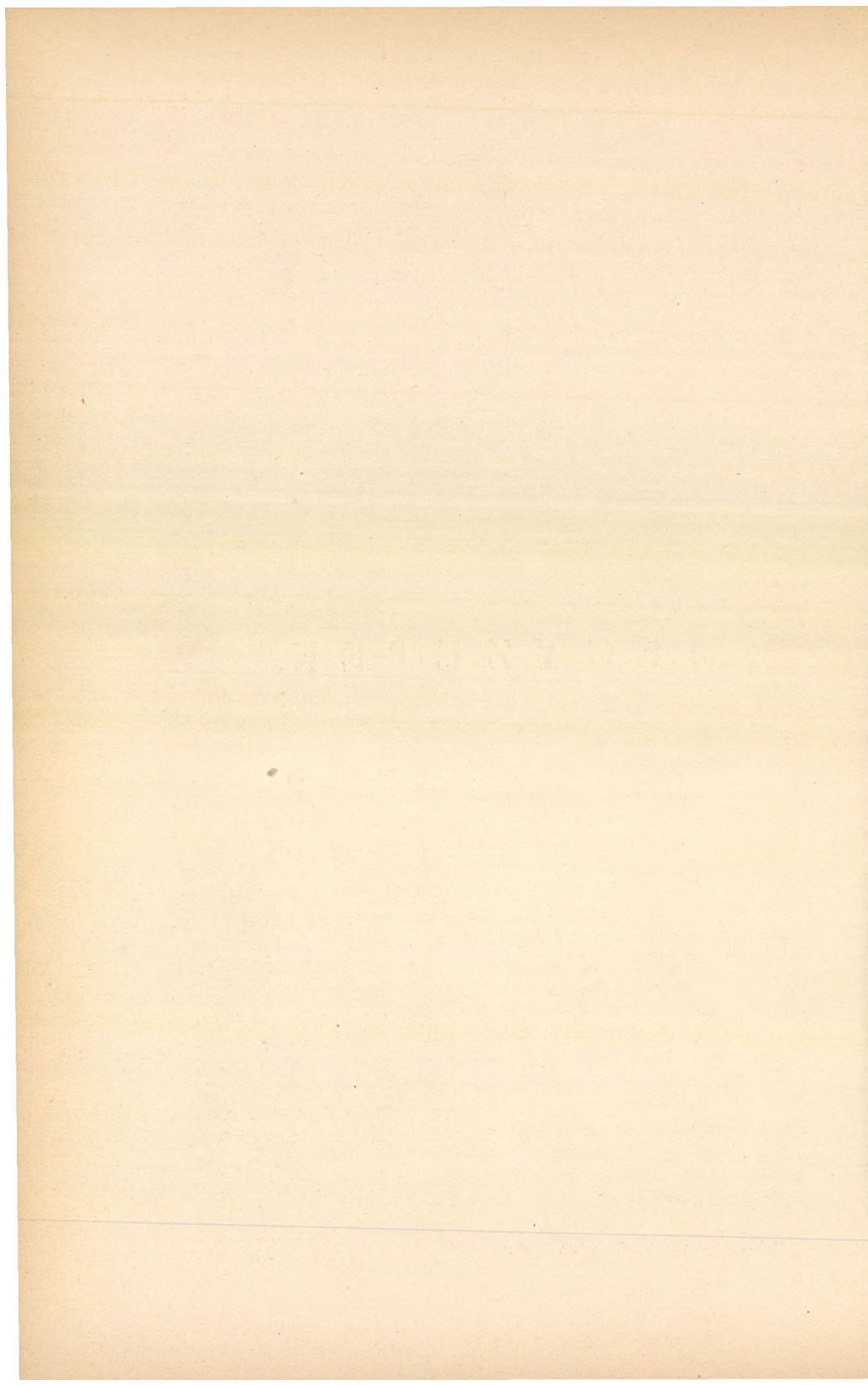

Szíz Mária, magyar István Hívá Bartát, Ernét, ag Ivánt.	30
Szent Eg, Embre szizességgel, Mária szilé szent keresztet. Lompért vermet Máté ása ; Gelért és Kozma, Mihál társa.	
Szól Ferencz ám néked Dienes, Bak Budán száll Gálnál Lukács. Vedd Orsolát, vitéz Demét, Simont hagyjuk menszenth kemén.	35
Emre úrnak hoz bort Márton, Bereck láta mikent Eles fon.	40
Cec, Kele, Katlen itt adós, Andorjás Borbár, Miklós. Mária mongyad Lúciának, Hirdessen jó hírt Tamásnak Nagy kar, Ist, Já ap, Tamás Syl.	45

J E G Y Z E T E K.

I.

CSÁTI DEMETER.

Csáti Demeter nevét ezen ének-töredék végső strófáján kívül még egy helyen találjuk, t. i. a krakkai egyetemen megfordúlt magyar tanulók névsorában. A *Regestrum hursae cracoviensis hungarorum* (Budae, 1821) 16. lapján Demetrius Chath-nak van írva azon név, melyet az övével egynek vehetünk. Abból, hogy a tanulók névsora 1493-tól 1509-ig megszakítás és a közbeeső évek megjelölése nélkül egy tömegben van közölve, csupán annyi tűnik ki, hogy Csáti Demeternek ezen 15 évi időköz alatt kellett ott tartózkodnia: de azon körülményből, hogy az előtte álló nevek viselői közül Debreczeni Péter, Czeplédi István, Temesvári Gáspár, Kamarás Mátyás 1502-ben, Péteri Márton és Pesti Ferencz 1503-ban; az utána következők közül pedig Szikszai János 1503-ban, Patai Tamás, Dévai Gergely, Kisvárdai Tamás stb. 1504-ben lettek baccalariusokká (*Jos. Muczkowski, Statuta nec non Liber promotionum phil. ord. etc. Cracoviae, 1849. pag. 134—140*), az látszik valószínűnek, hogy Csáti D. 1502-ben vagy 3-ban járhatta a krakkai egyetemet. Az ő nevét a promóveáltaké közt hiába keressük, minek oka szűkes vagyoni helyzetében is rejthetett, tehetségeihez mért szerényebb törekvésével is függhetett össze. Visszatérte után, vagy legalább énekének szerzésekor a Szilágyságban élt s folytathatott valamely vágyainak megfelelő s tehetségét feljűl nem haladó olyas életmódot, mint az ugyanazon század közepe táján szintazon vidéken énekelgető Ilosvai Péter.

Énekét akkor szerzette, »mikort nagy bú vala Magyarországbán.« Ez a kifejezés azon körülménnyel együtt, hogy Csáti D. tanuló kora jóval előzi a mohácsi vész idejét, — valószínűvé teszi, hogy az ének épen 1526 után nem sokára írathatott. — A ránk maradt töredék eredetijéről nincs tudomásunk. E három versszak, a »Pannonia megvételéről« szóló énekkel egy papíron, egy — nem tudni, mely korból származott — kései másolatban volt meg Horvát Istvánnál oly formán, hogy ez a töredék amaz után, némi hézag hagyásával következett: míg azon éneknek Pray-Subich-féle másolatán ezen töredéknek semmi nyoma sincs.

A »Pannonia megvételéről« szóló ének szövegét illetőleg hibás azon vélekedés, mintha az két önálló másolatban maradt volna fenn, t. i. Pray és Subich-félében is (I. k. 227 s. köv. 1.). Pray egy kelet nélküli, de bizonyosan 1785-ből származó levelében ugyanis ezt írja Cornideshez: *Can-tilenam, de qua cl. Révai quaerit, communicaverat mihi defunctus causarum regalum Director Subich, dum Posonii degeret, qui mihi affirmavit, gothico caractere fuisse exaratum. Locum obscurum Tibi explicandum relinquo, ego enim nunquam me antiquariis accensui.* E szerint az eredetit csak Subich látta.

A mit eddig elmúlasztottunk, tegyük meg az összehasonlítást e két emlék közt. Először is a töredék ntolsó versszaka olyan, a milyennel históriás énekeink rendszeren végződni szoktak. Ily befejezése nincs az »Emlékezzenk« kezdetű éneknek. Ebben, a 137. sor után, felfogásom szerint kétségtelenül hézag van; ilyet látok végén is, mely a Horvátféle másolatban ki is van tüntetve. Az abban kimutatható tévedések mindig megférhetnek egy gyékényen az Árpád és Buda névnek ebben feltűnő párosításával. Egy strófa elégnék látszik arra, hogy a két ének-rész közt szükséges átmenetet pótolhassa, minek sem az események sorrende, sem a tartalom és előadási mód, sem a nyelv és verselés ellene nem mondana. Bizonyítsa ezt a következő összeállítás:

Töredék.

Pannonia megv.

Egyiknek neve Buda vala.	21. s. Az egyik kezettek jelesb vala, 22. s. Kinek neve Árpád vala.
Ki ez országot megvette vala.	155. s. Magyarországnak nevezteték, 156. s. Némettül mert megvívék.
Árpád után ő kapitány vala.	24. s. Azért keztek fő kapitán vala.
Pest ellenében, fenn egy hegyben.	152. s. Ő megszálla fenn egy hegyben.
Arról neveztk ott a várost	91. s. Arról nevezték ott az várast,
Duna mentében kincses Budának.	92. s. Szamos mentében az nemes
	Dézsnek.

Hasonlóan jön elé a: *lakóhel* és *mikort* szó is mindkét részben.

A székely hagyomány szerint *Rava* község (Keresztur-fizsék) határában *Buda bércze* nevű erdős hegy is Buda hunvezérről vette nevét (Ny. Őr. III. 143. l.)

Ezeknél fogva azokhoz képest, miket az I. k. 227—231, és 247. lapján mondtunk, itt azon két lehetőségre gondolhatunk, hogy a »Pannonia megvételéről« szóló ének mai szövege Csáti Demetertől származik s e három strófával kiegészítendő, vagy pedig hogy Csáti D. a maga nagyobb részében elveszett (?) énekének szerzése közben azt annyira szemé előtt tartotta és követte, a mennyire csak valamely tárgy folytatólagos versbe szedésekor az előttünk már készen fekvő részt követni és másolni lehet.

Kiadta: *Révai, Elegyes versei* mellé adott Régiségek közt (Pozsony, 1787) 288 l. *Toldy, Handbuch d. ung. Poesie* (Pest u. Wien, 1828) I. k. 10. l. stb.

II.

PÉCHY FERENCZ.

Péchy Ferencz 1529-ben kazári plebánus volt. Ennyit mond magáról azon ének második utolsó versszakában, melylyel helyet foglal régi magyar költőink sorában. Ő maga vette-e fel — a kor szokásához képest — születése helyének nevét, vagy már azon Péchy család egyik ivadéka volt, mely — úgy látszik — Nógrád megyében a XVI. század előtt is a törzsökösek közé tartozott? nem tudhatni. Neve a XV. és XVI. századbeli tanulók névsorában nem jön elé.

Az ének, melynek latin czíme a versfejekben is olvasható, latinból van fordítva. Latin szövegével együtt találtatott 1836-ban a gyöngyösi ferenczrendiek könyvtárában, hol *De continentia sacerdotum 1510. De Sacramentis 1512.* stb. című ösnyomtatványok közé volt kötve. Eredetije ez idő szerint lappang, azért csak azon szövegre támaszkodhatunk, melyet Döbrentei tett közzé a RMNY Emlékek II. k. 42. lapján. Ugyanő közölte a M. T. Társaság évkönyvei III. k. 115. lapján a latin eredetinek is első strófáját:

Anthonii Mancinellj Weliterni hymnus in divum Nicolaum pont.

Esto tutela Nicolae nobis
Qui tuum festum colimus, subinde
Esto defensor Nicolae rerum
Discipulorum.

Többi részét nem sikerült megtalálnom. Szerzője olasz származású, XV. századbeli (1452—1505) latin grammaticus és verselő, a kinek Magyarországon is kellett némi ismeretségének lenni, mivel latin nyelvtudományi munkájának s₁ levelén kitüntető jó indulattal emlékszik egy magyar nemes ifjúról »Michael Pannonius«-ról. Romában nagy szegénységben halt el 1505-ben.

A latinnak sapphói mértékét Péchy 11-es sorokban igyekezett magyarra tenni, miről nem mondható, hogy sikerült volna. A 11 szótagból álló sorok helyett nagyon sűrűn fordulnak elé a 12, 13 sőt 15 tagúak is. Az adonicus sor helyett is többször mint nem 6 s 7 szótagú sort találunk. A sorok szótág számán kívül, azoknak strófánként egy rímbe szedésével is méltánylandó terhet vett magára a fordító s nem csuda, hogy e kettős súly alatt léptei nehézkesek, a legenda részleteit magába foglaló hymnus magyarítása darabos s néhol majdnem érthetetlen.

1. 4. 28. 62. 63. s. V. ö. Sz. Bern. hymn. 4. s.

9—12. s. Érdy c. legendája szerint: *mikoron ez világra született vóna és feresztenék, lábára állta az feredőben, mely csoda dolog — két hétnek utánna kezdé az szerdát és pénteket bejtelni, mely napokon csak egyszer vészi vala szájában ő anyjának emléét, 157. l. V. ö. Temesvári Pel-*

bártnál a Sz. Miklós innepére irt I. préd. **D**; valamint a Debr. codex-beli prédikációt.

13—16. s. v. ö. T. Pelbárt I. préd. **F**.

17—18. s. Érdy c. 157. l. *mikoron Myrra nevő várasnak pispeke megholt vóna* — — *pispekké tévék minden akaratjándl kil.* v. ö. T. Pelbárt I. préd. **F**.

25—28. s. v. ö. T. Pelbárt I. préd. **G**.

29—40. s. v. ö. Pelb. II. préd. **F**. A *huallott pálcza* itt így jön elé: *ipseque fecit fieri baculum cauatum.* A *hüvely, hüely*, Kemenesalján: *höl* (NYÖR. III. 88. l.) szóhoz látszik a *huall* alak legközelebb állni.

41—61. s. v. ö. Pelb. II. préd. **K**.

81—92. s. v. ö. Pelb. II. préd. **L**. *Aranyos pohár*=*scyphus aureus*. v. ö. Balassa B. Költ. XII. 17. s.

93—112. s. v. ö. Pelb. II. préd. **M**.

106. s. *Hogy járjon* v. ö. Balassa B. költ. XXX. 93. s. és Lucr 1183. s.

108. s. *Fene szél* Pelbártnál: *ventus vehemens*.

116. s. *tisztellek* e. h. *tiszteljelek*.

119 s. v. ö. Csáti D. éneke 8. s.

III.

FARKAS ANRDÁS.

Farkas András — Andreas Lupus Strigoniensis néven jegyeztetett be a wittenbergi egyetemi tanulók közé 1531. október 18. napján. Nem kell összetévesztetni — mint Bartholomaeides tette — Lupinus azaz Komlós Andrással, a kinek 1569—1575-ig könyvnyomtató műhelye volt Debreczenben, melyet özvegye az ő halála után is fentartott. Tanulmányait szülőföldén Esztergomban kezdhette és folytathatta, sőt a hazai első reformátorok nagyobb részének élete folyamát tekintve az sem lehetetlen, hogy Wittenbergbe jutása előtt már valamely szerzetes rendnek is tagja volt. Az akkori körülményeknél fogva feltehető, hogy esztendőnél rövidebb időt még azon esetben sem igen volt szokás valamely egyetemen tölteni, ha valaki meglelt korban szánta is arra magát; Farkas Andrásra nézve azonban van egy különösebb jel is, mely arra mutat, hogy esztendőnél tovább időzött a wittenbergi egyetemen. *Gálszécsi István* ugyanis, a ki 1524-ben a bécsi, 1526-ban pedig a krakkai egyetemet látogatta, hol 1528. sept. 16-án baccaláriussá is lett (primus, qui solus se submisit examini, et contentos fecit examinatores pro labore — mondja a *Liber promotionum*, 182. l.); 1532-ben ősszel iratkozott be a wittenbergi egyetemen. Szinte bizonyos, hogy a két, ugyanazon célra törekvő, tudomá-

nyos és irodalommal foglalkozó férfiú közt szoros barátság fűződött, melyet hazájokba való visszatérésök után is állandóul fen kellett tartaniok. Gálszécsiről tudjuk, hogy Gyulán tanított s hogy 1543 után már nem élt. Farkas reformatori munkálkodásáról azonban semmi tudomásunk sincs, ha csak nem ő azon András pap, ki egy Péter nevűvel együtt 1547-ben debreczeni pap volt (*Révész J. Dévay Bíró M. 58. l.*) Hihetővé teszi ezt Farkasnak, legkevésbé sem titkolt politikai pártállása is, melylyel magát János király hívének vallja. Ennek ily határozott kifejezése, sőt politikai álláspontjának indokolt és részletező fejtegetése arról győz meg, hogy tartózkodása helyét a János királyhoz ragaszkodott vidékeken kell keresnünk. Gálszécsivel fenttarthatott szorosabb összeköttetése is ezt gyaníttatja, mert ennek *A keresztyéni Tudományról való rövid Könyvecskéje*, Farkas Andrásnak *Cronica de introductione Scytтарum in Vngariam et Iudeorum de Aegypto* című verses munkájával együtt nyomtatott ki Krakóban 1538-ban s azzal összefűzve jelent meg úgy, hogy a nyomtatási hely és évszám is csak Gálszécsi munkájának címlapján állott; Farkas Cronicája pedig mint függelék, helyet és évszámot nem viselő czímmel csatoltatott hozzá. — Amaz végképen elveszett; tartalmát Bod Péter és Sinai Miklós jegyezték fel. Sinai nyomán közli Révész I. azon öt sort, melylyel Gálszécsi a maga elveszett munkáját befejezte (*Erdősi János 106. l.*)

Farkas A. Cronicának nevezett verse három szöveg szerint maradt fenn. Első egy múlt századi s nem Cornides által írt másolat a m. t. akademia könyvtárában őrzött Cornides-féle kéziratok Q jegyű kötetében az idézett latin cím alatt. Cornides a cím alá ezt jegyezte: *Est typis inpressum in forma, quam vocant octava, sine mentione loci. Absolvitur 8. plagulis sive philyra una.* Második azon 1552. után készült lenyomat, mely az akademia és erdélyi muzeum könyvtárában található Hoffgreff-féle ének gyűjtemény M3--O4 levelén ily cím alatt látható: *Miképpen az ur isten izraelnek nepet egiptomból es hasonlokeppen az magyarokat szithiából kihoszta.* Harmadik az, melyet Bornemissza Péter énekes könyve (Detrekő 1582) 263—267 levelén olvashatunk ily cím alatt: *Az sido es magyar nemzetről. Miképpen az Vristen stb.* — A Cornides-féle másolatból a leíró hibája miatt nem csak egyes szavak, hanem sorok — sőt egy egész versszak (a 325—330 sor) is hiányzik; a Hofgref gyűjtemény csonkasága miatt az utolsó előtt való versszak végső sorával szakad meg a szöveg; Bornemissza pedig, mint más esetben is, egyszerűen elhagyja a szerző nevét magában foglaló végső strófát. A másolat számos gyarlósága mellett is sok oly sajátosságát őrizte meg a régi nyelvnek, melyet a két lenyomatban nem találunk: ezért a jelen kiadásnál azt kellett alapul vennünk, mint a mely különben is az eredeti kiadásról másoltatott.

Cornidesnél és Hoffgreffnél különböző némileg módosított hangjegyek állanak az ének kezdetén, melyek közül az eredetinek tartható Cornides-félét megfejtve, énekre és zongorára átírva kiadta Mátray Gábor (*Történeti, bibliai és gúnyos magyar énekek dallamai a XVI. szá-*

zadból. Pest, 1859). Ezek tudtunkkal a nyomtatásban megjelent legrégibb magyar hangjegyek s nemzeti zenénk fejlődését tekintve csak sajnálni lehet, hogy a Mátray által megfejtett s néhányszor »meglepő sikerrel« nyilvánosan is előadatott többi históriás énekkel együtt ma már alig jut eszébe az ahhoz értőknek.

A mi a versalkatot illeti, alapja a tizenkét, szótagú sor, melyből hat képez egy versszakot. A páratlan sorok (1, 3, 5) e szótag számot ép-ségben is tüntetik elé, de a 2. csak tizenegyből áll, a 4. és 6-dik sor pedig tizenháromra bővül. A második sor kivételével mondhatni, rendszeren megvan a hatodik szótag után a sormetszet s 4+2 és 4+3-mal fejezhető ki a szótagok csoportosulása; míg a másodikban a miatt, hogy a sormetszet többször hiányzik, 4+4+3-nak látszik az ütemezés. A sorok rímelve nincsenek; az ének VII. szakaszra osztása Toldytól származik s megtartható, noha a régi szöveg strófái egy végtiben folynak.

Azon verses maradványok közül, melyek a hazai reformáció korából származnak s a vallásos alaphanggal és tartalommal együtt a politizáló hazafiságot is költői tényezőként mutatják fel; ezt mondhatjuk legrégibbnek. Lehet, hogy vannak vele egykorúak, de az évszámmal kifejezett idő ennek biztosítja az elsőséget. Bornemissza P. Énekeskönyve LXII—LXVIII. levelén s más helyen is találunk néhány éneket, melyekről nem lehet tagadni, hogy hasonló hang és tartalom mellett a nyelv régies színe és sajátosságainál fogva is versenyezni látszanak Farkas A. énekével. Azonban régi énekes könyveink tartalmának nagyobb része olyan, hogy az ezen kötetbe foglalt s 1526—1546-ig szerzett verses művek közé bízvást fel lehetett volna venni, ha a biztosan követhető időrendi sorozatnak nem kellene elsőséget adnunk. Míg itt lehető szigorúsággal e szerint haladunk, azon énekekre nézve, melyeknek szerzetési idejéről semmi bizonyosat sem lehet tudni, sokkal czélszerűbb, hogy külön gyűjteménybe csoportosítva nyelvi és verselési sajátágaikból következtethető sorrendbe szedessenek. Ugyanazért, — bár a traditio azt tartja, hogy azon *Tekénts rednk immár nagy úristen* kezdetű ének, mely »Magyarország siralma« cím alatt ismeretes, a mohácsi veszedelem miatt kesereg s mindjárt az után szerzetett: minthogy szorosan véve, tartalmából ezen két állítás mindenike be nem bizonyítható, — innen annak is ki kellett maradnia. Midőn azon kötetre fog kerülni a sor, melyben ez a többiekkel együtt helyet talál, akkor lesz helye és ideje azon kérdések fejtegetésének: mily összefüggés volt a mohácsi veszedelem által létrejött állapotok s eléidézett nemzeti hangulat és a terjedő reformáció, ennek szelleme és hatása között; vajjon ez amaz nélkül mennyire lett volna képes hódítani s mily irányba terelhette volna az oly mélyen fel nem zavart közérzülettel együtt a meg nem bolygatott költői szellemet; a két fő tényező közül akármelyik is egy magában létre tudta volna-e hozni a nemzeti költészetben a vallásos és hazafias érzelem közt azon összhangzást, teljes egybeolvadást, azon másfélszázadon keresztül csaknem kizáró-

lag uralkodott szint és hangot, mely első rendű költőink nagyobb részének művein maig jellemző sajáttság, sőt lényeges alkatrész gyanánt ismerhető fel? — Farkas A. énekében teljes mértékben feltaláljuk ezt az anyagot, csak hogy még alak nélkül. A váltogatva, párhuzamosan egymás mellett haladó kettős történeti elbeszélés inkább s kevésbé egyező eseményeinek egymáshoz viszonyításából, az előadás kezdetleges módja miatt az alakítási törekvésnek nyoma sem látszik. Mint az átlátszó folyam medrében a kavicsok, úgy tűnnek fel a közönségesen ismert s itt elősorolt események, feddő, dorgáló intésekkel vegyítve, miknek egész összességükben a Toldy által említett naivság és bensőség s a nyelv régisége adja meg azt a zománczat, mely a belső értéknél sokszorta becsesebb.

Feltűnő sajátága Farkas A. nyelvének, hogy az helyett rendszeren *ah*-t használ, mint codexeink közül a debreczeni c. A *-val*, *-vel* *v*-je nem olvad össze az előtte álló consonánssal; *is* h. *es*; *mint* és *minden* helyett a régies *ment*, *menden* fordul elé nála; *kírdl* h. *kerdl*; *vildg* h. *veldg*; *küld* h. *köld*; *előtte* h. *előtt*; *kenyerü* h. *kenyerö*; *keserü* h. *keserö*; *sanyarú* h. *sanyaró*; *idő* h. *üdü*; *-unk*, *-ünk* helyett *-onk*, *önk*, p. o. *sóljonk*, *emlékezzünk*, *érthessünk*; *-ul*, *-ül* helyett *-ól*, *-öl* a szokottabb p. o. *gazdagól* *indól*, *sokasól*, *örül* h. *öröl*; *könyörül* h. *könyöröl*; ellenben *ő* h. *ü*, *ük*, *ünékik*, *üket* stb. gyakran fordul elé. Megjegyzendő, hogy a rendelkezésünkre álló szövegek közül csak a Cornides-féle másolat közelíti meg az eredeti nyomtatványt s ez is több ingadozást árul el, mint a mennyit az eredetiről fel lehet tenni.

3. s. *Melyvel* helyett H. *Mellyel*. A Cornides-féle szöveg csaknem rendszeren megtartja a *-val*, *-velt*; a mi egy pár esetben Hofgrefnél is előfordul.

4. s. *olyan módon*. H. *illyan keppen*. B. *ollian képpen*.

5. s. *Ment* — — *ah*. H. *Mind* — — *az*. A Toldy által lenyomatott Cornides-féle szövegben is többször találunk *mint*-, *mind*-, és *minden*-t; a mi hihetően csak nyomtatási hiba.

6. s. *ínségéből*. H. *ünségéből*. Döbr. c. 172. l. *elároltaték vnségébe*.

9. s. *Először* — — *ah*. H. B. *Elöszer* — — *a*. Hofgrefnél alább is mindig *a'* van *ah* helyett.

10. s. *Ment őket*. H. *Mint őket*. — 12. s. *Ment őket*. H. *Mind őket*.

13. s. Régi költőink »ó törvény« névvel nevezik az ó testamentomi könyveket.

14. s. *született*. H. *született*. — 16. s. *Izrahel*. H. *Israel*.

18. s. *Kanahánnak földében ön*. h. H. *Kanaannak földében vön* (vén.) B. *Kanaan földében vén*.

20. s. *el-bémenének* h. B. *el-kimenének*.

22. s. *békességbe* h. H. B. *békességgel*.

25. s. *bátyjával*. H. B. *bátyjaival*.

26. s. *vén* h. B. *vön*.

28. s. *Megsokasóának*, h. B. *megsokasodának*.

33. s. *szolgálatval*, *kénszerítésekkel* H. *szolgálattal*, *kénszerítéssel*.
 35. s. *Tégla*verésekkel. H. B. *Tégla*vetésekkel.
 36. s. *munkák*kal. H. *munkák*val. — 39. s. *vezér*öl. H. *vezér*el. B. *vezér*ül.
 40. s. *kimentse*. H. B. *kimentenék*. — 42. s. *rettenetes*. B. *röbbenetes*.
 44. s. *elbocsádtani* h. H. *elbocsátania*. B. *elbocsátania*.
 45. s. *Moizses*. H. *Móses*t. B. *Moyses*t.
 46. s. *egy*etemben — *népeket*. H. B. *egy*embe — *népek*kel.
 47. 58. s. *indóla*. H. B. *indúla*. 66. s. *indólanak* h. H. B. *indúlanak*.
 51. s. *bíztatja* helyett C. talán csak leírás hibából: *byztja*.
 52. s. *ő* *minket*. H. B. *minket* *ő*.
 58. s. *hirtelenséggel* h. B. *hirtelenséggel*.
 60. s. A *Corn*. féle másolatban *zúdóla* helyett is *indóla* áll. H. B. *zúdóla*.
 62. s. *De*. H. *És* — 65. s. *édes éneklések*kel. H. *ídes éneklések*kel.
 67. s. C. *sem ösvények nem vala stb.* — 68. s. *köd*. H. *ked*.
 69. s. *egy oszlop fényes tűz*. H. B. *egy fén*es oszlop tűz.
 70. s. *őket vezérli vala*. H. B. *elő*tek mégyen *vala*. v. *ő*. a 68. sorral.
 73. s. *el-bé*viré. H. B. *el-bé*hozá. — 74. s. *megígért*. H. *megígirt*.
 75. 76. *az ő bőségejért, Nagy kövérségejért téjjel mézzel foly*nia. H. B. *ő ke(ö)vérségejért És nagy bövségejért téjj mézzel folyó föld*nek.
 77. s. *megöröködének*. B. *megszaporod*nak.
 78. s. *Elszaporodának és meggazdagodának*. H. *Elsokassolának és megszaporodának*. B. *Bírodalmat vőnek nagy urakká levének*.
 79. s. *De immár*, H. B. *Immár itt*. A *Debr. c. Katalin* legendájának írója is e szavakat használja elbeszélése közben, midőn egyik eseményről a másikra megy át: *No immáran hagyjok el ez kirá*lné *aszszont stb.* — 80. s. *elő*. H. *elé*.
 82. s. C. *ilyen bö* — *magyarrá el-ki*hozá. B. *Magyarországra hozá*.
 84. s. h. H. B. *Fárahó kirá*l(y)nak *markából ü(i)nségéből*. V. *ő*. a 6. sorral.
 86. s. *férfiaktól* h. H. *fírfiaktól*. B. *fírfiaktul*.
 87. s. *Egyik férfi*únak. H. *Az egyik fírfi*únak. B. *Az egyik fírfi*nak.
 91. s. *any*ye. H. *anya*. B. *annyi*.
 92. s. *Űk mind széllel betölték*. H. B. *mind széllel űk betölték*. B. *betölték*.
 94. s. H. *Moldova ország*on *belől*. B. *Erdél*nek *Moldva ország*ának *belől*. — 97. s. *ebben*. H. *el-ben* *Szityában*. B. *el-ben* *Szityiában*.
 98. s. *nagy sokan*. H. B. *nagy urak*.
 99. s. *esmerik*. H. *ismerik*. — 102. s. *Űk is*. H. B. *Ők mind*.
 104. s. *Ű közikbe*. H. *Ő szüvökbe*. B. *Ő szívekben*.
 108. s. C. *Tízszázeezeren azért indúl*ának, *Mind feleségestől először kijö*vének. — 110. s. H. *születése* B. *születése*.
 112. s. *Szolgától kivá*lván *esmé*llen. H. B. *Szolgáktó(u)*l *megvá*lván *ismé*llen.

113. s. *C. pogán országban.* — 115. s. *Tanais vizre.* H. *Tanais vizére.*
118. s. *megnyózzák.* H. B. *megnyúzzák.*

119. 120. s. A hólyagok vagy tömlők segítségével eszközölt átke-
lés már az assyroknál szokásban volt. A Britisch Muzeumban Assurna-
szírhabal (Kr. e. 884—859) egyik hadjáratának kőbe vésett képe látható,
melyen az assyr harcosok egy víz által körül vett bástya megostromlá-
sára külön-külön egy-egy tömlőt tartva bal hónuk alatt — úszva indul-
nak. A fényképi másolatokon ez igen tisztán kivehető. — Hazánkban
őseink betelepülése előtt, a rómaiak idejében ez rendes módja lehetett a
vizi átkelésnek. Erdélyben két felírást kő találtatott, mindkét felírás kö-
zölve van a Corpus Inscriptionum L. III. 944. és 1547. szám alatt,
melyekből kitetszik, hogy a közlekedést fentartó révészek *utriclariusok*-
nak neveztettek, collegiumot alkottak, Nemesis volt istennőjük stb. K.
Gooss, Untersuchungen über die Innerverhältnisse des Trajanischen Daciens
című értekezésében ezt írja rólok: »Genossenschaftlich organisirt waren
die *Utricularii*. Dieses Wort, von *uter* abgeleitet, bezeichnet auch sonst
gesellschaftlich organisirte Fährleute, welche mittelst Schläuchen die
Reisenden über die Flüsse setzten. Dass die *utricularii* in Dacien sehr an-
senhlich waren zeigt der Stein, welcher sich bei *Marga* (Pons Augusti)
in der Nähe des eisernen Thores gefunden hat und einen eigenen Tempel
des Collegiums erwähnt. Es mag hier also der Mittelpunkt einer Gesell-
schaft von Fährleuten zu suchen sein, welche die Ueberfahrt über Tem-
esch und Donau, vielleicht über alle dacischen Flüsse besorgten. Hat
sich doch ein andrer Stein dieses Collegiums in Mikháza unweit der Mün-
dung des Nyárád in Marosch gefunden. Die Gottheit des Vereins war die
Nemesis; denn ihr sind beide Steine gewidmet, nur dass sie auf dem letzt-
erwähnten unter ihrem Beinamen *Adrastea* erscheint. (*Archiv des Ve-
reines für siebenbürg. Landeskunde. Neue Folge. 12. Band. 119. lap.*) —
Hasonló átkelésről olvasunk Firdúsznál, Iszfendiár VII-dik kalandjában:

Parancsolja a hős, hogy egymásután
Űritsék a tömlőt s degezzé fúván,
Lovuk hátain átkötözzék le jól.
Felülvén, a ló lett a tömlőn alól,
S ezen mód' a nép a folyón átkele,
A jobb szárny elébb s majd a had bal fele.

121. s. *köztök.* H. *kösztek.* V. ő. Ének Pannonia megvételéről. 11.
sorával.

123. s. *bő.* B. *bőv.*

124. s. *dejákol neve panis.* H. *diákol panis neve.* B. *dedkul pa-
nis neve.*

125. s. *Ah panistól híják.* H. B. *Az panistól hiák,* — *hívják.*

126. s. *bő kenyerő.* H. B. *bő (bőv) kenyeres.*

130. s. H. B. *óvval, cassal, érczvel, lóval.*

131. s. H. B. előbb *Makra* borát említi, azután *Somogy*-ét. *Makra* alatt Toldy a Mátrát értette; Mátra bora alatt e szerint Gyöngyös és Eger vidéki bor volna értendő. Helyesebb a *Makra* nevet sajtóhibának nem tekinteni s a *Makra bora* alatt nem »felföldi bort« — mitől Farkas A. is megkülönbözteti, hanem az alföld végében emelkedő Arad megyei hegyek (Ménés stb.) borát érteni. Imre királynak 1199-ben kelt oklevelében világosan ezt olvassuk »*Ecclesiae Sancti Spiritus, Monasterii videlicet Dyenus Comititis, quod super fluvium Crisii iuxta Macra situm est.*» (Fejér, Codex dipl. II. 374. l.) Szerémi György 1537-ről tehát költőnkkel egyidejűleg írja János király utjáról, hogy: *mane surrexerat Rex de Lippa, venimus ad Kowazy (ma Kovasincz) sub monte Makra oppidulus erat, et ibi pernoctavimus. Et unde surreximus, venimus ad Symand etc.* Ezekből kiténik, hogy *Makra* hegység alatt a mai ménesi-világosi hegyeket kell értenünk; Farkas A. éneke pedig azt bizonyítja, hogy a ménesi bor csak mint aszúbor híresedett el a mult századtól kezdve, különben pedig már azelőtt sem kellett neki czégér. Betlen Gábornak 1612. január 12-én kelt leveléből az látszik, hogy még a XVII. század folyamán is használatban volt a *Makra* vagy *Mokra* hegy név: »Az istenben üdvözült Magochy Ferencz uramnak atyánkfőának ott a *Mokra allyán* az minemű jószágai voltak stb.« (Mogyoróssy J. Gyula hajdan és most 232. l.) Az itt említett Mágócsi Ferencz, M. Gáspárnak és Massai Euláliának volt fia. Atyai ágon békés megyei, anyain pedig arádmegyei birtokok is illették. — A szerémi és somogyi borokról már a sajó sz. péteriek végzése így nyilatkozik: *miérthogy az szerémi és somogyi borok mindenütt kedvesek, mi sem akarjuk megaldázítani stb.* RMNYE. II. 2. l.

132. s. *borokval.* H. B. *borral.*

134. s. *vizivel.* H. B. itt is *vizével.*

135. s. *Erdőkkel, mezőkkel* — — *fűekkel.* H. *Erdővel, mezőkkel* — — *fűekkel.* B. *Erdővel, mezőkkel.*

136. s. *Johokkal.* H. B. *Juhokkal.* — 138. s. *népet.* H. *népeket.*

139. s. *esmét.* H. B. *ismét.* — 140. s. *Vegyők.* H. B. *Vegyük.*

143. s. *ím ah* H. B. és az.

147. s. *istent.* H. B. *ötet.*

149. s. *De hogy* helyett a Corn. féle szövegben csak *De áll.*

154. s. *Nabuchodonozor királtk.* H. *Nabugodonozort.*

157. s. *megfogattati.* B. *megfogatá.* — 161. s. *Szemét.* H. *Szemeit.*

162. s. *veté,* helyett a Corn.-féle szövegben itt is *vereté áll.*

163. s. *kerál.* H. B. *királ.*

164. s. *Hatszáz.* H. B. *Hétszáz.* — *zsidók esének.* H. *zsidó népek esének.* B. *zsidó nép esék.*

165. s. *Szomoró bánattal, keserő sirással.* H. B. *Keserű sirással, szomorú bánattal.*

168. s. *Éhségben.* H. *ínségben.* B. *Inségben.*

169. s. *esmét*. H. B. *ismét*.

172. s. *Ez országba*. B. *Es országokba*. — 173. s. *is*. H. *es*.

175. s. *Első kijövésben meg*. H. B. *Első kijövésekben nagy*.

178. s. *félelme*. B. *fenyétéke*.

179. s. *ah*. H. *a'*. B. *jó*. — *Estván*. H. B. *István*.

183. s. *vajdát* H. *nél hiányzik*.

185. s. Farkas A. II. Ulászlót mondja Lengyel Lászlónak, míg az Érdy codex írója szent Lászlót említi úgy, mint »ki méltán hívattatik anyjáról lengyel Lászlónak nevezvén az ő ősínek nevére« (396. l.) A gyermekdalban maig hallható »lengyel László jó király« eredetileg szintén Szent László lehetett s később a pusztá név Dobzse Lászlóra is ráragadhatott.

186. s. *kerályoknak*. H. *az* — — *királt*. B. *az* — — *kirdlynak*.

188. s. *ah jó*. H. B. *áldott*. — 189. s. *isten*. H. B. *igen*.

192. s. *sok kulcsos*. H. B. *hatalmas*.

194. s. *Havas elve* helyett a Cornides féle szövegben *havasaly* áll.

196. s. *Szegén Tót* — *ah bő Horvát*. H. B. *Az bő Tót* — *az jó*

Horvát.

198. s. *tartománt*. H. B. *országot*. Az egész versszak azon területet írja le, mely I. Mátyás és a Jagellók idejében alkotta a magyar birodalmat.

201. s. *jóvoltáról*. H. *voltáról*. — 202. s. *téteményéről*. H. B. *adományról*.

204. *Hálálatlanok*. H. B. *Hála adallanak*.

206. s. H. B. többes szám helyett egyest használ.

207. s. *Kezdők*. H. *Kezdek*. B. *Kezdénk*.

208. s. H. B. többes helyett egyes szám.

210. s. H. B. többes helyett bírt. többest ír.

213. s. *irégység gyűlöség*. H. *iritség, gyűlösség*. B. *irigység, gyűlölség*.

214. s. *kezdők*. B. *kezdénk*.

216. s. *isten tölönk*. H. B. *tölünk isten*. — 217. s. *Végezetre*. B. *Végre*.

218. s. *az hitellen*. B. *az nagy hitetlen*.

220. s. *Nabugodonozort*. B. *Nabuchodonozor királt*.

223. s. *kejtáltásokkal-bántók*. H. *kiáltásokkal*. B. *kiáltásunkkal bántuk*.

224. s. *akaránk*. H. B. *akarunk*.

227. s. *elveszteté*. H. *mind elvesztők*. B. *mi mind elvesztük*.

228. s. *Jeruzsálemben ah*. H. B. *Jeruzsálemet és*.

232. s. *Zarlóköz* — — *földéből*. H. B. *Sarlóköz* — — *földéről*. —

Csallóköz nevét illetőleg v. ö. Lugossy J. *Egy szombatos énekes könyvről* cz. értekezését. *Új magy. Múzeum* 1850. II. k. 123. l. U. o. Jászay Pál közl. 1850. I. k. 355. l. *Ipolyi A. Magy. Mythologia*. 98. l. gr. Teleki J. *Hunyadiak kora*. VI. k. 20. 178. l.

236. sortól kezdve a Corn. féle másolatban a *kerál* szó *kyrál*-ra van igazgatva.

237. s. *bírhatja*. H. B. *bírhathá*.

244. s. *emelének* em. H. B. *választának* im.

246. s. *annál is* — — *megnyomorodék*. H. *annál es* — — *nyomorodék*.

249. s. *törökökkel*. H. *törekektől*.

250. s. *és ah sok*. H. *im az sok*. B. *és im az*.

255. s. *Ez* — — *midőn* — *volna*. H. B. *az* — — *mikort* — *vala*.

257. s. *újjonnan szállítá*. H. *szállítá*. B. *szépen leszállítá*.

258. s. *Nékiek építé*. B. *Nékiek megépíté*.

259. s. *Öközéjek*. H. B. *Öközikbe*.

260. s. *tanítsák és*. B. *jó tanácsval*.

262. s. *nékiek ő*. H. *nékiek*. B. *bünöket*.

263. s. *És annak felette*. H. *Őket örölteték*. B. *Örüljenek ezen*.

265. s. *Mikoron az üdö*. H. *Mikor az üdö*. B. *Mikor az idő*. — *vala*.

H. B. *volna*.

267. s. *izene mindennek*. H. B. *mindennek izene*.

268. s. *bünönknek*. H. *büneknek*. B. *bünöknek*.

269. s. *hünek*. H. *hívnek*. B. *hünek*.

271. A Corn. féle másolatban *Jobb* helyett *ygb* áll, talán = egyéb ?

276. s. *őket elveszté*. H. B. *ők elveszének*.

283. s. *csókolgatni*. B. *nyalogatni*.

284. s. *Az galambszart*. B. *Galambganajt*. V. ö. Királyok II. könyve, 6. r. 25. versét.

286. s. *Számszerüh* — — *saruok*. H. *Számszerüh* — — *Sariok*. B. *Szamszerid* — — *Sariok*. Régi szótáraink a számszeriját »balista«-nak is mondják. Pesti Gábornál: *Zamzerjgy*=armbrust, balista. Úgy látszik, hogy egyaránt jelentett követésre és nyíl lövésre használt ijjat. Kamuthy Balázs ingóságai közt 1603-ban: *Vagyon egy pusdra, vagyon 2 zamzirigh*. B. *Radvánszky B. Magyar Családdélet II. 104. l.*

288. s. A Corn. féle másolatból hiányzik az: *eszik*. Lásd: Királyok II. k. 6. r. 28. v. V. ö. a magyarországi tatárjárásról fenmaradt latin ének (*Planctus destructionis regni Ungarie per Tartaros*) 55. versszakát *Tört. tár. 1878. 375. l.* — Ily esetekről írtak a lapok a legközelebbi szerb-orosz-török háború alatt s legutóbb gr. Széchényi Béla Chinában kelt levelében az ott pusztító éhség jellemzéseül.

289. s. *közzölök*. H. B. *közzülek*.

290. s. *Benyelének*. H. B. *Elnyelének*.

291. s. *kétezert*. B. *kétezeret*. — 292. s. *kiszedék*. H. B. *kivevék*.

293. s. *hogymind*. H. B. *őket*.

294. s. *egy pénzen adnak* *vala*. H. B. *egy pénzért vesznek* *vala*.

296. s. *ő soha ezt*. H. B. *ő ezt soha*.

297. s. *mikor megútálják*. H. *mikor útálják*. B. *mikoron útálják*.

300. s. *Kik nem engedének*. H. B. *Kik ellent tartottak*.

? s. *herdetik*. H. B. *hirdetik*.

304. s. *üdvösségnek*. H. *üdvességnek*. B. *üdvösségünknek*.

305. s. *engesztelte* H. *engesztelé*. B. — *engesztelje*.

307. s. *elégésznek*. H. B. *elégednek*. Itt a Cornides féle másolatban a 308. s. helyett tévedésből ismét a 304. 5. 6. sor van leírva s csak a 309. sorral következik ismét a helyes szöveg.

309. s. *akarnak* H. B. *várnak*.

313. s. *üdvözölünk*. H. *üdvözülünk*. B. *üdvözülünk*.

316. s. *nagy* H.-nél hiányzik.

317. s. A Corn. féle másolatból hiányzik.

320. s. *üldözzék*. H. *üldezzék*. B. *üldözzék*.

321. s. *ha mi azt*. H. *ha mi ezt*. B. *ha ezt mi*.

323. s. *jeles nagy urakat*. H. B. *hatalma: urakat*.

325—330. sorból álló versszak hiányzik a Corn. féle másolatból.

327. s. *És minket*. H. *Ki münket*. — 328. s. *Mi nagy*. B. *Nagy*.

329. s. *szívünket*. B. *szemünket*.

332. s. *az istennek*. H. *istennek*. B. *istenünknek*.

333. s. *Esmerhessük*. H. B. *Esmerjük*.

336. *Esmét feltámasztja*. H. B. *Nékünk megépíti*. A sor második fele helyett a Corn. féle másolatban ismét tévedésből a 334. sor második fele áll.

338. s. *szívöket csak az*. H. *szíveket csak*. B. *szíveket csak*.

339. s. *és nagy hamarsággal*. B. *nagy hatalmassággal*.

342. s. *összö egyenesíti*. H. *össze egyenessütheti*. B. *egységbe hozhatja*. — V. ö. Istváni 812. s.

343. s. *istent mint atyánkat*. H. *istent mi atyánkat*. B. *szüntelen az istent*.

344. s. B. *Jámbor királt hogy nekünk is rendelne*.

345. s. *pártoló*. H. B. *ő kemén*.

346. s. H. *Egyesítse immár stb*. B. *A nagy jámbor király mellé egyenesítse*.

348. s. *egyetembe dicsérhessük*. B. *dicsérhessük egyetembe*.

Az utolsó versszak hiányzik a m. t. Akademia Hofgref-féle gyűjteményéből; illetőleg a 347. sor végső szava már a kiszakadt levélen állott. Bornemisza egyszerűen elhagyta ezt a szerzőre vonatkozó versszakot.

IV.

ISTVÁNI PÁL.

Kisasszonyfalvi Istváni Pál ősnemes családból származott. (Lásd : Nagy J. *Magyaror. családai V. k. és Hatos G. Az Istvánffyak czímere. Századok. 1875. 323. l.*) Atyja István 1494-ben az erdélyi sóaknák gond-

viselője, 1495-ben pedig ugyancsak Erdélyben kir. adószedő (dicator) volt; testvérbátyja János, II. Lajos király udvari embere s a királlyal együtt Mohácsnál esett el; fia Miklós az államférfi és történetíró. Kisasszonyfa Baranya megyének ma is fennálló helysége volt a család fészke s hihetően Pálnak és Miklósnak is születése helye. Pál tanulói pályáját a pécsi egyetemen kezdte, de már serdülő ifjú korán a páduai egyetemre kellett mennie, hol Szentgyörgyi Gábor sirató verse szerint (l. alább Tőke F. művével) 12 éven keresztül időzött. Öt éven át tanulta ott a latin és görög nyelven kívül a természettant, csillagászatot s ekkor a jogtudományra adta magát. Tanulmányai végeztével Olaszországot beútafván, 1530 körül visszatért hazájába. Itt úgy látszik, ősi birtokára vonulva élt, míg ismerettségébe jutott a Valpó és Siklós környékén hatalmas és nagy birtokú Perényi Péternek, ki hol János, hol Ferdinánd király felé hajolva titokban arra törekedett, hogy a török császár oltalma alatt a maga részére biztosítson némi önállóságot. Midőn Perényi 1532-ben a helyett, hogy célját elérte volna, a mohácsi mezőn pórul járt és török fogságba jutott, — a kisérétében volt Istvánfi Pálnak is ez lett sorsa. Fia írja (Hist. Lib. XI.), hogy aranyon váltotta ki magát.

Fogságából történt kiszabadulása után úgy látszik, ismét birtokára vonult, hol tudományos és irodalmi foglalkozásnak s családjának szentelte életét. Első neje Gyulai Hedvig volt, kivel nem tudjuk, mikor kelt egybe. de a ki 1546. júl. 1-én még élt (*Arch. ért.* 1878. 389. l.) Fia Miklós 1538. december 8-án született. Ez idő tájban 1539 elején készült el ránk maradt nagyobb költői munkája Volter és Grizeldis históriája. Van róla szó, hogy Baranya megyének alispánja lett volna (*Lehoczky. Stemmatalographia.* II. 203. l.); mely hivataloskodása szintén csak ezen idő tájra eshetett s leghihetőbb, hogy Volter és Grizeldis utolsó sora szerint mint ilyen »indula hertelen király örömében« azaz János királynak Izabellával történt egybekelése ünnepére Székesfehérvárra 1539-ik évi február havában.

János király halála után Ferdinánd pártján találjuk. Az 1542. évi 28, 29 és 30. törv. czikk alapján Pozsonyban újra szervezett helytartótanács törvénytudó tagjai közt Révai Ferencz, Mérei Mihály, Zsibrik Gergely kitűnő jogtudósok sorában ötet is ott látjuk. Nincs ugyan rá biztos adatunk, de csaknem kétségtelennek vehetjük, hogy hazai törvényeink átvizsgálásában Méreivel, Zsibrikkel s másokkal együtt neki is része volt s így a »Quadripartitum« munkái közé számíthatjuk. A tanács tagjai az egy vasárnapot kivéve naponként hat óráig ültek együtt (délelőtt, délután 3—3); azért ily foglalkozás mellett nem csuda, ha Istvánfi végkép felhagyott a költészet művelésével. Volter és Grizeldis históriáján kívül csak azon hat sorból álló latin sírversét ismerjük, melyet Nádasdi Tamás által 1542-ben Dunába fojtatott unokaöccsének Istvánfi Istvánnak halálára írt s melyet 1545. augusztus 28-án Pozsonyból kelt és sógorához Zay Ferenczhez a végtisztesség megadása felől intézett levelével együtt 1875-ben Thaly K. tett közzé a »Századokban« (205. l.)

Megbízataiból, hivatalos dolgaiból ítélve hova tovább, mind kevésbé térhetett vissza a költészethez. Péterváradí Balázs főadószeű kamarásnak s később szepesi prépostnak a n. muzeum könyvtárában látható számadásából (*Registrum subsidionum regni et Lucri camerae 1544/s. 75. lap.*) kitűnik, hogy Istvánfi Pálnak mint »gentium lustrator«-nak 1546-ban 300 frt évi fizetése volt, fuvarra s egyébre pedig 46 ft 40 dénárt kapott. A 300 frt. évi fizetésről 1547. szept. 18-án kelt kir. resolutiót lásd: Kamarai lev. tár. *Resol. reg. 84. l.* Ezen év szept. 7-én két forint úti költséggel Nagy-Szombatból Nyitrára küldetett, hogy a lázzadók ellen felkelést rendezzen; december 23-án pedig három forint úti költséggel azon pozsonymegyei birtokok elfoglalására, melyeknek számbavétele nem bízott a dicatorokra. 1547. Szept. 23-án Somogyvár átvételére; nov. 12-én pedig Bornemisza Gergelylyel Eger elfoglalására küldetett ki, mi azonban akkor nem sikerült. 1549-ben kora tavasszal Szigetvárt jelent meg mint királyi biztos, hogy az ottani tisztartó Szeged György ellen beadott panaszok tárgyában vizsgálatot tartson, s a törökkel folyton tartó somogy-zalai határvillongásokat kiegyenlítsé. (*Szalay Á. 400 magy. lev. XIII. XLIX. LII. sz.*) Még azon év nyarán a Murány vára melletti táborból Martinuzzihoz küldetett a Nyír-Bátorban történt találkozás és egyezkedés előkészítése végett. (*N. Istvánfi Hist. I. XVI.*) Szigetvári küldetésének csak folytatása volt azon megbízás, melynél fogva az 1550. 53. törv. czikk értelmében az ország határai vizsgálása végett Kőszegre küldött bizottság tagjai közé soroztatott. Folytonos munkásságának nyomai láthatók még 1551 s 1552-ben az ezen évekről fenmaradt kamarai számadásokban, melyek bizonyossága szerint a várak védelmére kiadott összegek jó része az ő relatiói alapján utalványoztatott. 1552-ben ápril 8-án 16 hónapon át ki nem adott fizetése utalványoztatott, mi miatt adósságot volt kénytelen felvenni; ápr. 13-án az érseki épületekben nyert lakást; szept. 27-én az érseki jövedelmekből 50 veder bor és 50 köböl búza utalványoztatott számára s ugyanazon évben még a hűtlenségbe esett Magassy János birtokait kapta adományba; 1553-ban már meghalt. Azon levélben, melyet Zay Ferenczhez 1545-ben írt, panaszkodik, hogy »én bizon az fulladástól csak meg nem halék;« különben halála körülményeiről azon kivonat sem ad bővebb felvilágosítást, melyet gr. Kemény József elébb az Új M. Muzeum 1858-dik évi folyamában, az után pedig a Toldy által kiadott Tört. és Irodalmi berek II. k. 155. lapján közöl (v. ö. Századok, 1875. 502. l.) Tőke Ferencznek, Istvánfi Pál kor- és költőtársának munkájából. (*Epitaphium Clarissimi Viri, Nobilitate Generis, Virtute, et Eruditione praestantiss. Domini Pauli Istvanffij^a Kysaszonffalva, Sacrae Regiae Majestatis Consilarii, scriptum a Francisco Theuke. Viennae Austriae excudebat Michael Zimmermannius. Anno. MDLIII. 4. r.*) E szerint második neje Garai Erzsébet maradt utána özvegyen, ki Erzsébet nevű leányát férje halála után néhány napra szintén eltemette.

Istváni Pál egyéniségét ezen adatok alapján meglehetősen kivehető körvonalokban látjuk magunk előtt. A páduai egyetemből — mint számos fiai hazánkban — ő is jeles jogtudományi képzettséggel tért vissza. A török zaklatásnak leginkább színhelyül szolgált Baranya megye alispáni hivatalában nemcsak jogi, hanem közigazgatási tekintetben is oly gyakorlatra tett szert, mely a helytartó-tanácsosságra nyitott neki útát. Ez állásában nyert különféle megbízatásai sok oldalú képzettségéről s ügyességéről tesznek tanúságot. Olaszország termékenyítő levegője fejleszthette ki benne azon nem közönséges költői tehetséget is, mely hivatalos elfoglaltatásai miatt talán csak egyetlen gyümölcsét érlelhette meg Volter és Grizeldis históriájában. Maga költeményének tárgya is olasz rege; hősnője 1025 vagy 1103 körül élt. Az olasz nép ajkáról két első rendű olasz író t. i. Bocaccio és Petrarca vette át a regét, kik közül amaz Decameronjának utolsó elbeszélésévé tette, emez pedig 1373-ban Bocaccio kidolgozása nyomán, de önálló felfogással alakította latin nyelvű novellává *De obedientia ac fide uxoria mythologia* cím alatt azért, hogy más nemzeteknél is ismeretessé váljék. Már mint a Decameron legkedveltebb darabja húsznál több francia fordításban forgott közkézen a XIV. században. 1393-ban mint mysterium is előadatott. (*F. Liebrecht, J. Dunlop Geschichte der Prosadichtungen. Berlin 1851. 253. l.*) Chaucer a nagy angol költő *Canterbury Tales* című művében Petrarca szerint ültette át az angol irodalomba; Istváni Pál szintén Petrarca elbeszélését vette alapul, mint ezt már Toldy állította s legújabban Pauer Károly alaposan bebizonyította (*Egyet. philologiai közl. 1879. 332. l.*).

Istváni mint verselő, ha nem emelkedik is magasán a vele egykorú magyar költők mindegyike fölé, határozottan ügyes elbeszélőnek mondható. Annyi szabadság mellett a mennyit mint fordító magának megengedett, mindig méltánylandó az a szabatosság és folyékonyság, mely Volter és Grizeldis históriáját a magyar népnek is kedvelt olvasmányává tette. Legrégibb kiadásunk (Debreczen) 1574-ből való, s így bizonyosnak vehető, hogy nem ez volt az első; ez után 1580-ból maradt fenn a második (Kölozsvár) s végül még egy harmadik (Lőcse) évszám nélkül (*Szabó K. Magyar könyvt. 105. 169. 1595. sz.*) Ezen kiadások alább az eltérések kitűntetésénél D. K. L. betűvel vannak jegyezve. Ezt megelőzőleg azonban álljon itt összehasonlíthatás végett Petrarca latin szövege.

DE OBEDIENTIA AC FIDE UXORIA MYTHOLOGIA.

Est ad Italiae latus occiduum Vesulus ex Appennini iugis, mons unus altissimus, qui vertice nubila superans, liquido sese ingerit aetheri, mons suapte nobilis natura, sed Padi ortu nobilissimus, qui eius e latere fonte lapsus, exiguo Orientem contra solem fertur, mirisque mox tumidus incrementis, breui spacio decurso, non tantum maximorum unus annium, sed fluviorum a Virgilio Rex dictus, Liguriam gurgite violentus intersecat, de hinc Aemiliam atque Flaminiam, Vene-

tiamque discriminans, multis ad ultimum et ingentibus ostiis in Adriaticum mare descendit. Caeterum pars illa terrarum, de qua primum dixi, quae et grata planitie, et interiectis collibus ac montibus circumflexis, aprica pariter ac iucunda est, atque ab eorum quibus subiace Pedemontium nomen tenet, et ciuitates aliquot, et oppida habet egregia. Inter caetera ad radicem Vesuli, terra Salutiarum, vicis et castellis satis frequens, Marchionum arbitrio nobilium quorundam regitur virorum, quorum unus primusque omnium et maximus fuisse traditur Gualtherus quidam, ad quem familiae ac terrarum omnium regimen pertineret: et hic quidem forma virens atque aetate, nec minus moribus quam sanguine nobilis, et ad summam omnium ex parte vir insignis, nisi quod praesenti sua sorte contentus, incuriosissimus futurorum erat. Itaque venatui aucupioque deditus, sic illis incubuerat, ut alia pene cuncta negligeret, quodque in primis aegre populi ferebant, ab ipsis quoque coniugii consiliis abhorreret. Id aliquandiu taciti cum tulissent tandem cateruatim illum adeunt, quorum unus, cui vel auctoritas maior erat, vel facundia, maiorque cum suo Duce familiaritas: Tua, inquit, humanitas optime Marchio, hanc nobis praestat audaciam, ut et tecum singuli, quotiens Rex exposcit, deuota fiducia colloquamur, et nunc omnium tacitas voluntates, mea vox tuis auribus inuehat, non quod singulare aliquid habeam, ad hanc rem, nisi quod tu me inter alios charum tibi multis iudiciis comprobasti. Cum merito igitur tua nobis omnia placeant, semperque placuerint, ut foelices nostali Domino iudicemus unum est, quod si a te impetrari sinis, teque nobis exorabilem praebes, plane foelicissimi finitimorum omnium futuri sumus, ut coniugio scilicet animum applies, collumque non liberum modo, sed imperiosum legitimo subiicias iugo, idque quam primum facias. Volant enim dies rapidi, et quanquam florida sis aetate, continue tamen hunc florem, tacita senectus insequitur, morsque ipsa omni proxima est aetati. Nulli muneris huius immunitas datur, aequae omnibus moriendum est, utque id certum, sic illud ambiguum quando eueniat. Suscipe igitur oramus eorum preces, qui nullum tuum Imperium recusarent: quaeuendae autem coniugis studium nobis linque: talem enim tibi procurabimus, quae te merito digna sit, et tam clavis orta parentibus, ut de ea spes optima sit habenda, libera tuos omnes molesta sollicitudine quaesumus, ne quid humanitus tibi forsitan accideret, tu sine tuo successore abeas, ipsi sine notiuo rectore, remaneant. Monuerunt piaee preces animum Viri, et cogitis, inquit, me amici, ad id quod mihi in animum nunquam venit, delectabar omnimoda libertate, quae in coniugio rara est. Caeterum subiectorum mihi voluntatibus me sponte subiicio, et prudentiae vestrae fisus, et fidei. Illam vero quam offertis quaerendae curam coniugis, remitto, eamque humeris meis ipse subeo, quid unius enim claritas confert alteri saepe filii dissimillimi sunt parentum, quicquid in homine boni est, non ab alio quam a Deo est. Illi ergo et status et matrimonii mei sortes sperans de sua solita pietate, commiserim, ipse

mihi inveniet, quod, quieti meae sit expediens ac salutis. Itaque quando vobis ita placitum est, uxorem ducam, id vobis bona fide polliceor, vestrumque desiderium nec frustrabor equidem, nec morabor: unum vos mihi versa vice promittite, ac servate, ut quamcunque coniugem ipse delegero, eam vos summo honore ac veneratione prosequamini, nec sit ullus inter vos, qui de meo unquam iudicio aut litiget, aut queratur: vestrum fuit mei animum quos novistis liberrimum, iugo subiecisse, coniugii mea sit iugi ipsius electio, quaecunque uxor mea erit illa, ceu Romani Principis filia domina vestra sit. Promittunt unanimiter ac laete nihil defuturum, ut quibus vix possibile videretur, optatum diem cernere nuptiarum, de quibus in diem certum magnificentissime reparandum, Domini iubentis edictum alacres susciperent. Ita a colloquio discessum est, et ipse nihilominus eam ipsam nuptiarum curam domesticis suis imposuit, edixitque diem. Fuit haud procul a palatio villula paucorum atque inopum incolarum, quorum uni omnium pauperrimo Janicole nomen erat, sed ut pauperum quoque tuguria non nunquam gratia coelestis invisit, unica illi contigerat Griseldis nomine, forma corporis satis egregia, sed pulchritudine morum, atque animi adeo speciosa, ut nihil supra, haec parco victu, in summa semper inopia educata, omnis inscisa voluptatis, nil molle, nil tenerum cogitare didicerat, sed virilis, senilisque animus virgineo latebat in pectore, patris senium inexestimabili refovens charitate, et pauculas eius oves pascebat, et colo interim digitos atterebat, vicissimque domum rediens, oluscula et dapes fortunae congruas praeparabat, durumque cubiculum sternebat, et ad summam angusto in spatio, totum filialis obedientiae ac pietatis officium explicabat. In hanc virgunculam Gualtherus saepe illac transiens, quandoque oculos non iuvenili lascivia, sed senili gravitate defixerat, et virtutem eximiam, supra sexum supraque aetatem, quam vulgi oculis conditionis obscuritas abscondebatur, acri penetrarat intuitu: unde effectum, ut et uxore habere, quod nunquam ante voluerat, et simul hanc unam, nullamque aliam habere diserneret. Instabat nuptiarum dies, unde autem ventura sponsa esset nemo nouerat, nemo non mirabatur, ipse interim et annulos aureos, et coronas et balteos conquirebat, vestes autem pretiosas et calceos et eius generis necessaria omnia, ad mensuram puellae alterius, quae statura suae persimilis erat, praeparari faciebat: venerat expectatus dies, et cum nullus sponsae rumor audiretur, admiratio omnium vehementer excreuerat, hora iam prandii aderat, iamque apparatu ingenti domus tota feruebat. Tum Gualtherus aduentanti velut sponsae obuiam profecturus domo egreditur, prosequente virorum et matronarum nobilium caterva, Griseldis omnium quae erga se pararentur ignara, peractis quae agenda domi erant, aquam e longinquo fonte conuectans, patrum limen intrabat, ut expedita curis aliis, ad visendam domini sui sponsam, cum puellis comitibus properaret, dum Gualtherus cogitabundus incedens, eamque compellans nomine. Ubi nam

pater eius esset, interrogauit. Quae cum illum domi esse reuerenter atque humiliter respondisset: Iube, inquit, ad me veniat: venientem seniculum, manu prachensum, parumper abstraxit, ac submissa voce: Scio ait, me Ianicola carum tibi, teque hominem fidum noui, et quaecunque mihi placeant, velle te arbitror, unum tamen nominatim nosse velim: An me quem Dominum habes, data mihi hac tua in uxorem filia generum velis? Inopino negotio stupefactus senex obriguit, et vix tandem paucis hiscens: Nil, inquit, aut velle debeo aut nolle, nisi quod placitus tibi sit, qui Dominus meus es. Ingrediamur soli ergo, inquit, ut ipsam de quibusdam interrogem te praesente. Ingressi igitur, expectante populo, ac mirante puellam cura patris obsequium satagentem, et insolito tanti hospitis aduentu stupidam inuenere, quam iis verbis Gualtherus aggreditur. Et patri tuo placet, inquit, et mihi, ut uxor mea sis. Credo id ipsum tibi placeat, sed habeo ex te quaerere, ubi hoc peractum fuerit, quod mox erit. An volenti animo parata sis, ut de omnibus tecum mihi conueniat, ita ut in nulla unquam re a mea voluntate dissentias, et quicquid tecum agere voluero, sine ulla frontis aut verbi repugnantia te ex animo volente mihi liceat. Ad haec illa miraculo rei tremens: Ego mi Domine inquit, tanto honore me indignam scio, at si voluntas tua, sique sors mea est, nil ego unquam sciens, ne dum faciam, sed etiam cogitabo, quod contra animum sit, nec tu aliquid facies, et si me mori iusseris, quod moleste feram. Satis est, inquit ille: sic in publicum eductam populo ostendens: Haec, ait, uxor mea, haec domina nostra est, hanc colite, hanc amate, et si me charum habetis, hanc charissimam habetote. Dehinc, nequid reliquiarum fortunae veteris nouam inferret in domum, nudari eam iussit, et a calce ad verticem nouis vestibibus indui, quod a matronis circumstantibus ac certatum sinu illam gremioque fouentibus verecundiae ac celeriter adimpletum est. Sic horridulam virginem, indutam, laceramque comam recollectam manibus comptamque pro tempore insignitam gemmis et corona velut subito transformatam, vix populus recognouit, quam Gualtherus annulo pretioso, quem ad hunc usum detulerat, solenniter desponsauit, niueoque equo impositam, ad palatium deduci fecit, comitantem populo, et gaudente ad hunc modum nuptiae celebratae, diesque ille laetissimus actus est. Breui de hinc inopi sponsae, tantum diuini fauoris affluserat, ut non in casa illa pastoria, sed in aula Imperatoria educata atque edocta videretur, atque apud omnes supra fidem chara et venerabilis facta esset, vixque his ipsis, qui illam ab origine nouerant, persuaderi posset Janicolae natam esse, tantus erat vitae, tantus morum decor, ea verborum grauitas, ac dulcedo, quibus omnium animus nexu sibi magni amoris astrinxerat. Jamque non solum intra patrios fines, sed per finitimas quasque Prouincias, suum nomen celebri praeconio fama vulgabat, ita ut multi ad illam visendam viri ac matronae studio feruente concurrerent. Sic Gualtherus humili quidem, sed insigni ac prospero ma-

trimonio, honestatis summa domi in pace, extra vero summa cum gratia hominum vivebat, quodque eximiam virtutem, tanta sub inopia latitantem, tam perspicaciter deprehendisset, vulgo prudentissimus habebatur. Neque vero solers sponsa, muliebria tantum ac domestica, sed ubi res posceret, publica etiam obibat officia viro absente, lites patriae nobiliumque discordias dirimens, atque componens, tam gravibus responsis, tantaque maturitate et iudicii aequitate, ut omnes ad salutem publicam demissam coelo foeminam praedicarent. Neque multum tempus effluerat, dum gravida effecta, primum subditos anxia expectatione suspendit, dehinc filiam enixa pulcherrimam, quamvis filium maluissent, tamen votiua foecunditate, non virum modo, sed totam patriam laetam fecit. Coepit ut sit, interim Gualtherum cum iam ablactata esset infantula, mirabilis quaedam, quam laudabilis doctiores iudicent, cupiditas, sat expertam charae fidei coniugis experiendi altius, et iterum atque iterum retentandi. — Solam igitur in thalamum se vocatam, turbida fronte sic alloquitur: Nosti o Griseldis, neque enim praesenti fortuna te praeteriti tui status oblitam credo, nosti inquam, qualiter in hanc domum veneris, mihi quidem chara satis ac dilecta es, at meis nobilibus non ita, praesertim ex quo parere incepisti, qui plebeiae Dominae, subesse animis ferunt iniquissimis. Mihi ergo, qui cum eis pacem cupio necesse est, de filia tua non meo, sed alieno iudicio obsequi, et id facere, quo nil mihi posset esse molestius. Id enim vero te ignara nunquam fecerim, volo autem tuum mihi animum accommodes, patientiamque illam praestes, quam ab initio nostri coniugii promisisti. Iis auditis nec verbo mota nec vultu: Tu inquit, noster es Dominus, et ego et haec parva filia tuae sumus, de rebus tuis igitur fac ut libet; nil placere enim tibi potest, quod mihi displiceat, nil penitus, vel habere cupio, vel amittere metuo, nisi te hoc ipso mihi in medio cordis affixi, nunquam inde vel lapsu temporis, vel morte vellendum, omnia prius fieri possunt, quam hic animus mutari. Lactus ille responso, sed dissimulans visu moestus abcessit, et post paululum unum suorum satellitum fidissimum sibi, cuius opera gravioribus in negotiis uti consueverat, quid agi vellet edoctum, ad uxorem misit, qui ad eam noctu veniens: parce inquit, ô Domina, neque mihi impites quod coactus facio, scis sapientissima, quid est esse sub Dominis neque tali ingenio praedictae quamvis inexpertae dura parendi necessitas est ignota, iussus sum hanc infantulam accipere, atque eam hic sermone abrupto, quasi crudele ministerium silentio exprimens subticuit: suspecta viri fama, suspecta facies, suspecta hora, suspecta erat oratio, quibus et si clare occisum iri dulcem filiam intelligeret, nec lachrymulam tamen ullam, nec suspirium dedit, in nutrice quidem, ne dum in matre durissimum, sed tranquilla fronte puellulam accipiens, aliquantulum respexit, et simul exosculans, benedixit, ac signum sanctae crucis impressit porrexitque satelliti: Vade, ait, quodque tibi Dominus noster iniunxit exequere, unum quaeso cura, ne corpusculum hoc fere lacerent

aut volucres, ita tamen, nisi tibi contrarium sit praeceptum. Reuersus ad dominum, cum quid dictum, quidue responsum esset exposuisset, et ei filiam obtulisset, vehementer paterna animum pietas mouit, susceptum tamen rigorem propositi, non inflexit, iussitque satelliti obuolutam panis, cistae iniectam, ac iumento inpositam quieto omni quanta posset diligentia Bononiam deferret, ad sororem suam, quae illic comiti de Panico nupta erat, eamque sibi traderet atendam materno studio, et charis moribus instruendam, tanta praeterea occultandam cura, ut cuius filia esset, a nemine posset agnosci. Iuit ille illico, et sollicitè quod impositum ei erat impleuit. Gualtherus interea, saepe vultum coniugis ac verba considerans, nullum unquam mutati animi perpexit indicium, paralarictas atque sedulitas, solitum obsequium, idem amor, nulla tristitia, nulla filiae mentio, nunquam siue ex proposito siue incidenter nomen eius ex ore matris auditum. Transiuerant hoc in statu anni quatuor, dum ecce grauida, iterum filium elegantissimum peperit, lactitiam patris ingentem, atque omnium amicorum, quo nutrici ab urbe post biennium subducto, ad curiositatem solitam reuersus pater, uxorem rursus affatur: et olim, ait, audisti, populum meum aegre nostrum ferre connubium praesertim ex quo te focundam cognouere. Nunquam tamen aegrius, quam ex quo marem peperisti: dicunt enim et saepe ad aures meas murmur hoc peruenit, obeunte igitur altero, Janiculae nepos nostri dominabitur, et tam nobilis patria, tali Domino subiacebit. Multa quotidie in hanc sententiam iactantur, in populis, quibus ego et quietis audis, et ut verum fatear, mihi metuens permoueor, ut de hoc infante disponam, quod de sorore disposui, id tibi praenuntio, ne te inopinus et subitus dolor turbet. Ad haec illa: dixi, ait, et repeto, nihil possum, seu velle, seu nolle nisi quod tu, neque vero in iis filiis quicquam habeo praeter laborem, tu mei et ipsorum Dominus, tuis in rebus iure tuo utere, nec consensum meum quaeras; in ipso enim tuae domus introitu ut pannos, sic et voluntates affectusque meos exui, tuos indui, quacumque ergo de re, quicquid tu vis, ego etiam volo, nempe quae si futurae tuae voluntatis essem praescia, ante etiam quicquid id esset, et velle et cupere inciperem, quam tu velles, nunc animum tuum, quem praeuire non possum, libens sequor: fac sententiam, tibi placere quod moriar, volens moriar, nec res ulla denique, nec mors ipsa nostro fuerit par amori. Admirans foeminae constantiam, turbato vultu abiit, confestimque satellitem olim missum ad eam remisit, qui multum excusata necessitate parendi, multumque petita venia, si quid ei molestum aut fecisset aut faceret, quasi immane scelus acturus poposcit infantem. Illa eodem quo semper cultu, qualicumque animo filium forma corporis atque indole, non matri tantum sed cunctis amabilem in manus cepit, signansque eum signo crucis, et benedicens ut filiam fecerat, et diuticula oculis inhaerens atque deosculans, nullo penitus signo doloris edito, petenti obtulit. Et tene, inquit, fac quod iussus es, unum nunc etiam precor, ut si fieri po-

test, hos artus teneros, infantes egregios, protegas a vexatione volucrum ac ferarum. Cum iis mandatis reuersus ad Dominum, animus eius magis in stuporem egit, ut nisi eam nosset amantissimam filiorum, paulominus, suspicari posset, hoc foemineum robur, quadam ab animi feritate, procedere, sed cum suorum omnium valde, nullus erat amantior quam viri. Jussus inde Bononiam proficisci, et illum tulit, quo sororem tulerat. Poterant rigidissimo coniugi, haec beneuolentiae et fidei coniugalibus experimenta sufficere, sed sunt, qui ubi semel inceperint non desinant, immo incumbant haereantque proposito. Defixis ergo in uxorem oculis, an ulla eius mutatio erga se fieret contemplabatur assidue, nec ullam penitus inuenire poterat, nisi quod fidelior illi in dies, atque obsequentior fiebat, sic ut duorum non nisi unus animus videretur, isque non communis amorum, sed viri duntaxat unius, uxor enim per se nihil vel velle ut dictum est, nihil nolle firmauerat. Coeperat sensim de Gualtero decolor fama crebrescere, quod videlicet effera et inhumana duritie, humilis penitentia ac pudore coniugi filios iussisset interfici. Nam neque pueri comparebant, neque ubinam gentium essent ullus audierat, quo se ille vir alioquin clarus, et suis charus, multis infamem odiosumque reddiderat, neque ideo trux animus flectebatur, sed in suspecta seneritate experiendique sua dura illa libidine procedebat. Itaque cum iam ab ortu filiae duodecim annus elapsus esset, nuncios Romam misit, qui simulatas inde literas Apostolicas referrent, quibus in populo vulgaretur, datam sibi licentiam a Rom. Pont. ut pro sua et suorum gentium quiete, primo matrimonio reiecto, aliam ducere posset uxorem: nec operosum sane fuit alpestribus rudibusque animis quidlibet persuadere. Quae fama cum ad Griseldis notitiam peruenisset, tristis ut puto, sed ut quae semel de se suisque de sortibus statuisset, inconcussa constitit, expectans quid de se ille decerneret, cui se et sua cuncta subiecerat. Miserat iam ille Bononiam cognatumque rogauerat, ut ad se filios suos adduceret, fama undique diffusa, virginem illam sibi in coniugium adduci. Quod ille fideliter executurus, puellam iam nubilem, excellentem forma, praeclaroque conspicuam ornatu, germanumque suum simul, annum iam septimum agentem ducens, cum eximia nobilium comitiua, statuto die iter arripuit. Haec inter Gualtherus solito, ut uxorem retentaret, ingenio, doloris ac pudoris ad cumulum, in publicum adduc'ae coram multis: Satis, inquit, tuo coniugio delectabar, mores tuos non origine respiciens, nunc quoniam, ut video, magna omnis fortuna, seruitus magna est, non mihi licet, quod cuilibet liceret agricolae; cogunt mei et Papa consentit, uxorem me alteram habere, iamque uxor in via est, statimque aderit. Esto igitur forti animo, dansque locum alteri, et dotem tuam referens, in antiquam domum aequa mente reuertere, nulla homini perpetua sors est. Contra illa: Ego inquit, mi Domine, semper sciui, inter magnitudinem tuam et humilitatem meam nullam esse proportionem, meque nunquam tuo, non dicam coniugio, sed seruitio dignam duxi, inque hac

domo, in qua tu me dominam fecisti, Deum testor, animo semper ancilla permansi. De hoc igitur tempore, quo tecum multo cum honore longe supra omne meritum meum fui, Deo et tibi gratias ago, de reliquo, parata sum bono pacatoque animo, paternam domum repetere, atque ubi pueritiam egi, senectutem agere et mori foelix semper, atque honorabilis vidua, qua viri talis uxor fuerim. Nouae coniugi volens cedo, quae tibi utinam foelix adueniat, atque hinc ubi iucundissime degebam, quando ita tibi placitum est, non inuita discedam. At quid iubes dotem meam mecum ut auferam quale sit video: neque enim excidit, ut paternae olim domus in limine spoliata meis, tuis induta vestibus ad te veni, neque omnino alia mihi dos fuit quam fides et nuditas, ecce igitur ut hanc vestem exuo, annulumque restituo, quo me subarasti, reliqui annuli et vestes, et ornamenta quibus te donante ad inuidiam aucta eram, in thalamo tuo sunt, nuda e domo patris egressa, nuda itidem reuertar, nisi quod indignum reor, ut hic uterus, in quo filii fuerunt, quos tu genuisti, populo nudus appareat: quamobrem si tibi placet, et non aliter, oro atque obsecro, ut in precium virginitatis, quam huc attuli, quamque non refero, unicam mihi camisiā linguī iubeas, earum quibus tecum uti soleo, qua ventrem, tuae quondam uxoris operiam. Abundabant viro lachrymae, ut contineri amplius iam non posset: itaque faciem auertens, et camisiā tibi unicam habeto, verbis trementibus vix expressit, et sic abiit illachrymans, illa coram cunctis sese exuens, solam sibi retinuit camisiā, qua contexta, nudo capite pedibusque nudis coram cunctis egreditur, atque ita prosequentibus nullis ac flentibus, fortunamque culpantibus siccis una oculis, et honesto veneranda silentio, ad paternam domum remeauit. Senex qui has filiae nuptias, semper suspectas habuerat, neque unquam tantam spem mente conceperat, semperque hoc euenturum cogitauerat, ut satietate sponsae tam humilis exorta domo, illam quandoque vir tantus et more nobilium superbus abiiceret, tunicam eius hispidam, et attritam senio, abditam paruae domus in parte seruauerat. Audito ergo nom tam filiae tacitae redeuntis, quam comitum strepitu: occurrit in limine et seminudam antiqua veste cooperuit. Mansit illa cum patre paucos dies, aequanimitate atque humanitate mirabili, ita ut nullum in ea signum animi tristioris, nullum vestigium fortunae prosperioris exstaret: quippe cum in mediis opibus inops, semper spiritu vixisset, atque humilis. Jam Panicius Comes propinquabat, et de nouis nuptiis fama undique frequens erat, praemissoque uno ex suis, diem quo Salutias peruenturus esset acceperat. Pridie igitur Gualterus ad se Griseldam euocans, deuotissime venienti: Cupio ait, ut puella cras huc ad prandium ventura magnifice excipiat, virique et matronae qui secum sunt, simulque et nostri qui conuiuio intererunt, ita ut locorum verborumque honor integer, singulis pro dignitate seruetur, domi tamen foeminas, ad hoc opus idoneas non habeo, proinde tu, quamuis veste inopi, hanc tibi quae mores meos nosti, optime, suscipiendorum locandorum-

que hospitum curam sumes. Non libenter modo, inquit illa, sed cupidae et haec et quaecunque tibi placita sensero faciam semper, neque in hoc unquam fatigabor, aut lentescam dum spiritus huius reliquiae velle supererunt, et cum dicto, seruilis mox instrumenta corriprens, domum vertere, mensas instruere, lectos sternere, hortarique alias coeperat, ancillae in modum fidelissimae. Proxime lucis hora tertia Comes superuenerat, certatimque omnes et puellae et germani infantis, mores ac pulchritudinem mirabantur, erantque qui dicerent, prudenter Gualtherum ac foeliciter permutasse, quod et sponsa haec tenerior esset et nobilior, et cognatus am speciosus accederet. Sic feruente conuiuii apparatu, ubique praesens omniumque sollicita Griseldis, nec tanto casu deiecta animo, nec obsoletae vestis pudore confusa, sed sereno vultu intranti obuia puellae, flexo poplite seruilem in modum, cultuque demisso reuerenter atque humiliter: Bene venerit Domina mea, inquit. Dehinc caeteros dum conuiuas laeta facie, et verborum mira suauitate susciperet, et immensam domum multa arte disponderet, ita ut omnes et praesertim aduenae unde ea maiestas morum, atque ea prudentia sub tali habitu, vehementissime mirarentur, atque ipsa inprimis puellae pariter atque infantis laudibus satiari nullo modo posset, sed vicissim modo virgineam, modo infantilem elegantiam praedicaret. Gualtherus eo ipso in tempore, quo assidendum mensis erat, in eam versus, clara voce, coram omnibus, quasi illudens: Quid tibi videtur, inquit, Griseldis de hac mea sponsa? satis pulchra atque honesta est? plane, ait illa nec pulchrior ulla nec honestior inueniri potest, aut cum nulla unquam, aut cum hac tranquillum agere poteris ac foelicem vitam, utque ita sit cupio et spero: unum bona fide te precor ac moneo, ne hanc illis aculeis agites, quibus alteram agitasti. Nam quod et iunior et delicatius enutrita est, pati quantum ego auguror non valeret. Talia dicentis alacritatem intuens, atque constantiam totiens tamque acriter offensae mulieris examinans, et indignam sortem non sic merita miseratus, ac ferre diutius non valens: Satis, inquit, mea Griseldis cogitata, et spectata mihi fides est tua, nec sub coelo aliquem esse puto, qui tanta coniugalit amoris experientia perceperit: simul haec dicens, charam coniugem laeto stupore perfusam, et velut e somno turbido expectatam cupidit ulnis amplectitur, et tu, ait, sola uxor mea es aliam nec habui, nec habeo, istam autem quam tu sponsam meam reris, filia tua est, hic qui cognatus meus credebatur, tuus est filius, quae diuissim perdita videbantur, simul omnia receperisti. Sciant qui contrarium credidère, me curiosum atque experientem esse, non inpium, probasse coniugem, non damnasae, occultasse filios, non mactasae. Haec illa audiens pene gaudio exanimis, et pietate amens, iucundissimisque cum lacrymis suorum pignorum in amplexus ruit, fatigatque osculis, pioque gemitu madefacit, raptimque matronae alacres ac fauentes circumfusae, vilibus exutam suis, solitis vestibus induunt, exornantque, plaususque laetissimus et fausta omnium verba circumso-

nant, multoque cum gaudio et fletu, ille dies celeberrimus fuit, celebrior quoque quam dies fuerat nuptiarum. Multosque post per annos ingenti pace concordiaque vixere, et Gualterus inopem socerum, quem hactenus neglexisse visus erat, ne quando conceptae animo obstaret experientiae suum in domum translatum in honore habuit, filiam suam magnificis atque honestis nuptiis collocavit, filiumque sui Domini successorem liquit, et coniugio laetus et sobole.

1. s. A kezdő két sort csaknem változatlanul s többször találjuk Tinódinál p. o. Egervár viadaljáról való ének 4—5. s :

Im egy Cronikát mondok meghalljátok,
Talám mássát soha nem hallottátok stb.

2. s. *ti. K. tü.* — 3. s. *leánrul. K. leánról. L. leányról.*

4. s. *K. például adgyátok.* — Az *asszony-ház*as (l. 134. 794. s.) kifejezésnél szokottabb az *asszony-feleség* (l. 190. s.) Ez fordul elé a Góry c. 45. l. valamint a székely balladákban is, p. o. *Nyiss ajtót, nyiss ajtót asszon-feleségöm!* (Vadr. 8. l.) Legutóbb Arany, Toldi szerelmében Az ezekkel egy jelentésű *asszony-hölgy* Pázmánynál, Balázsfínál s ugyancsak a székely regesek dalában jön elé. (V. ö. I. k. 355. l.)

6. s. *ü. kerületiben K. ö. kerületiben. L. ö. kerületiben. A D.-ben rendszeren ü. áll, a K. és L.-ben ö.*

7. s. *városok. K. városok.*

8. s. *mentiben. K. mentében. 21. s. kedvinek. K. kedvének.* — *Szin nép* mint *színarany, színbor, szín méz, színe java* valaminek. *Színes* régi magyar nőnév, már 1146-ban előjön. A *színes* némely vidéken ma = *kövér* (állat.)

9. s. *K. Azt az egész népek a kik beszéllották. L. is: Azt.*

10. s. *K. Kölcsös városokat rajta rakatának. L. is: Kölcsös. Szintén így a 16. sorban is.*

11. s. *nevezik. K. nevezék.* — 12. s. *Magyarul. K. Magyaról.*

14. s. *K. Silucidának.*

15. s. *K. nagy morkolábságnak.* — Szerémi György Emlékirataiban olvassuk: *Ladislau rex Kazimir habebat unum fratrem germanum, nomine Georgium Markolab* (azaz György brandenburgi Markgróf). (45. l.) — Pesti Gábor szótárában is *morkoláb* a markgraf, mi tótul: *markráb*.

20. s. *K. És magatartása kedves, díszesb vala. L. díszesb s ékesb vala.*

22. s. *K. Vadászás madarászás igen kedves vala.*

25. s. *K. Noha csak egy főre nemzetéből vala. L. Noha csak egyedül nemzetéről vala.* E három $\frac{1}{2}$ variáns az értelemre nézve eléggé felvilágosít; a többire nézve v. ö. alább a 727. sort, továbbá a *szegrül végrül*

atyafi és szemre-főre kifejezéseket. A nemzet szó, nem, család értelemben alább is jön elé, p. o. 316. s. paraszt nemzet míg a 317. sorban paraszt nem mi arra mutat, hogy a csupán a K. kiadásban található 317—320. sor későbbi beszúrás. Gyöngyös vidékén ma is meg kell lenni a nemzet szó ezen értelmének, honnan a Nyőr. IV. 470. lapján ezt olvassuk: A nemzetek (családtagok) osztoszkodnának velé. Lásd Batizi, XII. 40. 41. s.

27. s. K. *kötelbe.* Lásd: I. k. 327. l. s Batizi A. I. 51. 60. s.

28. s. K. *sok ideig.* — 29. s. K. *sokat.*

30. s. K. *szolgái csendesen. L. hicei csendesek.*

32. s. K. *maradnak. L. árvául maradnának.*

36. s. K. *szórol nékie szóltanak.* — 38. s. K. *vétünk.*

39. s. K. *tégedet szeretünk.* — 40. s. k. *Erre hozott minket.*

42. s. L. *bóldognak.* — 43. s. K. *megnyerhetjük.*

44. s. K. L. *Széles ez világon.*

46. s. K. *Törvén házasságra te magadat adjad.* — *Törvényes helyett csaknem rendesen törvény áll a XVI. századi nyelvben; a Münch. codexben pedig a 43. 44. 49. 85. 185. lapon törvéntörét, törvéntörés, törvéntörő stb. épen házasságtörést jelent. Bécsi c. 186. l. paráználkodnak ti leánytok és ti völegéntek törvéntörökké lesznek stb. V. ö. a népdalt:*

Aggyon isten ojan törvént,
Léán kérje meg a legént stb.

47. s. K. *nátad nekünk látni hagyjad.*

48. s. K. *még éltedben lássad. L. élted után hagyjad.*

49. s. K. L. *kévdünk.* — 50. s. K. *Mert az idők mint az.*

52. s. K. *És vénség utánad mint farkas ballagnak.*

55. s. K. *napról — előbb-előbb.* — 56. s. K. *mindaddég.*

57. s. K. *tekénts kérésünkre. L. tekints könyörgésünk.*

58. s. K. *Kik parancsolatodban.* — 59. s. K. *illendöl kit.*

60. s. K. *megszerzését már mireánk vennünk.*

62. s. L. *ingyen helyett ingyen.*

64. s. K. *Keserü inséget. L. Nagy keserüséget.*

65. s. K. *vala szüve rajta hajla. L. lévőni szíve rajta vala.*

68. s. K. *akkor felett vala.* — 69. s. K. *Szerető hüveim.*

75. s. K. *tütöket. L. tütöket én ezzel.*

76. s. K. L. *mert az csak én gondom* — 77. s. D. *emberben ez világon.*

79. s. K. *Én igyemet azért mostan reá hagyom.*

L. *Én igyemet most is azért reá hagyom.*

81. s. K. *Biztam én mindenkor.* — 82. s. K. *fogyatkoztam meg semmi.*

84. s. L. *énnekem ezekben.* — 86. s. K. *Abból én tütöket.*

87—88. s. K. *Akarok töletetek hogy én is egyet halljak,*

És erről hit szerént megbizonyuljak.

L. *Akarom töletetek én is egyet halljak,*

És arról hit szerént ti vallást tégyetek.

89. s. K. *valahol meglelek. L. keresvén valahul meglölek.*

91. s. K. *tisztelitek. — 92. s. K. úgy vegyétek helyett: elöttek.*

94. s. K. *Közönséggel örömet fejenként felvövék.*

96. s. K. L. *írnék h. érnék. — 98. s. K. felkészülni.*

99. s. K. *És az menyegzőbe fejenként hivatá.*

100. s. K. *ki helyett: kiki.*

101—104. s. Ez a versszak csak a kolozsvári kiadásban van meg.

Lásd: I. k. 294. 313. l.

105. s. K. *Nem messze az vártól.*

107. s. K. *Legszegényebbnek neve Janikula vala.*

108. s. K. L. *Az ő szegénységét isten (látja) látta vala. — V. ö. az eredetivel.*

109. s. K. *Annak egy leánya szép termető vala.*

110. s. K. *neve jó Gr. vala. — 111. s. K. Termete.*

112. s. K. *felől múltta vala.*

115. s. D. *semmi vagságában. L. nagy vastagságában. V. ö. az eredetivel.*

118. s. K. *ő vénségét ő táplálja vala.*

120. s. L. *Rokkáját kezéből le nem. — Közösleg (interim)-re nézve*

I. I. k. 349. l.

122. s. K. *étket készít vala.*

123. s. K. *szalma-ágyat felrázogot vala.*

126. s. K. *vaddászni ment vala.*

128. s. K. *Az egy ért emberség öt viseli vala. L. De hogy embersege öt stb.*

129. s. K. *Nagy jószág Griseldisben. L. Nagy jószág Grizeldben*

Lásd: I. k. 312. 371. l.

130. s. K. *Kit az nép szemmel nem ismerhet vala. L. Kit az köznép nyilván meg nem értett vala.*

131. s. L. *Eszes ember által Volter látta vala.*

133—136. s. Ez a versszak csak a kolozsvári kiadásban van meg.

138. s. K. *honnan helyett: honnat.*

140. s. K. *Grizelddel helyett: Griseldissel.*

141. s. D. *Ezekhez szép ruhát. K. csináltatott vala helyett: Volter szabata.*

142. s. K. *Szép arany koronát, gyűrőt készíttete. — Geszty Ferencz 1593. jan. 11. kelt végrendeletében írja: Az én szép gyöngyös koszorúmat, úgy valamint mostan az készen vagyon megcsinálva stb. B. Radvónszky B. Magy. családélet. III. 148. l. — Babay Máté pedig 1542-ben írja: ha az levelet megadták, izend meg kedig vagy írd meg az gyengy fizénének (Becsbe) stb. Szalay Á. 400. magy. lev. 14. l.*

143—146. s. Ezen sorok csak a kolozsvári kiadásban vannak meg.

A pártaöv eléjőn a Peer c. 2. lapján: ennek utanna ő aran gyűrűt és párthaövének csatját és fejét kivel övecgk vala stb. — Maghy Pál

ingóságai közt 1529-ben: Vagyon egy férfiúnak való *pártaöv* ezüst és aranyas. — Horvát Gáspáréi közt 1579-ben: egy öreg aranyazott *pártaöv* asszonyembernek való. — B. Radvánszky B. M. Csal. él II. k. 4. 28. l. A *násfa* szóra nézve lásd: Balassa Bálint költeményei 271. lapját, hol annak »diadema« értelmet tulajdonítottam, mint ahogy itt is olvasható Batízi A. XIV. 93. s. Az a násfa, melyet Balassa B. küldött volt XXII. sz. versével szeretőjének, vagy legalább annak párja *függő* név alatt fordul elé gr. Thurzó György kincstárának összeírásában (B. Radvánszky B. id. m. II. 156 l.) s alkalmat ad azon homály felderítésére, mely eddig a násfa szó tulajdonképeni jelentését borította. A kincstár összeírása gr. Thurzó Borbála férjhez menetelekor történt 1612-ben. A menyasszonnyal adott ékszerek (149. l.) közt a nyakbavetón lógó ékszer *násfának*, az összeírásban pedig *függő*nek neveztetik. Ez abból bizonyos, hogy az összeírásban az is meg van jegyezve, melyik *függő* adatott az »ifjú asszonynak«, s ugyanaz megtalálható az odaadottak jegyzékén a *násfák* közt. Alább a 194. lapon *egy násfát avagy függőt* olvasunk. Ráttkai Gáspár ingóságai közt pedig 1626-ból (Arch. értesítő 1879. 117. l.) »*Egy függő násfa*« fordul elő. Ebből a függőből csináltak *fülbe valót* a szótár írók, pedig B. Radv. II. k. 211. l. a násfa mellett egy lapon van említve a *fülben való*. A násfa u. o. a 165. lapon mint női süveg vagy (299. l.) főkött mellé tűzött ékszer is jön elé. A 311. lapon nyakra való násfát olvasunk stb. Említsük még fel Szerémi Gy. (cap. LXXV.) köv. helyét: unum *násfa* id est armilla, qui (!) vehunt super capita regis et principes terre. — Ezek után azt mondhatjuk, hogy a násfa eredetileg jelenthette azon lógó ékességet, mely a nyakbavetőről függött; ezt a *függőt* vagy ehhez hasonlót viseltek később férfi és női süvegek mellett s mint ilyen is *násfa*, (diadema, armilla (?) avagy *függő* név alatt volt ismeretes, míg a *függő*-ből *forgó* lett, a mit 1697 előtt nem találók.

148. s. K. már szerezvén h. megszerezve.

149. s. L. az nász mind h. az násznép.

152. s. K. Onnat nagy vígsággal.

153. s. K. ebben hire sem lött vala.

155. s. K. Dolgaít házánál megszerzette vala.

156. s. K. Az kútfüről h. Kútföről.

157. s. K. Az atyja kapuján el-belépkik vala.

158. s. K. megüresült h. üresülhet.

159. s. K. Több leány társival el-kikészül vala.

164. s. K. néki h. red.

165. s. K. Volter néki hagyá: kiszólitandja.

166. s. K. Némi dolga velle néki megmondand.

168. s. K. Kezén fogá ötet, magának így szóla.

169. s. K. Janikula tudom, hogy stb.

171. s. K. dolgomat gondolom éretted. L. gondomat közlöttem tevéled.

172. s. K. De ez egyet tudnom akarom tetölled.

173. s. K. jóakaróm.
175. s. K. *Hogy engemet kit te eddéglen uraltál.*
176. s. K. *Leányodat adnád, vődnek választandl.*
180. s. K. A *medgyen* alakra azonkívül mi az I. k. 335 l. s Balassa B. költ. 238. l. olvasható v. ö. a mit Arany J. mond a Nyőr. VIII. 322. l. A *metszesz* alak ma is hallható az Órségen *osztán metszesz a füles bagujje, Estuk* (Vass J. a Magy. Nyelvészet V. 162. l.)
182. s. K. *Én az vagy kedig abban ellent sem tarthatok.*
185. s. K. — — *monda vén embernek.*
186. s. K. Az *Grizeldiszt* is erről mi megkérdjük. L. *Grizeldiszt* ezekről előttd megkérdjük.
187. s. K. *Násznépe* indula. — 192. s. K. *Azt majd megtekéljük.*
193. s. K. *Ha tennen magadot arra bírhalandod. A ha helyett* ma: *vajjon-t* vagy *ha vajjon ?-t* mondanánk.
194. s. K. *Minden akaratodat.*
195. s. K. — — *te nem bántogatod.* — 196. s. K. *végezek* L. *végezék.*
200. s. K. *Nem késék az kérdés, kire felelt vala.*
202. s. K. *Méltatlannak véltem.*
203. s. K. *De ha red tökéltetted akaratodat.*
204. s. L. *Nem tartóztathatom az én szerencsémét.*
205. s. K. — — — *nemhogy mit művelnék.*
206. s. K. — — — *hogy esnék.* L. — — — *hogy essék.*
208. s. D. *Annak örömet.* K. *Annak is és (!) örömet.*
209. s. K. — *a szót monda.* — 210. s. K. *ihol h. imhol.*
211. s. K. — — *az barátom léssen.* — 212. s. D. — — — *énnekem.*
214. s. D. — — — *öltözteték.* K. — — — *és kiöltöztetnék.*
217. s. K. *Az egy borzas szüzet nagy jón megszüpíték.*
218. s. K. — — — *felépíték.* — 219. s. K. — — *köztöslég.*
221. s. K. *Üdö rövid vala gyorsan felépíték.*
223. s. K. *Az népek nehezen immáron ismerék.*
225. s. K. *Egy drága szép koszorót Volter kivitt vala.*
227. s. D. — — *haza vötte vala.* K. *Grizeldisznak ott azt jegyül vitte vala.* L. *Grizeldiszt ágyában hozzá vötte vala.*
229. s. K. — — *násznépe* indula.
230. s. K. — — *lassan lépik vala.* L. — — *gyorsan iromkodék.*
231. s. K. — *leányi mind selyemben vala.* L. — *lednyzó selyemben állapék.*
232. s. K. — — *leány udvar vala.* L. — — *lovon ott állapék.* — Az egyes és többes számnak a szövegben látható használati módja, mire Tinodinál is számtalan példát találunk, ma is meg van a baranyai s különösen a szlavóniai tájszólásban. Lásd Szarvas G. értekezését Nyőr. V. 64. lap.
233. s. K. *Vigágtévő köztök külömb-külobm vala.* L. *Az vígasságtévő külömb-külobmféle vala.*

234. s. K. *Az ég immár abban ugyan zeng vala.*
 235. s. K. — *szavát tülle. K. — szavát tölle. L. — szavát tölök.*
 241. s. *Holtá kelve a Münch. c. 170. l. holdá kelvén. 196. l. holdá kelve. Nád. c. 643. l. holvalra kelcén. 503. l. holvalra jutván. Jord. c. 670. l. hotakelve. Debr. c. 44. 85. 102. 176. l. holtekelve. hol ekelveig. 189. l. holte kelve regvel stb. Itt a 84. 118. l. Egy levél dátuma: Adatott Kani-
 zán szent Lucza asszonnap holtakelve kedden 1557. (400 m. lev. 273. l.)
 V. ö. Nyelvt. közl. III. 345. 349. l. (Mátyás Fl. Régi magyar családi és idő-
 nevezetek) továbbá Budenz I. Magyar-ugor összeh. szótár 105. l. — Az
udvart tétet kifejezést illetőleg l. I. k. 299. 325. l. A 241—252. sorból
 semmi sincs az eredetiben, úgy hogy ez csupán Istvánfi betoldásának
 tekinthető. Nevezetes annyiban is, hogy a Szent Iván tüzeit magyar
 nyelvű könyv ennél előbb nem említi.*

242. s. K. *ajándékokat. L. arra h. abban.*
 244. s. K. *És gyalog futókat ott ő megnézte.*
 245. s. K. — *ütközések.*
 246. s. K. *Jeles kezű népek földre lehullának.*
 247. s. K. — — — *mondának.*
 248. s. K. *Híres szököllések. L. Híres széles tollok.*
 249. s. K. *Az szent Ivdn szenét.* Lásd: Temesvári Pelbárt élete
 és munkái. 76. l.

250. s. K. *Mester álggyisokkal megrakatták vala.*
 251. s. K. *Udvarból. — 252. s. K. Az nap vígasság közben.*
 253. s. D. L. *menynek helyett menyeknek. K. Az új menyét akkor
 isten meglátogató. I. Balassa B. is használja a meny szót a menyecske vagy
 nő helyett, lásd: 257. 317. l.*

254. s. K. L. — — — *méltóztatá. V. ö. I. k. 265. l. Még 1560-ban
 kelt levélben is: könyörgene kegyelmed az urnak, hogy méltoltatnyék.
 (400. m. lev. 388. l.)*

256. s. K. *Sok jószággal, jóval.*
 258. s. K. *Maga társaságban ért erkölcsse vala.*
 260. s. K. L. *Minden embereknél.*
 261. s. K. *magát oly jó h. magát öt jó.*
 262. s. K. — — *kévédkoznak hozzá.*
 264. s. K. — — *csodálkozni. — 265. s. K. — — ismerték vala.*
 266. s. K. *Ez a sor a K.-ban áll, míg a D. és L.-ben itt is a 270
 sorbeli szöveg olvasható.*

267. s. D. *Jancula. K. Janicula. L. az Jankula.*
 268. s. K. *Hogy ez a.*
 269. s. K. *Mert őbenne minden ékesség megevala.*
 271. s. K. *Hogy azt.*
 272. s. K. *Hanem császár udvarát aki látta volna.*
 275. s. K. *Belől háza néki nyúgodalmas, ékes lön.*

276. s. L. *Kivel mindenneknél. K. Háza kívül mindennek ő igen kedves lőn.*

277. s. L. *jószágot h. jószágot.*

279. s. Mindhárom kiadás rzövege hibásnak látszik. D és L. *Méltatlan bölcs emberekkel mindenekeket látott. K. Méltán bölcs embernek mindenek ötet.*

280. s. K. *És mindenek előtt nagy stb.*

281. s. K. — *kediglen* — — *birja.* A ref. énekeskönyv egyik virágvasárnapi énekében is: Vasvesszővel bírja ellenségét, De szelíden örzi örökségét.

282. s. K. *Hanem az községet is. L. — — — oktatta.*

283. s. K. *Ura hon nem voltába.* — 1560-ban kelt levélben is: az én udvarbírárm mast hon *nem vótomban*, (400 m. lev. 389. l.) *Ma voltán, volta helyett létében-t* íránk, pedig a régen is használt *miolta* (l. 312. s.) szintén arra mutat, hogy amaz a helyes. A *hon* már Szabács viadalában előfordul: *Kinek anyja é- naponkéd sir hon* sorban. Hibás olvasásomat s magyarázatomat helyesen igazította meg Komáromy L. Budap. Szemle. 1878. 17. k. 397. l.) A *per-szállítás* törvénykezési nyelvünknek maig élő t. terminusa.

284. s. K. — — — *háborúját.* — 285. s. K. — *ebből.*

289. s. K. — — — *mikort.*

290. s. K. *Asszony viselne, jelensége volna.* V. ö. I. k. 252. l.

291. s. L. — — *csendesen.* K. *Sok jó udvara csendességben vala.* A *csendesben* helyett az eredetiben, s talán az elveszett kiadásokban is *csendeszben* állhatott, mint a Münch. c. 194. lapján. Egybevetethető itt az, hogy a Münch. c. idézett helyének megfelelőleg a Jord. c. 666. lapján *csendességgel* fordul elé.

292. s. K. *De im nem későre.*

293. s. K. *Jóllehet az leány igen szépdéd vala.*

294. s. L. *De mégis az stb.* K. — — — *nézik vala.*

295. s. L. — *voltával inkább nyerte vala.*

296. s. K. *Hogy mind ura, hazája megörvendett vala.*

297. s. K. — — — — *volna.* — 300. s. K. — — — *dicsíretesb.*

301. s. K. — *feleségét megkesergetnéje.*

303. s. K. — — — *még nem kesergeté.*

305. s. K. *El-bément vala ő ágyas házába.*

306. s. K. — *magát veté.*

307—8. s. K. *Ily szokat ott szóla nyomorúságában,*

Hogy ő hozhatnája asszont nagy bánatban.

309. s. D. L. *Azonközben arról, hogy megemlékeznék. K. Asszony kérlek azon hogy megemlékezzél.*

310. s. K. *szegénységből.*

317—320. s. Ez a versszak csak a kolozsvári kiadásban van meg. — A *paraszt nemre* egy ormánsági népmesében ezt olvassuk: *azok nem*

akarik, hogy egy szeggyöntelen ulófutót vögyön é, ha lehet nóbb nembü valót is. (Nyör. II. 131. l.)

321. s. D. *Azért ha akarsz.* K. *Azért ha akarod békösségge.* élnem.

322. s. K. — — *megegyesülöm.* — Régen mind a két alak használatos volt. A kecskeméti katolikus és protestáns hívek 1564-ben kelt egyességében is így olvassuk: A kútemplom felől egyaránt úgy *egyenestünk meg.* stb. (Nyör. IV. 131. l.) V. ö. Farkas Andr. 342 s.

323. s. K. — — — *úgy nekem végeznem.*

325. s. K. L. — — *nélkül.* A *nélkül*-t legtöbb vidéken *nélkül*-nek vagy *nékü*-nek ejtik, ha az *l* kimarad; azonban Veszprém megyében *nekün, nekü* (Nyör. VII. 325. l.); Slavoniában *nekün, nekü* (Nyör. V. 61. l.)

326. s. K. — — *adjad nekem kérlek.* — 327. s. K. *téged én h. tégedet.*

328. s. K. *Kire téged mostan én stb.*

329. s. K. *Grizeidisz ez szókat, hogy stb.*

330. s. K. *Bátor semmit rajta stb.*

331. s. K. — *beszédeket urának szólt vala.*

334. s. K. — *urunkat tégedet úgy félünk.*

335. s. L. *Ki minden marhánnkal szabad stb.*

340. s. K. — *megválni senkitől stb.* — 341. s. K. *kedvvel h. szüvel.*

344. s. K. *Asszontól ezzel akkor kiment vala.* — 345. s. K. *küldé h. szölítá.*

346. s. K. *Kire az ő dolgát az előtt ő bizá.*

347. s. L. *meglölé.* K. *szolgála.* A korosként alább az 579. sorban is eléjön *rendesen, mindíg* értelemben. V. ö. I. k. 378. l. Balassa B. költ. 262. l.

348. s. K. *el-békküldé h. bébocsátá.*

349. s. D. *Az asszonhoz asszony.* K. *Az ember asszonyhoz.*

351. s. L. *neheztelj.* K. — — — *néki mondja vala.*

354. s. K. — — *kételen fogatja (!)*, Lásd: I. k. 327. l. V. ö. még Júdás 6. versét a Jord.-c.-től kezdve minden biblia fordításban.

355. s. K. *Urunknak parancsa értetlen futtatja.*

357. s. K. — — *gyermeket elcinnem.*

358. s. K. *És ezzel ötlet meg stb.* L. *És az éjjel ötlet én oly helyre tenném.* A még *oly* helyett valami más kifejezés lehetett az eredeti szövegben.

359. s. K. *Uram parancsának kell stb.*

361. s. K. *végezé h. helyhezteté.*

362. s. K. *Nagy kegyellen dolgát titkon közben ejté.*

364. s. K. *Ő semmit nem szóla, az embert veszteglé.* A *vesztegel*-re lásd: I. k. 292. 349. l.

366. s. L. — — *néki kettős vala.* K. *Mint szeme állása rettenetes vala.* A *kétes* csak oly régi szó, mint a *kettős*, s mindkettő mellett kezdetlől fogva megvolt az itt is nyomban következő *kétséges*.

367. s. K. *ábrázat* h. *ábrázatja*.
369. s. K. *csordula* h. *gördüle*. — *Könny* helyett nemcsak XVI. XVII. sőt XVIII. századi iratokban olvasunk, hanem a nép nyelvében ma is gyakran hallhatunk *könyv*-et. V. ö. Nyör. II. 229. l.
370. s. K. *sem* h. *nem*. — 371. s. K. *türe* h. *türne*.
372. s. K. *És* h. *De*.
375. s. K. — — *rá vetette vala*. L. — *nevét redja vette vala*.
376. s. K. *kézben* helyett *kezében*. L. *Áldását elmondván kézben adta vala*.
377. s. *megszerezzed* = *megcselekedjed*, *véghezvigyed*.
378. s. L. *Egyre* h. *Erre*.
379. s. D. *És gyenge*. K. *Ez gyenge testcskét*.
380. s. D. — *ezt meg ne* —. K. *Vaddal és madárral azt meg ne etessed*. V. ö. a 22. és 492. s.
381. s. K. *Ezt* h. *Azt*.
382. s. K. *Uradtól ez ellen valami parancsba*.
385. s. K. — *elvivé urához ő tére*.
386. s. K. *Szó felelet mint lött eleibe terjeszté*.
387. s. L. *kézben adta*. K. *kézben adta megbeszélé*.
390. s. K. *Semmit ő abban meg nem tagadott vala*.
391. s. K. *Az ő keménységében*.
394. s. D. L. *öszvérre* helyett: *közhelyre*.
395. s. K. *mentiben bévinné* h. *nénjéhez elvinné*. A *visel-re* nézve v. ö. I. k. 252. 345. stb. l.
397. s. D. L. *Panitné* h. *Pantue*. K. *Konde Panitné*.
398. s. K. *Szóval úgy kérte hogy felneveltetné*. A *-na, -ne* helyett *-ndja -néje* van, valamint a 401—403. sorban is. Ez a sajátsága maig meg van az őrségi tájszólásnak, lásd. *Nyör. II. 467. l. VII. 420. l.*
402. s. K. *Hogy oly*. — 403. s. K. *hogy ne* h. *meg ne*.
409. s. K. *gyorsaság* h. *szeretség*.
410. s. K. *Urához hallgatás, nagy szemérmetség*.
412. s. K. *Kis leánykájáról eml.* — 413. s. K. *töltek* h. *mentek*.
414. s. K. — — *isméglén terhes vala* L. — — *ismét nehézkesült vala*. — A *nehézkes* szó ily értelemben jön elé a *Münc*. c. 110. l. *Máriával, ő neki menyezett nehézkes feleségével* (felmene József).
415. s. D. L. *szépet* h. *szépen*. — 417. s. K. — — *csak bétölt vala*.
418. s. K. — — *elfogatták vala*. — 419. s. K. *Azon izetlenség*.
422. s. L. — — *neheztelnek*. A szövegbeli *nehezel* régi alak. Nád. c. 270. l. *Látván az szíz Mária ő szent fiát, hogy immár mindönöstől fogva megfogytokozik vala, és semmit nem mond vala neki, nehezelvén hogy a tolvajnak szólna, igön megkezde nehezülni stb.*
423. s. K. *Magzatának téged jelesből*.
424. s. L. — *magzatunk*. K. — *magzatot látván ugyan megdühödnek*. A szöveggel v. ö. *Duna látni bocsátának*. I. k. 4. l. 10. s.

425. s. D. L. *köztök h. közöttök.*
 426. s. L. — — — *zugóldnak. K. — — ekképen zajognak.*
 427—8. s. K. *Hát Volter után mi az Janiculának.*
Udvarlunk és az ő sok unokájának.
 432. s. K. *ezekből h. hogy ebből.*
 433. s. K. *Az népek én azért nyugolmát akarom.*
 435. s. K. *igaz úgy h. ugyanúgy.*
 436. s. K. — — *úgy kell údra bocsátnom.*
 438. s. K. *hirtelen h. szüntelen. — 439. s. K. es h. azt.*
 440. s. K. — *ezekről most veled helyett: véled ezekről.*
 441. s. K. *Szóla asszony néki.*
 442. s. K. — *egyébbel én semmit nem bírok. A kétféle szöveg nevezetes adalék a bí. íge vonzatának maig vitatott kérdéséhez.*
 444. s. K. *Gyermekekben többet munkánál nem vallok.*
 445. s. K. *Énnekem.*
 447. s. K. *Azon kell maradnunk csak mit kegyelmed hagy. Különben pedig az utána következő sorral helyet cserélt a K. kiadásban. A rímet tekintve ez látszik eredetinek.*
 449. s. A *követ ígének két értelmű használatáról lásd az I. k. 319. stb. lapját; mai szokottabb értelemben áll alább a 466. sorban.*
 450. s. D. L. *kijöttem h. bėjöttem. — 451. s. D. L. Az te ruhádat.*
 452. s. K. *Minden akaratomat. — 454. s. K. Házadnak kapuján.*
 456. s. K. *Minden akaratodat azokkal felvöttem.*
L. Minden-akaratoddal ezeket rám vöttem.
 457. s. K. — — *nálam h. nyilván. — 459. s. K. — — semmi h. soha*
 460. s. L. — — *nékem nem h. semmi nem. Az alkoszik-ra nézve*
lásd: I. k. 316. l. — Mátyás Fl. Szótár. 42. l.
 463. s. K. *Az mit te akarnál valami az volna.*
 465. s. K. *De ha értelemmel elő.*
 469—472. s. E *versszak csak a K. kiadásban van meg. A nagyobb-ban lásd I. k. 322. l. — 474. s. K. Asszony-hazassá(g)ban.*
 476. s. K. *Megint azont. A hozzá választ-ra nézve I. k. 305. l.*
 478. s. K. *Nagy kegyetlenségét. A veti vala alatt ellenvetés értendő. A népi beszéd-mód maig is gyakrabban mellőzi mint használja az ellen-t. Vetett neki, lökött neki stb. mind az ellenvetést fejezi ki.*
 480. s. K. *Gyermekeket megölni.*
 482. s. K. *Maga-ra lásd: I. k. 303. l. Általfolyta = általjárta, áthatotta.*
 483. s. K. *Az gyermeket szépen. — 485. s. K. Fiót ott megadá, nagyon.*
 492. s. K. *Vadnak s — — szagatnia. V. ő. 22. és 380. s.*
 493. s. K. *Az gyenge testcskét foltonként hordozni.*
 494. s. K. *Érté feleletből, hogy.*
 496. s. K. — — *Volter rajta eleget csudálni. A csudálni helyett*

régibb codexeinkben rendesen *csodálkodni* áll. A *csudálkozni* alak későbbi. A *csudálni*-t ily közép értelemben találjuk a Nád. c. 106. l. *csodálok azon hogy*. 474. l. *csodálnak vala néki mondhatatlan szépségén*. Épen így egy régi, lóbetegségre való ráolvasásban is: *Én nemes asszonyom szíz Mária, én nem csudálok azon hogy stb.* — de én azon *csudálok* stb. (Tud. Gyűjt. 1835. VI. 112. l.); s ugyanezen betegségre való ráolvasás 1656 körüli feljegyzésben már így hangzik: *nem csudálkozom én, hogy stb.* — de *csodálkozom azon stb.* (Ipolyi, Magy. myth. 399. l. — Századok. 1872. 5. l.)

498. s. K. *Két kis fiacskát* L. — — — *segítségül menti*.

500. s. K. *Valami vadságból*. L. *Vala keménységből*.

501. s. K. *küldeni h. menni*.

502. s. L. — — — *eltenni* K. *Az gyermeket nénjéhez oda vinni*.

503. s. K. *Megént*. — 505. s. K. *Nincs oly derczés ember*.

507. s. K. *Ő hasonló szerelmetességének*.

508. s. K. *Hogy kesergetésén*. — 510. s. K. *ha mi jelt h. mi jelt ha*.

512. s. K. *Változást magához*. Az előbbi sorral fel van cserélve.

513. s. D. L. *Volterhoz*. K. *kiterjedni h. erednie*.

514. s. L. *kelnie h. hírhedni*. — 515. s. K. *igen h. íggen*.

516. s. L. *Ő édes magzatját ő elrekkentené*. Lásd. I. k. 245. 322. l.

518. s. K. *Senki hol*. — 519. s. K. — — *magát híresíti vala*. A *letött híres* kifejezést nem ismerem, de a *letenni* valóban használatos a népnél, rágalmazni, kisebbíteni értelemben. Tinódinál: *gonosz hírösök* fordul elé.

520. s. K. *Gyűléségben gonosz névben magát stb.*

521. s. D. L. *De mind egy*. K. *Oh de mint asszonyállat az kegyetlen lehet, Semmit meg nem enged mint az gonosz ördög*. — Egyik variánst sem lehet eredeti sornak tekinteni.

524. s. v. ö. Kat. leg. 3351. s. s azontúl I. k. 335. l.

526. s. D. — *-lete*. K. L. — *léte*. Ezek ellenére is helyesebbnek látszik a: *lette*. V. ö. I. k. 315. l. — D. L. ü. ö. K. *úgy*.

530. s. K. — — *hogy volna engedve*. L. *Hogy romai* — — *volna megengedve*.

531. s. L. — — — *nyugodalmára*.

533—4. s. K. *Az goromba néppel* — — — *azt elhíttetnie*.

535. s. D. *már*. K. *ím*. L. *ám*.

536. s. K. *Képzé*. L. *Hiszem*. — A *képz-ről* szó van az I. k. 312. l.

540. s. K. *Mit végezne rólla*.

543. s. K. *Maga véllek lenne őket haza vinné*.

544. s. K. — *alítandk*. — 545. s. K. *De Panit* — — *jelenti*.

546. s. K. — — *öltözeti*. — 548. s. K. *készíté h. késéré*.

549. s. K. *De ez közben*. — 555. s. K. — *magát nékem jól mutatja*.

556. s. K. — *néztem* — *láttam*.

557. s. D. *hiányzik a: meg*. K. *De ingyen most ismerem, hogy stb*.

558. s. K. *Ingyen semmi egyébb stb*. L. *Semmi nincsen egyébb*.

559. s. K. — szabadság. — — 560. s. K. — — adna az kívánság.

562. s. K. — — Az pápa is h. És az pápa.

563.—4. s. K. — — hozzák herczegeknek ; Útban vannak immajd azzal elérkeznek.

566. s. Helt adj az mástoknak = dans locum alteri — a latinban. Mástoknak talán hiba másiknak helyett, vagy az egyitek-másótok féle kifejezés maradványa.

567. s. D. Egben L. Egyben hozzád. — vigyed meg helyben. K. Hoztad jegyruhádat vigyed meg helyben.

569. s. K. Grizeld ott. — 570. s. K. Tudtam egy — te nyásságodnak.

572. s. K. Jól értem. — 573. s. K. magam h. mondom.

574. s. K. — szolgádnak. — 581. s. D. — hogy meg. K. — mikor meg.

582. s. D. — véled lakoztam. K. Még — — tevéled lakoztam.

583. s. K. — én azt alítottam. L. — én azt úgy tartottam.

584. s. K. Hálát úristennek. — 587. s. K. — az ifjúságban.

588. s. K. Ott én vénségemnek úgyan.

591. s. K. mondhatom h. vallhatom.

594. s. K. És azon az istent jó kedven imádok.

L. És azon én istent örömet imádok.

595. s. K. Hogy tü. L. Hogy ti.

596. s. K. És ti magzattokat úgyan láthassátok.

599. s. L. Ebben is tenéked engedni. — 600. s. D. L. útam h. uram.

601. s. K. Az én régi ruhámat hol hagyod elvinnem.

603. s. K. — — ruhám levettem. — 604. s. K. Tééd öltözetem.

608. s. K. — nagy tiszta. — 609. s. K. Azért im minden r.

610. s. L. Gyűrődött. K. Gyűrődöt megadom kivel jedzettel.

611. s. K. — gyűrődött egyben. L. Több gyűrődöt is e.

612. s. K. — ruhádat levettem. L. ruhádot letöttem.

613. s. K. — kazdagságod — öltözeted. — 614. s. K. — — ékességed.

615. s. K. — vetém az nagy i.

618. s. K. Meztelen megyek házamhoz ismétlen. A meztelen szóra nézve lásd : I. k. 260. l.

619. s. D. — — — éktelen ok. L. De — — nekem úgy éktelen.

620. s. K. Én méhem köznépnek lészen hogy ingellen. — Mih, méh = uterus ; alább : venter.

621. s. K. Az te gyermekeid. L. — gyermekskéid. — A baranyai szójárás ma is szereti a kicsinyítő képzővel alkotott szokat.

622. s. K. L. És. A zúgódik-ra lásd : I. k. 324. l.

623. s. D. — ü haragjoknak. K. Ne légy te is oka már új haragoknak.

624. s. D. L. Uram útad adott, — Ennek a kifejezésnek nincs az eredetiben megfelelő : különben rokonértelmű a mai : kiadni az útad valakinek (elutasítani) szólás formával.

625. s. K. *Ennyi dologra kérlek csak immár tégedet.*

L. *Egy dologra kérlek immár csak tégedet.*

629. s. K. — — *vajha neked tetszik.* — 630. s. K. — *ingemben l.*

631. s. K. *Csak ezt azok közzül.* — 632. s. D. L. *Vég házasodnak.*

636. s. K. — — *elegy mondta vala.* — 637. s. D. L. *Az egy.*

640. s. D. — *szeméből köny igen megyen.* K. *Mert ő szeméből könyv megyen vala.*

642. s. K. — — *rajta megm. h. magára marasztá.*

643. s. K. *Mez. füvel.* — 644. s. K. *Mez. lábbal.*

646. s. alább a 768. sorban is. *Keserüli-re nézve* lásd : I. k. 236. 260. lap.

649. s. K. *Egy könyű-esetlen.* — A *könyve-esetlen-hez* hasonló összetételt látunk ezen példabeszédben : *Vert viszen veretlent, agya-fejetretlent.* V. ö. Nyör. IV. 141. l.

652. s. K. — — *hírével is ebben nem lőtt vala.*

653. s. K. — — *ő nagy kétes vala.*

662. s. K. *Háza szegletibe.*

663. s. K. *Ki az nagy üdötől el is avélt vala.* Az *avult és avélt* helyett ma sok helyen *avítt* hangzik.

664. s. K. *Ha mikor kelletnék előhozhatnája.* — A *kelletik-re* nézve lásd : I. k. 313. l.

665. s. D. — — *leányának m.*

666. s. K. *Mint vele való népnek ő zengését.*

667. s. K. — — *lassan hogy kilépék.* — A *lépik-re* nézve lásd : I. k. 260. 327. l.

668. s. L. *Mezitelen asszonyt.* K. *Mezitelen leány ruháival belépék.*

671. s. K. *Állhatatosságban csodálatos vala.* L. *Álázatosságban magát hordozza vala.*

673. s. K. *De mi jó erkölcsnek nyomdoka nem vala.*

675. s. K. *lélek h. lelke.* — 676. s. K. *példája ü h. példájára.*

677. s. K. *Hamar az Kond Panit elközelget vala.*

L. *Immár az Compányi is felkészültek vala.*

678. s. K. *Az új menyegzőnek.* — 679. s. K. — *Panithoz.*

680. s. K. *Saluciába jutott t.* — Nagyon hihető, hogy az eredetiben : *Saluciába jöttét* — állott.

682. s. K. *Egy nappal el vitet.* L. *Egy nappal azelőtt.*

683. s. L. *Szerelmével assz.* K. *Nagy szerelemmel assz.*

685. s. K. *Az leány, mely.* — 686. s. K. *Ebédkoron.*

688. s. K. — *férfiak mifélek is léssen.*

689. s. K. *Akarom azokat nagy kedven fogadni.*

690. s. K. *Helyét.*

692. s. K. *Nincsen asszony házamnál ki ezt megszerzeni.*

693. s. K. *Ennek gondját kérlek azért reád vegyed.*

694. s. K. *Ki az én e.* — 695. s. K. *Noha neked mostan.*

697. s. K. — *tenéked kedvedre ismerek.*

699. s. D. *Ez csak nem.* K. *És nemcsak* — — *én elmegyek.* L. *És minden.*

700. s. K. — — *mindent reám veszek.* L. *Sőt* — — *én cselekszek.*

702. s. K. *Arval f.* — 703. s. K. *Miglen én lelkemben.*

704. s. K. *hozzád h. holtig.* — 705. s. K. L. *násznépét.*

707. s. K. *Ott az asztalokat mind renddel r.* L. *Minden asztalokat szép renddel r.*

709. s. K. — *immár két mise közt vala.*

710. s. L. *Az Compani mikor elbújtak val.*

711. s. K. — — *kiki mind úgy csudálja.*

712. s. K. *Öcsce véle vala, látnia kívánja.*

714. s. K. *nyilván V-hoz h. akkort V-nak.*

715. s. K. *cserélte h. dicsírte.*

716. s. K. *Mert az leány gyenge, nagy szép állatja annak.*

717. s. K. *készület h. közelet.*

718. s. K. — *szorgalmatoson ott forgódik vala.* L. *szorgalmatos mindenben ott vala.*

719. s. K. — *csetivel ő nem gondol vala.*

720. s. K. *Megviselt ruháját nem szégyenli vala.*

721. s. K. *befogadá h. ő fogad.*

723.—4. s. K. *Isten hozta őket, szóval néki monda.* —

Az én asszonyomat, többét is megáldja. — A szövegbeli két sor szépen alkalmazott régi magyar üdvözlő mondat, melylyel a költő szerencsésen helyettesíté a rövid latin kifejezést.

725. s. K. — *nagy vígan ő látja.*

726. s. K. *Nagy ékes beszéddel őket vigasztalja.*

730. s. K. *Jelesben vendég nép róla imezt mondja.*

731. s. K. — *szólást ő nagyon találja.*

732. s. L. — — *kinek ilyen szova.* 733. s. L. *feljebb h. inkább.*

734. s. K. *Az leánt, az ifjat.* 735. s. K. *Dicséretben* — — *felviteti.*

736. s. K. *Lelkét nagy örömmel.*

738. s. K. — — *szemének az fényét.* — 739. s. K. — — *redája nézne.*

740. s. L. — *nevetnének.* K. *monda job nénjének.*

741. s. K. — *tünéktek.*

742. s. K. *Vagyon-e* — — *kit vélhet.* A *val-ra* nézve lásd. I. k.

320. 326. l.

744. s. K. — *látta-d-e.*

745. s. K. — *sem termettel szebbet te nem lelnél.*

746. s. K. *kereskednél h. kerengenél.*

747. s. K. — *tudom is mint.* — 751. s. K. *Ha a szép.*

752. s. K. *És gyűlölséget is sz.* — Régi íróinknál szokás a feltételes mondatból kihagyni a *ha* szócskát.

757. s. K. — — *nagy bosszúságokkal.*

760. A *gyengébben tartott* (latinban: *delicatus enutrita*) vagy gyöngén tartott, nevelt kifejezés a népköltészetben gyakran előforduló *gyenge karom, gyöngé testét, gyenge vállát* stbire emlékeztet. Kőmíves Kelemenné balladában:

Szép *gyöngén* fogjuk meg, dobjuk bé a tűzbe,
Keverjük a mészbe *gyöngé* teste hammát.

764. s. D. L. — — — — *tekintené.* V. ö. Balassa B. költ. 330. l.

765. s. D. L. kétszer: *kesergését.* — 767. s. K. — — *látja.*

L. látta.

773. s. K. *Nem hiszek én mostan ég alatt oly embert.*

774. s. D. L. *Ki az ü házádnál úgyan.*

775. s. K. — — *bizonytságot vött.*

776. s. K. — *mindent végre.* — 778. s. D. L. *Tetszik.*

782. s. K. *Nem volt más énnékem, sem léssen azt vallja.*

783. s. *alítasz* (latinban: *reris*). Lásd az I. k. 316. l. — Figyelemre méltó a 789 és 790. sorbeli: *véltenek, véltek* (latinban: *credidere*), mivel az *alítani* igét többnyire a *vélni*-vel szokás magyarázni.

785. s. K. *Az fiú peniglen kit rokonnak mondnak.*

786. s. K. — — *fiadnak.*

787. s. L. *nehzeltnék.* K. *Kit népek Volterról elneveztek vala.*

789. s. K. — *kik énrólam sokkal mást véltenek.*

790. s. K. *Az nagy kegyetlennek kik engem hittének.*

791. s. K. — — *az én igeimben.* — 792. s. K. *Nem kegyetlen voltam*

793. s. D. — — *hogy én nem.* K. *fohászkodtam.*

797. s. K. *A szókat* — — — *volna.*

798. s. K. *csak meg nem h. csaknem meg.*

800. s. K. *Drága zdlaginak.* — 801. s. K. *kik ezt h. hogy ezt.*

802. s. K. — *szeretetlenben.* — 803. s. K. — *ruháiból.*

805. s. K. *immáron h. ottegyen.*

808. s. K. *Örvendő.* L. *Örvendetes.* A következő sorban: *örvendetesb* jön elé; de különben is azt hiszem, hogy az *ervendes-t* nem mellék; hanem főnévnek kell venni s mint a 22. sorban: *vadász-, madarászást* olvasunk, itt *örvendés-, sírással* a helyes olvasás.

810. s. K. — — *tisztesb, ékesb v. L. kedvesb, jobb is v. A dicsesb-re* lásd az I. k. 336. l.

811. s. K. — — *menyegző lőtt vala.* — 813. s. K. *Felesége apjának*

814. s. K. *eszéből.* L. *Hogy régi eszéből kivettetett vala.*

815. s. K. — *béhozatta vala.* — 817. s. K. *Lednyát Volter kazdagon.*

820. s. K. *Menyegzővel nagy víg és örökes vala.*

822. s. L. — *szerzék így énekben.* — 823. s. K. — *mikoron.*

824. s. Már az életírásban említve volt, hogy a *Hertelen* indúla király örömében sor Szapolyai János mennyekzöjére vonatkozik. A mi a kifejezés értelmét illeti, arra nézve megemlíthető Sybryk Oszválnak

1526-ban Szent András napján Szarvaskenden költ leveléből ez a pár sor: »Soha nem érthetem okát, hogy te kegyelmed az én *euremembe*, az leányom menyegzétében ígyen nyomorejta engemet; — isten bizonságom benne, hogy mindeniknél nagyobb bizodalmam volt kegyelmedben, hogy engem az én *erumemben* kegyelmed az sok jámbor előtt megtisztessejt.« (Szalay Á. 400 magy. lev. 3. l.) 1563-ik évi menyekzőre hívóban is olvassuk: legyen jelen, hogy az én *örömem* és tisztességem öregbüljen RMNYE. II. 178. l. Az *öröme napja* kifejezés ma is használatos a lakodalmi, névnapi stb. rigmusokban. Az *örömanyja* (pronuba) szót már Molnár Albertnél megtaláljuk.

V.

BATÍZI ANDRÁS.

Batizi András születése helyének rendesen a szathmármegyei Batiz helységet szokás tartani. Lehet, hogy úgy van, de épen nem bizonyos. A Batizra vonatkozó adatok még egy általában nincsenek egyeztetve. Azt írja Keresztyéni tudománrul való könyvecskéje előszavában, hogy »többen is irtanak én előttem illetén könyvecskét, egyik az én tisztelendő mesterem, az Gálszécsi István mester, ki immáran istenben nyugszik, másik az tiszteletes Dévai Mathyas, Krisztusnak igaz predikátora.« — Gálszécsi Batizinak vagy 1524 előtt vagy 1528 és 29-ben volt tanítója, mert Gálszécsit 1524-ben a bécsi, 1526-ban a krakkai egyetemen találjuk, hol 1528 szeptember 16 án — mint a 374. lapon is láttuk — baccalaureussá lett; 1532-ben szeptember körül pedig már ismét a wittenbergi egyetemre íratkozott be. Azt, hogy Gálszécsi hol töltötte idejét az 1528-dik év végétől addig, míg 1532-ben Wittenbergbe ment, nem tudjuk: de az bizonyos, hogy Batízi már 1530 elején mint protestáns énekszerző tűnik fel Kassán, s alig képzelhető, hogy Gálszécsinek még csak azután lett volna tanítványa. Gálszécsi a felföldön kezdetett tanítani s csak később 1532. után mehetett Gyulára. Igen hihető, hogy a Miezbántól származott gazdag Gálszécsi család utolsó sarja volt s ősi fészkeben, a Kassától nem messze eső Gálszécsen, vagy talán épen Kassán tanított, mivel a kassai tanítók névsorában Coxé Lenárdtól Fridericius Andrásig 1521 után 1529-ig hézag van. (*Frankl V. A házaí és külf. iskolázás. 103. l.*) Midőn Batízi a fent idézett sorokat írta, Gálszécsi már nem élt, de Dévai még életben volt. B. könyvének ma csak 1550, és 1555-dik évi kiadását ismerjük. Az elébbit eredeti kiadásnak szokás venni, de semmiesetrő sem az. 1550-ben ugyanis már Dévai sem élt, mert 1546-on innen róla semmi szó sincs. De meg Batízi a maga előszavát Wittenbergben írta, hol 1542-ben márczius 19-én íratkozott be az egyetemi tanulók közé s onnan legfeljebb pár év múlva már visszajött, mivel az 1545. szeptember 20-án tartott

első erdődi zsinaton, mint a tokaji gyülekezet papja vett részt s írta alá az ott alkotott hitvallást. 1542 és 1545 között kellett tehát írnia amaz előszót, melyben mondja, hogy: »Irtam vala én, istenbe szerelmetes atyámfiai, ennek előtte magyar nyelven egy kised könyvecskét ez végre, hogy valahol scolában lennék, az szegén tudatlan gyermekskéknek eleikbe adnám, hogy ők is az istennek ismeretiben épülhetnének, gyarapodhatnának és az istent dicsírhetnék. *Ez elmúlt napokba peniglen jöve Wittenbergbe mi hozzánk az Bártfai Kristóf*, magyarországi, jámbor könyáros, ki engemet kére, hogy ha valamit magyarol irtam volna, kibocsátnám. Mert mostan az nyomorodt Magyarországbán nagy sok keresztyén atyafiak kívánnának magyar nyelven íratatni egy rövid könyvecskét, melyből a keresztyéni tudománnak első fundamentomit megtanulhatnák még a tudatlanok is, és az igaz hitben épülhetnének. Annak okáért, hogy Kristóftól én megértém az szegén atyafiaknak kívánságokat, énnékem az mely írásom vala a keresztyéni tudománnak első fundamentumiról, azt én kezelém több tudós keresztyén atyafiakval, kik hogy mind jóvá hagyák, én is az nyomtatásra teljesen kész leék, és íme mostan kibocsátam istennek akaratjából stb.« Bártfai Kristóf tehát megkapta a kért kéziratot s bizonyosan nem kellett neki 5—6 év annak kinyomatására. Kiadását nem ismerjük. Az 1555-dik évi kiadás Kolozsvári könyynyomatója (Hofgref Gy.) azt írja előszavában, hogy »ennek a Catechismusnak kinyomatására készerített engemet másodsor (mert minden íritség nélkül az igazat kell mondani) igen hamissan, néhol kedig ugyan egész ígikben való fogyatkozások és vétkek vadnak (valahol és valaki által nyomtottak) mert *a ki nyomtotta nevét meg nem jelentette.*« — Minthogy az 1550-ik évi kiadás »Christvs vronknak 1550. eszten-deiben Crackoba nyomtatot Strikovia beli Lázár által«; Hofgref semmi esetre sem erről szól. Bártfai Kristóf kiadásán is hiányozhatott a hely és név, de másfelől az is igaz, hogy az 1550. évi krakkai kiadás szintén telidesteli vansajtóhibával. Azon vélekedésből, hogy az 1550-dik évi kiadás az első s az előszóban maga Batízi által elősorolt körülményekből Bartholomaeides (*Mem. Ungarorum. 15. l.*) azt következtette, hogy Batízinak 1550 körül is meg kellett Wittenbergben fordulni. Ezt, mint semmivel sem támogatható állítást bátran mellőzhetjük. Bártfai Kristófról Batízi első kiadójáról csak tegyük kérdésbe, hogy vajjon nem azon Kristóf-e ez, ki 1526-ig bártfai plebánus volt s akkor valamely vétségeiért a tanács által börtönbe vettetett, de a kinek életeért s szabadulásaért Henckel János akkor kassai plébánus 1527 őszén, Péter jászói prépost pedig 1528 elején kérő levelet intézett a bártfai tanácshoz? (*Frankl, Henckel János, Mária királyné udv. papja. 8. és 18. l.*) -- E közbejárás visszaszereshette Kristóf szabadságát, ki azután mint pap nem, de mint könyvtáros szolgálhatta a reformáció ügyét, melynek Henckel is barátja volt. Nem lehetetlen, hogy az 1530-ban Kassán tartózkodó Batízival már ekkor megismerkedett s később ezen ismeretség révén kereste fel Wittenbergben.

Nagyobb jelentőségű ezen viszonyról az, mely Batizi és Dévay közt fenállhatott. Révész Imre kifejezett kétsége ellenére is (*Dévay élete 61. l.*) valószínűnek kell ezt mondanunk s bizonyosan ő is annak nyilvánította volna, ha Batizi énekének szereztetési helye és ideje ki nem kerüli vala figyelmét. Dévaynak Wittenbergből a hazába való visszatérésének idejét eddig nem sikerült kimutatni. 1529. decz. 3-án íratkozott be az egyetemen s Bebek Imréhez intézett ajánló levele szerint 1531-dik évi pünköszt táján Budán időzött s tisztében forgódott. Miben állott e tiszt vagy hivatal? Ő maga nem írja; Révész budai papságnak véli. »Dévay budai működése — így folytatja R. (29. l.) — nem sokáig tartott, mert őt, még az 1531-dik év folyamán meghívta lelkészül a Ferdinánd uralma alatt álló Kassa városának tanácsa és pedig kiválólág az ígéhirdetésre.« Oda hivatásának ideje épen oly bizonytalan, mint hazatéréseé. Budai tartózkodása — nekem úgy tetszik — inkább csak átutazás volt, mert azon kérdésből és feleletből, mely legbiztosabb alapja kassai papságának szinte azt lehet kiokoskodni, hogy egyenesen Wittenbergből hivatott meg a kassai papságra (*Quod regressus a Vittenberga non missavit, cum fuerit sacerdos Romanus, sed sub utraque specie ab altero ministro accepit Eucharistiam? — Felelet: Me ad solam praedicandi provinciam fuisse vocatum, non ad missandum, ut testis est Senatus Cassoviensis.*) Különben akár Kassára menetele előtt, akár pedig már mint kassai pap fordult meg Budán, 1531. november 6-ig tartott kassai papsága kétségtelen bizonyos: s így nem merész azon feltevés, mely szerint Dévai ha előbb nem ismerte volna, Kassán találkozhatott Batizival, ki ott 1530-ban éneket írt s mint katechizmusának Wittenbergben írt előszavából világos, oda menetele előtt itthon több iskolában tanított. Ez a körülmény csakugyan némi alapot látszik szolgáltatni azon állításnak, mely szerint Batizi Dévayval együtt is reformált, mivel 1542-ben együtt érkezhettek Wittenbergbe. Mintha csak egymást kiegészítő munkálkodási körük volna feltűntetve Schesaeusnek, ki már 1556 elején (febr. 6.) Wittenbergben tanult, Révész által is idézett eme soraiban:

Excellens etiam Dévay pietate Mathias
Dicendi valuit tanta ubertate, Lutheri
Ungarici ut vulgo praeclarum nomen haberet.
Huic etiam Andream Batysi junxisse licebit.
Is verum ardenti flagrabat amore docendi,
Non aliis virtute minor, pietate vel arte.

(*Ruinae Pannonicae Lib. I. Witeberg. MDLXXI.*)

A munkálkodási kör különböző voltában rejthetik annak oka, hogy míg a szószéken nyilvánosan működő Dévay, fogságba jutott, elhurczoltatott; addig az iskolai tanítással csendesen és az ellenzétek által is méltányolható sikerrel működő Batizi háborítatlanul élhetett hivatásának. 1530—41 közt Perényi János részeltethette a netalán szükség-

ges oltalomban, mert abból, hogy Melanchthon egy dátum nélkül kelt levelében, (*Révész, Erdősi 9. l.*) melyet Perényihez intéz, nemcsak ajánlja hanem dícsérő biznyságot is tesz arról, hogy Wittenbergben a bölcséleti s hittani tudományokat végezte és szerény magaviseletű volt: egyenesen azt következtetem, hogy Perényinek kellett lenni a Batízit költséggel ellátó pártfogónak. Ezt a pártfogást 10—11 évi buzgó és hűséges munkálkodásával érdemelhette ki, melynek folytatása visszatértkor abban nyilvánult, hogy Iratosi T. János bizonyítása szerint (*Az ember életének hol fogul való igazgatásának módgyáról. Lőcse (1637.) 1641. ajánlás 10. l.*) tokaji predikátorságra alkalmaztatott. Mint ilyen vett részt a Drágfi Gáspár védelme alatt 1545-ben tartott első erdődi zsinaton is.

Azon kiváló fontosságú kérdésre nézve, hogy Drágfi Gáspárral ki ismertette meg a reformált vallás elveit? Révész azt látja valószínűnek, hogy egyedül Batízi és pedig csak azután, mikor Wittenbergből visszatért. Az ő művének (*Dévay 62. l.*) megjelenése után jött köztudomásra azon nevezetes adat, mely szerint Dévay 1539. körül Nádasdy Tamás udvarából Perényi Péterhez ment s 1540 elejéig ott tartózkodott. (*Frankl, Révai F. fiainak isk. 23. 56. l.*). Ez a körülmény, hogy t. i. Dévay még egyszer visszatért felső Magyarországra, a mikor még Batízi sem ment Wittenbergbe, némi valószínűséget kölcsönöz ugyan azon tradíciónak, mely szerint Drágfi, Batízi Dévayval együtt ismertette meg a reformált vallástudománynyal: de még is inkább hajlandó vagyok Révészszel tartva azt hinni, hogy Drágfi megnyerése egyedül Batízi műve volt. Az a viszony ugyanis, mely Perényi János (Drágfi sógora) és Batízi közt ennek már Wittenbergbe utazása előtt is meg volt, hihetővé teszi, hogy az ifjú Drágfi, sógora házánál már 1539. előtt érintkezett Batízival. Ennyiben tér el vélekedésem Révészétől, a ki Drágfi és Batízi érintkezését csupán ennek Wittenbergből történt visszaérkezése után gondolja lehetőnek. Azonban Melanchthon bizonyítványához képest Batízi nem sokkal térhetett vissza az erdődi zsinat előtt, a mikor nyomban megkezdett tokaji papsága miatt erre az idő is rövidnek, az alkalom is kevésbé látszik kedvezőnek. Drágfi életének R. által közlött adataira nézve, melyeket már más is átvett, azt kell megjegyeznem, hogy nősülési ideje aligha sajtóhibából nem esett 1529-re mikor ő még csak 13 éves volt s hihetően 1539-re teendő.

Batízinak szikszai tanítóságára, ujhelyi, erdődi papságára s arra, hogy Ujhelyt és a Szilágyságot ő reformálta, positiv adatot nem ismerek. Hogy azonban ezen állítások egyikére másikára nézve a tradíciónak igaza lehet: az saját nyilatkozatából, mely szerint több iskolában tanított, feltehető. — 1546-on innen semmi bizonyosat sem lehet Batíziról tudni. Ebből az évből két éneke maradt ránk s ha csak az évnélküliek közül valamelyik nem későbbi, mai tudomásunkhoz képest az 1546-dik évvel Batízi írói pályáját befejezettnek tekinthetjük. Élete sem sokkal terjedhetett ennél tovább. A Beregszászban 1552-ben tartott zsinat vég-

zései alatt már nem az ő neve áll, hanem Batízi Mihályé. Ember Pál ugyan elkövette azt a tévedést s ő utána Bod Péter is, hogy ezen Mihálynak tulajdonította a Keresztyéni tudományról való könyvecskét, de ezen tévedés kiigazítása alkalmából sehogy sem lehet azt következtetni, mint sokan teszik, hogy ahol B. Mihály neve fordul elé, ott mindenütt Andrást kell olvasni. Ha András élt s jelen lett volna valamely zsinaton, bizonyosan az aláírók közt állana neve s irodalmi munkásságának is volna nyomai. Igaz, hogy Mihály nevével máshol nem találkozunk, de mivel azon idő tájban Benedek, Demeter, István, József, Lőrincz, Miklós mindannyian Batízi nevet viseltek s iskolázott emberek voltak: hitelesnek tarthatjuk Mihály nevét is ott, a hol van már csak azért is, mert nem bizonyíthatjuk, hogy András még akkor is életben volt. Azon állításhoz, hogy az óvári zsinatban azon papok vettek részt, kik az erdődiben és beregszásziban jelen voltak, kétség nélkül hozzá tehetjük, hogy — az elhaltak kivételével. Egy helyen, Zsuzsánna historiája végén Batízi maga említi, hogy »az bibliából betegségében fordítá,« de ez még Wittenbergbe utazása előtt 1541-ben volt. 1546 az az esztendő, melylyel a hazai reformáció két első rendű ígéhirdetőjének, Dévaynak és Batízinak egyszerre nyoma vész az élők között s munkálkodásuk további folyamának ekkorig semmi jele sincs.

Batízinak itt közlött tizenöt énekén kívül még szokás neki egy éneket tulajdonítani, melyet — mivel az általam használt énekes könyvekben nem az ő neve alatt áll — a többi sorába nem vettem fel; ide azonban szükségesnek láttam beiktatni. Ez azon húsvéti ének, mely olvasható: Huszár Gál énekes k. 112. l. — Régi unitárius ének k. 164. l. Bornemisza P. én. k. XXI. l. — Bártfai én. k. 125. l. — Gönczi Gy. ének k. (1635.) 227. l. — Újabb unitárius én. k. 201. l. — Váradi (1648.) én. k. 210. l. Váradi (1651.) 210. l. — Lőcsei (1675) 229. l. — Lőcsei (1691.) 387. l. — Debreczeni (1697.) 158. l. — Kajoni (1719.) 184. l. — Uj Zeng. mennyei kar (1770.) 190. l. — Reform. én. k. (1791.) 363. l.

A Huszár Gálnál olvasható szöveg így hangzik:

„CHRISTUS SURREXIT“ NÓTÁJÁRA.

1. <i>Christus feltámadta,</i> <i>Ki értünk megholt vala,</i> <i>Mi bűnünkért ként valla,</i> <i>Minket megigazéta;</i> <i>Kérünk téged urunk Jézus</i> <i>Irgalmazz nekünk! [Krisztus</i>	3. <i>Ott elvesze szentségünk,</i> <i>És ártatlan életünk,</i> <i>Isteni bölcsességünk,</i> <i>És minden igazságunk;</i> <i>Kérünk stb.</i>
2. <i>Egy Ádámnak vétkéjért,</i> <i>Engedetlenségéért,</i> <i>Az alma megételért,</i> <i>Örök halált érdemlénk;</i> <i>Kérünk stb.</i>	4. <i>Természetünk megromla,</i> <i>Szépségünk megrútula,</i> <i>Nagy bűn ott reánk szálla,</i> <i>Istennek nagy haragja;</i> <i>Kérünk stb.</i>

5. *Küzeténk az kerből,
Tisztességnak helyéről,
Kiesénk az épségből,
Az istennek kedvéből;
Kérünk stb.*
6. *Mennyország bezárlaték,
Ádám földre vetteték,
Hogy ő ott verejtenék,
Ekképen kenyért ennék;
Kérünk stb.*
7. *De irgalmas az isten,
Böcs, hatalmas mindenben,
Okot lele ezekben,
Meggzána elvesztünkben;
Kérünk stb.*
8. *Igéretet akkor tön,
Megmentene ördögtől,
Ki nekünk nagy jó hír lön,
Mert reménségünk ott lön;
Kérünk stb.*
9. *Akkor ilyen szót szölla:
Asszoni állat magva,
Kígyó fejét megrontja,
Mert őt kígyó megcsalta;
Kérünk stb.*
10. *Sok esztendő bételék,
Az magzat megadaték;
Szüztől gyermek születék,
Jézusnak nevezeték;
Kérünk stb.*
11. *Ez gyermek lön hatalmas,
Isten-ember és igaz,
Mindenekhez irgalmas,
Sok gonosztól óltalmaz;
Kérünk stb.*
12. *Testben értünk meghala,
Büntelen nagy ként valla,
Harmadnap felláma,
Minket megvígasztala;
Kérünk stb.*
13. *Egy embernek vétkéjért
Estünk vala haragba,
Az Krisztusnak kedvéjért
Esénk nagy bódogságba;
Kérünk stb.*
14. *Ellenségünk megromla,
Lucipernek tábora;
Halál az bűnnel zsoldgya,
Az törvének hatalma;
Kérünk stb.*
15. *Immár nekünk tisztartónk,
Isten előtt szöszölönk;
Egyedül közbejárónk,
Egyellenegy ótalmunk;
Kérünk stb.*
16. *Nincsen nekünk félelmünk
Semmi nyomorúságtól,
Kárhozattól, ördögtől,
És az testi haláltól;
Kérünk stb.*
17. *Már mi es feltámadgyunk,
Minden gonoszt elhadgyunk,
Igazságnak szolgáljunk,
És a bűnnel meghaljunk
Kérünk stb.*
18. *Hálát adgyunk istennek,
Mi édes mesterünknek,
És szent lélek istennek
Mind öröklön örökké:
Kérünk stb.*

Ez az ének mind az ünnepi alkalmat, mind a rhythmust tekintve közei rokonságban áll az V. alatt olvasható énekkel, mely található: *H.* 112. 1. *R.U.* 167. 1. *B.* (Batizi Andrásé) *XX.* 1. *Bárf.* 125. 1. *G.* (Batizi Andrásé) 230. 1. *Ú.U.* 204. 1. *Vár.* 213. 1. *Cant. cath.* (1674) 353. 1. (változtatva). — *Lö.* (1675) 232. 1. — *Lö.* (1683) 41. 1. *Lö.* (1691) 391. 1. *Deb.* (1697) 160. 1.

K. 186 l. ZMk. 199. l. Ref. 366. l. Ev. én. k. (1822) 78. l. — Kiadta Toldy, M. Költészet kézi k. Első kiad. 38. l.

Ezen ének felett Bornemissza é. könyvében ez áll: *Az Christus surrexit nótájára*. Ugyanott több ének felett olvassuk: *A Surrexit Christus pridie nótájára*; vagy *Nótája: Surrexit Christus etc.*; vagy *Az Christus jam surrexit nótájára*; vagy: *Nótája: Christus surrexit, mala nostra texit etc.* — Ezen ily kezdetű himnuszok mind egy XIV. századi névtelen írótól származott *De resurrectione Domini* című s *Surrexit Christus hodie Humano pro solamine Alleluia!* kezdetű latin himnusra vihetők vissza, melynek igen sok átdolgozott alakja maradt fenn. Ezeket a kisebb-nagyobb eltérés mellett a két első szóról mindig meglehet ismerni. A szöveg és dallam egyenlő kedveltségének lehet tulajdonítani, hogy nálunk is annyi változatban terjedt el, s hogy ezek oly nevezetes íróink neve alatt fordulnak elő, mint Batizi és Erdősi. A XIV. századbéli latinhoz legközelebb áll azon magyar ének, mely a lőcsei (1683) Lugossy-féle én. könyv 48. lapján olvasható. A németek a latint is megelőzték s már a XIII. században volt egy *Christ ist erstanden Von der Marter alle* kezdetű ének, melyet a nép a misében énekelt. (*Beck, Gesch. des kath. Kirchenliedes. Köln. 1878. 146. l.* — *Fischer, Kirchenlieder Lexicon. Gotha. 1878. 74. l.* A mi reformátoraink hihetően Luther példáját követték, kinek *Christ lag in Todes Banden* kezdetű 1524-ben megjelent éneke szintén a régi *Christ ist erstanden* kezdetű ének átdolgozásának vehető, melybe azonban a XI. századból való *Victimae paschali laudes* szavakkal kezdődő husvétii sequentia motivumait is beszötte. Luther ezen énekének magyar fordítását lásd *H. 117. l. B. XXIII. l. Bártf. 130. l. G. 240. l. ZMk. 189. l. Ev. én. k. 76. l.*

Batizinak itt I. alatt közölt éneke megvan: *H. 187. l. Bártf. 162. l.* Az utóbbinak csak az alsó sebesi zárdában őrzött példányát láthattam; abban az ének vége hiányzik, s így csupán a 36. sorbeli hiányt egészíthetem ki belőle így: *Holtunk után mindörökké véle vígadoznunk*. Ugyanott a 6. sorban: *hirdeté h. hirdetteté*; 8. s. *El-leszálla h. El-beszállá*; 9. s. *lejánnak h. annyánk*; 17. s. *vízben h. vízében*; 20. s. *jövetek h. jöjjetek*, — olvasható. A jövetek alakra megjegyzendő, hogy G. Katona, Válság titka I. kötet 174. lapján is: *Innen jöv immár ki.* s 596. l. *Bejöv* az istennek fia. A versfejekből ez jön ki: ANDREAS BATTISINVS KASS.VEE. Ha feltehető, hogy az utolsó előtt való strófa első szava az eredetiben nem *Életünkben* hanem *Íletünkben* volt, hogy *Kassovie-t* lehessen olvasni; ez olyasmit mutatna, hogy talán Batizi is a szatmári szójáráson írt, mint Erdősi s így csakugyan a szatmármegyei Batíz lehetett születése helye. Az utolsó sorban olvasható *kis karácson*, (circumcisio domini) új év első napja. Az ének verselésbeli foggyatkozásai okozhatták, hogy csupán e két énekes-könyvben maradt ránk. Első strófája a legszabatosabban van megalkotva a négyes ütemekre oszló 13 szótagú sorokból, azontúl azonban 14—19

szótagnyi hosszúságban váltakoznak a különben hármanként rímelő s versszakot képező sorok. Lásd az I. k. XIII. sz. s az arra tett jegy.

A II. számú karácsonyi ének megvan: *H.* (-nál a 96., 97. l. hiányozván, csak vége van meg a) 98. l. *RU.* 120. l. — *B. V. l. Bártf.* a hiányzó leveleken állhatott. *G.* (Batízi Andrásé) 172. l. *Ú.* 137. l. (Az unitarius én. könyvben mindazon ének, melyben Krisztus istensége van érintve, csak az illető helyek megváltoztatásával vétetett fel. Így ez is, melynek a változtatott helyeken kívül 61—63 sora egészen kihagyta tott.) — *Vár.* 167. l. *Canth. Cath.* (1651) 19. l. (49—66 és 73—75. s. híján). *Lő.* (1675) 173. l. (1691) 310. l. *Debr.* (1697) 120. l. — *K.* 60 l. (de a 49—66 és 73—75. s. híjjával.) *ZMk.* 48. l. (58—60 s. híjjával.) — *Ref.* 289. l. — Az itt közölt szöveg Bornemisziából van véve s 17. és 20. sorban ()-be tett szótagok Gönczinél hiányoznak. A versforma az, a mi az I. számnál, csak hogy annál jóval korrektebb, bár nem hibátlan; a sorok azonban ebben nem rímelnek. 2. s. v. ö. I. k. LIV. 58. s. — 18. s. v. ö. I. k. XXXV. 25. 28. s. — 22—24 s. v. ö. I. k. XXIII. 144—146. sor.

A III. sz. ének megvan: *H.* 139. l. *B.* (Batízi Andrásé) LXXXVI l. — *Bártf.* 13. l. *G.* 285. l. *Vár.* 257. l. *N. Dobszai* gr. 295. l. *Lő.* (1675) 286. l. *Lő.* (1691) 453. l. *Debr.* (1697) 194. l. *ZMk.* 320. l. *Ref.* 430. l. A 13. sorban *Természetnek* helyett *Teremtésnek* kellene állani. 30. s. Huszár *G.*-nál: *miatt h. miá.* — 34. s. *H.*-nál: *halálba h. halálra.* 38. s. *H.*-nál: *téged akkor h. akkor téged.* 46. s. *H.*-nál: *bűneinkből h. bűneinkben.* 47. s. *H.*-nál: *Szent lelkeddel h. Szent lélekkel.* 61. s. *H.*-nál: *Te vagy nekünk minden h. Te vagy nekünk mi nagy.* 80. s. *H.*-nál: *síra h. sírván.* 110. s. *H.*-nál: *kívánságunkat h. kévánságunkat.* — *A Felix-namque decoris* kezdetű latin éneket, melynek nótájára Batízi énekét szerezte, nem ismerem, de nekem úgy tetszik, mintha a szerző előtt Vásárhelyi András (1508.) éneke (I. k. 174. l.) lebegett volna, melylyel nem csak sor és strófa szerkezetre nézve egyez, hanem egyes versszakai is, p. o. a 2. 16. 17. strófa amannak ötödik; 18. strófája, annak hatodik strófájához; 22. strófája amannak kilencedik strófájához annyi rokonságot árul el, hogy egyiket olvasva, lehetetlen a másikra nem emlékezni. — Mint Vásárhelyi szabad folyást enged énekében hazafias érzelmeinek, Batízi sem fojthatja el azokat 97—110. sorában. Ezenkívül érdekes összehasonlítani ezen ének tartalmát Batízi katekhizmusának »A Christusról és az megváltásgról« szóló szakaszával is, miből a dogmatikai felfogásnak néha szószerint való azonossága — világosan kitűnik. — 40. s. v. ö. az V.-ének 3. s. — 78. s. *arczul leborúlunk.* A Nád. c-ben még: 195. l. *arcel leeseek.* 196. l. *arcel csapa iesost.* 197. l. *mire veersz arcel engemet.* V. ö. I. k. 282. 345. l. — 92. s. *gyűrőzél.* A bécsi codexben is *gyűrű a gyűrű.*

A IV. sz. ének megvan: Gönczinél a 226. lapon. A cím alatt ez áll: *Bat. And.* s ennél fogva az ének csak Batízié lehet. Ezenkívül megvan mint húsvéti »introtitus« a *Vár.* 39. l. *Lő.* (1675) 228. l. *Lő.* (1691)

386. l. *Debr.* (1697) 24. l. és a *Ref.* énekes-könyv 362. lapján, hol a *Lő.* (1675)-vel egyezően a 9. s. így hangzik: *Idvezítő Krisztus szűz Máriának szent fia.* 12. s. *Ki halottaidból.* 14. s. *szenvedtnek* h. *szenvedettnek.*

Az V. számú énekről már fentebb volt szó.

A VI. sz. megvan: *H.* 152. l. *RU.* 176. l. *ÚU.* 218. l. (Tetemes változtatásokkal. Kezdeté: *Jövel örök atyaisten stb.*) — *B.* (Batízi Andrásé) XXVIII. l. — *Bártf.* 149. l. — *G.* 268. l. — *Vár.* 238. l. — *Cant. Cath.* (1651) 159. l. *Lő.* (1675) 259. l. (1683) 58. l. (1691) 427. l. — *Debr.* (1697) 179. l. *MZk.* 246. l. *Ref.* 397. l. — Mint a IV. számú ének a *Christus surrexit.* kezdetű himnusznak egyik szabad átdolgozása, úgy ez az I. k. 368. lapján olvasható *Veni creator spiritus* és egy más *Veni sancte spiritus* kezdetű latin himnus egyes versszakai és sorai felhasználásával készült ének. Az I. kötetben közölt darabok mutatják, hogy ezen általánosan kedvelt, sőt csodatevő hatásúnak is hitt énekek nálunk már a reformáció előtt is énekeltettek magyarul: itt látjuk, hogy reformátoraink, épen úgy mint a németek, fordítás és átdolgozás által szintén igyekeztek az újon alakult gyülekezetek énekes könyveibe iktatni. A 8. és 7. szótágú sorok már sokkal jobban gördülnek, mint az I. és II. számú énekek hosszabb sorai s rim nélkül is elég hangzatosak.

A VII. sz. ének megvan: *H.* 184. l. — *B.* (Luther Mártoné) XXX. l. — *Bártf.* 6. l. — *G.* 265. l. — *Vár.* 244. l. — *Lő.* (1675) 270. l. (1691) 435. l. — *Debr.* (1697) 184. l. Az újabb énekes könyvekben nem találom, valamint azon adatra sem bírtam ráakadni, mely szerint Batízi A. írta volna. Minthogy azonban Toldy egy jegyzetében ezt is Batízi énekei közé sorozza, nem tehettem fel róla, hogy ok nélkül tulajdonítaná neki. Még ha Batízié nem volna is, figyelmet érdemel azon viszonyról fogva, mely van a VI. számú ének és e között. Vessd össze: VI. 27. s. VII. 8. s. VI. 29—30. s. VII. 13—15. s. VI. 33—39. s. VII. 19—23. s. Hogy az összevetés még sikeresebb legyen s talán valamely latin eredetire vezethessen, álljon itt egy más ének is, mely a VII. számúval rendesen együtt fordul elő a régi énekes könyvekben. *H.* 184. l. *B.* XXXI. l. *G.* 266. l. *Lő.* (1675) 271. l. Első strófája betűről betűre egy a VII. számú énekével:

2. *Oh igaz világosság!*

Taníts minket az igazságra,

Hítetlenségünket hagyjuk el

hátra,

Légyen az úristennek szent

akarata,

Jézus irgalmazz!

3. *Nagy irgalmasságból,*

Hozzánk való nagy szerelmedből

Krisztust alá küldéd az magas

menyből,

Minket megszabadítul ellensé-

günktől

Jézus irgalmazz!

4. No azért keresztyének,
Hálát adjunk az úristennek,
Mondjunk mind ellene mi bü-
neinknek,
Legyünk örök fiai az úristen-
nek,
Jézus irgalmazz !
5. Ne hagyj minket úristen !
Tévelgenünk a sötétségben,
De taníts meg minket az igaz
hitre,
Vallhassuk idvességünket már
csak te benned.
Jézus irgalmazz !
6. Hála néked atyáúristen,
És fiadnak Jézus Krisztusnak,
És az vigasztaló szent léleknek,
Kinek szenteléséből mi hivat-
tatunk.
Főtlig szenteknek.
7. Dicsértessék szent háromság
És az bizony istenség,
Ki szent lélek által az szent
írásból
Megjelenté ő minékünk az igaz
hitet.
Jézus irgalmazz !

A VIII. sz. ének megvan B. (Batízi Andrásé) OLXIII. l. — *Bártf.* 404. l. *Cantiones funebrales* 12. l. *Ujfalvi* I. (1635.) (Batízi Andrásé) 9. l. *Vár.* 358. l. — *Lő.* (1676) 429. l. (1683) 266. l. (1691) 611. l. — *Debr.* (1697) 286. l. — Ma nem ismerünk Batízinak több halotti énekét. Tóth Ferencz, Prot. ekkl. históriája 392. lapján olvassuk, hogy: »A halotti énekeknek lőcsei, 1676-dik esztendőbeli kiadásában, mely az ezelőtt valóknál mint íratik helyesebb, lehet *Skaritzza Máténak* és *Batízi Andrásnak* mint szerzőknek némely énekek felett látni a neveket, valamint azon deák verseket is, melyekből némely szebb halotti énekeink készítették.« Tóth F. tévedett, mert az általa idézett helyen is csak ezt az egy halotti éneket találjuk Batízi neve alatt. — Az ének versalakja az, a mi az I. II. sz. éneké. A 3. 8. 21. sorbeli *ingyenmajdan*-ra lásd az I. k. 332. l. A *holval reggel*-re itt a 400. l. A n. muzeum könyvtárában található *Cantiones funebr.* szövege 5. s. *megvirágozik* — *elhírvad.* 8. s. *Földből lettél földdé is még ingyenmajd elváltozol* 20. s. — az istennek szent fiát.

A IX. sz. megvan: B. (Batízi Andrásé) CXVII. l. G. (Batízi Andrásé) 68. l. A régi énekes könyvekben ezen zsoltárnak más fordítása is található: II. 30. l. *Bártf.* 217. l. G. 71. l., melynek versefeiből Németi Ferencz neve jön ki, a ki 1565. febr. 5—11. közt mint tokaji kapitány a vár védelme közben homlokon lövetve esett el s Szent-Jogon temettetett el. (*Verancsics* II. 109. l. — *gr. Mikó, Erdélyi tört. ad.* III. 19. l.) A kettőt összehasonlítva, Batízié minden tekintetben felette áll emennek. Mindaz, a mit csaknem szószertint való hűséggel fordít, mind pedig az, mit különösen a 65. sortól kezdve az akkori vallási és politikai viszonyokra alkalmaz, akár a tartalmat, érzésteljes hangot, akár a rhythmust, verselést tekintsük, egyaránt a legszebb helynek kell tartanunk Batízi költészetében. Kilencz szótagú sorait néha egy tizedikkel szaporítja, de a három szótagos, legtöbbször sormetszettel is kitűntetett ütemek baktatása jól illik a búslakodó tartalomhoz. Lásd *Lő.* (1675) 67. 69. (79.) lapján is.

A X. sz. megvan: a Hofgref-féle énekeskönyv $Q^a - R^a$ levelén hangjegyekkel, melyeket eredeti szerint megfejtve és átírva kiadott Mátray G. *Tört. bibliai és gúnyoros magyar én. dallamai a XVI. századból. Pest, 1859. 18. 19. l.* — A rímtelen négysoros versszakok 11, 12 és 13 szótagú sorokból állnak, melyeknek közepén az ötödik illetőleg a hatodik szótag után rendszeren megvan tartva a sormetszet. A szárazon előadott bibliai történet a Birák könyve 6., 7. és 8. részéből van merítve. Ugyanazt a tárgyat szedte verse 1607-ben Földvári Ambrús is, kinek műve fennmaradt a Lugossy c. 174—179. levelén.

34. és 155. sorral v. ö. I. k. 243. l.

42. s. *tudni* = tudniillik. A bécsi c. 1. lapján: *tudni mert*; Góry c.- és Winkl. c.-ben: *tudnia miért*; Nád. c; *tudnia mint*; Batizínál alább is (84 l.) csak: *tudni*.

78. s. *fattig* = fogytig v. ö. I. k. 313. l. Balassánál is igen gyakran *fottig*.

87. s. v. ö. Jord. c. 85. l. *Kik azért kezekkel felhányván ittanak vala.*

96. 97. sorbeli különbség okának a több szó látszik; különben mindkét esetre számos a példa.

102. 105. s. Az *apród* szóra nézve lásd az I. k. 320. 348. l. — Jord. c. 85. l. mennyen el veled az te *aprodod*.

104. s. *öthess* = üthess. XVI. századi iratokban s nyomtatványokban gyakran előforduló hang- és betű-csere. 115. sorban itt is: *megüté*.

108. s. Bizonyosan egész sor volt, csak Hofgreff szedője hagyta ily csonkán.

113. 114. sorral a helyzetre és hangra nézve összevethető »Júlia szép leány« székely balladának eme két sora: *Egy szép gyalog ösvény hát ott jődögél le, Azon ereszködék stb.*

125. s. köv. sorban eléjövő *palasz* szóra l. I k. 237. l.

145—6. sornak megfelel a Jord. c. 85. lapján, *hogy eleiben kelnének az Madyánnak és elfoglaldk az Jordán vizének révét*. Különben a *rév* szó már 1067. körül eléjön a zaztyi apátság alapító levelében *Kuurew* helynévben s attól kezdve: *reu, rev, rew* és *reh* alakban található.

152. s. Jord. c. 85. lapján is: *és ő fejüket Gedeonnak vivék az Jordán vize elvee.*

155. s. Jord. c. 85. l. *Áttal kele Gedeon a Jordán vizén, izvén az Madyan királyt.*

165—9. s. Jord. c. 85. l. Mikoron nyugodnának Nobe hegynek alatta megité őket Gedeon és elszaladának az két királyok Zebee és Salmána, Gedeon kedeg utánmok váltta és megfogá őket. — Az utánna vált ma is megvan a nép szójárásában: *űzőbe veszi* — értelemben. G. Katona, Vált-ság titka I. 195. l. *néki vált egy felé vakjában vezér nélkül* — úgy látszik példabeszédyszerű alliteráló kifejezés. Csengery Andrásnál:

Vagyon azért ő is nagy gondolatban,
Nem tud mely felé *vállani* útában.

182. s. még inkább a 196. sor közmondásoknak látszanak. Thurzó Gy. is így írja 1594. júl. 22-én: mint adja az úristen ezután is való dolgunkat, ő tudja, miérthogy *a had verését csak ő magának választotta.* — Ma így hallható: *hadverés, házasság isten dolga.*

195. s. Kis karácson = új év első napja. Az *ennye* = ennyi-re lásd I. k. 239. 280. 311. l.

A XI. sz. ének megvan: Hofgrefnél *Aa*⁴ — *Cc*² levélen hangjegyekkel, melyeket eredeti szerint, megfejtve és átírva kiadott Mátray G. idézett m. 46—47. l. — Bornemisza P. é. k. CCCXXV—CCCXXVII. lev. — Létezhetett külön kiadásai közül csak egy maradt fenn, mely cím lap nélkül Lőcsén 1628-ban jelent meg egy 4r íven. — Ezeken kívül megvan még a Lipcsei codex 75—78. levelén (1615. körül másolva.) Kiadta *Toldy, A Magyar Költészet kézi k. Első kiad. 34—38. l.* A különböző szövegek összevetéséből kitűnik, hogy azon egyes szavakbeli eltérések, melyek a Hofgref-féle kiadás és a későbbiek közt mutatkoznak, vagy oly lényegtelen szóakásbeli változtatások, vagy elvetendő, mert szövegrontó újítások vagy éppen tévesztések és hibák, miknek az eredeti szöveg helyreállítására nézve semmi értékök sincs. Ugyanazért e helyen az elég correct Hofgref-féle szöveg mellet egyszerűen mellőzendők voltak. A tizenkét szótagú s négyenként összerímelve strófát alkotó sorokban alig hiányzik a sormetszet.

A történet azon bibliai apokryphus részből van véve, mely Dániel könyvéhez XIII-dik fejezetképen szokott csatoltatni. E történetről alapos dolgozat jelent meg legközelebb Dr. N. Brülltől (*Jahrbücher für Jüdische Geschichte und Litteratur. III. Jahrg. Frankfurt, 1877. 1—69. l.*), ki szerint e régi monda már a babyloniai fogság idejében átalakult. (lásd, Jerem. XXIX. 22. 23.) Szintúgy változáson mentek át a Talmud és Midrasbeli erre vonatkozó traditiók is; arról azonban semmi kétség, hogy a történet először is Judeában, s eredetileg zsidónyelven íratott. Ezen feldolgozás azon pártküzdelmek gyűnölce, melyeket a farizeusok és sadduceusok vívtak a Krisztus születését megelőző század elején. Az utóbbiak szerint a hamis tanú büntetetlenül maradt, ha a vádlott ártatlansága a büntetés végrehajtása előtt kiderült. A tanúzásnak ezen türhetetlenné vált rendszerét a kormányon levő sadduceusok tovább is fenn akarták tartani, míg a velők küzdő farizeusok megdönteni igyekeztek. Ben Szakkai és Szimon ben Setakh, mindketten oly eljárást követeltek a tanúk kihallgatására nézve, mint a melyet Dániel alkalmazott Zsuzsánna históriájában. Valószínű, hogy az elébbi is, de Szimon b. Setakhról, kinek fia is áldozatul esett ezen rendszernek, illetőleg maga áldozta fel magát, hogy azt megbuktathassa (Kr. e. 94—89 közt) — bizonyos, hogy Hyrkanus János és Alexander Jannai alatt élt s testvére Salóme ez utóbbinak neje volt. A könyv farizeus szempontból íratott a

közzvélemény felvilágosítására s előkészítette a párt felülkerekedését, mi Salome királyné uralkodása alatt meg is történt.

A monda ügyes szerkezetében kell keresnünk annak okát, a miért a zsidó nép történetéből vett elbeszélések közül ez az általánosan elterjedtebbek egyike. A németeknél három dramatizált alakban maradt fenn ezek közül egy a XV. századból való. (A. v. Keller, *Fastnachtspiele aus dem fünfzehnten Jahrhundert*, Stuttgart, 1858, 231. l.) Nálunk mostanában tétetett közzé ily dramatizált alakban Hantz Gyula által Magyar Ittebéről, »hol — a közlő szerint — a reformatus gyermekek nagy bűjtben szoktak házról-házra járni s ezt úgy eljátszani, mint a katolikusok a betlehemes játékot.« (M. Nyör. V, 131. l.) Nyelve nem régi, verselése a rimés alexandrin daczára sem népies, rigmus-készítő falusi poéta szedhetette versebe — talán épen Batizi históriájának nyomán. Különben a nép által használt ilynemű versek közt megállja helyét. Jegyezzük meg itt, hogy a gr. Thurzó György-féle ékszerek közt egy másfáról vagy függőről van szó, melyen az Susánna históriája vagon. (B. Radvánszky B. id. m. II. k. 157. 244. l.)

Visszatérve Batizi históriájához, ennek

5—8. sorában arra van czélzás, hogy Zsuzsánna zsidóul lilomot jelent.

19. s. gyűrezé = gyűrűzé, jegyezé. Csangó dal: *Jegyesszem, gyűrűsszem, jegybeli szép málkám.* (Népd. és m. II. 423. l.)

21. s. gyümölcs-kert e. h. gyümölcsös. 1299 dik évi oklevélben: ad unum virgultum *fywzkert* vulgariter nuncupatum. 1275-ben: pomerium *wlgo wegkerth.* — 28. s. v. ö. Volter 52. s.

60. 63. s. egybetalálának, egybetalálkoztak. XVI. században többször az első. Tinódinál is igen gyakran.

108. s. asszonyokhoz többé nem hallották, mai beszéd mód szerint: *asszonyok felől többször nem hallották.*

109. Sorra nézve lásd a 400. lapot.

141. s. Az kert szurdokából. A szurdok itt szöglet, régen mint ma is szoros hegyi utat is jelentett. 1267-dik évi oklevélben: *ascenditur per locum Zurdokut vocatum, ubi in capite ipsius Zurdok ut.* Ugyanezen oklevélből kiténik, hogy a szurdok és horhagy egyet jelentett: *ascendendo quoddam Zurdok vel horhag; transito ipso horhag; super ipsum horhag sunt due mete terree.* (Árp. új okt. III. k. 174—6. l.) — M. Nyör, VIII. 549. l.) Tudtommal a horhagy szó ma csak a Fertő vidékén ismeretes horhagyra fagy kifejezésben, mit akkor mondanak, midőn a tó vize szélről felcsapkodva fagy a nád szárára. Helynév gyanánt nemcsak az oklevelekben, hanem ma is minden hegyes vidéken, a székelyföldön csakúgy mint Nógrád-ban vagy Gömörben sűrűn előfordul. Abonyi L. egyik novellájában: *szurdok*, az az a mindkét oldalon meredeken felmagasló mészkőfalak között vitt egy hegybe vájt szűk sikátor, melyen két embernél több jóformán nem mehetett el egymás mellett. (Fővár. Lapok 1873. 239. sz.).

159. 192. s. *maga* = ámbár, jóllehet. Lásd : I. k. 303. l.

A XII. sz. megvan : Hofgrefnél Dd^2 — Ee^4 levélben (csakhogya Dd^2 és Dd^4 hiányozván, Bornemisza szövegét kellett lenyomatni a 69-ik sor utolsó szaváig). — Bornemisza é. k. CCCXXXI—CCCXXXIV. lev. — Külön kiadásaiból szintén csak egyet ismerünk ekkorig, mely 1596-ban Debreczenben jelent meg egy 4 rét íven. (Szabó K. 280.) — Ezeken kívül megvan még a Lipcei c. 78—81. levelén. — Lugossy c. 70—72. levelén. — Bornemisza szövegében az utolsó strófából ki van hagyva Batízi neve s e miatt a versszak átalakítva. A Lugossy c. szövegéből — azon kívül, hogy az egész versezet merőben át van dolgozva, — hiányzik a 9—12. és 145—176. sor; az utolsó versszak előtt pedig egy strófa (doxologia) van betoldva. — A versalak egy az előbbi sz. a. olvasható énekével, de a rimelésre annyi gond sincs fordítva.

40—41. s. v. ö. Istvánfi, Volter. 316. 429. s.

49—55. s. v. ö. Kőműves Kelemenné, székely balladával.

106. s. v. ö. I. k. 336. l.

111. s. *küsded*. 124. s. *münket*.

126. s. *megtörének* = megtérének. 135. s. *törhető* = tűrhető.

150. s. v. ö. 400. l.

191—2. sorban szépen egyesül a vallásos hit a hazafiúi érzésből származó óhajtással.

A XIII. sz. megvan ebben az alakban Bornemisza CLXVII—CLXXIV. levelén. Hofgrefnél két külön ének gyanánt fordul elé. Az egyik magában foglalhatta az itt adott szöveget a 249-dik sortól végig. Kezdődhetett a G_3 levélen s végződött az I_3 levélen; ebből azonban a ma ismeretes két példányban csak a H_3 H_3 és I_2 I_3 levél van meg. Az I_4 levélen kezdődik : *Mas historia az Nabukodonozor kiralyról, es az negy fő birodalmokról, Daniel propheta irasabol énekbe szerzetet, vgyan azon notara*. Ez kezdődik az itt közölt szöveg 41. sorával s a 248-dik sor után ezzel a strófával végződik :

Ezt a Bibliából szerzették versekben,
Az keresztyéneknek kiadták énekben.
Az Batízi András ő gondolatjában,
Özer ötszáz negyvennegyedik esztendőben.

Bízást hihetjük, hogy ez a versszak nem Batízitól származik, valamint a két énekre való osztás sem, mert szövegünk elején a versfejekből ez jön ki ANDREAS BATHISIINUS, miből a Hofgref második énekének versejeiben ennyi maradt meg : HISIINUS. A Hofgref gyűjtemény szerkesztője követhette hát el ezt a szétदारabolást s lehet, hogy az első énekhez bajosan illeszthető, 10 első strófa helyett maga szerkesztett egy vagy két bevezető versszakot, vagy pedig a 249-dik sort, mely így hangzik : *De szent lélek isten nyilván megmondotta* — így alakította át : *A szent lélek isten stb*, — s az éneket ezzel kezdte. A második ének czi-

mébe ezt írta: *ugyanazon nótára*; s ez szintén vélekedésünket erősíti. A hangjegyek az elveszett leveleken voltak. A versalak a XI. és XII. számú énekekével egy.

Toldy azt mondja, hogy ez az ének »nem annyira époszi, mint didaktikai darab, mert benne a Nabukadnezár álma csak kiinduló pontnak használtatik a világ közel elmúlása hirdetésére, de az emberiségben ez okért isteni félelem gerjesztésére.« Igaza van a didaxisra nézve s ezt Batizínak minden versére, sőt egész életére lehet mondani. Azonban ha ezt az éneket a maga egészében tekintjük, egyebet is kell benne látnunk. Címe megmondja tartalmát. Az ő világ történeteinek bibliából merített krónikája ez fő vonásaiban, melyhez a szerző akkori magyar protestáns szempontból a maga korának viszonyait fűzi szintén csak általánosságban. Az ő és új szövetségi jövődöléseknek a megtörténtekkel való egyeztetése folyamán, a III-dik század végén élt sz. Methodiusnak tulajdonított jövődöléseknek is érintésével (318. s.), a próféták kor- és időfelosztását veszi alapul s az Apocalypsis chiliasmusára emlékeztető felfogással mutat a közelgő ítéletnapra. — A régi egyházi költők egyik legkedvesebb témája ez. A jövődölések magyarázata és alkalmazása mindig a költő korára vonatkozik s a jóra intő befejezés soha sem hiányzik. Batizínál az alkalmazás előre jelezve van a 11. 12. sorban. — Pelbártnak *Serm. de Tempore* című beszédei közt az utolsó sermóban épen ezt a felfogást találjuk. A próféták jövődömondásai mellett ő is a Methodius-féle jövődöléseket tartja figyelemre méltóknak, melyek szerint a világnak 1800-ban végének kellett volna lenni. Megemlíti Eusebius számítását is, mely szerint annak már 1540-ben be kellett volna következni; azonban leghelyesebbnek tartja Augustinus nézetét, a ki az új szövetségre hivatkozva, hibáavalóságnak mondja eme számításokat.

56. s. H. *szavárván*. B. *szovárván*. Ma is így a székelj földön. A münch. c-ben: *zovárván* = Spongia.

59. s. *bünteté*k = büntetteték v. ö. a 88. s. — Lucr. éneke, 623. sorában is: *Te meg ne büntessél*, azaz büntetessél. Nád. c. *bínhódtettetik*. Jord. c. 718. l. *bínhet* = büntet.

63. s. *megülék*, azaz megszállák. Régen a megszállott, települt helyek *ülék*, *ülése*knak neveztek s ezt a szót helynevekben ma is gyakran lehet találni. 1247-ben már előfordul: villa *Woffa illeyse*, que alio nomine *Kockenyer* vocatur (*Árp. okt. VII. 220. l.*).

87. s. *ériznék* = őriznék.

185. s. *egyélített* ma: ögyelített, elegyített, vegyített.

216. s. *egyes*-re lásd: I. k. 233. 321. l.

261. s. *nyilvább*-ra lásd: I. k. 358. l.

267. s. *felhágtat* e h. *felhág*. Épen így ma is: *futtat* e h. *fut*.

324. s. a Münch. c. is *gyolkosságot* ír; Erdősinél: *gyalkosság*; ma: *gyilkosság*. V. ö. az 56. sorban: *szivárván* stb.

344—8. s. *sátor kívül*-re lásd: I. k. 336. l.

351. s. *kerengettek*-re lásd : I. k. 305. 318. l.

355. s. *visz. Hofgr. vizz. Born. vész.*

358. s. *Fások*, azaz kopjások. Tinódi gyakran használja így a *fa* szót: *Vessük fel mi fáinkat.* III. k. 253. l.

381—2. sorral v. ö. Bornemisza IV. r. 808. l. a »hasfájásról« való ráolvasás *eme* sorait: »*Mink is elmegyünk ez fekete földnek színére, áldott ez testbe, teremlett ez lélekbe, húrát, gyomrát öszveháborgatom, piros vért megiszom, szűlős húsát megszagatom stb.*

386. s. *temetség* = temetés. Így lehet hallani ma is *fizetség*-et *fizetés* helyett. Estwan deák 1552-ben: *sydo temetés hel-ről* ír. (400. m. lev. 97. l.) Régi határjárásokban említettnek — de tudtommal magyarul nem — a temetés helek p. o. sepultura Bissenorum. V. ö. *Arch. ért.* 1878. 85. l.

395. s. *gyihösi* = dühösi. Palóczosan ma is több vidéken lehet így hallani. Pesti Gábornál: *gyehes* = rabiosus, wütig.

428. s. *szöréről*, az az *szer* vagy *sor szerint*.

459. s. *bolesó* = búcsú.

466. s. *képutalásnak* kellene állni *képütálás* helyett. *Képmutatás* helyett régibb codexeinkben *képmutalás*-t olvasunk, de a Jord. codexben már *keputalás*-t találunk s XVI. sőt XVII. századi íróknál is ezt találjuk.

499. s. *káromlatik*-ra nézve lásd : I. k. 345. l.

517. s. *kezéhez békélni* = szelidülni, simulni. XVI. és XVII. században gyakran használt kifejezés.

524. s. *dróba foglal* = árul, eladóvá tesz.

525. s. *sokadalom* = vásár; — mint még ma is némely vidéken.

549—556. s. v. ö. Lukács evang. XXI. 25. 30.

A XIV. sz. megvan : Hofgref L_1 — M_3 levelén ; *Born.* CCCXVII—XX. lev. hangjegyekkel, melyeket eredetiben, megfejtve s átírva kiadott Mátray G. id. m. 14.15. lapján. — Külön kiadásaiból ekkorig csak egy hely és év nélkül valót ismerünk, mely azonban kétség kívül Debreczenben 1596-ban jött ki ugyancsak Batízinak *Jónás prófétának históriájával* egyszerre, szintén egy 4r. íven. Ezeken kívül megvan a Lugossy c. 194—196. levelén az 5 végső strofa híjával ily cím alatt: *Az nagy Abraham patriarcha fjanak, az Isaknak hazassagáról való historia.* — Négy soros strófái két 12 és két 13 szótagú sorból állnak, melyek közül a 13-as (2-dik s 4-dik) sorok rímelnek.

20. és 119. s. *megvénhölt.* A münch. c. *vénheszik* alakot használ, mint B. is a 23. sorban.

23. s. *igyól.* Lásd : az I. k. 336. l. — 25—36. s. v. ö. 121—132. s.

27. 123. s. *laktam földembe, lakta földébe.*

29. és 125. s. *medgyek* = mit tegyek. Lásd : I. k. 335. l.

39. 156. 176. s. *Tüz* = tűz. Gyakran a XVI. században.

43. s. v. ö. XIII. 344—8. sorára tett jegyz.

46. s. *Szüzek és virágok.* Synonym kifejezés. Lásd : I. k. 339. l.

84. s. *megszerencsél*. 165. s. *megszerencséz*.

93. s. *násfa*. Lásd : 398. lapon.

142. s. v. ő. I. k. 321. s.

199. s. *Angyali romlás* = *ruina angelorum*.

A XV. sz. megvan : Huszár G. é. k. 205. l. *Cantio de Matrimonio* cím alatt, de a péld. csonkasága miatt csak 4 első strófája. B. CL—LII. lev. (Batízi Andrásé). Bártfai é. k. 71. l. MZK. 525. l. (az utolsó strófa híjával). Ezeken kívül fennmaradt a Lípcei c. 39—41. levelén. — Lugossy c. 88—89. lev. — Decsi c. 50—55. lev. — Vasadi c. 142—150 lapján, valamint számos kézirati ének gyűjteményben. Egy ilyenből adta ki legújabbán ezt az éneket Barla Szabó István (a 89—93. sor híjával) a Vársármű 1864-dik évi folyama 10. számában (97. l.). Több ily házasságról való ének maradt fenn a XVI. századból, melyek közül ez volt leginkább elterjedve s az a Nyilas István és Zsámboki Anna nevével ismert ének : *Sokszor kértem én az istent nagy szívem szerint*. A négy soros strófa legtöbbje egy rímet tart, de néha a két első sor más rímben végződik mint a két utolsó. A tíz szótagú sorok mintha két adoniceus sorból állanának, melyekben azonban csak a szótagszámra ügyelt a szerző, s a mértékkel mitsem törődött. Ebben a versnemben van írva az *Adhorratio mulierum* is (Mostan egy ifjú megházasodott), csakhogy a strófa negyedik sora egy szótaggal hosszabb a többinél. Régi magyar verssor, gyermek-dalokból is ismerhetjük.

Huszár G. szövegében a 2. sorban : *Tü* helyett *Ti* ; 8. sorban *szerént* h. *szerint* ; 12. sorban *öt* helyezteté h. *ötlet* helyetét áll.

5—8. sort v. ő. 37—40 sorral.

22. s. *elalutá*, az altat régi formája. Bécsi c. 184. l. *alotom őket*. Melius, Herbar. 29. l. Az fa mohának boráról így, ez felette igen *alut*, és minden *alatlanságot* elűz. Telegdinél : *alutlanság* ; Pázmánynál : *alutlan* ; még Baróti Sz. Dávid is : Hús forrás *alutó* csörgedezéséről — énekelt.

43. s. *áldomás-ra*, lásd : I. k. 324. l. A 43. sortól kezdve v. ő. a XIV. 195. s. köv. soraival ; az ott mondottakat itt bővebben fejti ki.

Batízinak, tizenöt énekében tizenhét évre terjedt énekszerzői munkásságának gyümölcse áll előttünk. Énekeinek tárgya, szelleme, tartalma és hangja utolsó betűig a bibliából van merítve. Képeit, hasonlatait még akkor is onnan veszi, midőn vallásos buzgólkodásába hazafias érzés vegyül. Nyelve próza, verselése alig több versírási gyakorlatnál s mégis midőn e didaxisba merült lélek magát mindennapi eleme színvonalán szíve által feljűl hagyja ragadtatni ; nyelve bizonyos rhythmikus tömörségre tesz szert, gondolatai mélyebből fakadnak, képei a természetesség színében tűnnek fel, melyeken itt-ott megvillan a költőiség egy-egy sugara. Elbeszélő darabjairól jellemzőleg mondható saját sza-

vaival, hogy azokat »a bibliából írta magyar nyelvre és rendölte versekbe.« Mint bibliai epikát híven jellemzi Toldy (*Költészet tört. 2. kiad. 164. l.*) Nyelve itt is küzd a verses formával, de azért helylyel-közzel szerencsésen használ egyes töröl-metszett eredeti kifejezéseket. Pünkösdi éneke s annál is inkább XLIV. zsoltára válik ki a többi közül.

VI.

DÉVAY BÍRÓ MÁTYÁS.

Dévay Bíró Mátyás életrajzát s irodalmi működését Révész Imre írta meg (Pest, 1863.). Ő utána csak az ő műve nyomán készült kivonatnak van értelme, melyhez a Fraknói V. által napfényre hozott adatoknak kell kiegészítésül járulni. — Születése idejét a XV. század végére tehetjük. Születése helyének Dévát (Hunyadm.) tarthatjuk, honnan előnevét vette. A Bíró név a wittenbergi egyetem anyakönyvében áll s egyébutt nem található. Első iskoláztatására abból, hogy Johannes de Dewa és Gregorius de Dewa 149³/₄ és 1504-ben s Franciscus de Dewa szintazon időtájban tanultak a krakkai egyetemen, azt következtethetjük, hogy születése helyén tanulhatott mielőtt Krakkóba ment s ott 1523-ban egyebek közt Kálmáncsehi S. Mártonnal együtt beíratkozott. 1–2 évi ott tanulás után valamely (ferenczi ?) szerzetes rendbe lépett s mint ilyen 1527. végén Boldogkő várában Tomori István udvari káplánja volt. Két év múlva 1529. decz. 3-án a wittenbergi egyetem anyakönyvébe mint e. hallgató jegyeztetett be, a mikor — későbbi adatok szerint még legálább nyiltan nem vált meg a szerzettől. Németül, mint maga vallja — nem beszélt s nem is értett. Wittenbergben Melanchthonnal élt közelebbi ismeretségben. Alig egy évi ott tanulás után már 1531 tavaszán itthon volt s Budán is töltött valamennyi időt, mialatt »Szentek aluvásáról« (De sanctorum dormitione) című, reformátori szellemű — ma ismeretlen — művet írt. Innen vagy talán már Wittenbergből hívta meg Kassa városa tanácsa magyar prédikátornak. Faber püspök vallató kérdéseiből kitűnik, hogy Dévay Wittenbergből visszatérvén, többé nem misézett s hogy itthon az úrvacsoráját más lelkészről két szín alatt vette fel. Kassai papsága 1531. nov. 6-ig tartott, a mikor Szalaházy Tamás egri püspök eszközlésére Pekri Lajos huszárai elfogták s a kassai magyar nép fellázadása ellenére Likava várába, majd Pozsonyba s onnan Bécsbe hurczolták. Ott Fáber bécsi püspök vette szigorú vizsgálat alá, visszatérítésére mindent elkövetett, a mi azonban három ízbeli kihallgatás után sem sikerült. Az 1533. júl. 15-én történt harmadik kihallgatás után a királyi biztosként működő püspök jelentést tett Ferdinándnak, jelentéséhez csatolta a kérdő pontokat, valamint Dévaynak azokra

adott feleleteit; s egyszermind azt javasolta, hogy Dévay küldessék vissza Magyarországra, hogy ott illetékes főpapja — az egri püspök — szolgáltatson ügyében igazságot. Ferdinánd rögtön értesítette az egri püspököt, hogy Dévay hozzá fog küldetni, azonban előbb mint ez megtörtént volna, Dévay a kassaiak segítségével, kik fogsága ideje alatt több ízben s különösen 1532. február 22-én a magyar helytartótanácshoz folyamodtak kiszabadítása végett — július 18—21. napjai valamelyikén bécsi börtönéből megmenekült. Újra elfogatása iránt azonnal szétküldetett a rendelet, de híjába. Dévay feltartóztatás nélkül ért Budára, ámde itt ismét János király parancsára vettetett szintén reformátori működéseért fogságba. Azon levelében, melylyel Bebek Imre székesfehérvári prépostot s pártfogóját ezen két ízben szenvedett fogságáról is (Sárvár 1535. pünkösztör, máj. 16-án) értesíti: olyformán hivatkozik a két Pannoniára, azaz felső és alsó Magyarországra, mintha nemcsak Kassa vidékén, tehát felső Magyarországon szolgált volna a reformáció ügyét, hanem az alföldön is. Ha így kell azon kifejezést érteni, akkor alsó-magyarországi működése alatt az eddig napfényre került adatok alapján csak budai predikátorságát (?) tekinthetjük ilyennek. 1532—1535-ig szenvedett fogságai után ez utóbbi év pünkösöd innepekor már Nádasdy Tamás sárvári udvarában volt. Predikátori hivatalt viselt-e ott, vagy kizárólag műve írására fordíthatta idejét? nem bizonyos. A Szentek aluvásáról 1531-ben írt munkája után mindjárt, vagy azzal egyszerre írhatta meg — eredetiben szintén elveszett — Propositionit, melyekre, valamint amarra is 1535-ben bocsátotta ki Szegedi Gergely, ferenczrendi szerzetes *Apologia* és *Censurae* című bírálatait. Az *Apologia* kéziratban volt s elveszett, mint Dévay azon műve is, mely ellen készült; a *Censurae* stb. ellenben nyomtatásban is megjelent Bécsben 1535-ben s kivonatosan közölve Dévay Propositionit is fentartotta. Ezen megtámadott két műve védelmét írta meg Dévay sárvári időzése alatt, s később 1537. június után ki is adta Bázelen: *Disputatio de Statu in quo sint beatorum animae post hanc vitam, ante ultimi iudicii diem. Item de praecipuis articulis Christianae doctrinae. Per Matthiam Dévay Hungarum. His addita est Expositio examinis quomodo a Fabro in carcere sit examinatus* címmel. Ezen általános czim alá foglalva: *Confutacio apologiae etc.* és *Apologia quarundam propositionum etc.* alcímek alatt felelt meg Szegedinek. Az *Expositio* Vitus Theodor nürnbergi lelkész, jó barátja kérésére csatolta a könyvhöz. A mit Dévay akkor csak emlékezéséből írhatott össze, ma már a hívataltos irományokból is olvashatjuk. Fraknoi Vilmos (*Tört. tár.* 1880. 6—10. l.) Faber jelentésével együtt ennek kérdéseit s Dévay feleleteit is közzé teszi a bécsi állami levéltárból. Ezekkel egybevetve, Dévay *Expositio*-ja még érdekesebbé és becsesebbé válik. — 1536. végén elhagyta Sárvárt s Nürnberget át, hol most említett barátját látogatta meg, ki-nek kedvéért az *Expositió*t akkor foglalta írásba, Wittenbergbe ment, hol 1537. április és május hónapokat töltötte. Juniushan Bazelbe

ment műve kinyomatása végett s oktoberre visszatért Wittenbergbe, hol október 7-dikén írta meg Melanchthon a haza felé utazó Dévay kérésére Nádasdy Tamáshoz azon levelét, melyben őt »mint kitűnő tudományyal, bölcsességgel ékes férfiút ajánlja« Nádasdynak. Dévay az év vége előtt visszaérkezett Sárvárra vagy Ujszigetre, hol ugyanazon évben Nádasdy már nyomdát is állított az 1535-ben épült iskola mellé. Visszatérte után 1538- s talán 1539-ben is itt tartózkodhatott egy ideig s kétségtelenül munkálkodva töltötte napjait. *Orthographia Ungaricája* első kiadásának megjelenését legkésőbb erre az időre lehet tenni, bár Erdősi idézeténél (*Corpus Gramm.* 28. l.) fogva hihetőbb, hogy jóval az előtt történt. 1539-ben Perényi Péternek volt udvari papja, kitől azonban 1540 első negyedében már megvált, mivel az úrvacsorabeli kenyér felől táplált vélekedések közt kiegyenlíthetetlen volt a különbség. Kétségtelen, hogy ez a legelső nyilvános jele azon felfogásnak, melyet e kérdésben Bázeltől való visszatérése és a helvét reformátorokkal történt érintkezése után vallott és itthon sokak tetszése ellenére hirdetett. — Különben ő maga azt írja Stöckel Lénárdhoz 1540 áprilisében intézett levelében, hogy egyedül ez volt Perényitől való megválásának oka, a kitől semmiféle méltatlanságot sem szenvedett, mint akkoriban híre járt. Perényi és Dévay emez összeköttetése most már valóságnak mutatja Révész azon sejtelmét (63. l.), hogy csakugyan Dévay volt Perényinek azon predikátora, a ki ama feltételeket írásba foglalta, melyek alatt Perényi késznek nyilatkozott arra, hogy János királytól Ferdinánd pártjára tér át. Perényitől azonnal Serédi Gáspárhoz ment, ki a szikszai iskola tanítását bízta rá. Itt másfél évig működött s bizonyára nagy része volt a szikszai iskola hírneve gyarapításában. A reformáció felvidéki pártfogói és terjesztői nagy részével összeköttetésben állott. Ez az első sárvári tartózkodása hosszúságával egyenlő időre terjedt helyben maradás nem telhetett el a nélkül, hogy Dévay irodalmi munkásságát is ne folytatta volna. Én részemről erre az időre teszem az 1544. előtt okvetlenül megjelent s Krakkóban nyomtatott magyar nyelvű hittani kézi könyvének »*At tiz parantsolatnac stb. rövidenvaló magyarázattya*«-nak elkészülését nem csak azért, mivel a tanítással való foglalkozás közben ily könyv szükségességéről inkább meggyőződhetett mint egyébkor, hanem azért is, mivel Batizi wittenbergi tartózkodása alatt (1542. márcz. 19. után) úgy ír Dévay ezen könyvéről, mint a mely akkor már (leghihetőbben 1543-ban) megjelent. Egy másik, látszólag talán csekély ok erre az, hogy Réwai Ferencz 1541 elején Werner György által 50 forintot küld Dévaynak (*Frankl V. Réwai Ferencz fiaiának iskoláztatása* 24. l.). Serédi bizonyosan illően gondoskodott a kevéssel beérő Dévayról midőn a szikszai iskolát reá bízta s az az 50 forint annál is hihetőbben könyvnyomatási költség fedezésére lehetett szánva, mert Dévay e szívességet azonnal viszonzotta azzal, hogy Réwai Bártfán tanuló fiaiának szikszai bort küldött ajándékban. Frankl írja, hogy »Dévay Szikszón élénk tevé-

kenységet fejtett ki, mely nem szorítkozott az iskolára. Buzgón terjesztette a protestans tanokat. De az által csakhamar magára vonta Frangepán Ferencz egri püspök üldözését. Ez a királytól rendeletet eszközölt ki, mely Dévayt 1541 végén menekülni kényszeríté. Maga panasolja ezt Réwai Ferenczhez intézett levelében.« (i. m. 24. l.) Dévaynak 1541 vége előtt kellett menekülni, mivel december 28-án már Wittenbergben volt, a mely napon kelt Melanchthonnak azon levele, melyet az ő és menekült társai ügyében írt Heller Sebestyénhez, György brandenburgi határgrof kancellárjához. Hirtelen történt menekülése késleltethette munkája megjelenését, melynek nyomtatását csak akkor végezhetette be, vagy legalább a könyvet akkor bocsáthatta közre, midőn Wittenbergből visszatért. 1542. márczius 8-áról két Wittenbergből kelt levele maradt fen, melyekből Fr. szerint — elkeseredés és csüggedés szól mind saját, mind hazája sorsa miatt. Fájdalmát csak Melanchthon részvéte enyhíti. 1543 közepe előtt már ismét haza érkezik, hogy a miskolczy protestánsok meghívását elfogadva, azok között predikatori tisztelet viseljen. Onnan azonban, mint Stöckel Lénárdnak Réwai Ferenczhez 1543. június 30-áról kezelt levele bizonyítja, a szerzetesek mesterkedése folytán elűzetett. Ugyancsak ez a levél bizonyítja azt is, hogy Réwai Ferenczcel, a ki az úrvacsora felől Dévayval egy értelemben volt, folytonos összeköttetésben állott. Dévay ezen visszatérése alkalmával hozott magával Luthertől valami iratot, melyben ez épen azon nézetet ostromolja, melyet Dévay Perényivel szemben védelmezett, és a mely felett Réwai és Luther már 1539-ben váltottak levelet, a mikor Luther (*Ribini I. 43. l.*) a maga válaszában erősen törekszik Réwai felvilágosítására. Ez az újabb, Dévay által hozott irat szintén Réwainál volt, tőle kapta meg 1544 elején nem tudni milyen másolatban Stöckel, kinek észrevételéből világosan kitűnik, hogy Dévayval szintén nem értett egyet. »Szeretném — írja 1544. febr. 2-án — ezt a kérdést vele barátságosan megvitatni, ha közelebb volna, azonban mint hallom, szinte Brassóig távozott.« Azt a jó Stöckel nem is sejtette, hogy maga a síma Réwai szintén Dévayval tartott s erről a tárgyról egyenesen Lutherrel folytatott vitatkozó levelezést. Hogy Dévay utolsó wittenbergi tartózkodása alatt — legalább Luther előtt nem nyilvánította nézetét, az onnan bizonyos, mert Luther csak 1544. első hónapjaiban értesült erről az eperjesi és azon vidéki papok leveléből, kiknek azon év ápril hava 21-én válaszolt s fájdalmas csudálkozását fejezi ki a felett, a mit levelükből lát, hogy t. i. Dévay, ki eddig Wittenbergben a legjobb hírben állott, a sakramentáriusok (helvéták) felé hajlik. Meggyőződése felől nem csak Dévay, hanem Melanchthon sem nyilatkozott Luther előtt, mert erről azt írja, hogy ellene semmi gyanú sem foroghat fenn. A mi már az eperjes-vidéki papok leveleit illeti, arra bizonyosan a magyar nyelvű hittani kézi könyv megjelenése szolgáltatott okot s mivel az is feltehető, hogy azok eme fontos híradással épen nem akartak késni; a könyv megjelenését bízvást 1543-ra tehetjük.

Visszatért-e Dévay miskolczi elüzetése után a felföldre vagy sem, ingerelte-e személyes megjelenésével s predikálásával is az eperjes-vidéki papságot? erre még ezután nyerhetünk felvilágosítást. Ha — mint Stöckel 1544. febr. 2-án írja — már akkor Brassó felé járt, erre alig jutott ideje. Hogy Stöckelnek ezen állítása nem felel meg egészen a valóságnak, és hogy ezt csak az az epejes-vidéki hangulat mondathatta vele a Miskolcra hívott s onnan elűzött Dévayról: nyilván kitűnik Ferdinándnak Prágából 1544. február 12-én Várday Pál esztergomi érsekhez és királyi helytartóhoz írt leveléből, melyben ezt arról tudósítja, hogy ő már két levelben szólította fel Drágfy Gáspárt, hogy Dévayt s a hozzá hasonló eretnekeket ne tűrje meg jószágaiban; s fel is teszi Drágffyról hogy engedni fog felszólításának. (*M. Sion* 1866. 606. l.) — Dévay e szerint Miskolcra történt elüzetése után Drágffynál talált oltalmat s a következő események azt mutatják, hogy Ferdinánd leveleinek semmi hatása sem volt Drágffyra. Nem képzelhető ugyanis, hogy ő, a ki csakhamar 1545-ben az erdődi zsinatot legnagyobb részben saját birtokain tanító református papokkal tartatja meg; ezek legnevezetesebbikét, Dévayt kiutasította volna. Igaz, hogy Dévay neve ezeké közt nem fordul elő; de ennek sokkal természetesebb oka lehet az, hogy még 1544. folytán máshova nyert meghívást. Dévaynak egészen be nem bizonyítható, de legalább két hitelt érdemlő adat szerint épen erre az időre tehető debreczeni papsága nagyon valószínűnek látszik. Hihetően ott végezte be már 1547 előtt viziontagaságos, munkás és hasznos életét, mert ebben az esztendőben már Péter és András nevű papjai voltak Debreczennek.

A magyarság ezen fő reformátorától egyetlen templomi éneket tudunk felmutatni. Lehet, hogy többet is írt, de azok a már említett művein felül még legalább egy munkájával együtt elveszhettek, vagy nevé nélkül foglaltatnak énekes könyveinkben. Elveszett ama kétség kívül róla szerzett ének is, melynek első sora így hangzott: *Magyar nyelven Mátyás vala az predikátor*, mely hihetően kassai papságára vonatkozott s talán onnan történt elhurczoltatásáról szólt. Nótájára egy nemzeti elnyomatás miatt kesergő ének készült s ennek címében maradt ránk emlékezte (*Born. én. k. LXIII. lev.*). — Mikor szerezte Dévay egyetlen énekét? nem tudjuk, de hogy tőle származik azt a régi énekes könyvek szerkesztőin kívül a versfejek is mutatják, melyekből ez olvasható ki: MATTHIAS DEVAI F (ecit). »A keresztyén hit főbb ágazatait adja benne elő és pedig mint a praedestinatiót érintő pontból ki lehet venni, református felfogással.« (Révész.) Nyelve, az első strófában olvasható s régi írónknál szokásos, ma azonban latinismusnak tartott szókötést kivéve, erőteljes, világos, soronként rövid mondatokból áll s régi szók, törzsökös mondatok és praegnans kifejezések nélkül nem szükölködik. Mintha a szerző határozott jellemét tükrözné vissza e nyomós, imperatív rövidség; pártatlan nyíltsága, követelése súlyát fokozza; személyt nem válogató szigorúságából hitének ereje sugárzik s végül hívó lelke re-

ménységével fohászodik istenéhez, hogy »Ótalmazza nyomorult orszá-
gunkat!« A tartalom nehézkes volta mellett is oly alakot tudott adni
énekének, melynél fogva az nem csak tanítja, hanem egyszersmind buz-
dítja is a hívő lelket. 11 szótagú sorai 4+4+3 tagú ütemekre oszlanak
s négyenként alkotnak egy strofát, melynek hol mind a négy, hol csak
két sora rímél s ezek is hol párosan, hol keresztbe. A sormetszet kevés
kivétellel meg van tartva.

Maga az ének található: Huszár Gálnál a 176. lapon a *Foelix
namque nótájára*.

Bornemisznál (Dévai Mátyásé) a XL—LXI. levélen az *Im egy
szép historiát etc.* nótájára. — *Bártf.* énekes könyvben kétszer (!) a 243.
és 295. lapon. — *Vár.* 265. l. — *Lő.* (1675) 294. l. (1683) 106. l. — *Debr.*
(1697) 200. l. s általában a reform. énekes könyv utolsó szerkesztése előtt
annak majd minden kiadásában. Révésznél is a 122—124. lapon. — Ezek
közül a legrégebb sem követi Dévay orthographiájának azon tételét, mel-
lyet Sylvester czáfol s mely szerint *ab barát, ap pap, em mester, ed dedk*
volna irandó az *pap, ez mester* stb. helyett.

7. s. *feselheth.* l. I. k. 369. l.

13. s. *állat.* l. I. k. 249. l.

37. s. *Eskésedet.* Bécsi c. 88. l. *escuel erőseiti vala.* Münch. c. 22.
l. *ne eskegygyél hamisan, de megagygyad te esédet urnak,* 66. l. *Esmég
esével megtagadá.* 110. l. *Az esről kit eskölt mű atyádnknak.* Virg. c. 135. l.
eskés alatt fogadtátok. Jord. c. 444. l. *Esmég megtagadá nagy eskeessel.*

38. *fejtsed.* l. I. k. 369. l.

40. s. *teremtsed e h. teremjed.* — Münch. c. 160. l. *Lássátok a fige
fát és menden fákát mikor immár ő belőlők gyimölcsöt teremlendnek.* 197.
l. *a luzának magva sok gyimölcsöt terem.* — Góry c. 17. l. *három vesz-
szővel egy szőlőtli nevekődett és ez szőlőt terönte.*

VII.

ERDŐSI SYLVESTER JÁNOS.

Erdősi Sylvester János 1504 körül született Szinyérváralján Szath-
már megyében. 1526-ban a krakkai egyetemre iratkozott be, hol az 1527-
dik év nyári felében a magyar tanulók seniorává lett. 1528. téli felében
már nem ő volt a senior, és mivel nevét később a *Liber promotionum*-ban
sem találjuk, ez idő tájban onnan vissza kellett térnie. Ha annak, hogy
az egyetemen több időt nem töltött, különösebb oka is volt: akkor ez
házasságával összefüggő körülményekben is kereshető. Nejének nevé-
ről s nemzetiségéről semmit sem tudunk; az a mit Bornemissza Péter jegy-
zett fel róla (IV. rész 535. lev.), nem válik becsületére. »Hallottam —

így ír B. — Bécsbe egy Sylvester Jánost, magyart, az ki előszer magyarul fordította az új Testamentomot, hogy feslett felesége miatt sokat szenvedett. « Nincs rá adat, hogy ez a szenvedés mindjárt elkezdődött az 1528-ban vagy — 29-ben megkötött házassággal, de annyi igaz, hogy maga Sylvester úgy említi házasi életének első idejét, mint a melyet számkivetésben volt kénytelen tölteni. Ugyanott, t. i. abban az ajánlásban, melyet nyelvtani műve elején fiához intéz, azt is írja, hogy őstől maradt és szerzett vagyonát nem hagyhatja fiára, mert azokat részint rosszlelkű polgártársai, részint magokat papoknak tartó emberek bitangolják. Bárki és mi volt is Sylvester felesége, arra, hogy férjének vagyona elfoglaltassék s egy része épen papi kezekbe jusson, okot nem szolgáltatott. Ezt csak az 1523 : 54. és 1525 : 4. t. cikk tartalma magyarázza meg. A lutheránusokra mért halálos büntetéstől önkéntes vagy kényszerített száműzés által ugyan megmenekülhetett Sylvester ; birtokainak elvételéről azonban évek multával is volt oka panaszkodni. Lehet, hogy az ellene támadt gyanúnak, birtoka elvételekor még igen csekély alapja volt, de az a körülmény, hogy épen Gálszécsi Istvánnal egy időben tanult a krakkai egyetemen, inkább arra mutat, hogy a reformáció eme buzgó munkásának társaságában már akkor híve volt az új iránynak.

Nem jegyezte fel a helyet, hol bujdosó fejét lehajthatta, de azon hála, melylyel nyelvtani művében (*Corp. gramm. 21. l.*) Perényi János nevét említi, azt gyaníttatja, hogy a reformáció tanítóinak eme nagy-lelkű életűje volt az, ki a földönfutót befogadta s későbbi pártfogójának Nádasdy Tamásnak is ajánlotta.

A mi tudományos készültségét illeti, annak már Krakkóba menekulekor oly mértékűnek kellett lenni, hogy az ott töltött egy vagy másfél év is elégséges volt befejezésére. Bujdosása alatt szintén folytonos tanulás közt folytak napjai addig is, míg Nádasdyhoz jutott, a kit bizonyosan tudományos érdemei győztek meg arról, hogy pártfogását nem méltatlanra vesztegeti s benne tervei kivitelére alkalmas embert talál. Ezért történhetett az, mit fiához intézett ajánlásának végén 1536. okt. 14-én mintegy fia vigasztalására s maga megnyugtatóására említ, hogy Nádasdy már régebben (*iam olim*) megígérte, hogy róla fiával együtt nem közönséges módon fog gondot viselni. Ekkor — mint írja — s hihetően bujdosása egész ideje alatt is, elemi iskolás gyermekek tanításával viszonzta pártfogóinak védelmét. Azon panaszos hangból, melyen említi, hogy a sors változása erre juttatta, mégsem magasabb tudományos képzettséggel való kérdés, hanem birtokától való megfosztatása miatt érzett keserűség vehető ki. — Krakkai költségei még saját vagyonából teltek ki, mert különben nősülésre sem igen gondolt volna ; Wittenbergbe útazása és ott tartózkodása azonban Nádasdy segítségével történt.

1534. szept. 19-én íratott be a wittenbergi egyetem anyakönyvébe *Lucas Sylvestris* név alatt, a mi csak tévedésből történhetett. Hogy valóban ő rejlik e név alatt és nem más, az mind Melanchthonnak 1537.

okt. 7-én Nádasdy Tamáshoz intézett leveléből kilátszik, melyben Sylvestert mint »tudós embert« ajánlja, mind pedig abból, hogy ő maga is tanítójának (praeceptor noster) vallja Melanchthont magyar nyelvtanában (*Corp. gramm.* 26. l.)

1536-ban már Új-Szigeten gyermekek tanításával foglalkozva írta meg fiának ajánlott nyelvtanát. Már ekkor készen volt az új testamentom magyar fordításával, de annak kiadása előtt szükségesnek látta a nyelvtan kinyomtatását, melylyel az 1537-ben felállított újszigeti sajtó 1539-ben készült el. A könyv szerzője — mint maga mondja — annak nyomtatásában is részt vett. Ez a gyermeknek ajánlott könyv nem gyermekek kezébe volt szánva. Fejlett kor, érett ész s tudományos képzettség kellett ahhoz, hogy belőle az olvasó tanulhasson. Ezt a gyermektanító Sylvester bizonyosan jól tudta, érezte s még sem ereszkedett le az iskolás gyermekek kezébe való kézikönyvírás színvonalára. Célját maga bevallja, midőn magyar új testamentoma előtt propaedeumata gyanánt adja ki. Fiához címzett ajánlásában az apai szív melegsége érinti a fiút s keserű gúny legyinti az alap nélkül való tudakosságot. Ez elé tükör gyanánt állítja művét, hogy belássa tökéletlenségét s tudja meg mit néz le, mit kicsinyel. Az ő könyvéből az ő korában rajta kívül kevesen taníthatták volna sikerrel az iskolás gyermekeket. — A fennmaradt egyetlen példánynak csak első része jutott ránk, mely 1875. óta a n. múzeum könyvtáraé. Ebből adta ki először Kazinczy F. (*Pest. 1808*) másodszor Toldi F. (*Pest. 1866*). Figyelemre méltó tanulmányt közöl róla legújabbán dr. Jancsó Benedek (*Figyelő 1879. VI. 139. 177. stb. l.*)

Új testamentuma magyar nyelven 1541-ben jelent meg szintén Új-szigeten. Nyomatását jóval elébb megkezdhetette, mint a könyvnyomtató Abádi Benedek utószavából kitűnik: »ez könyvet — úgymond — nem én kezdettem el, hanem más, kit az jó úr (Nádasdy), sok ideig nagy költiséggel itt tartott. És mikoron el-kísén hozzá fogott volna és látták volna, hogy az nehezen írhetné vígit, úgy hívata engemet hozzája, hogy ez mennél hamarább az keresztyéneknek kezekbe juthatna.« Abádinak ez volt első nyomtatása s feltehető, hogy 1542-ben még egyebet is nyomtatott, bár ebből az évből ma magyar könyvet nem ismerünk. Könyvnyomtató ügyessége kétség nélkül méltó elismerésben részesült s lehetővé tette neki, hogy ő is mint Sylvester a krakkai egyetem után a wittenbergit is meglátogathassa, hol 1543. márcz. 22-én íratkozott be. — A tudós fordító sem maradt jutalom nélkül. Gyermekek tanítójából a bécsi egyetemen a héber nyelv nyilvános rendes tanárává lett s 1544. januáriusában már ott mint ilyen tanított. Nádasdy költségen megjelent új testamentomát Ferdinánd fiainak ajánlotta s ha egészben Nádasdy közbenjárásának lehetne is felróni bécsi egyetemi tanárságra történt kinevezését, ennek az ajánlásnak értéke akkor is betudandó, mert az okvetlenül Nádasdy tudtával és tanácsa folytán történhetett. Nádasdy ugyanis épen 1540. és 1541-ben tette erdélyi követségeivel Ferdinándnak a legfonto-

sabb szolgálatokat. Egy szava elég lehetett arra, hogy a szakképzettség szempontjából vissza nem útasítható Sylvestert a zsidóból keresztyénné lett Margarita üresen maradt tanszékeire juttassa: de annak a magyar könyv elé latinul írt ajánlásnak s a királyi hercegek a fölött álló nevének szintén meglehetett illető helyen a maga hatása. Nem Ferdinánd közvetlen közelében, mert ott Nádasdy és Sylvester protestans elvei alig találtak akadályra. »Négy minisztere közül — írja a modenai püspök, mint bécsi nuncius Romába küldött jelentésében — egy nyilvános lutheranus, kettő csak alattomban az, de a sz. szék s papok iránt ezek is igen kevés jóakaratot mutatnak.« (*Századok. 1877. 9. l.*) Az a rendelet is, mely szerint a bécsi egyetemen tanárokul csupán katolikusok alkalmaztathattak, jóval később adatott ki Sylvester kinevezetésénél t. i. 1546-ban.

Az egyetem körében is aligha volt arra szükség, mert épen ez időben ott is általánosnak mondható a reformáció terjedése. Az egyetemi hallgatók által követett irány jellemzésére különösen érdekes azon levél, melyben Ládonyi Demeter 1543-ban pümkösd szombatján panaszkodik anyjának, hogy bátyja »Gyergy uram immáron tiszta luter annyira tanult stb.« (*Hazai okmt. I. 406. l.*)

De bello turcis inferendo című elégiáját, melyhez a 79-dik zsoltár paraphrasisát csatolta s melyet Ferdinándnak ajánlott, 1544. elején, mint a héber nyelv tanára írta és adta ki Bécsben; de azon évi október 13-án már Stankár Ferencz ült ezen tanszéken s ő valamely más tárgy tanítására helyeztethetett át. Stankárnak, mint a héber nyelv tanárának 1546-ban protestans elvei miatt történt elbocsátásáról Dankó (*Jo. Sylvester pann. Wien. 1871. 41. l.*) is említést tesz, de úgy akarja a dolgot feltüntetni, mintha Sylvester e közben mindig a héber nyelv tanára lett volna egész 1552-ig (*46. l.*); holott Anna királyné halálakor írt s 1547-ben Bécsben megjelent Epitaphiumának 3. lapján már csak *Joanne Sylvestro Pannonio authore* áll s nem egyszersmind *professore hebraicarum litterarum publico* mint az 1544-ben kiadott *Elegia* 7. lapján. Az epitaphiumot leopoldsdorfi Beck Márk osztrák cancellariusnak — »*mecaenati suo*« — ajánlja.

Sylvester latin nyelven írt verses műveihez számítandó a nyelvtana előtt állókon kívül még azon rövid vers is, melyet Mamminger Vilmos nevű ifjú halálára írt s mely Bécsben 1550-ben másoknak is erre az alkalomra készített verseivel együtt jelent meg *In mortem praematuram nob. ac humanissimi adolescentis Gvilielmi Mamminger Epitaphium* cím alatt.

Querela Domini Jesu resurgentis cím alatt hely és év nélkül kiadott s Ferdinándnak ajánlott húsvéti latin énekeinek címében is csak: *Autore M. Joanne Sylvestro Pannonio*-nak írja magát. Itt az M. betű annál bizonyosabban is Magister-t jelent, mivel bécsi tanártársának Reischer Bertalannak *Doctorum in Viennensi Academia brevis Depictio* címmel 1551-ben kiadott versei közt is ennek neveztetik azon 10 sorból álló

vers felett, melyet R. épen Sylvester dicséretére szerzett. (*Ad perdoctum ac Humanum virum Joannem Sylvestrum, artium et philosophiae Magistrum.*) E versben is fel van említve, hogy S. a latin, görög és héber nyelvet teljesen bírta s ezenkívül az is, hogy sántasággal vagy valami egyéb láb-bajjal küzdött:

Et quamquam pedibus fato vexeris acerbo,
Artibus at praestas, ingenioque vales.

(Kazinczy, gr. Kemény J., Toldy az egészet lenyomatták.)

Reisacher műve megjelenésének évében 1551-ben adta ki Sylvester is *Querela Fidei* című szintén latin nyelven írt költeményét, melynek Ferdinándhoz intézett előszavában írja le életének egyik sok tűrés, szenvedéssel teljes szakaszát 1551. október 8-án. Panaszkolja ugyanis, hogy midőn kevéssel azelőtt azon kised birtok átvétele végett, melyet a királytól nyert, a hely színén megjelent volna, onnan az ellene fellázadt parasztság által elűzetett. Elmondja, hogy ezen lázadás alkalmával, mely tisztviselők bujtogatása következtében támadt, élete is veszedelemben forgott s ő felesége, gyermekei s minden vagyona hátrahagyásával kényszerült menekülni. Családja — úgymond — az napság is bujdosóban van s ő ily lelki állapotban írta jelen művét s mint az üldözött hit, melynek panasztát énekli, úgy ő is a királyhoz fordul oltalomért.

Bécsi egyetemi tanárkodásáról oly kevés és hézagos adataink vannak, hogy 1544-től 1552-ig, a midőn egy tanári sorozatban mint történelmet tanító Magister 52 forint évi fizetéssel van felvéve — hivatalosan sehol sem találjuk megemlítve. Áthelyeztetéséről is csak onnan van tudomásunk, hogy a héber nyelv tanszékén már 1544. októberében Stankár, 1552-ben Planczy András ült. Hogy élt s mit tanított ezen idő alatt? azt csak ezután előkerülendő adatokból tudjuk meg, de addig is alig tévedünk, ha eme maga által említett királyi adomány ügyét tantárgya s tanszéke elvételével hozzuk kapcsolatba, s az adomány kieszközölését szintén Nádasdy közbejárásának tulajdonítjuk.

Mit s meddig tehetett érte Nádasdy? volt-e valami eredménye a *Querela fidei* elé írt panaszos ajánlásnak? teljességgel nem lehet tudni, mert amaz 1552-dik évi névsoron innen semmi nyoma annak, hogy a bécsi egyetemen tanított volna. A fenforgó körülményekből arra lehet következtetnünk, hogy midőn Sylvester a szünni nem akaró méltatlanságokat és mellőztetést megúnta, önként hagyta oda az egyetemet, melyhez már különben is igen csekély munkakör csatolta. Nádasdy is valami rövid ideig éppen 1552-ben vesztette el Ferdinánd kegyét s lehet, hogy e miatt Sylvesternek is oda kellett Bécset hagyni. Ez év augusztus hava légén Komáromból kelt levélben írja Telekessy Imre, hogy »csoda hírnök vagyón Nádasdy uram felől, hogy mivel király reá haragutt volna — — de Nádasdy uram felől oly hírek vannak, hogy kegyelmednek meg nem merem írni.« (400 m. lev. 100. l.) Akármí volt is a dologban, Ná-

dasdy pártfogása mégis találhatott abban módot, hogy a hazába vissza-költözhessék. Itt Debreczenben, a reformátusoknak már akkor fővárosában s virágzó iskolájában nyert tudományosságának megfelelő alkalmaztatást. Oda költözésének idejét nem tudjuk meghatározni, de Türk Dániel naplójából kétségtelen, hogy 1557. végén onnan hivatott meg Lőcsére subpraedikatornak, hol lakáson és kerten kívül az először ajánlott 24 frtnyi fizetés helyett, mint a mely felesége és gyermekei eltarthatására valóban kevésnek látszott, 32 frt évi fizetésben részesült. Ezen hivatal elfogadását hosszabb ideig tartó egyezkedés előzte meg, mire Méliusz Péter magatartása adott okot, aki úgy látszik mindent elkövetett, hogy Sylvestert Debreczenben maraszthassa. Bizonyos ebből az is, hogy Méliusz már 1557-ben Debreczenben volt, kinek ottani papsága kezdetét Révész csak körülbelül tette 1558-ra. Méliusz akarata ellenére csakugyan teljesült Türknek abbeli reménysege, hogy Sylvester 1558. február elején akár tetszik Méliusznak akár nem — elfoglalja hivatalát, mert 1558. marczius 10-én Türk naplója szerint már mint lőcsei pap két elítélt tolvajt készített halálra. (*Századok. 1871. 29. I.*) Ezek folytán helyes Fabónak azon vélekedése, hogy ha Sylvester Bécsbe menetele előtt nem értette is a német nyelvet, ott tartózkodása alatt annyira sajátjává tette, hogy mind a lőcsei papságra vállalkozhatott, mind pedig Luther néhány énekét fordíthatta magyarra, a mit már Vallaszky állít. (*Conspectus reip. litt. hung. 113. lap.*)

Sylvester debreczeni tanítóskodása és lőcsei papsága mindazok kétségét eloszlathatja, akik még mindig ellenemondanak Sylvester protestans voltának. Bécsben is az volt ő a mi Sárváron s mint olyan ment Debreczenbe, onnan pedig Lőcsére. Különös, hogy az Erdősi nevet vagy egyáltalában magyar nevet ő maga soha sem használ munkái alatt s mások is mindig csak Sylvester néven említik. Zarka és Wietorisz nevezik először 1770-ben »Sylvester alias Erdősi«-nek s nem tudni mi alapon: de mivel az Erdősi név ma már közönségesen el van fogadva, mi sem mellőzhettük.

Lőcse volt-e utolsó pontja S. földi vándorlásának? ismét oly kérdés, melyre feleletet nem adhatunk. Idáig sikerült őt elkísérnünk, élete további folyamáról, halála idejéről nincs tudomásunk.

Sylvesternek fő művei t. i. Grammatikája és Új testamentuma alapos tudományosság gyümölcsei. Mint grammatikus, a classica philologia azon korbeli színvonaláról mélyen belát anyanyelve szerkezetébe s egybevető vizsgálódásai folytán helyes elveket alapít meg. Nyelvészkedő grammatizálása kétségtelenül hatott stílusa fejlődésére s a nyelvet öntudatosan használó író, mikor új testamentuma fordításával elkészült egyszersem annak tudomására is eljutott, hogy anyanyelve nemcsak arra képes, hogy héber, görög és latin szöveg néhol szabatos, általában pedig értelmes fordítására használtathassék, hanem arra is hogy a classicus versforma korlátai közt is értelmesen és tűrhető csinnal szerközzék. Ezt mu-

tatja azon jegyzet, melyet az itt 134—140 lapon olvasható szöveg után iktatott új testamentomába, írván hogy: *Ez summáriumot hogy helyin nem vetők ez lün oka, hogy kísén vívők eszünkbe az mű nyelvünknek mindenben való nagy nemess voltát.* — Midőn tehát fordítását bevégezte vagy befejezéséhez már közel volt, akkor szerkesztette ezen verseket, melyekben az illető könyvek tartalma van röviden összefoglalva. Ebben — Révész szerint — Erasmust követte, a ki a maga fordításában minden rész tartalmát két sornyi versbe foglalta s közvetlen a részek elé nyomatta; de mint ugyancsak Révész megjegyzi s be is bizonyítja, Sylvester versei eredetiek s nem Erasmusénak fordításai. Kétségtelen, hogy ezekkel együtt készült az itt 133. lapon olvasható ajánlás is.

Sylvester első kísérletének ily sikere mindenestre megérdemli, hogy a nyelv és irodalom történet egyik legnevezetesebb eseményének tekintessék. Azonban bármily méltó elismerés illesse is a forma nehézségeinek leküzdésében nyilvánuló kitartást; ennél is többet érdemel azon nyilatkozata, melylyel nemcsak igaz hazafiságot, önálló felfogást s helyes érzéket, hanem csudáltni való bátorságot is mutat. Kora előítéleteit tekintve, erkölcsi és tudományos hírnevét tette kockára, midőn az előtte és utána századokon át üldözött s megvetett magyar népköltészet egyik sajátosságát egyenesen a sz. írás, sőt épen Jézus beszédmódjával, hasonlataival állítja párhuzamba. Azon czikkében ugyanis, mely *Az olyan íghitrül tanuság, mellyek nem tulajdon jegyzisben vitének* czímet visel s közvetlen a most említett versek után áll Új testamentumában, így ír a képes kifejezésekről: *az ilyen besziddel teli a szent írás, mellyhez hozzá kell szokni annak, az ki azt olvassa. Könnyű kediglen hozzá szokni az mű nípünknek, mert nem idegen ennek az ilyen beszid neme. Íl ilyen beszidvel naponkid való szóllásában. Íl inekekben, kiváltkípen az virág-inekekben, mellyekben csudálhatja minden níp az magyar nípnek elmijinek éles voltát az lelísben, melly nem egyib, hanem magyar poësis.* — Maga e nyilatkozat s azon nyelvtanában kimondott élv, mely szerint az anyanyelv tanulásának meg kell előzni az idegen nyelvek tanulását; elegendő arra, hogy Sylvester a nemzeti irodalomtörténet legbecsültebb alakjai közé számíttassék. Mélyebbre ható gondolkodással, fejlettebb műérzékkel ilyen bátorságot egyetlen írónk sem tanúsít. A ki azokat a virág énekeket ennyire tudta becsülni, lehet, hogy gyűjtötte s össze is írta. Mit érne ma egy ily gyűjtemény, s mennyit pusztíthattak el ezekből, a Pelbáitok, Bornemisszák, Magyariak és Pázmányok! ?

Latin versei írásában ő maga is a kor ízlését követte s akár a 79-ik zsoltár paraphrásisát, akár elégiáit tekintsük, egyikkel sem emelkedik feljül hasonlókát bőséggel zengő kortársain. A *de bello turcis inferendo* — czíműben is az akkor szokásos kidolgozási modort tartja szem előtt, de felöleli a nép babonás képzeit, melyekből anyanyelvén, nemzeti schemákat követve sokkal becsesebb örökséget hagyhatott volna számmunkra.

A mi már itt közzétett húsvéti énekét illeti, ez is azon *Surrexit Christus* kezdetű latin énekek valamelyike után készült, melyekről a 416. lapon szoltunk. A vers alakja megegyez Batízi V. számú énekének strófa-szerkezetével, csupán a refrainben mutatkozik némi eltérés. Tartalma, a feltámadás történetének s jelentőségének dogmatikai előadása, lélekben való áldozatra int, Krisztus közbejárásáért esedezik s hálaadás-sal végződik. Vele egyező kezdetű s tartalmú énektársain nem emelkedik feljül, de azoknál nem gyengébb; ugyanazért csudálni lehet, hogy csak Bornemissza énekes könyvében van meg a XXIV. lapon (Sylvester Jánosé) s a későbbiekből kimaradt. Itt azt tehetjük kérdésbe: nem ez az ének adott-e okot azon állításra, mely szerint Sylvester Luther énekei közül néhányat magyarra fordított? A 416. lapon kimutattuk, hogy Luther is írt a *Surrexit Christus*-féle énekek formájára egy éneket s hogy az valósággal le is van magyarra fordítva s különbözik ettől, mely Bornemisszánál határozottan Sylvester neve alatt áll. A kettő közt B-nál egy szintén *Surrexit*-féle éneket találunk s úgy következik Sylvestéré, harmadiknak. Lehet, hogy itt van az állítás és talán tévedés alapja. Sylvester ezt az éneket is bizonyosan azon tiszai nyelvjáráson írta, melyen egész új testamentuma s így distichonai is reánk maradtak; Bornemissza azonban szükségesnek látta átírni. — 15. sorát v. ö. alább III. 53. IV. 45. V. 37. sorával, valamint »az nehéz ígliknek magyarságáru stb. című egybeállításának *Golgotha* cikkét.

A II. szám alatt olvasható ajánlás eléggé ismeretes. Sylv. Új testamentoma eredeti kiadásának A 3 levelén áll; de 1574. évi szerfelett hibás nyomtatású bécsi kiadásából kihagyatott. Az eredetiben ez van alatta: *Sylvester János írta.* 1787-ben két külön munkában jelent meg, t. i. *Ribini, Memorabiliái* I. 52. 53. lapján és *Révai Miklós, Elegyes versei*-hez csatolva 301—325. l. Ez utóbbi helyen betű szerint és átírva az itt utána következő III. IV. V. VI. számú darabokkal együtt. — Azóta részben vagy egészen minden irodalomtörténeti kézi könyv lenyomatta, míg emezekről ritkán történt említés. A minden tekintetben érdemes munkához méltó ajánlás. Emelkedett hangon szól a magyar néphez, melynek javaért dolgozott; s az előtte magyar író által nem használt idegen versmérték korlátai közt tárgyhöz illő nyomatékossággal fejezi ki a mit elgondolt. Szébb és jobb ajánlást aligha írhatott volna.

8. s. *nyomos* = állandó, maradandó.

10. s. *Hütre hiu* = hitre hív. Így kell igazítani a VI. 17. 43. és 51. sorában is. A *hiu*-ra nézve lásd I. k. 333. l.

15. s. *rejte*k *kincs*-re ugyancsak Sylvesternél azt olvassuk *az nehéz ígliknek magyarságáru* stb. című szakaszban: Rama = magas hel, rejtek magyarul, görögül tezauros, hova ember valami drága marhát rejt; innét vagy onnét eredete az következő *ígliknek*: *rejte*k ház, *rejte*k láda, *rejte*k marha, *rejte*k kincs stb. A *kifolyó víz* = forrás. Molnár Alb. szóarában: *Kifolyó kút* = scaturigo, fons vivus.

24. s. *eljövetek* = *eljőjjetek*. Ugyanez a sor olvasható alább : III. 50. V. ö. Batízi I. 20. sorát, hol hibásan áll *jövetek* helyett *jövétek*. — Münch. c. 54. l. *jövetek* a *menyekezöbe*. 82. l. *Jövetek* *magatoknak*. 95. l. *Jövetek öljük meg ötlet*. 215. l. *Jövetek ebélljete*.

III. sz. Az Új testamentum *Yy 2, Yy 3.* levelén.

11. s. *alamozsna. büjtöl*. E két szót a bécsi és Münch. c. *alamisna* és *böjtöl*-nek írja. A Döbr. c. írója már váltogatva hol *alamisnát* hol *alamosnát* használ. — A Bécsi, Münch. Winkl. c. *büjtöl* ír ; a Jord. Ehr. és Érdy c. *bejtet*. Ma közönségesen *böjt*, egyes vidékeken *böt* és *bütt*.

12. s. *csendesz*. A Münch. c. is így írja ; a XVI. században általánosan, a XVII.-dikben is némely író.

24. s. *viszhát von*. A Góry c. 32. levelén is így : *az szeretet senki-vel visszat nem vonson* I Kor. XIII. 4. — Münch. c. 46. l. o *hüttölen* nemzet és *vizha vívó*. 131. l. o *hüttölen* nemzet és *vizza vívó*. — V. ö. IV. 22. s.

23. s. *üdnep* = *ünnap*. Ugyancsak Sylvesternél I Kor. 5. 8. Annakaért *üdnepet üdöljünk* nem az régi kovászbán. Ugyanő nyelvtanában (Corp. Gramm. 26. l.) az összetett szavak közt említi az *üdnepet*, a mi szerinte = *üdös nap*. A codex irodalomban *üdnep, idnep, ünnap, innep*, felváltva jön elő.

25. s. *hasonlik* = hasonlónak lesz, azaz hasonlítottat. Lásd a 39. sorban is. Münch. c. 50. l. Mennyeknek országa *hasonlatik* emberhez, házi atyához. V. ö. IV. 15. V. 29. s.

28. s. *lakik* = lakozik, vendégeskedik. Lásd a 43. sorban is.

46. s. *Tettetese* = képmutató. Debr. c. 208. l. a gonosz sátán akarát elveszteni a keresztyén hitöt — — hamos keresztyénöknek *tettetös szentségökkel*. Münch. c. 57. l. *Jaj tünettek képmutatók, kik egyenlők vattok a megfajerejtett koporsókkal, kik embereknek kívül szépeknek tetnek* — — *küül igazaknak tettettek, de belül telljesek vattok képmutalattal*. Ugyanez Jord. codexben : *Jaj tünettek képputalók, kik hasonlatosok vattok* — — *kik kívül láttatnak* stb. — Lásd : VI. 9. s.

46. s. *gyalkos* = gyilkos. A Münch. c. *gyolkosságot* és *gyilkosságot* ír. Jord. c. *gyilkosság*. Ehr. és Winkl. c. *gyolkos*. — V. ö. IV. 39. s.

51. s. *Húsit*. Eszót Sylvester nyelvtanában (Corp. gr. 26. l.) az összetett szók közt említi : *húsit* = *hús ítel*. V. ö. IV. 43. s.

56. s. *müre* = műre, munkára bocsát, v. ö. IV. 39. — Itt az 51—56. sor egy a IV. 43—48. sorral.

IV. sz. Az Új testamentum *Yy 3. Yy 4.* levelén.

20. s. *soküggyü* = sok bajú, szorgalmatoskodó.

29. s. *könyörül* helyett az eredetiben csak *könyörü* áll.

33. s. *Használattan*. Münch. c. Luk. 17. 10. *kelletlen* ; de a Jord. c. megfelelő helyén szintén *használatlan* áll. Az újabb fordítások *haszonlatant* írnak.

V. sz. Az Új testamentum *Yy 4 Zz. 1. 1.* levelén.

18. s. *szemtelen* = vak. Münch. és Jord. c. *vak*-ot ír. — Ján. IX. 39.

20. s. *lator*. Münch. és Jord. c. *lator* helyett *orvot* és *tolvaj*-t ír. Ján. X. 8.

24. s. *esik* = esedezik. Az I. kötetben gyakran található.

35. s. A Münch. c. 207. l. *ki mene ő tanejtványival Cedronnak áradatja elvé*; Jord. c. megfelelő helyén: *mene ki Jézus hű tanojtványival Cedron nevű víznek átala. Félegyházinál: kimene az ő tanítvánival Cedron taván túl.* — Székely Estván, sőt későbbi írók is *Havasalföldet* írnak még a mai *Havasalföld* helyett.

38. s. *gyakók*. Lásd: I. k. 13. 323. lapját.

VI. sz. Az Új testamentum Zs. 1. Zs. 2. levelén.

22. 26. 46. s. *fene níp* = pogány nép. A Jord. c. *pogánt, népet s idegen népet* ír. — Bécsi c. 106. l. *hozott ő reájok nemzeteket messzől, fene nemzetet stb.*

50. s. *maga* = noha, jöllehet.

VIII.

DOBAI ANDRÁS.

Dobai András nevét az első reformátoroké közt említi ama régi kézirat, melyet a hagyomány Pesti Gáborénak mond. Ezt a kéziratot Geleji Katona István — mint maga mondja — egy tudományokkal foglalkozó ember könyvtárában találta s tartalmát *Preconium Evangelicum* cím alatt 1638-ban Gyulafejevártt kiadott latin predikációinak előbeszédébe a magyarországi reformáció története gyanánt szőtte be. Utána Pósházi János, Igazság istápa stb. című munkájában (*Sárospatak 1669. 174. l.*) szintén ezen a nyomon beszéli el a hazai reformáció történetét; valamint Tolnai F. István is Kalaúza (*Kolosvár, 1679*). 562. lapján. Ezek mindegyike G. Katona előbeszédére hivatkozik s Pósházi nyíltan ki mondja, hogy »ezt onnan leírni nem restellém, nem is szégyenlém.« A *Preconium*-ot egy évvel előzte meg Iratosi T. János, *Az ember életének boldogul való igazgatásának módgyáról* című fordított műve (*Lőcse 1673*), melynek ajánló levele más forrásból, bővebben, de G. Katona forrásával egyezően adja elő a hazai reformált egyház első viszontagságait. — E művekben Dobai András neve mindenütt Abádi Benedek, Batízi András Gálszécsi, Huszár Gál stb. neve mellett áll s jöllehet munkásságának részletes leírása sehol sem található, azok közé tartozását eddig senki sem vonta kétségbe.

Bornemisza Péter, ki Dobainak ránk maradt s itt közlött egyetlen költeményét Énekes könyvébe iktatta, ennek címe alá ezt írta: *Dobai András Sáros pataki pastor által szerzettet.* Bornemisza ezen tudósításának hitelességét legkevésbé sem ingathatja meg az, hogy Ember Pál,

Szombathy János, Szirmay Antal egyiránt kihagyja Dobait a sárospataki predikátorok sorából. Dobai ugyan maga sem nevezi magát annak, de énekének általunk lenyomatott szövegében az utolsót megelőző strófiában világosan írja, hogy Patak városában az Bodrog mentében ezerötszáz után negyven esztendőben szerzett énekét. E szerint bizonyos, hogy Dobai akkor és csakugyan Patakon írta énekét. Ha ezt a körülményt állítólagos pataki papságával vetjük össze, s visszagondolunk az ezen kötet 429. lapján mondottakra, alig lehet az iránt kételkednünk, hogy Dobai 1540-ben Perényi Péter udvari papja volt Patakon. Ez év elején történt ugyanis Perényi és Dévay közt azon összeütközés, mely miatt Dévay Perényit elhagyván, Serédi Gáspárhoz ment s ez által a szikszai iskola tanításával bízott meg. Dobai tehát Dévay helyét foglalta el Perényi udvarában. Ugyanaz a hitágazati vita vagy más körülmény okozta-e? nem tudjuk, de Dobai sem maradt esztendőnél tovább Perényi udvarában. 1541. tavaszán már Révai Ferencz nádori helytartónak Bártfán, Stöckel Lénárd vezetése alatt tanuló fiaival mellett találjuk, hol a három Révai fiú nevelője Gyulai Gábor elbetegesedvén, egy maga nem igen volt képes a dolognak megfelelni s ezért Dobai osztozott vele a tennivalókon. Midőn Gyulai az év vége előtt határozottan lemondott s Bártfáról el is távozott; Stöckel ideiglenesen Dobait ajánlotta nevelőnek addig, míg saját testvére Péter, ki 1536. óta a wittenbergi egyetemen tanult, visszaérkezik. Stöckel Dobait, kivel teljesen meg volt elégedve, nem könnyen tudta megmarasztani. A Révai fiúk házi gazdája Eck Bálint lártfai főbíró és Dobai közt ugyanis valami ellenkezésnek kellett lenni, melynek kiegyenlítésére mindent elkövetett. 1542. június 2-án kelt levelében tudósítja erről Stöckel a fiúk atyját, kit egyszersmind arról is biztosít, hogy testvére Péter nem sokára meg fog érkezni. Ez azonban még 1543. június 30-án sem érkezett meg, a mikor Dobai már épen nem akart tovább maradni. Stöckel Révaihoz e napon kelt levelében írja, hogy habár beteg is, igyekszik őt visszatartani, míg testvéréről valami bizonyos hírt hall.

Stöckelnek ezen leveléből kilátszik, hogy Révai is becsüléssel vicseltetett Dobai iránt, mert arra kérte, hogy midőn Bártfát elhagyja, látogassa meg. Stöckel Dobai nevében köszöni Révai eme kegyességét, melynek elfogadásától csupán szülőföldére való vágyakozása tartja vissza, mit az akkori viszonytagságos időben Stöckel is természetesnek tart. — Mindemellett Dobai még 1544. február 2-án is Bártfán volt, mikor azt írja róla Stöckel Révainak, hogy nem tudja rábeszélni, hogy — ha csak rövid időre is — elvállalja a Bártfán dühöngő pestis miatt már ekkor onnan hazament fiúk mellett való nevelősködést. Egészsége változásán kívül — így írja — sok más kifogása is van; különben Bártfán sem akar maradni, mivel naponként várja, hogy valahova a Tisza mellé hívják meg valami nyilvános tanításra.

Ez a meghívás még az év közepén sem történt meg. Másfelől az is bizonyos hogy Dobai nemcsak Révainak becsülését, hanem fiainak bi-

zalmát is meg tudta nyerni. Erre mutat azon levél, melyet Révai Mihály a legidősebb testvér 1544. első felében írt Dobaihoz a végett, hogy ez Stöckellel közölve a dolgot, valamely jövőjét illető ügyre nézve kérje ki tanácsát. Erre Stöckel junius 20-án maga is ír R. Mihálynak s tudatja vele, hogy Dobai eljár abban, a mit reá bízott s egyszersmind megemlíti, hogy az ő és a bártfai tanács kedvéért Dobai a hallgatók nagy megelégedésére magyar egyházi szónoklatokat kezd tartani. (*Frankl V. Révai Ferencz fiainak iskoláztatása. Pest. 1873.*)

Meddig maradt Bártfán s onnan hova ment? nem tudjuk. Lehet, hogy az óhajtott meghívás végre megérkezett s valamely tiszavidéki város iskolájában szolgálta a reformáció ügyét, és bár ismeretlen is előttünk munkásságának sikere, bizvást hihetjük, hogy kora nevezetesebb nevelő és tanító férfiai közé tartozott az, a ki ezen a téren három év alatt Stöckel Lénárd folytonos megelégedésére forgolódott.

Születése helye vagy a szilágysági Kis- és Nagy-Doba nevű helység egyike lehetett vagy Szatmármegyében keresendő. Az idézett adatok szerint a Szepességről szülőföldre kívánczolt s talán éppen onnan várta a meghívást is a Tisza mellékére (*circa Tibiscum*). Ez utóbbi feltevés támogatására szolgálhat egy körülmény, melyre énekéből leszünk figyelmesek. Ennek versejeiből ugyanis ezt olvashatjuk ki: **ANDREAS DOBAI DOMINO MICAAELI VAS SE KOMMENDABAT UNICE ED.** Vas Mihályról fel van jegyezve, hogy Perényi Péternek siklósi várában kapitánykodott s azt a töröknek ellenállás nélkül adta fel 1543-ban (*Istvánfy, Hist. XV.*) Lehet, hogy egy azzal a Vas Mihálylyal, ki 1552-ben a veszprémi várat sem sokkal nagyobb szerencsével védelmezte, minek leírása Tinódinál olvasható. (Lásd a *RMKT. III. 90. l.*) Istvánfi világosan írja, hogy az a siklósi kapitány Nagykárolyból való volt s mivel Dobai 1540-ben ajánlja magát neki, nem lehetetlen, hogy ezzel az ajánlással azt a pártolást kívánta meghá'álni, melylyel Perényi meghitt embere őt, földiét (?), a Dévay távoztával megüresült udvari papságra segítette.

Bártfai szereplése után nincs róla emlékezet, ha csak nem ő azon Andreas Dobay, a ki 1560-ban íratkozott be a wittenbergi egyetem hallgatói közé.

»Az utolsó ítéletről« című éneke három helyen maradt fenn. 1. Bornemissza P. Énekes könyve CCVIII—CCX. levelén. 2. Csonkán a 45. sortól kezdve a Lugossy c. 51—53. levelén. 3. Csoma c. 85—89. levelén. Évszám szerint: 1582. 1629. és 1638. évből. A Csoma codexbeli szöveg Bornemisszáénak egyszerű másolata, míg a Lugossy c. több rendbeli figyelemre méltó eltérést tartalmaz. Tárgyát, mely Máté ev. XXV. r. 31—46. verséből van véve, mások is feldolgozták a XVI. század folyamán, mint például a csallóközi Névtelen 1552-ben, de Dobaival egy sem mérkőzhetik. Nyelve, verselése, alakítása a XVI. században élt első rendű költőink közé sorolhat'ja velünk. Tárgya mellett marad s tud belőle alkotni: a bibliai szöveget minden ízében felhasználja, semmit sem hágy

el belőle s még sem lesz betű-másolóvá; aláveti magát a feldolgozótól várható hűség teljes követeléseinek, de tisztában van azon különbség felől, melynek a próza és verselés nyelve közt kell lenni. Hangjában drámai erő nyilatkozik s a biblia más részeiből vett momentumok felhasználása helyes érzékre, sőt ízlésre mutat. Szerencsés gondolatnak mondható mindjárt az L-dik zsoltár első verséből kiinduló kezdet, mely után ügyes fordúlattal, a próféták és apostolok tanításainak említésével azonnal az idvezítő szólal meg s beszél mindvégig, hol a költő magának egyetlen strófát tart fen az intésre, egyet a kor szokásához képest lakhelyének és az énekszerzés idejének megemlítésére s egyet — ha ugyan ez is tőle származik — a szintén szokásos doxológiára.

Jól alkotott strófái egy rímet tartó négy sorból állanak; a hatodik szótag után rendszeren sormetszet választja ketté a 12. szótagból álló sorokat. B = Bornemissza. L = Lugossy c. Cs. = Csoma c.

19. s. *felvém* = felvevém. Cs. *fölvém*.

42. s. *gyűlölség* helyett Cs. *gyűlölség*-et ír.

48. s. *Hogy azt önnék, innák emléközetömrre*; mig B. és Cs. megtartották a régies *innájokat*.

50. s. *L. ezt szerzém h. készlém*. — 51. s. *evőknek e mellett h. élőknek mellette*. — 59. s. *értek megfeszülék h. éréttök meghalék*.

59. sorral v. ö. Batízi András I. 64. sorát.

63. s. *L. doktorokat hagyék h. tanítókat szerzék*. — 64. s. *közöttök hirdetnék h. köztök hirdetnéjek*. — 67. s. *közéjük h. közöttök*. — 68. s. *nékiek h. ő köztök*.

72. s. *L.* — *kérhozik valaki nem hinne*. — 73. s. *B. és Cs. Bár stb. L. Már vesse szömmre*. — 75. s. *L. Miből h. Melyben*. — 76. s. *Vagy irgalmasságom tölök elrejtöttem*. — 77. s. *Jer. h. Jűj*. — 78. s. *az hamis h. ez csalárd*.

81. *L. mondá h. mondgya*. — 82. s. *Érette megölék h. Örökké megöli*. — 83. s. *aléták h. allittya*. V. ö. Apáti F. Feddő éneke 33. s. — 84. s. *Nem hiszi bizonynyal én ítéletömet*. — 85—88. s. két strófával alább így hangzik a Lugossy codexben:

Nosza mast lássa meg én istenségömet,
Nosza tanolja meg az én szent ígemet,
Nosza ismerje meg hatalmasságomat stb.

89. s. *L. felindítom h. megindétom*.

90. s. *L. feltámasztom h. megmozdítom*. — 92. s. *fogságból kimentem h. majd megszabadítom*. — 94. s. *gonoszoknak h. gonosságnak*. — 95. s. *állatimat h. állatim*. — 96. s. *töltöm h. állom*. — 99. s. *mit most h. mit én*.

101. s. *L. fűjtatok h. fűtatok*. A 101. és 105. s. Máté ev. XXIV. 31. versének felel meg. — 102. s. *zászlómat h. zászlóm kitétetöm*. — 104. s. *székemet tétetem h. széköm helyheztetöm*. — 108. s. *hívna h. hívok*.

112. s. *L. Az ő érdemöket mindönnek kiadom*. — 114. s. *az én szómat hitték*. — 115. s. *holtokiglan engömet vallottak*. — 116. s. *Semmiben*

engömet meg nem tagattanak. — 117. s. *Szóm először azért imez.* — 118. s. *áldottai velem.* — 119. s. *Veggyétök immáran az.*

120. s. *L. atyámtul h. atyámmal.* — 121. s. *ételt ti adátok h. eledelt adátok.* — 124. s. *és h. ti.* — 129. s. *tesznek ilyen feleletöt.*

130. s. *L. közöttünk tégedet.* — 131. s. *töttök ezöket teveled.* — 133. s. *ezt igazán h. én bizonynyal.* — 134. s. *Az én h. Hogy ti.* — 135. s. *kis-sebbikkel h. kisesebbiknek.* — 136. s. *nékem h. nyilván.* — 137. s. *hitellenek-höz h. hitelleneknek.* — 138. s. *ezekhöz h. ezeknek.* A *L.*-ben a 139. s. megelőzi a 138. sort.

140. s. *L. Melyek h. Melylyel.* — 141. *L. ezeknek h. azoknak.* *Cs. ezekhez.* — 142. *L. innét h. immár.* — 143. s. *az h. föl.* — 144. s. *szerzet-tetett h. készítettött.* — 146. s. *nem h. sem.* — 149. s. *fekvén h. fekvém.*

150. s. *L. engemet köztetek h. engem közületök.* — 152. s. *így meg h. ezzel.* — 155. s. *Kezdik kérdőznie hol láttak engömet.* — 156. s. *Avagy h. Vagy.* — 157. s. *énnekem h. ezöknek.* — 159. s. *híveimmel h. híveimnek.*

160. s. *L. enmagammal h. enmagamnak.* — 161. s. *ezeke vettem.* *h. én vetöm azokat.* — 162. s. *nagy örök h. örök nagy.* — 163—4. sorban a rím: *-ban.* — 165. s. *intelek h. én intlek.*

174. s. *L. senkit h. ötet.* — 175. s. *Nám apostolokat h. Mert apos-tolimat.*

182. s. *L. Mindön emlör magát igön jó meglássa.* — 183. s. *hittel h. hitben.* A 185—188. sor nincs meg a Lugossy codexben; viszont a 189—196. sor csak abban olvasható.

IX.

TAR BENEDEK.

Tar Benedek név olvasható ki a »Házasságrul való dícsíret« verseiből, noha épen nem bizonyos, hogy ez és nem más név lappang a BENEDICTVS THAARARE betűkben. Tar Benedeket ép oly kevéssé találók a XVI. század közepe körül külföldi egyetemet látogató magyarok névsorában, mint akármely más nevet, melyben a Thaar, Thaara vagy Tharar Benedek felismerhető volna. — Ismeretlen szerzőnk Mező Szegeden vagyis a ma újra épülő Szegeden írta meg, tárgyát tekintve Batízi András »Házasságrul való énekére,« hangjára, irányára nézve pedig Apáti Ferencz feddő énekére emlékeztető dícséretét. — Szegedről Gyulai Torda Zs. leveléből tudjuk, hogy ott 1546-ban Abádi Benedek mint reformatus pap és iskolatanító a szegedi basa védelme alatt működött (*Bindseil, Philippi Melanchthonis epistolae etc. Halis Saxonum. 1874. 270. l.*); azért nem lehetetlen, hogy énekünk írója már 1541-ben ugyanott tanítóskodott. Művét egészséges észjáráson, gondolatai és képei szabatos kifejezésén kívül magyar népi humor jellemzi. Egy magában is egyike XVI. századi költői irodalmunk legbecesebb darabjainak s ha a

korabeli ferde szokások hí rajzában nyilvánuló tehetséget s csipkedő gúnyolásának hangját, modorát tekintjük, igen sajnálhatjuk, hogy szerzője csak ezzel az egy énekkel foglal helyet azon századbeli humoristáink között.

Verse alakja a szokott 12 szótagos, középen metszett sorokból négyesével alkotott egy rimet tartó strófa.

Megvan a Bártfai (1593) énekes könyv 85. lapján.

10. 22. s. *Jelesben a jelesül középfoka*. Szabács v. 129. s. *Jelesül kediglen* stb. — 16. s. *állyét*. Így van az énekes könyvben, azért megtartottam, noha egynek kell venni az *alít*, *alét* ígével, mely a 14. sorban szintén előfordul.

18. sorra lásd Volter és Gr. 25. sorára tett jegyz.

25. s. V. Ö. I. k. 233. 321. l. Ilosvai, Ptolomeusában is: *Mondhatatlan egyesek ők egymással*. — Béli Pál 1672. aug. 17-én írja: *bizony nem vélem, hogy magok között is egyesek legyenek*. Tör. Magy. okmt. V. 141. l. 27. s. *Publikán* = pelikán.

32. s. sorral v. Ö. Ecclesiast. XIII. 20. v. *Micsoda társasága lehet az farkasnak az báránynyal?*

35. s. Az *Adhortatio mulierum*-ban is:

— — — — — Isten ne mentsön,
Bottul, pálczátul az te hátadat,
Piros orczádat szégyönvallástul,
Hátadnak hosszát szép sudár pálczátul.

Az »Igen hasznos és drága nemes receptum«-ban is »mikoron az asszonyi állaton avagy az szolgáló leányon tunya, rest avagy csácsogó szín vagyon,« *bot-lé és pálcza-facsarék* is említetnek. (Toldy, *Adalékok a régi magy. irod.* Pest. 1869. 23. l.) — Tinódi a lantosok és hegedűsökrol szintén írja, hogy: *Meg is ütik néha történik bottal az hátát*. — Melotai Ny. István már csak így kiált fel: *Vesszőt asszonykának! S megróvja: kiknek nem elég az vessző, de ballával, vizes istránggal, és akármi keresetlen fával roncsolják, bénítják feleségeket*. Agenda. 302. l.

36. s. *jargalni* = nyargalni. XV. és XVI. században széltére így íratott. — Az asszony nép piaczra járását az Adhortatio írója is korpázza:

Ha az piaczra el-kilépendsz,

Sokat ne késsél és ne terécselj stb. — Itt az 51. sorban: *Ihagtok-vihagtok piaczra ha mentek*.

47. s. *lakodalom* = vendégség.

57. s. *meny* = menyecske. Istvánfinál is 253. stb. valamint Balassa B-nál is többször.

60. s. Melotai Ny. István írja Agendájában 307. l.: *Nem szégyen ám asszonykának az rokkát kezébe venni s fondogálni és az gyenge ajakával az szöszet nyáladogálni*.

64. *Simon bíró* nevezet gyakran található régibb íróinknál. Az *Adhortatio* írója is alkalmazza a férje dolgába avatkozó nőre. Ma is mond-

ják, ha nő kocsiskodik : *Simon bíró hajtja a lovakat.* Így idézi Prágai is a Fejedelmek serkentő órája 344. lapján. Melotai Ny. J. Agendája 305. lapján olvassuk : *Vélkeznek amaz engedetlen, szófogadatlan asszonyállatok, kik Simon Birókká akarnak lenni, hogy ők hajtsák elől az lovat, sőt gyakorta az kuczikból az hamu-székről akarnak regulát szabni, az ő férjeknek az asztalfőre. Vesszőt asszonykának ! Mert hosszú az ő haja, rövid az elméje. De ez is nem igen kicsin erkölcselenség némelyekben, hogy az ő férjekben beszédekkel, mordságokkal s nem tudom micsoda szokott rossz mesteriséggel sok emberek jelenlétekben tesznek bosszút. Oldal tetemem mit zörögsz?* — Szirmay A. Hungaria in parabolis (Buda. 1804) 39. lapján azt írja, hogy ez a példabeszéd valami Simon nevű, Miskolcz-városi bíróról maradt fen, a ki egykor felesége helyett mindenféle asszonyi dolgot végzett volna.

X.

CSIKEI ISTVÁN.

STEPHANUS CSIKEI. Ennyi az, a mit értelemmel lehet kiolvasni »Az Ilyés próphetáról és Áckáb királyról 1542-ben Nyígtótfalvában szerzett ének versejeiből. Toldy a vezetéknévet Csikeinek olvasta s ő utána mind annak írjuk, a mi ellen azonban azt lehet felhozni, hogy Csike nevű hely ma nem ismeretes, míg Cseke és Cséke ma is van. A 45. sor első szava, mely az I betűt adja e névhez, az *Ismég* szó, eredetileg *Esmég* is lehetett és csak Hofgrefnél változhatott *Ismég*-gé. A külföldi egyetemeket látogató magyarok névsorában sem Csekei sem Csékei sem Csikei nem fordul elő. Lehetne még Csikire s ez esetben arra a székelyre gondolni, a ki 1560-ban *Siculus Czikiensis* néven Dobay Andrással együtt frakozott be a wittenbergi egyetem hallgatói közé. Az ének szerzetésének helye sem vezet bennünket nyomra, mivel Nyígtótfalva nevű helységről ma semmit sem tudunk. Talán Nagy Tótfalu volna Baranyában, mely Siklós környékén korán bevette a reformációt? vagy azon Borsod megyében esett Tótfalu, mely 1549-ben Perényi Gábor birtoka volt (400 m. lev. 56. l.) vagy Misztótfalu?

Nagyon hihető, hogy a szerző, mint korabeli költőink legtöbbször, pap és tanító volt s tanítványaitól leste el verse rhythmusát, a *Kis kácsa fürdik fekete tóba-féle* gyermekdalét, melyre maig több verset dalolnak a játszó gyermekek. Hogy ez a versalak nálunk már előbb is kelendő volt, mutatja a Sz. László hymnus (I. k. 279. l.). V. ő itt a 426. lapon mondottakkal. — Feldolgozta ezt a közönségesen ismert bibliai történetet Sztárai Mihály is sokkal bővebben 1549-ben s később Csikeiénél is rövidebben a Lugossy c. egy névtelen szerzője (87. l.) Csikei a választott versforma rövidnek mondható soraiban élénken tudja elbe-

szélni a történetet. A sormetszet megtartása, kortársaiénál nem rosszabb rímei, javára vannak a szószaporítás nélkül versebe szedett tárgy külső alakjának.

Megvan Hofgrefnél f4—g2 levélen hangjegyekkel, melyeket eredeti szerint, megfejtve és átírva kiadott Mátray G. idézett m. 26—27. lapján, hol legelső $\frac{3}{4}$ ütenyben írt ének dallamunk gyanánt említi.

7. *Mind be folota*. Fél sor, melynek elejét bizonyosan Hofgref sedője enyészttette el. A Vulgátában ennek a sornak eme latin szavak felelnek meg: *et plantavit lucum*. A bécsi, münch. Ehr. Jord. c. széltére használja a *plántál, palántál* szót, míg a Döbr. c. következetesen *ültet* szóval él (1. 79. 91 stb. zsoltárban). A *folota* szót erőltetve lehetne *palántál* vagy *ültet*-ből magyarázni; talán inkább a *befolyatá*-t kell a *befolotá*-ban keresnünk s a sort ilyformán egészíthetjük ki: *Sűrű berekkel mind befolyatá*. Erre van némi analogia Batízi Jónásának eme soraiban:

Szörze az úristen egy folyó borostyánt,
Felfolya Jónásnak ő feje fölibe.

26. s. *inneten*-re lásd I. k. 294. lapját.

28. s. A *kari víz* alatt a *Kerít* vagy *Krit* patak értendő, mely a Jordán vizébe folyt, de ma ismeretlen.

49. s. *Kél* te. Így van Hofgrefnél. A 47. sorbeli *Kelj fel*-nek mintegy ismétlése, minek semmi nyoma a bibliai szövegben, valamint Sztárai-nál sincs. A költő ezzel olyasmit tüntet fel, mintha a próféta, isten szavának nem engedett volna egyszerre. Erre van példa a bibliában, a költőnek pedig *K* betűre volt szüksége a versfejben. A 47. sorban *kely*-nek írja Hofgr. itt pedig *kél*-nek az íge parancsolóját. A parancsolat nyomatékosabb hangzása végett használtathatott a mindenesetre régiebb alakú *Kél*. — Lásd: Nóta a mónárnéról. (*Nyőr. VIII. 336. l.*)

50. s. *özvegy* = özvegy. Bécsi c.-ben: özvegy.

69. s. *öl* = él. Így találjuk a Winkl. c. 111. l. *én magamat még ewlek néki szolgálatra adnom*. — 1559-dik évi feljegyzés szerint: Izabella királyné asszony megholt Gyula-Feir-Váratt szept. 15. napán ebéd után 12 órán, ki *ewlyen* Isten országában. Eltemeték Vasárnap. (*Kovachich, Script. min. I. 27. l.*) Lásd: Beriszló Péter éneke 7. sorát.

83. s. *eleget* helyett talán *elé*-nek kellene állani, bár a sor úgy sem világos értelmű.

88. s. *elfotta* = elfogyta. A codexekben, valamint később Balassánál is így. Egyes tájsházásokban maig hallható.

95. s. *önek* = évének, mint ma is *lőnek* e h. *tevének*, vagy *lőnek* e h. *tevének*. Münch. c. 41. 83. 130. l. *mend* vagy *mendenek* *önek* és *megelégedének*. — Jord. c. megfelelő helyén: *minnyáján eenek* és *megelégedének*.

XI.

SZKHÁROSI HORVÁT ANDRAS.

Szkhárosi Horvát András neve alatt Toldy kilencz költeményt sorol fel, melyekhez itt még egy járul. A tíz közül csak kettő olyan, melynek (VIII. X.) versfejeiből vagy végéről hiányzik a szerző neve vagy lakása. Együvé tartozásukat mutatja a nyelv és verselés épen úgy, mint a tárgy választása, felfogása és kidolgozása. A XVI. század első felében élt magyar verselők között vannak, kik Szkhárosinál többet írtak, mint például Sztárai Mihály s verselési ügyességet tekintve vele összehasonlíthatók: de erőteljesebb nyelven senki sem írt. Hitének ereje s nyilatkozásbeli képessége határozottan Dévayra emlékeztet, kinek egyetlen énekével méltó Szkhárosiét összehasonlítni. Amannak éneke utolsó előtt való strofájában röviden kifejezett s személyt nem válogató bátorsága, ennél kíméletlen részletezésben nyilvánul. A mi egyenes logikája éles fegyverének hegyét elkerülné, azt a dialectica szigonyával metszi, vágja, hasogatja. Gúnyba mártott nyilainak sűrűségével árasztja el a »vakság, szemetlenség és tudatlanság« ostrom alá fogott területét s célba vett tárgyait a megjelölt pontokon találja. Egy-egy tárgyat, mint például a fősévnyiséget, kegyetlenséget, gyűlölséget, különválaszt, ráolvassa az eltele szóló törvényt, parancsolatot; megbüntetett példákban mutatja fel az ijesztő képet; erős, de hű vonással rajzolja a korabeli megfelelő állapotot, melyet azután vagy személyesít, vagy főfő-szereplőiben támad meg s feddő, tréfálkozó, gúnyolódó módja szerint bánik el vele. E mód vagy modor Szkhárosinál mint Sztárainál (Comoediáiban) ugyanaz, mely a magyar népnek ma is sajátja. Sokszor csak a hangban nyilvánul, melylyel a legkomolyabb dolgot nevetségessé tudja tenni, néha ráhagyással vagy tóditással gúnyol, máskor célzatosan tett, de kikerülhetetlen kérdéssel szorít igenlő feleletre, majd bizvást hagyja eldöntetlenül a világosan fel nem tett kérdést, mert meg van győződve, hogy az általa történt megemlítés, oda vetett kép vagy hasonlítás olyan, mely gyengéje mellett is tetszésre s elfogadásra számíthat. Majd az ellentétek, hirtelen fordulatok ütközőinél sujt le és kacagtat, vagy pedig részletező leírásával úgy alkotja össze az a közben szétszedett tárgyat, hogy a csaknem észrevétlenül változott arányokból mintegy magától nő ki az eltorzított alak. Néha a legszabályosabb idomhoz alig ad valamit, néha meg sem látszik, hogy elvett belőle valamit — s célját elérte. Néha pusztá névadással teremti meg a kómikus helyzetet s legnagyobb ritkaság, hogy pusztá szójátékkal — egy valaki szerint a szellem eme ganájával — igyekezni névetést fakasztani. Megtörténik ugyan, hogy lebecsátkozik egész az aljas határaig, de ezen a kifejezésben egy pár szóval mindig innen marad vagy idegen szót használ s úgy siklik tovább.

Dévaynak az egy énekben is jutott egy sor arra, hogy a hazafiúi érzés is jelt adjon magáról. Szkhárosi vallásos »vígasztaló énekének« alapeszméje szintén abból a forrásból ered, valamint többi darabjai is

csak általános jellemöknél fogva tartoznak a vitatkozó vallásos költészet körébe, mert ha a vonatkozást és alkalmazást tekintjük, nem csupán a nyelv teszi őket nemzetiekké. Szkhárosi is a vallásosan hazafias, de egyszersmind a Farkas András által kezdett, vagyis inkább a reformáció bevételével kezdődött politizáló költői iránynak volt követője. »Az Átokról« című darabjából világosan kitűnik, hogy Farkas András krónikája lebegett szemei előtt. Nem az a merev párhuzam vonul ugyan rajta végig, de 145-dik sorától kezdve lehetetlen a rokonságot észre nem venni, míg azután ismét tárgyára nem tér. Akár reminiscencia volt ez, akár a kegyelet öntudatos cselekedete, egyaránt azt mutatja, hogy Farkas A. műve magára vonta a figyelmet s nyomot hagyott az irodalomban. Politikai felfogás tekintetében mindemellett különbség van a két költő között. Míg Farkas (235—240. s.) egészen János király embere s ennek még a törökkel kötött szövetségét is »bölcse cselekedetnek« mondja: addig Szkhárosi különbség nélkül zúgolódik s kél ki fejedelmek és urak ellen, a törököket pedig isten átkának tekintti az istentől elhajlott s kegyetlenkedő urak alatt nyomorgó nemzet. Kíméletlenül ront neki a szegény nép munkájából lépesedő nagyságos és kegyelmes uraknak; kárhoztatja a törvényhozást, megbélyegzi a »sok hamis törvényt, harminczadot, vámot, ravást, dézmát, borfoglalást, borváltságot stb.« mi mind csak telhetetlen fősvénység találmánya. »Az kereskedőknek te megnyitád poklot.«

Kalmárság, komplárság, minden szekeresség,
Vargaság, molnárság hopp! mely szép tisztesség!

mondja a XVI. századi vallásos népbarát, ki mindenkiiben a szegény földművelő ellenségét látja s egy új Dózsa György mellett hihetően vállalkozott volna Lőrincz szerepére.

Egyfelől a földesúri jogok s azok gyakorlásával űzött visszaélések voltak okai szertelen kifakadásainak (V. 266—270. s.); másfelől a reformáció lassú terjedésével való elégedetlenség. Ez utóbbit az urak kapzsiságának tulajdonította, arra vitte vissza s az így egyesített kettős forrásból lövelltet fel költői tehetségének hatalmas sugara. Magától érthető, hogy a földesúri jogok révén csakúgy mint »Az Fejedelemség« címén a fő- és alpapság, valamint a szerzetes rendek is útjába estek olykor mérges és mindig éles nyilainak. Ha csak személyekkel vagy osztályokkal bíbelődnek, még egyszer oly találó képei, talpra esett kifejezései, leírásai, egyes ferdeségek és hibák ostromozása mellett is lehetne műveit a csupán gúnyolódó irodalom termékei közé útasítani: midőn azonban az egyházi, mint polgári téren bármily kegyetlenül bánik is el egyesekkel s osztályokkal, főkép a fennálló rendszer ellen intézi támadásait, az egyesekben is ennek hibáit és szerinte gyenge oldalait ostromolja s igyekszik nevetségessé tenni, — nagyon feljül áll még az ügyesnek mondható paskilus

gyártás színvonalán is. Politikai színű küzdelmét csak az emberi és nemzeti érzület-adta természetes fegyverrel vívja, támad s védelemre nem gondol; rombolni kész, bár nem tudja mit s hogy kellene s lehetne a romok helyére állítani; lelkesedik az elnyomottak ügyéért, de a mindent feláldozó készsége túl értök mitsem tud gondolni. Ellenben a vallásos küzdelem terére teljes fegyverzetben áll ki. Hazai első reformátoraink tudományos képzettségének színvonalán áll. A létrejött tan ágazataiban otthon van, elszánt támadásra vakmerőséggel bátor s támadási módja elárulja, hogy a védekezésre is van tehetsége. Dévayval együtt a „sola fides” vallja (IV. 70—80. s.).

Arra a kérdésre, hogy ki volt Szkhárosi Horvát András? ma sem tudunk annál többet felelni, hogy legkihívóbban a tállyai első reformatus papok egyike. Szegedi Tamás az első, kiről tudomásunk van, de őt már 1590-ből említi Ember Pál. Szkhárosi verseiből az tűnik ki, hogy 1542-től 1549-ig folyvást Tállyán tartózkodott s írt. A X. darabnak ide csatolását feljebb említém, hogy mi oknál fogva tettem; itt csak azt jegyzem még meg, hogy végső strófája ettől legkevésbé sem tarthatott vissza, mivel a IV. számú vers utolsó előtt való strófájában is az mondatik, hogy »Váradon ezt szerzék, kele az káptalan szerben,« holott versefejeiből kijön, hogy: Skharosi Thálján scripsit etc.

I. sz. Megvan: *Born. CXLVI. lev. — Bártf. 4. l. — G. 359. l. — Vár. 325. l. — Lő. (1675) 358. l. — (1691) 562. l. — Debr. (1697) 244. lap. — MZk. 731. l. — Ref. 539. l.* Ezenkívül számos kéziratot én. könyvben. A versejekben: SKHAROSINVS H.

9—11. sorával v. ö. II. 35. 36. s.

II. sz. Megvan: *Born. CLXXXIX. lev. — A versejekben: IN THALIAE ITA EST KONTRA REGNUM ANTICHRISTIANVM HODIEE.*

5. s. *fekettünk — Feküdni helyett fekenni-t* ír a Bécsi c. is 42. l. látá Olofernesnek *dögét feje nélkül ő vérébe keveredvén fekenni a földön.* A Münch. Nád. stb. c. *fekönni-t* ír.

7—18. s. V. ö. Pál ap. I. Timóth. 4; 1—3. v.

19—26. s. V. ö. Róm. 3; 20—28. — Galat. 2, 16. v.

31—33. s. V. ö. I. Péter 1; 18—19. v.

46. s. *Discöséges szent Cozma és Damján — — mikoron orvosságról való tudománt tanulának volna, oly nagy malasztal szereté őket szent lélek úristen, hogy mindent ingyen megvigasztal vala, nemcsak embereket, de még okatlan barmokat es. Érdy c. 545. l.*

43. s. *Tiszteket osztottunk. Dom. él. 310. l. Minekutánna az prior tiszteket osztott volna az sororoknak — — az hideglelés legyen néked tiszted stb. V. ö. I. k. 290. 305. l.*

47. s. *Szolgájonk szent Apalín asszonnak, hogy ő érdemének miatta fogséréstől, főséréstől stb. megszabadüljonk. Nád. c. 490. l. — XVII. század elejéről való babonás orvosságok gyűjteményében olvassuk a fogfájásról:*

Sz. György nap előtt a mely lukba belebúvik az ürge, fújjon utána 3-szor, vagy: Apollonia tiszteletire mindennap mondjon 1. üdvözlést.

48. sorral v. ö. Katalin verses leg. 570—582. sorát. I. k. 48. l.

53. s. — *Fekél equorum deperditur cum ista oracione: Urunk Krisztus felden ha jár vala, egy úton elmegyen vala, protomartyr szent Istvánt elél lette vala, az szót mondta vala urunk Krisztus: én szerető szentem szent István protomartyr! ez út mellett láték egy veres pej lovat ö . . . es ő hasdát fekélvar fogta; menten mondjad szent János evangelistának, hogy ez fekélvar fogotta veres pej ló megtisztuljon agképen, ment Jordán vize isten parancsolatjaért urunk Krisztus filének minden jót tén; hiség istennek, hogy ezt es jóvá teszi.* 1488-dik évből maradt ráolvasás, Századok, 1872. 1. lapján. — Sz. István innepével függ össze ama maig élő hiedelem, hogy ha a Karácson éjtszakáján asztalon hált kalappal két oldalra megverik a beteg lovat vagy szarvas marhát, attól meggyógyúl.

63. s. Sz. Balázsról az Érdy c. 213. lapján olvasható azon csudás történet, melyre ez a sor czéloz. Székharosi idejében a nép szokásai közt is lehetett valami nyoma azon hiedelemnek, hogy Sz. Balázs a farkasok ellen oltalmazza a nyájakat; de a hagyomány — tudtommal — nem tartotta fen. Hazánk egyes vidékein maig divatozik az úgynevezett Balázs-járás, mely azonban Sz. Balásznak egy más, ugyancsak az Érdy c. 213. lapján is olvasható csudatételén alapszik. Erről szóló népköltészeti maradványokat Hantz Gyula és Sztachovics Remig közölt a Figyelő, II. 317. III. 277, 369. l. Ezekben Sz. Balázs a torokfájás gyógyítója és az iskolás gyermekek patronusaként van feltüntetve s ehhez képest nálunk maig Sz. Gergelylyel osztozik (Nyőr. V. 189. I. VI. 408. l. VII. 284. l.) azon tiszten, mely Péchy Ferencz fordított éneke szerint (6. lapon) Sz. Miklóst illette. Ily változást tapasztalunk az 57. sorban említett s Kakukillának tulajdonított tisztre nézve is, amennyiben gr. Illyésházy Józsefnek (meghalt 1759-ben) a m. n. múzeum kéziratai közt »Orvosságoknak rendbeszedése« című gyűjteményében ezt olvassuk: *Szent Nicasius napján, minden ajtóra írja azt, hogy iza vagyon Szent Nicasius napja, egerék, patkának menjetek ki és elvesznek az háztól, — mely esik 14. decembernek.* Ugyane czélból láttam ajtókra írva Sz. Kazimirus nevét is.

70. s. *Gondolkodjunksa.* A *sza, -sze* a parancsoló egyes második személyéhez szokott járulni s ez régen is a ritkább esetek közé tartozott. Itt is IV. 225. s. *Tekintsze*; III. 225. s. V. 76. s. *Hallgassza* fordul elé.

85. s. *Néki* azaz némelyek. *kuklya* = csuklya = cucullus.

91—93. s. v. ö. I. Móz. 2; 18. v.

95—96. s. v. ö. Pál, Efez. 5; 31. v.

103—105. s. v. ö. Pál, Zsid. 13; 4. v.

109—111. s. v. ö. Pál, Tit. 1; 6. v.

123. s. *gárgyán* azaz guardián.

119. s. *megmennek* azaz megmenekülnek. Lásd. I. k. 335. l.

133—135. s. I. Kor. 6; 9. v.

139. s. Ez a sor a 20-dikkal együtt Szkhárosi X. költeményének czímét foglalja magában.

III. sz. Megvan *Born. CLXXXI. lev.* — A strófák első sora 11 ; a többi 12 szótagú.

29. s. *fedelmek* itt sajtóhiba e h. *fejedelmek*.

40. s. *együld*. Molnár Alb. szerint *együld, egyöld* = ne forte, forsitan. Kreszn. az *igyöld* alakot is felveszi. Ma *igyók* alakban van meg Abaujban és Gömörben, hol *mindjárt, legott, egyszeribe* jelentése van.

89. s. Luk. ev. 3 ; 13. 14. v.

95. s. *ostor-adó* = nagyadó, sarcz, bírság. Alább Szeremlyéni 12. sorában is.

101. s. v. ö. Jerem. 2 ; 26—29. v. — 108. s. v. ö. Ezsaiás 1 ; 23. v. — 109. s. v. ö. Ezék. 22 ; 27. v. — 112. s. v. ö. Zsófón. 3 ; 3. v. A bécsi c. 281. l. *sivó oroszlán* helyett *révó oroszlánt* ír.

104. s. *eldöglettek*. Érdy c. 91. l. oly nagy bínben esének az első szilé, hogy mind egész emberi nemzetöt *megdögleték*. — 85. l. az pokolbeli sátán *megdögleté* az anyaszentegyházat kilemb kilemb eretnekségnek veszedelmes tudományával. — 605. l. ez átkozott erdőggel tölt kalomár Makhumet anyaszentegyháznak nagyobb részét es mint immáran 1527. nagyobbban zemeinkkel látjok, mindez világot nagyobb részre *megdöglette* — mint mastan az átkozott Luternek sectája kiktül az áldott teremő úristen megoltalmazjon. — 31. l. akkoron eretnekségök támadnak anyaszentegyházban és elszakadnak római szent széktől ; erről senkit ne kérjünk, kit szemönkkel nyilván látunk ez átkozott Luterben lenni, ki nagy sok országokat *megdögletött* átkozott hitetésével. — V. ö. még I. k. 336. lap.

113—124. s. v. ö. Mikeás 3 ; 1—3. v. A 119. és 120. sorban előforduló *telem* szó, mint XVI. századbeli íróinknál széltére, itt is *csontot* jelent. A bécsi c. megfelelő helye (249. l.) annyiban is érdekes, hogy a 2. versben *csontot*, a 3-dikban pedig *telemet* ír. — V. ö. I. k. 281. lapjával.

123. s. *megráttjátok* azaz megrántjátok. A *rántotta* némely vidéken (túl a Tiszán) ma is *rátotta*.

133. s. Lásd : Ézsaiás 1 ; 31. v. — 137. s. Lásd : Ézsa. 5 ; 13, 14. v.

141. s. Lásd : Hózsaiás 7 ; 16. v.

145—156. s. v. ö. Máté 7 ; 21—23. v.

161—180. s. Lásd : Zakhariás 7 ; 5—14 v.

164. s. *böjtént* = böjt szerint, böjt gyanánt. Lásd I. k. 270. 325. l.

199. s. *lovagos*. A bécsi c. megfelelő helyén *lovag* olvasható. A lovagost leginkább a Jord. c. használja. V. ö. I. k. 294. l. — Góry c. 55. l. *Ez Olofernes mind az nagy hatalmas országból számlála és válogata száz és húszezör gyalogot mind viadalra valókat és tízönkétezör fegyverös lovagokat és ívösöket*.

215. s. *kolcsos* = kulcsos. A bécsi és münch. c-ben mindkét alak eléjön a mint különböző vidékeken ma is hallható. A Góry c. 35. l. *szent*

egyháznak kücsűt; ez az *kücs* kit uronk stb. Ugyanez a codex szél-tére *bűcsűt* ír, míg Szkhárosi a többi codexben olvasható *bolcsó*hoz ragaszkodik.

221. s. Móré László viselt dolgai Istvánfinál (lib. XII. XV.) s onnan átvéve Budai Ferencznél olvashatók. 1543-ban nánai várában török fogságba jutott, Stambulba a héttornyú várba vitetett, törökké lett stb. Ezt a négy sort idézi Bornemissza prédikációi IV. részének 905. l.

222. s. *koborló* régen rablót jelentett *kóborolni*, *elkóborolni* = rabolni.

246. s. *bolygóban* = bujdosóban, bujdosásban. IV. 19. sorában is.

259. s. Mikeas 6; 8. v.

283. s. A *pattantyú* szó eléjön Szabács viadala 14. 21. sorában is.

IV. sz. Megvan: Bornemissza é. k. CXCVIII. levelén. Versfejekben: SKHAROSI THÁLJAN SKRIPSIT IN GRACIAM SUMMI PONTIFICIS ET SUORUM STIPENDIARIORUM HODIE ET.

26. s. v. ö. Farkas A. 249. sorával.

50. s. *gyűlős* = gyűlöletes; így a codexekben, sőt a XVII. században is *gyűlötség* e h. *gyűlölség*.

88. s. *macska tövisk* helyett régi bibliafordításainkban (Luk. 6; 44.) csak *tövis*, *tüvis* olvasható. Különben a *macskatövis* a Nsz. szerint: *ördögszekér* v. *borda*; *számártövis* stb. (Parthenium, Eryngium).

113. s. A *cselekedés* szó oly értelemben használva, mint Kat. leg. 320. s.

118. s. Ézsaias 40; 17, 18. v.

123. s. *megfejtette* = megrontotta. Dévay 37, 38 sorában együtt találjuk így:

Eskésedet lássad, hogy meg ne *ronts*ad,

Ez egy hitet lássad, hogy meg ne *fejts*ed. — Lásd I. k. 369. l.

135. s. *tartsa dolgát*. — Lásd I. k. 291. l.

152. s. Máté ev. 15; 14. és Luk. ev. 6; 39. régi és újabb bibliafordításainkban mindig *verem* áll az itt olvasható *gát* helyett.

160. s. *pikhart*. Pikárdoknak nevezték a XV. században a cseh-morvatestvérek neve alatt ismeretes felekezetet. A szót némelyek Picardustól, mások Picardiától származtatják; de alighanem »Begharden«-re kell visszavinni.

170. s. *agyaras mise*. Így ferdíti el az éjféli misének *aranyas mise* nevét, melyről Cs. Komáromi György, Pápastaság ujsága cz. m. 329. lapján írja, hogy: az *karácson étszakai misén kívül, kit aranyas misének hínak*.

177. s. *elműlatja* = mellőzi. Pázm. Kal. 191. l. *hogy több dolgokat hallgatással műlassak*. 186. sorban: *időnket műlatjuk* = töltjük.

200. s. *tikmony* ma is a tojás a dunántúli részeken. — Veresmarti M. Intő s tanító lev. 293. l. A *téj téjhez, egy tikmony máshoz nem hasonlób, mint stb*.

202. s. *Czibere bán. Koncz vajda*. Amaz a bőjti éték személyesítése emez a húsételé. *Bánság* alatt a bűnbánatra rendelt nagy bőjti idő értendő.

205. s. *szemérem* = szégyen. Balassa is gyakran használja.

210. s. *birbitél* vagy berbitél, dörmögve imádkozik. XVI. és XVII. századi minden felekezethez tartozó íróink használják. — Székely szólás-mód: *Hágass, hágass, te világ futó bolongya, ne lörbítéj, mind valami börbécs*. (Nyőr. V. 175. l.) Erdővidéken: *borbát* = fecsegő. (Nyőr. VIII. 142. lap.)

211. 250. s. *kereng*. Lásd I. k. 305. 318. l.

219. s. *Kápa*. Lásd I. k. 376. l.

220. s. *korda* = chorda, szerzetesek öve.

223. s. *berke*. Ma is *berke* és *barka* más-más vidéken.

232. s. Pósa-házi, Igazság istáppja I. 374. l. *Zörög, csatépatét indít a lélek*. — *zér-zúr* = dér dúr vagy dírr durr.

243. *odo* ma: *odu*. Jord. c. 310. l. Forgassatok nagy keveket az *wdwnak* ajtajára. — hogy levetnék őket az akasztófáról és hánának az *wdwban*. 342. l. Mikoron azért lakoznék Etham nevű kősziklának *odwában*.

251. s. *sugdra* a mai *sugdosva* helyett.

253. s. *veternye*. Lásd I. k. 344. l.

255. s. *szu-öttö* = szú-ette. — *békéltünk*. Góry c. 34. l. az *ajojatos szent szerzetösök az asztal alatt szokták keresni az istennek bévségös szent malasztját, mikoron nekik azt hagyják penitenciába, hogy az atyafiaknak lábokhoz békéltögygyék*. Virg. c. 40. l. *tahát néki lábához békéltedik vala és nagy könyhullatással ezt mondja vala: Isten légy irgalmas stb.* 100. l. *kezde az poklosoknak házokhoz sietni és kezekhez békéltetni és nekik pénzt adni*. — Winkl. c. 88. l. *szentséges szád, ki énnékem adott sok apogtatásokat és békéltödéseket, vígasztalást és tanóságot*.

266. *mevet* = nevet. Lásd I. k. 313. l.

271. s. *zabálássalgban-t* ír Bornemissza, de lehet, hogy az eredetiben *zabálásban* állott.

283. s. *kullagsz*. A mai *kullog* helyett *kull g* található a XVII. századi írónál is.

302. s. *káptalan szer* azaz káptalan sor. Városrészek s utcák neveiben maig fenmaradt a *szer* az újabb *sor* értelmével.

V. sz. Megvan: Bornemissza én. k. CLXXVII. levelén. Öt soros strófái egy rímre mennek; az első és második sor 11, a többi 12 szótagból áll.

11. s. Efez. 5; 5. v. — Koloss. 3; 5. v. — 23. s. Máté ev. 4. r.

31. s. I. Tim. 6; 9, 10. v. — A 35. sorbeli *burítja* a székely *burus-ra* emlékeztet. A XVI. században gyakori a *burít* alak, de vegyesen jön elő a *borít*tal. Jord. c. 52. l. *nagy sérű köd béborojtá mind az hegyet*. 613. l. *burojcsatok el minket!* — 400. m. lev. 330. l. maga es az tóba szekellik, az hénár elburullja (1559-ből.)

38. s. Máté ev. 19; 23. v. — 41. s. Luk. ev. 8; 14. v.

53. s. *Urasággal jargal.* — Münch. c. 113. l. *Senkit meg ne rontsatok és patvart ne tegyetek és megleégegyetek ti jargalástokon (contenti es-tote stipendiis vestris).* Jord. c. 527. l. (ugyanaz) *melegegegygyetek ti soldotokkal.* A későbbi fordításokban is: *zsoid.* — 400. m. lev. 49. l. *az húsz húsz pénz es, ki az ő felsége kamarájára jár, én kezemben kell járni. Forgács Sigmont uram kívánd azt, hogy az húsz húsz pénzbel es esnék az ravók jargalássdra, de én nem akarom, mert arra tanósságom nincs (1548-ból).* — 118. l. *im Móré Tamásnak viszik egy hordóját oda, töcs meg neki nyargalásában (1553-ból).* — 211. l. 1554. *kis asszony nap előtt való szerdán kezdetett az én esztendüm yarkalásra húsz lóra, kire nekem egy pénz sem adatott.* — Csányi uramnak minden lovára húsz-húsz forint volt jargalása, mast is azon légyen, míg egyéb tanúsága lészen. *Baranya Jakapot fogagygya én számomra jargalásra hat lóra.* — Török m. kori okt. I. 34. l. *Nagykőrösi regestr. 1634. évről: Az szúbasáknak adtunk itt léteekben nyargalló pénzt 2 tallért.* — II. k. 110. l. *parancsolom száz tallér bírság alatt, kiki úgy nyissa fel az szemét, hogy még városokba megyők, az postapénzt, mely felől innen ennek előtte levelemben írtam, megkészítse . . . együtt az 12 forint nyargalóval, melyet is bizony semmiképen el nem engedők.* — 381. l. *mi felyül megirt személyek több társainkkal együtt jöttünk Halas nevű városra Daróczy István uram levelével némünemű szófogatatlanságokért nyargalóra, melyért is halasi gazdák uraimékkal szép módjával conveneallunk.* — Egyetemi könyvt. 97. sz. codexe 67. lapján: *Stipendia peccati bűnnek jargalasa mors est.*

56. s. Lásd Jerém. 6; 13. 21. v. — 66. s. Lásd Máté 6; 19, 20. v.

72. s. Lásd Pál lev. Efez. 5; 3. v. — 76. s. Lásd Zsófón. 1; 18. v.

81. s. Lásd Márk. ev. 8. 36. v. — 91—100. s. L. Habak. 2; 6—12. v.

101. s. Lásd Ézsa. 5; 8. v. — 106. s. Lásd Péld. 28; 8. 22. v.

114. s. Lásd Péld. 11; 28. v. — 121—130. s. Lásd I. Timót. 6; 9, 10. v.

136—140. v. Lásd Luk. ev. 16; 13, 14. v. — 141—145. s. Lásd Luk. ev. 6; 25. v.

146—150. s. Lásd Luk. ev. 16; 19. v. — 155. s. Lásd Jak. 5; 3. v.

156—160. s. Lásd I. Sám. 25. r. — 161—165. s. Lásd I. Kir. 21. r.

166—170. s. Lásd Ap. csel. 5. r. *nőstel vagy nőtől.* — 171—175. s.

Lásd Máté ev. 27; 5. v. Ap. csel. 1; 18. v.

176—180. s. Lásd Pál Efez. 5; 5. v.

194. s. Sándor c. 37. l. *Barátoknak, kananokoknak, apácáknak és egyéb egyházi emböröknek, kik csak fejök megnürettéssével esmertetnek stb.* — Pázm., Kal. 271. l. *mérészen kákognak a beretvált nyakú tar varjúk.*

216. s. *Fejellen láb.* — Balásfi T. Tsepr. isk. 38. l. *három dolgot ígír a ti fejellen-láb írástok.* 44. l. *nem vagyunk olyan fejellen lábok mint ti.* 445. l. *csúszó-mászó fejellen-láb vendég vallás.*

222. s. *összesúsárlád.* Súsárol = susurrat. Károli Gásp. *súsárló-t* ír (Róm. 5. 30.) míg *Félegyházi T. sugarló-t.* M. Nyilas I. *Agendája* 365. l.

Az ördög szüntelen való *sugallási* mint amaz tüzes nyílak úgy érdeklik és sértegetik az megsebzhetett leskiismeretet. — Molnár Alb. nél: sugarló = susurro. sugallás = insurratio. — XVI. századbeli erkölcsi ír. (Toldy 264. l.) Az *sugarlót* (fundert) házadból kiűzzed.

228. s. Szkhárosi panasza a hamis vámok, harminczadok stb. ellen országos panasz volt, melynek orvoslása iránt az 1543: 26. t. czikkben történt intézkedés.

236—240. s. Lásd Ézsa. 1; 23. v. — *prédájokual* e h. *prédájokká*; talán csak sajtóhiba Bornemisszánál.

249. s. *Komplárság*. Münch. c. 172. l. *ne akarjátok tennetek én atyámnak házát komplárságnak házájára* (domum negotiationis).

257. s. *földbe rekkentesz* azaz verembe töltesz. A *rekcent* szó e kötetben is többször fordul elő, különben lásd I. k. 245. l. és NyÖr. VII. 463. l.

267. s. A *büdös bor* ellen Tinódi is gyakran kifakadt, midőn a kucsárok és hopmestörök olyat tettek elébe. Ezekben a sorokban a jobbágy-ság nyomorult állapotát rajzolja Szkh., a mennyiben az a rá osztott hitvány élelmi szereken volt kénytelen tengődni. — 400. m. lev. 224. l. *mostan az községnek nagy szegénységeért nem oszthatjok ugyan rájok a bort, amint azelőtt cselekedtenek az bornak rájok való elosztásában; az bor peniglen ócsódnia kezdett, mert az község sok helen három pénzen költi pintit, kit azelőtt négy pénzen megittanak vóna.* 259. l. *mindenkoron elyen szokások és tervények. volt az vár tartománban, hogy az úr bora egy pénzzel avagy egy krajczárral felebben költ pinti az közenséges népnél, és ha el nem kelhetött, rájok osztották, és az árát megvették rajtok stb.*

330. s. XVI. századbeli lantosaink szokásos célzó szavai, melyeknek refrainszerű ismétlését látjuk Ilosvai Ptolomaeusában az ily sorokban: *Hegedűsnek jó bor innya adassék. Ma az versszerzőnek innya adjanak stb.*

VI. sz. Megvan: Bornemissza én. k. CLXXXV. levelén. Versfejekből: SKHAROSIÉ olvasható ki értelemmel. Háromsoros egy rimű strófái 16 szótagú sorokból állnak. 10 szótag azon már eddig is ismeretes régi magyar verssorból áll, mely két adonicus láb összetételére emlékeztet; ehhez 6, többnyire hosszú szótag járul s az így alakuló sort 5+5+6 szótagra osztja a szabatosan megtartott sormetszet. Ennek a kedveért csupán annyi szabadsággal él a költő, hogy az *átkozott* szó helyett egy pár helyen *átkoz*-at ír. (34. 49. 82. s.)

25. 55. 56. 68. 98. sorral v. ö. I. k. 237. 239. lapját; továbbá M. Ny.-ör I. 89. VI. 162. lapját.

41. s. *megsokasejtom* régi alak a mai *sokasítom* helyett, mint a 125. sorban *feszejt* e h. *feszít*.

44. s. *pallik* e helyett *pallják*. Ma is szokásos összevonás a baranya-szlavóniai s más szójárásokban. *Pallani* = ütni, verni, rostálni, szelni. Háromszéken: porolni. (NyÖr. V. 90. l.) A vadrózsák 190. lapján olvasható ez:

Likas a nadrágom, kapitány uram!

Itt a snájdér béfóggya,

Két káplár jól *kipajja*. — V. ö. a IX. sz. 155. sorára tett jegyz.

164. s. *nagy Ág* = Aachen.

172. 175. s. *nékik* = némelyek. Deák Farkas tudósítása szerint még e század közepén is lehetett hallani Marosszéken. (*NyÖr. I. 322. l.*)

173. s. *apálcájá* = apálczává. Lásd az V. sz. 249. sorára adott idézetben: *házájá* = házává.

181. sorban az olvasónak (rosarium) ad csúfneveket.

184. s. *gyovónnak*. Ehr. c. 155. l. *meg akarok gyouonnom atyám hallgass meg*. 156. l. az *reszkető papnak gyouonuan, ódozás vétel után stb.* Hegyalján maig: *gyohón* nem *gyón*.

187. s. *fűjtözte*. Münch. c. 102. l. *fűjtí vala önmagát a tűzhöz*. Jord. c. 507. l. *félezig vala a szénnél*. 835. l. *járjotók békességgel, fitezjete* *meg és lakjotok jól*. Érdy c. 544. l. *nyaláb fákat kínél fiteznének*. 400. m. lev. 23. l. az *ki kezelebb az szénuhoz, az jonkább fitezik*. Pesti G. CIX. m. *béviré barlangjába és kezdé az tűznél fiteztetni*.

191. s. *süttél* = süttöttél.

201. s. *nagyszemérem* = nagy szégyen. Ma is mondják Zalában, p. o. *Tessik, rakjon a szájába, égessén; énnyi ném szemérem* (*NyÖr. III. 466. l.*) — *semmié* = semmivé. bécsi c. 87. *semmié tartandé e gyötreiméket*.

210. 211. 243. s. *megemlejtik, emlejtet* = megemlegetik, emlegeted. máskor: *emlékezik* értelmé van. Ehr. c. 132. l. *sonha ő életiben oly nagy vigaságot nem emlejt vallott lenni*. — Jord. c. 218. l. *emlejes meg és ne feledd el*. 586. l. *fiam, emlejes meg*; míg ugyanaz a münch. c. 149. l. *fiam, emlekezzél meg*.

VII. sz. Megvan: Hofgref én. gyűjt. Gg2 levelén hangjegyekkel, melyeket eredetiben, megfejtve s átírva kiadott Mátray G. id. műve 52. 53. lapján; valamint Bornemissza én. könyve CLXXIII. levelén. Kiadta Toldy, költ. kézikönyve (1855.) 49. l. (1876) I. k. 11. l. Négy soros strófái 14 szótagú sorokból állnak, melyek 4+4+4+2 ütemekre oszlanak. Szövegünk Hofgrefből van véve, melytől Bornemisszáé gyakran eltér.

2 s. és *hatalmassága*. B. *háldatlansága*.

9. s. *azt ez vilá*g. B. *ez vilá*g ezt.

21. s. *Átkozott lesz*. B. *Átkozt lesz*esz. Bornemisszánál ebben a sorban s alább is *átkoz*t van *átkoz*ott helyett mindig, mikor a szótagszám úgy kívánja.

24. s. *életedben*. B. *itt él*tetben.

25. 27. s. *csüröd*. *csordád*. Bornemisszánál fel van cserélve.

29. s. *Átkozott lesz*. B. *Átkozt lesz*esz.

30. s. *inségben*. B. *éhségben*.

32. s. *hitelenségben*. B. *hirtelenségben*.

36. s. Tájézőlásokban *ragya* helyett ma is hallani *rogya*-t (Örség), míg a Jord. c. megfelelő helyén (258. l.) *rigya* olvasható.

37. s. csillagos h. fényességes.

39. s. asszú hamut észik B. hamú essöt iszik.

46. s. az tinnen testedet. B. az te alfeledet.

50. s. Keheskedjél B. Gyühöskedjél.

51. 200. s. délszínben helyett a Jord. c. megfelelő helyén (259. l.) *teelben* azaz délben olvasható. A vulgatában *in meridie* áll. A délszínben helyett a codex-irodalomban *dél szívében* kifejezést találunk, így a Jord. c. 792. lapján is *délnek igaz szívében* van fordítva a latin *die media*. Érdy c. 509. l. s. 514. lapján is kétszer. Ebből úgy látszik, hogy a *délszín* a *délszive* helyett csak a XVI. század közepe felé jött szokásba s attól kezdve kivált Pázmánynál s Pázmány után gyakran fordul elő.

52. s. üdödhen. B. időben.

58. s. Szived, színed ott elhírvad. B. Szemed szived ott elhervad. A *hírvad* régibb alak a *hervadnál*, bár az egyet. könyvt. 97. sz. codexében : 145. lev. *palor* = *hervadatosság*.

63. s. tülled. B. rólad. — 64. s. mevetnek. B. nevetnek.

65. s. *kün* hasznod elveszett. B. keveset felgyűjtesz. 68. s. töllesz. B. eltetsz.

69. s. Gyümölcsfádít, gabonádat rogya. B. Gyümölcsfákat, gabonádot rágyja. — A gyümölcsfádít e. h. gy. fáidat emlékeztet a göcseji szójárás : *kezeidek, marhaidak, disznainkak* stb. birt. többesére.

76. s. A Jord. c. megfelelő helye (260. l.) *Ő fé leszen, te kedég utolsó lesz.* — Matkó I. Bány. Csák. 175. l. a *ki sem fő, sem fark, sem semmi az ecclesiában.*

79. s. B. Vas ígákat vét nyakadra megtör erkölcsedben.

83. s. öreg B. az vén.

89. s. Red szállani várat, várast, szokott kifejezés a XVI. századbeli magyar hadi nyelven. Így a 400. m. lev. 276. lapján : *Szöllös-Újvárt az János királyfia pártja erőssen megszállották vala redm.* — XXII. napig voltam benne, hogy az ellenség redm szállá. — A Jord. c. megfelelő helye is (261. l.) *Redd víjják te várasodnak kapuját.*

93. s. öcséidnek. B. te méhednek. — Jord. c. 261. l. és *megeszed te méhednek gyimelcsét.*

96. tin. B. te. — Magyarországon 1534-ben volt olyan éhség, hogy a szülők gyermekeiket ették meg : *Fames maxima ita, ut proprium filium pater assavit in sylvis et comedit, fuit.* (Kovachich, Script. min. I. 16. l.) V. ö. a 382. lappal.

106. s. burkostól. A szó a maig hallható burokban született kifejezésből ismeretes. Műnyelven : *szülep*, a nép nyelvén : *mássa.*

127. s. mikor B. miként. — 128. s. nézik. B. veszik.

133. s. használ. B. gondol. — 136. s. rabságával. B. romlásokkal.

145. s. tön. B. tött. — 149. s. tudád. B. tudod.

150. s. akarad — kegyelmes. B. akarod — irgalmas.

159. s. élteté B. éteté.

161. s. *mind lön. B. mit lön.* — 165. s. *földében. B. országban,* s ehhez képest a rim a 2. és 3-dik sorban is *-ban.*

171. s. *nagy. B. az.* — 174. s. *fejellenség. B. feletlenség.*

184. s. *ki nem térünk. B. meg nem térünk.*

188. s. *hiszszik az az hiszszük. B. hiszünk.*

192. s. *szemellenség. B. szentelenség bizonyosan szemtelenség helyett.*

195. s. *kémélletlen. B. remenletlen.* — Ez a strófa B-nál kétszer van lenyomtatva.

197. s. *egybe. B. össze.* — 201. s. *megvénhödt. B. megvakult.*

202. s. *aloszik — pislag, nuha. B. aluszik — pillog, noha.*

203. s. *idgyöl. B. így iöl.* — 205. s. *templomokat. B. clastromokat,*

206. s. *rakjátok. B. rakattok.* — 207. s. *féljük. B. felől.*

213. s. *közöttetek. B. keresztyének.*

VIII. sz. Megvan : Bornemissza én. könyve CXCI. levelén. Strófái három sorozok s a versalak csak ennyiben különbözik a VII. számú énekétől.

Várdai Pál érsek azon levele, melyre ez a felelet készült, ma ismeretlen. Bizonyosan az 1548 : 5. 6. 7. stb. t. cikkekkel függött össze s az azok végrehajtására kiküldött biztosok működésének gyámolítására lehetett szána. A már erősen meggyökerezett reformációt az említett t. cikkek sem, Pál érsek levele sem gyengítette. Várday Pálnak különben már 1530. ápril 6-ról maradt fen egy levele, melyet a reformációt terjesztő papok ellen intézett. Ebben azt hagyja meg a besztercebányai tanácsnak, hogy a Luther tanait szószékről nyilvánosan hirdető papokat vasra verve kísértesse Esztergomba. (*Századok*, 1875. 113. l.) Fabó, Monumenta evang. hist. III. k. 313. lapján olvassuk : *Post superatam archiepiscopi Pauli Várda vexationem, qua ministri ad rationes fidei suae dandas adtrahebantur, cives anno 1549. die 10. apr. datis literis etc.*

73. s. *guggolt víz.* A rálehelés által történő exorcisálással függ össze e kifejezés. A *guggolás* ugyanis régen gúnyolás, csúfolás értelemben használtatott. Molnár Alb. szótárában : *sanna = gúnyolás, száz vigyortással való guggolás.* Szkhározi a *rálehelést* *szájvigyorítással való guggolásnak* veszi s ezért mondja a keresztelezésre használt vizet *guggolt víznek.* Pázm. Kal. 299. l. *az újítók a bérmálást csak megguggolják.* 720. l. *annak ürügyével, hogy Luther és Béza is emberek voltak és botorkázhattak, guggolva elmúlnak mellőjük.* — Czeglédi Istv. Barátsági dorgálás 100. l. *Nosza guggold meg ezt ha mered!*

74. s. *lehés = lehelés.* A codexekben s XVI. századbeli írónál még rendszeren : *leh, lehő, lehés,* bár a Münch. c. 172. l. *lehel* is jó elé.

77. s. *korosma = chrisma.* Némely vidéken *korosmának* vagy *kolosmának* neveztetik ma a keresztszülék keresztelezskor adni szokott ajándéka.

81. s. *Egy az büzi.* Matkó J. Bány. Csák 198. l. *Akarmint limitáld már ecclesiád traditióit, mind csak egy a büzők.*

89. s. *keleh* = kehely. — Pesti G. szótárában is: *kelyeh* (kelch, ke-lich). A 161. sorban itt is: *kelhet*. Marg. leg. 58. lapján is: *keleh*. Az egyetemi könyvtár 97. számú codex 182. l. de vasis aureis et argenteis *cupákból auagy keleh*.

102. s. Gritti hatalmaskodásai még akkor élénk emlékezetben voltak s Szkh. azok valamelyikére czéloz.

166. s. *mene* = mennyi. Lásd I. k. 311. 326. l. — Csíkmegyében ma is *menye* p. o. *Menye szilva van a fán?* (NyÖr. VIII. 380. l.)

178. s. *kerengeted*. Lásd I. k. 305. 318. l.

IX. sz. Megvan: Bornemissza én. k. CXCIH. levelén Ezen kívül a Decsi c. 169. és a Csoma c. 99. levelén, honnan kiadta 1864-ben Thaly K. Vitézi én. I. k. 34. l. A versalakra nézve lásd a 426. lapot.

132. s. *betakar* azaz betakarít.

155. s. *Csak zabot pallaszsz* azaz szelelsz, rostálsz. Czeglédi Ist. Barátsági dorg. 300. l. *Phrüsögetés ez és s zabparlás a magyar reformátusok előtt, hogy stb.* Pósa-házi J. A három kérdésre való sum. vál. tételnek megrázogatása 299. l. *A mi füstöt ez ellen csinála füstös Mátyás, azt oda fel elpallottuk.* V. ö. 457 l.

158. s. Itt a *jargal* a mai *nyargal* értelemben áll. Azokhoz, a mik az I. k. 281. 282. lapján Sz. László szobráról olvashatók, lásd még Szamosközy II. k. 167. 179. lapját, és Wenrich V. Néhány szó két hazai művésztől. (*M. Tört. Társulat vid. kirándulása 1879. 122. l.*)

165. sorra nézve lásd az I. k. 281. lapját.

X. sz. Megvan: Bornemissza én. k. CXCI. levelén. Strófái három 12 szótagú sorból állnak.

15. s. *Asszó fába oltott* azaz faczipőben járó. Az *oltott lábú* kifejezést ma is lehet hallani; így nevezi a nép a cipőt s hosszú harisnyát viselő urasági inasokat.

60. s. *pilés, pilis* = tonsura. Matkó I. Bány. Csák. 166. l. *lészen min megvakarnod pilisses kaponyádát.* 175. l. *megütik ott a pilises tarédot.* Háromszéken a hegyecsúcot, különösen a magánosan álló hegyecsúcot *piliske*-nek hívják (NyÖr. V. 90. l.)

Szkhárosi II. IV. VI. VIII. IX. X. számú énekét 1618-ban kiadta Sz. Molnár Alb. *Jubileus Academicusa* 50—67. lapján.

XII.

SZEREMLYÉNI MIHÁLY.

Szeremlyéni Mihály pap 1544-ben Kanizsa várában írta énekét »Egyiptombéli kijövéséről Izráelnek,« melynek versfejeiből ez olvasható ki: LAVDA SION SALVATOREM LAVDA DVCEM ET PASTOREM IN HIMNIS ET CANTICIS MIKHAEL DE SEREMLEN FECIT E.

Kanizsa azon várak közül való, melyek Nádasdy Tamásnak, midőn nejével Kanizsay Orsolyával 1534. végén egybekelt, ennek hozományaként jutottak birtokába. Dévay és Sylvester példája mutatja, hogy Nádasdy sárvári udvarában mily oltalomra talált a reformáció: Szeremlyéni éneke, hivatála és tartózkodási helye azt gyaníttatja, hogy Nádasdy nemcsak udvarába fogadta, hanem birtokaiba is mindenüvé bebocsátotta a hitújítás papjait s terjesztette annak elveit. Az ének tárgya az ó-szövetségből van véve, mint Farkas András, Batízi s a többiek énekeié, kik mindannyian a reformációnak voltak munkásai; feldolgozási módja, is csak annyiban tér el amazokétól, amennyiben megelégszik az egyszerű elbeszéléssel, nem szövi be a hazai viszonyokat s távolról sem czéloz rájuk. Ily tárgyú s kidolgozású énekeink a XVI. század első feléből mind a reformáció papjaitól származnak s ezért Szeremlyénit még akkor is ezek közé kellene számítanunk, ha énekét nem Bornemissza Péter énekes könyve tartotta volna fen. Bornemissza szintén részesült Nádasdy pártfogásában és pedig éppen azon idő alatt, mikor még mint bécsi tanuló a reformáció tanait hirdette a szállására gyűlt népek. Személyesen ismerhette Szeremlyénit is és bizonyos, hogy sohasem vette volna fel énekét gyűjteményébe, ha a róm. kath. egyház papjaként ismeri.

Nádasdy másik várában t. i. Kapuvárban kevéssel később, úgymint 1547-ben Kapuy Mihál volt a pap, mint saját levele bizonyítja. Levele annyiban is nevezetes, a mennyiben ennek borítékán olvasható azon »étlap«, melyből Toldy és Dankó, Nádasdynak egyéb okokkal is támogatott katolikus voltát következtetik. A levél Zoltán Imréhez, Nádasdy »sáffárához« volt intézve s Szalay Ágoston szerint (400. m. lev. 43 l.) hihetően ennek a kezeírása az említett étlap. Kapuy Mihál leveléből sem tűnik ki, hogy a r. kath. egyház papja lett volna; Zoltán Imréről pedig ki Krakkóban ugyan szabómesterséget tanult, de iskolázott ember volt, anyja leveleiből s összeköttetéseiből az látszik, hogy már vagy születése helyén Kassán vagy Krakkóban hívévé lett a reformációnak. Császár Mátyással a jeles kassai tanítóval egyszerre járt Krakkóban s mint Zoltán anyja levelei mutatják (*id. m. 26. 68. l.*) barátságuk később is állandó maradt. Zoltán már 1542. előtt Nádasdy udvarába került s elébb szabó, majd sáfár, pénzosztó, komornyik s úgy látszik meghitt embere volt urának. Az ura szolgálatában álló különböző rendű tisztviselőknek hozzá intézett levelei szerint folyvást Nádasdy mellett volt még 1549 végén is. Említést érdemel ezen hozzá levelet intéző egyének közül Babay Máté (*id. m. 13. l.*) ki 1533. okt. 14-én iratkozott be a wittenbergi egyetem hallgatói közé, 1534-ben pedig a krakkai egyetemre. Így hihető, hogy Zoltán és Babai ismeretsége is Krakkóban kezdődött, hol ehhez képest Mathias de Tzytzerben találjuk fel Császár Mátyást 1535-ben.

Szeremlyéni születéshelye a Baja mellett eső mai Szeremle község lehetett, mivel régi oklevelekben ennek nevét találjuk Zeremlyan, Zeremlen-nek írva s később még a XVII. században is Szeremlénnek.

Szeremlyéni azon évben írta énekét, melyben Sylvester Nádasdy pártfogása folytán már a bécsi egyetemen nyert tanszéket. Nem oly széles körű, de hivatala betöltéséhez mégis illendő tudományos készsétség látszik ki énekéből, melyet »báratjában szerze.« Mózes életét írja le születésétől haláláig (II. Móz. 2.—V. Móz. 34) s Izrael népének Mózes vezérlete alatt átélt viszontagságait. Nyelve könnyen s természetesen foly, verselése korához képest gondosnak mondható.

Megvan: Bornemissza én. k. CCLXXVIII. levelén, valamint a Lipcsei c. XLIV. levelén. Strófái 11 szótagú 4 rímes sorból állnak; a sorok 4+4+3 tagra oszloznak.

49. s. *vesztegség* = hallgatás. Lásd I. k. 292. l. — Károlyi Gáspárnál is II. Móz. 14; 13. *ne féljetelek, legyetek vesztegségben stb.*

72. s. *elrekkenté* = elrejté. Lásd I. k. 245. l.

86. s. *joh* és *juh* felváltva jön elé a codexekben, de a *joh* gyakrabban.

92. s. *sarja* azaz saruja.

121. s. A szótagszám azt sejteti, hogy *éjjelkor* helyett a codexekben található *éjfelikor* (éj felekor)-nak kellene állani.

133—136. s. Az infinitivusnak 3. személyragos alakja látható itt a rímekben. Az irodalmi nyelvnek ezen sajáttsága, mely a XVII. századon innen is sűrűn található, maig megvan a szlavóniai tájszólásban (*NyÖr. V. 62. lap.*)

142. s. *utána vagy*on = üldözi. V. ö. *utána vált.*

154. 203. s. *kettő* e helyett: ketté. Némely tájszólásban maig így használják.

163. s. *megtetszének* = feltűnének, meglátszanak. Lásd I. k. 244. 284. stb. l.

167. 197. s. *zúgódának* = zúggának. Lásd I. k. 324. l.

174. 298. s. *ha* = mikor. Marg. leg. 136. l. *Ha vagy*on *hideglelő napod?* felele az *frater*: *ma vagy*on *hideglelő napom.*

234. s. *foltra töretteték.* Marg. leg. 225. l. *inkább akarja, hogy az ő testét foltonkint elmetéljék.*

256. s. *sívás.* Ma csak így: sívás-rívás.

274. s. *hün* = híve. Lásd I. k. 372. l. — Kaz. c. 34. l. *ezt látván az nép, őt ezörön hynék urunkban.*

XIII.

TORDAI NÉVTELEN.

Torda városának, az erdélyi részek politikai, mint művelődési történetét illetőleg nevezetes szerepe volt. A krakkai egyetemen 1462—1518-ig heten lettek baccalaureusokká, kik »De Torda« nevezték mago-

kat; mi arra a természetes következtetésre útál, hogy még sokkal több tordai tanulhatott Krakkóban, kinek vágya nem volt vagy tehetsége hiányzott, hogy ennyire vihesse. Cseppet sem nagyítjuk a dolgot, ha állítjuk, hogy legalább is másfél századdal azelőtt már felsőbb iskolája volt Tordának, midőn ott 1589-ben 12 termet magában foglaló iskolaépületet emeltek az unitáriusok. A ma is meglevő legrégibb választási törvényczikket, melyet a reformáció által Erdélyben előidézett viszonyok tettek szükségessé, a Tordára 1545. april. 24-re összehívott országgyűlés hozta meg. Foglalkozott ugyan e kérdéssel az 1543-ban Vásárhelyen tartott országgyűlés is, de annak végzései elvesztek vagy lapanganak. Erről még azt lehetne mondani, hogy tárgyalására kizárólag Honter és a szász reformáció adott okot; míg a tordai t. czikk keletkezését, bármily keveset mond is annak merőben conservatív tartalma — már a magyarság előrehaladt reformáltatásának is kell tulajdonítani. Gyalui Torda Zsigmond, ki e tekintetben teljes hitelt érdemlő tudósító 1546-ban karácson napján írja Melanchthonnak: *In tota Transilvania Christus agnoscitur et celebratur, et coelestis doctrina promulgatur, excepta non magna Ceculie portione, atque Alba Julia ubi canonicorum collegium est, inter quos Regina agit.* (Bindseil, Ph. Melanchthonis epistolae etc. 271. l.) Ez a részletező helyrajzi tudósítás a magyarság közt is több évre terjedt munka sikerét tünteti fel. Tévedésen alapszik ennél fogva azon közönségessé vált felfogás, mely szerint Kálmáncsehi Márton, Szegedi Lajos, Pereki Lőrincz csak 1557-ben mentek volna be Erdélybe s csak akkor kezdtek volna Fodor Bálinttal a tordai pappal együtt az erdélyi magyarság reformálását. Másfelől Nagy Szabó Ferencznek sincs igaza, ki azt írja, hogy: ez a Sánta Márton, mikoron írának 1536. csak ezeröt-száz harminczhatban jött ide bé Erdélybe, és a Calvinus könyveit és tudományát ez hozta bé, melyet a lutheranus szászok igen bántanak (*gr. Mikó, Erd. tört. ad I. k. 34. l.*): mert Kálmáncsehi 1538 közepén még nem csatlakozott a reformációhoz (*Vérancsics munkái. VI. k. 19. l.*). Nagy Szabónak 1556-ot kellett volna írni 1536 helyett, mert abban az évben jelent meg Dávid Ferencztől a *Responsum ministrorum Ecclesiae Colosvariensis ad scripta varia M. Martini a Kalmancha, in causa coenae Domini edita. Colosvarini A. MDLVI. die XXV. julii*; valamint Hebler Mátyás *Elleboron*-ja is. Kálmáncsehi több rendbeli iratai azonban már azelőtt keletkeztek s Szegedi Lajos krasznai plebános is elébb hirdette ugyancsak Kalvin értelmét az úrvacsora felől, úgyhogy mire Dávid és Hebler fellépett, akkorra Kálmáncsehiék a magyarságot annyira megnyerték, hogy az 1557. jan. 13-án tartott szebeni zsinat, a junius 1-én tartott tordai országgyűlés, jun. 13-án tartott kolozsvári s 1558. máj. 1-én tartott tordai s 1559. augusztus 18-án tartott medgyesi zsinatok daczára ez utóbbi napon Melius és Dávid F. szintén gyűlést hívtak egybe Váradra, november 1-ére pedig zsinatot Vásárhelyre, melyben »a keresztyéni tanítók mind egész Magyarországból s mind Erdélyből az úrnak

vacsorájáról való közönséges keresztyéni vallást töltek és kiadták Colosvárott, Heltai Gáspár műhelyébe 1559.« (M. n. múzeum. *Könyvszemle*, 1878. 277. l.) Ez a vallástétel határozottan azon elvet vallja, mely eddig csak az 1570-ben tartott csengeri zsinat formulázásában volt ismeretes; ennél fogva úgy tekinthető, mint a helvét és ágostai vallástételt követő magyar protestánsok 11 évvel előbb megtörtént formaszzerű különváltásának bizonyítéka.

Ezek a későbbi jelek csak megerősítésére szolgálnak Torda Zsigmond tudósításának, mely szerint 1546-ban az erdélyi magyarság reformáltatása már végbe ment. Kolozsvári Fodor (Crispus) Bálint tordai pap is tevékeny részt vett abban s csak azután látogatta meg a wittenbergi egyetemet, hol 1555 június 5-én íratta be magát éppen úgy, mint Dévay, Batízi s mások, kik az itthon végzett derekas munka után szakítottak erre időt. Nem lehetetlen, hogy éppen ő volt az a tordai névtelen, ki 1544-ben hideg ősznek kezdetiben szerzette azt a bűnbánati éneket, mely *de fidutia in deum* czímmel található a Bártfai (1593) én. k. 277. lapján; valamint egy ma ismeretlen énekes könyvnek 211. lapján, mint azt a Szabó Károly birtokában levő töredék mutatja. Nótáját illetőleg némi anachronismust kell tudomásul vennünk, amennyiben a *Magasztallak én istenem* kezdetű dicséret, mint végső strófájából megtetszik, 1559-ben s így később szereztetett. Ez nem ritka eset az énekes könyvekben, hol a szerkesztők az ugyanazon dalra menő énekek fölé egy másiknak, sokszor újabbnak írják kezdő sorát. Nyolczas (4+4) sorokból négyesével alakulnak a rimelt strófák, melyeknek jó hangzását előmozdítja a szabályosan megtartott sormetszet. Versfejeiből: **UTINAM DESCENDEREM** olvasható.

11. s. *miá* a codexekben éppen úgy eléjön, mint a mai közbeszédben: Lásd I. k. 249. 267. l. — Kriza Háromszéken ezt is találta: *miánnam*, *miánnad*, *miánna*, *miánnunk*, *miánnnotok*, *miánnik*. (Nyőr. V. 466. l.)

37. 38. sorban feltűnő az egyes és többes sz. használata.

51. s. *folyamnom* régiesen e helyett folyamodnom, mi még a XVII. században is előfordul.

XIV.

THORDAI BENEDEK.

BNEDICTUS THORDENSIS VERTI olvasható ki a XXX. zsol-tár eme fordításának versfejeiből, melynek végső strófájában ugyan nem foglaltatik benne a szereztetés ideje, de mivel a Tordai Benedek név a krakkai magyar bursa tagjainak névsorában már 1517-ben előfordul s viselője (*a Liber promotionium* tanúsága szerint) 1518-ban pünköst hetében ugyancsak a krakkai egyetemen baccalaurust nyert: méltónak véltem

ide a tordai névtelen éneke után sorozni. A szerzőnek későbbi szerepléséről nincs tudomásunk.

Megvan: Bornemissza én. k. XC. levelén. — Gönczi (1635) é. k. 41. lapján. — Váradi é. k. 43. l. Lő. (1675) é. k. 41. l. — Debr. (1697) 30. l. MZK. 598. l. — Ref. é. k. 119. l. — Strófái 15 szótagú 3 sorból állnak, melyek 4+4+4+3 tagra oszlanak. A két első sor rímel, míg a harmadik refrain, de oly formán, hogy ennek is megvan rímelő párja, melylyel felváltva fordul elő a strófák végén; csupán a végső strofához járul helyettük egy új, befejező sor, mely nem ezekkel, hanem a strófa két elébbeni sorával rímel.

A »Juste judex« kezdetű hymnus, melynek nótájára Thordai B. a XXX. zsoltárt fordította, megolvasható Sz. Molnár Alb. Jubileus Academicusa 102. 103. lapján, hol hangjegyekkel van közölve ily cím alatt: *Hymnus. Illucescente Evangelio in Ungaria cantari solitus.* Összesen 13 strófa.

XV.

B I A I G Á S P Á R.

KASPAR BIAINAS FECIT IN CIVITATE THEMESVAR ANNO DAMINI MILLESIMI KVVNGENTESIMO KAADRAAEAIMO KVARTO IN MENSE MARCIO E. — A Dávid királyról és Bethzabea Vriásnak feleségéről való história verseiből ez a mondat tűnik elő, mely legelőször is megigazítja magának az éneknek utolsó sorába becsúsztott hibás évszámot s kétségtelenné teszi, hogy szerzetési éve nem 1549, hanem 1544. Másodszor a versekben megváltozott betűkkel, néhol megrövidült, másol meghosszabbodott sorokkal együtt bizonyítja azt a mit már más ének szövegéből, például Batiziéből is láttunk, hogy Hofgref szerkesztője néha igen szabadon bánt el a szerkesztése alá került énekek egyes soraival. Mennyit szenvedett ez által itt is a szerző vezetékeve? nem lehet bizonyosan tudni: annyi azonban valószínű, hogy *Biainas* helyett *Biainus* lehetett — s a *Biai Gáspár* név így is, úgyis kiolvasható belőle. Ez a név ekkor nem került elő a XVI. században iskolába járt magyar ifjúság reánk maradt névsorából: annál fogva kénytelenek vagyunk a versejekbeli mondat egyéb részeitől vonni valamelyes következtetést.

Az ének 1544. márcziusában Temesvár városában készült. János királynak 1540. július 22-én történt halála után, végrendeletéhez képest fiának egyik gyámja Petrovics Péter lett, a ki a temesi főispánsággal együtt az ország alsó vidékének igazgatását is átvette s ebbeli tisztét 1551-ig viselte. Tudva van róla, hogy a reformáció hatalmasabb pártfogói közé tartozott. 1548-ban Szegedi Kis István és Lippai Kristóf az ő

oltalma alatt hirdették ennek tanait épen Temesvárott. Nincs feljegyezve, hogy Szegedi előtt kiket hívott Petrovics e czélból Temesvárra, de épen nem lehetetlen, hogy Biai Gáspár volt azok egyike. Ily énekek szerzésével akkoriban a reformáció papjai és tanítói foglalkoztak s ez már magában véve is némi alapjaul szolgál gyanításunknak.

Ezen kívül Szegedit, ki 1543. márczius 22-én s Lippait, ki 1544 október 26-án íratkozott be a wittenbergi egyetemre — megelőzőleg 1542. augusztusában találunk beírva egy *Gaspar pastor Hungarus-t*, ki nek — ha a Pastor nem nevét, hanem hivatalát jelöli, nem tudjuk vezetéknévét. Nem lehetetlen, hogy épen Petrovics költségén tartózkodott a wittenbergi egyetemen, mint később 1557-ben Szegedi Gergely s onnan megfordulva 1544-ben folytathatta temesvári papi s tanítói hivatalát.

Bibliai tárgyú éneke (2. Sámuel, II. rész.) megvan Hofgref énekgyűjteménye d_3 — f_3 levelén hangjegyekkel, melyeket eredetiben, megfejtve és átírva kiadott Mátray G. id. m. 24. 25. lapján, hol a szerző nevét *Bajnay Gáspárnak* írja. — Strófái három sorosak s 13 szótagú sorokból állnak, melyek $4 + 4 + 4 + 1$ ütemre oszlanak. Egyes hosszabb sor a szerzőtől is származhatik, de Hofgref szerkesztőjének vagy korrektorának is tulajdonítandó, valamint némely szó és sor megcsonkítása is, például: *Tekinte rejád e, h. tekinte rád s viszont: öt*, e helyett: *ötet*. Különben nyelve, verselése a maga korában a jobbak közé tartozik s rhythmus íránti érzéke azt gyaníttaja, hogy az eredeti szöveg Hofgref kiadásában sokat vesztett korrektségéből.

14. és 165. s. v. ö. az *Emlékezzünk régiekről* kezdetű ének 23. sorára tett jegyzettel I. k. 234. lapján.

21. s. Bármily érdekesnek lássék is a *terehébe* alak, kénytelenek vagyunk Hofgrefsajtója hibájának venni, először azért, mivel a sor általa megromlik, másodsorú mivel a 254. sor Hofgrefnél is hibátlanul így hangzik: *Az Betsabé az királytul terében esék*. Kákonyinál is: *Hogy kitül terében ledn esött vala*. (Hist. Ast. 60. s.)

40. s. *Felkészüle* helyett Hofgrefnél *Elkészüle-t* találunk, de mind az értelem, mind a versfő amarra útál.

56. s. *szemszembe*. Kákonyinál is így: *szemszembe perclnek* (Hist. Ast. 140. s.)

66. s. *alkolmas* = illő.

85. s. *azkort* helyett *azkoron* felelne meg a szótag számnak, azonban az eredeti szöveg mint más hasonló esetekben, itt is megtartatott.

100. s. *Sirén* = serény.

167. s. *messzeképen* kétségkívül *meseképen* helyett áll az eredeti ben.

260. s. értelme nem elég világos.

264. s. *kímülík* helyett *kímülík* azaz *kímélik* olvasandó.

285. s. *közép aránt*. Balassánál (II. 10.) hasonló tárgy leírása közben *kellő közép aránt* olvasható.

XVI.

BARANYAI PÁL.

Baranyai Pálra nézve két figyelemre méltó adat foglaltatik ránk maradt egyetlen énekében. Az egyik a versejekekből tűnik ki, melyekből ez olvasható: PAVLVŠ BARANJAI DE MVCHE DE PRODIGO FILIO AD CONSOLACIONEM MESTORVM AB EVANGELIO ALBE FECIT E. A másikat a végső strófában találjuk, mely szerint 1545-ben meghalt volna. Arról, hogy ez a befejező strófa nem a szerzőtől származik, semmi kétség sem lehet, mert az ének tartalma nem olyan, hogy efféle komolyan hangzó enyelgést magának a szerzőnek lehetne tulajdonítani. Az is bizonyos, hogy az éneknek a kor szokásához képest egy hasonló, a szerzetes idejéről szóló versszakkal kellett végződni s ez a mostani befejezés a helyett van becsúztatva. Okvetlenül más valaki és pedig szándékosan követte el e változtatást, melynek értelmével szükséges tisztába jönnünk.

Szerzőnk Székesfejérvárt írtá énekét, mely városról tudjuk, hogy 1543. augusztus 29-én török kézre jutott s csak 1688. május 19-én foglaltatott vissza. Az is köztudomású dolog, hogy a török uralom alatt mily szabadon terjedt a reformáció a dunántuli megyékben. Gyalui Torda Zsigmondnak 1551. okt. 10-éről Melanchthonhoz írt leveléből olvassuk, hogy azon időtájban maga a budai basa írt Debreczenbe s szállította fel az azon vidéki protestáns papságot, hogy jöjjenek a kormányzása alatt levő vidékekre, hol ortalomban és jutalomban fognak részesülni. Idézi az ezen vidékeken tanító protestáns papságnak ugyanazokhoz intézett levelét, melyben ezek hasonlókat írnak. (*Bindseil, Ph. Melanchthonis epistolae etc. 1874. 322. l.*) Székes Fejérvár elfoglalásakor is hihető hogy azonnal megfészkelte ott magát a reformáció, s ha nem versenyzett is e város az oly jeles iskolájáról híres Tolnával, — mégis biztos menedékhely volt számára. Kitetszik ez azon jezsuiták följegyzéséből, kik a viszfoglaláskor mindent elkövettek a kalvinisták kiszorítására. (*Magy. Tört. Tár. VI. 242. l.*)

Baranyai Pált tarthatjuk az első székesfejérvári protestáns papnak vagy tanítónak, a ki azonban egy vagy másfél évnél tovább e hivatalt nem viselte. Az ő életét isten elvégezte, mikor írnának az másfél ezerben és negyvenötben — mondja az ének toldott versszaka. Ezt a tudósítást oly komolyan lehetne vennünk, mint a hogy mondva van, ha épen a szerző műve végén történő felemlítés szokatlanságán kívül egy körülmény nem vonná magára figyelmünket. Baranyai Pál ugyanis »de Muche« írja magát a versejekben. Igaz, hogy Baranyában ma nem találunk ily nevű helyet, de a pécsi püspökség pápai tizedlajstromában 1333-ból jön elé *sacerdos de Muchi*, *Nicolaus sacerdos de Much*, valamint 1332-ről *Demetrius de Moczsche*, 1335-ről *Demetrius de Moche* és 1334 és 1335-ben *Michael de Mulche*. (Lásd: *Koller, Hist. ep. quinqueeccl. II. 371. 396. 359.*

453. 412. 429. 451. l.) Ezeknél fogva bízást állíthatjuk, hogy szerzőnk Baranyamegyéből való volt s onnan vette »Baranyai« nevét, valamint »de Muche« előnevét is, mi tulajdonképen családjának századokon keresztül viselt neve volt.

A reformáció kezdetén másutt is, nálunk is voltak arra példák, hogy a kik az új irányhoz csatlakoztak, attól ismét visszatértek a róm. kath. egyház kebelébe. Az ilyenek elhagyott feleik részéről, ha üldözésnek nem is, legalább gúnyolásnak vannak kitéve. Ily eset forog fen itt is, erre czéloz Baranyai énekének befejező strófája. A meggyőződésüket változtató embereket ma is halottnak szereti mondani a megbántódott pártszellem s Baranyai Pálról is ily értelemben mondatik, hogy »az ő életét isten elvégezte«. Bornemissza Péter mondja-e ezt az énekeskönyvébe felvett ének szerzőjéről, vagy már ő úgy találta az éneket? nem tudjuk, de az bizonyos, hogy Muche Pál később pozsonyi kanonok volt s mint ilyen 1557. körül 42 aranyat hagyományozott szegény tanulók segélyezésére. (*Lányi, A magyar clerus érdemei II. 79. l.*) Használta-e Muche Pál pozsonyi kanonok korában is a Baranyai nevet? nem tudom, de meglehet, hogy egészen mellőzte. Néhány évtized múlva a szintén baranyai Veresmarti Mihály is református papból lett katolikus pappá, azután pozsonyi kanonokká s bátai apátúrrá.

Veresmarti XVII. századbeli prózairóink jobbjai közé tartozik, Baranyai Pált pedig XVI. századbeli verselőink java közé számlálhatjuk. Ha sapphói versét összehasonlítjuk Péchy Ferencz kísérletével mind a nyelvre mind a versemértékre nézve el kell ismernünk a nagy haladást. Igaz hogy Péchy verset fordított, azt pedig nem tudjuk, hogy Baranyai latin vers után írta-e énekét, vagy a bibliai szövegből (*Lukács ev. 15. v. 11—24. v.*) dolgozta? Strófái távolról sem ütnek meg mindenben a mértéket, de arra úgy látszik nem is törekedett. Mint Pécsy, úgy Baranyai is rímes strófákat akart írni, mert úgy látszik, hogy a rím a magyar műverselésnek a XVI. században már csaknem elengedhetetlen alkotó része volt. Ha Péchynél méltányoltuk az igyekezetet, Baranyainál lehetetlen el nem ismernünk a meglehetősen sikert.

Éneke meg van Bornemissza én. k. CCI. levelén; továbbá a Lipcsei c. 27. levelén s végre csonkán (a 73. sortól kezdve) a Lugossy c. 191. levelén.

1. 29. s. *kirdlyság* e. h. *kirdly*; mint ma is hallható *úr helyett uraság*.

7. s. *előttem* e. h. *előtte* a rím kedvéért. Hasonló a *midn* e. h. *mid*. V. ö. I. k. 246. lapján mondottakkal.

45. s. *béledet* helyett ma *belsődet* írának.

71. s. *hallják zörgését* helyett Lipcs. c. a szótagszámmak megfelelően: *hallják ő zörgését*.

78. s. *igy azaz ügy*.

94. s. *azt igen öröle* helyett L. c. *oly igen örüle*. V. ö. I. k. 236. l.

— Massai Ágnes énekében. (Born. CCXL. lev.) ez is olvasható: *Hogy ne vígadnák az én haldíomat.*

113. s. *Gyermeitem azaz gyermekkoromban.* A székelyek ma is mondják: *legéntem. leántam azaz legény-, leánykoromban*; lehet hogy a *gyermektem* is hallható.

131. 167. 173. s. *hásártos.* Pesti G. szótárában: *spieler, lusor, giocatore.* Molnár Albertnél: *lusor, gladiator.* — *hásárt* = *lusus, palaestra.* A francia: *hasard*-ból. Moldovai Mihály deák XVI. századi lantos énekében olvassuk:

Akadék jó barátimhoz,
Hazug *hásártos* Lukácshoz,
Az ifjú vándor Jánoshoz;
Hát jól tudnak a lopáshoz.
Kötségem elfogyott vala,
Kártyára vesztettem vala stb.

Tinódi »Sokféle részögről« írja:

Igen eszik az tizedik, virradtig iszik,
Nagy gazdagnak véli magát tizenegyedik,
Az *hásárton* mindent elveszt tizenkettődik.

139. s. *verfelye* = koczka (Würfel). Itt koczkajáték, Rimay Balassára írt epicediumában magyarázza, hogy »mit példázott légyen Balassa fejér *vörfölyés* kamokából csináltatott zászlója stb«.

188. s. *elterél* azaz *eltörél.*

195. s. *rútalmas* azaz *rút.* — Kaczor Györgynek 1557-ben feljegyzett példabeszéde ez volt: sül vagyon óromon, az elmetszése vájdalmas, az megmaradása rútalmas. (*Szalay Á. 400 magy. lev. 251. l.*)

101. s. *Megvajudt.* — Vajudni régen = fáradni, tikkadni, lankadni. — Balassa is így használja: *Vajudt tagjaimat hogy mivel fedezem?*

XVII.

VALKAI KELEMEN.

Valkai Kelemenről csak annyit tudunk, hogy 1536-ban a krakkai magyar bursa tagja volt, melynek névsorában *Clemens Walkay*-nak van bejegyezve. Egyetlen énekének versfejeiben is így találjuk nevét: **CLEMENS VALKAI FOECIT NATE.** A versfejek betűiben nem mindig ta-

lálunk mindvégig értelmet s úgy látszik, hogy a négy utolsó betűből itt sem sikerülne affélét kiolvasnunk. Helynév lehetne, de az egy *Nátafalun* kívül aligha van hely, a melynek nevéhez hasonlítana.

Valkai énekéből ítélve, szintén egyike volt a magyarországi reformáció első tanítóinak. Éneke kortársaiénál úgy a nyelv mint a verselés szempontjából, sőt külső és belső alakjára nézve is gyengébbnek mondható. Megvan Bornemisszánál a CLVII. levélen, de az utolsó strófa híjával, mely csak a nagydobszai reform. egyház XVI. századbeli kézíratos énekes könyvében olvasható (285. l.) — Tóth Ferencz Ekl. históriája 387. lapján rövid czímét (*A megigazulásról*) felemlítette s utolsó strófáját közölte is, de elhallgatta a szerző nevét. Nt. Barla Sz. István úr szívességének köszönöm, hogy ezen énekeskönyvet használhattam, s belőle a Bornemissza által kihagyott végső strófával kiegészítve adhatom az ének szövegét. Az ének 4 soros, úgy látszik 14 szótagú sorokból alakult strófákban volt írva, azonban számos sora megcsontítva jutott már Bornemissza gyűjteményébe, melytől a n.-dobszai szöveg nem különbözik. Az épen maradt versszakok sorai néha szabatosak s jól hangzanak a 4 + 4 + 4 + 2 ütemezés szerint. Ha romlatlan szöveg állana előttünk, talán kedvezőbben szólhatnánk Valkai verselő tehetségéről.

27. 51. sort v. ö. Volter 97—100. sorával s I. k. 313. lapjával.

45. s. *beteljesesíti*. — Marg. leg. 138. l. *Szent Margit asszon ment az ő imádságinak helyére, hogy az öneki hagyott engedelmességet beteljesítenéje*.

61. s. *annya* = annyi. Lásd I. k. 239. l.

XVIII.

KÁKONYI PÉTER.

Kákonyi Péter szintén az első reformátorok egyike volt hazánkban. Születése- s tanulása helyéről nincs tudomásunk. Amazt illetőleg Somogy, Zala és Pestmegyében találunk ma is Kákonya és Kákonysszálás nevű pusztát, de arra semmi alapunk sincs, hogy egyiket vagy másikat szerzőnk szülőföldének mond hassuk. Emerre, t. i. tanulása helyére nézve, a hazai és külföldi iskolák nevendékeinek eddig ismeretes névsorából semmi felvilágosítást sem nyerünk. Három énekének versfejein s egynek végső strófáján kívül Halasi Bálint laskói ref. pap és baranyai superintendensnek 1647. augusztus 16-án kelt s P. Patai Sámuelhez intézett leveléből tudjuk, hogy az 1550-dik év előtt herczegszőlősi pap volt. (*Lampe, Hist. eccl. 665. l.*) Halasi ezen tudósításának hiteles voltát igazolja az »Asverus«-ról szóló ének vége, melyet már 1544 elején Herczegszőlősen szerzett. A »Sámsonról« való históriát szintén ott (Szedle-

sen) de nem tudhatjuk mely évben írta; míg az 1549-ben készült »Astia-gesről« szóló ének szerzetetésének helyéről a versefejekből nem értesülünk. Halasi leveléből nem tűnik ki épen, hogy ekkor tájban meghalt volna, de mégis azt kell hinnünk. A levél megnevezi azt a ki Kákonyi helyére ment papnak s nem mondja, hogy ő valamely más helyen folytatta volna hivatalát.

Három ének maradt fen neve alatt s mind a három azt bizonyítja, hogy Kákonyi XVI. századbéli elbeszélő költőink között első sorban foglal helyet. Rímei semmivel sem jobbak kortársaiénál, de a rhythmus iránt annyiaval erősebb érzéke van. Nyelve természetesen foly, helylyel-közzel balladai rövidségével lep meg, míg néhol az érzések s lelki állapotok szintén nem bőbeszédű festésével képes megindítani. Tud a nyelvvel bánni s énekei olvasása közben arról győződünk meg, hogy nem csak az előtte élt s korabeli magyar költők nyelvének, hanem a népköltészetnek is ismerte sajátságait. Kár hogy a magyar történetből nem énekelt meg vagy egy eseményt, mert a ki a bibliából s más nép történetéből vett tárgyat ily alakban tudta feltüntetni, az nemzete epikusává is válhatott volna.

I. sz. a bibliából, Eszter könyvéből dolgozva megvan Hofgref gyűjt. t_2 — x_3 levelén hangjegyekkel, melyeket eredeti szerint megfejtve és átírva kiadott Mátray G. id. m. 36. 37. lapján. — Born. én. k. CCCXIII. levelén. — Lipcsei c. 69. lev. — A kolozsvári ref. collegiumnak egy. XVII. században összeírt gyűjteményes kötetében. Ez utób' i szöveg Hofgrefből, a Lipcsei codexé pedig Bornemisszából van másolva. Versefejekben ez olvasható: REGINA VASTHI REPVDIATVR HESTER INTER ALIAS VIRGINES AMABILIS PLACÜT ASSVERO AMAN PENDET MARDOCHEVS SVBLIMATUR E.

7. s. *urasága*. — Born. *urodalma*. — Lipcs. c. *birodalma*.

11. s. v. ö. Kat. leg. 366. sorával.

13. s. *fő urak*. — Born. és L. c. *főfő népek*. — Kol. kézirat: *fűfű urak*.

17. s. *népeinek* helyett a többi szövegben *népének* van.

18. s. *kirakattatá* helyett a többi: *el-kirakattá*.

32. s. *feltenné*. Born. és Lipcs. c. *feltenni*.

33. s. *ebben h*. Born. és Lipcs. c. *benne*.

40. s. a kolozsvári kéziratban fel van cserélve a 42. sorral.

46. s. *Médiából*. Born. és Lipcs. c. *Indiából*.

51. s. *megnyomorodnának* helyett a többiben: *meg ne nyomorodnának*.

60. s. *vöttek* helyett a többi: *vesznek*.

61. s. *az mű házastársaink*. Born. és Lipcs. c. *asszonházastársaink*.

79. s. *ő házából*. Born. és Lipcs. c. *házájából*.

80. s. *asszonynya ötlet*. Born. és Lipcs. c. *asszony állattá*.

84. s. *udvarának*. Born. és Lipcs. c. *országának*.

86. s. *lehetnének*. Kol. kézír. *leletnének*.
 88. s. Born. és Lipcs. c. *Minden drága ruhákkal öltöznének*.
 92. s. u. o. *Drága öltözetben ruháztatának*.
 93. s. u. o. *elromlott helyett: romlott*.
 96. s. u. o. *oszlottak helyett oszlatott*.
 98—101. s. hiányzik Bornemisszánál s a Lipcei c-ben, miáltal egy strófával rövidül meg az ének s a versfejekben olvasható *Hester* név *Hésdr*-rá csonkul.

108. s. *tetszének*. Born. és Lipcs. c. *kellének*.
 109. s. *gyenge*. B. és L. c. *csak jó*.
 124. s. *tanítja* B. és L. c. *tanácsa*.
 130. s. *az királyhoz bémenne*. B. és L. c. *királyhoz hamar menne*.
 131. s. *Ez árulást*. B. és L. c. *Árál atást*.
 132. s. *bévenné*. B. és L. c. *vehetné*.
 141, 142. sor valamennyi szöveg szerint így igazítandó :

Immár Vásti helyett szép Eszter vale,
 Minden ország ötet aszonylja vale.

144. s. B. és L. c. szerint : *Király után mindennél feljebb vale*.
 145. 148—152. s. B. és L. c. szövege hibás.
 155. s. Bornemisszánál : *Az nagy urak végre bemondták vale*.
 178. s. B. és L. c. szerint : *Te miattad káromat nem vallottam*.
 188. s. *vesztve* helyett *veszne* olvasandó.
 201. 202. s. B. és L. c. szerint :

Izene az Hester az ő bátyjához,
Harmincz napig nem mehetne urához.

207. s. *azontól ott*. B. és L. c. *ott akarom*.
 215. 216. s. B. és L. c. szerint :

. . . . . magadnak használnál,
Nemzelséged és mindent megútálnál.

220. s. *elvesztéd sok*. B. és L. c. *elvesztheted*. Kol. kézír. *elveszt-hed sok*.

224. s. *Eszter ő*. B. és L. c. *istennek*.
 234. s. *aranyas*. B. és L. c. *kazdag*.
 236. s. B. és L. c. *Rátekinte úgymint*.
 240. s. B. és L. c. *Király láttá, ötet megkeserölé*. Kol. kézirat : *Ime király oly igen keserülé*.
 248. s. B. és L. c. *Arany vesszöm vöttem jegyöl szép Hester*.
 253. s. B. és L. c. *veté fejére szép aran vesszőét*.
 273. s. *Menne*. Hofgrefnél s a Kol. kéziratban : *Mihelt*. Lásd I. k. 314. l.

278. s. *haza erede*. B. és L. c. *ha elerede*.

279. 280. s. B. és L. c. szerint:

*Mardocheus ellene fel sem kele,
Ő sivegét ingyen sem emelité.*

294. s. *szolgával*. B. és L. c. *az kirdl*.

296. s. B. és L. c. szerint: *Mint járt volna ő két komornikjával.*

298. s. *Mardocheus*. B. és L. c. Kol. kézír. *Mardocheust*.

307. 108. s. B. és L. c. szerint:

*..... akard,
Mardocheust hogy ő felakasztatná.*

309. s. *Menne*. — Lipcs. c. *Mihelt*. Kol. kézír. *Mihent*. — Lásd I. k. 314. l.

318. s. Kol. kézír. *És alája egy fümentő jó lovat*. A *fő-* vagy *feje-*mentő már nem használatos kifejezés, de a *karmen*tőt ma is ismerik s használják a székely aratók. Bornemissza és Lipcsei c. csak *jó fő lovat* ír.

322. s. *Az utczákon*. Born. és L. c. *Mind utczánként*.

324. s. *embert*. B. és L. c. *ezt így*.

328. s. B. és L. c. szerint: *Ha elhadna, haragját red várná.*

350. s. *megesmertem* helyett B. L. c. és Kol. kézír. *megérttettem*.

355. s. *leveleidet* helyett Kol. kézír. *leveledet*. B. és L. szerint e sor:
Minden országodra küldé levelet.

356. s. *higgye* helyett a többi szövegben *higgyed* olvasható.

359. s. *Csak leányól*. B. és L. c. *Mint több leány*.

360. s. *én örömet*. B. és L. c. *mind népestül*.

363. s. *király veté szemeit*. B. és L. c. *veté haragos szemét*.

365. s. *Im az*. B. és L. c. *Ldm az*. Kol. kézír. *Ime*.

369. s. *el-behivatá*. B. és L. c. *hamar hivatá*.

371. s. *redja*. B. és L. c. *kezébe*.

372. s. B. és L. c. *Mindennek felette magasztaltatá*.

375. s. B. és L. c. *Tíz fiát* — *felakasztatá*;

381. s. B. L. c. és Kol. kéziratban *jelenék* helyett *élének*.

A végső strofa helyett Bornemisszánál s a Lipcsei codexben ez olvasható:

*Az úristent félni, őtet szeretni,
Minden kevélységet eltávoztatnyi,
Nyavalyánkban segítségül őt híni,
Példa lehet az Hesternek éneki.*

II. sz. megvan Hofgrefnél $V_2 - Y_4$ levelén hangjegyekkel, melyeket eredetiben, megfejtve és átírva kiadott Mátray P. id. m. 20. 21. lapján. — Bornemissza én. k. CCLXXXIII. levelén. — Külön lenyomataiból: Kolosvár. 1579. és Bártfa (XVI. sz.) év nélkül — maradtak ránk

(Szabó Károlynál 156. 321. sz. alatt). Ezeken kívül Bornemisszából leírva megvan a Lipsei c. 49. levelén. — Versfejekben: SAMSONIS HISTORIA DE LIBRO JVDIGVM THEMATE DESVMPITO PER PETRYM KAKONI IN SEDLES MENEE FEBRVARIO FACTA VENERIS.

6. s. Born. *ő születéséről.* Hofgrefnél az ő a 7. sort rontotta el.

10. s. B. *Irnak kétezerben nyolczszáz esztendőben.*

16. s. *magtalanul. B. magtalan élt.*

21. s. *életében. B. éltében.* — 27. sz. *Urának. B. Urával.*

40. s. *mi. B. az mi.* — 44. s. *nagyobb. B. neki.*

45. s. B. *Tökéllé el Sámson ezt az ő szivében.*

51. s. B.-nál *hiányzik a szükségtelen es.*

54. s. *hatalma. B. ereje.* — 55. s. *Oroszlánt ő megfogd, ketté szakasztá.*

56. s. *mellett elhagyá. B. mellé hagyítá.*

58. s. B. *Ismég ő gondolá magát hamar megtére.*

63. s. B. *De ezt ő hol vötte atyjának nem monda.*

65. s. *vártatván. B. mulatván.*

66. s. *Menykezőnek közel jöne. B. Menyegzőnek — előjőve.*

67. s. *Városba. B. Városba az.*

68. s. *Csak atyja és anyja akkor vala véle.*

71. s. *beküldték. B. beküldetett.* — 75. s. *Az kinek. B. Ha kinek.*

76. s. *mi mind annak. B. annak mi mind.*

78. s. *Ott ők mind fejenként. B. Nagy sok közöttük.*

79. s. *megleletének. B. meglölettetének.* — 80. s. B.-nál *nincs a szükségtelen: hogy.*

81. s. *mind beszélések. B. beszéltek.* — 83. s. *elvitetők. B. elvegyetek.*

85. s. *eszik. B. alszik.*

97. s. *mindnyájan. B. mi nem.* — 98. s. *bizonnyal. B. bizony azt.*

104. s. *nagyban bizon. B. bizon nagyban.* — 106. s. *mondott.*

B. *mond.*

108. s. B. *Sámsonhoz jelenti, hogy nagy ő szerelme.*

109. s. *Gondolkodik. B. Csudálkozik. A versfej is C-t kíván nem G-t.*

110. s. B. *Hogy ily igen hányja-veti epeségét. Az epeség szó: kín, fájdalom, keserűség értelemben gyakran található a codexekben, különösen a passiói részletekben.* — 111. s. *megmoudd. B. megüñd.*

112. s. *Nékie. R. Néki.* — 114. s. B. *Heted napon immár.*

122. s. *És. B. És hogy.* — 125. s. *Hamar el-ki. B. Hamar el.*

129. s. *vendégeket. B. vendégit.* — 132. s. B. *Azt az erős Sámson igen megboszúld.*

136. s. B. *De nem tudja vala ipa gondolnia.*

141. s. *házánál. B. házában.* — 158. s. *megkérdék. B. megérték.*

165. s. *végére. B. hegyére.* — 171. s. *közünkbe. B. kezünkbe.*

177 s. *tudunk. B. tudjuk.*

187. B. *Az én két kezemet bár hátra kössétek.*

190. s. *azt mind felfogadók. B. arra fogadónak.* — 191. s. *am. B. ott.*
 195. s. *környül mind harsognak. B. ugyan kindilkodnak.*
 204. s. *hős közöttük. B. jobb közülek.* — 205. s. *Rémelle. B. Rémüle.*
 208. s. *immár. B. már.* — 210. s. *nagy szomjóságában. B. magas*
mennjországbán.

211. s. *szomjóhol. B. szomjúval.* — 213. s. *szeppoga. B. zápfoga.*
 219. s. *B. Minden ellenségét szertelen ellörni.* — 226. s. *iel. B. éjjel.*
 227. s. *együtt. B. igen.* — 230. s. *Íjfelikor. B. éjfelikor.*
 242. s. *színetlen. B. szívében.* — 254. s. *Mi ellene álljon. B. Mint*
ellene álljunk.

256. s. *Dalila ezt hallá. Bornemisszánál a versfőben szükséges Ő*
betűvel ez így hangzik. Ő hogy azt meghallá.

261. s. *B-nál hiányzik a szükségtelen az.*

269. s. *riasztá. B. rivasztá.*

273. s. *Mihelt. B. Menye.* — 278. s. *környüle. B. könyörge.*

279. s. *megrettenjék. B. megkötnéjek,* — 293. s. *Feddnie — Sámsonra. B. Feddenie — Sámsonval.* Hofgref szókötése mellett látszanék szólni eme Bornemisszánál (IV. rész az Evang. stb.) 857. olvasható babona: *Hogy az apád ne fegyen reád, főzz meg egy emberfejet az lúgba, és azzal mosd az apád fejét, és azt vidd el osztán az telemházba és vedd oda, és azt mondd: mint ez senkire nem feddik, úgy az én apám is én reám ne fedhessen.* Különben alább a 309. sorban Hofgref szerint is: *véle — feddék.*

301. 302. s. *nem. B. ne.* — 307. sorban Hofgref szerint *azt-nak* kell állani. B-nál e sor ily értelmetlenül hangzik: *Nékem azt álítom bizony igaz látom.*

326 *B. Dalila az Sámson.* — 340. s. *megneve — üdö. B. megnöve — idő.*

345. s. *egy. B. nagy.* — 346. s. *vigasságban. B. vigasságokban.* — 349—352. s. v. ö. Szabács viad. 11. 12. s.

364. s. *odavezette. B. odavitte.* — 374. s. *esztendejében.* — *B. esztendeiglen.*

376. s. B-nál. *Asszonyi állat miatt megszatott vala.*

III. sz. kiadásából fennmaradt a debreczeni 1574-ből és a löcsei 1628-ból (Szabó Károlynál 106. 571. sz. a.) — Megvan még a Csoma codex 108. levelén. — Versfejekben az olvasható, a mi itt is az 1574-dik évi kiadás nyomán cím helyett szerepel s egyszersmind a forrást is feltünteteti. A *monarchie* csak a címlap hibája *monarchae* helyett, a hogy a versfőkben áll. A három szöveg egymástól annyira különbözik, hogy a variánsok feltüntetése végett, kivált a löcsei kiadást majdnem egészen le kellene nyomtatni, minél fogva azt más valaki későbbi átdolgozásának kell tekintenünk. A Csoma c. szövege hívebb az általunk felvett 1574-dik évi kiadáshoz, de szintén oly újítások s változtatások fordulnak benne elő, a melyek Kákonyi szövegének megállapítására semmi hatással sem lehetnek.

XIX.

N É V T E L E N .

Névtelen szerzőnk ezen énekét a végső strófából világosan kitetsző szereztetési évnél fogva kellett ide iktatnunk. Versfejei a szerzőre nézve semmi felvilágosítást sem adnak s így legfeljebb a találgatás értékével bírna hozzátetésünk, ha a nyelvből és verselésből indulva ki, valamelyik ismert énekszerzőnek akarnánk tulajdonítani. Mindemellett is meg kell jegyeznünk, hogy Sztárai Mihály, kiről tudjuk, hogy zeneszerző is volt 1552-ben erre a dallamra, írta »Judit és Holofernesét,« s nem lehetetlen, hogy itt ő rejtezik a névtelenség alatt. A versalakot nem találjuk kortársainál s a visszatérő rímre szintén nincs előtte példa. Tizenkettes sorait meglehetősen szabatossággal alkotja meg, valamint a negyedik hétszótagú sort is, melynek visszatérő ríme nem egyszer teszi nyomatékosabbá a versszak tartalmát s értelmét, úgyhogy sikerül neki az alak és tartalom azon egyeztetése, mely vagy gyakorlott vagy öntudatos íróra vall. Különbben mint első sora mutatja, ragaszkodik a hagyományszerű kifejezésekhez, s a zsidó történetből merített tárgy megénekelését ő is a szokott »Régen ó törvényben« szavakkal kezdi. Később 1568-ban Bornemissza Miklós szintén megénekli ezt a tárgyat.

Névtelenünk éneke fenmaradt Hofgref gyűjteménye *Ee₄—Gg₁* levélén hangjegyekkel, melyeket eredetiben, megfejtve és átírva kiadott Mátray G. id. m. 50. 51. lapján.

75. s. *rehelyesteket* áll Hofgrefnél mi alig lehet egyéb sajtóhibánál e helyett: *rendelésteket*.

125. s. *indultaték*. Ezt az alakot leginkább codexekben találjuk. V. ö. I. k. 232. l.

141. s. *állomm a van Hofgrefnél*, mi ismét csak sajtóhiba lehet s *álván*-nak olvasandó.

147. s. *megnyomódja*. Lásd az I. k. 332. lapját.

192. s. *csomotáim*. Molnár Albertnél, valamint ma is megvan a tájszólásokban: *csemete*, *csimota* és *csomota* alak. — A *csimota* eléjön a Góry c. 16. levelén. — II. Endre királynak a tihanyi apátságot 1211-ben alapító levelében következő férfi nevek jönnek elő: *Cem. Cemma. Cemele. Chemeh. Chema. Chemata. Chemos. Chima. Chyma. Chymothey. Choma.* (Árp. kori új okmt. I. k. 106. l.)

XX.

SZÉKELY BALÁZS.

Székely Balázs 1527-ben Erdősy Sylvester János seniorsága alatt Gyulai Gáborral egyszerre íratkozott be a krakkai magyar bursa tagjai

közé *Blasius Siculus de Transylvania* néven. A promóveáltak névsorában sem Gyulaival sem Székelylyel nem találkozunk s így körülbelül sem tudhatjuk mennyi időt töltöttek a krakkai egyetemen. Az 1526-ban és 27-ben krakkóban tanult magyarok közül Erdősiről, Gálszécsiről és Gyulairól tudjuk, hogy később a tanítói pályára léptek; ezért is, de meg Székelynek későbbi munkássága irányából is következtetjük, hogy szint azon úton haladt, melyen egyetemi pályatársai.

Gyulait 1540-ben Bártfán találjuk, hol Réwai Ferencz fiai nevelésében vett részt, kiket oda 1539. szeptember elején Balázs nevű nevelőjük kísért, hogy Stöckel Lénárd tanításában részesüljenek. Réwai fiai 1538. ápril havában kezdtek nyilvános iskolában tanulni Beszterczében, majd 1539. áprilban Selmeczen, mely két helyre szintén nevelőjük kísérte őket. (*Frankl, Réwai F. fiai isk. 7. 12. l.*) Stöckel 1539. szept. 23-án Réwai Ferenczhez írt levelében megelégedését nyilvánítja Balázs nevelő szorgalmas magaviseletével, de 1540. február 23-án kelt levelében már mégis arról tudósítja a fiúk atyját, hogy olyan nevelőt sikerült neki szerezni, kitől az ő és más ahhoz értő emberek vélekedése szerint a legjobbat lehet várni. Ez volt Gyulai Gábor, kit 1541 vége felé, midőn eltávozott s lemondását Stöckelnek megküldötte, ez minden módon vissza akart édesgetni. 1542 január havában még volt is némi reménye Stöckelnek, de azon esetre, ha Gyulai vissza nem jőne, Dobai Andrászt óhajtotta megnyerni és semmi esetre sem Balázst, a ki folyvást Bártfán tartózkodott. »Nem fog — úgy mond — a fiúknak javokra válni, ha ismét Balázs gondviselése alá adatnak.« Leveléből kitűnik, hogy Balázs eltávolítását egyenesen ő látta szükségesnek, de egyszersmind az is, hogy Réwai más vélekedéssel volt Balázs felől. Révai engedett s Gyulai helyét Dobai foglalta el.

Stöckel, leveleiben Dobait is míg nevelő volt, mindig csak Andrásznak írja s csak akkor nevezi Dobai Andrásznak, midőn a nevelőség megszűnte után a bártfai templomban prédikálni kezd. Balásrról 1541. január 24-én innen nem emlékszik s ezért csak valószínűnek mondhatjuk, hogy Réwai Ferencz fiának első nevelője már 1538 előtt az a Székely Balázs volt, a ki az 1545. szept. 20-án tartott erdői zsinatban mint azon vidéki reformátor részt vett s az ott alkotott czikkeknak második helyen írt alá.

Ezen erdői zsinat idejében Drágfi Gáspár ottani papja Kopácsi István volt, kinek neve a zsinat czikkei alatt Székely Balászsé előtt áll. Közel Erdődhöz, vagy éppen Erdődön talán mint a Kopácsi alatt felvirágzott erdői iskola tanítója élhetett Székely, mivel éneke végső versszakából kitűnik, hogy azt a zsinat megtartása után három hónappal, 1546-ban új esztendő napján Erdőd vára mellett egy vadon erdőben szerezte.

Székely Balázs ekkor már nem lehetett ifjú ember s bizonyosan korosabb volt Kopácsinál, kit 1535-ben a bécsi, 1542-ben (junius) pedig a wittenbergi egyetem hallgatói közt találunk. Székely 1527 után, mi-

dön Krakóból visszatért, tanítósággal, neveléssel tölthette idejét Réwai Ferencz házában s Bártfán egész addig, míg Drágfi Gáspár Kopácsit alighanem egyenesen Wittenbergből hívta meg Erdődre. Kopácsi hozta-e magával Székelyt, vagy már Erdődön találta? nem tudható, valamint azon időpont sem, melyben Kopácsi 1542 és 1545 közt oda érkezett. — Kopácsi innen 1547-ben Nagy-Bányára költözött s 1561-ben még a tarczali zsinaton elnökölt; míg Székelyről az általa szerzett éneken kívül 1546-on innen sehol sincs emlékezet, ha csak ő nem rejtezik azon Széki vagy Eszéki Balázs neve alatt, ki az 1552. december 1-én tartott beregszászi zsinaton jelen volt.

Énekének tárgyát a Tóbiás könyve cím alatt ismeretes bibliai apokryphus részből vette, melyet nem sokkal utána 1550-ben a nála sokkal ügyesebben verselő Dézsi András is feldolgozott. Mindemellett Székely éneke is teljes figyelmünkre méltó. Farkas András kezdő szavaival a »Jersze emlékezzünk«-kel fog ő is énekéhez s a tájékozó bevezetésül tekinthető első strófa után megkezdí a történet elbeszélését mesterkéletlen, rövid, tartalmas nyelven. Az események és a színhely változása mintegy külön szakaszokra osztatja vele énekét s egy »Halljuk meg immáran« vagy csak »Halljad!« »Lássad!« kifejezéssel vagy szóval megy át egyikről a másikra, — de van eset, amikor ezt is mellőzve folytatja elbeszélését. Vége felé mind sűrűbbé válnak reflexiói s intései. Ezek közt megemlékszik arról a mások által is panaszkodott jelenségről, mely szerint keresztyének nem egy esetben tértek át Muhammed hitére. Sokszor kényszerítés okozta ezt, de többször a nélkül is megtörtént; valamint moszlimok is lettek keresztyénekké, ha jó szerével módját ejthették. — Strófái négy sorosak, a sorok elseje 13, a többi 12 szótagból áll. Sorai mint rímei alkotásában ezek szabályossága kedvéért sohasem hajlandó az értelmet feláldozni s ezért a szótag számra és sormetszetre nincs annyi tekintettel, mint némelyek kortársai közül. Még kevesebb fontosságot tulajdonít a rímeknek s innen van, hogy négyes, páros és visszatérő rím, a legmerészebb assonance-szokkal vegyesen fordul elő s épen nem ritkaság nála a szabad sor, sőt rímtelen strófa is találkozók.

Énekét Hofgref gyűjteménye tartotta fen 1₄—n₃ levelén.

45. s. *meggyühövék* azaz *megdühödék*.

75. s. *kohnyára*. Pesti G. szótárában még csak *kohnya*, de Molnár Albertnél már a *kohnya* mellett a *konyha* is fel van véve. A *kecske gödölye* alább Fekete Imrénél *kecske olló* mint a Münch. c-ben, Erdősinél stb. *Olló*=ellő, fajzat.

78. s. *or-marha* = lopott jószág.

103. s. *hohajtás* lehet, hogy csak Hofgref sajtóhibája *ohajtás* helyett.

157. s. *serkegeti* e. h. *serkengeti*.

203. s. *tapat* sajtóhiba lesz e helyett: *tapogat*, mivel a *tapat* alak tudtommal nem fordul máshol elő.

204. s. *apolgat* = csókolgat.

XXI.

FEKETE IMRE.

Fekete Imre deákról nem tudunk többet annál a mit maga mond énekei végén, hogy ezeket 1546-ban a bibliából fordítá. Ugyanő mondja, hogy

Sokat szentírásból eddig emlékeztünk,
De Sámson dolgáról mi elfeledkeztünk.

Nem tudhatjuk, hogy a »sok« több volt-e ennél a két éneknél, melyek közül az első még mutat némi verselési gyakorlottságot, míg a második e kötetnek kétség kívül leggyengébb darabja s méltán kétkezdővé tehet az iránt a kevés iránt is, a mit az első olvasásakor nem lehet tőle megtagadni. Ha Sámsonát Kákonyiéval összehasonlítjuk, messze mögötte marad annak minden tekintetben. Második históriáját Farkas András krónikájának nótájára szerzé s jóval túl tesz rajta — a pongyolaságban. Farkas rímtelen sorainak, azt lehet mondani, legalább megvan bizonyos numerusa, mely kezdetől végig az együvé-tartozóság színét adja a különben szaggatott szerkezetű ének részeire: Feketénél azonban a nehézkes, darabos nyelv még olyanabbá válik a rhythmus nélkül sokszor rövidebbre vagdalt, néha hosszabbra nyújtott sorok egymásra gyüremlése által. Hofgref korrektora Fekete ellen is bizonyosan vétett anynyit mint társai ellen, de itt még sem lehet mindent annak tulajdonítani, — a szerző talán még többet hibított.

I. sz. megvan Hofgrefnél $R_3 - V_2$ levélen hangjegyek nélkül.

II. sz. ugyanott $a_2 - d_2$ levélen szintén hangjegyek nélkül

Pótlék.

I.

Eredetie megvan a székely múzeum birtokában levő Apor codex 131. lapján. Megjelent a Nyelvemléktár VII. kötetében. Nagy Gergely (540 — 604.) egyik böjti himnuszának fordítása, melyhez a magyar szöveg egy új strófát csatol. A végső versszak ugyanis mindazon hymnariumokban hiányzik, melyek kezemen megfordultak. Létezik-e valahol e strófának latin eredetie? nem tudom. Nevezetes az, hogy a 11. és 12. sorban nem a közönségesebb

*Sed parce confitentibus ;
Ad laudem tui nominis —*

szövegnek, hanem a némely codexben található variánsnak felel meg a magyar fordítás.

Ehhez képest a latin hymnus így hangzik :

Hymnus Quadragesimalis.

<i>Audi benigne conditor,</i>		<i>Multum quidem peccavimus</i>	
<i>Nostras preces cum fletibus</i>		<i>Poenasque comparavimus,</i>	10
<i>In hoc sacro ieiunio</i>		<i>Sed cuncta qui solus potes,</i>	
<i>Fusas quadragenario.</i>		<i>Confer medelam languidis.</i>	
<i>Scrutator alme cordium,</i>	5	<i>Sic corpus extra conteri</i>	
<i>Infirma tu scis virium,</i>		<i>Dona per abstinentiam,</i>	
<i>Ad te reversis exhibe</i>		<i>Ieiunet ut mens sobria</i>	15
<i>Remissionis gratiam.</i>		<i>A labe pressa criminum.</i>	
<i>Praesta, beata Trinitas</i>			
<i>Concede simplex unitas,</i>			
<i>Ut fructuosa sint tuis</i>			
<i>Ieiuniorum munera.</i>			
			20

A magyar szöveg 2. sorában könnyöröletest a mai könnyöröletesen régi alakja mint a ma is használatos örömet stb.

3. s. *onszollatonkat* = *preces nostras*. A codexek egyik legsűrűbben előforduló szava. Bécsi c. 16. l. *úr meghallgatta tő onszollattokat*.

9 s. *bűnhődni* régen = büntetni, nem pedig büntetést szenvedni. Bécsi c. 25. l. sok ideiglen üvöltének egy szóval úrhoz mondván : *bűnhőttünk mű atyáinkkal, hamissan művelkettünk, kegyetlenséget töltönk*. Lásd a köv lapon is.

12. s. *sendő* = *languidus*. E szót az Apocodex többször használja. Pázmánynál (Kal. 388. 912. l.) s a székelyeknél ma is megvan *sindett*, *sindő*, *elsindik* alakban. V. ö. *senyved*, *csenevész* vagy *csendevész*.

II.

Eredetie szintén az Apocodexben található a 132 lapon. — A latin hymnus, melynek ez fordítása, azok közül való, melyek Ambrosiusféléknek szoktak neveztetni. A magyar szöveg végső strófája szintén hiányzik a latinban. Ez így hangzik :

Hymnus paschalis.

<i>Ad coenam agni providi</i>		<i>Protecti paschae vesper</i>	
<i>Et stolis albis candidi,</i>		<i>A devastante angelo,</i>	10
<i>Post transitum maris rubri</i>		<i>Erepti de durissimo</i>	
<i>Christo canamus principi.</i>		<i>Pharaonis imperio.</i>	
<i>Cuius corpus sanctissimum</i>	5	<i>Jam pascha nostrum Christus est,</i>	
<i>In ara crucis torridum,</i>		<i>Qui immolatus agnus est.</i>	
<i>Cruore eius roseo</i>		<i>Sinceritatis azyma</i>	15
<i>Gustando vivimus Deo.</i>		<i>Caro eius oblata est.</i>	

*O vera digna hostia,
Per quam fracta sunt tartara,
Redempta plebs captivata,
Reddita vitae praemia.*

20

*Cum surgit Christus tumulo,
Victor redit de barathro,
Tyranum trudens vinculo
Et reserans paradisum.*

*Quaesumus, auctor omnium,   25
In hoc paschali gaudio,
Ab omni mortis impetu
Tuum defende populum.*

A magyar szöveg régi szó-alakjai: szentségő, keménségő e. h. szentségű azaz szentséges, keménségű azaz keménséges. — Megpusztejtő; megszorejtván. — őtalmazad. — Menden. — Teremtőő (teremtője).

12. s. megmenekedvénk = erepti. — Bécsi c. 128. 1. bűnhöttönk és hamissan művelkettönk ellávozvánk tetölled (peccavimus enim et inique egimus recedentes a te). 110. 1. A bűnnel mellet bűnhöttetek isten előtt elvit-tettek Babilloniába. — Bémenvétek kedeg Babilloniába (propter peccata, quae peccastis ante deum, abducemini in Babyloniam. — Ingressi itaque in Babylonem). — 30. 1. mūdön te szolgáid után fegyverkedvén futnak vala, bízájok szekerekbe (quando post servos tuos armati currebant, confidentes in quadrigis etc.)

Az Apoc. c. 128—134. lapján még a *Conditor, Veni redemptor gentium, A solis ortus cardine, Vexilla regis prodeunt* és *Ave maris stellae* kezdetű himnuszok magyar fordításai találhatók, de ezek az I. kötet 177—189. lapján közlöttekhez képest merő prózai fordításoknak tekinthetők.

III.

BERISZLÓ PÉTER ÉNEKE.

Beriszló Péter énekének eredetije még mindig lappang; az itt olvasható szöveget azon másolat után közöljük, melyet Schrauf Károly úr 1879 elején küldött volt be a M. Történelmi Társulatnak. E másolat Jankovics Miklós gyűjteményéből való, de nem az ő kezeírása. — Az eredeti híjján e másolat is nagy beccsel bír, — noha még mindig csonkán áll előttünk az ének szövege.

A másolaton s bizonyosan az eredetin is, csak a versszakok vannak bekezdéssel megkülönböztetve, a sorok azonban nem. A másolatot betű szerint is közzétettük a Századok 1879. évi folyama 336. lapján.

A versfejekből MIKHAEL DE SABATK KE név olvasható ki, a mi bizonyosan a szerző neve, kiről semminemű adatunk sincs. Ez az egy éneke maradt fenn, mely előkelő helyet foglal el XVI. századbéli költő maradványaink sorában.

Három sorból álló s néhány — talán leírasi hibából származott — eltérés kivételével egy rímbe végződő strófái általában folyékony

nyelven, a tárgyhoz és hangulathoz illő erőteljes kifejezésekkel rajzolják az eseményt. A legtöbb helyen megtartott sormetszet határozottan arra mutat, hogy a szerző öntudatosan követte a magyar zenei rhythmust, melynek figyelembe vételével írta 14 szótagú s négyes ütemezés szerint összealkotott sorait.

Nem kevésbé méltánylandó még Szabadkai Mihály költőnk alakító tehetsége s forma érzéke is. Sírató verset (epicedium) írt, de úgy látszik nem a szokásos mód szerint, hanem saját felfogással. Hőse halálát nagy, országos veszteség gyanánt tünteti fel mindjárt első sorában és strófájában. A 2. és 3. versszakban, a veszteség nagyságához illő általánossággal érinti a közönségesen ismert vitéz püspök kiváló érdemeit. A 4. vszakban foglalt reflexiót a legcsekélyebb vonatkoztatás nélkül, de oly helyesen következteti az előbbieket után, hogy az olvasó nem akarva is kénytelen azt a megénekelt hősré alkalmazni. Az éneket bajos lett volna tovább is ily általánosságban folytatni, a nélkül hogy a szerző ismétlésbe ne essék s éneke siránkozó tirádává ne lapúljon. Ideje és helye volt az érdemek részletes felsorolásának, melyekből bizonyosan telt volna néhány strófa. A költő nem ezt teszi, hanem a vitézi tettek közül kiválasztja a legfőbbet és legismertebbet, melyet Beriszló Péter mint csak akkor tájban kinevezett horvát bán 1513. augusztus 25-én a Dubicza és Kosztencicza közt vívott csatában vitt véghez. Ott ugyanis a túlnyomó török sereg vezérével Bali vajdával mérkőzött meg, kit buzogánnyal sújtott le s fogolylyá tett. Ezt a rabot szállaltatja meg a költő s énekelteti vele hősenek dicsőségét egy közbeszótt énekben, melynek minden sora jellemző s fényes bizonyítéka a magyar költő alakító, egyénítő tehetségének.

Kár hogy e közbeszótt ének vége hiányzik. A másolatban éppen a lap aljára esik e hézag s ezért lehet, hogy a másoló tévedéséből származik. A versejekbe foglalt név betűi után ítélve, a csonka soron kívül még két strófa hiányozhatik, mivel a gonddal író szerzőről alig lehet feltenni, hogy neve betűivel sem törődve, a török rab énekét mintegy ő maga folytatta s úgy végezte volna be költeményét. — E hézag az oka, hogy bár a befejező strófák mint ilyenek helyökön vannak; az egésznek kikerekítéséhez nemcsak a kor szokásánál s ízlésénél fogva, de minden tekintetben méltó módon járulnak; mégis a szükséges átmenet hiányzása miatt az egésznek hatása nagyon érezhető csorbulást szenved; — ha azonban a csonka soron kívül semmi híjja sem volna a költeménynek, azon esetben a török rab énekének a 36-dik sorral kell végződnie.

A végső strófában olvasható évszám (1515.), bármilyen módon jutott oda, hibás. 1515. helyett kétség nélkül 1525-nek kellene állani, mivel Beriszló Péter 1520-ban május 21-én halt meg, midőn az az nap vívott korenizzai csatában szétvert elenséget, győzelemittasan üldözte. Egy útban eső fatörzset akarván keresztül ugratni, lova felbukott. Vitézei

e közben elhaladtak s ő csupán két inasával maradt. Míg ezekkel lovát újra nyergeltette, a szétvert török sereg egy csapata — mintegy hatvan ember reá bukkant s megrohanta. Két inasa elszaladván, egyedül maradt s viaskodott elleneivel, míg azok elébb jobb csípején sebesítették meg, majd kövel verték agyon s fejét vették. (Lásd: I. T. Marnavich, Vita Petri Berislavi. *Verancsics munkái* II. 277. l.)

Ez volt a »pispek veszedelme,« melyen való bánkodásra hívja fel a költő mind a népeket. Hasonlóúl emlékezik Szele Jakab 1557-ben kelt levelében, két agyonra vert ifjúról írván: »siratám az szegén ártatlan ifjakknak *veszedelmeket*.« (400 magy. lev. 251. l.); valamint Gergely deák Both János veszedelmén: »Az *veszedelmet* az én uram akkoron vallá.« (6. s.)

1. s. A szerencsáját segíteni szokatlanabb kifejezés. Rokon értelmű azzal, a hogy Székel Antal ír 1558-ban: »hiszem vala istent, hogy ha meg vinak vala az ellenséggel, tahát nekünk adja vala az szerencsét.« — Különben ma inkább: segít rajta, segít a baján stb. hallható s a rím itt is ezt látszanék kívánni: *segéle az ő jó szerencséjén* (?). Bécsi c. 66. l. *senki nem segít öneki*. Kat. leg. 2167. s. *Ha istened segítél neked*.

5. s. *el ízte az az elüzte*. A Jord. cod. és Pesti Gábor szintén *íz-t* ír a régibb codexekben olvasható *üz* helyett, míg a XVI. század második felében többnyire *öz* és *ödz* alakot találunk. — A bécsi c. 162. lapján olvassuk: *készéjt igen nagy sokaságot és a sokaság adattatik ő kezébe és megfogja a sokaságot*.

6. s. *ingyen ő nem nézte am*. semmibe se vette. Különben ma is hallható ily szólásforma: ha mit nem néznék ezt, meg azt tenném, Góry c. 45. l. *mikoron ingyen sem várndja, haza jöve*. Pesti G. LV. mese. *embert kegyig valakit nemhogy megölhetett volna, de ingyen sohasem akart volna*.

7. s. *Kitek am. kikitek, mindnyájotok*. Münch. c. 24. l. *Tü kitek kedeg gondolván toldhat ő állatjához egy sénguet* (singnyit). 144. l. *Tü kiteknek számara avagy tehene a kútba esendik*. Lehetne a sort kérdő mondatnak is venni; *kitek tudja azaz ki tudja közületek?* de mivel éppen azok nyelvén s azokhoz szól az ének, a kik a püspök bánnak költségét itthon éltek s maga a veszprém-tájéki nyelvjáráson éneklő Szabatkay Mihály is azok közül való lehetett: *mellőzendőnek látszik azon kínálkozó olvasás, mely szerint: Kitek tudja — itthon ülven — az ő sok költségét?* A költő nem az itthon ülőket akarhatta gúnyolni, hanem a püspök javával itthon élők hálaérzetére akart hatni.

evluen stb. am. élven az ő sok költségét. Mint: *világát éli*. Winkl. c. 111. l. *erökedem én magamat míg ewlek neki szolgálatra adnom*. Csikei Istv. 1542-ben: *Ől az isten! nincsen kenyerem stb*. Bécsi c. 7. l. *Él úr* 36. l., *Él te lelked én uram*. — Dézsi András, Az Lévitáról:

De követem az jámbor személyeket,

Én csak intek gonosz bűnben éléket.

8. és 47. s. *koroskint* = mindig, szüntelen. Geszti Lászlónak 1525-ben szerzett énekében is: *Az dézmát igazán kiszolgáltattátok Koroskint istennek vele áldoztátok. A codexekben még többnyire: koronkeed.*

9. s. *tywi* = tevé.

10. s. *es* = *is*. A székely nyelvjárásban ma is meg van.

11. s. *ygaz hyteu megh helyett*, úgy látszik *igaz hitőség* állhatott az eredetiben.

13. s. *Az Zott* = Az szót. »Emlékezzenek regiekrel« 78 s. *Az szót* mondd az kevétnék. — *Zanchyak wayda* = szandsák bég, miriliva, liva.

14. s. *yay hogy vezek*. Alig lehet kétség az iránt, hogy ebből a szokott feltiáltó szólásformából alakult a *jajveszék-el-és* szó. Góry c. 1. l. *mene nagy jajveszik és mene szörnyűségös kín leszön*. 66. l. *Iaj veszik mindazoknak*. A Nádor codexben is gyakran található. — Verancsics II. 96. l. *Szántalan nippet Eger alatt vesztínek, szígyen vallván elmentenek alóla*.

17. s. *welal* = *vagyon*, birtok. Bécsi c. 26. l. *Juditnak ő férje hagyott vala sok kazdagságokat és szolgálkat és valalokat, teljeseket tehéneknek csordájával és juhoknak csordájával*. Münch. c. 49. l. *Mikor kedeg a hűs hallotta volna e beszédeket, szomorún méne el, mert valának sok valati*. — Chemey Papa 1554-ben írja: *az nagyságod welalában együtt (egy helyütt) letém (leterém) magamat és jobbágyul kezdém nagys. szolgáltnia. Valal-bol velal mint vásárnapból vesárnap. Valal alakban jön elő az 1511-ből származó somlyóvásárhelyi úrbérben is*.

19. s. *megzabadyt*. A Halotti beszédben még: *zoboducha* fordul elő *szabadítsa helyett*. Később *szabadojt* és *szabadét* alakok voltak használatban a *szabadít* előtt és ezzel együtt.

20. s. *ha mykore*. A *ha* és *mikor* régen egyet is jelentett, sőt holmi verses mondókákban ma is áll *mikor?* helyett *ha?* (Ha kött? ma kött. tudhatnaya, fordetannaya. Régi alakok a mai tudhatná, fordítand helyett).

23. s. *ynneyten*. Régebben: *inneten* és *enneten*. Münch. c. 21. l. *nem jösz ki inneten, mígnem megadod az utolsó akcsát*. 49. l. *mikor ő kezét rejájok vette volna, elmene inneten*. 1555-dik évi levélben: *Dunán eneid*. 1557-ben: *az hódotl népet es elvitték enneid*. 1558-ban: *ezt is innejd tudtokra adták, hogy honnadj kellessék*. (400 magy. lev. 161. 246. 278. l.) Veszprémmegyében ma is: *innejt, onnajt, onnadj*. (NYÖR. V. 88. 470. l.)

24. s. *el feletend*. A *t* betű *d* helyett áll, mi e szónál gyakran megesis a régi iratokban, p. o. *én hiszem, hogy mastan el feleté, juttassa kegyelmed eszébe*. (400 magy. lev. 97. l.)

26. s. *sokat dwltam*. Érdy c. 398. l. *Cseők Trencsén táját mind feldűlák; azt látván utánok menének és Csew országot nagyobb részre mind feldűlák; — a kunok mind az Nyírségöt Bihariig feldűlák*.

28—30. sorban az iszlám vértanúira váró mennyei boldogság után óhajtozik a fogoly, melylyel megszégyenítő fogságát szeretné fel-

cserélni. Különben Zrínyi is »angyali legióval ragadtatja égbe elesett hőseit, költeménye végén. A 31—33. sorban a moszlimok által sokszor gúnyolt szentháromságra lehet célzás, melyet a magyar költő komoly hitképen nyilvánított a kétségbeesett fogollyal.

34—36. sorban a leíró vagy másoló követhette el a hibát, mert világos hogy *nyerességgel, tisztességgel, vitézséggel* a helyes, mint *bátorsággal, pínzzel és fejekkel*. A *bentseget* helyett *bewsegel*-t olvasok.

37. s. A *huszár* szó régiségét s származtatását lásd: M. Nyőr. VI. 24. lapján.

38. s. A *marha* szó alatt itt általában hadi zsákmány értendő.

39. s. *Gyakor helyen* Tinódinál is gyakran olvasható kifejezés p. o.

Palánk, kőfal között nagy árok vagyon,
Gyakor helyen általszagatva vagyon;
A töltésből gyakor lövő hely vagyon.

(Eger, első ének.)

Vigan laknak. Lakik, lakozik, lakmározik — egy jelentésű.

40. s. *Tegellen* = minap. Ezt a szót XVI. századi kéziratokból ismerjük. Eléjön még *tege, tegetlen, tegillen, tignap* alakban (I. Nyelvt. közl. III. 349. l.) Ma *tegént* alakban van meg Dunántúl (I. NYÖR. V. 229. l.) s *tögöd* alakban az Ormánságon (NYÖR. II. 473. l.)

Patyolat alatt itt a török katonák turbánja, fejtekerse értendő. Ily célzással írja Tinódi, Eger ostroma III. énekében Gergely deák-ról, hogy:

Löve hasába a török pallérnak,
Lőn halála egy fő patyolatosnak.

1557-diki levélben olvassuk: tegnap éjjel kiittettek volt háromszor; az sánczon annera voltak, hogy az basa es kifutamodt volt az sátorból, az *patyolatot* es *kiejtötte volt fejéből*. — Zrínyi is gyakran említi:

Futnak az csauszok fejr patyolatban,
Hirdetik az hadat minden országokban. (I. ének.)

Úl vala merevén nagy császár nyeregben,
Fejér vékony patyolat vagyon fejében. (II. ének.)

Vagy a török dalnok leírásakor, ki

Ura hagyásából az házba belépék,
Fejét bétékerzte gyenge patyolatvég. (III. ének.)

Vagy midőn

Gyorsan rettenetes pattantyú kisüle,
Mely elől találá jancsár aga fejét,
Mind patyolatostul elrontá életét. (VII. ének.)

A hajnal gyönyörű leírásában szintén megtaláljuk :

Kis fejr patyolat magának fejében,
De az ő orczája van nagy fényességben. (VIII. ének.)

41. s. *nemet* bizonyosan *némely* helyett áll. V. ö. a 34. 35. sorbeli hasonló esetekkel.

IV.

VERSBÉ SZEDETT NAPTÁR.

E címet adtam az I. kötet végén a Peer-codexből vett hasonló tartalmú darabnak s ugyanígy neveztem itt is a Cisiójanus után készült, de annak szabályosságával nem dicsekedhető magyar verszetet. Kétségtelen, hogy rimes magyar verssel van dolgunk, mely mintha páronként rímelő négy-négy sorba igyekeznék azt befoglalni, mi a latinban két-két sorra terjed. Ez ebben a két szövegben még nem sikerült az egészen keresztül, de az alak és az erre való törekvés félreismerhetetlen. Székely István, bár lemondott a verses alakról, ezeket a szövegeket használva, alakította át s örökítette meg. Ezért írtam már az I. k. 381. lapján, hogy időről időre újítva és változtatva feltalálható ez a magyar csizio minden kiadásában, melyek közül tudtommal a legújabb Budán jelent meg Bagó Mártonnál 1871-ben.

Itt közlött szövegünk eredetije a m. t. Akadémia azon 1462-dik évi 4r. latin codexének 123. 124. lapján olvasható, melyről Toldy Irodalom történetében (4. kiad. 1878. 39. l.) emlékezik.

2. sorában *Lött* helyett talán *Lejött* vagy *Lejut* volna olvasandó, mivel a codexben *Leywth* áll. — 9. sorában *menel* hibásan áll *meuel* helyett. — 19. sorban *petror* helyett *petronnak* kellene állani. — 24. sorát érdemes összevetni Székelytől kezdve minden szöveg megfelelő helyével. — 24. sorában *zonitra* talán *Symphorosa* név elferdítése. — A 20. sorban *herel* = örül.

Az I. kötetbeli szöveg 17. sorában *fjylsic*-et — sz. Filipre és sz. Jakabra (május 1.) gondolván — *Fil*, sz. *Ik*-nek olvastam. *Fil*. *Zsig*-nek kellett volna a május 1. és 2. napjára eső Filep (Jakab) és Zsigmond király nevéhez képest, mely utóbbi sem a müncheni, sem a Winkler-codex

naptárában nem fordul elő, de megvolt a boroszlói, krakkai és prágai egyházmegyékben használt naptárban és csizio-szövegben így: *Phil. Sig.* a hogy szintén van ma is a magyar kiadású csizio-ba felvett latin szövegben. Nem ezt, hanem a 19. sorbeli *küs* (cws) szótagot olvassa Heinrich G. (*E. phil. közl. IV. 287. l.*) — Potentiánára gondolva — *szüz*-nek, a mit nem tartok helyesnek, mert az első sort ő is *kis kardcsontól*-nak olvasta, pedig ez a codexben szintén *Cws caracyontól*-nak van írva s nem is lehet egyéb. Azután meg magában a szövegben jön elő *zwz Margyt* és *zwzeseg*-gel. Ezeknél fogva azt hiszem, hogy csak *küs Bernáld*-nak lehet és kell olvasni a *cws bernald*-ot, a mi Bernardinus confessor nevének magyar fordítása. — Fenn kell tartanom a *kefas* itt *keffas*; és *lucya*, *Lúcia* olvasást is. — A Peer-c. csiziojának eredetiébe most nincs módom bele tekinteni, azért a *Maria Mar Czeecz* olvasásáról nem szólhatok. A naptár ez utóbbinak nem mond ellene.

Pótlólag az I. k. 201. és 375. lapján Apáti Ferencz feddő énekében előforduló *Lepke* helyesebben *Czepke* vagy *Csepke* szó értelmének világosítására ide jegyzem Illyefalvi Istvánnak Colosvarat 1590-ben megjelent *Jephta sive Tragoedia Jephtae* című verses műve első részéből a következőket:

Csak úrrá lehessen, más ember sem kárral nem gondol, sem magával,
Sem tűzzel, sem vassal, sem vérhullásával, semmi nyomorúsággal,
Sem atyjafiával, csak élékaphasson, sem ország romlásával.

Az te uraságod, vitézséged után ország hasznára vagyon,
Ingyen sem kívántad mikor megkénáltak, jó akaratból vagyon,
Majd az eget éri, hogy Ammont megverted, oly diczireted vagyon.

Ím csaknem rab valál s látod mire jutál, **czepekéből** löttél úrrá,
Pórból tekintetes, szolgából hadnagygyá, szegénységből gazdagga,
Csakhogy szűved volna, ennyi sok áldáshoz, minden neked megvólna.

Nehéz paraszt irral mély sebet kötözni stb.

E kötet 371. lapján **Csáti Demeter** életéhez:

Székel Estván, Soltar könü stb. **Krakkó. 1548. 240. lapján, a 128. zoltár 3. versére** ez a jegyzet olvasható: Itt több ajándékát számlálja előve az házasságnak, hogy fioknak fiait megláthassák, mint Ádám, Set, Noé, Ábrahám, Izsák, Jákób, az próféták és nagy sokan egyebek, kik Krisztosba hittének, de istennek ezféle ajándékát igen gyűlölik az cautéss barátok és papok, mert űk az luciper poroncsolatát tarták, kit kiadának pokolba az Styx mellett az Sisifos hegyén, hol meg vagyon írva, küssebb bűn az paráznaság, honnem mint az házasság. Ez luciper tábláját láttam **Czati Demeternél**, és Váradon frater Gergelnél.

E kötet 384. lapján **Istváni Pál** műveihez számítandó még azon két rövid (12 és 6 sorból álló) latin vers, mely Janus Pannonius Panegyricus Marcellinusának Wolfard Adorjántól származó bolonyai (1522) kiadásában található. Az első Wolfardhoz, a második az olvasóhoz szól. Újabban kiadva Janus Pannonius művei Telekiféle kiadásának II. kötete 281. 282. lapján.

Erdősi Sylvester János két levelét, melyek úgy az ő működését, mint a sárvári nyomda történetét a legérdekesebb oldalról tüntetik fel, itt közlöm az országos levéltárból. Csaknem az utolsó perczben iktathattam ide ezeket, melyekért Nagy Gyula és Szalay József uraknak, az országos levéltár tisztviselőinek tartozom köszönettel:

I. Magnifice domine domine mihi gratiosissime. Seruiciorum et me ipsius commendationem. Scripseram V. M. ex parte Theodori mei, quod rediens ab eadem V. M. saluum repererim, super qua re cum eadem mihi scribat se plurimum gratulari, eidem quamdiu viuam reseruare studebo. Qui tamen paulo post tussi cepit laborare, cui cum ex Plinio medicinam adhibuissem, uidetur in dies morbus a puero recedere. Scripseram etiam ex parte Typographi de quo quae mihi eadem scribit, fuere quam iucundissima. Ego tamen tamdiu de homine illo diffido, quamdiu hic non uidero. Proinde consultum mihi videretur ut V. M. una secum adduceret; est re homo simplicissimus et propterea facile ab hominibus nepharys a proposito depellitur. Tales re facile deceptui patent, et mirum dictu quantum Germani suis metuant quaestibus. Nec est unde maiorem illi quaestum faciant, quam ex hoc artis genere. Quod vellem autem ut quaestum illius possemus saltem aliqua ex parte ad nos conuertere, transferre enim ut non possumus, ita conari non debemus. Induxi animum ut si ille aduenerit, solus artem hanc addiscam. Videor autem mihi ad effingendos qualescunque characteres non prorsus esse ineptus, quod et facerem haud dubie, quamuis non sine aliqua studiorum meorum iactura. Breui nos Paulinas quoque absoluens epistolas, in quarum translatione nostram diligentiam credimus optimis quibusque probari, quamuis non desint plurimi, qui in hoc studium suam contulerint operam. Ex Sarwar In ipso die Jónis 1536.

Stor Jónes Syl
ludima.

Kivül: Magnifico domino Thomae a Nadasd
etc. domino ac Mecaenati meo
plurim. obseruan.

(Körülnyírt negyed ívnyi papíron, kerek zöld viaszpecsét nyomai-val zárlatán.)

II. Magnifice domine. Seruiciorum ac me ipsius commen. Me non fuisse negligentem in his, de quibus D. V. M. mihi nunciavit, ex eo intel-

ligere potest, quod statim post discessum eiusdem cum audissem Strutium inerti torpere otio, misi ad eum fratrem meum una cum filio Rabdonomi (?) ut is per interpretem quaereret ab eo quaenam caussa esset cur artem non exerceret suam, et num aliquibus illi ad facienda initia huius artis adhuc esset opus rebus. Respondit, se semel atque iterum V. M. significasse, se prius nihil in hac arte posse efficere quam Viennam proficiscatur, propterea quod nullus unquam hominum illa, quibus sibi in hac arte opus foret, sciret pecuniis parare, se solo dempto. Cum aulicus V. M. mandata eiusdem ad me detulisset, statim accessi ad eum unacum Helia presbytero, assumpto et puero cuius paulo ante feci mentionem, ut illius elicerem mentem, egique cum eo medio pueri illius pluribus verbis. Verum frustra. Nihil enim apud illum efficere potui multis eum adhortans verbis, sermonemque ita temperans ne exacerbaretur, intelligeret tamen difficile illi esse voluntati d. V. M. obniti obluctarique, quamvis recalcitraret undique tutus. Quid multa, sic ab eo discessimus, ut palam testaretur se nihil efficere etiam si ad centum annos quis eum inclusum detineat, nisi prius mittatur Viennam. Quod mente iudicium ab initio fuit de asseruando hoc homine V. d. M. credo nondum excidit. Vtinam falsus hac in re fuisset vates, sed vereor ut inceptum hoc ad finem veniat, sic enim loquitur Liuius, licet sim ipse humilis et facie et sermone, quo nomine et doctor gentium Paulus sibi placet, non tamen sum prorsus insensatus, ut de occultis quibusdam hominum indicare non possim. In talibus enim optimum experimentum prebet iudicium, item signa quaedam externa. A principio persenseram hominis istius calliditatem, verum nolui hac iure V. M. molestus esse, ut aliqua de eo eidem suggeram, cui videbam illum omnibus in rebus fauentem. Indigne ferebam quod aliquot e germania accersitos artifices ad illum non admittebant solum, verum etiam eosdem cum illo lecto cubare patiebantur. Verebar enim ne quid tale moliretur, quod magnam non solum v. d. m. sed et toti genti nostrae hungarice ignominiae inureret notam. Si enim res non processerit, et video non procedere, pace d. v. m. dicam, caeterisqueque erimus risui nationibus, non solum hominibus nostrae gentis. Peruagata enim est fama conatus huius nostri ad Bohemos et Polonos etiam, non solum Germanos, nobis vicinos, id quod ex literis quarum exemplum ad eandem misi, eadem intelligere abunde poterit. Literas quas inciderat in aes . . . s domi apud se habet, ex his quae non habet, pars ea non est centesima. Suspicio itaque bonam illarum partem misisse Viennam ad illos, a quibus aut pretio aut pollicitationibus est corruptus. Potuit enim id efficere commodissime per illos, quibuscum dies et noctes in aula d. V. M. versatus est, quod necesse est factum esse, cum ne vestigium quidem illarum usque appareat. Haec scribo non ut V. d. M. arduis rebus occupatam commoueam, sed ut officio meo aliqua saltem ex parte satisfaciam. Inseruire huic callidissimo homini in absentia d. V. M. nunquam destiti hoc proposito, ut aliquam saltem apud illum gratiam inire possem; verum non potui. Cum

diceret se egere sebo, dedi illi e domo mea tantum quantum voluit, et quoties voluit; in caeteris rebus idem feci. Verum hoc officii genere id assecutus sum, quod illi qui (ut in Prouerbio est) ex arena funiculum nectunt. Quadrat in hunc et aliud Prouerbiū scitum et elegans sane, quo dicitur quis murem pro leone ostendere, cum enim magna sit pollicitus verbis, re nihil prestitit. Jam V. M. D est prouidere quid sit faciendum. Mihi tutum non videtur ut hunc eadem Viennam mittat. Nucleum enim ut Plautus inquit in Captivi duo, amitemus, putamina pro pignore accipiemus seruare. Illud mihi consilium non plane displicet, ut alterum ex pueris, aut utrumque eadem seiungat ab eo, atque aut minis, aut pollicitationibus, quid hic intendant exquirere, solum autem ipsum ab iniuria liberum esse debere censeo, homines enim artem aliquam profitentes arte tractandi sunt, ducique non cogi debent, nisi cum extrema ad id impellat necessitas. Haec sunt quae de Strutio nostro nota V. M. d. esse volui, ingrata satis scio multis hominibus (?) tam vera autem quam quae verissima. Quid mihi porro faciendum sit in his, quae eadem mihi imperavit, volo certior fieri quam primum. Certum est nihil illum scribere quibus illi sit opus, non inconsultum tamen videtur ut Viennae per homines et familiares quosdam clam percontemur, quae illi adhuc necessaria sunt ad hanc artem; id autem facillime assequi possumus. Et ipse jam super hac re his diebus Demetrio cui-dam meo scripseram Viennam, nec pecunia debet dissipari ad vana hominis verba in omnes merces. Quin tempore etiam superiore cum contenderet mecum Sanckan (?) pro eo, diceretque atramentum magno admodum emi, scripsi ad eum ipsum adolescentem, cuius paulo ante memini, ut a famulo Syngrený expiscaretur num magno atramentum paretur. Respondit mihi ille, famulum typographi amphoram illi ostendisse capacissimam, quae plena atramenti constiterit decem florenis et quod suffecerit ad tot exemplaria novi testamenti, immo quatuor Evangeliorum, quae Gabriel Pesthinus curaverit imprimenda anno superiori Ad hunc modum poterunt et alia omnia commodissime cognosci, investigarique, quicquid dicat Strutius. Eandem bene valere opto, vna cum domina nostra gratiosissima, caeterisque eiusdem aulicis. Ex Sarwar feria Quarta post dominicam Cantate. 1538.

Stor Jos

S y l v e s t e r.

ludi Mgr.

Kivül: Magnifico domino Thomae de Nadasd

Regnorum Dalmaciae et Sclauoniae

Bano aeterno comiti Comittus

Castriferrei etc. domino mihi gratiosissimo.

(Egész íven, kerek zöld viaszpecsét nyomaival zárlatán.)

E kötet 435. 436. lapján **Sylvester János** műveihez számítanó. még a következő latin vers, mely Wolfg. Lazius, Vienna Avstriae etc Basileae (1546). című munka α_3 levelén olvasható :

VIENNA DE SE.

Authore Joanne Sylvestro, Graecae linguae apud Viennenses professore.

Urbes egregias inter et inclytas
Sublimi ferio vertice sidera,
Viennaeque fruor nomine nunc, prius
Cum certum Fabiana
Nomen castra darent mihi.

Gaudebam titulo, nec minus alteri
Felici auspicio scilicet indito :
Quod successus item comprobat optimus,
Rerum, nam placuit mox
Vt Vindobona dicerer.

Me ciues alii moenibus optimi
Ornant : ingenii dotibus ast meus,
Quas nullae poterunt diruere hinc vices
Rerum, dulcis alumnus
Doctor Lazius optimus.

Ergo quem genui, quem gremio tuli,
Lucem cui tribui, quem simul extuli,
Ut scriptis peperit perpetuam sibi
Vitam, sic mihi uiuens
Viennae dedit hanc suae.

Sylvester itt használt czíme azt bizonyítja, hogy 1546-ban már nem a zsidó, hanem a görög nyelv tanára volt.

SZÓMUTATÓ.

abrak-osztó 205. 458.
 agyaras mise 183. 454.
 ah = az 13. 377.
 akkort 83. 85. 254. 258.
 alamozsna 134. 440.
 alázít (meg-) 380.
 alít 51. 93. 105. 146. 153. 166. 176.
     186. 190. 217. 238. 409. 446.
 alkolmas 253. 467.
 alkoszik 41. 404.
 állani = elállani 79.
 állapik 334. 347. 389.
 állat = állít 114. 147. 240. 323. 432.
 álnak = álnok 82.
 alut (el-) 120. 343. 344. 426.
 angyal színő 334.
 anyye 16. 106. 292. 378. 471.
 apolgat 331. 479.
 apród 77. 420.
 aranyas mise 454.
 arczul 63. 310. 417.
 árnyék-hel 93.
 áróba foglal 111. 425.
 asszonyfeleség 33. 36. 51. 395.
 asszony-ol 473.
 asszony-házás 27. 52. 395.
 asszony-hölgy 395.
 asztalfő 212.
 átkozt = átkozott 200.
 avélt 407.
-ban, -ben e h. -ból, -ből 161. 268.
     299. 341.

bárka-bér 89.
 békél-kedik (-hez) 111. 185. 425.
     455.
 bél = belső 263. 469.
 berke 219. 455.
 beszédbe kelni 72.
 bír (pénzzel) 41. 188. 265. 404.
 berbitél 184. 205. 455.
 bírja 36.
 bolcsó-út 109. 164. 186. 225.
 bolygóban (maraszt, van) 29. 175.
     177. 454.
 bőjseg, beűség (bőség) 362.
 bőjt, bőjt, bejt 134. 363. 373. 440.
 bőjtént 173. 453.
 bordél 182.
 bűnhődik 363. 481. 482.
 büntetik 97. 424.
 bur-ít, -úl 91. 188. 455.
 burkostul 210. 459.
 búvál 73.
 búz 217. 460.
Caute 167. 218. 488.
 csaté-paté 185. 455.
 Csallóköz 20. 381.
 cselekedés 177. 180. 181.
 csendes 154. 401. 440.
 czepeke 488.
 Czibere bán 184. 455.
 csomota 323. 477.
 csuklya 230.
 csudál-kozik 42. 405.

- délszín 209. 213. 459.
 demaga 36.
 derczés 405.
 dicse 52.
 dihö-ség 161. 247.
 döglét (el-) 171. 453.
 dögös 148. -ség 208.
 dolgát tartja 182.
 dolgos 13.
 dúl-fúl 184.
 ébről 176. 186. 224. 226. 227.
 éffelikorig 342. 463.
 egyelít 101. 424.
 egyemben 290. 345.
 egyenes-it, -ül 24. 37. 52. 383. 402.
 egyes-ség 102. 153. 187. 199. 424. 446.
 egyetlenség 177.
 együld 169. 453.
 egy főre, -rül 28. 49. 395.
 ellent tart 139. 257. 399.
 előtten 261.
 előttö 18.
 elvé 79. 138. 420. 441.
 elvesztet 20.
 -ejt = -it 200. 203. 215. 263. 267. 273. 351. 364. 457.
 em = im 21.
 emlejt = emleget 206. 207. 458.
 -ént 173. 341. 458.
 enyvesfa 87.
 ennye 80. 290. 421.
 epeség 293. 475.
 eppring (egy spring) 343.
 erdő kebel 304.
 erem = öröm 10.
 ériz = őriz. 98.
 ervendes 52.
 es = is 8. 20. 485.
 esik (esedezik) 138. 441.
 esk-és 128. 432.
 eszve = össze 102.
 ezen, ezön = özön 97.
 ezekéig 32.
 ezvegy (özvegy) 157.
 evölt, ivölt, üvölt 7. 267. 287.
 fädít = fäidat 209. 459.
 fäs 106. 425.
 fassang 204.
 fattig 77. 156. 420.
 fázódik 196.
 fedd reá 476.
 feje mentő 287. 474.
 fejenkénd 271. 341.
 fejént 341.
 fejetlen láb 194. 456.
 fejt (meg-) 128. 181. 215. 432. 454.
 feket 356. 451.
 fekszik (neki) 163.
 fél 120.
 fene (nép, szél) 10. 139. 374. 441.
 fertelmes 335. 341.
 fesel (ki-) 127. 432.
 feszül (meg-) 444.
 firedő 6. 373.
 fog = fogad 243.
 fogyatozik (el-) 344.
 folyamik 245. 349. 465.
 folyó (ki-) víz 133. 439.
 folota (be-) 155. 448.
 folt-ra 240. 463.
 főre bír 46.
 fotta (fogyta) 158. 448.
 frigyet vet 20.
 fujtat 146. 444.
 fűjtözik 205. 458.
 futamik 8. 34. 79. 83. 84. 241. 347. 355.
 gárgyán 167. 452.
 gazlás (?) 267.
 gömbölyeg 352.
 gömbölyes 353.
 guggolt 217. 460.
 gyak 138. 441.
 gyakor 366. 486.
 gyalkos 135. 136. 424. 440.
 gyenge, -én 50. 409.
 gyengeség (kevéltség) 210.

gyermektem 265. 469.
 gyermecske, -kese 46. 406. 411.
 gyihő-sít = dühös-it 107. 425.
 győl = gyül 107.
 gyolkos-ság 105. 184. 185. 193. 424. 440.
 gyorsalkodik (ki-) 83.
 gyorsaságosan 269.
 gyovón = gyón 205. 458.
 gyühödik (dühödik) 326. 479.
 gyűlős = gyűlöletes 179. 454.
 gyűlötség 20. 308. 444.
 gyülevíz 106.
 gyümölcs-kert 81. 422.
 gyűrű-z 417. 422.
ha = mikor 238. 242. 452. 463.
 hágtat (fel-) 103. 424.
 hagyigál 267.
 hagyott (parancsolt) 272. 273. 357.
 hálálatlan 19.
 halni ítél 86.
 hamar (ló) 310.
 hamarsággal 83.
 hanyott homlok 359.
 harmatozik (meg-) 76.
 hásárt 265. 266. 267. 470.
 hasaszt 239.
 hasonl-ik 134. 135. 136. 178. 191. 440.
 házas 294.
 használatlan 136. 440.
 hegedős 207.
 hevenyiben 49.
 herel (örül) 367. 488.
 hétszerő 342.
 hirvad 93. 209. 459.
 hitet ad 295.
 hitlen 279. 311.
 hiu 133. 439.
 hogy járjon 10.
 hohajtás 328. 479.
 holdá kelve 49. 84. 400.
 holtá kelve 34. 400.
 holval 156. 400.

holval kelve 93. 400.
 hől (hüvely) 374.
 hon nem voltá-ban 401.
 honnat 274.
 hopmester 278. 281.
 horh-ágy 422.
 huallott 7. 374.
 hurejt 267.
 húsít 135. 136. 440.
 huszár 366. 486.
 hűn = híve 241. 382. 463.
í (éj) ifelikor (éjfelekor) 296. 327. 330.
 idnep 219.
 idő 57.
 igény 323.
 ígyók 453.
 ígyól 114. 213. 255. 263. 264. 345. 361. 425.
 ígyold 453.
 ihag-vihag 154.
 ihletik 62.
 ill innepet 239.
 illyő-fillő 314.
 imeg 46. 267.
 indúltatik 321. 477.
 ingyen 29. 35. 180. 182. 286. 365. 484.
 ingyenmajd-an 70. 95. 101. 115. 155. 184. 295. 353. 419.
 inneten 156.
 innejten 366. 448. 485.
 iromkodik 399.
 istráng 295.
 íszik = eszik 135. 136. 138.
 íz (űz) 365. 484.
kamondor 305.
 kápa 184. 229.
 káptalan-szer 187. 455.
 karácson (kis) 416. 421. 488.
 kar-hely 219.
 káromlatik 111. 425.
 kecskeolló 337. 339. 479.
 kedig 90.

- kedven 406. 407.
 kedve tölt 210.
 kél 157.
 kel (fel-) 285.
 keleh 217. 461.
 kelletik 47. 407.
 kéméletlen 213.
 keménségű 364.
 képutalás 110. 425. 440.
 képz 43. 405.
 kébzik 43.
 kérelmés 350.
 kérőt kér 285. 288.
 kereng-et 106. 184. 185. 186. 220.
 226. 425. 455. 461.
 kert (gyümölcs-, fűz-, vég-) 81. 422.
 kértetik 335.
 keseről 24. 47. 51. 85. 258. 261.
 268. 407. 473.
 kettő = ketté 239. 291. 463.
 késén = későn 127.
 kifolyó víz 133. 439.
 kild (küld) 333.
 kitek 365. 484.
 kívül = kívül 106.
 kobor-ol 175. -lás 189. 454.
 kohnya 327. 479.
 kolcs 174. 453.
 köld (küld) 21.
 komornik 281. 286.
 komplárokodik 226.
 komplárság 195. 457.
 Koncz vajda 184. 455.
 konczra hány 161.
 könyve-esetlen 47. 407.
 koronkid 139.
 korosként 38. 41. 45. 47. 156. 299.
 354. 361. 365. 402. 484.
 korosma 217. 460.
 kór-beteg 147.
 korda 184. 204. 455.
 kötélbe ejt 28.
 középaránt 260. 467.
 közösleg 30. 34. 397. 399.
 kuklya 165. 204. 452.
 kullag 186. 228. 455.
 kupa 117.
 lábbad (-vel) 252.
 lakás (lakmározás) 183. 266. 270.
 lakik (lakomázik) 134. 135. 136.
 270. 366. 440.
 lakodalom (vendégség) 154. 446.
 lakodalom (lakás) 192.
 lakozni (lakmározni) 345.
 laktam földem 114.
 lakta földe 117. 332.
 lator 137. 441.
 leántam 469.
 legéntem 469.
 lehés 217. 460.
 Lengyel László 19. 381.
 leped (bé-) 356.
 lépik 48. 280. 284. 342. 354. 407.
 letőtt híres 43. 405.
 liánzó 328.
 lovagos 174. 453.
 macska tövisk 180. 454.
 maga 42. 86. 140. 298. 423. 441.
 magyarai 206.
 Makra 17. 380.
 markolápság 27. 395.
 másol 32. 45.
 medgyek = mit tegyek 114. 117.
 425.
 medgyen = mit tegyen 32. 399.
 megmetsz = megöl 72.
 megmennek = menekszenek 167.
 452.
 méltoltat-ik 32. 35. 115. 400.
 mend-en 448. 482.
 mene = mennyi 220. 461.
 menés föld 92.
 menne, mene = mihelyt 285. 287.
 473. 476.
 meny 35. 400. 446.
 menő út 337.
 ment 13. 15. 215. 228. 377.
 metszesz = mit teszsz 399.

mevet 185. 209. 455.
 miá 243. 255. 286. 294. 299. 465.
 mih 46.
 mire = miért 259.
 mulat (el-) 183. 454.
 nagy Ág 200. 458.
 -nája, -néje (-ná, -né) 39. 144. 145.
     156. 257. 295. 298. 303. 308.
     309. 335. 336. 342. 347. 348.
     366. 403. 444.
 násfa 31. 116. 398. 422.
 nehezél 37. 40. 51. 252. 403.
 nehézkes 40. 403.
 -nek e h. -nél 251. 256. 401.
 nekű, nekün 402.
 nékik (némelyek) 165. 204. 452.
     458.
 nem 401.
 nemzet 28. 90. 153. 161. 318. 336.
     396.
 népe 38.
 -nia e h. -ni 293. 340.
 nőstel = nőtől 193.
 nőz (néz) 345.
 nyaka nyírt 194.
 nyakra ereszt 313.
 nyílvá 137.
 nyilvánb 103. -an 212. 424.
 nyomód 321. 477.
 nyomos 133. 439.
 nyomtat 34.
 nyóz 16.
 nyójt 148.
 Odó 185. 455.
 -ól e h. -ül 223. 291. 346.
 ólál 154. -kodik 200.
 olló (kecske-) 337. 339. 479.
 oltott lábú 461.
 olykor 291.
 onszollat 363. 481.
 orcáz 72.
 or-marha 327. 479.
 ostor adó 171. 233. 453.
 oszt (rá-) 196. 457.

ottegyen 409.
 űl = él 157. 365. 448. 484.
 űnek = evének 158. 448.
 öregbőlet 364.
 űres = űres 78.
 űröl 21. űrűtetik 239. űrűl valamit
     264. 469.
 űromanyja 410.
 űrűme 52. 291. 409. -napja 410.
 űszvű 24.
 űt = űt 77. 420.
 Palaszk 78. 361. 420.
 palol 200. 226. 457. 461.
 paraszt nem 401.
 pártá űv 31. 397.
 pártolás 21.
 pártolkodik 206.
 pártoló 21. 24.
 pattantyű 176. 454.
 patyolat 366. 486.
 pert szállít 36. 401.
 pikhart 182. 454.
 pilés 229. 461.
 pislág 213.
 porkoláb-ság 164.
 potroh 110.
 pthrusőgetés 461.
 publikán 154. 446.
 rátt = ránt 171. 453.
 rehelyesteket 319. 477.
 rejtek 85. 133. 156. 439.
 rekkent 43. 89. 196. 235. 281. 304.
     405. 457. 463.
 reszketeges 47.
 rév 79. 420.
 rivaszt 476.
 rogya 208. 209. 458.
 rutalmas 267. 470.
 Sarajával = sarával 91.
 saru 22. sarja 236. 463.
 sebhed (meg-) 82.
 sendő 363. 481.
 sérés 451.
 serkeget 330. 479.

- semmi amannyi 319.
 semmié = semmivé 101. 207. 222.
 294.
 Simon bíró 155. 446.
 sirén 254. 467.
 sívás 241. 463.
 sívás-rívás 283.
 sívó 171. 215. 453.
 sohult 209.
 sokadalom 111. 425.
 sokügyű 136. 440.
 soldor 184. 186.
 sügdva 185. 455.
 súsárol 193. 456.
 sütköződik 196.
 -sza, -sze 175. 184. 190. 217.
 452.
 száll (reá-) 210. 459.
 számszerih ideg 22. 382.
 zavárván 97. 424
 szégyenget 72.
 szégyenség 170. 174. 181. 189. 198.
 széket ül 82.
 szemérem 83. 178. 184. 185. 205.
 216. 455. 458.
 szemzembe 253. 306. 467.
 szemtelen-ség (vakság) 137. 176.
 201. 441. 460.
 Szent Iván tüze 35. 400.
 szentségű 364.
 szepfog (zápfog) 296. 476.
 szépded 401.
 szerencsél (meg-) 115.
 -szerő 342.
 szerez 39. 86. 91. 135. 145. 147.
 167. 181. 183. 308. 318. 336.
 szerzet 167. 206.
 szerte szerint 294.
 színvesztő 167. 178. 181.
 szomjóhol 296.
 szomihozik 313.
 szorgalmaztat 333.
 szovárván 424.
 szöréről = sor szerint 108. 425.
 szurdok 85. 422.
 szű-öttő 185. 455.
 szűkes 260.
 tábort jár-tat 75. 238. 240. 351.
 takar (takarít) 195. 225. 461.
 talál (egybe-) 83.
 tanó = tanúság 88.
 tapat (tapogat) 331.
 társalkodik 305.
 tartja (dolgát, pártját) 182. 454.
 tartózik 259.
 tegetlen 366. 486.
 tekéntel 51.
 temetség 107. 425.
 teremt = terem 128. 200. 432.
 térdfő-hajtva 260.
 testesül (testté lesz) 202.
 tés = te es 87.
 tetem = csont 171. 199. 453.
 tetet-es 37. 135. 138. 146. 440. 463.
 tikmony 184. 206. 454.
 tiszt 86. 122. 128. 164. 170. 279.
 283. 451.
 torka tátvá 172.
 trinck Urbán! 164.
 törvény 294. 311. 396.
 tón = teve 277.
 tűz = tűz 198.
 tör = tér 93. 423.
 tör = tűr 93. 423.
 tudni (illik) 75. 420.
 tudom valék 93.
 tündökletik 61.
 tűz = tűz 114. 118. 283. 350. 425.
 udvarol 192. 195. 262. 278. 289.
 309. 311.
 udvart tehet 34. -hirdet 277. 400.
 úgyan 307. 335.
 újolan 335.
 üdnap 440.
 ül (meg-) 97. 424. -és 424.
 ünség 290.
 üszek 340.
 ural 32.

üresül 32.
 urozva (orozva) 210. 366.
 utána vált 79. 420.
 utána van 83. 85. 463.
 utat ad 46. 134. 406. -fog 79.
 Zárlat (be-) 85.
 zér-zúr 185. 455.
 zúgódik 46. 238. 239. 406. 463.
 JÁ, -jé e h. -vá, vé 458.
 jajveszék 365. 485.
 jargal 154. 189. 212. 226. 265. 446.
 456. 461.
 jelesben 39. 153. 446.
 jonkább 458.
 jószág-os 31. 35.
 jövetek = jőjjetek 55. 133. 135.
 416. 440.
 Vadon 333.
 vajudik 267. 470.
 val 50. 60. 153. 408.
 vártatván 291.
 vastagság 30.

velal 365. 485.
 -vel bír 41. 404.
 vél 409.
 vendég nép 19. 58. 206.
 vénhöl 113. 117. 425.
 -vénk, -vétek, -vájok 482.
 verejtezük 93. 196.
 verfelye 265. 470.
 vész (vesze) 90.
 veszteg-ség 234. 278. 289. 292. 331.
 463.
 veternye 185. 455.
 vigaszt 451.
 visel (-ós) 36.
 viseli (gondját viseli) 352. 355.
 vissza jár 177.
 visszavívó 440.
 visszavonás 207.
 viszhát von 134. 136. 440.
 vóm (vevém) 143. 444.
 vön (vén) 331.

TARTALOM.

ELŐSZÓ	V—VIII
------------------	--------

CSÁTI DEMETER.

1. MAGYARORSZÁG MEGHÓDÍTÁSA (TÖREDÉK)	5
2. ÉLETRAJZ. JEGYZETEK	371

PÉCHY FERENCZ.

1. LAVS SANCTI NICOLAI PONTIFICIS 1529	6
2. JEGYZETEK	373

FARKAS ANDRÁS.

1. AZ ZSIDÓ ÉS MAGYAR NEMZETRŐL	13
2. ÉLETRAJZ. JEGYZETEK	374

ISTVÁNFI PÁL.

1. HISTORIA REGIS VOLTER	27
2. ÉLETRAJZ. JEGYZETEK	383

BATIZI ANDRÁS.

1. SZENTEGYHÁZBELI DÍCSÉRET	55
2. KRISZTUS SZÜLETÉSÉNEK HISTÓRIÁJA	58
3. A KRISZTUS JÉZUSNAK ISTENI ÉS EMBERI TERM.	61
4. HUSVÉT NAPJÁRA	65
5. AZ KRISZTUS FELTÁMADÁSÁRÓL	65
6. PINKESD INNEPIRE	67
7. UGYANAKKORRA	69
8. AZ HALÁLRÓL VALÓ EMLÉKEZTETÉS	70
9. XLIV. PSALMVS	71
10. AZ VITÉZ GEDÉONRÓL SZÉP HIST.	74
11. AZ ISTENFÉLŐ ZSUZSÁRNA HIST.	81
12. JÓNÁS PRÓFÉTÁNAK HISTÓRIÁJA	89
13. MEGLÖTT ÉS MEGLEENDŐ DOLGOKRÓL	95
14. IZSÁK PATRIÁRKHÁNAK HÁZASSÁGA	113
15. A HÁZASSÁGRÓL VALÓ ÉNEK	120
16. ÉLETRAJZ. JEGYZETEK	410

DÉVAI BÍRÓ MÁTYÁS.

1. AZ IGAZ HIT ÁLTAL VALÓ ÜDVÖZÜLÉS 127
2. ÉLETRAJZ. JEGYZETEK 427

ERDŐSI SYLVESTER JÁNOS.

1. DÍCSÉRET A KRISZTUS FELTÁMADÁSÁRÓL 131
2. AZ MAGYAR NÍPNEK 133
3. AZ SZENT MÁTÉ ÍRÁSA SZERINT 134
4. AZ EVANGELIUMNAK MELYET SZ. LUKÁCS ÍRT 135
5. AZ SZENT JÁNOS ÍRÁSA SZERINT 137
6. AZ APOSTOLOK CSELEKEDETINEK SUMMÁJA 138
7. ÉLETRAJZ. JEGYZETEK 432

DOBAI ANDRÁS.

1. AZ UTOLSÓ ÍTÉLETRŐL 143
2. ÉLETRAJZ. JEGYZETEK 441

TAR BENEDEK.

1. HÁZASSÁGRUL VALÓ DÍCSÉRET 153
2. JEGYZETEK 445

CSIKEI ISTVÁN.

1. AZ ILLYÉS PRÓFÉTÁRÓL ÉS ÁCKÁB K. 155
2. JEGYZETEK 447

SZKHÁROSI HORVÁT ANDRÁS.

1. VIGASZTALÓ ÉNEK 161
2. AZ ANTIKRISZTUS ORSZÁGA ELLEN 163
3. AZ FEJEDELEMSÉGRŐL 168
4. KÉTFÉLE HITRŐL 177
5. AZ FÜSVÉNYSÉGRŐL 187
6. AZ ISTENNEK IRGALMASSÁGÁRÓL 199
7. AZ ÁTOKRÓL 207
8. PÁL ÉRSEK LEVELÉRE VALÓ FELELET 214
9. PANASZA KRISZTUSNAK 221
10. EMBERI SZERZÉSRŐL 227
11. JEGYZETEK 449

SZEREMLYÉNI MIHÁLY.

1. EGYIPTOMBELI KIJÖVÉSÉRŐL IZRÁELNEK 233
2. JEGYZETEK 461

TORDAI NÉVTELEN.

1. DE FIDUTIA IN DEUM 243
2. JEGYZETEK 464

THORDAI BENEDEK.

1. XXX. PSALMUS	246
2. JEGYZETEK	465

BIAI GÁSPÁR.

1. DÁVID KIRÁLYRÓL ÉS BETHZABEA	251
2. JEGYZETEK	466

BARANYAI PÁL.

1. A TÉKOZLÓ FIÚRÓL	261
2. JEGYZETEK	468

VALKAI KELEMEN.

1. AZ ISTEN ELŐTT VALÓ IGAZÚLÁSRÓL	271
2. JEGYZETEK	470

KÁKONYI PÉTER.

1. AZ ASVÉRUS KIRÁLYRÓL	277
2. AZ ERŐS VITÉZ SÁMSONRÓL	289
3. HISTORIA ASTIAGIS REGIS	301
4. JEGYZETEK	471

NÉVTELEN.

1. AZ ISTENFÉLŐ ELEÁZÁR PAPRÓL	317
2. JEGYZETEK	477

SZÉKELY BALÁZS.

1. AZ SZENT TÓBIÁSNAK EGÉSZ HISTÓRIÁJA	325
2. ÉLETRAJZ. JEGYZETEK	477

FEKETE IMRE.

1. AZ ERŐS SÁMSONRÓL HISTÓRIA	334
2. SÁMUEL, SAUL ÉS DÁVID HISTÓRIÁJA	346
3. JEGYZETEK	480

PÖTLÉK AZ I. KÖTETHEZ.

1. AUDI BENIGNE CONDITOR	363
2. AD COENAM AGNI PROVIDI	364
3. CANTIO PETRI BERIZLO	365
4. VERSBE SZEDETT NAPTÁR	367
5. JEGYZETEK	480

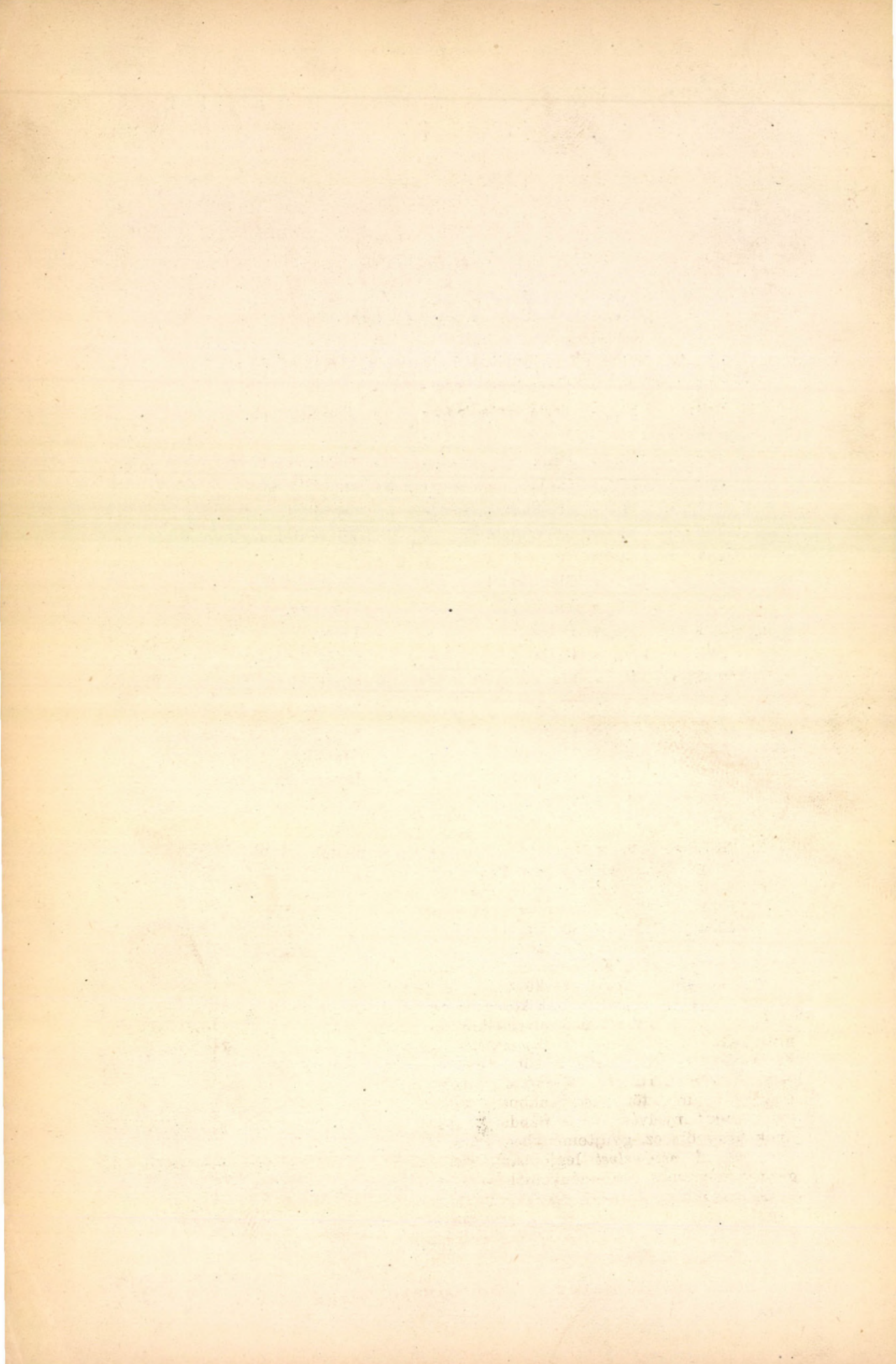
SZÓMUTATÓ 490

JAVÍTANDÓK.

39. lap. 391. sor keménysében helyett olv. keménységben.

55.	»	20.	»	jövétek	»	»	jövetek.
61.	»	13.	»	Természetnek	»	»	Teremtésnek.
118.	»	176.	»	Hat	»	»	Hát.
119.	»	186.	»	Örök	»	»	Örök.
122.	»	77.	»	O	»	»	Ó.
137.	»	4.	»	árosokat	»	»	árosokot.
169.	»	59.	»	Törvéntelnu	»	»	Törvéntelen.
209.	»	63.	»	veszned	»	»	vesznek.
211.	»	120.	»	Megtöretél	»	»	Megtöretel.
227.	»	182.	»	kirakva	»	»	ki rakva.
228.	»	5.	»	Péteé	»	»	Péter.
254.	»	104.	»	tudja	»	»	tudja (hogy).
260.	»	264.	»	kímúlik	»	»	kíműlik.
283.	»	189.	»	vesztve	»	»	veszne.
290.	»	34.	»	meg	»	»	még.
351.	»	174.	»	tárának	»	»	járának.
364.	»	4.	»	mentenek	»	»	mentének.
365.	»	1.	»	veszedelmém	»	»	veszedelmén.
365.	»	17.	»	Soh	»	»	Sok.
367.	»	9.	»	menel	»	»	meuel.

A magyar nyelvtudományra vonatkozó kiadványok.

Azt véljük, hasznos szolgálatot teszünk mindazoknak, kik a magyar nyelvvel hivatásuknál fogva foglalkoznak vagy egyébként érdeklődnek iránta, ha összeállítjuk itt az akadémia kiadványai közül azokat, melyek nélkül a magyar nyelvész el nem lehet.

A nyelvbéli tények megértésére s magyarázatára nézve legfontosabb e három forrás: 1) *A régiebb nyelve*; 2) az élő beszédből különösen a nép nyelve, vagyis a *nyelvjárások*; 3) a *rokon nyelvek*. E három forrásból meríti a nyelvtudomány azon tényeket, melyeknek összehasonlítása teszi lehetővé, hogy a nyelvbéli alakok és kifejezőmódok eredetibb alakjait, ezeknek értelmét, s ezzel együtt a bennök nyilatkozó sajátos nemzeti észjárást földerítsük.

1. *A régiebb nyelvre* vonatkozó kiadványok:

Régi magyar Nyelvmelékek négy nagy 4rétű kötetben; szerk. Döbrentei 1838—1846. Az I. k. a. Halotti beszédet foglalja magában bő fejtegetésekkel s az ó-szövetségi néhány könyvet tartalmazó Bécsi codexet szótárral. (Elfogyott.) A II. k. Kinizsi Pálné imádságos könyvét 1513-ból és vegyes iratokat 1342—1599. LXX és 477 lap. Ára 2 frt. A III. kben van a Müncheni codex 1466-ból szótárral és beható tanulmánnyal a codexnek nyelvéről, és vegyes iratok 1540—1560. LVII és 518 l. Ára 2 frt. A IV. k. a Guary codexet foglalja magában szótárral. XXII és 100 l. Ára 1 frt. — Sokkal gyakorlatiabb és könnyebben kezelhető, de pontosabb kiadások is azok, melyeket a nyelvtudományi bizottság ad ki 1874 óta ily cím alatt:

Nyelvmeléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok Szerkesztik Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron. Eddig ha 8r. kötet, Áruk együtt 10 frt, külön-külön 2—2 frt. Az eddigi kötetekben csak codexek. A megjelentek közül legfontosabbak a Bécsi, Müncheni, Érdy codexek, a legközelebb megjelenendők közül pedig az Ehrenfeld codex (Ferenclegenda). — I. k. Bécsi és müncheni cod. Azon egy bibliafordítás töredéki (a B. c. ószövetségi könyveket, a M. evangéliumokat foglal magában) és nyelvek egészen egyező. — A II. k. csupa imádságos codexet közöl: Veszprémi c. Peer c. Winkler c. Sándor c. Gyöngyösi c. Thewrewk c. Kriza c. Bod. c. — A III. k. vallás-elmelkedéseket és legendákat foglal magában: Nagyszombati c. Sz. Domokos c. Virginia c. (E kötetet Komáromy L. és Király P. tették közzé, a többit Volf Gy.) — IV. V. k. Érdy c. epistolák és evangéliumok magyarázatával és szentek ünnepeire való legendákkal. — A Nyelvmeléktárban és máshol szétszórta legrégebb verses maradványok együtt találhatók a

Régi Magyar költők Tára (Corpus Poetarum) 1877-ben megjelent I. kötetében Szilády Áron nyelvtörténeti jegyzeteivel. XII és 391 l. Ára 2 frt. — Az írott nyelvmelékek közt kiváló helyet foglal el a

Magyar Leveles Tár. A régiebb magyar közélet, erkölcsök, történet és nyelv ismeretének előmozdítására kiadja a M. T. A. Tört. Bizottsága. I. K. 400 magyar levél a XVI. szból. Közli Szalay Ágoston. 9 könyv. táblával. 1861. 8r. XX és 424 l. Ára 1 frt 20 kr.

A régiebb nyelvmelékek közül némelyek föl is vannak dolgozva az akadémia kiadványaiban. Így a RMNyelvmélekben a Hal. Besz.; a **Nyelvtud. Közlemények** III. kötetében a *Sajószéptérei* végzés *Fogarasi*től; a **Nyelvörben** a *Ferenclegenda* *Szarvas*tól I. köt., *Pesti G. szótára* Simonyitól II. Balási és Melotai Királytól III. IV. Matkó Komáromytól II. Faludi Borostyánkővitől I. — Egy ilyen nyelvtörténeti tanulmány külön is jelent meg: Geleji Katona István főkép mint nyelvész, Imre Sándortól (az »Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből« cz. gyűjteményben); ára 30 kr.

2. A *népnyelvet* legjobban lehet tanulmányozni a **Magyar Nyelvör** gazdag népszerű közleményeiből. — Egyes nyelvjárásokról szóló tanulmányok: a háromszékiről Vass I. NyKözlem. III. A csángókérő Szarvas Nyelvör III. A kapnikbányairól Vass. NyK. II. A pécskairól Simonyi Nyelvör VII. Az űrségiről Könnye N. Nyelvör VII. — Különösen ajánlható a

Magyar Tájszótár. 1838. 8r. 397 l. Ára kötte 2 frt.

3. A *rokon nyelvek* legtöbbjéről van magyarul írt nyelvtanunk vagy kiemítő ismertetésünk. Így **Budenz finn nyelvtana** olvasmányokkal és szó-tárral (hozza még **Hunfalvy P. Finn Olvasókönyve** 1861. 8r. XVI és 580

l., ára 1 frt.), s *Budenz Mordvin nyelvtana* a NyKözl. XIII. kötetében; külön nyomtatban 50 kr. Továbbá *Hunfalvy vogul nyelvtana* NyK. IX. X. és *osztják nyelvtana* u. o. XI. és a lapp nyelv ismertetése u. o. V.

A mi magát a rokon nyelveknek a miénkkel való összehasonlítását illeti, főleg egy művet kell ajánlanunk:

Budenz J. Magyar-Ugor Összehasonlító Szótárát, melyből 3 füzet jelent meg (595 l. egy-egy füz. 1 frt.) s még egy vagy két füzet van hátra. Budenz régebbi szöveggyeztetései a NyKözl. VI. és VII. kötetében jelentek meg, de külön is.

Nyelvtant az akadémia csak egyet adott ki: **A Magyar Nyelv Rend-szerét** (2. kiad. 1847. 8r. 374 lap ára 20 kr). De kiadatta Toldy F. által **A Régi Magyar Nyelvészeket Erdősítől Tsétslig**, 1866, 8r. XVIII és 717 l. ára 2 frt.

1. *Hangtani* dolgozatok leginkább a Nyelvőr V. (Tom. Lehtől), VI. s VII. kötetében vannak s egy a NyKözl. XIV. k.

2. *A szótanra*, még pedig először is a *szófejtésre* nézve legfontosabb Budenz összeh. szótára. A Nyelvőrnek minden kötetében vannak szófejtegető cikkek. Ide tartozik **Szilády** értekezése: *Magyar Szófejtegetések*; ára 10 kr. — Az *összetételről* terjedelmes tanulmányt irt **Simonyi** a Nyelvőr IV. k.) jutalm. pály.) — *A szóképzésre* vonatkozik a Nyelvőr számos cikke. A nyelvújítás óta sok hibás képzésti szó keletkezett; ezekkel is sokat foglalkozott a Nyelvőr.

A nyelvújításról számos önálló értekezésünk is van, különösen az újabb Nyelv- és Széptud. Értekezések közt:

Fogarasi János: *Az új szókról*. 1875. 15 kr.

Toldy Ferenc: *Az új magyar orthologia*. 1875. 15 kr.

Szarvas Gábor: *A magyar nyelvújításról*. 1875. 15 kr.

Brassai Sámuel: *A neo- és palaeologia ügyében*. 1875. 30 kr.

Ballagi Mór: *Brassai és a nyelvújítás*. 1876. 15 kr.

Imre Sándor: *Nyelvtörténelmi Tanulmányok*. 1876. 60 kr.

Barna F. *Egy szavazat a nyelvúj. ügyében*, 1877. 50 kr. Azonfölül adott ki az akadémia két ide vágó pályamunkát:

P. Tewrewk Emil: *A helyes magyarság elvei*. 1873. 8r. VIII és 112 l. Ára 1 frt.

Imre Sándor: *A magyar nyelvújítás óta divatba jött idegen és hibás szólások bírálata, tekintettel az újítás helyes módjaira*. 1873. 8r. VIII és 313 l. Ára 1 frt.

A ragozás kérdései közül legtöbb önálló értekezés az *ikes* igékkel foglalkozik; újabban ezek:

Riedl Szende: *Van-e elfogadható alapja az ices igék külön ragozásának?* 1873. 20 kr.

Barna F. *Az ices igékről*. 1875. 15 kr.

Szarvas G. a Nyelvőr III. kötetében; és

Joannovics Gy. *Az ices igékről*. 1877. 40 kr.

3. *A mondattanra*, még pedig a) az egyszerű mondatra nézve legértékesebb **Brassai** két nagy értekezése a *magyar mondatról* az Akad. *Nyelvtud. Értesítő* I. és III. kötetében. Ára . . . Az összetett mondatokról általában szól **Simonyi** két cikke Nyelvőr VI. — Az igeidők használatára nézve legfontosabb **Szarvas G.** pályamunkája: **A magyar igeidők**. 1872. 8r. XVII és 308 l. Ára 1 frt. — Az igemódok használatával foglalkozik **Simonyi** pályamunkája. Nyelvőr VI. k.

Folyóiratunk a nyelvtudományra négy van. Kizárólag a magyar nyelvvel foglalkozik s azért nélkülözhetetlen a **Szarvas Gábor** szerkesztette **Magyar Nyelvőr** 1872 óta; havonként jelenik meg 9 íven; egy évre 5 frt. (A II.—VI. évfolyamok együtt 20 frtéért kaphatók.) Második a **»Nyelvtudományi Közlemények«**; kiadja a nyelvtud. bizottság, szerk. *Hunfalvy Pál*; három füzetből álló kötet ára 3 frt. (Most a XIV. k. jelenik meg.) Harmadik az akadémiai **»Nyelv- és Széptudományi Értekezések«** gyűjteménye, mely időhöz nem kötött füzetekben jelenik meg *Gyulai Pál* szerkesztése mellett. Negyedik (nem az akadémia kiadásában) az **Egyetemes Philologiai Közlöny**; a budapesti egyetem több tanárának megbízásából szerkesztik *Dr. Heinrich G.* és *Theurewk E.* Évenként 10 füzet; ára 5 frt. (Most IV. évfolyamában van.)